

Феодосій
Софонович

ХРОНІКА
З ЛІТОПИСЦІВ
СТАРОДАВНІХ

х

Dniester

Bronny

Lniwica

Droga

Dniestr Granicy

Trzerzenicza

Hridyn

Luczorki

DESNA

Widurowaczyna

Mlyn

Mlyn

Czoborki

Pieczary

Mikulski Monaster

KIO

Lubski Monaster

Wiszgrud

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Феодосій Софонович
**ХРОНІКА
З ЛІТОПИСЦІВ
СТАРОДАВНІХ**

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1992

«Хроніка» визначного культурного діяча України XVII ст. Ф. Софоновича — одна з перших узагальнюючих праць з історії України з найдавніших часів до 1673 р. Вона складається з трьох частин-хронік: про Русь, початок і назву Литви, про землю Польську. У першій частині висвітлюється історія Київської Русі, другій і третій — історія України XIV—XVII ст. на фоні історії Литви та Польщі.

Для істориків, філологів, викладачів та студентів, всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

«Хроника» выдающегося культурного деятеля Украины XVII в. Ф. Софоновича — одна из первых обобщающих работ по истории Украины с древнейших времен до 1673 г. Она состоит из трех частей-хроник: о Руси, начале и названии Литвы, о земле Польской. В первой части освещается история Киевской Руси, второй и третьей — история Украины XIV—XVII вв. на фоне истории Литвы и Польши.

Для историков, филологов, преподавателей и студентов, всех, кто интересуется отечественной историей.

Підготовка тексту
до друку, передмова, коментарі
Ю. А. МИЦИКА, В. М. КРАВЧЕНКА

Редколегія
В. А. СМОЛІЙ (відповідальний редактор),
Г. В. БОРЯК, В. І. КРЕКОТЕНЬ, В. В. НІМЧУК,
П. С. СОХАНЬ, Н. М. ЯКОВЕНКО

Затверджено до друку
вченою радою Інституту історії України АН України

Редакція видань історично-культурної спадщини України

Редактори Н. С. Шафета, Н. О. Черкаська

С 0503020902-031 62-91
М 221(04)-92

ISBN 5-12-002045-3

© Підготовка тексту до друку, передмова,
коментарі Ю. А. Мицика,
В. М. Кравченка, 1992

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

«Кройніка» Феодосія Софоновича — одне з визначних джерел та пам'яток української історіографії другої половини XVII ст. Історичні умови, в яких створювався твір, були складні та суперечливі. В ході визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. була ліквідована влада Речі Посполитої на значній частині території України. Проте шляхетська держава намагалася «вогнем і мечем» утвердитися на українських землях. Одночасно загрожувала їм турецько-татарська експансія. У другій половині XVII ст. посилювався гніт царського уряду, який прагнув обмежити автономні права України. Згідно з умовами Андрусівського договору про перемир'я 1667 р. між Росією і Польщею, дещо стабілізувалось становище на Лівобережній Україні, у той час як Правобережжя поверталось під владу Польщі. Тут розгорнулася боротьба окремих угруповань козацької старшини, пропольської, проросійської чи протурецької орієнтації, які закликали на допомогу війська Речі Посполитої та Кримського ханства, що спричиняло надзвичайне розорення краю.

Бурхливі політичні події не загальмували, проте, розвитку української культури й освіти, чільне місце в піднесенні якої посідав Києво-Могилянський колегіум¹. Новою тенденцією можна вважати те, що в середовищі діячів української культури другої половини XVII ст. посилювався інтерес до історії, відбувалися позитивні зміни в розвитку історичної думки.

В українській історіографії саме в той час з'явилися нові риси, які відрізняли її не лише від творів XVI, а й першої половини XVII ст. Розширювалася тематика історичних творів, залучалися нові категорії джерел (документи урядових та монастирських архівів, друковані й рукописні зарубіжні хроніки, публіцистичні пам'ятки), посилювався критичизм у ставленні до документів, літописна форма викладу матеріалу витіснялася розгорнутою літературно-історичною розповіддю, яка містила елементи наукового підходу до осмислення історичних подій, прагматичного висвітлення минулого тощо. На Україні стали популярними компіляції з вітчизняних літописів та зарубіжних хронік, насамперед творів польських авторів М. Стрийковського, М. та Й. Бельських, М. Меховського, М. Кромера,

а також італійця О. Гваньїні та ін. Важливою рисою праць того періоду стала єдність теми на відміну від старих літописних творів, які давали зведення подій у хронологічній послідовності за значні проміжки часу².

У зв'язку з ростом національної самосвідомості українського народу виникала потреба в історичних творах з узагальнюючим викладом історії з давніх часів до сучасних авторам подій, як, наприклад, «Синопис» (1674) чи «Обширний синопис руський» (1681—1682) Пантелеймона Кохановського. Аналогічна тенденція спостерігалася і в Росії, де в той період створено літописи анонімного історіографа царя Федора Олексійовича, «О начале славенороссийского народа» (1699) — Тимофія Каменевича-Рвовського, «История» — дяка Федора Грибоедова. Аналогічні твори з'являлися також у Болгарії — «Исторія славеноболгарська» (1762) Паїсія Хилендарського, Сербії — «Родослів'я сербське» (1791) Йосипа Троноського, «Исторія» (кінець XVIII ст.) Йована Раїча.

Виникнення цієї групи історичних творів свідчило про новий етап у розвитку історіографії, який характеризувався переходом від літописання та накопичення історичних знань до історичної науки. Для кожної країни, відповідно до специфіки економічного, соціально-політичного та культурного розвитку, цей період датувався різним часом: від XVI ст. (Польща) до XVIII ст., (Болгарія, Сербія). В Росії він охоплював понад 150 років, починаючи від другої половини XVI ст., до початку XVIII ст.³ Приблизно такими ж, на наш погляд, були хронологічні межі даного періоду для української історіографії.

Грунт для появи узагальнюючих творів, розрахованих на масового читача, був підготовлений ще наприкінці XVI — початку XVII ст. визначними працями українських полемістів З. Копистенського («Палінодія»), М. Смотрицького («Тренос»), Христофора Філалета («Апокрисис»), І. Вишенського та ін. Полемізуючи з католицькими та уніатськими богословами й публіцистами, вони обґрунтовували право українського народу на незалежність, звертаючись до його історичного минулого. Показово, що вже тоді з'явилися спроби підготувати не церковно-публіцистичний, а історичний твір, написаний з тих

же патріотичних, антикатолицьких та антиуніатських позицій. Першим відомим нам таким твором був Густинський літопис⁴. Після визвольної війни українського народу на основі традиції полемічної літератури кінця XVI — першої половини XVII ст. створено історичні твори, які містили узагальнюючий виклад історії України.

Українські літописи XVI—XVIII ст. дозволяють певною мірою компенсувати колосальні втрати джерел, які гинули внаслідок майже безперервних війн, а також стихійних явищ, недбалого ставлення до їх збереження. За таких умов питома вага літописів як джерела з історії України значно підвищується, хоч самі літописи дійшли до нашого часу з великими втратами. Слід зазначити, що тривале перебування українських земель під пануванням феодалів Литви, Польщі, Угорщини негативно позначилося на загальному розвитку літописання. Не маючи державної підтримки, як, наприклад, літописання в Росії, де були створені фундаментальні зводи при царському та митрополичому дворах типу Никонівського, українське літописання проводилося в значно меншому обсязі й нерідко становило приватну справу окремих освічених осіб. Внаслідок цих та інших обставин до нас дійшли не комплекси пам'яток, а їх окремі ланки, котрі все ж дають змогу пізнати характер українського літописання, шляхи його розвитку, визначити загальне й особливе при порівнянні з історіографічними джерелами сусідніх народів.

Вивчення українських літописів важливе не лише з фактографічного боку, а й тому, що вони дозволяють повніше висвітлити ідеологію епохи. Так, визвольна війна 1648—1654 рр., наступні антифеодальні та визвольні рухи другої половини XVII—XVIII ст. мали надзвичайно великий вплив на кристалізацію національної самосвідомості українського народу, розвиток суспільно-політичної думки. Представники різних класів та соціальних груп (духівництво, шляхта, козацька старшина, міщани, рядове козацтво) взялися за перо, щоб передати нащадкам історію недавнього минулого, зафіксувати події, учасниками яких вони були, визначити своє ставлення до них. Те, що традиції офіційного літописання на Україні не було, а також той факт, що творці пам'яток історичної думки були досить незалежними від уряду, визначало своєрідність українських літописів, більш повну фіксацію на їх сторінках різноманітних поглядів на минуле й сучасне. Українські літописці середини XVII—XVIII ст. намагалися насамперед висвітлити визвольну війну та наступні події, козацько-селянські повстання кінця XVI — першої половини XVII ст., боротьбу українського народу проти іноземних загарбників. При цьому зростав інтерес до історії Київської Русі, до пошуків коріння українського народу й взагалі слов'ян, запорозького козацтва тощо.

Слід підкреслити, що розквіт літописання на Україні в середині XVII—XVIII ст. не можна розглядати як анахронізм. Досить зазначити, що методи пізнання історичного минулого в українській історіографії не були застиглими, а під терміном «літопис», «хроніка» нерідко приховувався історичний твір нового типу. Традиційний термін «літописець», або «хроніст» насправді не вповні підходить для визначення представників української історичної думки середини XVII—XVIII ст., наприклад Ф. Софоновича, С. Величка, П. Симоновського, не кажучи вже про анонімого автора «Історії русів».

Значення українських літописів як історичного джерела було добре усвідомлене ще дворянськими істориками кінця XVIII — початку XIX ст., які часто використовували їхні свідчення (М. М. Бантиш-Каменський, Г. Ф. Міллер, Д. М. Бантиш-Каменський, М. І. Маркевич). Приблизно тоді ж ці літописи поступово ставали об'єктом дослідження та публікацій. Значний внесок у цю справу зроблений М. А. Максимовичем, О. М. Бодянським, М. І. Костомаровим, П. О. Кулішем, Г. Ф. Карповим, В. М. Білозерським й особливо О. І. Левицьким, котрий здійснив перше спеціальне джерелознавче дослідження одного з українських літописів (Самовидця). Пізніше до вивчення літописів зверталися І. Я. Франко, М. С. Грушевський, В. С. Іконников, С. Т. Голубев та ін.

У радянські часи українські літописи досліджували Д. І. Багалій, С. І. Маслов, Т. І. Сушицький, М. Н. Петровський, М. І. Марченко, І. П. Крип'якевич, О. М. Апанович, Я. І. Дзира, Ф. П. Шевченко, але міцні й безперервні традиції у розробці даної проблематики не склалися, в чому виявилися негативні наслідки періоду культу особи Сталіна та застійних років. Так, і нині відсутнє академічне видання навіть найважливіших пам'яток українського літописання, ряд літописів охарактеризований вченими лише побіжно. Майже не досліджувалася й «Кройніка» Феодосія Софоновича, хоч згадки про неї, до речі дуже неповні та неточні, вміщувалися на сторінках багатьох навчальних посібників з джерелознавства та історіографії.

Одним з перших істориків зацікавився «Кройнікою» Є. О. Болховітінов (митрополит Євгеній). Хоч ще не були виявлені всі списки й навіть частини твору, дослідник встановив зв'язок «Кройніки о Русі», тобто першої частини літопису, з київським «Синописом»: одним з головних її джерел був Іпатіївський (Хлебниківський) літопис. Він же висловив припущення, що Ф. Софонович створив і ті статті рукописного збірника «Толстовський № 157» («Обширный синопис руський»), котрі були написані українською мовою. У той же час у працях Є. О. Болховітінова ігнорувалися впливи польської історіографії XVI—XVII ст. на «Кройніку» та переоцінювався її вплив на «Синопис»⁵. Висновки Є. О. Болховітінова лягли в основу більшості висловлювань дореволюційних істориків про твір

Ф. Софоновича⁶, хоч у деяких працях (І. Г. Шредер, І. Данилович, В. М. Берх) наводилися окремі важливі дані про списки різних частин «Кройніки», було надруковано невеликий фрагмент з «Кройніки о землі Полской»⁷.

Невдалою виявилася перша спроба вчителя історії та географії І Київської гімназії О. М. Рогозинського створити джерелознавче дослідження «Кройніки» Ф. Софоновича. Оскільки стаття О. М. Рогозинського є, по суті, єдиним спеціальним дослідженням у дореволюційній історіографії, присвяченим «Кройніці», то її положення слід розглядати докладніше.

14 травня 1909 р. на історичну секцію «Українського наукового товариства» О. М. Рогозинський підготував реферат «Про літопис Софоновича»⁸. Цей реферат став основою доповіді, виголошеної 2 травня 1910 р. в історичному товаристві імені Нестора-літописця⁹, а пізніше (за допомогою О. О. Шахматова) надрукованої¹⁰. До дослідження «Кройніки» О. М. Рогозинський вніс три нових моменти: 1) встановлені справжні назви рукописних збірників «Толстовський № 145» (далі — Т. 145) і «Толстовський № 157» (далі — Т. 157), а також ім'я їх упорядника — П. Кохановський; 2) зроблено висновок, що Т. 157 не може розглядатися як перехідний ступінь від «Кройніки о Русі» до «Синопису», оскільки Т. 157 створений пізніше; 3) вказано на деякі вставки до тексту «Кройніки о Русі» (до Т. 157), зроблені П. Кохановським.

Разом з тим стаття О. М. Рогозинського містила численні помилки, які зумовлювалися неправильною методикою дослідження літописів. Так, він механічно переніс неправильне визначення І. Даниловичем та О. І. Старчевським хронологічних рамок польської та литовської частин «Кройніки»¹¹. Не розібравшись у визначенні джерел «Кройніки» О. І. Старчевським та Є. О. Болховітіновим, Рогозинський приписував останньому думку, якої той ніколи не висловлював, а саме: Ф. Софонович лише переклав українською мовою та «переробив Стрийковського». Згідно з тезами О. М. Рогозинського, Ф. Софонович помер до 1674 р., хоч насправді роком смерті вважається 1677. Помилявся дослідник і тоді, коли вказував на близьку спорідненість між Густинським літописом та «Кройнікою о Русі», а також коли писав про «незграбне» сполучення історичного матеріалу у всіх трьох частинах «Кройніки» й безпідставно протиставляв Ф. Софоновичу «сміливу» та «самостійну» працю над джерелами І. Гізеля (якого О. М. Рогозинський вважав автором «Синопису»). Розглядаючи складні питання взаємовпливів «Кройніки» Ф. Софоновича та близьких до неї історичних творів, О. Рогозинський керувався помилковими уявленнями про зв'язки між літописцями: якщо між двома літописами є спорідненість, то це необхідно пояснювати лише тим, що вони мають спільні джерела (як правило, ті, що не збереглися). Отже, створення двох споріднених творів, за Рогозинським, відбувалося лише незалежно один від

одного й паралельно один одному. Захист даної тези став джерелом його суперечливих, а подекуди парадоксальних висновків. Так, відзначаючи близькість творів Ф. Софоновича та М. Стрийковського, О. Рогозинський без жодних аргументів відкидав безпосередні запозичення матеріалів Ф. Софоновичем з «Кройніки польської, жмудської і всієї Русі» а вважав, що обидва автора користувалися спільними джерелами, які не дійшли до того часу, і вказував на якісь міфічні «Кам'янецьку, Брацлавську» та інші «дрібні міські хроніки». Проте не підлягає сумніву той факт, що Ф. Софонович, як і автор Густинського літопису, користувався одним з найпопулярніших тоді у Речі Посполитій історичним твором, виданим у 1582 р., — хронікою М. Стрийковського.

Аналогічно заплутавшись у надуманих схемах, О. Рогозинський вирішував питання про взаємозв'язки між «Кройнікою» Ф. Софоновича, «Синописом», збірниками Т. 145 («Хронограф» П. Кохановського) та Т. 157 («Обширний синопис руський» П. Кохановського). З одного боку, він вказував на те, що П. Кохановський долучив «Кройніку о Русі» до складу Т. 157, «відкинувши» лише ім'я Софоновича із заголовку (і це було насправді так), а з іншого — запевняв, що П. Кохановський, створюючи «Обширний синопис руський» (Т. 157) «користався статтями з тих джерел, котрі лягли в основу «Кройніки» Ф. Софоновича, а також із джерел «Синопису» та Густинського літопису. Без найменших підстав О. Рогозинський навіть поставив під сумнів авторство Ф. Софоновича, називаючи його «списателем», «збирачем» «Кройніки».

Відкидаючи спорідненість між «Кройнікою» та «Синописом», О. Рогозинський знаходив її між «Синописом» та творами П. Кохановського, а також між цими останніми та «Кройнікою», не помічаючи, що звідси походить і спорідненість між твором Ф. Софоновича та «Синописом». О. Рогозинський наполягав на ізолюваності «Кройніки» від «Синописа», мотивуючи, що «вони не виявляють безпосередньо спільних для себе джерел», хоч у тогочасній історіографії не було жодних сумнівів у тому, що головними джерелами обох творів були хроніка М. Стрийковського та давньоруський літопис типу Іпатіївського або Хлебниківського.

На жаль, деякі положення статті О. М. Рогозинського були сприйняті окремими радянськими істориками¹², і це ще більше заплутало питання про джерельну основу «Кройніки» Ф. Софоновича.

Одночасно з О. М. Рогозинським над «Кройнікою», готуючи її до друку, наполегливо працював С. Т. Голубев. Як повідомлялося¹³, цей твір разом із «Синописом» та Густинським літописом повинен був побачити світ у 1910 р. в одному з томів «Архива Юго-Западной России». Проте підготовка «Кройніки» до друку затяглася, бо спалахнула перша світова війна. У 1920 р. помер С. Т. Голубев, котрий

готував передмову до віддрукованого тому. Тираж довго лежав у друкарні І. Чоколова, чекаючи на передмову, аж доки у 1922 р. його не пустили на макулатуру. Вціліло лише три примірники¹⁴. Один з них знаходився у Державній публічній бібліотеці АН України (ЦНБ) у Києві, але через чийсь некомпетентність був списаний на макулатуру у 1945 р. Другий (дефектний), що містить у собі лише твір Софоновича, зберігається нині у Пушкінському Домі, у зібранні В. Адріанової-Перетц. Доля третього примірника не відома.

С. Т. Голубев видав лише дві статті про твір Ф. Софоновича. Він досконально проаналізував повідомлення «Кройніки о землі Полской» про висвячення київським митрополитом С. Косовим у 1650 р. чотирьох православних єпископів¹⁵ та повідомлення «Кройніки о Русі» про походження назви «Видубичі»¹⁶.

В. С. Іконніков, зазначаючи вплив «Кройніки о Русі» на «Синопис», покликався на усну інформацію С. Т. Голубева з цього питання: правильно вказувалося, що перша частина «Кройніки» впливала лише на третє видання «Синописа»¹⁷.

У 40-і роки увагу зарубіжних лінгвістів та дослідників привертав Вестероський список «Кройніки о Русі», який зберігається у Швеції. У 1944 р. шведською дослідницею Цецилією Бореліус була написана праця «Хроніка Софоновича та кодекс Спарвенфельда», котра лишилася неопублікованою¹⁸. У 1952 р. вона захистила докторську дисертацію, предметом дослідження якої була мова «Кройніки о Русі» (на основі Вестероського списку). У тому ж році вийшла з друку книга Ц. Бореліус «Хроніка Софоновича у складі кодексу АД 10 Вестероської гімназійної бібліотеки. Мовознавче дослідження»¹⁹. Вона дослідила «Кройніку о Русі» як пам'ятку української мови, довела значний вплив на неї праці М. Стрийковського, встановила, що головним вітчизняним джерелом її був давньоруський літопис, який стояв ближче до Хлебниківського, ніж до Іпатіївського літопису. Певне значення мало видання Ц. Бореліус чотирьох розділів «Кройніки о Русі» за Вестероським списком, проте без коментарів та порівнянь з іншими списками. До того ж текст друкувався за недосконалими правилами, що призводило до його спотворення. Так, надрядкові знаки подібні до «'», що в більшості випадків означали звук *і*, передавалися як *й*. Це зумовило утворення немислимих форм, наприклад: «тый князи» (називний відмінок множини).

Праця Ц. Бореліус була піддана гострій критиці у рецензії славіста із США Юрія Шевельова²⁰. На його думку, «Кройніка о Русі» написана білоруською мовою, звідки робився висновок про білоруське походження Ф. Софоновича. Проте у знайденому нами листі київського митрополита Гедеона Четвертинського та архімандрита Києво-Печерської лаври Варлаама Ясинського до москов-

ського патріарха від 25 березня 1689 р. зазначалося, що хроніст був «родом з самого ...града Києва»²¹. Висновок про білоруську мову «Кройніки о Русі» Ю. Шевельов зробив на основі аналізу лише її Вестероського списку, який найменше підходить для лінгвістичного дослідження, бо зазнав як мінімум подвійної мовної редакції російських переписувачів. Останні внесли, наприклад, до мови пам'ятки невластиве їй «акання» та інші риси, характерні для російської мови і сприйняті Ю. Шевельовим за білорусизми. Рецензент вважав за білорусизми і такі явища у мові «Кройніки», як контамінація закінчень іменників чоловічого та середнього роду у давальному відмінку однини *-ові* на *-у*, часте опущення кінцевого *-й* у прикметниках чоловічого роду в називному відмінку однини; заміну *я* на *а* після *р*, наприклад, *баграний* тощо. Проте все це типові риси північних діалектів української мови (до якої належить і Київ), спільних з білоруською²².

Одночасно з Ц. Бореліус «Кройніку о Русі» у збірнику (кодексі) АД 10 вивчав С. Даль²³. У його праці міститься згадка про зниклий список «Кройніки» Ліндберга. С. Даль описав палеографічні особливості кодексу АД 10, філіграні, що дозволило уточнити походження й час написання даного збірника. Дещо пізніше згадки про кодекс АД 10 та Вестероський список «Кройніки о Русі» з'явилися в радянській літературі²⁴.

До V Міжнародного з'їзду славістів вийшла праця О. Н. Робінсона²⁵, в котрій автор показав велике значення слов'янської історіографії XVII—XVIII ст. як пам'ятки ідеології свого часу. Крім того, у книзі детально була розглянута популярна за доби барокко теорія «Мосох — Москва», перенесена з хроніки М. Стрийковського до «Кройніки о Русі», визначені спільні риси у творах слов'янських літописців XVII—XVIII ст.

Цінні думки, що стосуються «Кройніки», висловив радянський дослідник О. І. Рогов, котрий вивчав твір М. Стрийковського²⁶. Особливо це стосується другої частини праці Ф. Софоновича — «Кройніки о початку і назвіску Литви». Дослідник вказав на значне довір'я Ф. Софоновича до М. Стрийковського (інколи всупереч вітчизняним авторам), вперше відмітив використання істориком літопису Великого князівства Литовського, а також твору О. Гваньїні, підкреслив деякі характерні особливості роботи Ф. Софоновича з джерелами (зародження критицизму, переробка структури запозичених з джерел звісток тощо). Проте О. І. Рогов недооцінював впливу твору М. Стрийковського на «Кройніку о Русі», безпідставно зараховуючи до джерел останньої Новгородський I літопис. У цілому ж його праця стала важливим внеском у розв'язання складних проблем дослідження твору Ф. Софоновича.

У першій половині 70-х років «Кройніка» Ф. Софоновича стала об'єктом дослідження автора цих рядків. Ним була написана кандидатська дисертація й цикл праць, посилання на які подаються ниж-

Завершуючи історіографічний огляд²⁸, зазначимо, що нині «Кройніка» Феодосія Софоновича все частіше привертає увагу дослідників, авторів під-

ручників з джерелознавства та історіографії історії СРСР та України, історії української літератури, викликає інтерес широкої громадськості.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ «КРОЙНИКИ» ФЕОДОСІЯ СОФОНОВИЧА

Рік народження Феодосія Софоновича невідомий. Очевидно він народився на початку XVII ст. Лазар Баранович, видатний український церковний та культурний діяч XVII ст., товариш Ф. Софоновича по навчанню у Київському колегіумі, писав йому в 1675 р.: «...З вами я ріс, з вами й померти бажую»²⁹. Сам Баранович народився у 1620 р., хоч в деяких працях подається й інша дата — 1593 р.³⁰ Так як майбутній історик навчався разом з Л. Барановичем, можна зробити висновок, що різниця у віці між ними була невеликою.

Про місце народження Ф. Софоновича свідчить згаданий вище лист київського митрополита Четвертинського та архімандрита Києво-Печерської лаври В. Ясинського до московського патріарха Йоакима від 25 березня 1689 р.: «Родом з самого... града Києва».

До «Пом'яника» Золотоверхого Михайлівського монастиря у Києві, започаткованого у 1667 р. самим хроністом, був внесений весь рід Ф. Софоновича (160 імен). Зазначимо, що прізвище хроніста тут, як і в інших джерелах XVII—XVIII ст., подане через літеру *o* у першому складі, тобто Софонович. Проте в літературі частіше трапляється невірне написання прізвища через *a* у першому складі (Сафонович), від якого, на нашу думку, слід відмовлятися³¹. Останні 12 імен, подані у «Пом'янику», виписані дещо окремо. Вони, очевидно, належали найближчій рідні хроніста. Прочитуємо даний запис:

«Пом'яни Гди дшу усопшаго раба Софонія, млад[енца] Кирилла, инокиню Марию, млад. Андрѣя, иерея Тимофѣя, Агафии, млад. Стефана, Романа, Марии, Иоанна, Елену»³². Згаданий тут Софоній та Марія були, очевидно, батьками хроніста. Від імені Софонія походить і прізвище майбутнього автора книги, що свідчить про його міщанське походження. Це ж стверджує той факт, що молодший брат хроніста Іван був київським райцею. Власне, вже в «Пом'янику», котрий продовжувався і в наступні роки, напроти імені Івана зазначено іншою рукою: «Софонович, бурмистр киевский». Ф. Софонович згадував про свого брата у творі «Повість о преславних чудах святой великомученици Варвари» (1669 або 1670 рр.): «Иоанъ Софонович, мѣщанин и раица»³³.

Ім'я брата хроніста знаходимо серед підписів верхівки київської міської громади під свідченнями у справі про зраду єпископа Мефодія (Максима) Филимоновича, датованими 21 вересня 1668 р.: «Іван Софонович, райця сегорочный»³⁴. Як київський бурмистр, Іван Софонович згадувався під

1679 та під 1682 р.³⁵ Зокрема, в останньому випадку його підпис стояв під актом обрання після смерті І. Гізеля нового архімандрита Києво-Печерської лаври В. Ясинського 20.І.1682 р. поряд з прізвищами ще двох київських бурмистрів (Яна Биковича і Демида Мамоновича), київського вїята Ж. Тадрини і старшого райці З. Тадрини, а також відомих церковних та культурних діячів А. Радивиловського, П. Кохановського, Ф. Углицького та ін.

Про ранній період життя Ф. Софоновича згадки відсутні. Лише з листа Л. Барановича до М. Дзика, датованого 1677 р., дізнаємося, що хроніст вчився разом з автором листа у Київській братській школі (з 1631 р. — Києво-Могилянському колегіумі), де вони навіть грали разом у трагедії: «Я (тобто Л. Баранович. — *Авт.*) роль Йосипа, а в Бозі почивший (тобто Ф. Софонович. — *Авт.*) — роль Веніаміна»³⁶. Л. Баранович мав на увазі трагедію про біблійного Йосипа Прекрасного, котру М. І. Петров вважав першою шкільною драмою, поставленою у Києві (30-і роки XVII ст.). Про цю драму відомо лише, що діючими особами в ній виступали патріарх Йосип та його брат Веніамін і що вона, очевидно, була наслідуванням якогось польського зразка³⁷. З того часу й до самої смерті хроніста з'єднавала з Л. Барановичем міцна дружба. У листах Л. Баранович писав Ф. Софоновичу, як «старовинному та наймилішому другу моему й найщирішому братові»³⁸, просив дати оцінку його літературним творам тощо.

Деякі дослідники (І. Яхонтов, К. Я. Здравомислов)³⁹ вважали, що Ф. Софонович навчався за кордоном, але це не підтверджується відомими нам джерелами.

Закінчивши Києво-Могилянський колегіум, Ф. Софонович одержав міцні знання латинської, грецької, польської та церковнослов'янської мов. Про це свідчить, зокрема, й заголовок його твору «Виклад о церкві святій»⁴⁰. Із вищезгаданого листа Г. Четвертинського та В. Ясинського дізнаємося, що Ф. Софонович був «свѣдѣй добре не токмо латинский язык, но и греческий»⁴¹. Знав хроніст російську книжну мову, про що свідчить, наприклад, його звернення до царя Олексія Михайловича⁴².

Після закінчення Києво-Могилянського колегіуму Ф. Софонович викладав в його стінах «слово божие» (40-і — початок 50-х років XVII ст.). У той час колегіум досяг свого розквіту. Разом з Ф. Софоновичем тут працювали такі вчені, як І. Гізель, І. Галятовський, В. Ясинський та ін. То був час, коли зміцнювалися російсько-українські культурні

зв'язки. Не випадково царська грамота від 24 травня 1649 р., адресована київському митрополитові Сильвестру Косову, містила прохання направити до Москви для перекладу Біблії з грецької мови Арсенія Сатановського та Дамаскина Птицького⁴³. 8 червня 1649 р. ігумен Братського монастиря І. Гізель з «братією» та «київський старець Феодосій» відправили царю Олексію Михайловичу листа, у котрому просили допомоги для Києво-Могилянського колегіуму. Вони повідомляли, що до Москви направлять «учителей от нас избравше, священноинока Епифания (Славинецького.— *Авт.*) и Арсения (Сатановського.— *Авт.*), с ними же и священноинока Феодосия, учителя и проповедника слова Божия»⁴⁴. Про це йшлося і в листі С. Косова до царя від 20 липня 1649 р.⁴⁵ Зазначимо, що у друкованих джерелах, які висвітлюють хід відомої місії А. Сатановського та Є. Славинецького, не вказувалося прізвище «старця Феодосія». Тому дослідники вважали, що «старець Феодосій» — це Феодосій Василевич-Баєвський⁴⁶. Проте у недрукованому джерелі вдалося знайти відомості, котрі засвідчують, що саме Ф. Софонович, а не Василевич-Баєвський, супроводжував до Москви двох вчених й очолював що важливу місію.

Зазначимо, що й досі не видано повністю документи про приїзд до Москви Ф. Софоновича, А. Сатановського та Є. Славинецького, які зберігаються у ЦДАДА СРСР⁴⁷. У них детально розповідається про паломництво київських вчених до Троїцько-Сергіївської лаври, про отримання Ф. Софоновичем матеріальної допомоги для Києво-Могилянського колегіуму. Документи (в основному відписки та пам'ятки) визначають норми провіанту й напоїв для вчених та їхніх слуг, корму для коней тощо. Тут міститься відома промова Ф. Софоновича, виголошена у серпні 1649 р. під час аудієнції у царя Олексія Михайловича⁴⁸. Її текст написаний рукою Ф. Софоновича українським скорописом. Збереглася також копія царської грамоти до С. Косова, в котрій повідомлялося про те, що «старцы» Арсеній, Епифаній і Феодосій прибули до Москви і що останнього відпущено до Києва з «милостыней» для Братського монастиря⁴⁹.

Згаданий лист Г. Четвертинського та В. Ясинського засвідчує, що «Феодосій Софонович... знаемый и на Москве; он бо там на желание... царя... Алексея Михайловича... двоих иеромонахов, учтлей киевских Епифания и Арсения от ... митрополита киевского... Сивестра Косова отвезл, яко началник тем сый (підкреслено нами.— *Авт.*) и многажды в царствующем граде слово Бжие проповедал»⁵⁰.

Після повернення до Києва Ф. Софонович продовжив викладацьку діяльність у колегіумі. У 1653—1655 рр. він був намісником, тобто виконував функції ректора⁵¹. Саме про цю посаду Ф. Софоновича згадують російські воеводи, князі Куракін

та Волконський⁵². У листі до царя від 1 квітня 1654 р. вони писали про те, що у березні того ж року Ф. Софонович сповістив їх про напад польсько-шляхетських військ на містечко Бородянку — маєтність Золотоверхого монастиря⁵³.

Після Переяславської ради до царя зверталися представники вищої церковної православної ієрархії, добиваючись жалуваних грамот, які б надавали їхнім церквам та монастирям маєтності чи права або ж підтверджували попередні. Серед них був і Ф. Софонович. 3 липня 1654 р. він звертався до царя Олексія Михайловича з проханням про підтвердження прав Братського монастиря й передачу йому маєтностей боржників: покійного Адама Киселя (м. Мена) і шляхтича Воронича (маєтності у м. Ржищеві). У тому ж листі він згадував і про своє друге перебування у Москві на початку 1654 р., якраз під час Переяславської ради, позитивно відгукувався про об'єднання України з Росією: «Егда во царствующем граде сый сея зими... видех своими очима тамо, яко... под крыле царския своея печати, орла глаголю, нашу Малую Русь в защищение свое приемши и крепкую десницу от гонения подаеши, зело радовахся и благодарих Бога»⁵⁴. Ф. Софонович листа писав, попередньо узгодивши свої дії з гетьманом Б. Хмельницьким та генеральним писарем І. Виговським. Останні, з свого боку, також звернулися до царя з проханням задовольнити ченців Братського монастиря, бо «то место святое» (Б. Хмельницький) і є відомим центром науки та просвіти (І. Виговський)⁵⁵. Наприкінці липня 1654 р. Ф. Софонович звернувся до царя з новим листом, в котрому просив задовольнити прохання, висловлені раніше, а також надати монастирю ряд маєтностей⁵⁶.

Навесні 1655 р. ченці Золотоверхого монастиря обрали ігуменом Ф. Софоновича. Його обранню сприяла також недвозначна підтримка митрополита С. Косова. Гетьман Б. Хмельницький 2 червня 1655 р. видав універсал про затвердження Ф. Софоновича ігуменом, в якому зазначалося: «Ко орого то велебного отца Феодосия от розных людей ми слышачи и сами оного добре знаючи, ведлуг побожного его житя и добрых поступков на такий уряд бити годного, до елекції капитулы прихилиючисе, аби того монастиря святого архистратига Михайла Золотоверхого Киевского игуменом zostавал и капитулою того монастиря рядил, позволилисмо ему и тоє игуменство конфирмовали, и аби всі маєтности и доходи монастирские в своем заведованю мѣл, ними ведлуг звичаю старожитного диспоновал»⁵⁷. Невдовзі Б. Хмельницький видав новий універсал «велебному в Бозі... отцу Феодосію Софоновичу», згідно з яким Золотоверхому монастирю передавався у володіння Федаківський млин під Трипільям⁵⁸.

Ставши ігуменом, Ф. Софонович проявив себе як енергійний адміністратор. Спираючись на підтримку гетьманської адміністрації, вищої церковної ієрархії, він намагався посилити роль монастиря як культурного центру. Про це свідчить, наприклад, згаданий «Пом'яник», в якому, зокрема, зазнача-

лося: «Род Богдана Хмельницького, гетьмана Войска Запорозького, покрившаго мідю и позлатившаго верх церкви св'ятого архистратига Михаїла року 1655»⁵⁹ (цей запис увійшов навіть до літопису)⁶⁰. У рукописному збірнику «Ізмарagd», який належав монастирю, за часів ігуменства Ф. Софоновича зроблено такий запис: «Ясневелебный отцѣц наш Феодосий Софоничъ (!) Золотоверхую церковъ желізомъ покрилъ року 1655 и 1656. Рабъ Божій економъ Семѣонъ»⁶¹. Докладно описав Золотоверхий монастир того часу відомий арабський мемуарист Павло Халебський (Алєпський), котрий супроводжував антіохійського патріарха Макарія в його подорожі по Україні. Слід зауважити, що Павло Халебський був у Києві двічі, і під час перших відвідин монастиря (3.VII.1654 р.) бачився не з Ф. Софоновичем, а з його попередником — Ф. Василевичем-Баєвським. Але під час другого перебування у Києві (1655) мандрівник зустрічався вже з Ф. Софоновичем⁶². Про ту зустріч з батьком Павла — патріархом Макарієм — сам хроніст згадував у «Повісті о преславних чудах св. великомучениці Варвари»: «...Приїми, читателю, второе сведѣцтво св'ятаго Макарія, патріарха Антиохійского, который за моего ігуменства бывши у Києві и приехавши в монастырь наш Михайловскій, кланяючися з вірою мощемъ св'ятыя Варвары, з слезами мовилъ нам так, иж Елиополь місто, где св'ятая Варвара замучена была, в моей епархії, недалеко от Антиохии, и кгда пыталемся о мощехъ св'ятыя Варвары, нигде на востоце не слышать; повѣдаютъ, же маюť быти (в Руси). Так, мовитъ, ваша земля у нас не забывается и вірую, же то власниі, же суть мощи св'ятыя Варвары и так треба вірити. И просилъ нас усилне патріархъ, абисмо часть отъ мощейъ св'ятой ему дали. И за благословеніемъ тогдашняго отца митрополита нашего Селивестра Косова, далисмо часть мощейъ св'ятой Варвары св'ятійшому патріарсі, которую з великою радостію и з благодареніемъ принялъ, за найболший скарбъ почитаючи»⁶³. Слід зазначити, що «Повість...» — цінна історично-літературна пам'ятка. Тут описуються зустрічі Ф. Софоновича з антіохійським патріархом Макарієм, київським воеводою Петром Васильовичем Шереметевим, стрілецькими головами Іваном Олексійовичем Мещеріновим та Афанасієм Олексійовичем Ушаковим, коронним канцлером Речі Посполитої Є. Осолінським, Лазарем Барановичем, бесіди автора з ченцями, насамперед з Золотоверхого монастиря, та богомольцями (ієромонахом Йосифом, ченцем Гавриїлом, ієродіяконом Києво-Печерської лаври Афанасієм, слухарем Григорієм, якимось Іваном Колцеданом та ін.) Ф. Софонович переповідав тут про обрання його ігуменом Золотоверхого монастиря, прихід до Києво-Печерської лаври на день св. Феодосія Печерського 3 травня 1659 р., вмістив спогади очевидця про захоплення Києва військами Януша Радзивілла у 1651 р. тощо.

19 лютого 1657 р. митрополит С. Косов надав одному зі своїх слуг Михайлу Шархавському привілей на прижиттєве володіння фільварком Лазаровщиною. Цей документ підписали також члени кафедральної капітули, серед яких і Ф. Софонович. Полономовний оригінал привілея, за свідченням дослідника Є. І. Болховітінова (митрополит Євгеній), на початку ХІХ ст. зберігався у ризниці Києво-Софійського собору⁶⁴.

У копії середини ХVІІІ ст. серед документів, наданих у різний час Золотоверхому монастирю, міститься рішення київського наказного Василя Дворецького у справі про спірну маєтність Вигурівщину. Це село його колишній власник козак Вигура заповідав Золотоверхому монастирю, що й було стверджено Б. Хмельницьким. Проте після смерті Вигури претензії на село заявили священник Воскресенської церкви Кирило Муха й «служилий чоловік» Биримович. Конфлікт розрісся, й сторони, за словами В. Дворецького, «кгрунтъ Викгуровскій на части хотячи розервати, не могли помиритися». За рішенням київського полковника, Вигурівщина, як і слід було чекати, закріплювалася за Золотоверхим монастирем⁶⁵.

27 липня 1657 р. помер Б. Хмельницький. В Чигирин на похорон славного гетьмана почали з'їжджатися люди з усіх куточків України. Серед них був і Ф. Софонович. Як один з представників вищої православної ієрархії, він, очевидно, не стояв осторонь боротьби довкола обрання нового гетьмана і, звичайно, ще одного гострого питання політичного життя України — виборів нового київського митрополита (С. Косов помер 3 травня 1657 р.). 23 серпня 1657 р. Ф. Софонович разом з представником Л. Барановича, архіандритом Овруцького монастиря, прибув до царського посла в Чигирині, стольника Василя Кікіна, і просив підтримки царя та патріарха Никона для їхнього кандидата — архіандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля. Щоправда, Ф. Софонович попередив посла: «Да тог не ведаем, как похотятъ войскомъ его ли... или кого де иногъ изберутъ, о томъ де у насъ духовныхъ будетъ рада с гетманомъ и с началными людьми вскорѣ»⁶⁶. Проте, як відомо, наступником С. Косова було обрано Діонісія Балабана.

18 жовтня 1658 р. новий гетьман І. Виговський підтвердив своїм універсалом право Золотоверхого монастиря на володіння Федаківським млином, яке надав раніше Б. Хмельницький⁶⁷. 31 грудня 1659 р. цар Олексій Михайлович дав Ф. Софоновичу грамоту, котра стверджувала право монастиря на володіння маєтностями Бородянка, Нова Гребля, Загалъці, Мосани й Краснопілля⁶⁸. Гетьман Ю. Хмельницький, можливо, пам'ятаючи своє навчання у Києво-Могилянському колегіумі, де був певний час викладачем і ректором Ф. Софонович, видав три універсали-привілеї на користь Золотоверхого монастиря. Останньому стверджувалися

надані раніше права на володіння с. Блоставицею (8.II. 1660 р.), Федаківським млином (22.II. 1660 р.) та маєтностями, зазначеними у згаданій царській грамоті⁶⁹.

По смерті Б. Хмельницького політична ситуація на Україні надзвичайно ускладнилася. Після спроби Ю. Хмельницького розірвати російсько-український союз загострилися суперечності між різними угрупованнями козацької старшини. Нестабільною лишалася ситуація в церковному житті. Київський митрополит Д. Балабан, прибічник І. Виговського, після поразки останнього перебував у Чигирині. Спираючись на підтримку царського уряду, митрополію прагнув здобути мстиславський, оршанський та канівський єпископ Мефодій (Максим) Филімонович. Занепокоєні цим київські ігумени, в тому числі й Ф. Софонович, направили своїх представників до наказного гетьмана Лівобережної України Якіма Сомка зі скаргою на Мефодія, котрого не хотіли бачити місцєблюстителем митрополії до нових виборів. 10 травня 1663 р. Д. Балабан помер. Зразу ж київські ігумени звернулися з проханням до чернігівського архієпископа Л. Барановича стати місцєблюстителем митрополії, висловлюючи своє негативне ставлення до Мефодія. Пізніше у Корсуні відбулися вибори нового митрополита. Єпископи домагалися обрання Антонія Вінницького, єпископа перемишльського. Але частина духовенства й козацької старшини виступала за обрання Йосипа Нелюбовича-Тукальського, єпископа білоруського. Конфлікт затягся, і хоч нарешті було обрано митрополитом Й. Тукальського, на Лівобережній Україні він фактично влади не мав. 27—28 червня 1663 р. відбулася відома «Чорна рада», на якій гетьманом Лівобережної України було проголошено І. Брюховецького. Демагогія нового гетьмана, його загравання з народними масами, безоглядна підтримка царського уряду не могли не призвести до конфлікту із значною частиною православної ієрархії, яка раніше виступала за кандидатури Я. Сомка або В. Золотаренка, страчених за наказом Брюховецького. Крім того, гетьман підтримав Мефодія Филімоновича, котрий став місцєблюстителем київської митрополії, і цим ще більше погіршив свої стосунки з київськими ігуменами та іншими представниками православної ієрархії. Хоч Брюховецький і видавав часом універсали на користь останніх, в тому числі й стверджувальний універсал Золотоверхому монастирю на містечко Бородянку (7 лютого 1665 р.)⁷⁰, проте його ставлення до київських ієрархів точніше відбивають доноси, котрі гетьман регулярно направляв до Москви. Так, 28 березня 1666 р. до Приказу тайних справ прибув із заслання в Кирило-Білозерському монастирі чернець Варфоломій і звинуватив у зраді царю деяких київських ігуменів. В основу свідчень Варфоломея була покладена інформація, отримана ним від засланого в той же монастир колишнього ієромонаха Києво-Межигірського мо-

настиря Анатолія. Згідно з доносом, Ф. Софонович, зокрема, звинувачувався у тому, що у 1660 р. він нібито переходив у монастирі польського шпигуна шляхтича Чаплинського, який втік з-під арешту. Потім ігумен нібито поголив Чаплинському вуса та бороду, переодягнув черницею і вранці, коли черниці сусіднього монастиря виганяли корів на пасовисько, дав змогу шпигуну вийти за міські стіни⁷¹. Переконавшись, що звинувачення Варфоломея в точності повторюють наклеп Анатолія, зроблений ще в червні 1665 р., як виявилось, за вказівкою Брюховецького, царський уряд не надавав їм значення.

Характерно, що Анатолій, повернувшись із заслання до Києва, написав у січні 1669 р. новий донос на київських ієрархів, де назвав Ф. Софоновича «першим зрадником». Він поставив йому у провину те, що у 1658 р. Ф. Софонович разом з Д. Балабаном підтримував І. Виговського, а під час боїв у Києві «вкрив з міста» моці великомучениці Варвари і привіз до Києво-Печерського монастиря⁷².

У 1665—1666 рр. відносини між І. Брюховецьким та київськими ігуменами ще більше погіршилися. Намагаючись зміцнити свої позиції, гетьман погодився на дальше обмеження автономії Лівобережної України і був навіть не проти підкорення київської митрополії московській патріархії. Це викликало незадоволення серед українського православного духовенства. Вищі ієрархи, в тому числі й Ф. Софонович, прибули до київського воеводи П. В. Шереметева й стали добиватися дозволу відправити своє посольство до царя з проханням зберегти права вільного обрання митрополита. Як зазначив воевода, вони говорили йому «з великою люттю», що нехай цар «звелить нас стратити, ніж відбере право обрання митрополита». Якщо ж митрополита не буде обрано, а поставлено московським патріархом, вони «запрутся в монастирях, и разве де их из монастырей за шею и ноги поволокут»⁷³. На цей раз київські ієрархи перемогли. 9 березня 1666 р. до царя було відправлено Мелетія Дзика. Ігумен Троїцького Кирилівського монастиря повіз до Москви листа, підписаного І. Гізелем, Ф. Софоновичем, Ф. Углицьким, О. Туром, В. Ясинським і М. Дзиком. У листі київські ігумени просили царя надати грамоту про дозвіл українському духовенству самому обирати митрополита, як і раніше, і щоб на цих виборах заради об'єктивності й полегшення відповідної апробації були присутні також гетьман та царські воеводи, які перебували у Києві⁷⁴. Київські ієрархи відстояли тоді свої права.

Ім'я Ф. Софоновича часто трапляється у документах 1668 р. Це не випадково. Він фактично очолював опозицію вищого православного духовенства проти І. Брюховецького, невдоволення правлінням якого швидко зростало серед українського народу, а також проти М. Филімоновича. На початку 1668 р. Мефодій послав Ф. Софоновичу листа, в якому просив захистити його перед київським

воеводою П. В. Шереметевим⁷⁵, але безрезультатно.

Після падіння І. Брюховецького гетьманом Лівобережної України став Дем'ян Многогрішний. Царський уряд розпочав розслідування справ прибічників Брюховецького, в тому числі й Мефодія. Останній, звинувачуючи їх у зносинах з гетьманом Правобережної України Петром Дорошенком, написав донос на київських ігуменів. Це було, безперечно, наклепом. Як відомо, київські ієрархи протидіяли зближенню П. Дорошенка з Османською імперією і тому легко спростували звинувачення М. Филімоновича. Ф. Софонович писав до Москви з цього приводу: «Дорошенку писал я одна, с ведема боярина и воеводы киевского и наместника смоленского Петра Васильевича Шереметева с товарищи, в то время как он учинился на обеих сторонах (Дніпра.— Авт.) гетманом, чтоб он в разоренной маестности нашей хлеб наш монастырской сжать нам позволил и казакам возбронил жать, грабить не велел, а не о иных каких деех»⁷⁶. Докази, наведені Ф. Софоновичем, як і іншими київськими ігуменами, були настільки переконливими, що цар повернув їм нарешті гроші, взяті в борг воеводами ще на початку російсько-польської війни у 1654—1655 рр.⁷⁷ Новим місцеблюстителем київської митрополії став чернігівський архієпископ Л. Баранович, котрий зайняв цю посаду на прохання Ф. Софоновича. Але Л. Баранович вирішив залишитися у Чернігові й передовірив свої функції місцеблюстителя Ф. Софоновичу, що зайвий раз доводить неабиякі авторитет і роль останнього у церковному житті України у 50—70-х роках XVII ст. Київський митрополит Й. Нелюбович-Тукальський скаржився в своєму листі (1670) до гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного, що «духовному чину, за Дніпром будущому» жорстоко наказано ні в чому до нього митрополита, не озиваючися, отцю Софоновичу в усьому бути слухняними»⁷⁸.

На кінець 60 — початок 70-х років XVII ст. припав кульмінаційний момент у політичній, релігійній та культурній діяльності Ф. Софоновича. Фактично керуючи справами української православної церкви на Лівобережжі та Києві, він створював одночасно історичні та богословські праці, докладав чимало зусиль для поліпшення матеріального становища Золотоверхого монастиря. Тут варто навести лише перелік універсалів, отриманих ним в той час для монастиря. 25 квітня 1670 р. польський король Михайло Вишневецький видав привілей, яким стверджував право Золотоверхого монастиря на володіння корчмою, що знаходилася на землях Правобережжя⁷⁹. 16 травня 1670 р. цей привілей було внесено до Луцької гродської книги з оригіналу, принесеного Гнатом Сакевичем, ченцем Києво-Печерської лаври⁸⁰. 30 жовтня 1671 р. король видав Ф. Софоновичу новий привілей, котрим стверджував права монастиря на володіння рядом маєтностей на Правобережжі (Глеваха, Юріївка, Борщівка, Рудня, Молочки та ін.). У цьому документі Ф. Софонович

вич характеризувався як людина «великої цноти, статечності, побожності... непохитної віри та старанності»⁸¹. 4 липня 1671 р. Ф. Софонович одержав універсал від гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного, за яким Золотоверхому монастирю надавалося право користування прибутками з млинів на річці Остер⁸². 13 липня 1672 р. новий гетьман Лівобережної України Іван Самойлович підтвердив це право⁸³.

Зростання авторитету Ф. Софоновича засвідчують й інші факти. 23 червня 1669 р. до нього звертався з листом колишній гетьман Правобережної України Павло Тетеря. Він просив поховати його по смерті в Києво-Печерській лаврі. Тетеря називав Ф. Софоновича «вельми милостивим паном і братом» і просив поклопотатися про його справу перед І. Гізелем («заради цього покірно прошу милість твою, пана мого, зволь з отцем архімандритом печерським та з отцями братією поговорити про цю справу»)⁸⁴. У 1670 р. Ф. Софонович на чолі групи вищого київського духовенства порушив перед царем клопотання про звільнення з Соловків колишнього ігумена Лубенського Мгарського монастиря Віктора Загоровського, засланого за доносом Брюховецького. Софоновича не злякало те, що Загоровського було звинувачено у підтримці І. Виговського, Ю. Хмельницького та П. Тетері. Виступав Ф. Софонович і проти сваволі царських воевод у Києві. Так, у 1671 р. у Братському монастирі спалахнула пожежа. Дерево, привезене для відновлення монастиря, в якому знаходився Києво-Могилянський колегіум, було забране воеводою Борятинським. Негайно до Москви була відряджена делегація духовенства, яка повезла царю листа за підписами Ф. Софоновича, І. Гізеля та ін. У цьому документі стверджувалося, що Борятинський самовільно конфіскував дерево, і містилося прохання справедливо вирішити цю справу⁸⁵.

2 квітня 1672 р. представники київської міської верхівки написали листа до Л. Барановича, в якому повідомляли, що після розорення Києва польським полковником Пивом їм довелося відбудовувати церкву Різдва Христового «за відомим магістрату київського та за повним дозволом превелебного отця Феодосія Софоновича, ігумена михайлівського»⁸⁶.

У серпні 1672 р. Османська імперія розпочала війну проти Речі Посполитої. У ході воєнних дій на території Правобережної України турецькі війська захопили Кам'янець-Подільський, який досі вважався неприступною фортецею. Загроза турецького поневолення нависла над всією Україною. У той час Ф. Софонович та І. Гізель зміцнювали контакти з урядом Росії, активно виступали проти союзу гетьмана Правобережної України П. Дорошенка з турецьким султаном Мухаммедом IV. Так, 26 жовтня 1672 р. вони повідомляли стрілецькому голові Матвію Сипягіну, котрий прибув з Москви до Києва, про негативний вплив політики Доро-

шенка на Україні⁸⁷. Дещо пізніше вони відправили до царя листа, в якому просили про зміцнення російських гарнізонів на Україні, передчуваючи небезпеку турецької навали⁸⁸.

З 1673 р. Ф. Софонович відходить від активної політичної діяльності, що, очевидно, було пов'язано з погіршенням стану його здоров'я⁸⁹. Майже єдиним джерелом до біографії Ф. Софоновича останніх років життя є листи його друга Л. Барановича. Перше відоме послання Л. Барановича до Ф. Софоновича датується 1667 р. У ньому автор просив поклопотатися про прискорення друку чергового після «Меча духовного» (1666) твору, тобто «Żywoty świętych», пояснює точку зору «святійших патріархів» щодо деяких питань церковної обрядності⁹⁰. У 1669 р. Л. Баранович просив хроніста дати оцінку своєму «Аполону», тобто книзі «Ароіо chrzesciańskі...», і навіть виправити те, що здається невідалим. Тут же містилося прохання «пришпорювати отця ректора» (В. Ясинського), щоб він швидше надрукував цю книгу⁹¹. У вересні того ж року Л. Баранович доручив Ф. Софоновичу опіку двох дяконів Івана та Лаврентія, інформував про освячення гетьманських регалій Д. Многогрішного, сумував з приводу «поділу України на дві частини після Андрусівського перемир'я»⁹². Чергові два листи датовані 1670—1671 рр. Л. Баранович скаржився там, що його книги «Труби словес» та «Lutnia Apollonowa» «ніяк не видрукують», закликав до боротьби проти католицьких полемістів, звертався до Софоновича з такими словами: «Ти більше інших заохочуєш мене: знаю, що і ти сам не тільки не загасиш у собі духа, але й зволиш в інших місцях його запалювати»⁹³. В іншому листі автор втішав хворого Ф. Софоновича й додав: «Була б лиш охота у твоєї прачездатності писати, а у мене (завжди) є охота читати, бо твої листи сповнені виразом давньої приязні твоєї до мене»⁹⁴.

У листі від 16 липня 1672 р. Л. Баранович відповідав другу на питання, що стосувалися окремих аспектів церковної обрядності, бажав успіхів у діяльності як місцеблюстителя київської митрополії⁹⁵. У листі, написаному після падіння Кам'янець-Подільського, він висловлював надію на швидку перемогу над турками⁹⁶. Останні два листи (1675) сповнені скаргами на поганий стан здоров'я, на «ковтун», який мучив обох письменників. Л. Баранович навів тут цікаву інформацію про діяльність друкарень у Чернігові, Новгороді-Сіверському тощо, але з цих листів вже виразно віяло передчуттям смерті. Засуджуючи митрополита Гази Паісія Лігаріда за двоєжонство, Л. Баранович додав: «Нам, старим, краще думати про гроб».

Всупереч думкам деяких дослідників⁹⁷, Ф. Софонович лишився ігуменом Золотоверхого монастиря та місцеблюстителем київської митрополії і в 1676 р., і навіть 1677 р. Про це свідчить орендна умова 1676 р. київського бурмистра Яна Биковича

з Ф. Софоновичем, а «Городового архива книга на 1677 р.» називає його і в тому році місцеблюстителем митрополії⁹⁸. Але в тому ж 1677 р. у листі до М. Дзика Л. Баранович писав про Ф. Софоновича як про покійного⁹⁹. Д. Туптало у «Діаріуші» (1681—1706) зазначав, що 28 грудня 1677 р. він отримав листа від М. Дзика, який називав себе ігуменом Михайлівського Золотоверхого монастиря¹⁰⁰.

Ім'я Ф. Софоновича, його богословські погляди використовувалися під час гострої полеміки щодо таїнства евхаристії, яка проходила наприкінці XVII ст. у Москві. На його авторитетні свідчення покликалися автори книг, які друкувалися у Києво-Печерській лаврі («Акафист св. великомученице Варваре» (1698), «Сказание о св. Иулиании» (1701)¹⁰¹).

Важко сказати щось про нащадків рідні Ф. Софоновича. Не виключено, що протоіерей Григорій Софонович, священник церкви Успіння Богородиці на Подолі, «на ринку», котрий скаржився 1703 р. гетьману Івану Мазепі на свавілля київського вїйта та членів магістрату, був його племінником¹⁰². Ріднею хроністу міг бути дякон, згодом ієромонах, тобто монах-священик, Мефодій Софонович, котрий у 1741 р. перейшов з Києва вчителем до Новгородської семінарської корпорації¹⁰³, священник Успенської церкви у Києві Олексій Софонович (1766)¹⁰⁴.

Ф. Софонович відомий не лише як хроніст, а й як автор богословських та церковно-історичних творів, а також житій. У 1667 р. у типографії Києво-Печерської лаври була надрукована його книга «Виклад о церкви»¹⁰⁵. Щоправда, і в цьому, і в наступних виданнях не зазначено імені автора, проте авторство Ф. Софоновича засвідчують лист Л. Барановича до московського патріарха Йоакима 4 лютого 1689 р.¹⁰⁶, згадуваний вище лист Г. Четвертинського та В. Ясинського¹⁰⁷, відповідь Йоакима¹⁰⁸. У «Викладі» пояснюється церковна термінологія, порядок богослужіння. За всіма ознаками книга становить передрук більш раннього видання. Зокрема, її титульний аркуш виглядає так: «Ново в св'ятой... лавре Печерской *выданный* року от Рождества Христова 1667, месяца июля 18 дня»¹⁰⁹. Доповнене, очевидно, видання «Викладу» 1668 р.¹¹⁰ До частин його тиражу було додано житіє князя Володимира¹¹¹, яке мало чим відрізнялося від його українських переробок XVII ст. Редактором житія був, очевидно, сам Ф. Софонович. У 1670 р. «Виклад» у дещо зміненому вигляді було надруковано з дозволу архимандрита Варлаама Шептицького у друкарні Унівського монастиря. Наприкінці книги вміщено вірш на честь князя Володимира та велику післямову, котра засвідчувала, що це видання повторив із лаврського примірника друкар Симеон Ставровецький¹¹².

Існують дані про унівське видання «Викладу» 1674 р.¹¹³, проте знайти його у зібраннях стародруків Москви, Петербурга, Києва, Львова та інших наукових центрів не вдалося. Не виключено, що

бібліографи, які наводили інформацію про це видання, сплутали його з попереднім, 1670 р.

Крім друкованих примірників «Викладу», відомі його рукописні копії. Так, існує копія видання 1667 р., скопійована у 1695 р. у м. Каргополі «в бытность тамо воеводства столника Григория Михайловича Петрова»¹¹⁴. До примірника книги Іоанкія Галятівського «Боги поганские...» (Чернігів, 1686), який належав бібліотеці Києво-Софійського собору, доданий рукописний текст «Викладу» 1667 або 1668 рр. видання¹¹⁵. Є дані й про існування російських перекладів книги¹¹⁶. Один з них, здійснений з видання «Викладу» 1668 р., зберігається нині в відділі письмових джерел ДІМ¹¹⁷.

Слід зазначити, що «Виклад» після смерті автора спричинився до відомої полеміки у Москві між прихильниками орієнтації на західноєвропейську освіту (Сильвестр Медведєв та його прибічники) і ревнителами греко-візантійських традицій (Іоанкії та Софоній Ліхуди)¹¹⁸. «Виклад» користувався тоді у Москві популярністю, що викликало невдоволення братів Ліхудів, котрі знайшли у творі нібито «латинські думки» відносно таїнства євхаристії (причастя). На захист «Викладу» виступив С. Медведєв, який видав свою «Манну» («Книгу о Манне хлеба животного»), в котрій поділяв погляди автора «Викладу». Тоді Ліхуди надрукували свій «Акос», в якому назвали «Виклад» «ретичьким»¹¹⁹. Полеміка набула гострого характеру, коли Ліхудів підтримав московський патріарх Іоаким. Вона торкалася й українського православного духовенства, оскільки воно займало ідентичні позиції з С. Медведєвим. Іоаким звернувся до вищих ієрархів української православної церкви, вимагаючи визнати точку зору його й Ліхудів¹²⁰. Майже одночасно у своїх творах Іоаким засудив «Виклад». Не допомогло й заступництво Л. Барановича¹²¹, Г. Четвертинського та В. Ясинського¹²², які доводили бездоганну репутацію Ф. Софоновича, переконуючи, що його трактування євхаристії повністю збігається з викладеним в українських богословських творах XVII ст. Церковний собор 1690 р. у Москві засудив твори П. Могили, С. Косова, І. Гізеля, Ф. Софоновича, І. Галятівського та інших, а також С. Медведєва, С. Полоцького та їх прихильників. Чимало творів було спалено. С. Медведєва, який до того ж підтримував царівну Софію, було звинувачено у змові Л. Ф. Шакловитого, арештовано і в 1691 р. страчено. Слов'яно-греко-латинській академії, очолюваній Ліхудами, надавалися широкі права щодо цензури в галузі освіти. Так, заборонялося тримати вдома вчителів іноземних мов, латинські, польські та німецькі книги. Академія «повинна була наглядати за чистотою православної віри у країні й судила за звинуваченням в образі релігії»¹²³. Це негативно

позначилося на культурному житті Росії наприкінці XVII — початку XVIII ст., тобто перед петровськими реформами.

У 1667 р. було створено новий «Пом'яник» Золотоверхого монастиря, переписаний «с ветхаго ново повелением и благословением всечестного отца иеромонаха Феодосия Софоновича, тояжде святыя обители игумена»¹²⁴. Порівняння його з «ветхим» так званим «Поминанієм» (початок XVII ст. — 1667 р.) свідчить, що Ф. Софонович редагував «Пом'яник», доповнив і по-новому згрупував матеріал в ньому. Він же, очевидно, написав і передмову. Тут, зокрема, містяться відомості про рід Ф. Софоновича, рід його слуги Йосипа Боци та інше, чого не було у «Поминанії». Слід зазначити, що дехто з істориків вважає автором «Пом'яника» Ю. Хмельницького. Для цього, проте, немає жодних підстав, хоч Ю. Хмельницький і міг передати Ф. Софоновичу дані про свій рід для внесення в поминальну книгу.

Через кілька років Ф. Софонович створив «Мучение святой великомученицы Варвары» і «Повість о преславних чудах» покровительки Золотоверхого монастиря. У тексті останньої міститься вказівка про те, що вона була створена у 1669 р. Проте Й. Кроковський, відомий церковний та культурний діяч кінця XVII — початку XVIII ст., у творі «Акафіст», посилаючись на Ф. Софоновича, називав 1670 р.

«Мучение» — це список популярного життя Варвари і нині все ще залишається у рукописі. «Повість» — оригінальний твір Ф. Софоновича, основу якого становлять спогади, свідчення очевидців, у тому числі відомих політичних діячів XVII ст., давні монастирські перекази тощо. Книга споріднена з деякими популярними на Україні XVII ст. творами, насамперед «Ключем розуміння» (1659) та «Небом новим» (1665) І. Галятівського. Описи деяких чудес у творах Ф. Софоновича та Галятівського інколи різночуді подібні, наприклад чудо 78 «Ключа». Зазначимо, що «Повість» була використана Д. Туптало при написанні відомих «Четьї Мінеї» й особливо Й. Кроковським при написанні «Акафіста».

П. М. Строев вважав, що перу Ф. Софоновича належить «Нравоучение перед царем... Феодосия, игумена монастыря... Межигорского». Проте Ц. Бореліус правильно зазначала, що Ф. Софонович ніколи не був ігуменом цього монастиря, а «Нравоучение» написав Феодосій Васьковський¹²⁵.

Таким чином, стислий огляд творів Ф. Софоновича переконливо засвідчує широкий діапазон його творчих пошуків, вказує на яскравий талант історика, письменника, теолога.

АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД СПИСКІВ ТА РЕДАКЦІЙ ЧАСТИН «КРОЙНІКИ»

Списки та редакції «Кройніки о Русі»

1. *Погодінський список*¹²⁶ знаходився в «Древне-хранилище» відомого історика М. П. Погодіна, яке у липні 1852 р. перейшло до Імператорської Публічної бібліотеки (нині Державна Публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедрина у Санкт-Петербурзі¹²⁷. До М. П. Погодіна рукопис потрапив від археографа П. М. Строева, про що свідчить напис на зворотному боці обкладинки: «П. М. Строева, № 14».

Погодінський список (далі — П.) — рукопис в 4°, розміром 19 × 15,5 см, на 335 аркушах. Обкладинка картонна ХІХ ст. Папір цупкий, білий із жовтуватим відтінком, з філігранями. Найчастіше трапляється філігрань, яку І. Каманін та О. Вітвіцька датували 1680—1688 рр.¹²⁸ Інші водяні знаки погано збереглися, можна розрізнити лише їхні фрагменти. Один з них нагадує філігрань «Поштар» (1655)¹²⁹, другий — філігрань «Лілея» (1665)¹³⁰. Аналогія фрагменту четвертої філіграні встановити не вдалося. Рукопис в цілому зберігся, проте аркуші 1—2 пошкоджені, окремі слова неможливо відчитати. У правому верхньому ріжку проставлена літеральна пагінація, сучасна тексту. З аркуша 41 — пагінація арабськими цифрами, проставлена бібліотекарями. Після кожного розділу чорнилом намальовані примітивні кінцівки, а кожна книга «Кройніки о Русі» закінчується складнішими.

Текст написано коричневим чорнилом, трьома почерками, російським скорописом останньої третини ХVІІ ст. Першим «А» — прямим та каліграфічним написана більша частина рукопису (арк. 1 — 237 зв., 239—303, 328—335 зв.). Другим «В» — малорозбірливим та розгонистим написані аркуші 237 зв.—239. Третім «С» — подібним до «А», написані аркуші 303—327 зв. Рукопис створювався писцями почергово, бо нові почерки розпочинаються з середини сторінки. Автори почерків «В» та «С» ігнорували надрядкові знаки, що вказували на йотацію голосних й означали звуки *i* та *e*. Автор почерку «В» майже не позначав звук *й* і лише в окремих випадках проставив на його місце відповідний надрядковий знак. Тільки автор почерку «А» був непогано знайомий з українською мовою й прагнув, хоч нерідко й безладно, перенести до тексту надрядкові знаки українського протографа «Кройніки о Русі». Очевидно, його інтерес до української історії не був випадковим. Автором почерка «В» було створено список литовської та польської частин «Кройніки», котрий зберігається в ЦДАДА. Почерком «А» списано також уривок з київського «Синопису» (1680) й видання «Книги о побойіи Мамая». Другий список «Книги» вміщений П. Кохановським в «Обширном синописі руському»¹³¹.

Зазначимо, що на аркушах 21 зв.—43 зв. українські слова або полонізи, незрозумілі для російського читача, були перекладені російською мовою. Перекладач, виправляючи ці слова, писав переклад їх: *жебы* — *чтобы*, *жолніре* — *солдаты*. Інколи він припускався помилок: *мысли* — *мыслили*, *замість* — *должны были*. Переклад зроблено приблизно у першій чверті ХVІІІ ст., що підтверджується особливостями почерку. Крім того, перекладач використовував слова, які увійшли до російської мови за Петра I: *битва* — *баталия*, *з леж* — *з квартир* та ін.

2. *Вестероський список* знаходиться у рукописному збірнику АД 10 бібліотеки гімназії м. Вестерос у Швеції (зібрання Й. Г. Спарвенфельда). Й. Г. Спарвенфельд — шведський вчений, у 1684—1687 рр. перебував у складі шведського посольства в Росії. Підтримуючи тісні зв'язки з Посольським приказом та впливовими особами при царському дворі (А. А. Матвеев та ін.), він придбав колекцію рукописів і стародруків¹³². Вся колекція, найбільшу цінність якої становлять рукописні збірники АД 9—12, була привезена ним до Швеції у травні 1687 р.¹³³ й зберігалась у його маєтності Обілунд. У 1774 р. онук вченого, майор Якоб Спарвенфельд, подарував 69 книг та рукописів, у тому числі збірники АД 9—12, бібліотеці гімназії Вестероса¹³⁴.

Детальний опис рукопису подав свого часу шведський славіст С. Даль¹³⁵. Тому зазначимо лише ті особливості рукопису АД 10, котрі суттєво прояснюють його походження. Він складається з 939 аркушів. «Кройніка о Русі» вміщена на аркушах 129—439. Текст написано російським скорописом другої половини ХVІІ ст., п'ятьма почерками. Більшість статей АД 10, в тому числі й «Кройніка о Русі», написані рукою професійного писця. С. Даль умовно назвав його почерком «А». Цим же почерком списана більша частина збірника АД 12, на титульному аркуші якого містився запис: ««Списано на Москве лета от создания мира 7194 г[о]лда, а от воплощения Б[о]га слова 1685 г[о]лду»¹³⁶. До того ж останньою за часом статтею збірника АД 10 є «Переписная книга Воскресенского монастыря», написана у липні 1687 р. Отже, збірник АД 10 було створено у другій половині 1685 — першій половині 1687 р. При підготовці видання «Кройніки» було використано мікрофільм даного списку.

3. *Толстовський список* входить до складу збірника, який знаходився у зібранні графа Ф. А. Толстого під номером 236 (далі — Т. 236)¹³⁷. Раніше він зберігався у бібліотеці князя Д. М. Голіцина у с. Архангельському, про що свідчить запис на аркуші рукопису: «Ex bibliotheca Arcangelina».

Збірник Т. 236 — це рукопис в 1°, розміром 37 × 19,5 см, доброї збереженості. «Кройніка о Русі»

є другою з 27 статей збірника¹³⁸ і вміщена на аркушах 30—126. Обкладинка картонна ХІХ ст., папір цупкий, жовтуватого кольору. Філіграні: 1) герб м. Амстердама (1710)¹³⁹; 2) герб м. Амстердама, вензель під гербом «ІВ»¹⁴⁰; 3) ідентична 2-й філіграні, але має вензель під гербом «К». Останню філігрань не вдалося знайти у відповідних довідниках.

У верхньому правому ріжку відповідних аркушів Т. 236, які містять початок якої-небудь статті, представлена пагінація арабськими цифрами, очевидно, бібліотекарями. Лише «Кройніка о Русі» має власну поаркушеву пагінацію. Рукопис позбавлений будь-яких прикрас. Текст написано чорним чорнилом, двома почерками, чітким російським скорописом першої половини ХVІІІ ст., причому другим написана переважна більшість статей, у тому числі «Кройніка о Русі». Збірник Т. 236 не міг бути створений раніше 1712 р., оскільки останньою за часом статтею є та, де йдеться про вінчання «римського кесаря» у Франкфурті-на-Майні (22 грудня 1711 р.). На основі датування за філігранями рукопис Т. 236 можна віднести до 30-х років ХVІІІ ст.

4. *Киево-Софійський список*, котрий зберігався у бібліотеці однойменного собору, а нині знаходиться в ЦНБ¹⁴¹, становить собою копію кодексу АД 10, створену на початку ХІХ ст. для графа М. П. Рум'янцева, яка потім перейшла у власність до митрополита Євгенія.

5. *Список О. М. Рогозинського*, скопійований істориком з попереднього на початку ХХ ст., зберігався в Інституті історії України АН України¹⁴².

6. *Список Ліндберга* — це переклад шведською мовою деяких розділів Вестероського списку «Кройніки о Русі». Переклад здійснив у першій половині ХVІІІ ст. вчитель Ліндберг за розпорядженням єпископа Вестероса Бенцельштерна. Потім список було передано канцелярському раднику І. фон Енгельштрему, який після відповідного дослідження хотів зробити доповідь про «Кройніку о Русі» в Королівській академії красном письменства, історії та старожитностей. Подальша доля списку залишається невідомою¹⁴³.

7. *Список*, що належав вологодському поміщику П. М. Зубову¹⁴⁴. Про цей список нічого невідомо, очевидно, він не зберігся.

8. *Редакція «Кройніки о Русі» П. Кохановського* зберігається у складі «Обширного синопсису руського»¹⁴⁵. Раніше рукописний збірник знаходився у зібранні Ф. А. Толстого й відомий ще під назвою «Толстовський № 157» (Т. 157). До Ф. А. Толстого він потрапив з бібліотеки Д. М. Голіцина. Про це свідчить напис російським скорописом першої половини ХVІІІ ст. на чистому аркуші перед «Кройнікою о Русі»: «Легопись Голицынская». На аркушах 1—3 знизу міститься запис, зроблений тим же почерком: «Дмитрея Михайловича Голицына».

Д. М. Голіцин був у 1707—1718 рр. воеводою, а згодом губернатором Києва. За той час він придбав чимало цінних рукописів із зібрань київських монастирів¹⁴⁶. Очевидно, тоді ж до нього потрапив

збірник П. Кохановського, пізніше відомий як Т. 157. На чистому аркуші перед «Кройнікою о Русі» містився запис українським скорописом кінця ХVІІ — початку ХVІІІ ст.: «Книга кройника з лѣтописцов № 115», що, очевидно, вказувало на порядковий номер рукопису у бібліотеці одного з київських монастирів, вірогідно Києво-Печерської лаври, де створювався кодекс. О. М. Рогозинському вдалося прочитати відбиток титульного аркушу, котрий не зберігся, встановити ім'я творця компіляції — економа Києво-Печерської лаври П. Кохановського й назву збірника — «Обширный синопсис руський»¹⁴⁷. Нині на відбитку можна прочитати лише окремі слова. Експертиза, проведена за допомогою технічних засобів, дала можливість підтвердити правильність прочитання тексту О. М. Рогозинським.

Збірник Т. 157 — це рукопис у 1°, розміром 31 × 19,5 см, на 708 аркушах, з яких 32 — чисті. Рукопис оправлено деревом, обтягненим коричневою шкірою, дещо витертою. На шкірі відтиснуті орнаментовані зображення. На обкладинці витіснено великий ромб, в середині якого зображено розп'ятого Христа і чотирьох євангелістів, які стоять біля нього. Корінець обкладинки шкіряний. Збереглися рештки двох бронзових застібок. Папір тонкий, жовтуватий. Філіграні: 1) вінок з листя, в центрі якого знаходиться міфологічна тварина¹⁴⁸; 2) двоголовий орел, який тримає в кігтях ключі¹⁴⁹; 3) ALMODPAPIER¹⁵⁰; 4) двоголовий орел, подібний до зображеного в альбомі Е. Лауцвічуса¹⁵¹.

Обкладинка рукопису пошкоджена, деякі аркуші випадають. Пагінація літеральна, сучасна текстів (окремі аркуші не пагіновані). Текст списаний чорним чорнилом, але великі літери, заголовки та підзаголовки на полях, дати, заставки, малюнки перед деякими статтями виконані кіновар'ю. Ці малюнки, серед яких є світські, тісно пов'язані з народним мистецтвом, на що вказував Я. П. Запаско¹⁵². Майже весь рукопис написаний каліграфічним українським півуставом другої половини ХVІІ ст. Нами виявлено листа ченців Києво-Печерської лаври до Федора Олексійовича, в якому повідомлялося про смерть архімандрита І. Гізеля (18 листопада 1683 р.). Цей лист писано тією ж рукою, що й збірники Т. 145 та 157¹⁵³. Підзаголовки на полях Т. 157 виконані інколи українським скорописом останньої третини ХVІІ ст. Отже, існують вагомі підстави вважати, що рукопис Т. 157 було створено й написано у Києво-Печерській лаврі й він, очевидно, є оригіналом «Обширного синопсису руського». Зазначимо, що пізніше до збірника додана на двох аркушах «Копія з грамоты... царя Алексея Михайловича...», какова прислана во Стретеніе моще митрополита Филиппа»¹⁵⁴. Почерк — російський скоропис кінця ХVІІ ст., близький до півуставу.

Списки та редакції «Кройніки о початку і назвику Литви» та «Кройніки о землі Полской»

1. *Список*, що зберігається в ЦДАДА СРСР¹⁵⁵. Тут знаходяться польська (арк. 1—109 зв.) та литовська (арк. 110—171 зв.) частини «Кройніки». Раніше він зберігався в архіві міністерства закордонних справ Росії, котрому його подарував 1 вересня 1803 р. колезький асесор Михайло Шульц. Про це свідчить відповідний запис. Список становить рукопис у 4°, розміром 19 × 15,5 см на 171 аркуші. Обкладинка картонна ХІХ ст. Текст написаний на цупкому білому папері жовтуватого відтінку. Водяні знаки чотирьох типів, два з яких співпадають з філігранями Погодінського списку «Кройніки о Русі». Фрагмент 3-ї філіграні не встановлено, а 4-ї — співпадає з водяним знаком в альбомі І. Каманіна та О. Вітвицької¹⁵⁶.

У верхньому правому ріжку рукопису є пагінація арабськими цифрами, не сучасна тексту. Рукопис прикрашено заставками, аналогічними Погодінському списку «Кройніки о Русі». Текст списаний темно-коричневим чорнилом, двома почерками, ідентичними «А» та «В» у Погодінському списку. Почерком «А» списані аркуші 1—7 зв., 22—47, 50 зв.— 65 зв., 70—102, 104 зв.— 106, 108—122, 139—152, 160—161 зв., 167 зв.— 171 зв.; почерком «В» — всі інші. Як і Погодінський список «Кройніки о Русі», цей рукопис створювався писцями почергово. За всіма ознаками обидва рукописи готувалися одними й тими ж писцями й вірогідно колись становили єдине ціле.

2. *Редакції «Кройніки о початку й назвику Литви» та «Кройніки о землі Полской» П. Кохановського*, включені до «Обширного синопсису руського» останнього. Польська частина займає в Т. 157 аркуші 299—361 зв., литовська — 365—388.

3. *Редакція цих же частин «Кройніки», включена П. Кохановським до складу його іншої компіляції — «Хронограф» (1681)*¹⁵⁷. Збірник, який містить «Хронограф», також знаходився у зібранні Ф. А. Толстого й відомий ще під назвою «Толстовський № 145» (Т. 145). Рукопис, безперечно, має таке ж саме походження, як і Т. 157. Відомо, проте, що до придбання Д. М. Голіциним рукопис знаходився у піддячого О. Боркова, про що свідчить запис російським скорописом кінця ХVІІ ст. на одному з останніх аркушів (519 зв.): «Сия книга подячего Большой казны Осипа Боркова». На аркуші 1 міститься ще один запис російським скорописом кінця ХVІІ — початку ХVІІІ ст.: «Летописецъ выписано из книг Ивана Короткова». Цей запис зроблено, безперечно, не тією особою, яка писала українським півустановом текст Т. 145 (деякі підзаголовки на його берегах зроблено українським скорописом другої половини ХVІІ ст.). Очевидно, запис вказує на одного з власників рукопису, і зробила його та особа, до якої

він потрапив на певний час. Крім того, на аркуші 519 написано ряд літер із закінченням їх цифрового відповідника (до сотні). На аркуші, наклеєному на палітурку, зроблено запис українським скорописом кінця ХVІІ ст.: «Йоасафа и Овраама».

Збірник Т. 145 — це рукопис в 1°, такого ж розміру, що й Т. 157, містить 519 аркушів, у тому числі 19 чистих. Рукопис оправлено в дерево, обтягнено чорною шкірою, прикрашено відбитками орнаментованих квадратів та ромбів. Є дві бронзові застібки. Рукопис зберігся краще Т. 157. Папір тонкий, жовтуватий. Водяні знаки двох типів: 1) співпадає з першою філігранню Т. 157; 2) двохголовий орел, подібний до зображення, відзначеного І. Каманіним та О. Вітвицькою¹⁵⁸.

У верхньому правому ріжку рукопису, на аркушах, котрі становлять початок якої-небудь статті, є пагінація арабськими цифрами, зроблена, очевидно, бібліотекарями. Заставки ідентичні тим, які містяться в Т. 157, малюнків немає. Збірник Т. 145 є за всіма ознаками оригіналом «Хронографу» П. Кохановського, на що вказує відбиток запису на першому аркуші, прочитаний за допомогою технічних засобів, як і в Т. 157.

4. *Редакція «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ*¹⁵⁹. Рукопис належав голові Київської комісії для розгляду давніх актів М. Судієнко, а до нього потрапив із зібрання В. Полетики. Рукопис в 4°, розмір 19 × 15 см, на 20 аркушах. Обкладинка картонна ХІХ ст. Папір цупкий, жовтуватий. Філіграні: 1) двоголовий орел під короною з хрестом, подібний до орла, який зафіксований в альбомі І. Каманіна та О. Вітвицької¹⁶⁰; 2) фрагмент другої філіграні зберігся погано, й аналогії йому не вдалося відшукати. Рукопис писаний чорним чорнилом, але заголовки, великі літери й дати, як правило, виконані кіновар'ю. Єдина заставка також виконана кіновар'ю, нагадує зразки народних вишиванок. Окрім бібліотечної пагінації арабськими цифрами, існує літеральна пагінація, сучасна тексту. Згідно з цією пагінацією «Кройніки о землі Полской» була вміщена на арк. 190 (помилково написано 180) — 217.

Текст писано двома почерками, українським скорописом кінця ХVІІ — початку ХVІІІ ст., типовим для Лівобережної України¹⁶¹. Заголовок твору, який має дещо змінену назву («Літописецъ албо Кройніки о землі Полской»), та деякі літери написані півустановом. Рукопис створений не раніше 1690 р., бо виклад подій у даній редакції продовжено невідомим упорядником до 1691 р. Повідомлення за 1674—1690 рр. занотовані ним по пам'яті, про що свідчать деякі помилки. Так, зазначаючи про відправку царських грамот до П. Дорошенка, невідомий редактор відносить цю подію до 1675 р., хоч насправді це було в 1676 р. Смерть польського короля Михайла Вишневецького помилково датує 1674, а не 1673 р. Якби запис відбувався одночасно з подіями, такі помилки не були б допущені. Не

виключено, що дана редакція створена саме у 1690 р., бо після розповіді про події 1679 р. була пропущена сторінка, а потім занотована звістка про сарану в 1690 р. Варто також зауважити й те, що слова «и всі его ласкаве приняли в подданство» (при розповіді про події 1675 і 1676 рр.) редактор поставив не на місце і потім закреслив. Така помилка могла бути викликана гаплографією. Якщо ця помилка перейшла до редакції не з власних записів автора, тоді він використав готову переробку «Кройніки о землі Полскої», доведеної до 1680 р. Принаймні, таку можливість не можна відкидати. Оскільки дана редакція вміщена на аркушах 190—217 рукопису, можна припустити, що їй передували «Кройніки о Русі» та «Кройніки о початку і назвіску Литви», скорочені таким же чином. Відсутність обкладинки також може бути свідченням зазначеного.

Слід підкреслити, що «Літописець» у порівнянні з «Кройнікою о землі Полскої» значно скорочений, особливо в тих місцях, де йдеться про події польської історії. Якщо у «Кройніці о землі Полскої» їм присвячена половина твору, то в «Літописці» вони займають лише одну третину його. Редактор «Літописця» досягає цього, скорочуючи дані Ф. Софоновича не лише про окремі події, а й цілі періоди історії Польщі. Так, завершуючи оповідання про Болеслава II, редактор пропустив повідомлення Ф. Софоновича про часи нащадків Болеслава II — Владислава Германа, Болеслава III, Владислава II, Болеслава IV й одразу переходить до Мечислава III. Цього короля редактор називав братом Болеслава з тим, щоб якимось замаскувати такий великий пропуск у тексті. Не знаходимо у «Літописці» також даних Ф. Софоновича про панування Лешка V, події з кінця XIII ст. до кінця XIV ст.; з 1447 до 1494 рр., з 1583 до 1587 рр. і т. ін. У той же час у другій частині «Кройніки о землі Полскої», де головна увага приділяється подіям суто української історії, не знаходимо таких великих прогалин. Текст тут скорочувався за рахунок другорядних подій, дат, посилань Ф. Софоновича на польських хроністів тощо. Все це слід пояснювати зміною зацікавленень читача України. Якщо у «Кройніці о землі Полскої» Ф. Софонович відвів під 1673 р. половину змісту, то це пояснювалося тим, що історія держави, з-під влади якої значна частина українських земель визволилася за пам'яті автора, ще викликала значний інтерес. Але наприкінці XVII ст., коли авторитет Речі Посполитої на міжнародній арені підупав, коли зросла національна самосвідомість українського народу, зміцніли російсько-українські зв'язки, історія Польщі втрачала для жителів Гетьманщини те значення, яке вона мала для Ф. Софоновича та його сучасників. Невідомий редактор прагнув головну увагу приділити визвольній війні, об'єднанню України з Росією, подіям наступних років. Інколи він вводив до «Літописця» яскраві оригінальні подробиці (звістки за 1582 та 1662 р.), доповнював повідомлення про боротьбу російського та українського народів проти

турецько-татарських загарбників у 70-х роках XVII ст.

5. Редакція «Кройніки о землі Полскої» Г. Покаса¹⁶². Її було виявлено нами у відділі рукописів ДПБ. Дана редакція становить копію попередньої, здійснену військовим канцеляристом Григорієм Покасом і включену до його компіляції «Дві гісторії о козацком малороссийском народі» (1751)¹⁶³.

Розглянемо, які списки та редакції частин «Кройніки» Ф. Софоновича найбільш точно передають текст оригіналу. Звернемося насамперед до «Кройніки о Русі». Безперечно, що списки «Кройніки о Русі» — копії XVIII—XIX ст. з Вестероського не мають практично ніякої цінності, бо зберігся сам Вестероський список. При вивченні інших списків та редакції П. Кохановського виявляється, що Вестероський та Толстовський 236 споріднені між собою і містять чимало помилок, явно невірних прочитань тощо. Так, замість «Олегового», як у Погодінському, або в Т. 157, вони подають помилкове «Оггегового», замість «мед розсытивши» — «мед розслышавши»¹⁶⁴. Якщо у Погодінському і Т. 157 знаходимо: «казала, а потом деревлян их же медом частовала мощно, а своим не сказала пити», то у Вестероському і Толстовському 236 — лише «казала пити», тобто допущено гаплографію. В іншому випадку Погодінський список і Т. 157 подають: «Забил его року от Сотворения Світа 6484 и его княжение опановал», то в інших списках — «забил его княжение»¹⁶⁵. Досить часто Толстовський 236 подає читання невірні навіть у порівнянні з Вестероським списком: «строного» — «срогого» — «рогового»¹⁶⁶. Ці та інші приклади свідчать про те, що найточніший текст оригіналу «Кройніки о Русі», який не зберігся, передає Погодінський список, хоч він і не позбавлений окремих помилок. Інколи їх можна встановити лише за допомогою редакції П. Кохановського: «Олгу дал деревлян з законом их Коростенем», у Т. 157 знаходимо правильне прочитання: «замком их Коростенем», а в хроніці М. Стрийковського — джерелі даної звістки: «Z zamkiem ich Korosteniem»¹⁶⁷. Текст «Кройніки о Русі» у Т. 157 дуже точно передає оригінал, особливої його української мови. Проте цей текст не можна вважати списком і взяти за основу наукової публікації, оскільки П. Кохановський здійснив принципові й свідомі переробки (зняв ім'я Ф. Софоновича в заголовку твору, доповнив «Кройніку о Русі» кількома оповіданнями, що стосувалися історії Києво-Печерської лаври)¹⁶⁸.

Список у складі Т. 236 не міг бути копією Вестероського, бо той одразу ж після його створення було вивезено до Швеції. Отже, обидва списки мають спільний протограф¹⁶⁹, котрий поки ще не виявлено. Можна навіть зазначити, що цей протограф знаходився у збірнику історично-географічного змісту, який став основою Т. 236 та АД 10. Справа в тому, що ці збірники також близькі між собою.

В АД 10 знаходиться 50 статей, а у Т. 236—27, з котрих 21 повністю збігаються з відповідними статтями АД 10. До того ж основна маса статей знаходиться у першій половині збірників. З 21 статті, спільних для обох збірників, 8 безпосередньо стосуються України (лист турецького султана до запорожців і їх славновзвісна відповідь, «Алкоран Махметов» І. Галятівського та ін.), ще 8 статей стосуються дипломатичних відносин Росії з Туреччиною та Кримським ханством (статейні списки тощо), інші торкаються окремих питань історії та географії Росії: «Книга Большой Чертеж», чолобитна, подана повсталими московськими стрільцями у 1682 р. і т. ін.

Зазначимо, що у збірнику АД 11 міститься запис, який прояснює обставини його придбання Спарвенфельдом: «Сия книга Иоанна Спарвенфелта шляхты свейского, жалование Андрее Артемовича [Матвеева] ко мне в царствующем граде Москве лета от воплощения Бога слова 1686...»¹⁷⁰. Безперечно, що й АД 10 було також отримано від А. А. Матвеева, батько якого — Артамон Сергійович був обізнаний з подіями на Україні, бо з 1669 р. очолював Малоросійський приказ і був учасником важливих подій (наприклад, учасником Глухівської ради 1669 р. при обранні гетьманом Лівобережної України Д. Многогрішного).

Отже, не випадково знаходимо в АД 10 та Т. 236 «Глухівські статті», чолобитні київських та ніжинських людей, які обговорювалися на раді. З 1671 р. А. С. Матвеев керував одночасно Посольським приказом, виступив ініціатором видання «Титулярника» — довідника з дипломатичного листування. Ось чому цілком закономірно була поява у складі протографів збірників АД 10 та Т. 236 матеріалів, що стосувалися зовнішньої політики Росії. До тексту були внесені матеріали А. А. Матвеева, ледве не забитого повсталими стрільцями 15 травня 1682 р., і який потім склав «Описание стрелецкого бунта». Отже, протограф АД 10 та Т. 236 складено з матеріалів батька й сина Матвеевих, й тому його можна назвати «Збірником А. С. та А. А. Матвеевих». Оскільки дві статті, спільні для АД 10 і Т. 236, які стосуються історії Воскресенського монастиря, відносяться до другої половини 1685 р., то збірник-протограф, очевидно, створено між другою половиною 1685 — початком 1687 р., а копія з нього, доповнена рядом інших статей, була подарована А. А. Матвеевим І. Спарвенфельду.

Певна спорідненість спостерігається між Вестероським, Толстовським списками «Кройніки о Русі» і Погодинським. Деякі помилки, подібні до вищевказаних («закон» замість «замок» і т. ін.), що знаходяться у цих трьох списках, можуть свідчити про наявність спільного архетипа. А ось П. Кохановський, редагуючи «Кройніку о Русі», використовував якщо не сам оригінал, то, принаймні, досить близький до нього список.

Реконструювати текст оригіналу литовської і особливо польської частин «Кройніки» складніше. Насамперед слід зазначити таку обставину. Незважаючи на те, що «Кройніка о початку и назвиску Литвы» зберігається разом з «Кройнікою о землі Полской» і вміщена після останньої в оригіналі, який не зберігся, вона, безперечно, передувала польській частині. На це вказує сам хроніст. Описуючи зайняття Ягайлом польського трону, Ф. Софонович додавав: «О том ширей начитаеш в кройніці о кролах полских»¹⁷¹, тобто в «Кройніці о землі Полской». Пізніше творці списків та редакцій цих частин «Кройніки» поміняли їх місцями, очевидно, під впливом популярної на Україні хроніки Олександра Гваньїні. Італійський хроніст вмістив у своєму творі польську частину перед литовською. Не виключено, що така перестановка була здійснена під впливом українського хронографа другої редакції, невідомий автор якого активно використовував хроніку О. Гваньїні.

Текст «Кройніки о початку и назвиску Литвы» за списком з ЦДАДА СРСР майже не відрізняється від тексту, відредагованого П. Кохановським. Останній, проте, здійснив важливі й принципові зміни в тексті: зняв вказівку на ім'я Ф. Софоновича як автора цієї частини «Кройніки», а також дату створення останньої; наприкінці твору вніс звітку про місце поховання князя Костянтина Івановича Острозького в Успенському соборі Києво-Печерської лаври і змінив дату смерті князя: 1526 замість 1533 р.¹⁷²

Грунтовніше переробив П. Кохановський «Кройніку о землі Полской» у складі Т. 145 й особливо Т. 157. Насамперед були зняті вказівки на авторство Ф. Софоновича та на справжній час створення третьої частини «Кройніки». Ця частина була продовжена викладом подій за 1674—1679 рр., запозиченим із «Скарбниці» І. Галятівського (повідомлення про загарбання турками Умані та Ладжижина у 1674 р.) і третього видання «Синописа» (розповідь про Чигиринські походи 1677—1679 рр.). «Кройніка о землі Полской» була заново звірена з «Хронікою Сарматії Європейської» О. Гваньїні у польському перекладі й виданні М. Пашковського (Краків, 1611), значно доповнена матеріалами твору О. Гваньїні. П. Кохановський знав твір О. Гваньїні. Ряд статей збірника Т. 157 є перекладом на українську мову фрагментів праці польського хроніста. Не випадково, що в редакціях «Кройніки о землі Полской» виявляємо значні доповнення, що дослівно співпадають з «Хронікою Сарматії Європейської»¹⁷³. Ф. Софонович же, знаючи твір Гваньїні, видавав перевагу хроніці М. Стрийковського. Інколи свідчення редакції П. Кохановського, які співпадають з твором О. Гваньїні, навіть суперечать даним «Кройніки о землі Полской», за списком з ЦДАДА СРСР чи редакції з ЦНБ АН України. У розповіді про Вячеслава (Вацлава II), короля Чехії та Польщі (1300—1305), заснованій на «Хроніці Польщі» М. та Й. Бельських, Ф. Софонович датував

початок правління князя 1300 р. У редакціях же П. Кохановського трапляється інша дата — 1297 р., що співпадає з хронікою О. Гваньїні¹⁷⁴. У іншому випадку список з ЦДАДА та редакція з ЦНБ АН України вказують на те, що у Казимира I було чотири сина та дочка, й це збігається з твором Бельських. Але редакції П. Кохановського й О. Гваньїні подають, що у Казимира I було три сина, не згадуючи про четвертого — Оттона¹⁷⁵.

Очевидно, П. Кохановський змінив також послідовність деяких звісток за 1658—1659 рр. Так, у списку з ЦДАДА СРСР звітка про кінець гетьманату Д. Многогрішного (1672) міститься одразу після даних про його обрання (1669), а потім йде виклад подій 1670—1671 рр. П. Кохановський, щоб не порушувати хронологічної послідовності, вмістив дані про повалення Многогрішного одразу після опису подій 1670—1671 рр. Необхідно вказати й деякі дрібні поправки П. Кохановського, які мають принципове значення. Так, слово — «цар» — він інколи замінює на урочисте: «его царское пресвітлое величество»¹⁷⁶.

На жаль, список з ЦДАДА СРСР не є ідеальним, часто передає текст оригіналу гірше, ніж редакції «Кройніки о землі Полскої». Так, у повідомленні про захоплення Кракова Казимиром Справедливим і розгром ним прибічників Мечислава, яке подає список з ЦДАДА СРСР, знаходимо: «сына своего поймал был Казимер». В редакціях П. Кохановського ця звітка передана без даної помилки: «сына его», тобто сина Мечислава. Цей фрагмент було запозичено з хроніки М. та Й. Бельських¹⁷⁷, і тому не можна сказати, що П. Кохановський відредагував тут «Кройніку о землі Полскої» за працею О. Гваньїні. Можна навести інші приклади, але обмежимося вказівкою на втрату в списку з ЦДАДА СРСР одного аркуша, де розповідалось про події 1663—1664 рр.

Список з ЦДАДА СРСР, редакція з ЦНБ АН України незалежні від редакцій П. Кохановського. Безпосередній зв'язок між ними виключений, адже в них не відбилися ґрунтовні зміни П. Кохановського, внесені до тексту «Кройніки о землі Полскої». Щодо зв'язку між списком з ЦДАДА і редакцією з ЦНБ АН України, то певна близькість може пояснюватися наявністю спільного про-

тографа. У деяких випадках список з ЦДАДА СРСР містить явно помилкові читання, тоді як в редакції з ЦНБ АН України вони відсутні. Так, якщо у списку з ЦДАДА СРСР Сигизмунд III помилково названий «Четвертим», то в редакціях знаходимо: «Жигмунт Третий». За списком з ЦДАДА СРСР, Брестську унію «панове римські..., духовні римські не прийняли», а в усіх трьох редакціях містяться правильні дані: «панове рускі... духовні рускі...»¹⁷⁸. Нарешті, у спискові з ЦДАДА СРСР лише констатується, що у 1651 р. М. Калиновський підійшов з військами Речі Посполитої до Білої Церкви, але «не добывал...» Так як далі йдеться без всякого зв'язку з попереднім текстом: «от Киева окопалися...», то всі три редакції заповняють цю прогалину: «бо уже три полки козацькі от Богу пришли і на предмістю в Білої Церкви...»¹⁷⁹.

Зрозуміло, що при відсутності зв'язку між редакцією з ЦНБ АН України та редакціями Кохановського подібну обставину можна пояснити лише тим, що пишець, який створив список з ЦДАДА СРСР, не уважно переписував текст свого протографа. Внаслідок цього, текст з ЦДАДА СРСР, передаючи в цілому найточніше текст оригіналу «Кройніки о землі Полскої», у ряді випадків подає невірні читання на відміну від редакції П. Кохановського, а інколи й редакції з ЦНБ. Текст списку з ЦДАДА СРСР зазнав важливих змін з точки зору мови внаслідок переписки його російськими писцями і тому українську мову оригіналу краще передають редакції П. Кохановського. До того ж у редакціях П. Кохановського чітко розрізняються м'який та твердий знаки, «г» від «кг» або «г» тощо. Але оскільки нинішнє видання «Кройніки» адресоване насамперед історикам, а не лінгвістам, то в основу покладені ті тексти пам'ятки, які точніше відбивають її зміст, а не мовні особливості.

Отже, в основу публікації першої частини «Кройніки» покладено Погодінський список, а другої і третьої — список з ЦДАДА СРСР. Різничитання інших списків фіксуються в примітках у тому випадку, коли вони мають суттєве значення. Передача тексту пам'ятки здійснена за правилами транслітерації.

«КРОЙНІКА» Ф. СОФОНОВИЧА ЯК ІСТОРИЧНИЙ ТВІР

Джерела «Кройніки» Ф. Софоновича

Найбільшою за обсягом частиною «Кройніки» є «Кройніка о Русі», на яку припадає приблизно 70 % загального обсягу пам'ятки. «Кройніка о Русі» ґрунтується, як зазначали вже перші дослідники, на «Несторі» та «Хроніці польській, литовській, жмудській та всієї Русі» (Кенігсберг, 1582 р.) М. Стрийковського. Звичайно, «Нестор» був голов-

ним джерелом. При спробах чіткіше окреслити літопис Нестора, дослідники звичайно вказували на Південноруський звід кінця XIII ст. (далі ПЗ), представлений Іпатіївським літописом. Як показало проведене нами дослідження, під «Нестором» треба розуміти давньоруський літопис, близький до Хлебниківського, але не тотожний йому. Іпатіївський та Хлебниківський літописи дуже близькі між собою і являють собою два варіанти ПЗ, причому Хлебни-

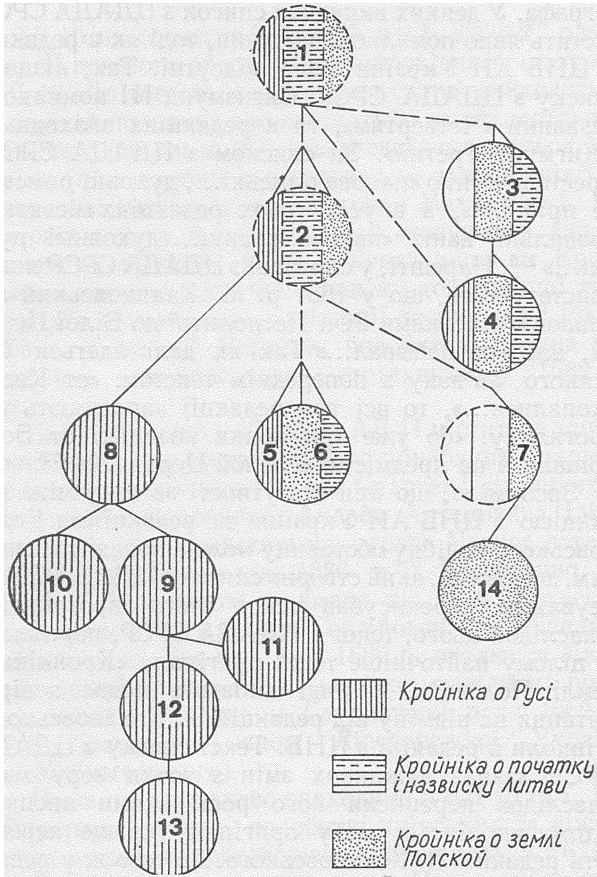

Схема списків і редакцій «Кройніки»: I — Кройніка о Русі; II — Кройніка о початку і назвіску Литви; III — Кройніка о землі Полскої.

1 — оригінал «Кройніки» Ф. Софоновича, який не дійшов до нашого часу; 2 — список «Кройніки», який не зберігся. Він, можливо, містив «Кройніку о Русі», котра стала архетипом для Погодінського, Толстовського і Вестерського її списків: «Кройніку о початку і назвіску Литви» і «Кройніку о землі Полскої», які стали прототипом для їх списку з ЦДАДА та редакції з ЦНБ; 3 — польська та литовська частини «Кройніки», включені П. Кохановським до складу своєї компіляції «Хронограф» (1681); 4 — всі три частини «Кройніки» включені П. Кохановським до складу «Обширного синописа русского» (1681–1682); 5 — Погодінський список «Кройніки» (остання третина XVII ст.), який, вірогідно, становив єдине ціле з списком польської та литовської частин «Кройніки» з ЦДАДА, позначених цифрою «6»; 7 — редакція «Кройніки о землі Полскої» з ЦНБ (1690–1701). Не виключено, що між нею та її прототипом (спільним з списком «Кройніки о землі Полскої» з ЦДАДА) розміщувалася редакція, складена в 1679 або 1680 рр.; 8 — прототип Вестерського та Толстовського списків «Кройніки о Русі», який входив до «Сборника А. С. и А. А. Матвеевых» (1685–1687), котрий не зберігся; 9 — Вестерський список «Кройніки о Русі» в складі колексу АД 10 (1685–1687); 10 — Толстовський список «Кройніки о Русі», який входив до збірника «Толстовський» № 236 (1712–30-і роки XVIII ст.); 11 — неповна копія Вестерського списку «Кройніки о Русі» Ліндберга (XVIII ст.); 12 — копія колексу АД 10, в якому містився список «Кройніки о Русі», так званий Києво-Софійський (копія 10-х років XIX ст.); 13 — копія з першої книги «Кройніки о Русі», здійснена з Києво-Софійського списку «Кройніки о Русі» О. М. Rogozinskym; 14 — копія редакції «Кройніки о землі Полскої» з ЦНБ, знята Г. Покасом та включена до його компіляцій «Дві гісторії о козацком народі».

ківський представляє більш давній, який точніше передає текст оригіналу, хоч зберігся у списку пізнішого часу¹⁸⁰.

При співставленні «Кройніки о Русі» з вищезгаданими літописами, а також Єрмолаївським,

який близький до Хлебниківського, відразу ж помітна майже повна відсутність дат при викладі Ф. Софоновичем подій XIII ст. Аналогічне характерне для Хлебниківського літопису, на відміну від Іпатіївського. Лише одна ця обставина є безперечним свідченням того, що редакція Південноруського зводу кінця XIII ст., якою користувався Ф. Софонович, була давнішою, ніж Іпатіївська. М. С. Грушевський встановив, що Галицько-Волинський літопис, який входить до Південноруського зводу кінця XIII ст., був продатований лише у XIV — на початку XV ст.¹⁸¹ Хлебниківський літопис, хоч і був списаний на 100 років пізніше Іпатіївського, ближче стоїть до архетипу, бо не має хронологічної мережі в цій частині й тих змін, які проробив хронологізатор, вставляючи дати з грубими помилками.

Крім того, чимало місць «Кройніки о Русі», які співпадають з Хлебниківським літописом, в Іпатіївському відсутні зовсім, або передані в іншому вигляді. Так, Ф. Софонович писав про те, що київський князь Ярополк у 1140 р. (за Хлебниківським та Іпатіївським літописом — 1139 р.) зібрав «великое войско киян, суздальцов, ростовцов, полочан, смолян, переяславцов и Василко Володимирович прислав галичан, а крол венгерский венгров на помоч и берендичов и інших много» (підкреслено нами. — Авт.). В Іпатіївському літописі про це повідомлялося так: «Ярополк же съзвася з братею своєю и с сыновци своими събрася и с Суждалци, и Ростовчи, с Полочан, и Смолняны, а король Угры посла помочь Берендичев 30 тысящъ и Туровци». В Хлебниківському літописі повідомлення про підготовку Ярополка до походу передане приблизно у тому вигляді, що й у Ф. Софоновича: «Ярополк же съзвася с братею своєю и с[ы]новци своими събрася, и с суждалци, и ростовци, ис полочане и кіяны и переяславцы и Василковичи и Володаревичь присла помоч галичаны (підкреслено нами. — Авт.) и король Угры присла в помоч Берендичев 30 тысяч и Туровци»¹⁸².

У «Кройніці о Русі» знаходимо звістку про те, що Роман Мстиславич, князь галицько-волинський, поїхав «до Венгер, взял венгров на помоч, з котрыми пришовши, выгнал з Галича Володимера». В Іпатіївському літописі говорить лише про те, що Роман «еха в Угры», а в Хлебниківському до слів «еха в Угры» додано «і поем Угры»¹⁸³. Смерть смоленського князя Давида Ростиславича Ф. Софонович, як і Хлебниківський літопис, датував 23 квітнем 1197 р. За Іпатіївським літописом цей князь помер 24 квітня 1197 р.¹⁸⁴

Всього нами було проаналізовано близько 400 різнитань між «Кройнікою о Русі» та Іпатіївським літописом, з одного боку, та Хлебниківським, — з іншого. Приклади найбільш типових розходжень наводяться у таблиці:

«Кройніка о Русі»	Іпатіївський літопис	Хлебниківський літопис
Погодінський список, арк.	ПСРЛ, т. 2, стор., рядок	ПСРЛ, т. 2
73 ізбу	283, 4 істбу	ізбу
86 Василкович	308, 18 Василкович	василковичи

«Кройні́ка о Русі»

Іпаті́вський
літописХлебні́ківський
літописПогоді́нський список,
арк.ПСРЛ, т. 2,
стор., рядок

ПСРЛ, т. 2

90 Вячеслава	310, 6 Вячслава	Вячеслава
93 головою	341, 18 славою	главою
177 сребла	666, 21 себра	сребра
197 Буга	720, 17 Боуба	Боуга
200 крѣпко	725, 1 лют	крѣпко
203 Васялко	723, 20 Василко	Роману
216 через Буг	750, 1 к брату	к Бугоу
217 и заперлися лучане	751, 13 и затвори- шася Лоучане	и лоучане
223 Белза	766, 9 Бозкоу	Белза
239 зв. безчислены сребреные и зо- лотыі	782, 1 бещисленыя златыя	бечисленные се- ребреные и златыя
240 Днепра	782, 13 Днѣстра	Днѣпра
251 зв. злочестиво- го	795, 13 б[ог]оне- чстивому	благочестивом
253 зв. сорок	799, 16	М [40.— Авт.]
284 стѣны	842, 12 во станы	в страны
290 и Хому толмача	851, 14 и к тому толмача	и Хомоу толма- ча
304 Ягурчина	872, 2 Ягоурчина	Ягоураина
395 зв. Ногай	876, 15 Ногаи	поганыи
318 шестынадцат тысяч	896, 4—5 шестиде- сят тысяч	16 тысяч

Виявилось, що у переважній більшості випадків (понад 72 %) текст «Кройні́ки о Русі» ближчий до Хлебніківського, ніж до Іпаті́вського літопису. В усіх інших, за винятком кількох, які співпадають з Єрмолаївським літописом, текст «Кройні́ки о Русі» має більше спільного з Іпаті́вським.

Отже, давньоруський літопис — головне вітчизняне джерело «Кройні́ки о Русі» — не міг сходити до жодної з відомих редакцій Південноруського зводу кінця XIII ст. і становить його особливу редакцію, що сходить до спільного протографа Хлебніківського та Іпаті́вського літописів, або ж до оригіналу Південноруського зводу кінця XIII ст. Оскільки цей літопис — джерело «Кройні́ки о Русі» не можна співвіднести з жодним із відомих літописів, умовно назвемо його «Золотоверхим», бо він вірогідно зберігався у бібліотеці Золотоверхого монастиря. В усякому випадку ця умовна назва дає змогу уникнути громіздкого словосполучення: «особлива редакція Південноруського зводу кінця XIII ст.» Зазначимо, що Золотоверхий літопис не співвідноситься вповні з тими редакціями, які були знайдені нещодавно (літопис Марка Бундура, списаний у Києві у 1655 р.), або ж фрагментами «Нестора», які увійшли до складу українських історично-літературних пам'яток XVII ст. В останньому випадку йдеться про літопис, використаний П. Кохановським при підготовці «Хронографа», та літопис, використаний Й. Тризною при написанні Києво-Печерського патерика на рубежі 40—50-х років XVII ст. П. Кохановський використав безпосередньо Хлебніківський літопис, а Й. Тризна — до нього редакцію¹⁸⁵.

Зазначимо, що не всі повідомлення «Кройні́ки о Русі» співпадають з даними відомих редакцій ПЗ,

тобто Хлебніківської, Іпаті́вської та Єрмолаївської. Аналогії їм інколи містяться в інших літописах. Так, в Ф. Софоновича повідомлялося про те, що князь Володимир «всім людем на Почайню ріку»

для хрещення «казал зыйтися, где тепер црѣкв Сѣтых мученик Бориса и Гліба». Вказівка на те, що на Почайні знаходилась саме церква Бориса та Гліба, є лише в Мазуринському літописі¹⁸⁶.

Розповідав Ф. Софонович про втечу у 1153 р. до Вишгорода київського князя Ізяслава Давидовича «з сыновцем своим Святославом Владимировичем». Всі літописи згадують разом з Святославом також і Володимира Мстиславича, за винятком Воскресенського, котрий передає це повідомлення так само, як «Кройні́ка о Русі»: «и поем сыновца своего Святослава Владимировича, и побегоша на Вышгород»¹⁸⁷. Таких прикладів відмінностей від відомих редакцій ПЗ, котрі співпадали б з іншими літописами, можна назвати багато. Тільки на Патріарший (Никонівський) літопис припадає 12 подібних випадків, Московський літописний звід кінця XV ст. — 9, на Лавренті́вський літопис — 7. Далі йдуть звід 1497 р., Воскресенський літопис — 3, скорочений звід 1493 р., Густинський літопис та Мазуринський літописець — 2; Ніканорівська, Новгородська — 1, Новгородська — 4, Софійський — 1, Тверський літопис та Володимирський літописець — по 1. Зазначимо, що враховано й ті повідомлення, які повторюються в кількох літописах. Так, за Ф. Софоновичем княгиня Ольга (Єфросинія), сестра Всеволода Велике Гніздо, по смерті була похована у «церкви Пресвятыє Богородици Золотоверхой в Володимирі». Вказівку на те, що церква Богородиці знаходилась у Володимирі, містить не лише Лавренті́вський, а й Патріарший літопис.

Деякі звістки знаходять аналогії лише у «Истории Российской» В. М. Татищева¹⁸⁸.

Вірогідність того, що Ф. Софонович користався матеріалами ряду інших літописів для поповнення свого твору порівняно незначними деталями, практично нульова. Це пояснюється тим, що у розпорядженні Ф. Софоновича була особлива редакція ПЗ, повідомлення якої були оригінальними або ж розходилися з Іпаті́вським чи Хлебніківським літописами. Ця особлива редакція (Золотоверхий літопис) інколи краще зберігала текст Південноруського зводу кінця XIII ст., ніж Хлебніківська, Іпаті́вська чи Єрмолаївська.

Іншим важливим джерелом «Кройні́ки о Русі» була хроніка М. Стрийковського. Нею Ф. Софонович користувався насамперед при викладі подій до середини XII ст. (розділи 2—3, 10—21 першої книги «Кройні́ки о Русі»). Але починаючи з другої половини XII ст., виклад подій історії Київської Русі у М. Стрийковського став побіжним, головну увагу польського хроніста привертала історія Литви й Польщі, й це також змусило Ф. Софоновича

користуватися насамперед матеріалами з «Нестора». Та принагідно Ф. Софонович звертався до М. Стрийковського, коли той вводив до свого твору великі оповідання з давньоруської історії: битва під Завихвостом (1205), вбивство литовського князя Войшелка та ін.¹⁸⁹

Безперечно, хроніка М. Стрийковського привертала увагу Ф. Софоновича як одна з кращих і популярних історично-літературних пам'яток XVI—XVII ст., і саме тому український хроніст ставив її поряд з авторитетним давньоруським літописом. Крім «Нестора» та хроніки М. Стрийковського Ф. Софонович використовував інші джерела. Спроби їх встановити вже робилися дослідниками. Так, О. І. Рогов писав про використання Ф. Софоновичем Густинського та Новгородського I літопису, вказуючи на повідомлення про битву новгородців із суздальцями у 1170 р., про страту жерців Перуна, якщо з їх недбалості вгасав жертвний вогонь, та про першого митрополита Русі — Михайла¹⁹⁰.

Проте про битву новгородців із суздальцями Ф. Софонович не згадував, а переказував скорочено оповідання Південноруського зводу кінця XIII ст. (яке є і в Хлебниківському літопису) про похід київського князя Мстислава Ізяславича на половців та взяття Києва Мстиславом Андрійовичем¹⁹¹. Повідомлення про страту жерців Перуна знаходимо в хроніці М. Стрийковського¹⁹².

Складніше з іменем першого митрополита на Русі. Справа в тому, що Нестор не називав його, а М. Стрийковський подав інше ім'я — Фацій. Проте погляд на Михайла як на першого руського митрополита панував беззастережно в українській літературі XVI—XVII ст., і згадки про нього з'явилися до появи Густинського літопису. Ім'я Михайла — першого руського митрополита — згадують житіє князя Володимира, редактором якого був Ф. Софонович, автори «Інцидїума» (1638), Києво-Печерського патерика, складеного після 1657 р. на основі «Патерика» І. Гізеля, упорядник «Выписки з літописцов о митрополитах российских» (друга половина XVII ст.)¹⁹³, найбільші авторитети української православної церкви XVI—XVII ст. З. Копистенський («Палінодія», 1621—1622), С. Косов («Paterikon», 1635), І. Гізель («Патерик». — К., 1661), уніат Лев Кревза («Оборона унії», 1617)¹⁹⁴. Співставлення текстів «Кройніки» з Густинським та Новгородським I літописом не дає підстав зарахувати останні до її джерел.

При висвітленні подій, котрі стосувалися безпосередньо історії Києво-Печерської лаври (оповідання про її засновників Антонія та Феодосія, про святих Бориса й Гліба), Ф. Софонович використав авторитетне у даному випадку джерело — Києво-Печерський патерик¹⁹⁵. Крім рукописних, на той час вже існувало дві друковані редакції патерика: «Paterikon» С. Косова та «Патерик» І. Гізеля. Деякі фрагменти з «Кройніки о Русі» дозволяють твердити,

що її автор користувався творами С. Косова. Так, розповідаючи про вбивство Святополком Окаянним своїх братів Бориса і Гліба, Ф. Софонович додавав: «Святыи Антоний Печерский, омерзивши себи братоубийство Святополково, знову пошел ис Киева...». У творі І. Гізеля не так відчутно засудження вчинку Святополка Антонієм («Преподобный же Антоний, видя таково кровопролитие, отиде паки»), як у С. Косова («obrzydziwszy sobie tego bratoubijce»), до варіанту якого схилився Ф. Софонович. До речі, С. Косов виявив неабиякий талант хроніста, його твір читається як історично-літературний твір, що не могло не вплинути на Ф. Софоновича.

Використовував Ф. Софонович й усні джерела, на які сам і посилався («повість теж есть старых тая...»). Це стосувалося зафіксованої у «Кройніці о Русі» легенди про походження назв київських урочищ (Видубичі, Чортове Береміше), заснування Золотоверхого монастиря. Деякі деталі цих переказів співпадають з розповіддю «Повісті времєнних літ» та житія князя Володимира про хрещення киян¹⁹⁶.

Значне місце в цих легендах відводилося св. архистратигу Михаїлу, що вважався покровителем Золотоверхого монастиря. Саме Михаїл, за повідомленням Ф. Софоновича, вчинив чудо в Хонех і допоміг потопити «чорта» — ідола Перуна у водах Дніпра. С. Т. Голубев вважав, що джерелом цієї звітки були «Четві-Мінеї»¹⁹⁷, що стверджує, наприклад, і знайдене нами «Слово св. архангела Христова Михайла» (XVII ст.), засноване на «Четві-Мінеях»¹⁹⁸. І все ж легенда в цілому, як вірно відзначав М. Сичов, є відлунням стародавнього місцевого переказу, котрий бажав «поєднати момент збудування церкви (Золотоверхого монастиря. — *Авт.*) з східними легендами про боротьбу архангела Михаїла з темними силами»¹⁹⁹. Виникнення цього переказу М. Сичов відносив до середини XI ст. Ф. Софонович не випадково звернувся до цієї легенди. Вона піднімала авторитет Золотоверхого Михайлівського монастиря, ігуменом якого був хроніст, робила його давнішим від Києво-Печерської лаври. Заснування монастиря пов'язувалося з діяльністю архангела Михаїла, а також Михаїла — першого митрополита на Русі. Церква ж Золотоверхого монастиря, за словами хроніста, була поставлена «еще при князі Владимирі... за старанем первого митрополита Михаїла на имя его»²⁰⁰. Слід зауважити, що розповідь про легендарні подвиги слов'ян в античні часи нагадує не лише хроніку М. Стрийковського, а й «Палінодію» З. Копистенського²⁰¹.

Характерно, що деякі джерела, вказані у посиланнях Ф. Софоновича в «Кройніці о Русі», насправді не були ним використані. Це стосується посилань на польських хроністів Я. Длугоша, Б. Ваповського, інформацію, отриману від татар. Насправді ж ці посилання разом з відповідними фрагментами тексту були перенесені у твір Ф. Софоновича з хроніки М. Стрийковського²⁰².

Отже, є можливість досить точно вказати коло джерел, використаних Ф. Софоновичем при напи-

сання кожного з розділів «Кройніки о Русі». Зазначимо, що в одних випадках він дослівно переносив до твору текст використаних джерел, в інших — у скороченому, інколи дуже скороченому вигляді, роблячи часом свої зауваження або ампліфікуючи (поширюючи) текст джерела. Крім того, до тексту хроніки М. Стрийковського вводилася хронологічна мережа давньоруського літопису, якому Ф. Софонович довіряв більше, ніж іноземному авторові. Результати співставлення текстів пам'яток дало змогу скласти таблицю, в якій вказуються головні джерела щодо кожного з розділів «Кройніки о Русі».

«Кройніки о Русі»	Хроніка М. Стрийковського *	ПЗ **	Інші джерела
Глава	том, стор.	стор.	
1	1, 9—15, 93, 110—113		
2	111—115		
3	116—117		
4	118—121		
5	121—123		
6	123—125		
7	125—128		
8	128—129		Життя князя Володимирова
9	129—132		
10	132—134, 151—152	110	Життя князя Володимирова, Четверті Мінеї, легенди, Києво-Печерський патерик
11	152—153	106	
12	153—155, 158		
13	155—156, 158		
14	158—163		С. Косова (с. 19)
15	163—164, 169		
16	164—166	164	
17	167, 170	189—191	
18	171—173	197	
19	1, 173—174	216	
20	175—180	217, 249—250	
21	180—182	258—260, 264, 268, 275	
22	182, 185—186	276	
23	186—188		
24	187—189	286	
25	189, 191—197	297, 301	
26	197	303—311, 315—321	
27		322—337, 339—341	
28		342—345, 347—349, 351—352, 354, 356—364, 366, 367	
Книга 2			
1		368—384	
2	1, 198	386—393, 396—402, 408	
3		409, 414—423, 430—444	

4	199	444—446, 406, 450, 454, 457—458
5	200	
6	201	
7	201	493—501
8		504—515
9		516—522
10		523—532
11		533—544
12	202	545—553
13		555—567
14	202	568—578
15	202	578—594
16		595—603
17		603—606
18		607—613
19		613—621
20		621—628
21	208	628—638, 641—642, 646—648, 650—655, 660—662
23		662—668
24		668—681
25		681—690, 694
26		690—694, 698—709, 711—712
27	209—215	718, 715—717
28		717—723
29		724—729
30		729—731
31		731—734, 736—740
Книга 3		
1	I, 229—231	740—741, 743—745
2		745—750
3		751—753
4		753—758
5		759—761
6		762—766
7		766, 770—772
8		772—778
9		778—783
10		782—786
11		786—787
12		787—795
13		795—805
14		805—813
15	286—287	813—820
16		820—826
17	291	826—827
18		827—836
19		836—842
20		842—855
21	296—299	855—860
22	299—303, 305—306	863—868
23	306, 327—330	868—878
24	321—322	879—887
25		888—897
26		897—901, 903—914, 916, 919—921, 927—928
27		928—933
28		934—938

* Посилання на хроніку М. Стрийковського подано за останнім виданням: *Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.* — Warszawa, 1846. — Т. I—II.

** Посилання на ПЗ (Південноруський звід кінця XIII ст.) подається за його редакціями у ПСРЛ (М., 1962).

Дещо іншим було коло джерел, використаних Ф. Софоновичем при написанні другої частини «Кройніки» — «Кройніки о початку и назвіску Литви». Вона була заснована насамперед, як зазначав О. І. Рогов, на хроніці М. Стрийковського²⁰³. Водночас досить активно використовувалась, як нами виявлено, хроніка О. Гваньїні. Особливо це помітно при викладі подій Ф. Софоновичем від князя Палемона до Міндовга. Для наочності наведемо відповідну таблицю:

«Кройніки о початку и назвіску Литви»	Хроніка М. Стрийковського	Хроніка О. Гваньїні *
арк	том, стор.	стор.
110—113 зв.	I, 16, 28—32, 35—36, 80—81, 251	48—53
113 зв.—118	235, 239—244, 247—248	52—55
118—119 зв.	248, 250—252	55—56
119 зв.—120	287, 288, 297	57
120 зв.—121	298—299	
121—121 зв.	299—306	
122—123 зв.	306—309, 311—312	59
123 зв.—125 зв.	312, 315—318, 320, 322—323	59—60
125 зв.—127 зв. (Тройден)	324, 327—329, 330	
127 зв.—128 зв. (Вітень)	331—333, 335, 337, 352—353	63—64
128 зв.—135 зв. (Гедимін)	353—354, 357—358, 363—367, 369—372, 378, 381—383, 386; II, 2—3	65—68, 70
135 зв.—139 (Ольгерд)	4—8, 14, 57—59	72—73
139 зв.—143 (Ягайло)	61—68, 74—75	73—74
143—144 (Скиргайло)	82—93	80—81
144—149 зв. (Вітовт)	97, 100—110, 112—113, 116, 118, 122—123, 75—76	83—88, 90
150—153 зв. (Свидригайло)	178—185	90—91
153 зв.—159 (Сигізмунд)	185, 187, 189—190, 196, 202—206	91, 94
159—161 (Казимир)	206, 208—210, 212, 223, 226, 233, 248, 282—283	
161—165 зв. (Олександр)	293, 295—296, 308—310, 314, 318, 323, 326—327, 330—332, 336—338	
166—171 зв.	340, 341, 345—348, 343, 348—351, 355—357, 365—371, 374—376, 378—379, 383—385, 395—396	

* Для зручності посилаємося тут на останнє видання хроніки О. Гваньїні: *Gwagwin A. Z kroniki Sarmacyej Europskiej.*— Kraków, 1860.

Складніше вирішується питання про вплив на литовську частину «Кройніки» літописів Великого князівства Литовського. А. І. Рогов знаходив сліди впливу цих літописів на звістку твору Ф. Софоновича про побудування Борисом, князем полоцьким,

кількох церков і монастиря у своїй столиці²⁰⁴. Можна додати ще деякі деталі, які також можуть бути доказом використання літописів Великого князівства Литовського Ф. Софоновичем як джерела. Водночас, варто підкреслити, що цей вплив був незначним.

Певний вплив на «Кройніку о початку і назвіску Литви» в плані вибору сюжетів з історії України, їх трактування виявила, на наш погляд, «Палінодія» З. Копистенського. Це стосується, зокрема, особливої уваги хроніста до походження князів Острозьких (від галицького князя Данила до Костянтина І Івановича Острозького, становища православної церкви за часів панування литовських князів на Україні).

Слід зауважити, що посилення Ф. Софоновича на твори Б. Ваповського, М. Кромера, а також анонімні типу «інші історикове повіданоут» були зазначені з хронік М. Стрийковського та О. Гваньїні.

При написанні «Кройніки о землі Полскої» головним джерелом для Ф. Софоновича були хроніка О. Гваньїні й «Хроніка Польщі» Марціана та Йоахіма Бельських, причому на першій з них майже виключно був заснований початок третьої частини його твору (по 1194 р.). Для наочності варто навести відповідну таблицю, яка ілюструє вплив творів О. Гваньїні й М. та Й. Бельських на «Кройніку о землі Полскої».

«Кройніки о землі Полскої»	Хроніка О. Гваньїні * стор.	Хроніка М. та Й. Бельських ** том I, стор.
Лех	5, 15—16	
Вишемир	17	
Дванадцять воєвод	19	
Крак	19—20	
Крак і Лех	20	
Ванда	21	
Дванадцять воєвод	22	
Премислав	22	
Лешко II	23—24	
Лешко III	24	
Попель I	24—25	
Попель II	25—26	
Пяст	26—27	
Семовит	27	
Лешко IV	28	
Семомислав	28—29	
Мешко	29—31	
Болеслав I	31—32	
Мешко II	34	
Інтеррегнум	34	99, 101, 103—105
Казимир I	34—36	109
Болеслав II	36—37	122, 128
Владислав Герман	38—40	144
Болеслав III	40—46	179
Владислав II	46—47	
Болеслав IV	47—48	204
Мешко III	48—49	
Лешко Білий	50	231—235
Болеслав V	51, 53, 55	266, 317—318
Лешко Чорний	55—57	337—340
Генрік Пробус	57—58	340—342
Премислав II	56, 59	348—349, 352—355
Владислав Локеток	60—62	357, 365, 369
Казимир III Великий	63—64	392, 393, 395, 397—398, 405, 417

«Кройніка о землі Полской»	Хроніка О. Гваньїні *	Хроніка М, та Й. Бельських **
	стор.	том. I, стор.
Людовік Угорський	66—70	417, 445, 446, 472
Владислав Ягайло	70—74, 77—78	563—564, 496, 488, 585
Владислав V	79—82	681—682
Казимир IV	82—89, 100, 258	888
Ян-Ольбрахт	100, 264, 101, 117	892, 897—899, 907—912
Олександр		915, 916, 920, 925— 926, 930—934
Сигізмунд I	104—107, 291	935—939, 952—954, 963—964, 971, 976, 1046, 1052, 1062, 1068, 1070, 1077, 1079, 1094
Сигізмунд Август	108, 133	1134—1135, 1145— 1146, 1165—1167, 1208—1209, 1220— 1221
Генрік	133	1341—1343, 1363
Стефан Баторій		1388, 1398, 1425— 1430, 1456, 1460— 1461, 1485—1503, 1507, 1512, 1520, 1531—1533
Сигізмунд III		1602

* Посилання за друкованим польськомовним виданням хроніки О. Гваньїні (Краків, 1611), яке зберігається у відділі книгознавства ЦНБ (ін. — 545).

** Ф. Софонович користувався друкованим оригіналом хроніки (Краків, 1597) або її списком, чи перекладом. У даному випадку посилання зроблені за останнім виданням даної хроніки: *Bielski M. Kronika Polski.* — Sanok, 1856 — Т. I—III.

Зрідка Ф. Софонович звертався й до хроніки М. Стрийковського, за винятком опису Кам'янець-Подільського наприкінці твору, який майже дослівно запозичено з його хроніки²⁰⁵. Оскільки твори О. Гваньїні, М. та Й. Бельських, М. Стрийковського завершувалися кінцем XVI ст., Ф. Софоновичу довелося використати інші джерела, серед яких була очевидно й латиномовна хроніка Павла Пясецького (1645). З неї автор запозичив опис битви польських та шведських військ під Ригою у 1605 р.²⁰⁶

Зазначимо, що подекуди Ф. Софонович редагував відомості польських хронік, враховуючи вітчизняну літописну традицію й інформацію Золотоверхого літопису. Так, спираючись на хроніку О. Гваньїні, Ф. Софонович подавав матеріал про одруження Болеслава III на Збиславі, дочці київського князя Михайла-Святополка, і додав, ґрунтуючись на даних давньоруського літопису, використаних вже в «Кройніці о Русі»: «Михайла-Святополка, который церков Святого Михайла Золотоверхого в Києві змуровал»²⁰⁷. Це ж стосується деяких згадок про похід Данила в Чехію під Опаву²⁰⁸.

Складніше виявити коло джерел «Кройніки о землі Полской» при висвітленні сучасних Ф. Софоновичеві подій з кінця XVI до 1673 р. Тут, безперечно, були використані власні спостереження та свідчення очевидців. Це стосується насамперед повідомлення про пощесть на Україні в 1630 та 1652 р., про смерть короля Сигізмунда III та обрання королем Владислава IV (1632 і 1633), загарбання

Києва шляхетськими польсько-литовськими військами князя Януша Радзивілла у 1651 р., смерть київського воеводи Адама Киселя у 1653 р., Переяславську раду 1654 р., татарський напад на Київ у 1662 р., поїздки до Москви гетьмана І. Брюховецького у 1665 р. та ін. Це ж стосується й окремих церковно-історичних повідомлень щодо подій, про які Ф. Софонович як представник вищої православної ієрархії не міг не знати: приїзд до Києва ієрусалимського патріарха Феофана у 1621 р. та відновлення ним вищої православної ієрархії на Україні, смерть київського митрополита Іова Борецького й висвячення на митрополію Петра Могили (1630 та 1633), смерть останнього (1647), приїзд до Києва ерусалимського патріарха Паїсія у 1649 р., про поставлення С. Косовим чотирьох православних єпископів²⁰⁹ і про смерть С. Косова у 1657 р., обрання новим митрополитом Д. Балабана у 1658 р. тощо. Проте слід підкреслити, що Ф. Софонович, знаючи політичні події на Україні, підтримуючи особисті контакти з російським царем Олексієм Михайловичем, багатьма гетьманами та полковниками, вищими ієрархами православної церкви, представниками урядових кіл Речі Посполитої і маючи інформацію від паломників, котрі стікалися до Золотоверхого монастиря з усіх куточків України, Білорусії та інших країн, слабо використовував це багатюще джерело. Пояснюється вказане, на наш погляд, надзвичайно стислими строками, в які була створена «Кройніка», а також прагненням користуватися вже готовими писемними джерелами.

Насамперед, слід вказати на групу звісток, де розповідалося про події воєнно-політичного характеру кінця XVI — першої половини XVII ст.: реформа календаря 1582 р., обрання на престол Сигізмунда III у 1587 р., Брестський собор 1596 р., селянсько-козацькі повстання, Цецорська битва 1620 р., Хотинська війна 1621 р., взяття Смоленська Владиславом IV в 1634 р., відновлення фортеці Кодак у 1639 р. Майже всі вони містяться у багатьох українських літописах XVII—XVIII ст. Вчені, зокрема І. Я. Франко, О. І. Левицький, К. Заклинський²¹⁰, безпідставно вважали, що у XVI — першій половині XVII ст. існував стислий літопис, присвячений козацькій історії, який широко використовувався авторами історичних творів більш пізнього часу. Цей літопис, котрий не зберігся, можна умовно назвати «Традиційним», враховуючи його широку популярність. Можна допустити, що саме він був використаний Ф. Софоновичем при висвітленні подій кінця XVI — першої половини XVII ст.

Інша, менша, група звісток про події того часу не потрапляла до літописів, похідних від «Традиційного». Це повідомлення про походи Сигізмунда III до Швеції у 1599 р., Яна Замойського — проти молдавського господаря Михая Хороброго у 1600 р., розповідь про Лжедмитрія I та польсько-шляхетсь-

ку інтервенцію в Росію на початку XVII ст. Деякі з цих сюжетів могли бути висвітлені на основі згадуваної вище хроніки П. Пясецького, хоч в останній вони викладені дуже детально. На наш погляд, ця група звісток увійшла до твору Ф. Софоновича внаслідок використання переробок короткої Галицько-Волинської хроніки, котра охоплювала події XVI — початку XVII ст. і відбилася у Київському, Львівському літописах, творі Я. Бінвільського та Острозькому літописі²¹¹.

При описі подій визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. і наступних років Ф. Софонович, на наш погляд, використовував також літописне джерело, яке не дійшло у первісному вигляді до нашого часу. Досить звернути увагу на особливий інтерес автора до подій, які відбувалися на Правобережній Україні, хоч Київ після Андрусівського договору про перемир'я був підпорядкований гетьману Лівобережної України, котра входила до складу Росії. При цьому головну увагу Ф. Софоновича привертала подія, що відбувалися в Умані. Про це місто згадується навіть частіше, ніж про Чигирин — гетьманську резиденцію на Правобережжі (12 разів проти 8), не кажучи вже про лівобережні столиці (Глухів, Батурин). Саме тут «Кройніка о землі Полской» частіше зберігає оригінальну інформацію, невідому з інших джерел. Помітне також певне перебільшення ролі уманського полку, який, до речі, згадується частіше, ніж інші, — 4 рази. Так, напередодні Батозької битви 1652 р. командує польсько-шляхетськими військами М. Калиновський «послал до полку уманского, яко до своих подданных, абы к нему обіцали прийти». Уманці дали про це знати Б. Хмельницькому, і той зі своїм військом рушив під місто: «Полк уманский готовы с собою взял и, несподіване напавши на войско полское, все розбил»²¹². Часто згадуються у «Кройніці о землі Полской» не лише міста, які знаходяться порівняно близько від Умані, як, наприклад, Біла Церква (7 разів), Брацлав (7), а й ріки Південний Буг (4) і навіть Тікич, хоч і без уточнення Горний чи Гнилий. Очевидно, не випадково у «Кройніці о землі Полской» зазначалося, що Б. Хмельницький, з великими труднощами відбившись від польсько-татарських військ на Дрижиполі (1655), вступив до м. Буки і «знашол свої козаков заднепрських пят полков, на которых полковников барзо гнівался, иж до него не пробивался»²¹³. Таке негативне трактування дій лівобережних полковників навряд чи могло бути зроблено уроженцем Лівобережжя.

Все вищезгадане дає підстави твердити, що Ф. Софонович при висвітленні подій воєнно-політичної історії України 1648—1672 рр. використовував літопис, автор якого жив в Умані, або ж на території Уманського полку. Даний літопис умовно назовемо Уманським.

Варто зауважити, що у «Кройніці о землі Полской» можна часом помітити «шви», які визначають

межі між власне авторським текстом Ф. Софоновича та запозиченим з Уманського літопису. Так, Ф. Софонович не дуже вправно розірвав оповідання свого джерела про дії польсько-шляхетських військ під Білою Церквою у 1651 р., ввівши текст про загарбання Києва Радзивіллою і вчинені ним пожежі, в тому числі у Братському монастирі: «Гетман Калиновский з войском полским до Білої Церкви на-тягнул. Тим часом княз Радивл... (далі йде оповідання про дії Радзивілла.— Авт.). Тых часов Калиновский, гетман коронный, з войском под Білоу Церков притяг»²¹⁴ (підкреслено нами.— Авт.). Доповнюючи текст Уманського літопису своїми спогадами, Ф. Софонович інколи порушував хронологічну послідовність у викладі подій. Так, згадавши про смерть Б. Хмельницького, котра сталася, за його словами, «мса июля» 1657 р. та про поховання гетьмана 22 серпня, Ф. Софонович писав про смерть 27 квітня 1657 р. митрополита С. Косова, а потім додав: «По смерти Богдана Хмельницкого зараз обрали сына его молодшого на гетманство Юрия Хмельницкого»²¹⁵. Порушення хронологічної послідовності тут безперечне, а слова «по смерти Богдана Хмельницкого» свідчать про те, що звістка про обрання Ю. Хмельницького містилася після повідомлення про смерть його батька. Повідомлення про зустріч Б. Хмельницького з Паїсієм, яка відбулася у грудні 1648 р., Ф. Софонович вмістив між звістками про події другої половини 1649 р.: Зборівською угодою та прибуттям на Київське воеводство А. Киселя²¹⁶.

Слід підкреслити, що текст «Кройніки о землі Полской» виявляє певну близькість до відомого літопису Самовидця (див. повідомлення за 1648—1649, 1651, 1661—1662, 1665, 1668—1669 рр.). Часто текст обох пам'яток містить спільні помилки. Так, стверджується, що С. Потоцького, якого було поранено у битві під Жовтими Водами, відвезли як полоненого на Запорозжжя, де він і помер. Але, як відомо, син великого гетьмана коронного помер від ран у козацькому таборі²¹⁷.

За думкою, висловленою ще О. І. Левицьким, історична частина літопису Самовидця завершується 1672 р., а наступні записи (до 1703 р.) нотувалися автором «сучасно подіям»²¹⁸. Неважко помітити, що Уманський літопис охоплював той же період (1648—1672), що й історична частина літопису Самовидця. Не можна не відзначити також, що з багатьох питань думки Ф. Софоновича та Самовидця збігалися.

Оскільки «Кройніка о землі Полской» була створена раніше літопису Самовидця, останній не міг бути джерелом для Ф. Софоновича. Але й твір Ф. Софоновича не був використаний Самовидцем, бо звістки обох пам'яток про події церковної історії (наприклад, про смерть Д. Балабана та обрання новим київським митрополитом Й. Нелюбовича-Тукальського) не співпадають. Отже, близькість ряду звісток обох літописів можна пояснити існуванням спіль-

ного джерела, а саме Уманського літопису. Зазначимо, що Ф. Софонович на відміну від Самовидця досить помітно скорочував повідомлення Уманського літопису.

Ф. Софонович не вів щоденникових записів, що також збільшує вірогідність використання ним Уманського літопису. Так, у звістці про взяття в полон татарами під час Корсунської битви 1648 р. польських гетьманів М. Потоцького та М. Калиновського вказується: «которые потом з неволи татарской повыкупывались», а це, як відомо, сталося лише 1650 р. Під 1664 р. говориться про ув'язнення в Мальборку Й. Нелюбовича-Тукальського, Ю. Хмельницького та Г. Гуляницького, яких, за словами хроніста, «потом выпущено» з неволі, а це сталося у 1667 р. Під 1670 р. міститься звістка про те, що посла М. Ханенка до польського короля «бавившися чрез все літо в Варшаві, привезли восени» Ханенкові гетьманські клейноди, а далі йшлося, що у 1671 р. війська М. Ханенка «літовали й зимовали в воеводстві Браславском»²¹⁹. Такі зауваження могли бути також не тільки слідами переробки Ф. Софоновичем Уманського літопису. Хроніст

міг їх перенести безпосередньо з свого джерела. Цікаво, що у літописі Самовидця, автор якого теж використовував Уманський літопис, в аналогічній звістці про ув'язнення в Мальборку Ю. Хмельницького та інших, є подібне зауваження «где роков два сиділи у вязенню»²²⁰. Якщо Ф. Софонович та Самовидець перенесли ці зауваження з Уманського літопису, то останній було створено у 1672 р. Не виключено, що Ф. Софонович не лише скорочував Уманський літопис, а й змінював послідовність деяких повідомлень.

Все вищесказане дозволяє зробити висновок про те, що Ф. Софонович при написанні «Кройніки» використав широке коло джерел. Найбільш цінним серед них була редакція ПЗ, а також деякі інші літописні джерела, які не дійшли до нашого часу. Завдяки їм, а також спогадам Ф. Софоновича, свідченням очевидців «Кройніка» донесла до наших часів важливий комплекс оригінальних даних, які стосуються різних етапів історії України.

ІСТОРИЧНІ ПОГЛЯДИ Ф. СОФОНОВИЧА

У передмові до твору Ф. Софонович чітко вказав головну мету його написання: «За слушную реч почиталем, абы відал сам и иншим руским сыном сказал: откол Русь почалася и як панство руское з початку ставши, до сего часу идет. Каждому бовім потребная есть реч о своей отчизні знати и иншим пытающим сказати, бо своего роду незнающих людей за глупых почитают»²²¹. У зв'язку з цією ідеологічною настановою хроніст підбирав відповідні матеріали для свого твору і зводив їх у єдине ціле.

«Кройніка» є одним з перших узагальнюючих творів з історії України, якщо говорити про історіографію перехідної доби. Раніше неї було створено лише Густинський літопис. Зазначимо, що у «Кройніці» велику увагу приділено історії Литви та Польщі, тобто тих держав, до складу яких входила більшість українських земель протягом тривалого часу. Ця особливість зближує «Кройніку» з українським хронографом 2-ї редакції, де більшу частину займала «Кройніка славеноруська» з її поділом на 3 книги: «Короткое собране кройніки руської», «Вивод і початок о Великом князстві Литовском і Жомоїтськом», «Короткое собране кройніки Полской, ведлуг власності й наступованя одного по другом всіх княжат і кролев народу полского»²²². Але якщо автор хронографа намагався перш за все висвітлити всесвітню історію, то у Ф. Софоновича на першому плані постійно знаходилася історія рідної землі.

При написанні твору Ф. Софонович спирався на власну оригінальну концепцію історії України, згідно з якою будувалася композиція «Кройніки», оцінювалися конкретні факти. Ф. Софонович визначав такі етапи в історії батьківщини: Київське князів-

во; Галицько-Волинське князівство; українські землі у складі Великого князівства Литовського; українські землі під владою Речі Посполитої; період боротьби українського народу проти Речі Посполитої. Отже, в основу цієї періодизації було покладено типове для феодальної історіографії уявлення, яким пояснюється підвищений інтерес Ф. Софоновича до військово-політичної та церковної історії Русі, а потім України.

Насамперед, Ф. Софонович намагався відшукати коріння свого народу і виводив його, як слов'ян взагалі, від часів вавилонського стовпотворіння, від біблійного Яфета, сина Ноя. У першому ж розділі Ф. Софонович стисло характеризував прихід слов'ян до Східної Європи, їх розселення по берегах найбільших рік, описував також їхніх сусідів (полівців, литовців та ін.).

Оскільки слов'яни відносно пізно з'явилися на історичній арені, Ф. Софонович, як інші українські хроністи, приділяв мало уваги історії Давнього Сходу, античних Греції та Рима. Проте все, що автор знаходив у джерелах про географічні діяння слов'ян або русів тієї доби, він нотував у «Кройніці». Так, спираючись на повідомлення легендарного характеру М. Стрийковського, він з сатисфакцією розповідав про героїзм, волелюбство та бойовничість слов'ян, яким навіть Олександр Македонський нібито дав «привілей на пергамені золотом писаний... за їх славных ділности и працы, котры з ним и з его отцем Филиппом показывали», котрих побоювався сам імператор Август. Посилаючись на Я. Длугоша і М. Стрийковського, Ф. Софонович твердив, що Руська держава доходила аж до Риму,

що «Одоначер (тобто Одоакр.— *Авт.*), княз руский, Риму добыл и держал его тринадцать літ»²²³, поставивши тим самим крапку в історії Риму і античного світу взагалі.

Відсутність більш повної і конкретної інформації про давніх русів у пізньоантичні та ранньосередньовічні часи пояснювалося, за Ф. Софоновичем, зворотними наслідками їх героїзму та войовничості, бо «крес шаблею, а не пером, бавячися и писат не знаючи по папіру, толко по головах албо хрибтах. И где прилучилося, шаблями пишучи, не описали своих старовічних княжат имен»²²⁴. Лише після оволодіння ними «писма словенского» вони згадують про своїх князів — легендарних Руса, Кия, Щека, Хорива, Рюрика, Синеуса й Трувора.

Головна увага Ф. Софоновича, як і авторів більшості інших українських узагальнюючих творів епохи барокко, була присвячена Київській Русі (понад 70 % обсягу «Кройніки»). Це не було випадковим для українських інтелектуалів XVI—XVII ст., котрі репрезентували український народ, який боровся проти гнобителів. Образ могутньої незалежної східнослов'янської держави, яка наводила страх на ворогів, тягнув до себе, кликав на боротьбу проти загарбників за відтворення колишньої сили й міці. Характерно, що Ф. Софонович, інші українські автори того часу, насамперед письменники-полемісти, ревниво ставилися до давньоруської історії, оберігали її від очорнення, інколи впадаючи у надмірну, але зрозумілу підозрілість. Вони пропускали чи доволіно коментували в дусі критицизму того часу події, які могли б принизити авторитет Київської Русі й тим самим вразити патріотичні почуття співвітчизників Ф. Софоновича. Взагалі, «Кройніка» дає багатий матеріал для характеристики ставлення Ф. Софоновича до вітчизняних та зарубіжних авторів. Останніх він високо цінував за літературну вправність, їхні твори не віддаляла така часова дистанція від Ф. Софоновича та його сучасників, як давньоруські літописи. Але все-таки авторитет «Нестора» та деяких інших вітчизняних джерел був для автора набагато вищим. Більше того, активно використовуючи іноземні джерела, він постійно коригував їх ідейну спрямованість відповідно з «Нестором» або ж православними письменниками-полемістами. Так, натрапляючи подекуди на очорнення давньоруських князів у хроніці М. Стрийковського, він застосовував свого роду «критичне вичитування», пропускаючи все те, що, на його думку, кидало тінь на героїчне минуле слов'ян. Типовим є приклад з оповіданням про Петра Влостовича, агента польського короля Болеслава III. Ф. Софонович так скоротив свідчення М. Стрийковського, що останнє слово залишилося за давньоруським князем Ярополком. Опустив Ф. Софонович також повідомлення, за яким замість подяки Ярополк стратив свого агента «Угрина»²²⁵.

Текст Золотоверхого літопису Ф. Софонович пе-

реніс до «Кройніки» з великими скороченнями, майже повністю поминувши дані, які не стосувалися історії Київського, Галицько-Волинського та інших південноруських князівств. Виняток складав лише розділи 27—28 книги 1, розділи 1—6 книги 2 «Кройніки о Русі», де йдеться про боротьбу за Київ Ізяслава Мстиславича з Юрієм Долгоруким, а також оповідання про монголо-татарську навалу на північно-східні князівства Русі (розділ 19 книги 3). Крім того, можна назвати ряд звісток, іноді великих, розкиданих по всьому твору. Скорочував Ф. Софонович, до речі, й занадто великі тексти релігійного змісту, «похвали» князям тощо.

Хоч Ф. Софонович з повагою ставився до легендарного оповідання про закликання варягів, яке було зафіксоване у давньоруських літописах, він, проте, віддав перевагу легенді про Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь, котрих розглядав як перших київських князів, а отже, і всієї Русі. Як відомо, легенда про Кия, Щека й Хорива ніскільки не гірша легенди про Рюрика, Синеуса й Трувора, проте вона відсунута на задній план, київська літописна традиція закрита новгородською, причому відчувається спроба дискредитувати Кия, зобразивши його простим човнярем²²⁶. Відчувши тут приниження Києва, Ф. Софонович пропустив звістку про Кия-човняря і, навпаки, возвеличив Кия та його братів, поставив дані про них першими у розділі: «О перших князях руских». Відкинув Ф. Софонович і версію «Повісті временних літ», згідно з якою Аскольд та Дір були «боярами» Рюрика. У творі Ф. Софоновича Аскольд та Дір виступають далекими нащадками Кия, «великими князями київськими», в часи правління яких, а не раніше відбулося закликання варягів на Русь.

Кульмінаційним моментом в історії Київської Русі було, за Ф. Софоновичем, введення християнства. Ця подія змальовувалася хроністом з надзвичайною докладністю і пієтетом. Тут збережено літописну традицію, що позитивно оцінювала діяльність Володимира Святославича у цьому напрямку, але Ф. Софонович вніс деякі корективи. Він дуже стисло описав введення християнства за межами Києва й розширив оповідання про київські події, про заснування Золотоверхого монастиря, ігуменом якого був Ф. Софонович під час написання «Кройніки».

Оцінюючи роль православ'я, а також католицизму та унії в історії Русі, а потім України, Ф. Софонович повністю поділяв погляди щодо цього письменників-полемістів, найавторитетніших ідеологів православ'я XVI—XVII ст. З. Копистенського, П. Могили, С. Косова та ін. Характерним є доданий Ф. Софоновичем фрагмент до літописної розповіді про вибір князем Володимиром форми релігії. Тут хроніст з задоволенням зазначав, що Володимир не прийняв віру «мерскую и нечистую папезскую и царей латинских и князей немецких, же не барзо набожныі церемонии и костелы внутрь неоздобленыі»²²⁷.

Пишучи про нащадків Володимира та Ярослава, Ф. Софонович відповідно до літописної традиції нікого не вирізняв аж до Володимира Мономаха²²⁸. Якщо в давньоруських літописах головними позитивними якостями Мономаха вважалося його «христостолубіє», «благоверність», а потім вже боротьба проти половців, то Ф. Софонович ставив на перший план інші заслуги князя: «Той Владимир Мономах Русь, утравленую и незгодами и войнами междусобными сынов Владимеровых разорваную, своім разумом и мужеством въедино злучил и в монархию албо самодержство по-старому привел»²²⁹. Як бачимо, на перший план тут поставлено успіхи князя у боротьбі з усобицями, зміцнення ним держави.

Увага Ф. Софоновича до історії південноруських князівств не завадила йому об'єктивно викласти у першій частині «Кройніки» епізоди, що стосувалися північноруських князівств. Хроніст намагався зберегти точнісінько таке ставлення до цих давньоруських князів, як автори ПЗ. За Ф. Софоновичем, всі нащадки Володимира Святославича чи Володимира Мономаха, у якій би частині Давньої Русі вони не панували, були рівнодистинними. Хроніст не віддає переваги ні Ізяславу Мстиславичу, ні Юрію Долгорукому, пишучи про котрого, хроніст нагадував, що він був сином Володимира Мономаха. Симпатизував Ф. Софонович великому князю суздальському Андрію Боголюбському, «внуку Володимира Мономаха», який був для хроніста уособленням сильної великокнязівської влади на Північно-Східній Русі. Зберігши літописну похвалу Андрію, Ф. Софонович додавав від себе одну деталь, котра повинна була краще виділити благочестя князя: «В церкви всегда з очий его, молячогоса слезы текли»²³⁰. Ось чому у змові Кучковичів Ф. Софонович вбачав загрозу великокнязівській владі, відновлення феодальних усобиць, що послаблювали Русь перед зовнішніми ворогами. Свій ідеал Ф. Софонович бачив в сильній монархічній владі. Він з недовірою ставився до двох триумвіратів на великокнязівському столі. Внаслідок цього хроніст інколи «підправляв» дані Золотоверхого літопису. Якщо за відомими редакціями ПЗ у 1151 р. білгородці відмовилися впустити Юрія Долгорукого до міста, мотивуючи це тим, що «князь наш Вячеслав, Ізяслав и Ростислав», то Ф. Софонович говорить лише про Ізяслава Мстиславича («наш князь Ізяслав»)²³¹. Взагалі за життя цього князя хроніст не називав в числі київських князів ні Вячеслава, ні Ростислава. Навіть там, де літопис ясно свідчив про передачу великокнязівського престолу Ізяславом Вячеславу (1151), Ф. Софонович пропустив це досить велике оповідання, залишивши кілька рядків: Ізяслав вирушив у похід проти Володимира Галицького, «оставивши в Києве на столицю стрія своего Вячеслава», тобто як намісника. В іншому випадку, він, звичайно, визначив би князювання Вячеслава у назві розділу 2 книги 2.

Слід підкреслити, що Ф. Софонович сприйняв теорію «Галич — другий Київ», яка відбулася у Га-

лицько-Волинському літописі — складовій частині Південноруського зводу кінця XIII ст. Виходячи з неї, Ф. Софонович розглядав галицько-волинських князів як нащадків великих князів київських і описав їх з особливою любов'ю. Він надзвичайно повно навів у «Кройніці» текст Галицько-Волинського літопису, додавши деякі оповідання, запозичені з М. Стрийковського. Інколи він робив короткі власні зауваження, котрі дуже точно характеризують ставлення хроніста до галицько-волинських князів. Ф. Софонович підкреслював, що Роман Великий «не только русских князей себе покорил, але и половецкую землю, и лядскую, и литовскую з их пострахом повоевал як самодержец всея Руси» и «самодержавство царское в Галичі себе учинил»²³². Коронацію посланцями римського папи Данила Романовича, рівного в «потузі» Роману, Ф. Софонович вважав кульмінацією в історії Галицько-Волинського князівства. Легко зауважити, що Ф. Софонович часто називав Данила Романовича королем, хоч у давньоруському літописі такі визначення відсутні. Очевидно, підкресленням факту коронації Данила Ф. Софонович намагався піднести авторитет давньоруських князівств, дати важливий аргумент співвітчизникам у гострій боротьбі проти феодально-католицької реакції, ідеологи якої намагалися принизити історичне минуле українців та білорусів. Не випадково, гадаємо, він присвятив Данилу розгорнуту «похвалу». Посли римського папи принесли «князю Данилу, потомку князей Острозких,— писав він,— корону королевскую и скипетр за его славны діла рыцерски и за звитязства над многими панствами значны, особливе над поляками, над венгерами, над чехами, над литвою и над ятвігами, которых часто наізжаючи, бил и пустошил крѣпко и русских князей себе в послушенство привел»²³³.

Фрагментарні свідчення польських хронік про останніх галицьких князів Ф. Софонович ігнорував. Він переходить до наступного етапу в історії батьківщини — часів її поневолення великими князями литовськими й польськими королями. Ф. Софонович чимало уваги приділяв історії Литви при висвітленні подій давньоруської історії, детально розповідаючи про вдалі походи київських та галицько-волинських князів на Литву. У другій частині «Кройніки» Ф. Софонович викладав історію України на фоні історії Литви та Польщі. Підкорення українських та білоруських земель Великим князівством Литовським хроніст пояснює наслідками монголо-татарського нашествия.

У «Кройніці о початку и назвиску Литви» різно відбилися не лише антикатолицькі, а й антиуніатські погляди Ф. Софоновича. Будучи представником верхівки української православної церкви, він, як і З. Копистенський, вказував читачеві на могутність православ'я у давні часи: «Знай теж о том, иж Гедиминовичи всі, кроме единого Кейстуа,

окрестилися в рускую віру. И сам Ольгерд... окрестился в рускую віру», а також шість синів його «в рускую віру покрестилися». А Костянтин Коріатович навіть відмовився стати спадкоємцем польського короля Казимира, щоб не хреститися в віру «лядцкую з рускої». Цікаво порівняти це висловлювання з поглядами З. Копистенського, який говорорячи про панування перших Гедиміновичів писав: «В тѣх лѣтѣх вѣра грѣцкая; жаден не был в унии»²³⁴.

Значимо, що у розповіді про митрополита Ісидора, який прийняв унію на Флорентійському соборі 1434 р., Ф. Софонович пропустив слова М. Стрийковського, котрий характеризував Ісидора як «мужа стійкого та вченого», а також згадку польського хроніста про допомогу Ісидора візантійському імператорові при облозі Константинополя турками у 1453 р.²³⁵

Хроніст підкреслював, що великі литовські князі часто одружувалися з представницями українських князівських родів, а їхні нащадки були родоначальниками династій українських магнатів. Так, родоначальником князів Збаразьких та Вишневецьких Ф. Софонович вважав сина великого князя Ольгерда (Альгірдаса) Дмитра-Корибута; князів Сіверських — внука Ольгерда — Олелька²³⁶ і т. ін. Значимо, що серед князівських династій часів литовського панування Ф. Софонович на перше місце ставив рід князів Острозьких. Ще в «Кройніці о Русі» він писав про їх походження від Данила Галицького, «короля руського», а у «Кройніку о початку и назвиску Литви» ретельно переніс свідчення польських хронік про найславетнішого з Острозьких — князя Костянтина І Івановича і двічі дав йому блискучу характеристику²³⁷. Нагадаємо, що розгорнуту характеристику в другій частині «Кройніки» Ф. Софонович дав (по разі) великому князю московському Івану III та великому князю литовському Вітовту (Вітаутасу). У цьому, безперечно, прослідковується глибокий смисл.

Ф. Софонович бачив можливість князювання на престолі Великого князівства Литовського у XIV—XVI ст. князів Острозьких, або іншого православного роду. Такий князь повинен був, на думку хроніста, підтримувати православну церкву, проводити політику проти дискримінації східнослов'янського населення Великого князівства Литовського, активно боротися проти турецько-татарської агресії. Не випадково, характеризуючи Костянтина І Острозького, Ф. Софонович підкреслював, що цей гетьман великий литовський був «великої побожности і мужества, славний звиязца... жил в православні, оборонца великий віры православної, многократне татаров побивал и з каждым неприятелем мужественно потыкаючися, славни одерживал звиязства»²³⁸. Доказом цієї тези була підвищена увага хроніста до роду Острозьких. Він, наприклад, підкреслював ту обставину, що перші великі князі литовські, які охрестилися, були православними. Харак-

терне у цьому контексті оповідання про князя Свидригайла. На відміну від М. Стрийковського та О. Гваньїні, Ф. Софонович дав йому принципово іншу характеристику. Так, польські хроністи звинувачували Свидригайла у пияцтві та інших пороках, писали про те, що після втечі з Литви він сім років пас вівці. Всі ці відомості відсутні в творі Ф. Софоновича²³⁹. Одночасно він зазначав, що Свидригайло був одружений на дочці тверського православного князя і вів боротьбу проти католика Ягайла, спирався на білоруських та українських православних князів, в тому числі Федора Острозького «в ділах рыцерских біглого» та на «войско руское». Ось чому до слів, запозичених з М. Стрийковського, «затым полотчане и киевляне и Русь вся приняла его (Свидригайла.— Авт.) за князя», Ф. Софонович додав від себе: «бо их добростью своею себѣ прихитлял и руской віры держался»²⁴⁰.

Аналогічне ставлення щодо князів українського, білоруського і навіть литовського походження, коли вони були православними і «спіралися на Русь», він зберігає у другій частині твору. В той же час хроніст негативно трактує діяльність князя Ягайла, котрий «окрестился в полскую віру и зостал кролем полским»²⁴¹. Автор безперечно знав політику Ягайла, який сприяв посиленню експансії Польщі на Україну, покатоличення та колонізації українців і білорусів. Ось чому Ф. Софонович не лише пропустив панегірик Ягайлу у працях хроністів, а й навіть назвав його спілку з хрестоносцями «хиторою змовою» проти князів Кейстута та Вітовта²⁴². Варто зазначити, що такі погляди Ф. Софоновича були певною мірою типовими для українських авторів XVI—XVII ст. Свідченням цього являються, наприклад, записки П. Могили. Дуже подібні думки висловив невідомий волинець, автор записів на полях «Сказання вкратце сущим от Адама до нынешняго времени», яке належало П. Могилі. Він, зокрема, писав: «Ягайло, здрайца, принял віру латиньскую над литовским панством и жуньці Ядвизи, дочки Казимеровы. В той час все злое стало»²⁴³.

Позитивна характеристика Івана III засвідчує глибоке розуміння хроністом визначної історичної ролі великого князя московського, за часів правління якого було остаточно повалено монголо-татарське іго та в основному завершено об'єднання російських земель навколо Москви.

Висвітлення подій у другій частині «Кройніки» завершувалося звісткою про смерть князя Костянтина І Івановича Острозького (1533), а в третій після розгорнутого викладу сюжетів польської історії перше повідомлення, що стосувалося України, знаходимо під 1538 р. (напад молдавського господаря на Поділля). Систематичний виклад подій з історії України починається з опису дій Івана Підкови у 70-х роках XVI ст.

Якщо Івана Підкову Ф. Софонович розглядав як предтечу періоду селянсько-козацьких повстань кінця XVI — першої половини XVII ст., то саме цей період, на його думку, відкривало повстання

під проводом С. Наливайка. Ф. Софонович позитивно трактував повстання українського народу проти соціального, національного та релігійного гніту магнатсько-шляхетської Речі Посполитої. Проте їхні причини, характер та мету хроніст не розкривав. Однак його акцент на ту обставину, що С. Наливайко піднявся на боротьбу «унії не любячи», дає можливість вважати, що успішне завершення повстання хроніст пов'язував з ліквідацією релігійного гноблення. Варто зазначити, що Ф. Софонович давав негативну оцінку Брестському собору та унії, хоч головним борцем проти останньої невірною вважав всю українську шляхту і, звичайно, православне духовенство. Однобічний висновок автора обумовлений станом обмеженістю Ф. Софоновича, який належав до вищих кіл української православної ієрархії.

Як завершальну ланку у низці повстань кінця XVI — першої половини XVII ст. Ф. Софонович розглядав визвольну війну українського народу 1648—1654 рр., яка завершилася об'єднанням України з Росією. Цей історичний акт Ф. Софонович оцінював позитивно, про що свідчить його лист до царя від 3 липня 1654 р. Зазначимо, що оцінюючи акт об'єднання як ряд інших політичних подій, Ф. Софонович насамперед акцентував увагу на їх наслідках для становища української православної церкви. Не випадково, згадуючи про царя Олексія Михайловича, Ф. Софонович не забував додавати до слова «цар» епітет «православний»²⁴⁴. Цей підхід, що виявився також при оцінці Зборівського миру 1649 р. та ще деяких політичних подій, є свідченням певної соціальної обмеженості хроніста, однак, не применшує його внеску в історію української суспільно-політичної та історичної думки.

Варто зупинитися також на оцінці Ф. Софоновичем діяльності Б. Хмельницького. Зазначимо, що у даному випадку погляди хроніста майже аналогічні поглядам Самовидця. Обидва автори на відміну від більшості українських літописців дещо недооцінювали заслуги Б. Хмельницького і, як правило, воліли не давати розгорнутої характеристики дій гетьмана. Якщо Самовидець засуджував Б. Хмельницького за союз з кримським ханом, то у Ф. Софоновича несприйняття цього союзу завуальоване. Обурюючись насильствами ординців, він не забув зазначити в іншому місці «Кройніки о землі Полскої», що цей союз укладав саме Б. Хмельницький: «из татарским мурзою Тогай-беем сприягся против поляков»²⁴⁵. У працях обох авторів міститься негативна оцінка розорення українських міст військами кримського хана, які поверталися додому з-під Зборова. Тут також можна вловити опосередковане осудження гетьмана за його союз з Кримом²⁴⁶. Водночас помітна певна ідеалізація як Ф. Софоновичем, так і Самовидцем королів Речі Посполитої Владислава IV та Яна Казимира. За «Кройнікою о землі Полскої» Б. Хмельницький, дізнавшись про смерть Владислава IV, «ревне плакал з иншими своїми, жалуючи такого монарха, бо крол Владислав барзо

был добротливый Руси и зычливый». У розповіді про Зборівську битву і укладення мирної угоди, зазначається, що Б. Хмельницький «покорне при- шол до короля (Яна Казимира.— Авт.), поклон отдал». Не відповідає дійсності твердження Ф. Софоновича про те, що після поразки повстанців під Берестечком Ян Казимир міг «козаков в болотах натопити і побити, але ласкою своєю здержал жолніров, не казал за козаками гонити»²⁴⁷. Причиною певної ідеалізації польських монархів виступала станова обмеженість Ф. Софоновича й Самовидця, які надто великого значення надавали деяким моментам у внутрішній політиці згаданих монархів, зокрема щодо певних пільг українській православної церкві та козацькій старшині. Не виключено також, що обидва автори потрапили під вплив поглядів творця Уманського літопису. Певна близькість поглядів Ф. Софоновича й Самовидця помітна і в їх оцінці царя Олексія Михайловича, гетьманів І. Виговського, Я. Сомка, І. Брюховецького, П. Суховія, київського воеводи А. Киселя.

Проте не варто перебільшувати ідеалізацію Ф. Софоновичем Владислава IV та Яна Казимира, тим більше що вона була характерна навіть для ряду представників гетьманської адміністрації. Симпатії Ф. Софоновича, безперечно, на боці повста- лого українського народу. Він гостро засуджував польсько-шляхетську воячину, котра чинила «мор- дерства... не толко людем простым, але и козаком», грабувала київські монастирі у 1651 р. тощо²⁴⁸.

У «Кройніці о землі Полскої» при оцінці сучас- них йому подій Ф. Софонович виступав як прихиль- ник російсько-української єдності. Тому хроніст негативно оцінював діяльність гетьманів України, що хотіли її розірвати. Так, І. Виговського та його брата, полковника Д. Виговського, Ф. Софонович за- суджував за те, що вони послухали польського дип- ломата К. Беневського, який умовив їх відступити від «православного царя» і жити «під королем», а вони «поднесли... руку на царя»²⁴⁹. Цими діями гетьмана було викликано повстання проти нього лівобережних полків, що не хотіли «з Выговским поляком подаватися, але под царем московским хотячи жити яко под православным»²⁵⁰.

Ф. Софонович негативно ставився до Ю. Хмель- ницького. Хроніст засуджував гетьмана за те, що на Правобережній Україні внаслідок його переходу під королівську руку почалася реставрація колиш- ніх порядків, а гетьман не застерігав загарбників, які «чинили мордерство» українцям. Звичайно, Ф. Софонович не схвалював союзу Ю. Хмельниць- кого з татарами, про що свідчить оповідання, у яко- му йдеться про дії татар у Вишгороді, коли вони розібрали церкву й використали дерево, а також ікони для переправи²⁵¹.

Як зазначалося, у Ф. Софоновича були складні стосунки з І. Брюховецьким, проте конкретно про це в «Кройніці о землі Полскої» нічого не повідом-

ляється (не виключено, що це пояснюється причинами цензурного характеру). Щоправда, хроніст засудив спробу розірвати російсько-український союз. Негативна оцінка Брюховецького прослідковується і в співчутті, висловленому хроністом до його політичних противників Я. Сомка, В. Золотаренка та інших, яких стратили «невинними»²⁵². Автор не схвалює його політичної орієнтації та дій, внаслідок яких він збагатив «татар полоном и корыстью з людей невинных»²⁵³.

Щодо інших гетьманів Ф. Софонович виявляв особливу стриманість та обережність і через це неможливо простежити його оцінки та характеристики П. Тетері, М. Ханенка, С. Опари, Д. Многогрішного та І. Самойловича. Зазначимо, що хроніст по суті ухилився від опису правління І. Самойловича, на час гетьманства якого припало створення «Кройніки». Головну увагу Ф. Софонович приділив подіям на Правобережній Україні, пов'язаним з гетьманом П. Дорошенком. Вражає, що хроніст не виявляв тут свого ставлення до цього гетьмана, хоч у реальному житті виступав активним противником його союзу з Османською імперією. Дуже мало уваги приділяв Ф. Софонович Запорозькій Січі, жодного разу не згадуючи про її визначного керівника — кошового отамана І. Сірка. Не виключено, що і в цьому випадку хроніст некритично використав Уманський літопис.

Завершуючи характеристику історичних поглядів Ф. Софоновича, не можна не зазначити його оцінку складних явищ та подій антифеодальної та визвольної боротьби на Україні. Ф. Софонович був типовим представником вищого православного духовенства України і, звичайно, з особливою чут-

ливістю реагував на всі події, що так чи інакше стосувалися православної церкви.

Не випадково козацько-селянські повстання на Україні кінця XVI — першої половини XVII ст. і саму визвольну війну українського народу 1648—1654 рр. Ф. Софонович розглядав насамперед як релігійний рух, що для нього — послідовного противника унії та католицизму, було цілком природним. Свій політичний ідеал він вбачав у сильній самодержавній владі, що також позначилося на його концепції. Зазначимо також, що Ф. Софонович був глибоко віруючою людиною і тому в його творі помітний вплив провіденціалізму. Проте в цілому переважала концепція прагматика, згідно з якою причини історичного розвитку автор вбачав у діяльності людей, як правило, представників верхівки суспільства: королів, князів, гетьманів тощо. На жаль, Ф. Софонович часто уникав розгорнутих оцінок історичного минулого волів обмежуватися сухим та лаконічним викладом подій, що значно утруднює аналіз його соціальної та суспільної позиції.

Проте безперечним є те, що Ф. Софонович повністю підтримував визвольну боротьбу українського народу проти магнатсько-шляхетської Речі Посполитої, агресії Османської імперії та Кримського ханства, російсько-український політичний союз і об'єднання України з Росією. Дуже важливим є і той факт, що на сторінках «Кройніки» Ф. Софонович не засуджував також антифеодальну боротьбу трудящих мас України²⁵⁴, співчував простим людям, які страждали від страхіть війни. Нарешті, Ф. Софоновича вигідно відрізняє від літописців попередньої доби те, що його «Кройніка» призначалася не вузькому колу привілейованих станів, а широким читацьким масам.

ВПЛИВ «КРОЙНІКИ» НА УКРАЇНСЬКУ ТА РОСІЙСЬКУ ІСТОРІОГРАФІЮ XVII—XVIII СТ.

«Кройніка» Ф. Софоновича була популярним у свій час твором, про що свідчить порівняно велика кількість її списків та редакцій, текстувальні записки з яких характерні для багатьох авторів історичних праць XVII—XVIII ст.

Першим з таких творів був «Літописець» Дворецьких, створений приблизно у 1673—1675 рр. Цей твір, що входить до збірника Дворецьких, написаний з ініціативи Василя Дворецького, київського полковника (1659—1668), та його сина Івана, київського судді. Очевидно, батько й син Дворецькі можуть розглядатися як автори «Літописця», хоч не можна виключати авторство духовної особи, яка стояла близько до Дворецьких. «Літописець» висвітлював головним чином події з історії України 1340—1673 рр. Найбільшу увагу автора привертала визвольна війна 1648—1654 рр. і так звана «Руїна».

В. Дворецький та Ф. Софонович були, безперечно, добре знайомі й тому використання матеріалів «Кройніки о землі Полскої» автором «Літописця», не повинно викликати подиву. Особливо яскраво вплив твору Ф. Софоновича на «Літописця» виявляється при описі подій 1631, 1643, 1654 рр. В інших випадках невідомий автор, звичайно, скорочував звістки «Кройніки о землі Полскої», рідше розширював їх. Так, майже повністю були пропущені свідчення твору Ф. Софоновича від початку до 1597 р., дані церковної історії. Натомість головна увага зосереджена на історії визвольної боротьби українського народу, що, до речі, характерне для В. Дворецького — палкого прихильника російсько-українського союзу. У «Літописці» простежується також намагання піднести роль В. Дворецького у подіях, які описувались. Отже, «Кройніку о землі Полскої» Ф. Софоновича можна розглядати як важ-

ливе джерело «Літописця» Дворецьких — цінної пам'ятки історичної думки України XVII ст.

Дещо пізніше «Кройніка» була використана при створенні «Синописиса» — іншої пам'ятки, надрукованої у Києві. То був перший значний історичний твір у вітчизняній історіографії, що й забезпечило йому велику популярність. Зазначимо, що питання про вплив «Кройніки» на «Синописис» є заплутаним, оскільки дослідники, за окремими винятками, не зверталися безпосередньо до тексту твору Ф. Софоновича. На сьогодні існує три точки зору з цього приводу. Згідно з першою, котрої дотримується більшість авторів, «Синописис» є лише скороченням «Кройніки»²⁵⁵, другою — «Кройніка» не мала жодного відношення до «Синописису»²⁵⁶. Решта дослідників (С. Т. Голубев, Ф. Сушицький, С. Л. Пештич) вважали, що «Кройніка» мала незначний вплив на «Синописис»²⁵⁷. Варто зауважити, що існують три авторські видання тексту «Синописиса» (1674, 1678, 1680). Трете з них відоме в трьох варіантах («А», «В», «С») з незначними розходженнями.

Порівняльний аналіз текстів обох пам'яток з їх спільним джерелом — хронікою М. Стрийковського виявив такі особливості: 1) можна говорити про вплив на «Синописис» лише першої частини «Кройніки» — «Кройніки о Русі»; 2) перше видання «Синописиса» (1674) позбавлене будь-яких слідів впливу «Кройніки о Русі». Близькість текстів при викладі подій до 1241 р. пояснюється наявністю спільного джерела — хроніки М. Стрийковського; 3) при підготовці до друку другого видання «Синописиса» (1678), дещо розширеного порівняно з першим, його автор вже мав перед собою «Кройніку о Русі» і запозичив з неї невелике уточнення про місце хрещення киян на Почайні за Володимира Святославича: «идеже при брезе ныне церков святых мученик Бориса и Глеба». Це уточнення увійшло також і до третього видання «Синописиса» (1680)²⁵⁸; 4) значно ширше використовував «Кройніку о Русі» автор «Синописиса» при підготовці до друку третього видання пам'ятки. До нього перейшли оповідання «Кройніки о Русі» про походження назви «Видубичі», початковий етап існування Золотоверхого та Видубецького монастирів²⁵⁹, розділ «О свободе или волности словенской»²⁶⁰, деякі деталі з розповіді про заснування князем Михайлом-Святополком у 1108 р. церкви Золотоверхого монастиря. Можливо, внаслідок того, що у «Кройніці о Русі» велика увага приділялася оповіданню про Петра Влостовича, воно було значно доповнене за рахунок запозичень з хроніки М. Стрийковського²⁶¹.

Найбільшого впливу «Кройніки» зазнали компіляції П. Кохановського — «Хронограф» (1681) та «Обширный синописис руський» (1681—1682). У першій з них були вміщені редакції «Кройніки о початку и назвиску Литви» і «Кройніки о землі Польской», другій — всі три частини твору Ф. Софоновича. Проте П. Кохановський при підготовці свого твору керувався іншою історичною концепцією, для якої характерні такі три риси: 1) будучи еко-

номом Києво-Печерської лаври, П. Кохановський велику увагу приділив історії саме цього монастиря, який він вважав найавторитетнішим у Києві. Сам Київ П. Кохановський розглядав як релігійний центр Східної Європи. Дуже помітна залежність П. Кохановського від ідей провіденціалізму, виразним було його тяжіння до церковної історії. Так, розповіді на біблійні сюжети охоплюють понад третину «Обширного синописиса руського»; 2) в компіляціях П. Кохановського яскраво відбився інтерес до історії Північно-Східної Русі, Російської держави, що було безпосереднім наслідком об'єднання України з Росією та змін у політичному становищі українських земель; 3) більше, ніж Ф. Софоновича, П. Кохановського привертала історія мусульманського світу, насамперед історія Туреччини. Ця обставина досить зрозуміла, якщо згадати, що у 70-х роках XVII ст. Росія та Україна вели тяжку спільну боротьбу проти турецько-татарської експансії.

При написанні творів П. Кохановський широко використовував такі джерела, як «Кройніку» Ф. Софоновича, Тверський збірник, у якому знаходився Тверський літопис, «Синописис» (1680), «Хроніку Сарматії Європейської» (1611) О. Гваньїні, «Книгу о побощі Мамая», Києво-Печерський патерик, життя святих. Рідше він звертався до «Скарбниці» (1676) І. Галятовського, деяких документів, насамперед грамоти-фальсифіката, наданої нібито Києво-Печерській лаврі Андрієм Боголюбським²⁶², листа єрусалимського патріарха Досифея до українського народу (1679). Ряд статей «Обширного синописиса руського» були механічно перенесені П. Кохановським з свого ж «Хронографа» (друга й третя частини «Кройніки», статті, запозичені з хроніки О. Гваньїні «Описане, отколь Москва взяла свое назвиску», «Єнеалогія турецька», статті з історії Києво-Печерської лаври та ін.).

У творчій переробці джерел П. Кохановський був найменш оригінальним і самостійним з українських хроністів XVII ст., авторів узагальнюючих творів. «Обширный синописис руський» і «Хронограф» становлять щось середнє між збірником історико-релігійного змісту та самостійним історичним твором. Це пояснюється стислими строками написання «Хронографа» та «Обширного синописиса руського» (2 роки). П. Кохановський обмежився зведенням різноманітних матеріалів, без глибокої творчої обробки останніх. Він не піднявся до рівня критичного осмислення джерел Ф. Софоновича.

Оскільки ім'я П. Кохановського залишається маловідомим, ряд дореволюційних та радянських істориків вважали не його, а Ф. Софоновича автором «Хронографа» і «Обширного синописиса руського», або принаймні деяких статей останніх (крім «Кройніки») ²⁶³. Зазначимо, що слово «автор» ми вживаємо у даному випадку умовно, бо при переробці використаних матеріалів П. Кохановський по суті не

виходив за межі праці перекладача або редактора. Ф. Софонович не міг бути редактором переважної більшості статей «Хронографа» і «Обширного синопсиса руського», бо ряд з них було створено вже після смерті хроніста. Крім того, історична концепція цих творів не збігається з концепцією Ф. Софоновича. Так, тут не відзначено особливої уваги до історії Золотоверхого монастиря. Натомість ряд статей присвячено Києво-Печерській лаврі.

Результати вивчення «Кройніки» Ф. Софоновича поряд з компіляціями П. Кохановського дають змогу, на наш погляд, встановити ім'я автора «Синописиса». Останній створений у стінах Києво-Печерської лаври і має мало спільного з «Кройнікою». Ф. Софонович не міг бути автором «Синописиса» також тому, що історичні концепції «Кройніки» та «Синописиса» істотно відрізняються одна від одної.

Не могли бути авторами «Синописиса» й І. Гізель та І. Армашенко, про що переконливо свідчать накопичені в літературі факти²⁶⁴. На нашу думку, як потенційного автора «Синописиса» можна розглядати П. Кохановського. Про це, зокрема, свідчить разюча подібність історичної концепції цієї праці, «Хронографа» й «Обширного синопсиса руського». У згаданих творах чітко простежується значна зацікавленість історією Києво-Печерської лаври, намагання підняти авторитет монастиря, яскраво виражені симпатії до Російської держави. Якщо в «Синописисі» 1680 р. знаходилася третя редакція «Сказанія о Мамаевом побоище», то в «Обширному синопсисі руському» — «Книга о побоищі Мамая», яка походить від третьої редакції «Сказанія»²⁶⁵. Тут же вміщено велике за обсягом «Описание, откол Москва взяла свое назвиско». «Хронограф» же майже повністю присвячено історії Північно-Східної Русі та Московського князівства. «Синописис» та компіляції П. Кохановського пройняті монархічною ідеологією і для них однаково характерне улесливе ставлення до царів Олексія Михайловича та Федора Олексійовича. В книгах називаються численні джерела, використані при написанні, але жодного разу не згадується Ф. Софонович. Нарешті, на наш погляд, не випадковою є близькість назв: «Синописис» та «Обширний синопсис руський». Нагадуємо, що «Синописис» 1674 р. доповнювався у 1678 та 1680 рр. Називаючи так свою працю, П. Кохановський, безперечно, хотів підкреслити її тісний зв'язок з попереднім твором.

Отже, наведені факти дозволяють зробити висновок, що саме П. Кохановський був автором «Синописиса».

Певний вплив «Кройніки» справила на Чернігівський літопис, який вірніше було б назвати зводом²⁶⁶. Він охоплює події історії України з давніх часів до 1765 р. (у найповнішій редакції Івана Янушевича). В інших редакціях виклад уривається

1725 та 1750 рр. Записи від 1704 до 1725 р. велися якоюсь духовною особою, близькою до кола Феодосія Углицького, ігумена київського Видубицького монастиря (1668—1691) та чернігівського архієпископа з 1692 р. Феодосій Углицький, безперечно, не міг не бути знайомий з Ф. Софоновичем.

Основу Чернігівського літопису становить пам'ятка, створена між 1699—1703 рр., очевидно, у Києві. Її основним джерелом при викладі подій з 1597 по 1672 р. є «Кройніка о землі Полскої» Ф. Софоновича. Особливо близькість обох пам'яток простежується у висвітленні подій 1651, 1654—1657, 1663—1664 рр. Можна зазначити і про сприйняття автором Чернігівського літопису певною мірою історичних поглядів Ф. Софоновича.

«Кройніка о землі Полскої» Ф. Софоновича стала одним з джерел твору Г. Граб'янки «Действия о презельной и от начала поляков кравшой небывалой брани Богдана Хмельницкого» (1710). Про це, зокрема, свідчить фрагмент розповіді про похід російсько-українських військ проти Речі Посполитої, визволення ними Галичини та взяття Любліна (1655), чого немає у головному джерелі Г. Граб'янки — літопису Самовидця. Твір Ф. Софоновича Г. Граб'янка використав також при висвітленні взяття повстанцями Тульчина (Нестервара) у 1648 р., невдалого бою під Уманню наказного полковника Томиленка (1654), запозичив окремі деталі про битву під Батогом, похід Антона Ждановича на допомогу трансільванському князю Юрію II Ракоці у 1656—1657 рр. та ін.²⁶⁷ При висвітленні подій, починаючи з 1661 р., і особливо 1664 р., Г. Граб'янка не звертався до «Кройніки о землі Полскої», запозичуючи відомості з літопису Самовидця.

«Кройніка о Русі» справила певний вплив на «Ядро російской истории» (1715) О. І. Манкієва. Це питання досить повно було висвітлено С. Л. Пештичем та О. І. Роговим²⁶⁸. Останній вірно зазначив, що С. Л. Пештич перебільшив вплив твору Ф. Софоновича на «Ядро російской истории». Лише в одному випадку (звістка про причини відсутності письмових свідощтв щодо імен перших слов'янських князів) можна говорити, як вважав О. І. Рогов, про безпосередній зв'язок між «Кройнікою о Русі» та «Ядром». Водночас певний вплив «Кройніки о Русі» на твір О. Манкієва відчувається і в повідомленнях «Ядра» про Михайла — першого руського митрополита, а також про вбивство князів Бориса та Гліба²⁶⁹.

Повідомлення Ф. Софоновича, запозичені авторами вищезгаданих творів, в свою чергу активно використовувалися російськими та українськими істориками XVIII — початку XIX ст. Так, розповідь про події 1655 р., запозичена Г. Граб'янкою у Ф. Софоновича, відбилася також у створеному на основі «Действий о презельной брани» «Короткому описі Малоросії», а через його посередництво — в інших літописах та історичних працях.

ОРИГІНАЛЬНІ ЗВІСТКИ «КРОЙНІКИ» ФЕОДОСІЯ СОФОНОВИЧА

Поняття «оригінальні звістки» щодо «Кройніки» — це повідомлення, аналогій яких в інших джерелах немає, або лише частково зберігаються. Такі повідомлення мають джерельну вартість, допомагають розширити уявлення про події далекого минулого. Звичайно, трапляються дрібні різночитання, викликані помилками Ф. Софоновича, невірним прочитанням джерел, а також авторськими ампліфікаціями.

Отже, розглянемо найважливіші оригінальні звістки «Кройніки» в хронологічній послідовності. Найранішим є повідомлення «Кройніки о Русі», згідно з яким князь Володимир Святославич ходив з військом проти хорватів і «повоевал их знов города. Которое княжение дал Ярославу». Редакція «Кройніки о Русі» П. Кохановського дає інше читання: «повоевал их з Новагорода»²⁷⁰. Жоден з цих варіантів не має аналогій в решті джерел.

Наприклад, у літописі Нестора повідомляється, що Ярослав був спочатку князем у Ростові, а після смерті брата Вишеслава став князем у Новгороді. Зазначимо також, що Ф. Софонович слідом за повідомленнями про панування Ярослава над хорватами викладає відоме оповідання про непослух Ярослава своєму батькові Володимирі (1014). Через неухважність Ф. Софоновича складається враження, що Ярослав був тоді хорватським, а не новгородським князем.

У достовірності другого варіанту змушує засумніватися та обставина, що Володимир вирушив у похід не з Києва, як звичайно, або міста, що знаходилося ближче до західних кордонів Київської Русі, а з далекого Новгорода.

Проте зовсім відкидати ці варіанти не слід, бо, можливо, читання, подане Ф. Софоновичем, було у такому вигляді в Золотоверхому літопису, який в окремих випадках краще зберіг текст оригіналу ПЗ, ніж відомі на сьогодні його редакції (Іпатіівська, Хлебніківська, Ермолаївська).

Чергове повідомлення «Кройніки о Русі» проливає світло на обставини втечі Ростислава Володимировича із новгородцем Пореем та киянином Вишатою до Тмутаракані й оволодіння цим князівством у 1064 р. Ще С. М. Соловйов ставив питання: «Що спонукало Порей та Вишату тікати разом з Ростиславом?»²⁷¹. Радянський історик В. В. Мавродін на основі аналізу джерел зробив висновок, що Вишата і Порей були представниками певної течії у новгородській політиці, пов'язаної з боротьбою Новгород за незалежність від Києва. Вигнання Вишати й Порей з Новгорода «могло означати зміцнення влади київського князя»²⁷². Це припущення В. В. Мавродіна підтверджується звісткою «Кройніки о Русі», де йдеться про те, що Ростислава було вигнано внаслідок військової акції Святослава — сина великого

князя київського Ярослава: «Зачалися затым в Русь междусобные брани. Свѣятослав, брат²⁷³ Ярославов, пошол на Великий Новгород, в котором Ростислав, сын Володимиров, княжил. И воевал Свѣятослав Новгород так, ажь князь Ростислава мусил з Новгорода утечи и пришол к Тмутараканю»²⁷⁴. Далі Ф. Софонович наводив відому звістку про переслідування Святославом Ростислава у Тмутаракані (1065). Дані «Кройніки о Русі» проливають світло на цю важливу подію в історії Київської Русі. Зазначимо, що вони спростовують висновки дослідників, які вважали, що Ростислав втік до Тмутаракані з Волині (В. М. Татищев, С. М. Соловйов) або з Червенських міст (М. С. Грушевський)²⁷⁵.

Цікавою є згадка Ф. Софоновича про те, що у 1077 р. після третього вокняжіння у Києві Ізяслава Ярославича Михайло-Святополк став княжити у Новгороді та Полоцьку²⁷⁶. Проте літописи свідчать, що Святополк був полоцьким князем з 1069 по 1071 р., а новгородським — з 1078 р. І все ж є певні підстави вважати, що ці дані з'явилися у «Кройніці о Русі» не внаслідок помилки Ф. Софоновича. У хроніці М. Кромера міститься звістка, згідно з якою в 1069 р. Ізяслав після другого вокняжіння у Києві звелів панувати «сином своїм, Святополку у Полоцьку та Новгороді» (підкреслено нами. — Авт.), Володимирі — Смоленську, а Ярополку — Вишгороді²⁷⁷. У такому повідомленні, яке наводиться у давньоруських літописах під 1078 р., Полоцьк не згадується: «Сядящу в него место Святополку в Новгороді» (підкреслено нами. — Авт.).... Ярополку сядящу в Вышегороді, а Володимеру сядящу в Смоленску»²⁷⁸. Оскільки Ф. Софонович не користувався хронікою М. Кромера, а при підготовці «Кройніки о Русі» працював М. та Й. Бельських, то можна твердити, що джерело М. Кромера й Золотоверхий літопис містили дані про княжіння з 1077 або 1078 р. Михайла-Святополка одночасно у Новгороді та Полоцьку.

Для того, щоб легенда про заснування Золотоверхого монастиря у 988 р. не суперечила літописам, які відносили початковий етап цього монастиря до 1108 р., Ф. Софонович зауважив: «Року 6616 заложил церков каменную Святого Михаїла Золотоверхую великий кнзь киевский Михаїл Свѣтополк, весь верх церкви позолотил и вшелякою оздобою церковною украсил, бо перед тым была старая, уже и непозалоченая, еще при кнзи Владимирі поставленая за старанем первого митрополита Михаїла на имя его»²⁷⁹. Літописи не говорять про заснування Золотоверхого монастиря за часів Володимира. Відсутні також дані про прикрашення ним церкви, про її кам'яну кладку тощо. Лише у «Пом'янику» Золотоверхого монастиря частково відбилися мо-

настирські перекази, які були використані Ф. Софоновичем. Михайло-Святополк, зазначено у документі, «церков сию Золотоверхую... на свое имя каменную созда, иконописанием всю, муссиею же и иным благолепным камением предивно украси и всякою утварию другою церковною обогати»²⁸⁰.

Відомості про заснування Золотоверхого монастиря за Володимира М. К. Каргер вважав такими, що не мають під собою ґрунту й оснований на «дуже пізніх легендах». Проте ця точка зору є надто категоричною, бо археологічні дослідження не повні у зв'язку з варварським знищенням монастиря у 1934 р. і швидкою забудовою місця, де він стояв. Але й вони дають можливість твердити про існування тут кам'яного храму ще в 60-х роках XI ст.²⁸¹ Оскільки ця територія була заселена ще наприкінці X — початку XI ст.²⁸², можна гадати, що коли Володимир прийняв християнство і звелів киянам «рубити церкви и поставляти по местом, идеже стояше кумиры»²⁸³, на місці майбутнього Золотоверхого монастиря була зведена дерев'яна церква. В усякому випадку легенда, що лягла в основу даного повідомлення «Кройніки о Русі», могла відбити реальні події.

Інтерес викликає розповідь у творі Ф. Софоновича про події 1140 р., котрі інші літописи датують 1139 р. Так, київський князь Ярополк помер, згідно з відомостями Ф. Софоновича, 10 лютого 1140 р. Інші літописи називають 18 лютого 1139 р., 18 лютого 1138 р., 18 квітня 1139 р., осінь 1138 р. Лише М. Стрийковський датує смерть Ярополка 1140 р., не вказуючи дня й місяця²⁸⁴. Аналіз наступного тексту «Кройніки о Русі» дає підстави твердити, що у цьому місці її джерела — Золотоверхого літопису були переплутані аркуші й оповіданню про події 1141 р. передувало оповідання про 1142 р. Внаслідок цього Ф. Софонович сповіщав про те, що Всеволод Ольгович у Ізяслава Мстиславича «хотіл Володимир взяти и інших іх (тобто Ізяслава, а також Андрія, сина Володимира Мономаха.— *Авт.*) княження, а ім давал *Берестье, Дорогочин, Черторийск и Клецк*». Підкреслені нами міста Всеволод хотів віддати своїм братам Святославу та Ігорю²⁸⁵. У зв'язку з помилкою Золотоверхого літопису в Ф. Софоновича в цьому місці «Кройніки о Русі» виникло ще кілька неточностей. Розповідаючи про перший похід Всеволода на Переяслав (1140), він описував події, що відбулися під час другого походу (1142) і навпаки. Відомо, що Ізяслав приходив на допомогу своєму стрию проти Всеволода у 1142 р., а не 1140 р., як твердить «Кройніки о Русі» («поіхал tedy Всеволод войною на Андрія под Переясловль, *Изяслав, сыновец Андріев, з своїм войском прибїгши под Переясловль, помог стрию Андрію* и розбили войска Всеволодовы»²⁸⁶ (підкреслено нами.— *Авт.*). Оскільки у Золотоверхому літопису за всіма ознаками ім'я стрія не називалося, як в інших редакціях Південноруського зводу кінця

XIII ст., Ф. Софонович вирішив, що з ним був Андрій Володимирович. Проте останній помер у 1141 р. й Ізяслав подавав допомогу його брату Вячеславу.

Ф. Софонович сплутав «стрыев» Ізяслава ще раз, коли писав про тридобову облогу Переяслава військами Ігоря Ольговича. Хоч у літописах ім'я переяславського князя не зазначалося, Ф. Софонович, поширюючи інформацію джерела, знов назвав його Андрієм, а не Вячеславом²⁸⁷. Потім, розповідаючи про другий похід Всеволода під Переяслав, він викладав історію першого походу: «Всеволод, князь киевский, *другий раз* (підкреслено нами.— *Авт.*) послал брата своего Святослава з войском до Переясловля»²⁸⁸. Значення слів «другий раз» стає зрозумілим, коли врахувати, що Ф. Софонович сплутав події різних років. Слід зазначити ще одну деталь цього заплутаного повідомлення «Кройніки о Русі». Розповідаючи про похід Ростислава Мстиславича, смоленського князя, на Ольговичів, він писав, що той «зышолся с *Изяславом*» (Мстиславичем.— *Авт.*) і вони «волости Олговичев... пустошили около Чернигова»²⁸⁹. У літописах, зокрема Хлебниківському та Іпатіївському, нічого не говорилося про спільні дії братів (можливо, таке повідомлення містилося у Золотоверхому літописі). Не виключена переробка даних джерела Ф. Софоновичем. Прочитавши про те, що Ростислав Мстиславич «взя около Гомия волость» Ольговичів, а одночасно з ним Ізяслав Мстиславич воював «около Чернигова»²⁹⁰, Ф. Софонович міг зробити висновок про спільні дії братів, бо Гомель знаходиться порівняно недалеко від Чернігова і входив тоді до складу Чернігівського князівства²⁹¹.

Наступна оригінальна звістка «Кройніки о Русі» датована 1150 р. Розповідаючи про раптове взяття Ізяславом Мстиславичем Білгорода під час походу на Київ, Ф. Софонович писав: «Гды пришол, білгородцы з радостию приняли *Изяслава* як своего князя и з ним пошли на Гургия до Киева»²⁹². Незважаючи на те, що ці дані відсутні у літописах, сумніватися в їх достовірності немає підстав. Безперечно, що білгородці позитивно ставилися до Ізяслава, а для зустрічі його брата Володимира, який ішов в авангарді, вони «потокоша противу к мосту, кланяющеса и рекуще: княже поед, Борис (син Юрія Долгорукого, суперника Ізяслава та Володимира.— *Авт.*) ти побежал»²⁹³. Про це ж свідчить і той факт, що у 1151 р. білгородці відмовилися відкрити ворота Юрію Долгорукому²⁹⁴. Це повідомлення «Кройніки о Русі» повне симпатії до Ізяслава, що наводить на думку про те, що Золотоверхий літопис в деяких випадках краще зберіг текст літопису Петра Борисовича (вичерпний аналіз праці дав Б. О. Рибаків²⁹⁵).

Далі «Кройніки о Русі» сповіщала про те, що чернігівський князь Святослав Ольгович помер 5 лютого 1164 р. і «поховал его Олг, сын его, в Чернигові»²⁹⁶. Даних про поховання Святослава Ольговича не знаходимо у літописах. У Хлебників-

ській редакції, наприклад, зазначалося лише про те, що чернігівський князь помер 15 лютого 1164 р. и «17 вложен быс в гроб а понеделник», а також про те, що син Святослава — Олег прибув до Чернігова на третій день після смерті батька²⁹⁷. І все ж текст літописів свідчить, що Олег зумів випередити свого суперника — Святослава Всеволодовича, князя новгород-сіверського, і деякий час побути на чернігівському престолі. Отже, логічно припустити, що саме в період перебування Олега у Чернігові ним був похований батько — Святослав Ольгович.

Необхідно зазначити, що у «Кройніці о Русі» злиті воедино звістки про події 1165 та 1166 рр. Ось чому, очевидно, замість двох літописних повідомлень (про одруження Олега Святославича, який став князем новгород-сіверським, з Агафією, дочкою Ростислава Мстиславича, у 1165 та одруження Ярослава Ізяславича, князя бузького, з дочкою Святослава Ольговича, у 1166 р.), у «Кройніці о Русі» знаходимо лише одне, яке невірно передає хід подій: «Дочку теж свою Агафию отдал (Ростислав.— *Авт.*) за Ярополка Ізяславича»²⁹⁸. Цією ж причиною можна пояснити й помилкову дату смерті Ярослава, сина Юрія Долгорукого (12 березня 1165 р.), хоч майже всі літописи вказані події відносять до 1166 р.²⁹⁹

Особливу цінність має оповідання «Кройніки о Русі» про події 1177 р. у Північно-Східній Русі. Заключна частина цього оповідання Хлебниківського, Іпатіївського та Єрмолаївського літописів майже дослівно співпадає з Лаврентіївським літописом. Проте його початок відсутній у відомих редакціях Південноруського зводу кінця XIII ст. Цей пропуск свідчить про дефект у протографі Хлебниківського та Іпатіївського літописів³⁰⁰. Оскільки Ф. Софонович запозичив згадане оповідання із Золотоверхого літопису, можна реконструювати у найбільш загальних рисах втрачений фрагмент Південноруського зводу кінця XIII ст., бо і в «Кройніці о Русі» його передано в скороченому вигляді з деякими помилками. У Лаврентіївському літописі це оповідання вміщено на кількох сторінках й, очевидно, такого ж обсягу воно було і в Золотоверхому літописі, але Ф. Софонович передав його суть у кількох реченнях: «Умер потом Михалк, который на Володимирское княжение хоры был наихал. И взял его княжение брат его Всеволод. А Мстислав, князь ростовский, за поводом Гліба, князя резанского, хотіл выгнати Всеволода з Володимера. Собралше войско резанское и половцов на помоч, пошел на Всеволода. Але Всеволод з своїм войском, давши поле, звитяжил Мстислава и зараз пошел на Глѣба. А Глѣб з своїми войсками и половцами пошел на Володимер»³⁰¹.

Вказівку на хворобу Михалка Ф. Софонович міг запозичити з попередньої статті 1176 р. Золотоверхого літопису (вона є і в Хлебниківському та Іпатіївському літописах)³⁰². Розповідаючи про похід Мстислава на Всеволода, хроніст змішав повідомлення про різні події: похід Мстислава на Всево-

лода одразу ж після повідомлення про вокняжіння останнього, який завершився Липецькою битвою, а також перемогу Всеволода над Глібом, рязанським князем, та його прибічниками. Безсумнівно, що лише Гліб міг взяти у похід «войско резанское и половцов». Щодо Мстислава Ростиславича, то князь ростовський вирушив у похід проти Всеволода, «со-вокупив ростовци и боляре, гридьбу и пасынки, и всю дружину»³⁰³. Ф. Софонович, сплутавши різні події, допустив помилку, назвавши ініціатором виступу проти Всеволода Гліба рязанського. Насправді Мстислава підштовхували до цього ростовські бояри³⁰⁴. Та й сам Мстислав, як пише Лаврентіївський літопис, після Липецької битви «подъмолвил Глеба, резанского князя, зятя своего»³⁰⁵.

Значний інтерес викликає повідомлення, вміщене у «Кройніці о Русі» під 1180 р. Після двотижневих сутичок на р. Влені між військом Святослава Всеволодовича, який тимчасово втратив київський престол і на кілька місяців став чернігівським князем³⁰⁶, з одного боку, й військом Всеволода Велике Гніздо, володимирського князя, з іншого, Святослав послав «попа своего з иншими» к Всеволоду, «просячи, абы з ним могл зытися на розмову, и жебы сына его Гліба вернул»³⁰⁷. Гліб Святославич дещо раніше потрапив у полон до володимирського князя. Але це суперечить Хлебниківському та Іпатіївському літописам, згідно з якими послі Святослава вимагали від Всеволода дати їм можливість переправитися через річку, щоб вирішити суперечку під час генеральної битви³⁰⁸. У цих літописах підкреслювалося зверхнє ставлення Святослава, який розглядав Всеволода як свого васала³⁰⁹, відзначалася мужність Святослава. Повідомлення «Кройніки о Русі» припинувало політичне реноме чернігівського князя. Ф. Софонович також повідомляв, що Всеволод захопив послів Святослава й останній, «обачивши такий гнів Всеволодов на себе... пошел скорій назад»³¹⁰. При цьому володимирський князь «не казал гнатися» за ним, нібито «з молосердия своего»³¹¹. Такого образливого для Святослава викладу подій не знаходимо навіть в літспісах Володимирсько-Суздальської Русі. Так, у Лаврентіївському літописі повідомлялося, що Святополк пішов від р. Влени «убояся развоя»³¹², а не зі страху перед Всеволодом.

Ця звістка «Кройніки о Русі», запозичена з Золотоверхого літопису, переконливо свідчить про симпатії її автора до Всеволода Велике Гніздо та ворожість до Святослава Всеволодовича. Цим автором, безперечно, не міг бути Кузьмище Киянин, котрий вів літопис чернігівського князя й котрому, зокрема, належить опис подій 1180 р. на р. Влені. На наш погляд, опрацювати під таким кутом оповідання Кузьмища Киянина, висловивши критичне ставлення до дій Святослава, міг лише літописець київського князя Рюрика Ростиславича. Ця переробка тексту Кузьмища була, очевидно, здійснена

у 1188—1193 рр., в умовах союзу Рюрика та Всеволода Велике Гніздо, й коли Рюрик та Святослав ворогували між собою. Відомо, що наприкінці 1189—1190 рр. при дворі Рюрика Ростиславича було створено літописний звід, одним з джерел якого став Чернігівський літопис Святослава Всеволодовича³¹³. Очевидно, тоді ж літописець Рюрика Ростиславича зробив деякі поправки з метою принизити чернігівського князя. У Золотоверхому літописі замітки літописця Рюрика Ростиславича були представлені дещо повніше, ніж в інших редакціях ПЗ. Так, під 1174 р. Ф. Софонович згадував про те, що Чернігівський князь Святослав Всеволодович «лакомством опанований, пришовши з войском, облегли в Києві Ярослава. Звопивши, Ярослав побіг до Луцка», а Святослав захопив київський престол³¹⁴. Звістка про облогу в Києві Ярослава суперечить відомим редакціям ПЗ кінця XIII ст., згідно з якими Святослав «поеха изъездом к Киеву. Ярослав... не сме затворитися в Киеве один (підкреслено нами.— Авт.), но бежа к Луцку». Але у Лаврентіївському літопису говориться про те, що Святослав «въеха в Киев, дружину его (Ярослава.— Авт.) изъима, а князь Ярослав утече»³¹⁵, тобто Ярослав втік не до оволодіння Києвом його суперником, а після того. Отже, дана пам'ятка опосередковано підтверджує свідчення «Кройніки о Русі» про облогу Києва Святославом.

Зазначимо, що настільки гострого засудження Святослава («лакомством опанований») не знаходимо у жодному джерелі. Тому повідомлення такого змісту не могло вийти з-під пера літописця Святослава Всеволодовича. До речі, дії Ярослава Ізяславича, луцького князя, не знаходять також підтримки в авторі літописної звістки. Трохи нижче у «Кройніці о Русі» детально розповідається про жорстокі засоби, за допомогою яких Ярослав забирав гроші у киян для викупу жінки та сина, захоплених у полон Святославом. Тут же вміщене оригінальне повідомлення, за яким Ярослав, зібравши гроші, «потом пошел з войском под Чернигов на Святослава з Ростиславичами и там, облегли Святослава, учинил з ним примирье» (далі йдеться про дії Святослава проти Олега Святославича, князя сіверського)³¹⁶. За відомими редакціями ПЗ Святослав «умирився» з Ярославом під час боротьби проти Олега. У Лаврентіївському літописі зазначалося, що Ярослав «поиде Чернигову», а далі розповідалося про війну Святослава з Олегом та про перемир'я Святослава з Ярославом, як у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст.³¹⁷

Не випадково у Золотоверхому літописі відзначалася роль Ростиславичів у вдалому поході проти Святослава, бо цей похід відповідав їхнім інтересам (насамперед Рюрика Ростиславича). Про підготовку Святославом натякає звістка Радзивілівського списку Лаврентіївського літопису: Ярослав «поваб-

лен Ростиславичи, приеха опять Киеву». Зазначимо, що інші списки Лаврентіївського літопису передають цю звістку в помилковому вигляді: «Ярослав же слышав, яко стоит Киев безо князя, пограблен Ростиславичи (підкреслено нами.— Авт.), приеха опять Киеву», а у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст. збереглося точніше читання: «Киев... пограблен Олговичи»³¹⁸.

Таким чином, можна зробити висновок, що автором розглянутих оригінальних звісток про події 1174 р. є той же літописець Рюрика Ростиславича, котрий, як зазначалося в літературі, «мав у розпорядженні свої власні записи за 1170-ті роки»³¹⁹.

Оповідання про знаменитий похід Ігоря на половців 1185 р. подане Ф. Софоновичем у значно скороченому вигляді порівняно з Хлебниківським чи Іпатіївським літописами. Проте у ньому містяться окремі дані, які не мають аналогії у відомих редакціях ПЗ. Так, повідомивши про збір Ігорем війська, хроніст писав: «Хотіл также (Ігор.— Авт.), як и Святослав, достати славы и пошел на половцы». Подібний мотив і в Лаврентіївському літописі: князі — учасники походу говорили: «Мы есмы не князи, же (поидем) такыже себе хвалы добудем»³²⁰. Проте текст «Кройніки о Русі» цілком співпадає лише з повідомленням, вміщеним у «Истории Российской» В. М. Татищева: «Игорь, князь северский, завидуя чести, полученной Святославом..., собрал войска»³²¹ (підкреслено нами.— Авт.). Це співпадіння викликане тим, що джерело В. М. Татищева («літопис, близький до Іпатіївського, але не тотожний йому»³²²) та Золотоверхий літопис в окремих випадках краще зберегли сліди давньоруського літописання, ніж Хлебниківський та Іпатіївський літописи.

Вище зазначалося, що у першій частині «Кройніки» містилося вісім повідомлень, які відсутні у редакціях ПЗ кінця XIII ст., але збереглися у Лаврентіївському літопису. Два з них вміщені в оповіданні про похід Ігоря на половців. Одразу ж після цитованих вище слів «Кройніки о Русі», де йдеться про прагнення сіверського князя зрівнятися славою з Святославом Всеволодовичем, хроніст писав: «И пошел на половцы, переправился через Дон-реку, мыслячи их з грунту вывернути»³²³. Порівняймо з Лаврентіївським літописом: «Поидем по них за Дон и до конца изъьем их»³²⁴. Кінець даної фрази Ф. Софонович передав своїми словами, але зміст залишився тим же, що і в Лаврентіївському літопису.

Друга звістка «Кройніки о Русі» викладена так: «А половцы взяли город Римов и инии гроды над Сулою попустишивши, з великим полоном в свою землю вернулись». Підкреслені нами слова відсутні у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст., але містяться у Лаврентіївському літопису³²⁵.

Деякі оригінальні звістки «Кройніки о Русі» доповнюють свідчення відомих редакцій ПЗ з історії Галицько-Волинського князівства. Так, розповідаючи про поразку Шварна Даниловича і Володимира Васильковича, якої вони зазнали від краків-

ського князя Болеслава Встидливого³²⁶, Ф. Софонович наводить звістку, невідому з інших джерел: «А Шварно з малою дружиною прибіг до Василка (після поразки.— *Авт.*). Зганил ему Василко, же его не послушал и так людей потратил»³²⁷. У літературі зазначалося, що оповідання про поразку Шварна, яке міститься у Хлебниківському та Іпатіївському літописах, належить перу любомльського літописця, автора зводу 1280 р., який увійшов до Галицько-Волинського літопису. Цей автор послідовно виступав за незалежність Володимиро-Волинського князівства від Галичини, підносив Василька Романовича і в той же час з неприязню писав про всіх представників старшої лінії Романовичів, що яскраво відбилася у розповіді про кампанію 1266 р. Саме тому в приниженні Шварна, зафіксованому в даній звістці, слід вбачати редакторське втручання любомльського літописця, що збереглося у Золотоверхому літопису, а не результат переробок Ф. Софоновича, який, до речі, з пієтетом ставився до короля Данила. Особливої уваги вимагають ті звістки «Кройніки о Русі», що мають аналогії лише в «Истории Российской» В. М. Татищева.

При викладі подій 1162 р. (тоді на допомогу Ростиславу, сину Мстислава Великого, обложеному в Білгороді Ізяславом Давидовичем, рушили Мстислав Ізяславич та інші князі), згідно з повідомленням «Кройніки о Русі», «чорні клобуцы от Ізяслава пушенні, побѣгши вперед, смотрѣти войска Мстиславового. Постерегши войска новыи великии, сказали Ізяславу. И зараз Ізяслав, утравившись, побѣг от Белагорода и *половцы побігли*» (підкреслено нами.— *Авт.*)³²⁸. Зазначимо, що Ф. Софонович не вповні розібрався у даній звістці використаним ним джерела. Чорні клобуки виступали союзниками Мстислава і йшли у нього в авангарді. А сповістили Ізяслава Давидовича про наближення ворожих військ «дици половцы»³²⁹, послані князем у розвідку. Але не це було головним у тому випадку. Звідки Ф. Софонович міг взяти твердження про втечу половців, якщо вище у «Кройніці о Русі» про них не згадувалося взагалі? Зрозуміти це можна, звернувшись до «Истории Российской», де є детальний опис даних подій. За словами В. М. Татищева, «дикие половцы» Ізяслава принесли звістку про наближення військ Мстислава. «Ізяслав же... вельми убояся. А *половцы*, видя его в страхе, не дожидаясь Мстислава, *побежали*. Потом, недолго мешкав, и Ізяслав пошел назад»³³⁰.

Цікаве повідомлення «Кройніки о Русі» датується 1140 р. Виступаючи у похід проти Ізяслава Мстиславича, Юрій Долгорукий послав за допомогою до братів Володимира та Ізяслава Давидовичів, мотивуючи це тим, «иж ты нам присяглес был помагати, а гды Ізяслав наши волости пустошил, не далес нам помочи..., а звлаща, же присяглисмо Ізяславу з ним быти»³³¹. Літопис детально передає відповідь Давидовичів Юрію, проте виділені нами слова там відсутні. Цю деталь знаходимо в «Истории

Российской» В. М. Татищева: «Ты же не слуша прозбы нашея и не поможе нам»³³².

Подібна звістка міститься в обох творах під 1183 р. Якщо в літописах вона висловлена у такій формі: Роман «пришел з ляхы... и не еспев ему ничто же иде к Рюरिकови», то в «Кройніці о Русі» дана звістка більш деталізована: «не могучи ничего ему учинити, отпустил ляхов, а сам пошел знову до Рюрика»³³³. Характерно, що «История Российской» знову містить дані, які співпадають з «Кройнікою о Русі»: Роман після невдачі під Володимиром «отпустил поляк»³³⁴.

Розповідаючи про боротьбу Рюрика, київського князя, з Ярославом чернігівським у 1195 р., Ф. Софонович привів промову Рюрика, який звинувачує Ярослава у порушенні угоди і в тому, що не дочекавшись повернення послів, «послал и сына моего»³³⁵ поймав и держиш. Слово «послал», яке випадає з контексту «Кройніки о Русі», при співставленні твору Ф. Софоновича з «Историей Российской» наводить на думку про гаплографію, припущену хроністом при виписуванні цього місця з Золотоверхого літопису. Там, очевидно, повинен був бути текст, аналогічний тому, який мало джерело «Истории Российской»: «Сыновца своего к Витебску *послал*, а он идущи, воевал Смоленскую волость. Давыд же слыша рать, *посла* (підкреслено нами.— *Авт.*) сыновца своего Мстислава»³³⁶. В іншій редакції «Истории Российской» міститься доповнення, яке збігається з «Кройнікою о Русі»: «которого Ярослав взял, держит яко пленника»³³⁷.

У праці В. М. Татищева існують аналогії з деякими іншими деталями «Кройніки о Русі». Так, в обох творах названа точна дата вокняження Романа Ростиславича у Києві: 1 липня 1174 р., яку не зберегли джерела³³⁸. Точніше, ніж інші літописи, «Кройніка о Русі» та «История Российской» датують смерть київського князя Святослава Всеволодовича. Якщо літописи датували цю подію липнем 1194 р., то «Кройніка о Русі» — до кінця липня 1194 р., а «История Российской» — до 27 липня 1194 р.³³⁹

Під 1145—1146 рр. у «Кройніці о Русі» повідомлялося про смерть Івана Юр'евича й про те, що «два брата его» приехали «на Дон... и поховали (його.— *Авт.*)». Даного уточнення немає в жодному літописі й лише у праці В. М. Татищева знаходимо відповідну деталь: «к Дону»³⁴⁰. Показово, що дані Ф. Софоновича та В. М. Татищева навіть дещо суперечать інформації інших джерел і вирішити, які з них відповідають дійсності, а які ні — практично неможливо. Так, у Хлебниківському та Іпатіївському літописах під 1146 р. сказано, що брати покійного «спрятаваше тело его, *идоша с ним* (підкреслено нами.— *Авт.*) к Суздалью»³⁴¹. Але у В. М. Татищева, як і у Ф. Софоновича, стверджується, що брати, «погребши тело его, возвратились в Суздаль»³⁴², тобто не везли тіло Івана Юр'евича до батька, Юрія Долгорукого.

Як пояснити близькість деяких повідомлень «Кройніки о Русі» до твору В. М. Татіщева? Слід зазначити, що «Кройніки о Русі» не використовувалася В. М. Татіщевим при написанні «Истории Российской». По-перше, В. М. Татіщев ніде не згадував про те, що в його розпорядженні була праця Ф. Софоновича. По-друге, в «Истории Российской» відсутні дуже важливі оригінальні звістки «Кройніки о Русі» про події 1064, 1180 та інших років, хоч автор ретельно переносив до свого твору свідчення своїх джерел. По-третє, споріднені звістки в «Истории Российской», звичайно, передані більш розгорнуто, як, наприклад, повідомлення про події 1162 р. Отже, близькість ряду звісток «Кройніки о Русі» та «Истории Российской» слід пояснити іншою причиною, а саме: використанням одних і тих же літописних джерел. Як відомо, В. М. Татіщев при написанні твору широко використав не тільки добре відомі нині літописи, а й такі, що не збереглися до нашого часу, наприклад, Розкольничий, Голіцинський, Єропкінський, Хрущовський. Вони краще зберегли сліди давньоруського літописання, ніж відомі на сьогодні літописні зводи³⁴³, так само як і Золотоверхий літопис — головне джерело «Кройніки» Ф. Софоновича. Цей факт є ще одним аргументом на користь того, що В. М. Татіщев користувався при написанні свого твору реально існуючими джерелами.

На відміну від «Кройніки о Русі» друга частина — «Кройніки о початку і назвіску Литви» — створена Ф. Софоновичем на основі добре відомих і вже видрукованих наприкінці XVI — на початку XVII ст. творів М. Стрийковського та О. Гваньїні. Внаслідок цього в ній обмаль оригінальних звісток.

Так, Ф. Софонович дотримувався версії, згідно з якою великий князь литовський Вітень знайшов майбутнього жерця Ліздеяка ще немовлям «у лісі». Пізніше хроніст передавав варіанти цієї легенди, зафіксовані в польських історичних творах і літописах Великого князівства Литовського: «А иньшие повѣдают в орловому гнѣзде, а иньшие правят в колдце»³⁴⁴. Очевидно, тут Ф. Софонович використав додаткове джерело — одну з редакцій літопису Великого князівства Литовського, або якийсь оригінальний запис у друкованих хроніках М. Стрийковського чи О. Гваньїні.

Те саме можна сказати про оригінальну послідовність великих князів литовських, зафіксовану в Ф. Софоновича: «Повідають иньшии историкове, иж после Гермонта зостал князем литовским Гилигин, а по нем сын его Билигин, по Билигине — Ромунт Билигинович, а по нем — Трабос»³⁴⁵. Зазначимо, що у М. Стрийковського спадкоємці Гермонта названі у такій послідовності: Гилигин — Ромунт — Трабос. Кого мав на увазі Ф. Софонович під «иньшими историками» сказати важко, бо генеалогія литовських князів у такому вигляді вміщена лише у «Кройніці о початку і назвіску Литви».

Варто відзначити згадувану вище звістку про будівничу діяльність полоцького князя Бориса, зокрема про те, що він «иньших много церквей и монастырей поставил». Ця оригінальна деталь підтверджується археологічними дослідженнями³⁴⁶.

Поява дрібних різночитань у «Кройніці о землі Полскої» пояснюється неуважністю Ф. Софоновича, помилками творців рукописних копій або перекладів польських хронік. Насамперед, звернемося до опису у творі Ф. Софоновича Хотинської війни. Тут особливо цінним є свідчення про те, що під час відомої вилазки запорожців до турецького табору (в ніч на 7 вересня 1621 р.): «Козаки... тихо пробилися аж до самого цесаря турецького намету. Цесар, перестрашений, з намету утекл»³⁴⁷. Не позбавлені оригінальності дані «Кройніки о землі Полскої» про сильний голод у турецькому таборі, коли «шмат хліба куповано по червоному золотому, бо где пошли на здобыч хліба, их войска полскіи и козацкіи громили и забивали»³⁴⁸. Наприкінці оповідання про Хотинську війну Ф. Софонович навів звістку, відсутню в українських літописах, згідно з якою «панове турецькіи цесаря Османа тятивою удавили, а стрія его (Мустафу.— *Авт.*) посадили на царстві. Так, шукаючи чужого, Осман свое з душею згубил навеки». Осман II справді був задусшений яничарами під час двірцевого перевороту 20 травня 1622 р., але в жодному джерелі не зазначається, що це було здійснено за допомогою тятиви. Щодо сентенції, то вона є перефразованою приказкою, котру навів М. Стрийковський у своїй хроніці, розповідаючи про загибель київського князя Святослава. Печенізький хан Куря нібито наказав написати на чаші, зробленій з черепа Святослава, ці слова. З хроніки М. Стрийковського дана приказка перейшла до «Кройніки о Русі», а потім Ф. Софонович її процитував вже з іншого приводу³⁴⁹.

Варто згадати, що в «Кройніці о землі Полскої» наводиться дуже значна цифра, коли йдеться про чисельність турецько-татарського війська під Хотином (900 тис.)³⁵⁰. Як відомо, насправді турецько-татарські війська налічували 250—300 тис. і лише фольклорні джерела називають дуже високі цифри (700 тис.)³⁵¹. Не виключено, що Ф. Софонович справді використовував тут якісь перекази, народні пісні, думи тощо. Про це може свідчити типовий для фольклорних джерел зворот, вжитий Ф. Софоновичем, коли він розповідав про перехід війська Османа II через Дунай — «сорок дней и сорок ночей»³⁵².

Не відповідає дійсності твердження Ф. Софоновича, за яким Осман II підійшов до своєї армії після штурму польсько-українського табору, здійсненого будинським пашею Каракашем. Не Осман II, а Каракаш-паша підійшов до Хотина 14 вересня 1621 р., через деякий час після початку боїв і вже наступного дня повів війська на штурм. Хроніст вірно пов'язував початок особливо активних воєнних дій турецької армії з іменем будинського паші, бо саме тоді туркам вдалося увірватися до табору,

але чомусь він не згадував про загибель тоді Каракаша-паші.

Завершуючи оповідання про повстання Тараса Трясила (Федоровича), Ф. Софонович зазначає: «После тоей войны, того ж року восени, мор барзо великий был по всей Україні, почался місяця июля, а кончался на концу місяця декаврия»³⁵³. Про пошесть, яка охопила тоді всю територію тодішньої Речі Посполитої, писав П. Пясецький. За його словами, епідемія була настільки охоплюючою, що прийшлося перенести з жовтня 1630 р. на початок 1631 р. вальний сейм. З початком великих морозів пошесть припинилася³⁵⁴. Однак Пясецький нічого не говорив у своїй праці про поширення пошесті на Україні. У цій частині твору Ф. Софонович справляв, очевидно, на власні спостереження.

Найбільше уваги у «Кройніці о землі Полској» було приділено подіям першого року визвольної війни 1648—1654 рр. Проте автор у цьому випадку також виявився не оригінальним. Майже все оповідання «Кройніки о землі Полској» про початок визвольної війни у значно повнішому вигляді викладене в літописі Самовидця. Відзначимо лише ті особливості, які не знаходять аналогій у літописі Самовидця. Так, Ф. Софонович допускав помилку, коли писав про те, що коронні гетьмани Потоцький та Калиновський послали проти повстанців «комисара Шемберка з козаками реестровыми, а з частю полского войска Потоцкого каштеляна». По-перше, сина М. Потоцького Стефана помилково названо каштеляном, а не каштеляничем краківським. По-друге, нічого не повідомлялося про загибель реестровців, який очолював І. Барабаш та І. Караїмович³⁵⁵.

Далі в «Кройніці о землі Полској» сповіщалося про те, що обидва гетьмани «Чигирин випаливши, уступили под Корсунь». У літописі Самовидця цих даних немає і навіть зазначається, що гетьмани рушили на Корсунь, «не йдучи под Чигирин». Але ближче до істини був Ф. Софонович, що підтверджують деякі документи, наприклад, відписка сіверських воевод З. Леонтьєва та І. Кобильського царю³⁵⁶. Потім Ф. Софонович зазначив, що польсько-шляхетське військо під Корсунем стало «против Стеблева за рекою Росью». Тут же «от Стеблева в мили» Б. Хмельницький розгромив каральну армію. У такому вигляді дана звістка є лише у Г. Граб'янки, який використовував твір Ф. Софоновича. Але тут правий Самовидець. Хоч Стеблів і знаходився на невеликій відстані від Корсуня, проте битва проходила ближче до останнього, в районі с. Виграїва³⁵⁷.

Можна вказати також на повідомлення про відступ карателів князя Яреми Вишневецького з Лівобережної України на Волинь і про бої під Прилукою, яка знаходилася у Брацлавському полку. Як відомо, 7 червня 1648 р. Вишневецький справді був під Прилукою, але лише Ф. Софонович розповідав про невдалий бій у цій місцевості козаків Уманського полку³⁵⁸. Характерно, що і в наступних повідомленнях автор торкався дій Уманського полку, що,

на нашу думку, є важливим аргументом на користь використання Ф. Софоновичем Уманського літопису.

Розповідь про взяття М. Кривоносом Полонного, а Ганжою та Остапом (Іванським) Тульчина (Нестервара) відсутня у літописі Самовидця, але співпадає з повідомленнями Г. Граб'янки та С. Величка³⁵⁹. Якщо Г. Граб'янка використовував твір Ф. Софоновича, то С. Величко користувався іншим літописним джерелом, близьким до джерел Ф. Софоновича. Ці ж події також висвітлювалися, але в інший спосіб, Павлом Халебським, рядом польсько-шляхетських авторів. Підкреслимо, що Ф. Софонович визначав чисельність військ М. Кривоноса — 40 тис.: тоді як Величко називав 8 тис. Важко сказати, хто був ближчий до істини, враховуючи, що чисельність військ М. Кривоноса під час походу невпинно зростала. За інформацією А. Киселя, Б. Хмельницький вислав на Правобережжя Кривоноса з 10 тис. козаків і наказав йому зібрати ще таку ж кількість³⁶⁰, що, як відомо, й було виконано. Очевидно, С. Величко назвав первісну кількість військ Кривоноса, а А. Софонович мав на увазі більш пізній період. Не зовсім точно вказувалося в «Кройніці о землі Полској» місце смерті короля Владислава IV, який помер нібито «в місте литовском, в Вилню». Точніше повідомляв Самовидець: «Владислав... померл, выехавши з Вилня в Меречу». Точно місце смерті короля називав лише С. Величко — Мереч³⁶¹.

Має свої особливості оповідання «Кройніки о землі Полској» про події 1649 р. Так, якщо Самовидець вважав керівником польсько-шляхетської армії у 1649 р. Я. Вишневецького, то Ф. Софонович іншу особу — «гетмана коронного». Тут він, безперечно, мав на увазі А. Фірлея, котрий хоч і не був гетьманом, зате формально очолював як гетьман польсько-шляхетське військо під час Збараської кампанії. Серед обложених у Збаразі магнатів Ф. Софонович правильно називав князя Домініка (Владислава-Домініка Острозького-Заславського), тоді як Самовидець це замовчував³⁶². Проте Ф. Софонович допустив помилку, перебільшуючи роль загонов кримського хана Іслам-Гірея III у перемозі над королівськими військами під Зборовом. Умови Зборівського миру, підписаного 18 серпня 1649 р., хроніст подавав дуже поверхово і з 11 пунктів угоди він писав лише про два, які були йому особливо дорогі як представнику вищої православної ієрархії: 1) передача церков від уніатів православним на території трьох українських воеводств, контрольованих повстанцями; 2) звільнення цих земель від постоїв польсько-шляхетських військ. Щоправда, привернула його увагу також маловідома угода між Яном Казимиром і Іслам-Гіреем III³⁶³.

Повідомлення «Кройніки о землі Полској» про події 1651 р. значно розходяться з даними інших літописів, але підтверджуються документальними джерелами. Так, розповідаючи про облогу Монасти-

рищ М. Калиновським, хроніст повідомляв про направлення «Богунові на ратунок Демка, асаула, з войском. Для того гетман коронний Калиновський, мост на Богу запаливши, отишов до Бару, а оттол далей в Полшу». У джерелах відсутні лише дані про спалення М. Калиновським мосту³⁶⁴.

У «Кройніці о землі Полской» своєрідно трактувалися причини зради кримського хана під Берестечком. Згідно з версією Ф. Софоновича, він «з татарми Хмельницького и козаков отступил для того, их поляки на татар барзій напирали, ниж на козаков. Оттол татаре розуміли, же поляки суть на змові з козаками»³⁶⁵. Звичайно, таке пояснення є далеко не повним, але варто зауважити, що ця точка зору не викликала заперечень в учасника битви — В. Дворецького. Останній навіть розвинув її у своєму «Літописці», звинувативши І. Виговського в підготовці провокаційних листів, спрямованих на розкол союзу між повстанцями та кримчанами в період битви під Берестечком³⁶⁶. Посол Б. Хмельницького до Росії Семен Савич засвідчував у Посольському приказі 21 вересня 1651 р.: «Крымцы между собою говорили..., а притчею де король с козаки помирились, то де станет их король с казаки сопча бить»³⁶⁷, що підтверджує певною мірою достовірність даних Ф. Софоновича. Далі хроніст подав на основі власних спогадів відомості про загарбання карагелями Я. Радзивілла Києва, спалення ними Подолу та Братського монастиря, «толко школы и церкви цілы zostали»³⁶⁸.

У джерелах взагалі слабо відбилися події весни 1653 р., коли повстанці боронили свої землі від чергового наступу карателів, очолюваних Стефаном Чарнецьким. «Кройніка о землі Полской» подає оповідання про оборону повстанцями м. Монастирищ, де загинув уманський наказний полковник Грозенко³⁶⁹. В інших джерелах ці події згадуються лише побіжно.

Надзвичайно цінним є повідомлення Ф. Софоновича про Переяславську раду 1654 р., оскільки воно містить свідчення активного учасника політичного життя України XVII ст. Проте слід відзначити його стислість і навіть неточність. По-перше, у Переяславі присягала на вірність царю не «вся старшина», оскільки ряд полковників з військом обороняли кордони. На раді не були також представники від Запорозжя. По-друге, присяга складалася не 5 січня, а 18 січня 1654 р.³⁷⁰

Важливі дані твір Ф. Софоновича містить в описі російсько-українського походу проти Речі Посполитої 1654—1655 рр. (вони вже досить добре відомі внаслідок використання їх Г. Граб'янкою). Зазначимо також, що Ф. Софонович, як і Самовидець, вважав Дрожипільську битву переможною для повстанців. Раніше це розглядалося як помилкове твердження (при аналізі даних Самовидця), проте в світлі нововиявлених джерел підтверджується правота обох авторів³⁷¹.

Стисло, але дуже точно твір Ф. Софоновича інформує про події 1656—1657 рр., які відбувалися у Польщі. Ці дані, починаючи від звістки про оточення військ Юрія II Ракоці під Меджибожем (12 липня 1657 р.) до повідомлення про смерть Б. Хмельницького, підтверджуються реляцією шведського посла в Чигирині Г. Лілієнкрони Карлу X Густаву від 28 липня 1657 р.³⁷² Оскільки реляція шведського посла базувалася на інформації, одержаній від найближчого оточення гетьмана Б. Хмельницького, можна гадати, що вона є джерелом «Кройніки о землі Полской» має спільну основу.

Серед відомостей про події 1658—1661 рр. виявляються лише деякі оригінальні деталі, бо документальні та літописні джерела, в тому числі й твір Самовидця, дають змогу реконструювати минуле. Розповідь Ф. Софоновича є досить точною, причому він вказував на місце, де стояв табір Данила Виговського, який хотів зайняти Київ («на Никольской горі»). Хроніст писав про спалення Києва під час боїв, втечу через Дніпро брата колишнього гетьмана «в одной сукни» тощо³⁷³. «Кройніка землі Полской», хоч і поступається своєю повнотою літопису Самовидця при викладі подій 60 — початку 70-х років XVII ст., але наводить інколи більш точні дані. Так, за Самовидцем, Г. Гуляницький, прибічник І. Виговського, опинився в облозі у Варві разом з чернігівським та прилуцьким полками. Насправді, крім цих полків у Варві було обложено також козаків Ніжинського полку, на що вказується у «Кройніці о землі Полской»³⁷⁴.

Описуючи перемогу військ Г. Г. Ромодановського та Я. Сомка над Ю. Хмельницьким у липні 1662 р., Ф. Софонович подав точніші дані про втечу Ю. Хмельницького з своєю старшиною після поразки на правий берег Дніпра, про набір ними татарських військ у Чорному лісі й контрнаступ на Лівобережжі. Тут же Ф. Софонович навів важливе повідомлення, за яким «ляхов (з війська Ю. Хмельницького.— *Авт.*) в Каневі и инде своих козаки немало позабивали». Це повідомлення дозволяє краще зрозуміти суть звістки Самовидця: «А инши козаки, которіе переплили Дніпр, нагіе до домов ишли, а з жолніров у Дніпра были (підкреслено нами.— *Авт.*), а которий переплив, то и с тих мало хто увойшол». Очевидно, цю звістку Самовидця слід читати: «а жолніров у Дніпра были», тобто вбивали³⁷⁵.

При описі подій 1662—1663 рр. Ф. Софонович широко використовував свої спогади. Очевидно, саме вони стали джерелом достовірних даних про спалення татарами Кирилівського монастиря, ікону Вишгородської Богоматері, постриження у чернці Ю. Хмельницького, смерть Д. Балабана та вибори нового київського митрополита³⁷⁶.

Ф. Софонович, на відміну від інших літописців, назвав імена прихильників Я. Сомка, страчених з наказу І. Брюховецького у Борзні 18 вересня 1663 р. Ті ж прізвища навів В. Дворецький у листі від 21 вересня 1663 р. до Л. Барановича. Ф. Софо-

нович добре знав В. Дворецького та Л. Барановича, тому міг одержати від них ці дані, які увійшли до його «Кройніки о землі Полскої». Щоправда, у творі Ф. Софоновича не названо прізвища А. Шуровського, але наводиться ім'я «Ананки» (Семененка), «хорунжого полку Лубенського», який справді був у числі страчених, не названих Дворецьким.

Оповідання про події 1664—1665 рр. повне дрібних помилок, але в загальному вигляді вони змальовані достовірно. Повідомлення про події 1666 р. мають більшу цінність. Зокрема, вони дають змогу уточнити маршрут військ гетьмана Правобережної України П. Дорошенка, який вирушив проти польського воєначальника Маховського. Названо місце, де П. Дорошенко з'єднався з татарами. Виклад наступних подій у «Кройніці о землі Полскої» носить ще більш загальний характер. Хоч в цілому в праці хід подій викладено достовірно, але тут не знаходимо важливих оригінальних звісток.

Таким чином, використання Ф. Софоновичем джерел, які не дійшли до нашого часу, власних спогадів і свідчень очевидців зумовили появу у «Кройніці о землі Полскої» певної кількості оригінальних повідомлень, котрі проливають світло на невідомі раніше сторінки історії Київської Русі та України XVII ст.

¹ Ісаевич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури в XVI—XVIII ст.— К., 1966; *Його ж.* З історії викладання філософії на Україні (XVI—XVIII ст.) // Від Вишньського до Сковороди.— К., 1972; *Хижняк З. І.* Києво-Могилянська Академія.— К., 1979.

² *Очерки истории исторической науки в СССР.*— М., 1955.— Т. 1.— С. 89—113; *Черепнин Л. В.* Русская историография до XIX века.— М., 1957.— С. 118—120; *Историография истории СССР.*— М., 1971.— С. 49.

³ *Пейтич С. Л.* Русская историография XVIII в.— Л., 1961.— Ч. 1.— С. 44.

⁴ Час створення Густинського літопису називають 1670 р. у зв'язку з тим, що найбільш відомий список був переписаний і, очевидно, доповнений передмовою Михайлом Лосицьким. Аргументованою видається нам точка зору А. Єршова, згідно з якою Густинський літопис створено у 1623—1627 рр. З. Копистенським (Єршов А. Хто й коли написав Густинський літопис? // ЗНТШ.— Львів, 1924.— Т. 50.— С. 211).

⁵ *Переписка митрополита киевского Евгения с государственным канцлером Н. П. Румянцевым и с некоторыми другими современниками с 1813 по 1825 год включительно.*— Воронеж, 1868.— Вып. 1.— С. 33—37; [Митрополит Евгений]. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви.— Спб., 1827.— Т. 2.— С. 286.

⁶ *Переписка государственного канцлера графа Н. П. Румянцева с московскими учеными* // ЧОИДР.— 1882.— Кн. 1.— С. 163; *Макарий [Будеаков]*. История Киевской Академии.— Спб., 1843.— С. 32; *Аскоценский В. И.* Киев с древнейшим училищем его Академиею.— Киев, 1856.— Т. 1.— С. 165; *Коялович М. О.* История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям.— Спб., 1884.— С. 94—95; *Первольф И.* Славяне. Их взаимные отношения и связи.— Варшава, 1888.— Т. 2.— С. 442—446; *Милоков П. Н.* Главные течения русской исторической мысли.— М., 1898.— Т. 1.— С. 8—12; *Лапко-Данилевский А. С.* Очерк развития русской историографии // Рус. ист. журн.— 1920.— № 6.— С. 16.

⁷ *Шредер И. Г.* О некоторых славянских рукописях, находящихся в книгохранилище королевской Вестер-Осской

гимназии в Швеции // Вест. Европы.— 1819.— Ч. 105.— С. 121—129; [Берх В.] Царствование царя Алексея Михайловича.— Спб., 1831.— Ч. 2.— С. 152—171; *Данилович И.* О литовских летописях // ЖМНП.— 1840.— Ч. 28 (статья была передрукована польською мовою як передмова до книги: *Strykowski M.* Kronika Polska, Litewska, Zmódzka i wszytskiej Rusi.— Warszawa, 1846.— Т. 1).

⁸ *Хроніка «Українського наукового товариства в Києві» за 1908 р.* // Зап. УНТ.— 1909.— Кн. 4.— С. 157.

⁹ *ЧЮОНЛ.*— 1911.— Кн. 22.— С. 93.

¹⁰ *Рогозинский А. М.* «Кройника» Феодосия Сафоновича и ее отношение к «Киевскому синопису» Иннокентия Гизеля // ИОРЯС.— 1910.— Т. 15, кн. 4.— С. 270—286.

¹¹ *Рогозинский А. М.* Указ. соч.— С. 271; *Данилович И.* О литовских летописях.— С. 112; *Старчевский А. И.* Очерк литературы русской истории до Карамзина.— Спб., 1845.— С. 79—80.

¹² *Рубинштейн Н. Л.* Русская историография.— М., 1941.— С. 44; *Беззо О. А.* Феодосій Сафонович та його «Кройніки» // УІЖ.— 1968.— № 8.— С. 101—104.

¹³ *Иконников В. С.* Опыт русской историографии.— Киев, 1908.— Т. 2, кн. 2.— С. 1954.

¹⁴ *Маслов С. I.* Етюди із історії стародруків. XI—XII.— К., 1928.— С. 22.

¹⁵ *Голубев С. Т.* Дополнение к одному из «Объяснительных параграфов по истории западнорусской церкви» // Тр. КДА.— 1910.— № 7/8.— С. 567—571.

¹⁶ *Голубев С. Т.* Киево-Выдубицкий монастырь (домонгольское время) // Тр. КДА.— 1913.— № 10.— С. 221—224, 243—244, 524.

¹⁷ *Иконников В. С.* Опыт...— С. 154.

¹⁸ *Dahl S.* Codex AD 10 der Västeraser Gymnasialbibliothek.— Uppsala, 1949.— S. 22.

¹⁹ *Borelius C.* Safoновиčs Chronik im Codex AD 10 der Västeraser Gymnasialbibliothek. Eine sprachliche Untersuchung.— Uppsala, 1952.

²⁰ *Slavic Word.*— New-York, 1953.— Т. 9, N 4.— S. 409—412.

²¹ ДІМ.— Відділ письм. джерел. Синод. збір. Шифр: І, № 1195 (II—991).— Арк. 377 зв. Див. також неповну копію цього листа кінця XVII ст.: ЦНБ АН України.— ВР, № 488, П/345 С.— Арк. 85—86 зв.

²² *Жилко Ф. Т.* Нариси з діалектології української мови.— К., 1966.— С. 138, 143—145.

²³ *Dahl S.* Codex...

²⁴ *Вайнштейн О. Л.* Документи по истории СССР в архивах Швеции // Вест. Акад. наук СССР.— 1957.— № 1.— С. 83—92; *Черепнин Л. В., Шумилов В. Н., Александрова М. И.* Документы по истории СССР и русско-шведских отношений в архивах Швеции // Ист. арх.— 1959.— № 6.— С. 125; *Черепнин Л. В.* Материалы по истории русской культуры и русско-шведских культурных связей XVII в. в архивах Швеции // ТОДРЛ.— 1961.— Т. 17.— С. 59.

²⁵ *Робинсон А. Н.* Историография славянского Возрождения и Паисий Хилендарский.— М., 1963.

²⁶ *Рогов А. И.* Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения.— М., 1966; *Рогов А. И.* Стрыйковский и русская историография первой половины XVIII в. // Источники и историография славянского средневековья.— М., 1967.— С. 146—148; *Rogow A.* Maciej Strykowski i historiografia ukraińska XVII wieku // Slavia Orientalis.— 1965.— № 1.— S. 320—325.

²⁷ *Мыцык Ю. А.* «Кройника» Феодосия Софоновича как исторический источник и памятник украинской историографии XVII века.— Автореф. дисс... канд. ист. наук.— Днепропетровск, 1975; *Методические* указания к практическим занятиям по курсу историографии истории СССР с древнейших времен до XVIII века.— Днепропетровск, 1984.— С. 43—55; *Методические* указания к изучению курса «Источниковедение истории СССР».— Днепропетровск, 1984.— С. 61—64; *Мицик Ю. А.* «Кройника о землі Полскої» Ф. Софоновича про визвольну війну українського народу 1648—1654 рр. і воз-

з'єднання України з Росією // УІЖ.— 1979.— № 6.— С. 116—123.

²³ Мицик Ю. А. «Кройнік» Феодосія Софоновича в історичній літературі // Історіограф. дослід. в УРСР.— 1973.— Вип. 6.— С. 127—141; *Мицик Ю. А.* Вопросы изучения «Кройники» Феодосия Софоновича в историографии // Вопросы отечественной историографии и источниковедения.— Днепрпетровск, 1975.— С. 76—92.

²⁹ *Письма* преосвященного Лазаря Барановича.— 2-е изд.— Чернигов, 1865.— С. 204.

³⁰ *Сумцов Н. Ф.* К истории южнорусской литературы XVII столетия.— Харьков, 1885.— Вып. 1 (Лазарь Баранович).— С. 6; *Прадомский А.* Лазарь Баранович, епископ черниговский и новгородский // ЖМНП.— 1852.— Ч. 25.— С. 6.

³¹ Лише в одному списку другої та третьої частин «Кройніки», що зберігається в ЦДАДА, прізвище автора твору подане через а у першому складі. Це сталося, на нашу думку, через недогляд переписувача.

³² ЦНБ.— ВР, П. 538/1744.— Арк. 29—29 зв.

³³ *Петров Н.* Мучение св. великомученицы Варвары и повесть о преславных чудесах ее Феодосия Софоновича // Тр. КДА.— 1894.— № 12.— С. 598—614. Оригінал даного твору Ф. Софоновича зберігається у відділі рукописів ЦНБ П. 546 (1748). Про те, що Іван був молодшим братом хроніста, свідчить Дмитрій Тутало (Ростовський) у «Руни орошенном» Чернігів, 1689. (ДБЛ.— ВРК, 4°.— Арк. 45 зв.).

³⁴ ЦНБ.— ВР, № 429/690.— Арк. 158 зв.

³⁵ *Панашенко В. В.* Палеографія українського скоропису другої половини XVII століття.— К., 1974.— С. 104; *Восток А.* Акт избрания Варлаама Ясинского архимандритом Киево-Печерского монастыря // КС.— 1887.— Июнь.— С. 573—576.

³⁶ *Письма...*— С. 211.

³⁷ *Петров Н. И.* Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв.— К., 1911.— С. 73—74.

³⁸ *Письма...*— С. 102. У цьому ж виданні надруковано вісім листів Л. Барановича до Ф. Софоновича. Зазначимо, що видавцями не було використано іншу збірку листів Л. Барановичу, котра містила списки листів (ДПБ.— ВР.— № 0.34.1920).

³⁹ *Яхонтов И.* Иеродиакон Дамаскин, полемист семнадцатого века.— Спб., 1883; *Русский биографический словарь.*— Спб., 1913.— Т. 25.— С. 341.

⁴⁰ ДБЛ.— ВРК, 4° (Выклад...)— К., 1667.— Арк. 1.

⁴¹ ДІМ.— ВПД, Синод. збір.— № І. 1195 (П.— 991).— Арк. 377 зв.

⁴² *Бантыш-Каменский Д. Н.* История Малой России.— М., 1830.— Ч. 2.— С. 49—53.

⁴³ *Воссоединение* Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т.— М., 1953.— Т. 2.— № 80.

⁴⁴ *Акты ЮЗР.*— Спб., 1861.— Т. 3.— С. 324.

⁴⁵ *Воссоединение...*— Т. 2.— № 99.

⁴⁶ *Петров Н. И.* Киевская Академия во второй половине XVII века.— Киев, 1895.— С. 23; *Харламович К. В.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь.— Казань, 1914.— Т. 1.— С. 120; *Марченко М. І.* Українська історіографія з давніх часів до середини XIX ст.— К., 1959.— С. 57. Лише Д. М. Бантыш-Каменський та Макарій [Булгаков] вважали, що до Москви їздив Ф. Софонович, не посилавшись, однак, на джерела (*Бантыш-Каменский Д. Н.* Указ. соч.— Ч. 2.— С. 212; *Макарий [Булгаков]*. История Киевской Академии.— Спб., 1843.— С. 32—33).

⁴⁷ ЦДАДА.— Ф. 124, 1649 р., оп. 1.— Спр. 4.

⁴⁸ *Там же.*— Арк. 45. Цей текст промови надрукував свого часу Д. М. Бантыш-Каменський (*Бантыш-Каменский Д. Н.* Указ. соч.— Ч. 2.— С. 49—53).

⁴⁹ ЦДАДА.— Ф. 124, 1649 р., оп. 1.— Спр. 4.— Арк. 59.

⁵⁰ ДІМ.— ВПД, № 1, 1195 (П. 991).— Арк. 377 зв.

⁵¹ *Петров Н. И.* Киевская Академия...— С. 26.

⁵² *Акты ЮЗР.*— Спб., 1878.— Т. 10.— С. 386.

⁵³ *Там же.*— С. 397.

⁵⁴ *Там же.*— С. 729.

⁵⁵ *Там же.*— С. 733—734.

⁵⁶ *Там же.*— С. 743.

⁵⁷ *Документи* Богдана Хмельницького. 1648—1657 рр.— К., 1961.— С. 432. У деяких працях наводиться помилкова дата обрання Ф. Софоновича ігуменом Золотоверхого монастиря — 1655 р. (*Письма...*— С. 99; *Филарет (Гумилевский)*. Обзор русской духовной литературы: 2-е изд.— Спб., 1884.— С. 202; *Махновець Л. Є.* Українські письменники. Біобібліогр. словник.— К., 1960.— Т. 1.— С. 515).

⁵⁸ *Документи...*— С. 433.

⁵⁹ ЦНБ.— ВР, П. 538/1744.— Арк. 100 зв.

⁶⁰ *Южнорусские летописи*, изданные Н. Белозерским.— Киев, 1856.— С. 113.

⁶¹ ЦНБ.— ВР, П. 489/1657; *Петров Н. И.* Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве.— М., 1894.— С. 182.

⁶² *Путешествие* Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII в., описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским.— М., 1897.— Вып. 2.— С. 72; 1898.— Вып. 4.— С. 187. Ц. Бореліус помилково вважала, що Павло Халебський, пишучи про зустріч у 1654 р. з ігуменом «киром Феодосієм», мав на увазі Ф. Софоновича (*Borelius C. Sofonovics...*— С. 25).

⁶³ *Петров Н.* Мучение...— С. 605.

⁶⁴ *Болховитинов Е. А.* Описание Киево-Софийского собора и киевской иерархии.— Киев, 1825.— С. 251.

⁶⁵ ЦНБ.— ВР, П. 535/1763.— Арк. 131 зв.— 133.

⁶⁶ *Акты ЮЗР.*— Спб., 1879.— Т. 11.— С. 802—803.

⁶⁷ *Архів ЛВІІ.*— Ф. 68, оп. 1.— Спр. II — 32.

⁶⁸ *Там же.*— Спр. I—56.

⁶⁹ *Там же.*— Спр. II—41; ЦНБ.— ВР, П. 535/1763.— Арк. 53 зв.— 54 зв. Згадки про ці універсали та грамоти, а також привілеї інших гетьманів та монархів Золотоверхому монастирю містяться у відповідних збірниках копій актів, складених у 1701, 1736 і 1786 рр. цензами даного монастиря (ЦНБ.— ВР, № 411/327 С; ЦДІА України у м. Києві.— Ф. 169, оп. 6.— Спр. 6).

⁷⁰ ЦДІА України.— Ф. 221, оп. 1.— Спр. 96.

⁷¹ *Эйнгорн В.* Очерки из истории Малороссии в XVII в.— М., 1899.— С. 345—346; *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен.— М., 1961.— Кн. 6, т. 11.— С. 91; *Карпов Г. Ф.* Киевская митрополия и московское правительство во время соединения Малороссии с Великою Россією.— М., 1876.— Ч. 3.— С. 141—145. Зазначимо, що і С. М. Соловйов, і Г. Ф. Карпов не вказували, або ж неправильно вказували, місцезнаходження свідчень Варфоломея. Останні нам вдалося виявити в ЦДАДА (ф. 27.— 1666 р.— № 541).

⁷² *Акты ЮЗР.*— Спб., 1875.— Т. 8.— С. 15, 19.

⁷³ *Соловьев С. М.* Указ. соч.

⁷⁴ *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 330.

⁷⁵ *Там же.*— С. 473—476; *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Т. 11.— С. 377—378.

⁷⁶ *Акты ЮЗР.*— Спб., 1872.— Т. 7.— С. 72. Текст документа подано за російським перекладом XVII ст.

⁷⁷ *Там же.*— С. 68—74.

⁷⁸ *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 693.

⁷⁹ *Архів ЛВІІ.*— Ф. 68, оп. 1.— Спр. I—62.

⁸⁰ ЦНБ.— ВР, П. 535/1763.— Арк. 238—239 зв.

⁸¹ ЦДІА України.— Ф. 220, оп. 1.— Спр. 187. Третина цього документа згоріла, але повністю його текст можна відновити за копією XVIII ст. (ЦНБ.— ВР, П. 535/1763.— Арк. 44—45 зв.).

⁸² *Архів ЛВІІ.*— Ф. 68, оп. 1.— Спр. II—66.

⁸³ ЦНБ.— ВР, П. 535/1763.— Арк. 56.

⁸⁴ *Акты ЮЗР.*— Спб., 1875.— Т. 8.— С. 264.

⁸⁵ *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 781.

⁸⁶ *Письма...*— С. 183.

⁸⁷ *Акты ЮЗР.*— Спб., 1879.— С. 8.

⁸⁸ *Там же.*— С. 81.

⁸⁹ Відомо, наприклад, що в 1675 р. Ф. Софонович захворів на «ковтун». Відзначимо, що чимало дослідників помилково датують смерть Софоновича 1673 р. (*Болховитинов Е. А.* Описание Киево-Печерской лавры: 2-е изд.— Киев, 1831.— С. 117; *Краткое описание* Киево-Златоверхо-Михайловского первоклассного мужского монастыря.— Киев, 1835.— С. 26;

Аскоченский В. И. Киев с древнейшим училищем его Академию.— Киев, 1856.— Ч. 1.— С. 211; Хроника Киево-Михайловского монастыря // Киев. епарх. ведом.— 1861.— № 14.— С. 434; *Закревский Н.* Описание Киева.— М., 1868.— Т. 1.— С. 528; *Лебединцев П. Г.* Киево-Михайловский монастырь в его прошедшем и настоящем состоянии.— Киев, 1885.— С. 31; *Розозинский А. М.* Указ. соч.— С. 271; *Беззо О. А.* Феодосій Софонович та його «Кройника» // УІЖ.— 1968.— № 8.— С. 102; УРЕ.— Т. 12.— С. 546.

⁹⁰ *Письма...*— С. 31—32. Зазначимо, що всі листи Л. Барановича до Ф. Софоновича писані польською мовою.

⁹¹ *Там же.*— С. 76—77; *ДПБ.*— ВР, Ф. 34, 1920, НСРК.— Арк. 34 зв.

⁹² *Письма...*— С. 99—100; *ДПБ.*— ВР, Ф. 34, 1920, НСРК.— Арк. 57.

⁹³ *Письма...*— С. 104.

⁹⁴ *Там же.*— С. 150.

⁹⁵ *Там же.*— С. 203—205.

⁹⁶ *Там же.*— С. 205—206.

⁹⁷ *Петров Н. И.* Киевская академия...— С. 26; *Лебединцев П. Г.* Киево-Золотоверхо-Михайловский монастырь.— Киев, 1889.— С. 133; *Смирнов Я. И.* Рисунок Киева 1651 г. по копиям их конца XVIII века // Тр. XIII археол. съезда.— М., 1908.— С. 475; *История исторической науки в СССР* (дооктябр. период): Библиографический указатель.— М., 1965.— С. 74; *Jablonowski A.* Akademia Kijowsko-Mohylańska na tle rozwoju cywilizacji zachodniej.— Kraków, 1899—1900.— С. 144. Щоправда часом називали роком смерті чомусь 1679 і навіть 1680 рр. (*Письма...*— С. 99); *Encyklopedia powszechna S. Orgelbrandta.*— Warszawa, 1866.— Т. 22.— С. 787.

⁹⁸ *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 163; *Берлинський М.* Історія міста Києва // Київ. старовина.— 1972.— С. 152.

⁹⁹ *Письма...*— С. 212.

¹⁰⁰ *Летопись...* Дмитрия, митрополита Ростовского.— 2-е изд.— М., 1800.— Ч. 1.— С. 361.

¹⁰¹ *ДБЛ.*— ВРК. 4^о. «Акафіст» витримав у XVIII ст. 19 видань.

¹⁰² *Андреевский М. А.* Предложение гетмана Мазепы киевскому войту и магистрату 1703 г. // КС.— 1884.— Сент.— С. 132—136.

¹⁰³ *Харламович К. В.* Указ. соч.— Т. 2.— С. 689.

¹⁰⁴ А. А. Преследование киевским магистратом неапробованных в медицине людей // КС.— 1893.— Февраль.— С. 379.

¹⁰⁵ Єдиний примірник даного видання зберігається в ДБЛ.— ВРК. 4^о. У XIX ст. бібліографам був відомий інший примірник, місцезнаходження котрого нині невідоме (*Родосский А.* Описание старопечатных церковнославянских книг, хранящихся в библиотеке С. Петербургской духовной академии.— Спб. 1891.— Вып. 1 (1491—1700).— № 298).

¹⁰⁶ *Письма...*— С. 237.

¹⁰⁷ *ДІМ.*— ВПД. Синод. збір. I, 1195 (П.— 991).— Арк. 377 зв.

¹⁰⁸ *Там же.*— № 346.— Арк. 137—139, 173 зв.

¹⁰⁹ *ДБЛ.*— ВРК. 4^о.— Арк. 1.

¹¹⁰ *Там же;* *ДПБ.*— ВС. IV.8.3^а.

¹¹¹ *ДІМ.*— ВПД. Збір. О. П. Шапова.— № 206.

¹¹² *ДБЛ.*— ВРК. 4^о; *ДПБ.*— ВС. IV.8.11. Це життє досліджене й надруковане В. М. Перетцем (Исследования и материалы по истории украинской литературы XVI—XVIII веков.— М.; Л., 1962.— С. 8—116).

¹¹³ *Сопиков В.* Опыт российской библиографии.— Спб., 1813.— Ч. 1.— № 205; *Ундольский В. М.* Каталог славяно-русских книг церковной печати библиотеки Л. Н. Кастерина // ЧОИДР.— 1848.— Кн. 9.— С. 97.— № 686; *Сахаров И.* Обзорение славяно-русской библиографии.— Спб., 1849.— Т. 1.— С. 78.

¹¹⁴ *ДБЛ.*— ВР, ф. 37.— № 114; *Георгиевский Г. П.* Рукописи Т. Ф. Большакова.— Пг., 1915.— С. 92.

¹¹⁵ *ЦНБ.*— ВС, Кир.— 797.

¹¹⁶ *Шляпки И. А.* Св. Дмитрий Ростовский и его время (1651—1709).— Спб., 1891.— С. 134; *Харламович К. В.* Указ. соч.— Т. 1.— С. 438.

¹¹⁷ *ДІМ.*— ВПД, Синод. збір. № 649. Зазначимо, що в одному з рукописних збірників життє вміщено друковане жи-

тє князя Володимира, котре дещо відрізняється від друкованих життє «Викладу» 1668 та 1670 рр. Счевидно, воно становить собою життє, вміщене у «Викладі» 1666 чи 1667 р. видання, або ж інший варіант життє 1668 р. (*ДІМ.*— ВПД, Синод. збір. № 882 (П.— 973).— Арк. 267—268 зв.).

¹¹⁸ *Любимов С.* Борьба между представителями великороссийского и малороссийского направления в Велюкороссии в конце XVII и нач. XVIII веков // ЖМНП.— 1875.— Август.— Ч. 180.— С. 146; *История СССР:* В 12 т.— М., 1967.— Т. 3.— С. 165.

¹¹⁹ *ДІМ.*— ВРК. Синод. збір. № 346.— Арк. 371—372; *ДПБ.*— ВР. Ф. IV, 186.— Арк. 27. Ліхуди згадували про «Виклад» і в іншій книзі — «Изъяснение...» (*ЦНБ.*— ВР. 463/597 С.— Арк. 120 зв.).

¹²⁰ *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Кн. 7, т. 14.— С. 434.

¹²¹ *Письма...*— С. 235—237.

¹²² *ДІМ.*— ВПД, Синод. збір. № 1, 1195 (П.— 991).— Арк. 377—384.

¹²³ *История СССР:* В 12 т.— М., 1967.— Т. 3.— С. 165; *Любимов С.* Борьба между представителями великороссийского и малороссийского направления в Велюкороссии в конце XVII и нач. XVIII веков // ЖМНП.— 1875.— Август.— Ч. 180.— С. 146.

¹²⁴ *ЦНБ.*— ВР, П. 538/1744.

¹²⁵ *Строев П. М.* Библиографический словарь и черновые к нему материалы.— Спб., 1882.— С. 305; *Borelius C.* Sofopovics...— S. 31.

¹²⁶ *ДПБ.*— ВР, Збір. М. П. Погодіна.— № 1476.

¹²⁷ *Отчет ИПБ* за 1852 г.— Спб., 1853.— С. 21.

¹²⁸ *Каманін І., Вітвицька О.* Водяні знаки на папері українських документів XVI—XVII вв. (1566—1651).— К., 1923.— № 549.

¹²⁹ *Герасимов А. А.* Филигранные XVII века на бумаге рукописных и печатных документов.— М., 1963.— № 1091.

¹³⁰ *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 634.

¹³¹ *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1.— № 93/122; *ДПБ.*— ВР, Збір. М. П. Погодіна, № 1569.— Арк. 33—130; Ф. IV. 215.— Арк. 234—252 зв.

¹³² Кириличні стародруки колекції Й. Г. Спарвенфельда описані шведським славістом Е. Гавришем (*Gawrys E.* Katalog over slaviska handskrifter och tryck fran 1500, 1600-och 1700-talen.— Vasteras, 1960).

¹³³ *Черепнин Л. В.* Материалы...— С. 471.

¹³⁴ *Шредер И. Г.* О некоторых славянских рукописях, находящихся в книгохранилище королевской Вестер-Осской гимназии в Швеции // Вест. Европы.— Спб., 1819.— Ч. 105.— С. 121—122.

¹³⁵ *Dahl S.* Codex...

¹³⁶ *Ibid.*— S. 11—14.

¹³⁷ *ДПБ.*— ВР. Ф. XVII, 19. Збірник потрапив до ДПБ з рукописного зібрання Ф. А. Толстого у 1830 р. (Краткий отчет рукописного отдела ГПБ за 1914—1938 гг.— Л., 1940.— С. 11).

¹³⁸ Опис збірника і перелік статей, що входять до його складу дано в кн.: *Калайдович К. Ф., Строев П. М.* Обстоятельное описание славяно-русских рукописей, хранящихся в Москве в библиотеке графа Ф. А. Толстого.— М., 1825.— С. 150.

¹³⁹ *Heewood E.* Watermarks mainly of the 17-th and 18-th centuries.— Hilversum, 1950.— N 410.

¹⁴⁰ *Ibid.*— № 353; *Клепиков С. А.* Бумага с филигранью «Герб города Амстердама» // Зап. отд. рукописей ГБЛ.— 1958.— Вып. 20.— № 116, 1736 р.

¹⁴¹ *ЦНБ.*— ВР. П. 310/525 С.

¹⁴² *Беззо А. А.* Феодосій Софонович...— С. 104.

¹⁴³ *Dahl S.* Codex...— S. 20—21.

¹⁴⁴ *Строев П. М.* Указ. соч.— С. 305.

¹⁴⁵ *ДПБ.*— ВР. Ф. IV. 215.— Арк. 1—207 зв. Зазначимо, що критерій списку й редакції були визначені В. М. Істриним, уточнені Д. С. Ліхачовим. Їх сузь визначають слова В. М. Істріна: переробки тексту, «якщо вони проводилися свідомо, з певною метою й будуть складати те, що прийнято називати

- «редакцією» пам'ятки» (Лихачев Д. С. Текстология.— М., 1962.— С. 117; *Его же*. Основные принципы текстологических исследований памятников древнерусской литературы // Текстология славянских литератур.— Л., 1973.— С. 255). Проте ми не вважаємо доцільним визначати редакцію в тих випадках, коли переробка торкається лише мови пам'ятки, бо вона в такому разі має принципове значення лише для лінгвіста.
- ¹⁴⁶ Кучкин В. А. К спорам о В. Н. Татищеве // Проблемы истории общественного движения и историографии.— М., 1971.— С. 261.
- ¹⁴⁷ Рогозинский А. М. Указ. соч.— С. 279.
- ¹⁴⁸ Каманін І., Вітвицька О. Вказ. праця.— № 544 (1677—1678 р.).
- ¹⁴⁹ Там же.— № 697 (1682—1683 pp.).
- ¹⁵⁰ Laucevičius С. Popierius Lietuvoje XV—XVIII v.— Vilnius, 1967.
- ¹⁵¹ Каманін І., Вітвицька О. Вказ. праця.— № 426 (1673 р.).
- ¹⁵² Запаско Я. П. Орнаментальне оформлення української книги.— К., 1960.— С. 154.
- ¹⁵³ ЦДАДА.— Ф. 229, оп. 4 (1684—1685 pp.), спр. 89.— Арк. 411.
- ¹⁵⁴ ДЦБ.— ВР, F IV, 215.— Арк. 679—680.
- ¹⁵⁵ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1.— Спр. 93/122.
- ¹⁵⁶ Каманін І., Вітвицька О. Вказ. праця.— № 549 (1680—1688 pp.).
- ¹⁵⁷ ДПБ.— ВР, F IV, 214.
- ¹⁵⁸ Каманін І., Вітвицька О. Вказ. праця.— № 720 (1671 р.).
- ¹⁵⁹ ЦНБ.— ВР, № 107 М/57; Маслов С. И. Обзор рукописей библиотеки императорского университета св. Владимира.— К., 1910.— С. 23.
- ¹⁶⁰ Каманін І., Вітвицька О. Вказ. праця.— № 683 (1699 р.).
- ¹⁶¹ Каманин И. Палеографический изборник: Материалы по истории южнорус. письма в XV—XVII вв.— Киев, 1899.— Вып. 1. Один почерк близький до зразка № 58 (1682 р.), другий — до № 62 (1693 р.) та № 66 (1700 р.). Зазначимо, що деякі особливості мови, якою написано продовження «Кройніки о землі Полской» (за 1674—1690 pp.) дають змогу припустити, що дана редакція твору була списана на півночі Лівобережної України.
- ¹⁶² ДПБ.— ВР, F IV, 812.— Арк. 72—81.
- ¹⁶³ Отчет Императорской Публичной библиотеки за 1899 год.— Спб., 1903.— С. 162—163. Детально твір Г. Покаса проаналізовано у кн.: Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. Ист. сб.— Киев, 1983.
- ¹⁶⁴ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, № 1476.— Арк. 12, 23; F IV, 215.— Арк. 6 зв., 11; F XVII, 19.— Арк. 3 зв., 6 зв.; АД 10.— Арк. 133 зв., 137 зв.
- ¹⁶⁵ Там же.— Арк. 14, 19; F IV, 215.— Арк. 7 зв., 9 зв.; F XVII, 19.— Арк. 4, 5 зв.; АД 10.— Арк. 134 зв., 136 зв.
- ¹⁶⁶ Там же.— Арк. 25; F XVII, 19.— Арк. 6 зв.; АД 10.— Арк. 138.
- ¹⁶⁷ Там же.— Арк. 18; F IV, 215.— Арк. 9; F XVII, 19.— Арк. 5; АД 10.— Арк. 136; Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.— Warszawa, 1846.— Т. 1.— С. 211.
- ¹⁶⁸ Рогозинский А. М. Указ. соч.— С. 277. Ще значніші редакційні переробки здійснив П. Кохановський у другій та третій частинах «Кройніки».
- ¹⁶⁹ Тут і далі у вживаних термінів «протограф» та «архетип» автор дотримується точки зору Д. С. Лихачова. Зазначимо, зокрема, що «архетип» відрізняється від «протографа» тим, що «може відстояти від своїх списків досить далеко за текстом, протограф же є близьким за текстом до списку» (Лихачев Д. С. Текстология...— С. 131).
- ¹⁷⁰ Черепнин Л. В., Шумилов В. Н., Александрова М. И. Документы по истории СССР и русско-шведских отношений в архивах Швеции // ИА.— 1959.— № 6.— С. 125.
- ¹⁷¹ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, 93/122.— Арк. 143.
- ¹⁷² Там же.— Арк. 171 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 215.— Арк. 388.
- ¹⁷³ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 9 зв., 20 зв., 25, 25 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 450, 453 зв.— 454, 455 зв.— 456; F IV, 215.— Арк. 302 зв., 306, 308—308 зв.; ЦНБ.— ВК, ін. 545.— С. 21, 24, 34, 37, 38—39.
- ¹⁷⁴ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 37 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 462; F IV, 215.— Арк. 314 зв.; ЦНБ.— ВК, ін. 545.— С. 60; Bielski M. Kronika Polska.— Sanok, 1856.— Т. 1.— С. 352
- ¹⁷⁵ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 23 зв.; Bielski M. Kronika Polska.— Т. 1.— С. 111; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 454 зв.; F IV, 215.— Арк. 307 зв.; ЦНБ.— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 193 зв.; ЦНБ.— ВК, ін. 545.— С. 36.
- ¹⁷⁶ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 95; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 486; F IV, 215.— Арк. 338, 348 зв.— 349; ЦНБ.— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 210.
- ¹⁷⁷ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 31 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 459; F IV, 215.— Арк. 311 зв.; Bielski M. Kronika Polska.— Т. 1.— С. 217.
- ¹⁷⁸ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 70—70 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 474 зв.; F IV, 215.— Арк. 329; ЦНБ.— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 199.
- ¹⁷⁹ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 86 зв.; ДПБ.— ВР, F IV, 214.— Арк. 482; F IV, 215.— Арк. 437; ЦНБ.— ВР, VIII, 107, М/57.— Арк. 206.
- ¹⁸⁰ Насонов А. Н. История русского летописания (XI — начало XVIII в.).— М., 1969.— С. 227; Лихачев Д. С. Археологический обзор списков «Повести временных лет» // Повесть временных лет.— М.; Л., 1950.— Ч. 2.— С. 159. Ми тут не беремо до уваги копії Хлебніківського списку, Погодінський та Краківський літописи.
- ¹⁸¹ Грушевський М. С. Хронологія подій Галицько-Волинського літопису // ЗНТШ.— 1901.— Т. 41.— С. 1 — 72; Шахматов А. А. Предисловие // Полное собрание русских летописей.— М., 1962.— Т. 2.— С. V—VI.
- ¹⁸² ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 82 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 301.
- ¹⁸³ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 197; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 720.
- ¹⁸⁴ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 188; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 702.
- ¹⁸⁵ Кучкин В. А. К спорам о В. Н. Татищеве...— С. 250; *Его же*. Фрагменты Ипатьевской летописи в Киево-Печерском патерике Иосифа Тризны // ТОДРЛ.— Л., 1969.— Т. 24.— С. 196—198.
- ¹⁸⁶ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 31; ПСРЛ.— М., 1968.— Т. 31.— С. 46.
- ¹⁸⁷ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 123; ПСРЛ.— Спб., 1856.— Т. 7.— С. 69.
- ¹⁸⁸ Мыцк Ю. А. К вопросу о достоверности «Истории Российской» В. Н. Татищева // Некоторые вопросы отечественной историографии и источниковедения.— Днепропетровск, 1976.— С. 31—37.
- ¹⁸⁹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 192—194, 297—298 зв.; Strykowski M. Kronika...— Т. 1.— С. 212—216, 299—302, 305—306.
- ¹⁹⁰ Rogow A. Maciej Strykowski...— S. 321.
- ¹⁹¹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 137—140; Новгородская I летопись старшего и младшего изводов.— М.; Л., 1950.— С. 33, 221.
- ¹⁹² ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 21; Strykowski M. Kronika...— Т. 1.— С. 126, 138.
- ¹⁹³ Перетц В. Н. Указ. соч.— С. 96, 102; АЮЗР.— Киев, 1914.— Ч. 1, т. 8.— С. 782; 1865.— Ч. 1, т. 5.— С. 90; Архив ЛВІІ.— Ф. 115, № 587.— Арк. 17 зв.
- ¹⁹⁴ Памятники полемической литературы Западной Руси.— Спб., 1878.— Кн. 1.— С. 227, 771, 1001, 1007, 1013; ДПБ.— «Россіка», № 13. 8. 5. 63.— Арк. 15; ДПБ.— ВР, № IV. 1. 62.— Арк. 12 зв.
- ¹⁹⁵ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 36; ВР.— № IV. 1. 6.— Арк. 5; «Россіка», № 13. 8. 5. 63.— С. 18.
- ¹⁹⁶ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 102; Перетц В. Н. Указ. соч.— С. 88, 95, 102, 103, 107, 113.

- ¹⁹⁷ Голубев С. Т. Киево-Выдубицкий монастырь // Тр. КДА.— 1913.— Октябрь.— С. 244; Памятники славяно-русской письменности. Великие Минеи-Четьи, собранные всероссийским митрополитом Макарием.— Спб., 1868.— Вып. 1.— С. 283, 299, 306, 317.
- ¹⁹⁸ ДБЛ.— Ф. 37, оп. 1, № 23.— Арк. 98—100 зв.
- ¹⁹⁹ Сычев Н. На заре бытия Киево-Печерской обители // Статьи по славянской филологии и русской словесности в честь акад. А. И. Соболевского.— Л., 1928.— С. 291.
- ²⁰⁰ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 67.
- ²⁰¹ Там же.— Арк. 4, 66, 210 зв.; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 1.— С. 111, 181, 230; *Рогов А. И.* Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения.— М., 1966.— С. 298.
- ²⁰² ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 4—4 зв.; Памятники полемической литературы Западной Руси.— Кн. 1.— С. 1103.
- ²⁰³ *Рогов А. И.* Русско-польские...— С. 299.
- ²⁰⁴ Там же.
- ²⁰⁵ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 108 зв.— 109; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 2.— С. 8.
- ²⁰⁶ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 72 зв.— 73 зв.
- ²⁰⁷ Там же.
- ²⁰⁸ Там же.— Арк. 34; ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 268 зв.— 269 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 821—822.
- ²⁰⁹ Звістка про висвячення С. Косовим чотирьох єпископів була ретельно розглянута С. Т. Голубевим (Дополнения к одному из «Объяснительных параграфов по истории западно-русской церкви» // Тр. КДА.— 1910.— № 7/8.— С. 567—571.
- ²¹⁰ *Левицкий О.* Предисловие // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам.— К., 1878.— С. XVI.
- ²¹¹ *Козальский Н. П., Мыцык Ю. А.* Украинские летописи // ВИ.— 1985.— № 10.— С. 85.
- ²¹² ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 87—87 зв.
- ²¹³ Там же.— Арк. 91.
- ²¹⁴ Там же.— Арк. 86—86 зв.
- ²¹⁵ Там же.— Арк. 94—94 зв.
- ²¹⁶ Там же.— Арк. 84.
- ²¹⁷ Там же.— Арк. 80; *Літопис Самовидця.*— К., 1972.— С. 50; *Петровський М. Н.* Нариси історії України XVII — початку XVIII століття (досліді над літописом Самовидця).— Харків, 1930.— С. 193.
- ²¹⁸ *Левицкий О. И.* Опыт исследования о летописи Самовидца // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам.— Киев, 1878.— С. 31. М. Н. Петровський вважав, що історичний виклад у літописі Самовидця завершується 1677 р.
- ²¹⁹ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 91 зв., 102, 106 зв.— 107.
- ²²⁰ *Літопис Самовидця.*— С. 96.
- ²²¹ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 1.
- ²²² ЦНБ.— ВР.— № 1, 171.
- ²²³ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 3 зв.— 4 зв.
- ²²⁴ Там же.— Арк. 7 зв.— 8.
- ²²⁵ Там же.— Арк. 80 зв.— 81 зв.; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 1.— С. 193—194.
- ²²⁶ *Алпатов М. А.* Русская историческая мысль и Западная Европа XII—XVII вв.— М., 1973.— С. 41.
- ²²⁷ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 25—25 зв. Пор.: *Strykowski M.* Kronika...— Т. 1.— С. 128.
- ²²⁸ Щоправда, говорячи про князя Святополка, Ф. Софонович відзначав його піклування про Золотоверхий монастир.
- ²²⁹ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 75 зв.
- ²³⁰ Там же.— Арк. 155 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 583.
- ²³¹ ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 108 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 433.
- ²³² ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 259, 192.
- ²³³ Там же.— Арк. 274—274 зв.
- ²³⁴ Памятники полемической литературы...— Кн. 1.— С. 1028.
- ²³⁵ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 158 зв.— 159; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 2.— С. 205, 235.
- ²³⁶ У іншому місці через плутанину, допущену М. Стрийковським, Ф. Софонович називав предком князів Слуцьких литовського князя Довмонта (ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 126 зв.).
- ²³⁷ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 166 зв., 171 зв., 163—164, 149 зв.
- ²³⁸ Там же.
- ²³⁹ Там же.— Арк. 154—154 зв.; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 1.— С. 197—198; *Gwagwin A. Z* Kroniki...— С. 90.
- ²⁴⁰ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 154; *Strykowski M.* Kronika...— Т. 2.— С. 185.
- ²⁴¹ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 143.
- ²⁴² Там же.— Арк. 140.
- ²⁴³ Там же.— Спр. 365.— Арк. 170, 174.
- ²⁴⁴ Там же.— Спр. 93/122.— Арк. 88, 89, 95, 96 зв., 103 зв.
- ²⁴⁵ Там же.— Арк. 79 зв.
- ²⁴⁶ Там же.— Арк. 84.
- ²⁴⁷ Там же.— Арк. 81 зв., 83 зв., 85 зв.
- ²⁴⁸ Там же.— Арк. 86 зв., 99.
- ²⁴⁹ Там же.— Арк. 95, 96.
- ²⁵⁰ Там же.— Арк. 96 зв.
- ²⁵¹ Там же.— Арк. 100 зв., 99.
- ²⁵² Там же.— Арк. 103 зв.
- ²⁵³ Там же.— Арк. 104 зв.
- ²⁵⁴ Слід зазначити, що Ф. Софонович переніс з праці М. Стрийковського негативні оцінки антифеодальних повстань 945, 1068, 1113 рр. Інформація М. Стрийковського змальовувала ці повстання як феодальну усобицю (1068), або повстання дружинників (1113) (*Strykowski M.* Kronika...— Т. 1.— С. 163, 182).
- ²⁵⁵ *Болховитинов Е. А.* Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-русской церкви.— 2-е изд.— Спб., 1827.— Т. 2.— С. 290; *Болховитинов Е. А.* Введение // Киевский синопсис.— Киев, 1836.— С. 11; *Сумцов Н. Ф.* К истории южнорусской литературы XVII в. (Иннокентий Гизель).— Киев, 1884.— С. 37; *Козлович М. О.* История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям.— Спб., 1884.— С. 94—95; *Милюков П. Н.* Главные течения русской исторической мысли.— 3-е изд.— М., 1898.— Т. 1.— С. 10—12, 14; *Шамбинаго С. К.* Повести о Мамаевом побоище.— Спб., 1906.— С. 372; *Липно-Данилевский А. С.* Очерк развития русской историографии // Русский ист. журн.— 1920.— № 6.— С. 18; *Астахов В. И.* Курс лекций по русской историографии.— Харьков, 1959.— Т. 1.— С. 68; *Марченко М. І.* Вказ. праця.— С. 59; Історія української літератури.— К., 1967.— Т. 1.— С. 404; РЕІУ.— К., 1972.— Т. 4.— С. 55.
- ²⁵⁶ *Переписка митрополита киевского Евгения* в государственном канцлером графом Н. П. Румянцевым и с некоторыми другими современниками (с 1813 по 1825 включительно).— Воронеж, 1868.— Вып. 1.— С. 35, 36; *Рогозинский О. М.* Указ. соч.— С. 270—286; *Возняк М. С.* Історія української літератури.— Львів, 1921.— Т. 2, ч. 1.— С. 310; *Клепацький П. Г.* Огляд джерел до історії України.— Кам'янець-Подільський, 1920.— С. 113.
- ²⁵⁷ *Иконников В. С.* Опыт русской историографии.— К., 1908.— Т. 2, кн. 2.— С. 1547; *Сушицкий Ф.* Оповідання про Михайлика й Золоті ворота та про Батия // Зап. іст.-філол. відділу АН.— К., 1919.— Кн. 1.— С. 92; *Пештис С. Л.* «Синопис» как историческое произведение // ТОДРЛ.— 1958.— Т. 15.— С. 284.
- ²⁵⁸ *Синопис.*— Киев, 1678.— С. 64; 1680.— С. 69; 1674.— С. 64, М. А. Максимович вважав, що ця «прибавка» зроблена за пізними «прологами», не пояснюючи, про які саме списки йдеться (*Максимович М. А.* О киевском Синописе и о некоторых урочниках древнего Киева, упоминаемых в описании Киева Закревского // Собрание сочинений.— Киев, 1877.— Т. 2.— С. 88).

²⁵⁹ У деяких працях невірні стверджуються, що це оповідання вперше з'явилося саме в «Синописі» (Максимович М. А. Указ. соч.— Т. 2.— С. 257; Толочко П. П. Древний Киев.— К., 1970.— С. 28).

²⁶⁰ І. П. Ерьомін помилково вважає, що ця звістка запозичена безпосередньо з «Паліодії» З. Копистенського (Еремич І. П. К истории общественной мысли на Украине второй половины XVII в. // ТОДРЛ.— 1954.— Т. 10.— С. 217).

²⁶¹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна.— Арк. 30—31, 4—4 зв., 67, 80—81; Синопис.— К., 1680.— С. 74—75, 93, 99—105.

²⁶² Цією грамотою Києво-Печерському монастирю надавалися маєтності, а також право ставропігії, тобто незалежності від київського митрополита (ДПБ.— ВР, Ф. IV, 215.— Арк. 87; Макарий. История русской церкви.— 3-е изд.— Спб., 1888.— Т. 3.— С. 41).

²⁶³ Болховитинов Е. А. Словарь исторический...— Т. 2.— С. 290; Колялович М. О. Указ. соч.— С. 94—95; Соболевский А. И. Переводная литература Московской Руси XIV—XVII веков.— Спб., 1903.— С. 83. А. Н. Робинсон вважає Ф. Софоновича автором «Описания, откол Москва взяла свое назвиско», однак ця стаття є перекладом українською мовою фрагмента хроніки О. Гваньїні. (Робинсон А. Н. Указ. соч.— С. 109).

²⁶⁴ Чистякова Е. В. Синопис // ВИ.— 1974.— № 1.— С. 216—217.

²⁶⁵ Шамбинаго С. К. Вказ. праця.— С. 349, 368—372.

²⁶⁶ Редакція І. Янушкевича даного твору зберігається у відділі рукописів ЦНБ № 147 М 56 (Мыцык Ю. А. Украинские летописи XVII века.— Днепропетровск, 1978.— С. 69—72).

²⁶⁷ ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.— 81; 90—92, 89 зв.— 90, 87 зв., 92 зв.; Летопись Григория Грабянки.— Киев, 1854.— С. 133—136, 51, 133, 111, 146.

²⁶⁸ Пеитич С. Л. Указ. соч.— Ч. 1.— С. 107; Рогов А. И. Стрыйковский и русская историография первой половины XVIII в. // Источники и историография славянского Возрождения.— М., 1967.— С. 146—147.

²⁶⁹ Манкиев А. И. Ядро российской истории.— М., 1770.— С. 58, 67, 68; Ф. 1, 132, 153, 154; ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 30 зв., 34 зв.— 35 зв.

²⁷⁰ ДПБ.— ВР, Ф. XVII, 19.— Арк. 9 зв.; Ф. IV, 215.— Арк. 17; Зібр. М. П. Погодіна.— Арк. 33 зв.; АД 10.— Арк. 440. Погодинський список передає даний текст таким чином, що його можна читати у двох варіантах.

²⁷¹ Соловьев С. М. Указ. соч.— Кн. 1, т. 2.— С. 694 (примітка).

²⁷² Мавродин В. В. Очерки по истории Левобережной Украины.— Л., 1940.— С. 161—162.

²⁷³ Тут Ф. Софонович допустив опіску. Безперечно, має бути «син Ярославов», або, що менш вірогідно, «брат Ізяславов».

²⁷⁴ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 44.

²⁷⁵ Повесть временных лет.— М.; Л., 1950.— Ч. 2.— С. 393.

²⁷⁶ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 48 зв.

²⁷⁷ Кротер М. Кроника.— Sanok, 1857.— S. 179; Belski M. Kronika...— Т. 1.— С. 123.

²⁷⁸ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 191.

²⁷⁹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 67; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 259.

²⁸⁰ ЦНБ.— ВР, П. 538/1744.— Арк. 9 зв.

²⁸¹ Каргер М. К. Древний Киев.— М.; Л., 1961.— Т. 2.— С. 274, 262, 282, 489.

²⁸² Толочко П. П. Исторична топографія стародавнього Києва.— К., 1972.— С. 106.

²⁸³ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 103.

²⁸⁴ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 83; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 23, 302; Т. 20, ч. 1.— Спб., 1910.— С. 106; Т. 1.— С. 306; Т. 7.— С. 31, 32; Т. 15.— М., 1965.— С. 201;

Т. 23.— Спб., 1910.— С. 31; Т. 25.— М., 1949.— С. 34; Т. 30.— М., 1965.— С. 61; Т. 2 (додаток).— С. 23.

²⁸⁵ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84—84 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 304, 310.

²⁸⁶ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 311, 310.

²⁸⁷ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 312.

²⁸⁸ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 85; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 312.

²⁸⁹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.

²⁹⁰ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 311.

²⁹¹ Соловьев С. М. Указ. соч.— Кн. 1, т. 2.— С. 433, 709.

²⁹² ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк.

106 зв.

²⁹³ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 415.

²⁹⁴ Там же.— С. 433.

²⁹⁵ Рыбаков Б. А. Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве».— М., 1972.

²⁹⁶ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк.

132 зв.

²⁹⁷ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 524, 522.

²⁹⁸ Там же.— С. 524, 525; ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 133.

²⁹⁹ До 1165 р. відносять смерть Ярослава Львівський та Типографський літописи (ПСРЛ.— Т. 20.— С. 123; Т. 21.— Пг., 1921.— С. 80). Більшість літописів датує цю подію 12.IV. 1166 р. (ПСРЛ.— Т. 1.— С. 353; Т. 2.— С. 525; Т. 9.— С. 233; Т. 28.— М.; Л., 1963.— С. 36, 192; Т. 30.— С. 70).

В. М. Татищев датує смерть Ярослава 11 і 12.IV. 1166 р. (Татищев В. Н. История Российская.— М.; Л., 1964.— Т. 4.— С. 269), Густинський літопис — 12.VIII. 1166 р. (ПСРЛ.— Т. 2.— Спб., 1848.— С. 308), Воскресенський, Тверський, Ермолинський літописи та Московський літописний звід кінця XV ст. датують цю подію кінцем 1166 р. (ПСРЛ.— Т. 7.— С. 78; Т. 15.— С. 237; Т. 23.— С. 46; Т. 25.— С. 73).

³⁰⁰ ПСРЛ.— Т. 1.— С. 385—386; Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 117; Березжков Н. Г. Хронология русского летописания.— М., 1963.— С. 194, 338.

³⁰¹ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 159 зв.— 160.

³⁰² ПСРЛ.— Т. 2.— С. 601.

³⁰³ Там же.— Т. 1.— С. 380.

³⁰⁴ Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 3.— С. 115.

³⁰⁵ ПСРЛ.— Т. 1.— С. 382.

³⁰⁶ Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 120.

³⁰⁷ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 164 зв.— 165.

³⁰⁸ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 619.

³⁰⁹ Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 121.

³¹⁰ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 165.

³¹¹ Там же.

³¹² ПСРЛ.— Т. 1.— С. 389.

³¹³ Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 120—121, 128, 176—182.

³¹⁴ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 152 зв.

³¹⁵ ПСРЛ.— Т. 1.— С. 366; Т. 2.— С. 578.

³¹⁶ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 153.

³¹⁷ ПСРЛ.— Т. 2.— С. 579; Т. 1.— С. 367. У Московському літописному зводі кінця XV ст. до слів «поиде к Чернигову» додано «на Святослава» (ПСРЛ.— Т. 15.— С. 83; Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 4.— С. 284).

³¹⁸ ПСРЛ.— Т. 1.— С. 366; Приселков М. Д. Троицкая летопись.— М.; Л., 1950.— С. 252.

³¹⁹ Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 181.

³²⁰ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк.

170; ПСРЛ.— Т. 1.— С. 397.

³²¹ Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 3.— С. 134; Т. 4.— С. 302.

³²² Тихомиров М. Н. Русская литература X—XVIII вв.— М., 1968.— С. 60; Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 263.

³²³ ДПБ.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк.

170 зв.

324 ПСРЛ.— Т. 1.— С. 397. У Хлебниківському та Іпатіївському літописах про р. Дон навіть не згадується, йдеться про Донець.

325 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 171; ПСРЛ.— Т. 1.— С. 399; Т. 2.— С. 646—648.

326 Ця битва відбулася 19.IV. 1266 р. (Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси.— М., 1950.— С. 190).

327 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 300; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 866—867.

328 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 129 зв.

329 ПСРЛ.— Т. 2.— С. 517.

330 Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 3.— С. 75.

331 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 100 зв.— 101.

332 Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 4.— С. 218; Т. 2.— С. 190.

333 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 174 зв.— 175; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 662.

334 Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 3.— С. 147; Т. 4.— С. 311.

335 Тут, як і в деяких інших випадках, Ф. Софонович помилявся і замість Мстислава Ростиславича, «сыновца» (племінника) Рюрика, мав на увазі Мстислава Рюриковича, сина кийського князя (ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 184 зв.— 187).

336 Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 4.— С. 321—322.

337 Там же.— Т. 3.— С. 161.

338 Там же.— С. 99; Т. 4.— С. 281; ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 148. В інших літописах зазначається, що це було «месяца июля» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 568).

339 Лаврентіївський літопис датує цю подію 1195 р., без вказівки на місяць і число (ПСРЛ.— Т. 1.— С. 412; Т. 2.— С. 680; ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 181; Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 3.— С. 56; Т. 4.— С. 317).

340 ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 92 зв.; Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 2.— С. 170.

341 ПСРЛ.— Т. 2.— С. 339.

342 Татищев В. Н. Указ. соч.— Т. 2.— С. 170.

343 Рыбаков Б. А. Указ. соч.— С. 184—192; Тихомиров М. Н. О русских источниках «Истории Российской» // Татищев В. Н. История Российской с древнейших времен.— М.; Л., 1962.— С. 39—53; Корецкий В. И. История Иосифа о разделении русском — летописный источник В. Н. Татищева // Вспомогательные исторические дисциплины.— Л., 1973.— Т. 5.— С. 251—285.

344 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 133; Strujkowski M. Кроніка...— Т. 1.— С. 370—371; ПСРЛ.— Т. 17.— С. 261, 314, 375, 440; Хроника Быховца.— М., 1966.— С. 53; ЦНБ.— ВР, № 1, 171.— Арк. 533 зв.; ЦДАДА.— Ф. 196, оп. 1, спр. 1638.— Арк. 357 зв.; Ф. 181, оп. 1, спр. 76.— Арк. 469 зв.

345 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 123 зв.— 124.

346 Рогов А. И. Русско-польские...— С. 138.

347 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 76.

348 Там же.— Арк. 76 зв. Ціна хліба в турецькому торборі виросла у 60 разів (Підгородецький Л., Рашба Н. С. Розгром турецько-татарських полчищ (1621 р.) // УІЖ.— 1971.— № 9.— С. 136).

349 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 76 зв.; ДПБ.— ВР, Збір. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 18 зв.; Лехиц С. Путевые заметки.— М., 1965.— С. 261.

350 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 75 зв.— 76. Значно перебільшена у «Кройніці о землі Полской» кількість турок, які загинули під Хотином.

351 Алексберли М. А. Борьба украинского народа против турецко-татарской агрессии во второй половине XVI — первой половине XVII вв.— Саратов, 1961.— С. 178; Возняк М. С. Козацтво під Хотином 1621 р. в сучасній поезії // ЗНТШ.— Львів, 1928.— Т. 149.— С. 143, 146.

352 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 75 зв.

353 Там же.— Арк. 77—77 зв.

354 Пясецький П. Вказ. праця.— С. 349.

355 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 79 зв.; Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 23; Петровський М. Н. Нариси з історії України.— К., 1940.— Вип. 4.— С. 45.

356 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, оп. 93/122.— Арк. 80; Літопис Самовидця.— С. 50; Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 22.

357 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80; Літопис Григорія Грабянки.— С. 47; Петровський М. Н. Нариси...— С. 40.

358 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.; АЮЗР.— К., 1914.— Ч. 3, т. 4.— С. 20, 932.

359 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.; Літопис Григорія Грабянки.— С. 51, Величко С. Летопись событий в Юго-Западной России.— Киев, 1848.— Т. 1.— С. 94. Ганновер Н. Четыре года войны поляков с русскими и татарами (1648—1652 гг.).— Киев, 1868.— С. 19—23.

360 Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 28.

361 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 81 зв.; Літопис Самовидця.— С. 54; Величко С. Указ. соч.— Т. 1.— С. 32; Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 61; Акты ЮЗР.— Спб., 1861.— Т. 3.— С. 281.

362 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 83; Літопис Самовидця.— С. 58; АЮЗР.— Ч. 3, т. 6.— С. 59; Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 158, 250, 281, 311.

363 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 83—83 зв.; Воссоєдінення...— Т. 2.— С. 301—302; Документи об освободительной войне украинского народа 1648—1654 гг.— Киев, 1965.— С. 274—275, 301—304; Акты ЮЗР.— Т. 3.— С. 415.

364 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 85; Воссоєдінення...— Т. 3.— С. 487; Памятники...— Т. 3.— С. 57, 62, 65—66, 79; Документи об освободительной войне...— С. 401.

365 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 85 зв.; Каманин И. Битва казаков с поляками под м. Берестечком в июле 1651 г.— Киев, 1910.— С. 16—17; Свешников І. К. Берестечко // Жовтень.— 1985.— № 7.— С. 98.

366 Мыцык Ю. А. «Літописец» Дворецких...— С. 228.

367 Воссоєдінення...— Т. 3.— С. 134.

368 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 86 зв.; Воссоєдінення...— Т. 3.— С. 130; Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей.— Киев, 1874.— С. 42, 43; Тр. КДА.— 1904.— № 1.— С. 571.

369 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 88—88 зв.; Воссоєдінення...— Т. 3.— С. 306; ПКК.— Т. 3.— С. 174—178.

370 Петровський М. Н. Нариси...— Харків, 1930.— С. 222.

371 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 90 зв.— 91; Літопис Самовидця.— С. 70; Петровський М. Н. Нариси...— С. 229; Мальцев А. Н. Россия и Белоруссия в середине XVII века.— М., 1974.— С. 62.

372 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 92 зв.— 93; АЮЗР.— Ч. 3, т. 6.— С. 320—321.

373 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 95; Акты ЮЗР.— Т. 7.— С. 251, 253—255; Т. 11.— С. 250—294.

374 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 100; Літопис Самовидця.— С. 79; ДПБ.— ВР, Ф. IV, 214.— Арк. 487; Ф. IV, 215.— Арк. 342; Петровський М. Н. Українські діячі XVII віку.— К., 1929.— Вип. 1.— С. 6.

375 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 193/122.— Арк. 100; Літопис Самовидця.— С. 86.

376 ЦДАДА.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 100—101 зв. Повідомлення про ікону розглянуто в працях: Смирнов Я. И. Указ. соч.— С. 278—279; Мухин М. Указ. соч.— С. 285—286.

«Кройніка» підготовлена до публікації на основі сучасних методичних рекомендацій щодо передачі текстів документів XVI—XVIII ст. В основі публікації — Погодінський список (ДПБ. — ВР, Збір. Погодіна № 1476, «Хроника о Руси»), «Кройніка о початку і назвску Литви», «Кройніка о землі Полской», за текстом списку з ЦДАДА СРСР (ф. 181, оп. 1, спр. 93/122). Оскільки оригінал не зберігся, а існуючі списки (див. стему с. 22), порушили послідовність частин, в даній публікації відновлюється послідовність оригіналу: I — «Кройніка о Русі»; II — «Кройніка о початку і назвску Литви»; III — «Кройніка о землі Полской».

Тексти літопису та додатків транслітерувалися за допомогою нинішнього українського шрифту з додаванням відсутніх у ньому літер: *ε, ω, ъ, ѣ, ѧ, љ*. Надрядкові знаки та лігатури на позначення букв-восполучень *ст, го* внесені в рядок і набрані курсивом; титла збережені й не розкриваються. Їх усунення здійснене у «Переліку слів під титлами». Паєрки на позначення звуків *і* та *й* передані за допомогою курсивного *и*. Паєрки з однією та двома крапками зверху передані курсивними *і* та *ї*. Літерні позначення чисел, дат розшифровуються арабськими цифрами. В підрядках подаються дати, переведені з літочислення від «Створення Світу» на літочислення від «Різдва Христового».

Літери латинського алфавіту *g, n, v, y, z* (у тексті додатка № 1) зберігаються. Пунктуаційні знаки, великі, малі літери проставлені з наближенням до вимог сучасного правопису. Абзацом виділяються самостійні смислові періоди. Пагінація аркушів оригіналу подана на полях в одному рядку зі знаком закінчення сторінки. Купони або кустодії не зберігалися.

Тексти оригіналу публікації повністю зберігаються. Всі пізніші виправлення, закреслення, некваліфіковані спроби перекладу окремих слів або речень на російську мову («Кройніка о Русі», арк. 21 зв.—29 зв., 35—43) відмічені в тексті малими курсивними літерами (окреме слово однією літерою після слова вище рядка; кілька слів або речення — двома, перед початком і в кінці) й винесені у підрядок, набрані петітом прямим. Редакційні пояснення від упорядників щодо при-

міток передані курсивом. Виправлення тексту, зроблені писцями у процесі укладання текстів, зберігаються у бажаному для них варіанті, а попередній виноситься у підрядок. Всі примітки, що стосуються виключно тексту публікації, позначені у підрядках курсивною літерою *Л* перед приміткою.

Звірка тексту всіх трьох частин «Кройніки» на предмет виявлення різночитань здійснена за текстом списку Т. 157 у зв'язку з тим, що редактор і укладач «Обширного синопису руського» П. Кохановський користувався якщо не оригіналом, то досить близьким списком «Кройніки о Русі». Текст другої частини видання — «Кройніки о початку і назвску Литви» за списком ЦДАДА СРСР майже не відрізняється від редактованого П. Кохановським тексту, а редакція третьої частини — «Кройніки о землі Полской» — передає текст оригіналу краще, ніж текст, що публікується. Різночитання окремих слів, уривків речень або цілих речень в тексті, виявлені за списком Т. 157, подаються у підрядках корпусом, але помічаються номером аркуша за списком Т. 157 перед приміткою. У зв'язку з тим, що на одному аркуші трапляється кілька різночитань, номер аркуша ставиться тільки перед першою приміткою і стосується всієї групи різночитань. Двома курсивними літерами між словами (^а—^а) відмічені окремі слова, уривки речень або цілі речення, відсутні в тексті публікації. Вони також подані у підрядках. Особливо великі за обсягом уривки тексту, тобто розділи з опублікованих видань, які були цілком введені до твору автором хроніки, у підрядках не подаються. Замість них пропонується відсилання до таблиці використаних Ф. Софоновичем джерел у передмові.

Всі пошкодження тексту реконструюються в квадратних дужках у найбільш вірогідному варіанті, пояснюються у підрядках. До цих же приміток додаються й варіанти відповідних слів із списку Т. 157. Одні й ті ж слова в тексті публікації і в списку Т. 157, правильність передачі яких викликає сумнів в упорядників видання, також відмічаються у тексті, а в підрядках пропонується варіанти слів від упорядників із знаком ? після

них. Цей знак використовується в подібних випадках також у текстах додатків. Всі сумнівні щодо прочитання чи тлумачення місця у додатках акцентовані знаком / в квадратних дужках.

Реальні примітки (коментарі) виділяються у тексті арабськими цифрами. Якщо коментар охоплює фрагмент тексту з кількох слів чи речень, то його порядковий номер ставиться перед першим і після останнього слова цього фрагмента вище рядка ('-').

До тексту літопису додаються: передмова і вступ від упорядників, коментарі, додатки, географічний та іменний покажчики, перелік слів під титлами, скорочення, вживані у текстах.

У додатках наводиться текст скороченої редакції «Хроніки о землі Полской» Феодссія Софоновича — «Літописець албо крайніка о землі Полской» (кінець XVII ст.), який засвідчує поширеність твору в українському культурному середовищі і являє собою важливу історико-культурну пам'ятку. Рукопис зберігається у відділі рукописів ЦНБ АН України (ф. VIII, № 107 м/57). Крім того, подаються тексти двох оригінальних історико-теологічних творів Ф. Софоновича — «Повесть о преславных чюдах святой великомученицы Варвары» (1669); рукопис також зберігається у відділі рукописів ЦНБ АН України (П 546/1748, арк.

200 зв.— 216 зв.) та «Виклад о церкві святой» (видання друкарні Унівського монастиря 1670 р.). Ці тексти разом з основним твором Ф. Софоновича дають практично повне уявлення про творчу спадщину хроніста. Доцільність їх публікації обумовлюється й їхнім значенням як історичного джерела та впливом на розвиток суспільно-історичної думки на Україні та в Росії кінця XVII — початку XVIII ст.

В іменному та географічному покажчиках подаються всі варіанти власних імен, а також, у випадку помітного спотворення їх писцями, додається виділений курсивом сучасний варіант, що утвердився в історіографії.

У підготовці видання брали участь Ю. А. Мицик (передмова, коментарі, підготовка текстів); В. М. Кравченко (вступ від упорядників, підготовка текстів, іменний та географічний покажчики, переліки слів під титлами та скорочень). Стему склала Н. В. Пасюк.

Упорядники висловлюють щире подяку працівникам ЦДІА України у м. Києві Л. Я. Демченко, Н. О. Білоус, мистецтвознавцю В. С. Александровичу та співробітникам Інституту української археографії Академії наук України О. Д. Василюк, М. Ю. Мухіній, І. Б. Гиричу, О. В. Ємець за допомогу в підготовці до друку цієї праці.

КРОЙНИКА О РУСИ

**КРОИНИКА З ЛѢТОПИСЦОВ СТАРОДАВНИХ,
З СВЯТОГО НЕСТОРА ПЕЧЕРСКОГО КИЕВСКОГО^а,
А ТАКЖЕ ЗЪ КРОИНИКЪ ПОЛСКИХЪ
О РУСИ, ОТКОЛЬ РУСЬ ПОЧАЛАСЯ,
И О ПЕРВЫХЪ КНЗЕХЪ РУСКИХЪ,
И ПО НИХЪ ДАЛШИХЪ НАСТУПУЮЧИХЪ КНЯЗЕХЪ, И О ИХЪ ДЕЛАХЪ,
СОБРАННАЯ б—ПРАЦЮ ИЕРОМОНАХА ФЕОДОСИЯ СОФОНОВИЧА,
ИГУМЕНА МОНАСТЫРЯ МИХАИЛОВСКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО КИЕВСКОГО, //
РОКУ ОТ СОТВОРЕНЯ СВѢТА 1780, А ОТ РОЖДЕСТВА ХРСТВА 1672—б**

1 зв.

ПРЕДОСЛОВИЕ

В Руси я уродившися в вѣре православной, за слушную речъ почиталем, абым вѣдал самъ и иншимъ руским сномъ сказал, отколь Русь почалася и якъ панство Руское, за початку ставши, до сего часу идетъ. Каждому бовѣмъ потребная есть речъ о своѣи отчизнѣ знати и иншимъ пытаючимъ сказати, бо своего роду не знающихъ // люди за глупыхъ почитаютъ. Що теды из розныхъ лѣтописцовъ русскихъ и кроиникъ полскихъ вычиталем, тое пишу.

2

Глава 1

ОТ ПОЧАТКУ СЛОВЕНЬ И РУСИ

Рускїи народъ от Ияфета, с̃на Ноева, ведеть свое поколѣние и от его с̃на Мосоха, от которого первей мосохами албо москами называлися, бо по потопѣ, гды роздѣлилъ Гсдь Бгъ языки во столпотворенїи, розышлися по всемъ свѣте сновъ Ноевыхъ потомки Симовы, особно Хамовы, особно с̃яли Иафетовы потомки. Тым // Бгъ далъ языкомъ славеснымъ мовити. Пошли особно и широко, розсѣялися на полночныхъ краяхъ, на восточныхъ, на полуденныхъ і к заходу засѣли почавши от¹—Кападоцкихъ краинъ¹ и црствъ Колхинскихъ², околомъ Черногъ моря и около рѣкъ Дунаю, Аки³, Волги, Хамы, Днепра, Богу, Десны, Днестря, Дуная ажъ до Двины и Немна, всѣ береги и краини осѣли. На остатокъ ажъ до Ледоватого и Балтїйского моря, которое Варажскимъ Русъ называет. Силу і владзу словеского языка розширили за блгословенїемъ Ноевымъ, имя с̃на его Ияфета в томъ разширенїю своѣмъ выражаючи, бо Иафеть толкуеться «розширение,

2 зв.

розпространене». Для // того потомъ россиянами і земля ихъ Россїя от широкого ихъ по свѣту розсияния назвалися. Словенными за назвалися, повѣдают, от Словенного моря албо от славы и от славныхъ своихъ во звѣтязвахъ дѣль рицерскихъ, которыми по всемъ свѣтѣ славными были и не такъ во скарбахъ, якъ во славѣ кахалися. Для того княземъ своимъ и ихъ потомкомъ, особливе рускїи, славяне, и имяна, злученїи зъ слагоу, давали: Свтослав, Всеслав, Вышеслав, Станислав, Ярослав, Дѣброслав, Изяслав, Премыслав, Вячеслав, Мечислав, Мьстислав, Судиславъ, Владислав, Болеслав и проч^е. Также и княгинямъ своимъ давали: Збыслава, Предислава // і проч. Воевали значне и славне противъ грецкихъ црци и противъ рымскихъ кесаревъ и звѣтязство славное одержевали славным^е. Воевали предъ пришествїемъ Хрстовымъ з Митродатомъ², славнымъ цремъ, за сто и осмѣдѣять лѣтъ.

3

3 зв.

Црѣ еще великїи³—Алезандеръ Макидонскїи³ далъ славеномъ привилеї на паргамѣнѣ, золотомъ писаныи. въ Алезандриї, ихъ имъ волности и землю подтвержаючи за ихъ славныхъ дѣлности и працы, котрые з нимъ и з его отцемъ Филипомъ показывали в посѣданню свѣта предъ Рождествомъ Хрстовымъ року 310. Завше были волныи и неусмиреныи, // и въ покою не сидячиї словяне. Для того, гды⁴—кесару Августу⁴, ^{жс}—в которого црствѣ Хрстосъ Гсдь народился^{жс}, радили воину поднести противъ славеномъ албо сарматомъ, ^{жс}—бо и сарматами от Сармата славене зывалися^{жс}, такъ на тое цесаръ Августъ отповѣдалъ: «Не пристоитъ мнѣ золотоу удкою рыбы ловити», якобы рекль: «Не хочу я болѣи тратити, нижъ зыскати». И писалъ, Августъ,

4

цесар, до Лентуля, гетмана своего, абы не
важился дражнити воиноу сарматом³ albo
словенов, которыи и покою не знаютъ, и в
потужности рыцерскои можныи сут. Длу-
гошь и Стриковскии, кроиникари полскии,
4 зв. вспоминають, ижъ панство Руское // ажъ до
Рыму заходило. Одоначерь⁵, княз руский,
Рыму добыль и держаль его тринадцать лѣтъ.
Розсѣявшихъ⁴ словяне и осѣвши розныи
краи, от рѣк, от крайнѣ и от князеи розных
розо назвались: волгаре або болгаре от

деревянами⁴, што мы Полѣсемъ называемъ.
Другий сѣли межѣ Припетю и Двиною, и тыи
назвались роговичи⁴, // и иншии сѣли по Дес- 6
нѣ, по Сеимъ и по Суле рекахъ, и назвались
сѣверѣ, инни над Богомъ рекою, и назвались
вятичѣ, и город свои назвали Вятичи. Другий
сѣли тамъ, где Днепръ і Волга починаютъ,
и назвались кривѣчи, город ихъ головныи
Смоленскъ. И иншии народы руский сѣли к

Апостол Андрій ставить хрест на київських
горах. Малюнок XIII (XV) ст.

Будівництво Новгород Великого.
Малюнок XIII (XV) ст.

Волги реки, і волгинцы albo волынцы от то-
еиж реки, полотчане от Полочи, мораве от
Морявы и проч., рус от русских князеи пер-
ших варазскихъ, чехи от Чеха, лехи от
Леха и проч. Повѣдають нѣкоториі, якобы
русь от Руса мѣли назватися, мовячи, ижъ
три братие¹ были: Рус, Чехъ и Лехъ. От
Руса князя славенскіи народы, над которыми
// онъ пановал, русъ назвались, от Чеха
чехи, от Леха лехи. Але лѣпшии наши лѣто-
писцы повѣдають², же наши славяне до Вели-
кого Новгорода і до иншихъ своихъ панствъ
для незгоды своихъ старшихъ зятягнули себѣ
з-за моря Балтиискаго albo Варяжского
от того ж моря называючихся vareгов, кня-
зеи трех, Рурика, Синеуса и Трубода⁴, и от
тыхъ кнзеи назвались рус, бо того краю ва-
раги, з которого сихъ кнзеи взято, русъ на-
зывались. Але откуль колвекъ тыи народы
славенскіи имена мають болгарскіи, руский,
полский, готский, вандалский, ческий, сербь-
5 зв. скии и прочии, всѣ словенского языка // за-
живають, толко змешавшиися з ыншими язы-
ками, свои словенскіи языкъ помешали. А же
розне народове руский назывались, и ихъ
неприятели розныи бывали, а иншии им пома-
гали, тыи тут вперед объявити есть речъ
слушная.

Рус, которий к полудню засѣли, розно назва-
лись: едины назвались поляне, котрый в поляхъ
сѣли, гдѣ теперъ Киювъ сидит, другий назва-
лись древянами, котрый сѣли межѣ лѣсными

полночи широко над озеромъ Илмерем, и на-
звались илмери. Тыи над Волгою рекою збу-
довали великий город и назвали его Новгород.
Варяги назывались народы, которий за моремъ
Балтицким, по-руску Варяжнымъ назван-
нымъ, были⁴, и мѣсто ихъ славное, Варагиею
названное, з которыхъ первыи кнзи до Новгорода
Великого взяты суть, // и от нихъ Рус назва- 6 зв.
лася. А предъ тымъ над Русью пановали і дань
брали на полянахъ и на сѣверахъ, и на вятичахъ
козаре по бѣлои бѣлце, и на кривичахъ, и на
иншихъ, имъ прилеглыхъ, брали дань вараги
приезжаючи. Потом не въсхотѣли имъ давати,
отгнали ихъ печениги и половцы.

Былъ тои⁹ народъ битныи и рыцерскіи, з
народу готского и цѣмьбриского, з которыхъ
литва и ятвежи пошли. Осады свои мѣли,
з полночи къ восходу нахилившиися, над⁶ озе-
ромъ, Меотисъ⁶ названнымъ, и над Чорнымъ
моремъ. Также около Дунаю і Волги рѣкъ,
в поляхъ і⁷ в Таврице⁷, которую теперъ
Перекопскою Ордою называють, свои кочо-
виска мѣли. // И побудовали значныи мѣста: 7

арк. 1^а и иншихъ⁶⁻⁶ Року от Створеня Свѣта 7190 а
от Ржства Хсва 1681, мѣца октоврѣа 27 дна арк. 1
зв. ⁹славенскимъ ²колхійскимъ ⁰Оки арк. 2^е процаа
⁶славяне арк. 2 зв. ^{ж-ж} в квадратнихъ дужкахъ ³сарматовъ
"А розсѣявшихъ⁴ albo ¹браты арк. 3² повѣдають "Тру-
бора ⁴деревами ⁴дроговичи арк. 3 зв. ⁴жили ⁰то

Малкопъ⁸, Киркель⁹, Кримъ, Агофъ¹⁰, Кафу¹¹, ¹²—Монкастръ албо Бѣлагород¹², Килию¹³, Тарговицу¹⁴. Прозвали ихъ рус половцами *от* поля, же в поляхъ болеи жили и *от* полеваня звѣреи, котрымъ бавилися, албо барзѣи *от* полу лудеи, же драпѣзтвомъ и половом лудеи и добытковъ ихъ бавилися. А языкъ мѣли з рускимъ, з волоскимъ и з литовскимъ помѣшанныи.

Князь Рюрик. Малюнок XVII ст.

7 зв. Ятѣвежи были єдного народу з литвою и з половцами, и з прусами старыми, з готтов пошли, которых столечное мѣсто было Дрогиичинъ, а Подляшье все аж до Прус, з Воляня почавши, осѣли были, Новгородок // Литовский и околичниі волости держали. Валечныи былъ, смерти не дбаючи народъ. Которых Владимиръ Свтославичъ, самодержецъ руский, силою былъ себѣ зголдowałъ.

Глава 2

О ПЕРШИХЪ КНЗЕХЪ РУСКИХЪ

Далшихъ кнзѣи не описують гисторіи руский, бо рус, шаблюю, а не перомъ бавячися и писат не знаючи по папѣру, толко по голо-

вахъ албо по хрибтахъ, и, гдѣ прилучилося, шаблями пишучи, не описали своихъ старовѣчныхъ княжатъ именъ. Гдыжъ писмо, славенскимъ // языкомъ з грецкимъ учененое, *от* 15—цесара грецкого Михаила Курополата¹⁵ славеном першии раз естъ прослабѣе, азбука року 6406^р. Ты^с ажъ князи уже руский въ гисторияхъ написаны: три браты Кіи¹⁶, Щик и Корева^т и сестра ихъ Либѣда^у, потомки Иафетовы и сна его Мосоха, внука Ноєва. Кіи заложил замокъ и мѣсто Киевъ *ф*—над [Днепромъ—*ф*, Щик збудовал замокъ на горѣ Щикавицы, *от* его имени названои, *х*—Корев будовал Коревице—*х* двѣ мили *от* Киева и мѣсто, которое потом Вышгородомъ названо, а Либѣда, трехъ тыхъ братовъ сестра, над рекою Лыбѣдою, и *от* еи имени названою, замокъ на горѣ високои збудовала. // Котриі то три братия, кнзи руский, многихъ иншихъ кнзѣи под своею владзою мѣли. А гды потом тыи три братия, кнзи киевский, Кіи, Щик и Корева, померли, ихъ сны и потомки по нихъ на Киевѣ на удѣлахъ своихъ спокоине пановали, по которыхъ долгомъ панованю брали данъ козарѣ по вовѣрце⁴ на полянахъ тутъ, гдѣ Киевъ сидить.

Року 6370⁴. Потомъ два кнзи на Киевское пановане, Осколдь¹⁷ и Дирь¹⁸, наступили. В тои часъ в Великомъ Новгородѣ такъ страшныи потугою своею и рыцѣрствомъ люде мешкали, же прислове *о* немъ такое было уросло:

9 «Кто можетъ противъ // Бга и противъ Великого Новгорода». Але же подъ часъ панованя в Киевѣ Осколдова и Дирова в тыхъ полочныхъ краяхъ, в Великомъ *ш*—Новгородѣ, своемъ—*ш* княженіи, в Псковскомъ, в Бѣлоозерскомъ и инде згоды не было, а за панство межѣ собою вадилися. За порадою єдного в Великомъ Новгородѣ мудраго и значного мужа на имя Гостомисела послали пословъ до вараговъ и трехъ братиі, кнзи⁴ варажскихъ, рыцѣрствомъ славныхъ, Рурика¹⁹, Синеуса и Трубора, на панство себе упросили. Котърыі три кнзи, приѣхавши до Руси и за кнзѣи вдячне и згодне приняты, натрое себѣ панство розделили. Рурикъ взял себѣ // княжение Великого Новгорода, Синеусъ на Бѣломъ Озерѣ княжение взял, Труборъ Великое Псковское опановалъ княжение. А тыи три кнзи варажский *от* цесаровъ рымскихъ поколѣня родъ свои проводили, *от* которыхъ и ннешниіе цари православыи московский свое поколѣня проводятъ.

9 зв. Але два братия, кнзи Синеусъ и Трубор, малѣ барзо пановавши, померли. Рурик, старшиі

братъ, кнзъ Великого Новгорода, ихъ княженія под свою власть побрал и широко свое княжение и пановане разводил. В тои час над Русію, на полудне лежачею, в Києвъ пануючи, 10 Оскольдъ и Дирь, зобравши // великиє воиска рускіи, пошли морем Чорным воевати Константинополя. Которое мѣсто гды рускіи воиска облегли и моцна штурмовали, греки в Костянтинополю, иншои надѣи не маючи, кромѣ Гсда Бга, ризу Пречистои Бдци взявши, образы и кресты, гды по морях^ю молячися ходили и ризу Пречистои в мори умочилъ патриархъ, море закипѣло и потопило рускіи чолны з воискомъ такъ, иж кнзи Оскольдъ и Дирь лѣвѣ з малою дружиною до Руси до Киева пришли.

Глава 3

Ω ЗАБИТЮ КНЗЕИ КИЕВСКИХЪ ДИРА
И ОСКОЛДА И Ω КНЯЖЕНІИ
РУРИКОВОМЪ

10 зв.

Затымъ умерлъ Рурикъ, кнзъ Великого Новгорода и псковскій, и бѣлаозерскій. Заставил по собѣ сна кнзя Игоря, которогѡ зо всѣмъ княженіемъ поручил въ опеку Олегови²⁰, крѣпкому^а своему. Которыи Олегъ, послышавши, ижъ великіи кнзи киевскій Оскольдъ и Дыръ утратили армату и людеи много под Костянтинополемъ, взявши з собою кнзя²¹—Игоря Руриковича^{—21}, водою притягнулъ^б до Киева з людом^{22—а}—якобы в вотчину^{—а—22} і вызвал зъ Киева якобы на розмову кнзеи Осколда и Дира, которыи, ничего неприятельского не исподѣваючися от своихъ, вышли з малою // дружиною. А Олежъ^б, указавши имъ кнзя Игоря Руриковича, мовил: «Сеи естъ наслѣдникъ всѣхъ княженіи рускихъ». А тоє мовивши, кнзеи киевскихъ Осколда и Дира казал заразы^а пред собою позабавати року 6390-г^б.

11 Олежъ Киѡвъ і всѣ рускіи до его належачіи княжения опановал и много инших краинъ прилеглых силою и штуками под свою моцъ поподбиваль. И стался Игорьъ Рурикович всея Русіи, широко на всход, на полночь и на полудне ростягающеся, монархою albo един-овладцемъ. Бралъ Олежъ дань на деревлянах по куницы, а на радимичах по шелягу. Потом

11 зв. Олежъ, гды в Києве тѣшился, и коня // своего любимого казаа привести; вѣщковъ ω томъ коню, що бы разумѣли, пыталъ. Отповѣдали, же смерть ему от того коня будетъ. Для того казалъ того коня от себя отвести и особно

Приѣзд князів Аскольда та Ди́ра до Києва.
Малюнок XIII (XV) ст.

Вбивство Аскольда та Ди́ра. Малюнок XIII (XV) ст.

Похід князя Олега на Царгород (Константинополь)
Малюнок XIII (XV) ст.

ховати. Потомъ пошол под Костянтинополь воевати и моцно воевал, ажъ от цря костянтинполского там дарами поеднаныи, гды при

^аМанкопъ ^рП 898 арк. 4. зв. ^сТыи ^тКоревъ ^лЛибеда ^ф—^фнад Днепромъ ^х—^хнедалеко от Києва. Коревъ збудовалъ замокъ на горѣ Коревомъ от его имени названой П вписано над рядком ^чивверци ^пП 862 арк. 5 ^ш—^шНовгородскомъ ^ккнззей арк. 5 зв.^ю мурахъ ^ккревнотому ^б—^бдописано на полі якобы в гостину ^а—^авідсутне ^бОлеж ^пП 882-г

Ω КНЯЖЕНІИ ΩЛГИ В КИЕВѢ,
Ω ПОМСТЬ НАД ДРЕВЛЯНЫ
И Ω КРЕЩЕНІИ ЕИ

12

ѡхал до Києва з воины, сказано єму, же кон его любимый, от которого єму смерть пророчована, здохль. Пришовши до трупи конского, ударил ногою в лоб конский, мовячи: «Лживым бы практиком такая смерть, що мнѣ практиковалі». А гды ударил, з конского лѣба выскочила // змия ядовитая и угризула Ωлега в ногу, от которого змиева угризенія зараз умерль.

Князь Игорь. Малюнок XVII ст.

А Игорь Руриковичъ, еще за живота Ωлегового понявши себѣ за жену Олгу²³, правнуку Гостомеселову, ω котором вышеи вѣспомянулося, по смерти Олега² цѣлымъ монархою киевским і всея Русіи стал и, собравши воїска, воевал Грецкую землю. А црѣ грецкии, дары єму давши, учинил з нимѣ примире. Потомъ Игорь на деревляны, которых за Олегомъ под свою моць подбилъ, вложил дан великую.

12 зв.

И гды з Києва з малою дружиною поѡхал къ деревляном ω отдаванє дани, деревляне, тяжко себѣ тую дан почитаючи, збунтовалися // и, видячи Игоря з малою дружиною, убили, и погребли его року от Сотворения Свѣта 6453⁹.

Похід Ігоря на деревлян. Збір данини.
Малюнок XIII (XV) ст.Вбивство Ігоря деревлянами.
Малюнок XIII (XV) ст.

тужными монарха справовала, и над деревлянами²³ // мужа своего, великого князя Игоря Руриковича, от нихъ забитого, смерти значне помъстилася. Бо деревляне, забивши великого князя Игоря, мало важачи киевлянь, послали дватцать зацных з-межи себе людей до великои княгини Олгѣ, намовляючи єи и грозячи, абы за ихъ князя деревлянскогѡ, которых єи мужа, князя Игоря, з ними забил, она пошла замужѣ. Которых пословѣ деревлянскихъ всѣхъ дватцати и³ Олга, казавши яму выкопати, в тую вкинула и землею живыхъ за-

- сыпала, и послала своего к деревянномъ посла, обѣщючи за ихъ князя пойти и потребуючи тогѡ, // абы зацнѣишихъ и болей людем по еѡ прислалъ. Деревляне рады, бояръ и сенаторовъ пятьдесятъ по нее послали. А гды тыи до Києва приѣхали, казала лазню вытопити и просила ихъ, абы перши в лазни змылися по дорозѣ, тож бы по лазни до неи пришли деревлянскіи бояре. Послы рады в лазню пошли, а княгиня Ольга казала лазню соломоу и хворостомъ обволочи и запалити. И такъ всѣ з лазнею и з слугами изгорѣли. Зараз послала до деревлян, ознамующи ѡ себѣ, же уже ѣдетъ до нихъ за ихъ князя в малженство, толко абы медов насытили⁴, жебы вперед до нихъ приѣхавши, мужу своему, князю Игору, тамъ забитому // и похованому, поминки учинила. Деревляне, меду много насытивши, выехали противъ Ользѣ, зачне убравшия, и споткали. А гды спытали Ольги, где бы ихъ послы першии и другии были, отповѣдала, же зъ скарбами моими назадѣ помалу ѣдутъ. Ольга теда, въ ихъ столечное мѣсто Коростинъ вѣхавши, гдѣ мужъ еѡ Игорьъ князь забить и похованъ былъ, над мужемъ плакала и могилу великую насыпати казала. А потомъ деревлянъ ихъ же медомъ частовала мощно, а своимъ не казала пити. А гды деревляне безъ памяти попилися, казала своимъ богатыремъ и рицеромъ деревлянъ // съчи и забивати. И забито ихъ тогды пять тысячечу. И такъ жалосную свадьбу деревянномъ зоставивши, вернулася до Києва року 6454¹.

- Потомъ княгиня Ольга, собравши воиско в Києве великое, на другое лѣто пошла надъ древляны воевати зъ сыномъ своимъ Свтославомъ, абы и онъ отца своего Игоря мѣстился смерти. А поразивши воиска деревлянскіи, гонила до замку ихъ головного Коростина, где гды множество деревлянъ заперлося, цѣлыи рокъ ихъ облеженемъ морила. А видячи замкъ твердыи и недобытыи, штуки такои зажила, // послала до деревлянъ, мовячи: «Уже я помстилася надъ вами своего мужа смерти, не отступлю еднакъ отъ васъ, ажъ мнѣ хотя и малую данъ дасте. Дайте тепер по три голубы и по три воробы зъ каждой избы». Деревляне з радостью тую малую данъ дали. А Ольга тым голубомъ і воробемъ казала къ хвостомъ поприязывати кноты з сѣркою запаленыи и пустити, и такъ кождыи голубъ і воробей, полѣтѣвши до своихъ гнѣздъ, запалили замокъ деревлянскіи и мѣсто. А Ольга ударила подъ тои часъ штурмомъ и много за того запалу утекающихъ деревлянъ побито, и инши погорѣли, а иныхъ много в неволю // до Києва заведено. Такъ Ольга помѣстилася своего мужа смерти, и иншихъ всѣхъ замковъ деревлянскихъ добыв-

ши, зъ сыномъ своимъ Свтославомъ вернулася до Києва року отъ Сотворения Свѣта 6463².

Потомъ княгиня Ольга поѣхала великимъ коштомъ кораблями изъ Києва до Цригорода и, пришовши до цря костянтинопольского Ивана Земиски, дары ему богатыи дала. Которыи

Спалення деревлянських послів.
Малюнок XIII (XV) ст.

Перемога війська княгині Ольги над деревлянами.
Малюнок XIII (XV) ст.

Хрещення Ольги у Царгороді.
Малюнок XIII (XV) ст.

арк. 6 зв. ²Олега ³П 945 ⁴всєи ⁵Руси ⁶древлянами
арк. 7 ³відсутнє ⁴насытили ¹П 946 ¹П 955

16 еи великимъ достаткомъ по-црску частовал, а лица еи красотою и славою еи звитязствъ обияты, намовляя еи себѣ за жену, бо был вдовець. Княгиня Ѡлга рекла: «Естемя // поганка, приѣхала тутъ вашей вѣры хрстіянскои научитися. Окрести мене, если хочешь за жену мѣти». З радости тоє учинил црѣ, призвалъ патриарху Костянтинопольского

Князь Святослав. Малюнок XVII ст.

своего, котори еи научивши вѣры хрстіянскои, окрестилъ, и иных также рускихъ боярѣ многихъ, котори з нею пришли. И дал княгинѣ Ѡлзѣ въ светомъ крещеніи имя Елена, а самъ црѣ был еи отцемъ крещенымъ. И блгословилъ еи патриархъ, мовячи: «Блженна ты межи женами рускими. Будут бо всѣ тебе блжити снове рускіи от рода в родъ». Гды теды окрестилася княгиня Ѡлга, црѣ воспомянул // еи обѣтницу, що обедала за него пойти. Отповѣдала Ѡлга: «Ты мнѣ теперъ отцемъ стался. Не годится отцу брати дочку за жену». Реклъ црѣ: «Воистенну мудрая жена! Перехитрила мене!» И давши

16 зв.

еи дары великіи и коштовныи, выпровадилъ чесно. А она, взявши еще блгословение от патриархи, отѣхала до Києва и первая рускую землю свѣтымъ крещениемъ просветила. Але сна своего зъ его людомъ до познанья правдивого Бга не могла привести. Еднакъ Києвъ і Велики Новгород, і всю Рускую землю ему зуполную державу поручила. //

Перемога війська Святослава над хозарами. Малюнок XIII (XV) ст.

Похід Святослава на болгар. Малюнок XIII (XV) ст.

Глава 5

17

Ѡ КНЯЖЕНІИ СВѢТОСЛАВА ИГОРОВИЧА В КИЕВЕ

Року 6470⁴ 24—Святославъ Игоровичъ—24, внукъ Руриков, застал монархою, то єсть єдиновладцею, самодержець всеа Росіи. И был вачелчныи, все рыцерством к-к бавился л-л и людомъ в поли мешкал, до вареня ѣсти жадного не возил начиня, мясо вялое з хлѣбом сухимъ в полю ѣлъ з своими рицарями, намету, сукон, постель не мѣлъ. Вмѣсто намету опончу мѣлъ, на землѣ легал, седло под голову подложивши. Для того ж роскошныи греков потужне би-

вал и панство их поѣдал. Потом воевал козаров, который з моци его выбивалися, и под
17 зв. // Потомъ, збравши свои великий воиска, воевал болгаровъ, значныхъ военниковъ, и килкакратъ ихъ значне поразивши, взялъ осмѣдсѣять замковъ болгарскихъ, своими русаками осадилъ и вернулса до Руси, гдѣ знову печениговъ побил и разгромил. Затымъ матка Святославова, ѿбженнаѣ Ѡлга, княгиня, въ

Перемога Святослава над греками.
Малюнок XIII (XV) ст.

Напад печенігів на Святослава.
Малюнок XIII (XV) ст.

свтомъ крщениі нареченная Елена, престави-
ся^м року 6477^н и погребена в Києве. Котороу
в Росіі память празнують 11 июля.

18 Мьль Святославъ трехъ сновъ, Ярополка, Ѡлга и Владимира, которымъ по смерти матки своєї розделилъ княжения рускій: Ярополку далъ Киевъ, // Ѡлгу далъ деревлянъ з закономъ ихъ, Коростенемъ и з Переясловемъ, а Владимиру Великий Новгород. Потомъ знову Свтославъ, збравши воиска, воевал болгаровъ и мѣсто ихъ болгарское за Дунаемъ, Переяслов, взялъ. И пошолъ воиноу противъ црѣмъградъ-

цкимъ^о Василью и Костянтину року от Рождества Хрства 972, и поплундровалъ, и попустошилъ барзо землю Грецкую, и великий побралъ корысти, и, ублаганы отъ цесаровъ грецкихъ дарами, вернулса знову до Руси з корыстями и з великими скарбами. На дорозѣ отягченному скарбами заступили печенигове в тѣсныхъ мѣстахъ, з которыми любо смѣло подкавшихъ^н билса Свтославъ, але же // мѣстце ему 18 зв. тѣсное до битвы было, поймавши тамъ его, кнзъ печенѣжскій голову ему оттялъ року 6479^р, а изъ черепа головы Свтославова учинити собѣ казалъ чашу и золотомъ оправити, и тое написати на той чаше: «Шукуючи чужого, свое стратилъ». И завше изъ тоеи чашки, веселячися, пивалъ, оказуючи свою славу, же такъ великого и славного звитяжилъ монарху.

Глава 6

Ѡ сполномъ забиванію сновъ кнзѣ Святослава

По смерти Свтослава сны его три, которыхъ Свтославъ за живота своего княжениями // поделилъ, не згодилися зъ собою, бо за порадую
19 ѣдного пана радного Свтославова Ярополкъ, кнзъ киевскій, старши снѣ Святославовъ, наѣхавши з воискомъ на брата своего Олега, кнзѣя деревлянскаго, забилъ его року отъ Сотворения Свѣта 6484^с и его княжение опановалъ. Що послышавши, Владимиръ з Великого Новгорода побѣгль до вараговъ, а Ярополкъ, пришовши з воискомъ до Великого Новгорода, опановалъ столицу брата своего меньшого Владимира и тамъ своего намѣсника оставивши, а самъ единовладцею самодержцемъ рускимъ назвавшись, отѣхалъ до Києва. Владимиръ засъ, взявши себѣ на помочъ вараговъ^т, пришовши // на свое княжество до Великого
19 зв. Новгорода, намѣсника Ярополковаго з Новгорода выгналъ и своего посадилъ, а самъ, воискомъ рускоемъ збравши великое и з варазскимъ злучивши, Пскова добылъ и Рехволда, князѣя псковскаго, з двома снами его забилъ, же за него Рохмиды, сестры своєї, не хотѣлъ дати, и силою еѣ себѣ Владимиръ взялъ за жену. А взявши еще изъ Пскова воиска, пришелъ до Києва на Ярополка, брата своего, и пославши таемне до Києва своего посланца

^аП 962 арк. 8. зв. к^ндивнымъ ^лзавше з своимъ ричерствомъ арк. 9 ^нпреставилася ^пП 969 ^оцрѣмъ грецкимъ арк. 9зв. ^ппоткавшиса ^рП 971 ^сП 976 арк. 10 ^твараговъ П виправлено з варагом

до Блуда, вѣрного сенатора, пана радного Ярополкового, отцемъ его зовутчи, просилъ, абы ему порадил, якъ бы могъ // брата своего Ярополка забити, обѣцуючи ему за тоє великіє дары и чести. Которыи обѣтницами Блуд зведены лакоме, зле своему кнзю Ярополку радиє и его зрадил, порадиєши Ярополку, абы ишол до Владимира, яко не могучи

Князь Володимир Святославович.
Малюнок XVII ст.

противъ его великимъ воискомъ стати, просити ѿ покои. И такъ Ярополкъ, послушавши Блуда, гды з башты ^у—своеи своеи—^у ишол до Владимира, тамже в баштѣ забитый zostаль.

Глава 7

О КНЯЖЕНИИ ВЛАДИМЕРА СЪВТОСЛАВИЧА, САМОДЕРЖЦА, И О ЕГО ДѢЛАХЪ РЫЦЕРСКИХЪ

20 зв. Року 6488^ф // ²⁵—Владимѣрь Сѣвтославичъ—²⁵, внук Игорев, а правнукъ Руриковъ, по двох братахъ своихъ родныхъ, Слгу і Ярополку, опановавши всѣ ихъ княжения, великимъ кнземъ и самодержцемъ zostал всея Росіи и въ Киевѣ учинилъ свою столицу. За дши братиї

побитыхъ наставлялѣу Киевѣ много балвохвалницъ и балвановъ, набожныи къ бгомъ своимъ будучи. Особливе балвана наипреднѣйшого учинилъ барзо високого, которого тулуб былъ з дерева мѣстерне рѣзаныи, голову мѣлъ серебряную, уши золотыи, ноги желѣзные, а в рукахъ держалъ камень // на кшталтъ Перуна палаючого, рубинами и карбункуломъ осаженои и свѣтячися. І того балвана Перуномъ назвавши, то єсть бгомъ громовъ и блискавиць, особливе над иншихъ чтилъ, яко бга. Которому на честь дубовыи огонь, которыи вѣчныи звано, священники палили, сторожа того пилновала, а если бы мѣлъ згаснути, того сторожа горломъ карано. Збудовал межѣ Волгою и Окою реками за Москвою мѣсто Володимѣр великое на свое имя и тамъ мешкал^{х-х} в Володимѣри, столицы кнзеи московскихъ. Стала от великого Владимира, кнзя, ажъ до Івана Великого, кнзя Даниловича, // ко- 21 зв. торыи зъ Владимира до Москвы мѣста перенеслъ столицу свою, и от его Москва мѣсто почало быти столицою великихъ кнзеи русскихъ.

Потомъ весь вѣкъ воинами и дѣлами рыцерскими бавился^ч Владимирѣрь, воевал на кнзя полского Мечислава і взял под нимъ Перемышль и иншии замки под свою владу^ч. Жон много імѣлъ и подложницъ, єдныхъ на Берестовѣ, а другихъ в Вышгородѣ держалъ. Забравши знову^ч великие воиска рускии и переправившиися за Дунай, опановав^ч землю Болгарскую, Сербьскую, Карватскую, Семигородскую, ²⁶—Виятицкую, Ятвѣзскую, Дубельскую^{о-26} // и тыи край, гдѣ теперъ волохи, 22 мултене и татарѣ бобрускии живутъ, и дан на всѣхъ ихъ себѣ вложил, которую первѣи грецкимъ цремъ давали. Когда Владимир тыи земли воевалъ, ²⁷—печениги тѣмъ часомъ пришли^{а-} (з воискомъ и стали под Бѣлагородомъ—²⁷ и, не могучи замку добыти, долго лежали, хотячи рус голодомъ выморити [выморити]^{а-}. И такъ, зморены голодом, рус во облеженю застаючи, хотѣли здатися печенегомъ, ажъ ²⁸—єдин старыи члвкъ порадил—²⁸, жебы^б не здавалися. И зобравши между людми меду и муки, казал^а колодез выкопат, а мед розсытивши и муку, вкинути. И призвавши печениговъ, і своихъ имъ в закладъ значныхъ людей // давши, показали имъ кисѣл, уробленыи^с 22 зв. в калодѣзе, и дали имъ єсти. А през нихъ і до ихъ табору послали, мовячи, ижъ намъ бги із земли дають сами таки кормъ, николи насъ голодомъ не выморите, сами вперед згинете.

Печениги, видячи, же ихъ голодомъ не выморятъ и достати штурмомъ трудно, отступили отъ Руси и пошли додому. Вернулся^а тымъ часомъ и Владимиръ з воины до Киева.

Потомъ снова печениги, з болшимъ зобрашися воискомъ, ишли до Киева. Владимиръ, услышавши о них, зь своимъ воискомъ пошол противъ ихъ. И стали печениги з одной стороны
23 реки Трубежа, а Владимир // зь другой стороны. Видячи печениги готовосту Владимирову противъ ихъ, послали к нему, мовячи: «Не трагмо людеи, постаемо з обоихъ сторонъ борцовъ дужих^е. Если вашъ русинъ нашего побореть, то мы вамъ будемъ служити, а если нашъ вашего побореть, то вы намъ будете служити». ^д—И обѣцалъ^д Владимиръ такъ учинити, ^е—але фрасовался барзо^е, не знаючи о такомъ у себе борцѣ, абы^е не доставилъ^ж встыду, послалъ шукати^з межъ своими борца. Когда^и долго не нашли, до [фрасовливого]^г Владимира пришол мужъ старыи, переясловець з Переясловля, мѣста старого, которое естъ
23 зв. за Москвою, и рекль: «Великийъ // княже Владимиру! Естъ у мене снѣ, которого никто не поможетъ^г, можетъ тои збороти печенига, ^и—бо я гды^и раз его ударил, онъ, разгнѣвавшися, шкуру^к воловую надвое руками розорвалъ».

Кнзъ Владимир, обрадовавшися^а, казалъ того переясловцового сна до себе привести, рекль ему: «Можеш ли печенига побороти?». А он смѣло отповѣдалъ: «Могу. Кажы^и мнѣ, княже, привести сурового^о вола». Когда^и приведено великого сурового^о вола и роздраженно желѣзомъ распаленымъ, волю срожачися кинулся всею силою на переясловца, противъ его стоячого, а переясловець, боронячися отъ вола,
24 порвалъ^р за бокъ // и шкуру з мясомъ із него вырвалъ. Тогды^с Владимиръ послалъ его противъ печениговъ борца. Печенигъ великъ, якъ Голиадъ²⁹, боротися вышовши, смѣялся з переяславца, іже малъ былъ возростомъ переясловець, называлъ его жолвию³⁰. Еднакъ же, гды^у переяславецъ смѣло оказуючи, зышолся з печенигомъ великимъ, взяли боротися и битися кулаками. Переясловець, розогнувшися^ф, ударилъ лбомъ своимъ печенига в товстое чрево, ажъ печенигъ упалъ. Кинувшися з земли печенигъ, кинувся зъ гнѣвомъ на переясловца и кулакомъ ударилъ мощно^х, а переясловець малыи, ^ч—гды отъ замаха ухилился^ч, повалился печенигъ на землю. Переясловець
24 зв. [засъ]^ч, // на него вѣскочивши, почалъ бити печенига и душити, взявши за горло, ажъ его на смерть удушил. ^ш—Що обачивши^ш, Владимиръ^ш крикнулъ зь своими на печениговъ, а печениги, смертю своего борца зтривожаны^ю, почали утѣкати. Рускии зас воиска

ихъ женучи сѣкли, кололи, в Трубежи топили и иншихъ имали, и, корысти много набравши, звитязцами зосталі презъ єдного малого переясловца. И на памятку того Владимиръ тутъ же, надъ Трубежю, где переясловець убилъ печенига, заложилъ мѣсто Переясловль, двенатцать миль отъ Киева. А того переясловца, звитязцу, и отца его ударовавши значне, великими при сѣбѣ людьми учинилъ. //

Приїзд Володимира до Киева.
Малюнок XIII (XV) ст.

Глава 8

25

О ПОСЛАХЪ З РОЗНЫХЪ ЗЕМЛЬ, НАМОВЛЯЮЧИХ НА ВѢРУ ВЛАДИМЕРА

Гды такъ Владимиръ, самодержецъ всеа Руси, великими звитязтвами по всемъ свѣте розславился, а в поганствѣ безъ закону жилъ, розмаитыи цри и кнзи рознихъ земель вѣры махометинскои, папешскои, немецкои, еретицкои и жидовскои присылали пословъ до Владимира, намовляючи его на свою вѣру и

^у—^усвоей фП 980 арк. 10 зв. ^х—^х и ^чП на полі російський переклад пробавилъ арк. 11 ^чвладзу П на полі переклад власть ^шП на полі переклад вновь ^шП на полі переклад завладѣл ^юДулебскую ^я—^яП дужки в текстѣ ^оП на полі переклад чтобы ^аП на полі переклад повель ^оП на полі переклад здѣланы ^оП на полі переклад обратися ^зП на полі переклад сильныхъ арк. 11 зв. ^д—^дприобѣцалъ П виправлено з приобѣцалъ ^е—^еП на полі переклад і усумнѣвался зѣло ^еП на полі переклад чтобы ^жзосталъ ^зП на полі переклад іскати ^аа гды ^гбезъ дужокъ П дужки в текстѣ, на полі переклад усумнѣлаго ^гподужуетъ ^и—^иП на полі переклад когда я ^кскуру П на полі переклад кожу ^аоурадовавшися ^шП на полі переклад повѣле ^шП на полі переклад веля арк. 12 ^ссрогого ^аа гды ^рП на полі переклад ухватилъ ^стеды ^тП на полі переклад черепахою ^уП на полі переклад единойды ^фрозогнавшися ^хмощно ^ч—^чП на полі переклад тогда отъ удара уклонися ^ззас П дужки в текстѣ ^ш—^шП на полі переклад что увидѣвши ^шВладимир ^юП на полі переклад смущень

показуючи йому кожди з нихъ законы свои. Не гринял ихъ вѣры жаднои: мохаметанскую оберзиль^а себѣ, яко мерскую и нечистую, па-

25 зв. пезскую и црѣи латинскихъ, // немецкихъ кнзѣи не принялъ вѣры, ^с-же не барзо^б набожнїи ихъ црѣмонїи и костелы внутрѣ не оздобленїи, бо онъ самъ балвохвалничи свои оздоблялъ и барзо был к нимъ набожнїи,

Служба у Софійському соборі у Царгороді.
Малюнок XIII (XV) ст.

жидовскои также не принялъ, ібо ему закон Моисеѡвъ о обрѣзанїи и о иныхъ здался быти тяжокъ. И отпустилъ всѣхъ такъ послов, от-казавши. А самъ, намыслившися, послал своихъ послов в розныя панства^а, абы вивѣдалися всѣхъ вѣръ закона и церемонїи. Которїи послы Владимировы, ѣздивши по всѣхъ панствах^б и розныхъ вѣръ и порядку присмотрившися, приѣхали до Цригорода. О чомъ довѣдавши-

26 ся, // црѣь блгочестивыи на тотъ часъ цриградскїи³¹—Костянтинъ и Василиї—³¹ з радостью оныхъ пословъ приняли ^с-и, казавши^с патриарсѣ і^д соборомъ якъ наизначнѣи слу-

жити, привели къ цркви пословъ, и указали имъ все свое набоженство, и о вѣрѣ сказавши, гонне^с ударивши^с, отпустили до Київа. З ними же послали отъ себе учоного барзо^с грека Кирилла Философа, которыи, гды^с до Владимира приѣхалъ з послами, послы перви^с сказали Владимиру, їже^с нѣгде межїи всѣми вѣрами не нашли надъ вѣру грецкую приємнѣишую и лѣпшую в законѣ, в набоженствѣ и церемонїяхъ, і—і в оздобѣ^с цркви. Прижали и тое,

26 зв. ижъ егды при отправаню службы Бжеи // в Цриградѣ в цркви грецкои стояли, розумѣли, же то в небѣ, а не на земли стояли. Затымъ Кирил Философъ, от своихъ црѣи грецкихъ

привитавши^с Владимира, далъ ему отъ нихъ подарокъ, запону золотую, на которои страшныи остатни судъ Бжїи былъ мистерне выгафтованъ^с. Присмотруючися пилно^с Владимир тому образу, іспытавъ^с Философа, що^с то за судя и кто сум^с—по правици и по левицы^с стоячи. Философъ, іспытаню^с Владимирову досить чинячи^с, все ему порядне от Сотвореня Свѣта до потопа, а от потопа до Аврама, до Моисея и ажъ до воплощеня Хрстова, і все о Хрстовомъ пожитїи во плоти, ѡ распятїи за нас, ѡ воскресенїи, ѡ вознесенїи // на небо и о второмъ страшномъ на судъ пришествїи, и о воскресенїи людеи из мертвыхъ сказал. На которомъ судѣ тыи стануть, воскреснувши, ^с-по правици^с судїи, котрїи вѣрують въ Гсда Исуса Христа и добрыи дѣла дѣлають, и пойдуть до црства небесного жити вовѣки. А невѣрныи, погане и еретики з жидами, и злое дѣлаючи стануть ^с-на левицы^с и пойдуть з дияволами во огонь вѣчныи мучитися вовѣки. Владимир то все выслушавши, пилно^с въздохнулъ и реклъ: «Блгословенїи тыи, которыи стануть ^с-по правицы^с, але беда тыи, которыи ^с-на левицы^с стануть». Отповѣдалъ Философъ: «И ты, если вѣру нашу примешь // и окрестися, ^с-на правицы^с станешь і вѣчное црство по смерти одержишь. А если не окрестися, ^с-на левицы^с твоее будетъ мѣсто^с, из твоими всѣми во муку вѣчную пойдешь». Вдячнѣ^с тую всю науку Философову Владимиръ принявши, з великими дарами Философа отпустилъ, желаючи крещеня, і всѣмъ своимъ старшимъ совѣтникомъ тую отповидалъ науку, але не мѣлъ помочника, кто бы тогда^с ему до того доброго могль^с, для того Владимиръ перестал ѡ томъ мыслити.

Глава 9

Ω ВЗЯТЮ КОРСУНЯ ОТ ВЛАДИМЕРА И Ω КРЕЩЕНІИ ЕГΩ //

По часѣ зобравши воиско руское великое, Владимиръ выправилъ до Таверики албо^с Перекопу и взял славное под греками мѣсто Кафу. Ωтколь пошовши, облеглъ Корсунъ³² надъ Чорнымъ моремъ, мѣсто грецкихъ црѣи любимое и богатое. А гды, держачи рокъ^с въ облеженю, мѣста не могъ добыти, грозил далшимъ облеженемъ морити, если бы не здалися, грекомъ. Еднакъ^с любо и докучило облежене, не здавалися Владимиру, але потужне боронилися. Ажъ зрадою корсунскїи протопопъ Анастасїи, написавши до Владимира на картѣ, ижъ не можетъ мѣста и замку иначе добыти, хїба воду отиметъ, руры подземнымъ^с къ восходу слнца, которыми вода //

28 зв. солодка идеть в мѣсто, перекопавши, ^б-тое написане^б до стрелы причепиши, выстрелил з мѣста до намету Володимирового. Которое Владимир прочитавши, перекопал руры, отнял воду и такъ корсяняне, безводемъ стиснены, мусили^а Владимиру со всѣмъ scarбомъ црскимъ здатися. А Владимиръ, взявши Корсун, всю Таврику латво зъ страхомъ всеи Греции в моцъ свою взялъ и з Корсуна послал до цреи грецкихъ, абы ему сестру свою Анну

единого. И дано ему имя въ свѣтомъ крещеніи Василиї. И иншихъ многіи при немъ рускіе бояре крестилися, чудомъ онымъ уѣрившися. Тамъ же і въ стан малженскій, зъ Анною, царевною царигородцкою^е, звечаныї, вступилъ ^ж-і вернулъ^ж цремъ грецкимъ Корсунъ, Кафу і всю Таврику, в Корсуни црковъ Свѣтго Василия збудовалъ^з, ^и-и приѣхал до Києва. //

Похід Володимира на Корсунь.
Малюнок XIII (XV) ст.

Хрещення Володимира.
Малюнок XIII (XV) ст.

за жену дали, обѣцуючи^б тоежъ Цриграду учинити, што и Корсуню, если не отдадутъ за него сестры свои. Отказали црве: «Намъ, хрстіяномъ, не годится отдавати сестры за тебе, поганина, а если от балванов // до Хрста пристанешъ и окрестишся, то отдадимъ». Владимиръ, припомянувши себѣ науку Философа и пословъ своихъ о грецкои вѣре

повѣсть, послалъ до цреи, мовячи: «Я зрозумѣлем з пословъ своихъ, до васъ от мене посланных, ѿ довѣдался вѣры, ижъ ваша вѣра правдивая, прето пришлѣте до мене епископа своего, іжебы^г мене ѿкрестил». З радостию теды црве послали сестру свою з дворомъ и епископа зъ священниками до Владимира, которій свого до Корсуна приѣхали. Владимир заразъ ослѣпъ зъ смотрення Бжиге^г и почалъ^з вонтпити ѿ крещеніи, разумѣючи, ижъ то боги его скарали, ажъ црвна Анна до его

29 зв. наказала, мовячи: // «Если не окрестишся, не збудешъ слепотъ». И такъ Владимиръ, в мысли маючи тое: «Если збуду слепоты през крещение, теды грецкая правдивая вѣра». Заразъ окрестился року^д от Сотвореня Свѣта 6496, а ѿт Рождества Хрства 990. Кагды крестился, чудовне в водѣ зъ очей его ^е-е и увѣрилъ статечне въ Хрста, и хвалилъ Бга

Глава 10

30

ѿ ЗНИЩЕНЬЮ БОЖНИЦЪ В КИЕВЕ ѿТ
ВЛАДИМЕРА, ѿ КРЯЩЕНІИ РУСКОМЪ,
ѿ ПОСТАНОВЛЕНІИУ ЦРКВЕИ,
ѿ ПОБОЖНОСТИ И О ВОИНАХЪ

В Києвѣ Владимиръ казалъ^і балваны ламати и бити и божницы розкидати. А нѣкоторыї глупыї балвохвалцы плакали своихъ боговъ

арк. 12 зв. ^аомерзиль ^б-^бП на полі переклад не зѣло ^аП виправлено на царства ^бП виправлено на царствах арк. 13 ^впри ^г-^гП на полі переклад і повелѣша ^двідсутне ^егойне ^жоударовавши ^жП на полі переклад зѣло ^зП на полі переклад егда ^иперше іже ^і-^іП на полі переклад і во украшеніи ^кП на полі переклад учествовавши ^кП на полі переклад ізображен ^лП на полі переклад прилѣжно арк. 13 зв. ^мспыталъ ^мП виправлено на что ^н-^нП на полі переклад одесную і ошуюю ^ппытаню ^пП на полі переклад сказуючи ^р-^рП на полі переклад одесную ^с-^сП на полі переклад одесную ^т-^тП на полі переклад ошуюю ^уП на полі переклад прилѣжно ^фмѣстие ^хП на полі переклад внявъ арк. 14 ^цтогда ^цпомоглъ ^шП на полі переклад і ^шП на полі переклад год ^звідсутне ^зподземными ^б-^б і тое писане ^аП на полі переклад мыслили ^бП на полі переклад обѣщая арк. 14 зв. ^гжебы ^г-^гП вписано над рядом ^дП на полі переклад лѣта арк. 14 зв.— 15 ^е-^еякъ луска зпала, и прозрѣлъ и видѣти ясно почалъ ^ецариградскою ^ж-^жП на полі переклад и паки отдал ^зП на полі переклад сотворилъ ^и-^и на памѣт своего крещеніа,

знищеня. Повѣсть тежъ есть старыхъ тая, же гды єдного балвана волокли з горы утопити в Непрѣ и били по череву, бѣсь в немъ кричал, ляментуючи. *Оттол* тую з горы дорогу нижше монастыря Михаиловского назвали здавна Чортово Беремище, то есть тяжкость чорту, бо слово славенское «бремя» значитъ «тяжкость». И гды того балвана утопили, плынулъ внизъ,

30 зв. а невѣрными, // идучи берегомъ, плакали и звали, мовячи: «Выдыбаи, нашъ Гсдрю Бже, выдыбаи», то есть выплыви. А тои балванъ выдыбалъ albo выплылъ былъ ажъ тамъ на берегу, где теперъ монастырь Выдубецкии, и названо тоє мѣстье тымъ урочищемъ отъ выдыбаня Выдабичи^і albo Выдубичи. Але и тамъ, гды невѣрными взяти хотѣли того балвана, вѣрными, пробивши и каменъ привязавши, утопили. И для того, повѣдають, первыи при Владимире митрополитѣ Михайлѣ, посадивши чернцовъ на горѣ недалеко отъ того Беремища Чортова, на свое имя цркъвь Свѣтго Михаила збудовалъ, ижъ якъ з неба свѣтый Михаилъ чорта зкинулъ, такъ тутъ онъ же помогль // з горы чорта в болванѣ збивати. А в Видубичахъ цркъвь Чуда свѣтго Михаила збудовано также при Владимире для того, ижъ якъ в Хонехъ свѣтый Михаилъ чудо учинилъ, рѣки невѣрныхъ погруживши^и, такъ тутъ выдыбалого albo выплыненого в болванѣ чорта помогль в водахъ потопити. А свѣтый Владимир своихъ сновъ двенадцать казалъ покрестити. Имена ихъ: Вышеславъ, Изяславъ, Свѣтополкъ, Ярославъ, Всеволодъ, Свѣтославъ, Мьстиславъ, Борисъ, Глѣбъ, Станиславъ, Посвиздъ, Судиславъ. І всѣмъ людемъ на Почаиню рѣку казалъ зайтися, ³³—гдѣ теперъ цркъвь Свѣтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба^{—33}, и крестити. Перуна балвана, къ хвосту конскому привязавши, казалъ у Днепрѣ волочи и утопити,

31 зв. а тамъ цркъвь // Свѣтго Спаса каменную поставилъ. Наипервѣи въ свое имя казалъ цркъвь Свѣтго Василия поставити в Києве на горѣ, и по всѣхъ мѣстахъ русскихъ своихъ розослалъ епископовъ и священниковъ, абы людемъ крестили і вѣры научали, и цркви ставили в Києве. Тежъ монастыри и цркви ставити розказалъ, до чого его Михаилъ, митрополитъ, приводилъ и помагалъ, епископовъ и священниковъ становячи и игуменовъ монастыромъ подаючи, и помноженю хвалы Бжеи пилно стараючися. И такъ отъ окрещенія презъ Владимира Руси всѣ народы рускиі на всходе, на полуночи,

на полудне под послушенствомъ патриархи цригородского, отъ которого крещеніе приняли, // статечне до сего часу тривають. Такъ Владимиръ, самодержецъ всея Росиі, досконалымъ хрестияниномъ засташи і всѣхъ крестившихся обачивши, ³⁴—хвалилъ Бга і хвалу его розширялъ во всемъ своемъ панствѣ^{—34}.

Забравши тежъ великое воиско, воевалъ на князя полского Мечислава и много его замковъ под свою владзу подбилъ и непоєднокротъ тоє полскою землю чинилъ. Потомъ печениги великимъ воискомъ вышли в землю Рускую и облегли Василевъ, мѣсто пять миль отъ Києва, противъ печениговъ. Гды Владимиръ з малою дружиною вышелъ, розгромленъ отъ печениговъ, ледве самъ под мостъ скрился і тамъ отъ нихъ выседѣлся, обещаючи цркъвь Свѣтго Спаса тамъ же, // в Василевѣ мѣстѣ, поставити, бо тоє его поражение на празникъ Спасова Преображенія стало. И якъ обещалъ, такъ учинилъ, поставити казалъ цркъвь у Василевѣ Преображенія Спасова. Гды печениги, набравши, вернулись въ свою землю, постановилъ тежъ Владимиръ ³⁵—цркъвь великую каменную Пре-свѣтои Бдци в Києве^{—35} і вшелякую еи оздобу достатною далъ. Анастасию, корсунскому протопопѣ, цркъвь тую поручилъ и надалъ тоі цркви десятину отъ всего своего добытку, и отъ своихъ мѣстъ; набудовалъ много шпиталей для убогихъ и надалъ шпиталемъ великие достатки и приходячимъ всѣмъ убогимъ // въ ево^к княжои^а дворъ казалъ, не бронячи, живность вшелякую давати, и з двора сегого особливе хоримъ, не могучимъ ходити, посылалъ. Барзо былъ къ духовнымъ и къ убогимъ млстивъ.

При семъ князѣ Владимире пришелъ до Києва свѣтый Антоній Печерскій зъ Свѣтои горы і, походивши по монастырехъ киевскихъ и не схотѣвши в нихъ жити, почаль в пещери, отъ вараговъ выкопанои, ^и—надъ [Д]непромъ^{—и} жити.

Глава 11

О РАЗДѢЛЕНИЮ РУСКИХЪ КНЯЖЕНИИ
ОТЪ ВЛАДИМЕРА СНОМЪ
И О СМЕРТИ ЕГО //

Гды уже зстарѣлся Владимиръ, постерегаючи, абы снове его за панство по смерти его не вадилися, Вышеславу далъ Великий Новгородъ, Изославу — Полоцкъ, Свѣтополку — Туровъ, Ярославу — Ростовъ. А гды рыхло Вышеславъ умерлъ, Ярославу жъ далъ Великий Новгородъ,

а Борису — Ростовъ, Глебу — Муромъ, Свтославу — Деревляны, Всеволоду — Владимиръ, Мьстиславу — Тмуторокан, Станиславу — Смоленскъ, Судиславу — Псков, Поставу — Волынъ. Потомъ ходил з воискомъ Володимера на Харваты и повоевалъ ихъ з Новгородом, которое княжение дал Ярославу³⁶. Давано Владимиру дани на кождыи рокъ по двѣ тысячи гривен. Потомъ // Ярославъ не хотѣл ѿтцу своему тоѣи дани дати. Розгнѣвавшия Владимиръ на Ярослава, почалъ воиско збирати, а Ярославъ затягнулъ себѣ на помочъ противъ ѿтца печенигов. И дано знати Владимиру, ижъ печениги в землю его Рускую идутъ пустошити. Владимиръ самъ, захорѣвши барзо, послалъ сна своего Бориса, которои⁴ при немъ жилъ, з воискомъ противъ печениговъ. И самъ рыхло Владимиръ животь свои побжныи скончалъ року от Сотворения Свѣта 6525° ³⁷, умерлъ въ своемъ замку на Берестовомъ и похован от своих з плачемъ всего люду в цркви Пресвятои Бдцы Десятилнои⁸, которую самъ поставил, въ гробѣ маруровом, и за свтго почитанъ. //

34 зв.

Глава 12

**Ѡ ОБНЯТЮ ѠТ СѢТОПОЛКА КИЕВА,
Ѡ ЗАБИТЮ ѠТ НЕГО БОРИСА И ГЛѢБА
И Ѡ ВЫГНАНЮ ЕГО ПРЕЗЪ ЯРОСЛАВА**

СѢтополкъ, увѣдавши Ѡ смерти ѿтца своего Владимира, прибѣгъ до Кіева и сѣлъ на столицу его в Кіеве. Умыслил позабивати братью свою⁹ з лакомства, самодержцемъ русскихъ паствъ^с хотячи зостати. Борисъ, за печенигами уганяючися, сталъ на Алтѣ рѣцѣ под Переясловемъ, а СѢтополкъ вышегородцевъ³⁸ — Путшу, Телца, Еловича и Ласка³⁸ намовил, абы убили брата его Бориса. И^т они, послу-
35 хавши, побѣгли з людами и з слугами СѢтополковыми и, заставши молячогося⁹ Бориса з плачемъ по утрени въ недѣлю предъ ѡбразомъ Хрстовымъ, там же его в руцы Бжїи отдаючагося, копиями проболи і, взявши тѣло ф—ф мученика Бориса, отвезли до Вышгорода^х—и поховали^х в цркви СѢтого Василия.
39—Црковъ свтая убиение свтго Бориса празнуеть мсца июля 24-г дня³⁹. Возрадовавшия безбожныи⁴ СѢтополкъ^ч—зъ убиения^ч брата своего Бориса, захотѣл и брата другого Глѣба убити и послалъ с хитростию слугъ своихъ

до Глѣба, до Муромля⁴, мовячи⁴: «Ѡтць нашъ Владимиръ^ю—барзо хорыи^ю, потребуеть² тебе. Ёдь^в до Кіева^б—якъ наїрыхъ-л!»^б. // Глѣб, увѣриши тымъ^а словамъ, 35 зв. зараз^б поѣхал до Кіева. ^в—А гды на Смядинѣ^в недалеко ѿт Смоленска стал опочивати, тамъ же молячогося посланники СѢтополковы забил², а его власныи^д кухар пана^е своего Глѣба ножем зарѣзал^е. И покинувши тамъ же тѣло мученика Глѣба, двема колодами завалили, але Гсдь Бгъ^д—смоленщаном чудовне^д открилъ его тѣло, бо мимо ходячимъ людемъ свѣтлость великая являлася и ангели тамъ спевали. И такъ взявши тѣло свтго Глѣба, чесно поховали^{жс}. Црковъ убиение^{3—3} празнуеть посполу⁴ зъ свтымъ Борисомъ. А СѢтополкъ, побивши братию, сѣлъ на столицу ѿтцевскои безпечне в Кіевѣ и княжения братїи // побитыхъ Ростовское и Муромское ѡпановаль^і. В тои часъ свтыи Антонїи Печерскїи, ѡмерзивиши себѣ братоубивство СѢтополково, знову пошел ис Кіева до СѢтои горы. Тогда ж зараз пришла

36

и пожегнавши црей своихъ швагров, з радостю взял з собою митрополита Михаила и протопопу Анастасїа, и священиковъ, чернцовъ, спѣваковъ и ремесников много, также и мощи стго Климентїа и з тыми^і П на полі переклад повелѣ арк. 15 зв^і Выдыбичи⁴ П виправлено з погрузившихъ арк. 16 зв. ^кего ⁴кнажїи^{4—4} над Днепромъ арк. 17 ⁴котрїи⁴ П 1017 ⁴Десатиннон⁴ П вписано над рядком інишии корнилом арк. 17 зв. ^спанство⁴ видсутне⁴ П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад молящаго ф—фст^{х—х} П закреслено, над ними вписано російський переклад и погребли⁴ незбожныи П закреслено, над ним вписано російський переклад безбожны^{ч—ч} П закреслено, над ними вписано російський переклад о убиенїи⁴ П після слова на полі вписано города⁴ П закреслено, над ним вписано російський переклад сказати ему^{ю—ю} П закреслено, на полі російський переклад очен болен⁴ П виправлено на і потребуеть⁹ П закреслено⁴ П взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад темъ^б П взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад скоро^{в—в} П взято в квадратні дужки і закреслено² П взято в квадратні дужки, над ним російський переклад убили^д П взято в квадратні дужки² П взято в квадратні дужки, на полі російський переклад господина арк. 18 ^едорѣзалъ П виправлено з дорѣзал^{жс} П закреслено, над ним російський переклад погреблїи^{3—3} его П після слова над рядком пізніше вписано его⁴ П взято в квадратні дужки, на полі російський переклад вмѣсть^і П взято в квадратні дужки, над ним російський переклад завоевалъ

вѣдомость з Києва от Предыславы, сестры, къ Ярославу до Новгорода о смерти отца и о побитию братиї от Сѣтополка. Зафросованыи Ярославъ затыгнул^і вараговъ и з своими воисками пошол воиною къ Києву на братоубицу Сѣтополка. А Сѣтополкъ, услышавши тоє, затыгнул^а на помоч печениговъ и, свои воиска

Борис і Гліб.
З книги «Тератургема» 1638 р.

зобравши, пошол з Києва против Ярослава, к[—]и зышлися^{—к} а[—]над [Д]непром^{—а} под Любчемъ. Там же гетман Сѣтополков, м[—]Вовчий Хвостъ назван^{—м}, і^н насмѣвался о[—]зъ Ярослава и з его^{—о} воиска^н, а Сѣтополкъ // всю ночь пил^р. Блуд, гетман Ярославов, переправившиися через Днепръ з воискомъ, ударилъ на Сѣтополка и приперли его воиско къ озерам, межич^с которыми стояли^т в замороз. А Сѣтополкъ у[—]почал утекати^{—у}, за нимъ и печениги, і воиско его кинулося на озера. ф[—]А иж^{—ф} тонокъ былъ ледъ, еще^х много ихъ потонуло, иных побито, другий поутекали^ч. Самъ Сѣтополкъ утеклъ^ч до Ляхов. Ярослав шпановал^ш Києвъ и сѣлъ на столице отцевскои.

О томъ, якъ Болеславъ,
кнзъ полскій, выгналъ з Києва
Ярослава и посадилъ Сѣтополка,
и якъ знову Ярославъ звитяжилъ
Сѣтополка //

Сѣтополкъ Болеслава, кнзя лядского, уприся себѣ на помочъ противъ Ярослава. Болеславъ а[—]з охотою^{—я} з воискомъ великимъ на Рус пошолъ зъ Сѣтополкомъ, мѣстечка и села рускїи пустошачи^б. Услышавши тоє, Ярослав зобрал^а воиско, затыгнувши^б на помочъ печениговъ и вораговъ, е[—]и сподкаль^{—е} Болеслава на Волюню над Бугомъ^с, где Блуд^д, // гетман Ерославов, е[—]гды почал з короля полского^{—е} насмѣватися, корол, не терпячи соромоты^е, кинулся з воискомъ знагла на Ярослава и збилъ его воиско, а Ярослав побѣгъ з малымъ почтомъ^ж ажъ^з до Новагорода. Болеславъ зъ Сѣтополкомъ вѣхал в Києвъ, а[—]бо ему мусили для голоду облежениї здатися^{—з}, и посадилъ Сѣтополка // на его столицы, а себѣ 37 зв. скарбы всѣ Володимеровы побралъ и^н на зиму остал в Києве, и воиска по мѣстах и селахъ положилъ. А^н новгородцы додавали смѣлости Ярославу, абы ишол битися з Болеславомъ, скарбы свои и самих себе отдажаючи^і ему на помочъ. И собралъ Ерославъ великое воиско знову против Болеслава. А^і тымъ часом, и[—]гды докучили^{—и} жолнѣре^к Болеславовы людемъ рускимъ а[—]на лежи^{—а}, почали^м ляховъ а[—]на лежах таемне^{—н} первѣи, а потом о[—]и явне забивати за позволениемъ, повѣдають^{—о}, Сѣтополка. Болеслав того довѣдавшися, созвалъ н[—]з лежъ^{—н} своихъ жолнѣровъ всѣхъ и, побравши скарбы з Києва, и боярь многих, и двѣ сестры Сѣтополковы, дочки Володимеровы, взявши, пошол до Полщи, // а Сѣтополкъ по его отходѣ почал в Києвъ княжити.

Ярославъ з воисками своими пошол против Сѣтополка къ Києву р[—]и звитяживъ^{—р} Сѣтополка. И^і побѣгъ Сѣтополкъ до печенигов, и^і взял ихъ себѣ на помочъ. З многимъ воискомъ пошол противъ Ярослава и сталъ на Алтъ рець^с. А Ярославъ з своимъ великимъ воискомъ вышол противъ ихъ и стал на Алтъ рець^с на томъ мѣстѣ, где Сѣтополкъ убилъ свтого Бориса. т[—]И поднесши руки^{—т} и очи на небо, реклъ^у: «Кров брата моего к тебѣ вопиеть, Гсди Бже! Отмѣсти братоубицы сему кровъ праведного! А ты, брате мои, невинно убиенный, помолися о мнѣ!». Тое рекши, ф[—]сточили воину^{—ф} и билися крѣпко до вечера, и къ вечеру Ярославъ

38 зв. звияжилъ Сѣтополка и братоубицу. // И побѣгъ Сѣтополкъ до Берестя. Напал на него бѣсъ^ч, никому его уже гонящу кричалъ бѣгучи: «^ч—Утекаймо, женуть^ч нас!». И пробѣгъ Полскую землю, ^ш—и забѣгши межи Чехи и Ляхи^ш, гнѣвомъ Бжиимъ гонимъ, докончалъ тамъ ^ш—незбожного своего живота. И естъ тамъ пропасть^ш и до сего часу, ^ю—гдѣ онъ запался^ю.

Глава 14

О КНЯЖЕНИ ЯРОСЛАВА,
О ВОИНАХЪ ЕГО И О УКРАШЕНИИ

ЦРКВАМИ КОШТОВНЫМИ И ЗАМКОМ КИЕВА
ОТ НЕГО, И О СМЕРТИ ЕГО

Ярославъ, звияживши^а Сѣтополка, сълъ на Киевѣ княжити^б и родился ему снѣ Владимир // року 6528^а. Послав Ярослав до Смоленска по мощи свѣто^б—^б Глѣба, и гды ему привезено, положил в Вышгородѣ честно^в подле

^іП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним російський переклад призвавъ ^іП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним російський переклад призвавъ ^к—^кП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними російський переклад і сошлися ^л—^лнад Дніпромъ ^м—^мП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано Овечьим Хвостом названъ ^пП вписано пізніше іншим чорнилом ^о—^оП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано Ярославу і его ^пП виправлено на воиску ^рП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано делалъ ^сП взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад мѣжду арк. 18 зв. ^тстоало ^у—^уП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад началъ убегать ^ф—^фП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано на которыхъ ^хвідсутнє ^чП взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад ушли ^чП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад ушелъ ^шП взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад і завоевалъ ^ш—^шП взято в квадратні дужки, над ними російський переклад и какъ ^юП взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад завоевалъ ^я—^яП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад с охотою ^бП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад опустошилъ ^аП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад собралъ ^бП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад призвавъ ^в—^вП взято в квадратні дужки, над ними вписано переклад і стретилъ ^пП після слова над рядком іншим почерком вписано рекою ^рП закреслено ^е—^еП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними переклад началъ королю полскому ^еП закреслено, над ним вписано російський переклад посмеяннѣя ^жП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад числом воиска ^зП взято в квадратні

свѣто Бориса, брата, в цркви. Потомъ против Ярослава повсталъ^е ^д—сновець его^д Брети-славъ, снѣ^е Изяслава, князя полоцкого, і взялъ Новгородъ, але^д Ярославъ, поспешивши-ся з воискомъ з Киева, отнялъ у его Новгород, а Бративславъ утекль^е. При семъ кнзъ Ярославъ пришолъ свѣтыи Феодосіи къ свѣтому Антонию в пещеру. В той часъ кнзъ тмутороканский Мъстиславъ пошолъ з воискомъ на Косичѣ против Редедѣ. ^ж—^ж Редеда з воискомъ вышалъ^з против его и, не хотячи людеи губити, сами собою вызвалися бити. ^и—^и Убилъ Мъстиславъ Редеду і взял его жену // и дѣти, ^и—^и и скарбы, и данъ на косичов вложилъ^і. Потомъ Мъстиславъ воину поднесль^і на Ярослава, брата, а неровныи подѣлъ панства. Ярославъ затянулъ^и Якуна варажского з воискомъ и, своих зобравши, пошолъ против Мъстислава. ^к—^кИ гды сточили^к воину и великая битва^а бы-

дужки і закреслено арк. 19 ^ивідсутнє ^лотважаючи ^івідсутнє ^і—^іП взято в квадратні дужки, над ними вписано російський переклад досаждали ^кП взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад салдаты ^л—^лП взято в квадратні дужки, над ними вписано начали ^мП взято в квадратні дужки і закреслено ^н—^нП закреслено, над ними вписано раззорать тайно ^о—^оП закреслено, над ними вписано російський переклад і явно убивати по позволенію ^п—^пП закреслено, над ними вписано російський переклад с квартир ^р—^рП закреслено, над ними вписано і выгнавъ ^сП закреслено, над ним вписано російський переклад рѣке ^т—^тП взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад і поднявши руки ^уП закреслено, на полі вписано російський переклад говорилъ ^ф—^фП закреслено, над ними вписано російський переклад начали войну ^хП закреслено, над ним вписано російський переклад събилъ ^чП закреслено, на полі вписано страхъ ^ч—^чП закреслено, над ними вписано російський переклад убеган, побиютъ скоро ^ш—^шП закреслено, над ними вписано російський переклад і забегалъ промежъ Чехов і Ляхов ^ш—^шП закреслено, над ними вписано російський переклад бѣзбозной свой животъ і тамъ пропалъ ^ю—^юП закреслено, після них вписано російський переклад і где онъ не извесно ^зП закреслено, над ним вписано російський переклад победивши ^бП взято в квадратні дужки і закреслено ^аП 1020 арк. 19 зв. ^б—^бмчника ^гП після слова над рядком вписано онья ^гП закреслено, на полі вписано послалъ ^д—^дП закреслено ^еП закреслено, над ним вписано сына ^еП закреслено, над ним вписано російський переклад ушелъ арк. 20 ^ж—^жА ^звышолъ ^и—^и ^іП закреслено, над ним вписано російський переклад положилъ ^іП закреслено, над ним вписано російський переклад повель ^іП закреслено, над ним вписано російський переклад призвавъ ^к—^кП закреслено, над ними вписано російський переклад і зачали тутъ ^лП закреслено, над ним вписано російський переклад баталія

ла, звитяжилъ^н Мъстиславъ Ярослава. И побѣгъ Ярославъ^н к Новгороду, а Якунъ въ свою землю, і воиска ихъ розбиты. А Мъстиславъ сѣлъ в Києве. Потомъ Мъстиславъ, оужалившися брата своего^о, послалъ къ Ярославу, мовячи^н: «Иди ты, брате старши, р—седи на—р столице^с ѿтцѣвскои в Києве, а мнѣ нехай^н будетъ Сѣвер». И такъ поедналися^н на томъ подѣлѣ^н, и сѣлъ знову Ярославъ в Києве.

Князь Ярослав Володимирович.
Малюнок XVII ст.

40 В лѣта 6532^ф // родилъся Ярославу снѣ дру- гийъ Изаславъ, а 35-г року родилъся третій снѣ Ярославу, Свтославъ; року^х 38-г родилъся чет- вертыйъ Ярославу снѣ, Всеволодъ. Сего року^х Ярославъ взялъ Белзъ и звитяжилъ^н Чюды. Сего ж року^х умерлъ Болеславъ, кнзъ полскій, ^ни сталася замешанина^ч великая межи^ш ляхами ^ши забоиство^ш. Тогда Ярославъ и Мъстиславъ, собравши великій рускій воиска, пошли на ляховъ і взяли Перемышль, Червеную и инши многи мѣста, и замки побрали, и свои рускими людми осадили. А набравши много ляховъ, з корыстми вернулись, и по Руси ихъ розсадили, и оттоль плодились ляхи по Руси.

Року^х 6542-г^о умеръ Мъстиславъ, // братъ 40 зв. Ярославовъ, ^ни похованъ^н в цркви Свтго Спаса, которую ^бсамъ будовалъ в Чернѣ- говѣ^б.

Взялъ его княжение Ярославъ и сталъ еди- новладцемъ, и посадилъ сна своего Владимера в Новгородѣ.

В тои часъ пришла ему вѣдомость до Новгородѣ, же печениги пришли подъ Ки- евъ. Теды^н Ярославъ, собравши свои вои-

Перемога Ярослава над Святополкомъ.
Малюнок XIII (XV) ст.

ска, пошовъ противъ печениговъ и учинили битву^б великую на томъ мѣсце^с, гдѣ теперъ црковь Свтои Софійи, митрополиі киевскои столицы^с, ^дбо то было поле пустое за мѣстомъ. От поранку^д до вечера билися ^емоцно и звитяжилъ^е Ярославъ печениговъ^ж, побилъ ихъ много, а иншиі поутекали^с.

Року^н 6545-г^і Ярославъ // црковь Свтои Софійи великимъ коштомъ^і великую камен- ную^н постановилъ на ^ктомъ поли, где печени- говъ побилъ, и вежи при цркви золотыми бля- хамаи побилъ, келехами и иншими начинямаи црковными^к золотыми^н и сребреными, и ризамаи дорогимаи, книгамаи ^ни вшелякими оз- добамаи^н убогатылъ тую црковь, и доходы великии надалъ. ^нБашту тежъ^н недалеко отъ Свтои Софійи ^окоштовную поставилъ^о, а на неи и црковь Блговѣщення Пресвятои Бдцы змуровавши^н, золотыми покрывъ бляха- ми, отколь Золотая р—Башта albo—р Золо- тые Ворота названо. Также недалеко отъ Свтои Софійи црковь Свтго великомученика Георгія въ имя себѣ, въ свтомъ крещеніи наречено^с Георгій, постановилъ, // и монастыръ учинилъ. 41 зв. До того Свтои Ирины црковь и иные поставилъ цркви и монастыри в Руси, любилъ иноковъ и священниковъ барзо^о ^ни надавалъ^н имъ зъ

своего скарбу^у, ф-и казал--ф учтии людеи вѣры, х-абы розширилося--х православие о-и росло-о, и книги на словенский языкъ ч-абы переводили--ч, старался ѿ учоных людеи і в писмѣ бѣглых^о.

Потомъ, гды Мечислав, Болеславов, снѣ, кнзъ лядский, умерлъ, а ляхи без князя останаи^ч, Ярослав з воискомъ своимъ ходилъ до Лядскои земли и много мѣсть и замков лядскихъ огнемъ и мечемъ звоевавши^ш, и под

Перемога Ярослава над печенігами.
Малюнок XIII (XV) ст.

свою владзу^ш взявши, своими русаками осадил. Также Подляшье и Мазоешу, а потом и Литву^ю—повоевал мощно--ю и сѣлъ на своєю столицы в Києвъ. //

^мП закреслено, над ним вписано російський переклад і обратилъ ^нП закреслено ^о—^оП закреслено, над ними вписано російський переклад сожалевши по брата своего ^пП закреслено, над ним вписано російський переклад і просилъ єво ^р—^рП закреслено, на полі вписано російський переклад владен ^сП виправлено на столицю ^тП закреслено, над ним вписано помѣнялись ^уП закреслено, над ним вписано російський переклад разделъ ^фП 1024 ^хП закреслено, над ним вписано російський переклад году ^цП закреслено, над ним вписано російський переклад і обратилъ ^ч—^чП закреслено, над ним вписано російський переклад і началася замешетелства ^шП виправлено на межу ^ш—^шП закреслено, над ними вписано російський переклад и убойства ^юП 1034-г ^я—^яП закреслено, над ними вписано російський переклад і погребень ^б—^бП закреслено, над ними вписано російський переклад сам состроилъ въ Черниговъ ^аП закреслено, на полі вписано російський переклад тогда ^бП закреслено, над ним вписано російський переклад баталию арк. 20 зв. ^мѣстцу П закреслено, на полі вписано російський переклад мѣсте ^сстолица ^д—^дП закреслено, над ними вписано російський переклад где было тутъ поле запустелое от утра ^е—^еП закреслено, над ними вписано російський переклад сильно і обратилъ ^еП після слова на полі вписано назад ^жП після слова вписано і ^зП закреслено, після нього вписано російський переклад разбежалис ^цП закреслено, над ним вписано російський переклад году ^іП 1037-г після дати впи-

42
Року^а 6551-г^о Ярославъ послалъ снѣ своего Владимира з великимъ воискомъ на грецкихъ црєи воевати судами водными. ^а—А гды--^а приѣхали ^б—под Цригород--^б моремъ, збурившися^е от вѣтров море, много судовъ ^е—и армать--^е рускихъ потопило, ледве^д прибилося^е до берега. Що^е видячи^ж, грецкии воиска смѣло почали^з на Рус натирати^ч, а Рус, также осмѣлившися, кинулися на грековъ и поразили ихъ, и разогнали, і вернулися до Києва зъ княземъ своимъ Володимѣромъ.

Потомъ Владимиръ в Великомъ Новѣгородѣ заложилъ црковь Свтои Софїї. Року^і 6558-г^і поставилъ Ярославъ Илариона митрополитомъ всея Руси у Свтои Софїї, собравши епископовъ. Тогда ж пришил другим // ра- 42 зв. зомъ свтыи Антонїї зъ Свтои горы, тамъ постриженїї, ^а—и почал мешкати--^а на Берестовѣ в печерѣ, котрую был себѣ выкопаль Ила-

сано і ^іП після слова вписано і ^іП після слова над рядком вписано церьковь ^к—^кП закреслено, над ними вписано російський переклад убралъ кадyla і лампы і протчия црковныи уборы зделал ^пП виправлено на золотымя ^м—^мП закреслено, над ними вписано російський переклад и всякими уборами ^н—^нП закреслено, над ними вписано російський переклад также и башню поставилъ ^о—^оП закреслено ^пП закреслено, над ними вписано російський переклад состроивши і ^р—^рП закреслено, над ними вписано російський переклад башня іли арк. 21 ^снареченное ^т—^тП закреслено, над ними вписано російський переклад и жаловаль ^уП закреслено, над ним вписано російський переклад жаловане ^ф—^фП закреслено, над ними вписано російський переклад й приказалъ ^х—^хП закреслено, над ними вписано російський переклад чтобъ умножить ^ч—^чП закреслено, над ними вписано російський переклад бы переводить і ^цП виправлено на осталися ^шП закреслено, над ним вписано російський переклад завоєвавши ^шП закреслено, над ним вписано російський переклад власть ^ю—^юП закреслено, над ними вписано російський переклад і воевал храбро ^яП закреслено, над ним вписано російський переклад году ^бП 1043-г ^а—^аП закреслено, над ними вписано російський переклад а какъ ^б—^бП закреслено, над ним вписано под Царьградъ ^вП закреслено, над ним вписано російський переклад і зволовавши ^с—^сП закреслено, над ними вписано російський переклад і оружия ^дП закреслено, на полі вписано російський переклад едва могли ^еП виправлено на прибитися ^еП закреслено, над ним вписано російський переклад что ^жП виправлено на увидячи ^зП закреслено, над ним вписано пошли ^цП закреслено, над ним вписано російський переклад наступати ^іП закреслено, над ним вписано російський переклад году ^іП 1050-г ^а—^аП закреслено, над ними вписано російський переклад и сталь жить

рион, на митрополю взятыи, гды еще былъ свѣцкимъ священникомъ^к. ^{л-щ} томъ широко^м в Патерику Печерскомъ описано^л.

Року^і 6560-г^н умеръ Владимиръ, снъ Ярославовъ, в Новгородѣ, тамже в Новгородѣ в цркви Святой Софії, от егво змуровано^н, положенъ. ^{р-р} Року^і 61-г^с родился у Всеволода снъ Владимиръ от цревныи грецкои^т, нареченныи потомъ Маномахъ. Казимер, снъ Мечиславов, на королевство Лядское обранныи^у, утвердилъ себѣ за Ярославомъ ^ф-моцныи покои^ф, упросивши себѣ за жену сестру Ярославу родную, и црков у Краковѣ рускую ^{х-д} для неи^х поставил.^л

43 Потомъ, состарѣвшись, Ярославъ сномъ своимъ науку ^{ч-до} панованя и згоды^ч самых з собою добрую подавши^ч, розделилъ, имъ княжение: Изяславови, старшому, даль Киевъ, Свтославови — Чернигов, Всеволоду — Переясловль, Игору — Смоленскъ и Володимер, Вячеславу — Псковъ. И такъ поделивши сновъ своихъ, преставился року^ш 6562-г^н, ^{ю-и} поховалі егво^ю в Киевѣ в цркви у Святой Софії, котрую онъ самъ змуроваль^н, в гробъ мрамуровомъ^б. Тогда сны Ярославовы выпустили з поруба стрія своего Судислава, которого ^штць ихъ Ярославъ ^{а-}былъ усадилъ^а и долго держалъ ^{б-}в порубѣ^б.

43 зв.

Глава 15

Ω КНЯЖЕНІИ ИЗЯСЛАВОМЪ,

Ω МЕЖДОСОБНОЙ БРАНИ // РУСКИХЪ КНЗЕИ И Ω ВЫГНАЮ З КИЕВА ИЗЯСЛАВА

Изяславъ, снъ Ярославов, сълъ на киевскои столицы, и другіи братіи егво — кождыи на своем удѣлномъ княженіи. В пятое зас лѣто по смерти Ярославовои умерлъ снъ егво Вячеслав, кнзъ, и взялъ егво княжение братъ Игорь. Которіи то Игорь, мало живши по братѣ Вячеславѣ, третiego року умерлъ.

Потомъ половцы першии раз пришли на Русь и, повоевавши і Всеволода збивши, з користью великою и з полономъ въ свою землю вернулись. Зачалися затымъ в Руси меж-

44 дусобныя брани. Свтославъ, // братъ Ерославовъ, пошолъ на Великий Новъгород, в которомъ Ростиславъ, снъ Володимеровъ, ^{е-в} княжил, і воевалъ Свтославъ ^{е-е} Новъгородъ такъ, ажъ кнзъ Ростислав мусилъ з Новгорода утечи, и пришолъ къ Тмутороканю, выгналъ

з Тмутораканя Глѣба, снъ Свтославового, а самъ сълъ тамъ. Тѣды Свтослав пошол знову на Ростислава къ Тмутороканю, а Ростиславъ, не боячися Свтослава, але яко стрія своего шануючи, вышел з Тмутороканя доброволне. Свтославъ зас знову Глѣба, снъ своего, посадилъ княжити въ Тмуторокани и отишолъ додому. Ростислав знову выгналъ Глѣба, а самъ сълъ в Тмуторакани, // але немного си- 44 зв. дѣлъ, бо единый грекъ, Котопана названныи, далъ Ростиславу трутизну в напою, от которого Ростиславъ осмого дня умер. За що Котопана корсунцы убили.

Потом снъ Брачеславов Всеслав взялъ под себе Новгород, за що розгнѣвавшись три Ярославичи, Изяславъ, кнзъ киевскіи, Свтославъ і Всеволодъ, воину поднесли на Всеслава и, присягши при томъ ему на покои, взяли егво и посадили въ порубѣ, то есть въ вязаню в Киевѣ, зъ егво двома снами. Тогда родился Всеволоду снъ Ростиславъ, потомъ другіи снъ Владимир. Изяславъ збудовал монастыр Свтго великомученика Димитрия.

Затымъ пришли // половцы на Рускую землю, против которыхъ гды з воисками Изяславъ, Свтославъ і Всеволод вышли, половцы ихъ звитяжили и спустошили землю Рускую. И гды Изяслав вернулься до Киева зъ Всеволодомъ, просили бояре киевскіи, абы выпущено з поруба Всеслава. Але гды Изяслав не хотѣлъ выпустити, збунтовавшись и отбивши поруб, выпустили Всеслава и почали розгробляти скарбы въ дворѣ кнзя Изяслава. Видячи тыи бунты, Изяславъ, все покинувши, побѣгъ в Лядскую землю з снами своими Мьстиславом и Свтполкомъ, а Свтославъ, от Половцовъ к Чернѣгову прибѣгши и своих три тысячи забравши, гды половцы под Черниговомъ спустошили, // выскочивъ з Черни- 45 зв. гова и ударил на половцов, которых двенацать тысячей было, звитяжил ихъ, побилъ и кнзя ихъ поймал Секела, і вернулся до Чернѣгова. А Всеслав сълъ в Киевѣ на столицы.

Глава 16

Ω ПРИВЕРНЕНЮ КИЕВСКОИ СТОЛИЦЫ
ЗЯСЛАВУ ПРЕЗ БОЛЕСЛАВА,
Ω ПРЕНЕСЕНІИ МОЩЕИ СВТЫХ
МУЧЕНИКЪ БОРИСА И ГЛѢБА

Року 6577-г^д. Болеславъ Смѣлыи, кнзъ полскіи, упрошенныи от Изяслава на помощь з воисками полскими, взявши с собою Изя-

46 слава и сновъ его, пошелъ на Всеслава до Киева. Тоє послышавши, Всеслав // вышел противъ ихъ к Бѣлагороду, гдѣ устрашишися, вночи побѣгъ зъ Бѣлагорода без воіска къ Полоцку, а воиска назавтрее, обачивши, же кнзъ побѣгъ, и сами до Киева вернулись. И послали до кнзеи Всеволода и Свтослава, абы к нимъ на оборону от ляховъ пришли, мовячи, же: «Боимося Изяславу здаватися, а если не придѣте, то Киевъ спалимъ и сами до Греції поїдемъ».

Всеволод зас и Свтославъ потѣшилї ихъ словамі и послали до Изяслава, абы ляхомъ не казал пустошити Рускои земли, а жебы взяв Киевъ, спокоине поддаючися, поневаж Всеслав, кнзъ ихъ, утекль. Тоє Изяслав услышавши, учинил такъ. Пошол з Болеславомъ спокоине до Киева и, приходячи близко, //

46 зв. послалъ впередъ сна своего Мъстислава в Киевъ. Которого гды кияне приняли, онъ проводцовъ до бунтовъ поймал, иншихъ постиналъ, а другихъ послепил. А гды дал ѿ томъ ѿтцу своему Изяславу знати, Изяславъ з Болеславомъ вишол в Киевъ. И посла Изяславъ к Полоцку противъ Всеслава. Оттолъ выгнаныи, Всеслав побѣгъ до Варагов, а Изяславъ посадилъ на Полоцку сна своего Мъстислава, которыи гды рыхло умерль, посадилъ в Полоцку другого сна своего Свтополька Михаила. Крол тежъ полскїи Болеславъ, посадивши на столицы киевскои Изяслава и самъ немалыи часъ в Киевѣ з воискомъ поживши, //

47 уконтентованы от Изяслава, въ землю Лядскую свою отишолъ.

Року 6578-г^e родился Всеславу снъ Ростиславъ. Сего ж року заложена бысть црковь Свтого Михаила в монастыре на Выдубечи.

⁴⁰—Року 6579-г^e половцы воевали у Ростова⁴⁰ и выгнавъ Всеславъ Свтополка з Полоцка, а потомъ Ерополкъ звитяживъ Всеслава подъ Готычскомъ.

Року 6580-г^ж Изяслав, Свтославъ и Всеволод, кнзи, перенесли на своихъ раменахъ мощи свтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба в Вышьгородъ зъ старои цркви в новую, от Изяслава змораванною. При перенесенїи мощеи были

47 зв. митрополить Георгїи, // епископъ переясловскїи Петръ, епископъ юрьевскїи Михаилъ, свтыи Феодосїи, игумень печерскїи, Софронїи, игумень Свтого Михаила Золотовер-

хового, Герман, игумень Свтого Спаса, Николаї, игумень переясловскїи и иншии игумены всѣ.

Глава 17

О ВТОРОМЪ ВЫГНАНІЮ ИЗЯСЛАВА
З КИЕВА ПРЕЗ БРАТИИ И ОПАНОВАНІЮ
ЗНОВУ КИЕВА, И О СМЕРТИ ЕГО

Року 6581-г^з сны Ярославовы два, не памятаючи на упоминанье отцевское, Свтослав и Всеволод, выгнали зъ столицы киевскои Изяслава. Которыи, выгнаныи, побѣгъ знову до Ляховъ и мешкал в Лядскои земли четыре лѣта, а Свтослав сѣлъ // на столицы киевскои. При семь кнзѣ Свтославъ ^{и-и} ^т—року 6583^г почата бысть црковь чюдная Пресвотой Бдцы Печерская и скончалася третяго году^{и-и}.

Року 6584^к преставися Свтослав Ярославичъ и положень естъ в цркви Свтого Спаса в Черниговѣ, а в Киевѣ на столицы сѣлъ Всеволод, братъ его, и ⁴¹—родился у сна Всеволодова Владимера снъ Мъстиславов⁴¹⁻⁴¹.

Року 6585-г^м Изяслав, кнзъ, пошол зъ кнземъ Болеславомъ Смѣлымъ на свое княженіе до Киева. Противъ его вишол Всеволод з воіскомъ на Волын и учинивъ тамъ зъ Изясловомъ миръ. И пришовши, Изяслав сѣлъ

П^к склад — щень вписано над рядком арк. 21 зв. ¹⁻¹ відсутне ^мП закреслено, на полі вписано російський переклад ясьно ^нП 1052-г ^оП після слова на полі вписано владѣ ^нП закреслено, над ним вписано російський переклад постройнои ^{р-р}див. Вступ, таблицю на с. 25 ^с[10]53-г ^мП закреслено, на полі вписано російський переклад греческон ^нП закреслено, на полі вписано російський переклад выбран ^{ф-ф}П закреслено, на полі вписано російський переклад вечныи миръ ^{х-х}П закреслено, над ними вписано російський переклад для нея ^{ч-ч}П закреслено, над ними вписано военную и выгоды ^чП закреслено, на полі вписано уставил ^шП закреслено, над ним вписано російський переклад году ^шП 1054-г ^{ю-ю}П закреслено, над ними вписано російський переклад і погребен ^пП закреслено, над ним вписано російський переклад строить ^бП після слова над рядком вписано положон ^{а-а}П закреслено, над ними вписано російський переклад посадилъ заточение ^{б-б}П закреслено арк. 28 зв. ^{б-б}Володимера Ярославича ^{с-с}на ^дП 1069-г ^еП 1070-г ^еП 1071-г ^жП 1072-г ^зП 1073-г ^{и-и}див. Вступ, таблицю на с. 25 ^{і-і} відсутне ^іП 1075 ^пП закреслено ^кі 1076 арк. 45 ^мМстиславъ ^мП 1077-г

на своєї столиці в Києві, а Всеволод в Чер-
48 зв. нѣговѣ, от которого // Олєгъ Свѣтославичъ
утѣкъ къ Тмутороканю. Михайль Свѣтополкъ,
снѣ Изяславовъ, сѣлъ княжити на Новгородѣ
и Полоцку. Владимиръ Всеволодовичъ сѣлъ
въ Смоленску, Ярополкъ Изяславичъ — в
Вышѣгородѣ.

Князь Всеволод Ярославич.
Малюнок XVII ст.

Року 6586-г^н тыхъ часовъ Глѣбъ, снѣ Свя-
тославовъ, князя черниговского, от своихъ
подданных в Заволочѣ^о и^н былъ забити, и по-
ложенъ в Чернѣговѣ у Свѣтго Спаса, а Борисъ
и Олєгъ Свѣтославичи, князи, розгнѣвавшись
на Всеволода за своего отца столицу чер-
ниговскую, затагнувши половцовъ, почали
пустошити землю Рускую. Противъ которымъ
кнзъ Всеволод черниговский з воискомъ, гды
49 вышел на урочищу Зицце, // бившись, звия-
женъ былъ и побѣгъ до Киева з сномъ своимъ
Владимеромъ, до брата своего Изяслава. Ко-
торого Изяславъ мило принявши, утѣшилъ
его, себе на приклад подаючи, же два разы
былъ выганяный зъ князства и розграбленыи

р—зъ княжства и розграбленыи^р, а знову свое
отшукал. И, зобравъши воиска, князь Изя-
славъ з сномъ своимъ Ярополкомъ и зъ Все-
володомъ, и зъ его сномъ Владимиромъ пошол
до Чернигова. Олєгъ в Черниговѣ радиль
Борису о покої просити Изяслава и з нимъ
кнзеи. с—с Не хотѣл, гордо отказаль: «Смотри
готового». Уфал въ множествоъ половцовъ.
И такъ, гды зышлися воиска, билися мощно
под Черниговомъ. Там же зараз забито Бо-
риса. // В тои воинѣ забито и князя Изяслава 49 зв.
и положил дшу свою за брата своего Всеволо-
да.

Року 6586-г^м и Олєгъ побѣгъ къ Тмуторока-
ню, и розбиты половцы побѣгли. Изяславо
зас взявши тѣло, привезли до Киева и поло-
жили въ цркви Пресвятой Бдцы въ гробѣ мар-
муровомъ.

Глава 18

О КНЯЖЕНІИ ВСЕВОЛОДА

Всеволод, за помощію^у брата своего Изя-
слава отискавши Черниговъ, посадиль в
Чернѣговѣ сна своего Владимира Маномеха,
другого сна Ярополкова в Туровѣ, а самъ
сѣлъ в Киевѣ княжати^ф. Року 6587-г^х Роман,
кнзъ, снѣ Свѣтославов, нанявши // половцовъ 50
противъ Всеволода^а и пришовши з ними, сталь
у Переясловлю. Тамъже пришовши і^а Всево-
лод, помирился з Романомъ, и гды ворочался
назад Роман, убили его за тоѣ половцы. Тогда
ж князя Олга поймавши козарѣ, завезли до
Грекъ, до Цригорода. Которыи четвертого
року з Грекъ вышовши, пришол къ Тмутора-
каню, поималъ князеи Давыда і Володимера^а
Ростиславовичов^а, а самъ, сѣвши въ Тмута-
раконю, позабивалъ козаров, которыйи его до
Грек загнали, а кнзеи отпустилъ. Которыи,
гды Ярополкъ къ Всеволоду поѣхаль до Киева
на Великъденъ, прибѣгши, сѣли в Володимере
на Ярополковомъ княженіи, але Всеволод,
пославши Владимира, выгналъ ихъ и знову
посадил в Володимери на Волини Ярополка.
Року 6593-г^о // Ярополкъ Изяславовичъ 50 зв.
повсталь на Всеволода, же столицу отца его
Киевъ взялъ, послухавши злыхъ порады. Тоѣ
увѣдавши, Всеволод послалъ противъ его сна
своего Владимира, которыйи пришол на Волинъ.
Ярополкъ, в Луцку оставивши все, зведеный
от злыхъ рады, побѣгъ до Ляховъ, а Влади-
меръ шпановаль Луцкъ и посадиль князя
Давыда в Володимере вмѣсто Ярополка, мат-
ку зась и жону Ярополкову, и скарбы его
привезлъ до Киева.

Року 6594^а заложивъ Всеволодъ црковъ Свѣтго Андрѣя и монастыр при цркви девичей, в которомъ постригалася его дочка Янка и тамъ мешкала з черницами.

51 Року 6595-г^б пришол Ярополкъ от Ляховъ з воискомъ и учинилъ покой з Владимеромъ, и пошол Владимер // знову къ Чернигову, а Ярополкъ съѣл в Володимере. И по маломъ часѣ, гды поѣхал до Звинагорода, от своего милого дворянина Нерадца проколотый и забитый зосталъ. И привезли его до Киева, и споткали тѣло его кнзъ Всеволод з боярами и митрополит Иѡанъ зъ священниками и иноками, и положили его в монастыре Свѣтго Димитрия, в цркви Свѣтго Петра, от него початои муроватися. I всѣ по немъ свѣтскій, а барзѣя духовныи плакали барзо, бо тои кнзъ Ярополкъ былъ тихий, покорный, нищих любил, а наibarзѣи иноковъ, которымъ давалъ десятины збожя, з товару, зъ стад и з всего добытку своего. Набожныи, всегда просиль Гсда Бга, абы такую жъ смертью умерлъ, яко Борисъ и Глѣбъ свѣтыи были помордованы, и тую упросиль смерть. //

51 зв. Року 6596-г^а освещенна бысть црковъ Свѣтго Михаила в монастырѣ Всеволодовомъ Выдубецкомъ през Івана, митрополита, и епископов Луку и Исаию, за игумена Лазоря. Того ж року перешолъ з Новгорода ^б-к Турову—^б князь Михайль Свѣтополкъ Изяславичъ. Потомъ кнзи рускїи, Владимер новгородскїи, Давыд и Олегъ переясловскїи, Володоръ перемышльскїи^а, Ярославъ Ярополчичъ, луцкїи и владимѣрскїи, зобравшися зъ своими воисками, пошли на Лядскую землю и, невымовны шкоды огнемъ и мечемъ в Лядскои земли починивши, з великими добытками и корыстми до своих домовъ вернулись.

52 Року 6597-г^с освещенна бысть црковъ Пресвятои Бдцы Печерская Иоанномъ, митрополитом, // и Лукою, епископомъ бѣлогородскимъ, Исакиемъ, епископомъ ростовскимъ, Иоаномъ, черниговским епископомъ, при блговѣрномъ кнзе Всеволоде, за игумена Иоанна. Того ж року преставилсѣ Иоанъ, митрополитъ киевскїи, побожный и учоны, а Янка, дочка Всеволодова, поѣхавши в Грецию, привезла митрополита, еинуха, до Киева.

Року 6598-г^д Ефремъ, епископъ переясловскїи, змуровавши црковъ великую Свѣтго Михаила в Переясловли, осветилъ. Заложилъ тежъ, и црковъ Свѣтго Феодора на воротахъ, и

Свѣтго Андрѣя, и украсивши црковъ Свѣтго Михаила сосудами i всякою красотою црковною, и Переясловль, вес град, сѣи епископъ црковными мурами и городомъ барзо приоздобиль.^{е-е} //

^е-Року 6599-г^ж перенесены мощи свѣтго Феодосия Печерского з пещери в црковъ великую Пресвятои Бдцы^е. 52 зв.

Року 6600-г^з воевали барзо половцы рускую землю и взяли три города. Того ж року Василко Ростиславичъ, кнзъ перемышльскїи, зобравши воиско руское и половцовъ зятягнувши, попустошилъ многїи замки, мѣста и села лядскїи и з великою корыстью вернулсѣ додому. Того ж року умерлъ Рурикъ Ростиславич. Потомъ моръ былъ великїи в Рускои земли, которымъ зараженыи и кнзъ киевскїи Всеволод умерлъ року 6601-г^ч, и похован в цркви Свѣтои Софїи в Киеве подле отца своего.

53 Былъ справедливыи и, Бга боячися, убогихъ любилъ и давал имъ, духовныхъ барзо шановал, а наibarзѣи // иноковъ любилъ и давалъ имъ, што потребовали, за шо еще отць его Ярославъ любилъ над иишихъ и обещал ему, же мѣл быти положенъ по смерти подле его, шо и сталося. Зоставилъ по себѣ Всеволод двоихъ сыновъ, Владимера Маномаха и Ростислава. Владимеръ по смерти отца своего думал, же если бы съѣл в Киеве самъ на столицы отца своего, то бы от Свѣтополка не мѣлъ покою, бо его отца Изяслава Киевъ столица дѣдичная естъ. И такъ послал по Свѣтополка, кнзя новгородцкого, к Турову.

Глава 19

О КНЯЖЕНИИ МИХАИЛА СВѢТОПОЛКА
ИЗЯСЛАВОВИЧА И О ПОРАЖЕНИИ
ЕГО ОТ ПОЛОВЦОВЪ //

Пришолъ Михайль Свѣтополкъ Изяславовичъ до Киева после Воскресения Хрства в Недѣлю Проводную року 6601-г^ч, и сподка-

^аП 1078-г арк. 45 ^бЗаволочи ^ввідсутнє арк. 45 зв. ^г—^д відсутнє П закреслено ^е—^ж Борисъ ^зП 1078-г ^ипомочю фкняжити ^кП 1079-г ^лВсеволоду арк. 46 ^мвідсутнє ^нВолодаря ^оРостиславичовъ ^пП 1085-г ^рП 1086 арк. 46 зв. ^сП 1087-г ^тП 1088-г ^у—^ф відсутнє арк. 47 ^гперемыскїй ^дП 1089-г ^еП 1090-г арк. 47—50 зв. ^ж—^з див. Вступ, таблицю на с. 25 ^и—^к відсутнє ^лП 1091-г ^мП 1092-г ^нП 1093-г ^оП 1093-г

ныи, і вдячнє *от* киевських жителеи приня-
тыі, сѣлъ на столицы *отца* своего Изяслава
Ярославича. А Владимиръ Всеволодичъ сѣлъ
на Черниговѣ, братъ зас егѡ Ростиславъ на
Переясловлѣ. Послышавши половцы, же Сѣто-
полкъ сѣлъ в Києве княжати, прислали
пословъ своихъ къ Сѣтополку, абы з ними учи-
нили примире, якъ егѡ *отць* чинил, и далъ имъ,
що належить. Сѣтополкъ тых послов всадилъ
до вязенья. Што послышавши, половцы за-
раз вбѣгли в Рускую землю и почали огнемъ
и мечемъ пустошити. Видячи Сѣтополкъ, же

54 // неслухне учинилъ, выпустилъ послов по-
ловецких и *отослалъ* до половцовъ, просячи
у них примире, але половцы, розгнѣвавшись,
не хотѣли примиря з нимъ чинити, пустошили
Рускую землю. Послал тєды Сѣтополкъ до
Владимера чернѣговского и до Ростислава
переясловского, кнзеи, просячи ихъ к себѣ
на помощь. Которыі, собравши свои воиска,
пришли до Києва, сварилися на Сѣтополка,
ижь неслухне противъ праву послов половец-
ких сажал до вязеня, а потомъ, у Сѣтго Михаи-
ла поєднавшись, пошли всѣ три з воисками къ
Стугни рецѣ и тамъ думали и радили два кнзи
Сѣтополку не воеватися с половцами, але по-
слати *ѡ* примире, лечь киевскіи воиска крик-
нули на Сѣтополка, абы воевал и ишол за Стуг-

54 зв. ну. И такъ // пошли всѣ три кнзи противъ
половцовъ и, скоро минули Трипольє^а, зараз
сподкали ихъ половцы и битву мощную учи-
нили. Сѣтополкъ *наипервѣи от* стрелцовъ
половецкихъ зъ битвы убѣгъ до Триполья і
вночи приѣхал до Києва. Потомъ половцы
ударил на Владимєра и Ростислава и роз-
громили ихъ воиска^к. И такъ гды утекали,
Ростиславъ кнзь утонулъ в рецѣ Стугнѣ, бо
была в тои час широко^д, а Владимиръ, з ма-
лою дружиною перебивши реку, вытягнулъ
тѣло брата своего Ростислава и плакал над
нимъ барзо. И привезши до Києва, поховали
его в цркви Сѣтои Софії в гробѣ *отцевскомъ*.

55 Києва. Противъ // которыхъ выехавши Сѣто-
полкъ, гды сточил на Жилиянах битву, зосталъ
от половецѡв барзо поражении такъ, ижь
самотретъ толко до Києва утекль^м. Половцы
з великою добычью и звитязствомъ всѣ пошли
под Торчкѣкъ къ своимъ. Русь, в оближенью

в Торчєску застаючи, боронилися крѣпко,
а гды облеженємъ зморєны, помочи *от* Сѣто-
полка не могли одержати и не сподєвалися,
половцѡмъ здалися. Половцы, запаливши за-
мокъ и людеи в полон побравши, из бесчислен-
ною корыстью въ свою землю запровадили.
Сєго жь року преставился Ростиславъ, снѣ
Мьстиславовъ, внуць Изяславовъ, и похован
в церкви Прєсвятєѣ Бдци Десятинноі.

Року 6602-г^н Сѣтополкъ по такои шкодѣ
великою учинилъ // примире с половцами и 55 зв.
для мощнѣишеи приязни понялъ себѣ за жену
дочку Тоготкана^о, кнзя половецкого. Але
и такъ не стал досканалыи покои в Руси, бо
кнзь Олєгъ, уприсивши половцовъ на помощь,
пошов против Владимєра доставать кнежения
Черниговского и пустошил под Черниговомъ
волости, мѣстєчка, церкви и монастыри такъ
долго, ажъ Владимиръ, поєднавшись зъ
Олгомъ, мусилъ ему уступитъ Чернигова, а
самъ поѣхал до Переяслава на княжение.
Олєгъ сѣлъ на столицы *отца* своего в Чернѣго-
вѣ, еднакъ же половцы ещє, пустошачи около
Чернигова, набравши много корыстеи и по-
лону, завезли въ свою землю. Сєго жь року
саранча, прилетѣвъши в Рускую землю, поѣла
все збоже и траву. //

Глава 20

Ѡ СПУСТОШЕНЮ ѠТ ПОЛОВЦѡВЪ ЗЕМЛИ 56
РУСКОЙ И О ЗВІТЯЗСТВАХЪ,
И Ѡ МЕЖДСОБНОЙ ВОЛНѣ КНЗЕИ РУСКИХЪ,
И ОСЛЕПЛЕНІЮ ВАСИЛКА

Року 6603-г^н Катан^р и Итлярѣ^с, князи по-
ловецкіи, з воискомъ пришли против Влади-
мера кнзя под Переясловлѣ. Владимиръ з ни-
ми ^{м-м} примирєе под неслухною кондыциєю,
сна своего Сѣтослава давши имъ в закладѣ.
Потомъ за порадою своих и Славєты, посла
Сѣтополкового, вперед сна своего Святослава
у половцовъ вывєвши потаємне, Итляра, ко-
торыи былъ в мѣсте, за^у егѡ всѣми позабивалъ.
Потомъ, Китана запросивши на слово до себе,
не вѣдающого ничего *ѡ* Итлярѣ, // зъ егѡ дру- 56 зв.
жиною позабивалъ. И зараз кнзь Сѣтополкъ,
з своимъ воискомъ зъ Києва пришовши, з Во-
лодимєромъ ударил на половецѡв несподѣ-
ванє, барзо ихъ побили, погромили и на кочо-
виска ихъ стада и чєляд побрали в полонъ,
и з тымъ всѣмъ до домов звитязцы приѣхали.
Того жь року знову половцы, воискомъ при-
шовши, Туровъ^ф, замокъ Сѣтополков, облегли
и цѣлое лѣто лежали, ажъ Сѣтополкъ ихъ

поєдналь, и *отишли*. Потомъ пришол Бонякъ Шолудивый, кнзь половецкій, к* Києву з войскомъ и повоевал округъ Києва, и дворъ княжій на Берестовомъ спалиль. Тогда ж Тогорткан, тесть *Свтополковъ*, з сынами пришол под Переясловль. Против ихъ *Свтополкъ* і Владимиръ // з войскомъ пришли и десятого дня июля зышовшися з половцами над Трубешью рекою, побили наголову половецовъ. Тамъ же Торткана⁴ з сынами забито.

Року 6604-г^ч другий разъ Бонякъ пришол под Києвъ и мало не убъгъ у город, и попалили окола города, и пожегль монастыр Стефановъ. Оттоль пришли к монастырю Печерскому и мы, мовить Нестор, чернцы, побъгли з монастыря на берегъ, а иншиі на полаты. Вырубали ворота монастырскій половцы и двери келиі разбивали, и брали, што нашли, запалили монастыр и двери церковный збоку, и брали, што было з цркви, и образы палили, и насмъ-
57 зв. валися, мовятчи: «Где есть Бгъ ихъ, да поможетъ имъ». Тогда и дворъ // Красный, *от* Всеволода на холму на Выдобичи поставлены, спалили.

Того ж року прихвали кнзи рускій до Києва, хотячи промыслити, яким бы способомъ забъгти такимъ частымъ половецкимъ поганскимъ набъгомъ, и послали до *Олга*, кнзя, просячи, абы к нимъ на раду тую прихвалъ. А Олегъ, насмъваючися, *отповѣдилъ*: «Не поїду я и не хочу радитися в Києве з владыками и з ченцами, и с подданными». Такою гордою *отповѣдью* розгнѣваний, кнзи *Свтополкъ* і Владимиръ Мономах пошли з войскомъ противъ Олга и облегли его въ Стародубе на замку, и штурмовали до его крѣпко тридцат и три дни. Потомъ Олегъ, боронившися крѣпко, з людми знемогъ и упросил *от* тых кнзеи //
58 покои, под присягою обѣцавши к нимъ до Києва прихвати, але не учиниль ведлугъ крестного целованя, лечъ з войскомъ пошол к Мурому. А Изяславъ, снъ Володимера Мономаха, зъ Мурома зточиль з нимъ битву, и в тои воинъ забито Изяслава. І взялъ Олегъ Муромское и Ростовское княжение.

Потомъ Мъстиславъ, братъ Изяславовъ, кнзь новгородскій, послалъ до *Олега*, обѣцуючи его з *отцемъ* своимъ Владимиромъ поеднати, хотяи и брата его забилъ. И послал впередъ на провѣдки брата своего Ярослава. Але Олегъ, лакомствомъ княжения Новгородского знятыи, собрал войско^{ш-ш} и с нимъ Добрыню Ругаиловича з сторожею, которыхъ
58 зв. гды Мъстиславъ поималъ, *Олеге*, // устрашившися, пошолъ к Ростову, а Мъстиславъ за

нимъ гонился, и поєднался з нимъ *Олеге*. Але гды, поєднавшися, Мъстиславъ ро спустиль войско, *Олеге*, зламавши примире, знову пошолъ з войскомъ несподѣване на Мъстислава. А Мъстиславъ скоро собралъ, сколько могъ, войска, приспѣлъ тежъ к нему и Вячеслав, братъ его, *от* *отца* з войскомъ присланы, и ударилися мощно зъ *Олегомъ*, и звитяжили, его, ажь *Олеге* утекль до Мурома, а *оттоль* до Резани. Где догонивши его Мъстиславъ, послал к нему, лагодне намовляючи, абы не бѣгалъ по чужою земли, але жебы, примирившися, вернулся до *отчизны* своєї.

Року 6605-г^ш собравшися кнзи рускій в Любечю, учинили межи собою примире //
59 под присягою, жебы на половецовъ воевали, а не свою землю междособною воиною пустошили, лечъ рыхло зламали тоє примире. Бо *Свтополку* Давыд Игоревичъ сказал, в Києвъ прихавши, на Василка Ростиславича, кнзя перемысльского, же *он* твоего брата Ярополка забилъ и тепер мыслить тебе и мене згубити, намовившися з Володимером, инши^ю княжения побрати, промышляли *о* немъ. Не хотѣль *Свтополкъ* Давыду в томъ вѣрити, але Давыд под присягою такъ быти сказалъ и намовлялъ *Свтополка* на Василка. Гды теды до Києва, перевезшися на Выдубечи, прихвалъ Василко, *Свтополкъ*, запросивши его к себѣ, намовившися з Давыдомъ, казали кнзю Василку //
59 зв. *очи* вылупити. Тое послышавши, Владимиръ Маномыхъ, *Олеге* и Давыд *Свтославичи* плакали по Василку, же ослепленъ, собрали войско и мысли поити противъ *Свтополка* за такъ неслыханое над братомъ Василкомъ окрутенство. *Свтополкъ*, послышавши тоє, хотѣл побъгти до Половцов, але кияне его задержали. Митрополитъ киевскій Никола и панове киевскій перееднали Владимира и других кнзеи къ *Свтополку*, прекладаючи тоє, же гды межи собою будете битися, половецы, урадовавшися, попустошати землю Рускую. И такъ кнзи усмирилися межи собою.

арк. 51 зв. ^іпринатый арк. 52 ^дТрипол ^квойско ^аширока ^мубъгль ^пП 1094-г арк. 52 зв. ^оТогорткана ^пП 1095-г арк. 53 ^кКатанъ ^сИнтларъ ^{т-т}оучиниль ^{уз} ^фГурговъ ^хко арк. 53 зв. ^тТогорткана ^пП 1096-г арк. 54 ^{ш-ш} на Мстислава и послалъ впередъ на провѣдки брата своего Ярослава *П* після слова над рядкомъ вписано на Мстислава ^пП 1097-г ^пП виправлено на наши арк. 55 ^{а-я} Василка

А Давид Игоровичъ, хотячи княжение ^{я-а} ослѣпленого Перемыслское себѣ отняти, гды пошел з воискомъ, самъ от Володаря, // брата Василкова, в Бузку былъ облежен. Тамъ же Володаръ, пославши, строфовал Давыда ѿ окрутенство над Василкомъ. Давид не себе, лечь Сѵтополка в томъ виннымъ чинячи, примире зъєдналъ на тои часъ у Володаря. На початку весны кнзи Василко Ослепленый і Володоръ, братъ его, з воискомъ пошли противъ Давыда Игоровича на Волынъ и, добывши Всеволода, мѣста запалили и людеи в немъ помордовали. Потомъ пришли к Володимеру, где Давид заперлся былъ, и мусиль Давид з Володимера выдати двох, которых Василко и Володар потребовали, Василия и Лазаря, которых яко причинцов ослѣпления Василкового казали высоко на деревьях // повѣшати и стрелами насмерть постреляли. Сѵтополкъ тежъ, хотячи помѣститися на Давыдъ Игоровиче, же он на Сѵтополка складаль вину ослепления Василкового, поѣхал до Брестя, от Ляховъ помочи на Давыда просячи. А Давид также побѣгъ до Владислава Гирмана, кнзя лядского, на Сѵтополка просячи помочи. Обѣцал обоимъ кнзъ полскій, побравши от обоих подарки великий, и пришовши ляхи над Бугъ, хотѣли Сѵтополка з Давыдомъ погодити, але гды не могли, ни одному не помагаючи ѿтишли. Пришел теде Сѵтополкъ з воискомъ своимъ и облежь Давыда в Володимери, и стоял такъ седмъ недѣль, ажъ Давид утекль знову до Ляхов, а Сѵтополкъ // Володимеръ город опановаль. Ѡттоль Сѵтополкъ пошоль з воискомъ на Василка и на Володаря, кнзеи премыслских, а Василко і Володаръ зь своим воискомъ пошли противъ Сѵтополка и, бившися мощно, звитяжили Сѵтополка.

Пошел теде Сѵтополкъ знову до мѣста Володимера и посадилъ тамъ сна своего Мъстислава, а Ярослава, сна другого, послаль до Венгеръ, просячи ѿ помочь на Василка и на Володаря. Самъ пошел до Киева и збираль воиско. Коломанъ, кроль венгерскій, з воискомъ своимъ пришоль, и два епископы з нимъ. И положившися ѿбозомъ меже реками Вярор и Саномъ, облежь Перемышль, где Володар былъ заперлся. А Давид, ижь не мѣль // от ляховъ помочи, пошел до Половцов. Сѵтополкъ в дорозѣ Боняка, кнзя половецкого, затыгъ его против венгеров, и положивши

Боняк свое воиско недалеко от Перемышля, вночи самъ пошел в лѣсъ и завыл голосомъ волчимъ. Волки на его голосъ также завыли, и с тоеи ворожки надѣю звитязства взявши, казал воиску своему быти готовому на воину.

А такъ другою дня, розделивши воиско на трое, двѣ части на засадѣ поставил, з третью самъ ударилъ на венгеры, а нарокомъ зараз от венгеровъ почаль утекати. Венгеровъ, разумѣючи, же от правды Бонякъ утекаетъ, за нимъ несправне гонили, а Бонякъ з засажеными двома частми // з-заду почаль венгѣровъ сѣчи и латво ихъ побиль, и погромилъ, и двохъ ихъ епископовъ там же забито. Самъ крол ихъ венгерскій з остаткомъ воиска ледве утекль, а Ярославъ побѣгъ к ляхомъ в Бересте.

Давид засъ Игоровичъ, звитязствомъ тымъ поднесшися, пошоль и облежь Володимер. И гды штурмоваль Давид до мѣста, там же в мѣсте пострелен оа штурмуючихъ застал Мъстислав, снъ Сѵтополковъ и умерль з тою вѣдомостью.

Гды володимерцы прислали до Сѵтополка же не могутъ далеи отблеженъ терпѣти, Сѵтополкъ з Киева з людми послал на отсѣчь воеводу своего Путятю, который приѣхавши тихо к мѣсту Володимеру, // ударил зненацка на Давыда и поразилъ его такъ, ижь мусиль утечи от облеженя, а Путятя, поставивши Василя старостою в Володимери, самъ до Киева отѣхаль. Кнзъ Давид Игоровичъ, пораженъ от Путятя, знову побѣгъ до Половцов и, затыгнувши другий раз Боняка з половцами, пошел под Луцкъ на кнзя луцкого Сѵтошу для того, ижь Светоша под присягою обѣцал был Давыду дати знать, гды бы на него Сѵтополково воиско ишло, аже не перестережь. Гды Путятя ишол з тоеи причины Давид Луцка добывал. А Светоша, поєднавши Давыда Игоровича, уступил ему Луцка, самъ пошел до Чернигова къ своему ѿтцу, Давыду Сѵтославичю. Давид // тежъ Игоровичъ, взявши Луцкъ, пришоль з воискомъ къ Владимѣру мѣсту, з которогъ зараз Васил, от Путятя zostавлени, утекль, а Давид опановаль мѣсто Володимер.

Року 6606-г^е знову на весну Сѵтополкъ, зобравши воиско, пошел противъ Давыда Игоровича до Володимера на Волынъ, з которого Давид з жоною и зо всѣмъ утекль до Лядскои земли. А Сѵтополкъ, взявши Володимеръ ^{д-д} Маномахъ сего року заложил црковъ Пресвятыя Бѣдцы в Переясловлю на княжомъ дворѣ. Того жь року заложилъ Владимир и город на Ѡстрѣ.

63 зв. Року 6607-г^е зъѣхалися кнзи рускїи Свтополкъ, Владимиръ, Олегъ и Давыд Свтославичъ и, учинивши у Вѣтичахъ межи собою покої, призвали // до себе з Лядскои земли Давыда Игоровича выгнанного през пословъ, и сказали ему, *иж* Володимерского ему княженія не дадутъ для того, же часто край Рускїи *от*толь пустошил, единак, жебы не волочился по чужих земляхъ на смѣхъ людскїи, поступили ему тое: Свтополкъ далъ ему Острогъ, Дубно, Заславье и Чорториискъ, придалъ к тому и Дорогобуж, а Владимиръ и Давыд Свтославичъ зъ Олгомъ по двѣсте гривень давати ему жъ поступили. Давыд Игоровичъ тое все принял, але, недолго в Дорогобужу мешкавши, умерлъ.

64 Року 6609-г^е преставился Всеслав, княз полотскїи, апрѣля 14. Того ж року кнзи рускїи Свтополкъ, Владимиръ, Давыд и Олегъ учинили покої с половцами // і дали себѣ заклад добрыи, зъ обоихъ сторонъ люди зацныхъ. Сего жъ року заложилъ Владимиръ црковъ Пресвятыѣ Бдцы, епископи въ Смоленску.

Року 6610-г^ю хотѣл посадити Свтополкъ, сна своего, кнземъ в Новгородѣ, бо Свтополкъ самъ первѣи тамъ княжил, а Мъстислава, сна Владимироваго, посадити в Володимери на Волыни, але новгородцы не схотѣли Свтополковича, взяли знову себѣ Мъстислава. Сего жъ року преставился Ярославъ Ярополковичъ, августа 11. Сего ж року дочку свою Збыславу отдалъ Свтополкъ за кнзя лядского Болеслава. Того ж року родился у Володимера снъ Андрѣи. //

64 зв.

Глава 21

О значномъ надъ половцами кнзеи рускїихъ по килка разъ звитязствѣ, о вписаню межи свтыи свтго Феодосія печерского, о смерти свтополка и о розруху в киеве по его смерти

65 Року 6611-г^ю половцы, не додержавши примиря, часто в Рускую землю вбѣгаючи, полоны брали. Для того Свтополкъ, кнзь киевскїи, і Володимер, з ышними кнзями надумавшися, поднесли воину на половцов. Свтополкъ, Владимир, Давыд Свтославичъ, Давыд Всеславичъ, Мъстиславъ, внук кнзя Игоровича Вячеславъ Ярополчичъ и Ярополкъ Владимировичъ, зобравши воиска великїи, // послали до Давыда и Олга,

кнзеи черниговскихъ и сѣверскихъ, абы ишли з ними на столнихъ неприятелѣи. Олегъ хоробою вымовившися, а Давыд *и-и* своимъ воискомъ пришол. Пошли всѣ князи и пришли под Сутинъ, городъ половецкїи. Услышавши тое, половцы собралися в великомъ множствѣ, з гордостью хрестиянъ хотячи поглотити. Але на половцовъ самъ Гсдь Бгъ

Похід руських князів на половців.
Малюнок XIII (XV) ст.

страхъ великїи напустил, и жъ и сами, и кони ихъ дрижали, а русь, молячися Гсду Бгу і уфаючи млсти его, весело ишли и кони ихъ ржали. Половцы, обачивши рускїи воиска, страхомъ Бжиимъ поражены, утекли зараз, а рус, скочивши за ними, били ихъ, сѣкли, топили такъ, *иж* полны поля и реки труповъ половецкихъ были, и кнзеи // ихъ дватцатехъ 65 зв. русь забила. И много корысти, и скарбовъ, и полону набравши, до Рускои земли вернулися. Того ж лѣта саранча была великая.

Року 6612^і Владимиръ отдалъ свою дочку за царевича грецкого Алежѣевича царигородского. Того ж року Свтополкъ, кнзь киевскїи, отдалъ свою дочку Предиславу за крелевича венгерского. Того ж ^{і-і}родился Свтополку снъ Брячиславъ. Того ж року митрополит Микифоръ^і на митрополитанскои столицѣ посаженъ. Того ж року преставился Вячиславъ Ерополчичъ. Того ж року послалъ Свтополкъ Путятю з воискомъ и Владимиръ сна своего Ярополка, а Олегъ самъ пошол до Минска на

арк. 56 ^бСпоткалъ арк. 56 зв. ^аот ^бажъ ^вП виправлено на мѣста ^гП 1098-г арк. 57 ^{д-д}посадилъ в немъ сына своего Ярослава. Владимиръ ^еП 1099-г ^жП 1101-г ^зП 1102-г ^иП 1103-г арк. 58 ^{и-и}з ^іП 1104 ^{і-і}року ^кНикифоръ

Глѣба, взявши и Дѣда Всеславича, але не одолѣвши, вернулся назад.

66 Року 6613^к // митрополитъ поставилъ епископовъ Амфилохія в Володимирѣ, Лазаря в Переясловлю, Мину в Полоцку.

Року 6614-г^а половцы пришли на Русь къ Зарѣчью. Противъ ихъ послалъ Сѣтополкъ Иванка Захарчича и козарина з воискомъ своимъ. Который половцовъ догонивши, подле Дуная побилъ и полонъ весь отняли.

Року 6615-г^а Бонякъ и Шаруканъ, и инши многіи кнзи половецкии з войсками пришли и стали около ⁴²—Лубенки реки⁴². А кнзи Сѣтополкъ, Владимиръ, Олегъ, Сѣтослав, Мьстислав, Вячеславъ и Ярополкъ пошли противъ ихъ и, переправившия через Сулу рѣку, крикнувши, ударили знагла на половцовъ. Половцы зъ страху не могучи до 66 зв. справы приити, едны конми, // другіи пѣши розбѣглися. А рус ихъ бьючи, сѣкучи и имаючи, от Лубень гонили аж до Хорола. Там же забить Таша, Боняков родныи братъ. Пишетъ Вапови, же там же Бонякъ и Шаруканъ, кнзи, забити застали, а кнзи рускии з великимъ добытком, з корыстми и з полономъ вернулись до своихъ домовъ, а Сѣтополкъ, пришедши до Печерского монастыря ^о—и, поклонившия^о Пресветои Бдцы и гробу свѣто Феодосія, дякуючи за звитязство над поганями, мѣл бовѣмъ звычаи Сѣтополкъ заждыи, идучи на воину, приходи до Печерского монастыря, и, ⁴³—поклонившия Пресветои Бдцы и гробу преподобного Феодосія⁴³, и блгословившия у игумена, ити на воину. Того ж року преставилася княгиня Сѣтополкова мати. //

67 Року 6616^а заложилъ црковь каменную Сѣтого Михаила Золотоверхую великий кнзь киевский Михаилъ Сѣтополкъ, весь верхъ цркви позолотил и вшелякою оздобою црковною украсил, бо перед тымъ была старая уже и не позалаченая, еще при кнзѣ Владимирѣ поставленая за старанемъ первого митрополита Михаила на имя его. Того ж року и трапезу печерскую скончали при игуменѣ Феоктистѣ, который то Феоктистъ радилъ Сѣтополку, абы преподобного Феодосія межи свѣтymi вписано и поминано. Сѣтополкъ самъ, знаючи свѣтое житіе свѣто Феодосія, митрополиту ка-

заль епископовъ собрати. А гды собралися епископы, самъ Сѣтополкъ всѣмъ // житіе пре- 67 зв. подобного Феодосія сказалъ чудное. И такъ всѣ свѣтителі з радостию вписали межи свѣтыхъ свѣто Феодосія, и поминають до сего дня. Того ж року црковь Пресвятыя Бдцы Влахерна на Кловѣ докончена. ⁴⁴—Тогда ж Еупраксія⁴⁴, точка Всеволодова, преставилася и положена в Печерскомъ монастырѣ.

Року 6617-г^о посылалъ Володимиръ на Половцы Дмитра Игоревича, который вежи ихъ побралъ и с корыстью вернулъся.

Року 6618-г^о половцы, убѣвши в Рускую землю, у Тучина полон побрали.

Року 6619-г^о рускии кнзи Сѣтополкъ, Володимиръ и инши, наравившия, абы половецъ знесли, з снами своими и з воисками навеснѣ, // в великий постъ втори недѣли, пошли на половецъ. И перешовши Сулу, справилися порядне. Потомъ перешли Голтву і Ворскль, пришли к Дону. Через Донъ перешовши, пришли до мѣста Шураканя. От- 68 толь вынесенными имъ ѣднемъ и виномъ покрѣпившия и молячися, пришли до замку половецкого Суворора и запалили мѣсто и замокъ, а половецъ готовых до битвы пришло много.

Тамже кнзи рускии, сприягшия лѣпше умерти, ниж утекати, на Бга уповаючи, ударили разомъ на воиска половецкии и розбили ихъ, распорошили и навтрее^у, в субботу Лазареву, также і в недѣлю Вербную отпочинули, хвалячи Бга. В понеѣлокъ Страшнои^ф недѣли знову еще // большое мнозство половецъ 68 зв. собралося, і гды зышлися, и почали зъ князми рускими битися, князи рускии тою жъ помочию Бжию половецъ побили, и през чтыри дни утекаючихъ гонячи, сѣкли, а забравши жоны ихъ, дѣти, таборы, стада і всѣ скарбы и полонъ, з звитязствомъ и з радостию до земли Рускои своєї вернулись. И сами половецы — неволники признавали, ижъ видели над воисками рускими ѣздячихъ ангеловъ въ свѣтлыхъ зброяхъ и помогаючихъ руси сѣчи половецъ. И гды приѣхали кнзи рускии в Рускую землю, въсюды ихъ епископы і всѣ духовныи з крстми и свѣцкии з радостью спотыкали, хвалячи Бга за звитязство над половецами. И были безпечныи // Рускии край от 69 половецъ. Слава того звитязства до Грециі и до Рьму ажъ дошла. Того ж року преставилася княгиня Всеволодова, похована въ цркви Сѣто Андрѣя. Умерль тежъ Иованъ, епископъ черниговский.

Року 6620-г* Ярославъ, сынъ Сѣтополковъ, ходилъ противъ Ятвѣговъ и звияжилъ ихъ, а вернувшись къ Новгороду, пославъ і взявъ дочку Мѣстиславу, Володимерову внуку, себѣ за жену. Того жъ року Евфимію, княжну Володимеровну, венгерскій король взялъ себѣ за жену. Того жъ року Феоктистъ, игумень печерскій, епископомъ черниговскимъ поставленъ бысть, а на его мѣсце поставленъ былъ Прохоръ, попинъ, игуменомъ печерскимъ.

69 зв. Року 6621-г^ч // преставился блговѣрными великіи кнзъ киевскіи Михаилъ Сѣтополкъ Изяславичъ, тестъ короля Болеслава, в Вышгородѣ, мсца апрѣля 16 дня. И привезли его до Киева, и плакали надъ нимъ бояре і вся его дружина, и положили его в цркви Золотоверхои свтго Михаила, которую самъ змуровалъ, на правои сторонѣ в притворѣ, в каменномъ гробѣ. А княгиня, жена Сѣтополкова, такъ великую млстину за дшу мужа своего монастыромъ, священникомъ и убогимъ роздала, же всѣ дивовалися, гдыжъ никто такои предъ тымъ великою не учинилъ млстыни.

По смерти Сѣтополка стался розрухъ: жолнѣре и иншіи при нихъ в Києве розграбили дворъ Путятъ и жидовскіи дворы, и скарбы побрали, а кияне // што наирѣхлѣи послали з тоєю вѣстью до Владимера, просячи его на княжение Киевское. Тое услышавши, Владимеръ плакалъ смерти Сѣтополковы.

Глава 22

Ω КНЯЖЕНІИ ВЛАДИМЕРА МОНОМАХА И Ω ВТОРОМ ПРЕНЕСЕНІИ МОЩЕИ СВѢТЫХЪ МУЧЕНИКЪ БОРИСА И ГЛѢБА

Кнзъ Владимеръ Мономахъ приѣхалъ до Киева, усмиривъ тыи бунты и сѣлъ самъ на столицу отца своего Всеволода в Києве, а ⁴⁵—Ярополькъ сѣлъ в Володимери на Волыню⁴⁵. Послышавши половцы о смерти Сѣтополка, вбѣгли были // в Рускую землю. Володимерь о нихъ услышавши, зъ Олгомъ посполу, изъ сынами и зъ сыновцами своими пошовши, прогнавъ половцовъ, зъ земли Рускои. Потомъ кнзъ киевскій Владимеръ Мономахъ, подзоръ маючи ω сынѣ Сѣтополковомъ Ярославѣ, кнзѣ владимерскомъ, жебы его зъ княжения Киевскаго не выгналъ, змовившись и зшовшись съ князьями перемышскими Восилкомъ⁴, ш—ш Ростиславомъ Володимеровичомъ⁴⁴, пошовши зъ воискомъ, облегли в Володимери Яросла-

ва Сѣтополковича, а Ярославъ, не чюючи себе і въ чомъ быти виннымъ, зъ мѣста безъ обороны вышелъ, а⁴⁰ Владимера лагодными словами переедналъ, просячи, абы клеветниковъ не слухалъ и похлѣбцовъ. // И такъ поеднаны Владимеръ отишолъ до Киева. Знову не за долгиі часъ оклеветали Владимеру Ярослава, якобы хотѣлъ Владимера зъ киевскои столицы выгнати албо забити. Владимеръ послалъ до Яросла-

71

Князь Володимиръ Мономахъ.
Малюнок XVII ст.

ва, жебы къ нему до Киева приѣхалъ. Але Ярославъ, остереженный отъ жолнѣровъ, ижъ небезпечно здоровя ѣхати до Киева, покинувши свою столицу Владимеръ своему рыцарству, зъ женою, зъ детми и со всѣмъ своимъ скарбомъ отѣхалъ до кнзя Болеслава Кривоустого, швагра своего, отъ которого былъ вдячне принятый. А кнзъ Владимеръ вмѣсто⁴ Владимера⁴ опоновалъ и посадилъ тамъ сна своего

⁴П 1105 ⁴П 1106-г ⁴П 1107-г арк. 58 зв. ⁴пѣшо ⁰⁻⁰поклонилса ⁴П 1108 ⁴П 1109-г ⁴П 1110-г ⁴П 1111-г арк. 59 зв. ⁴назавтрее ⁴Страстной ⁴П 1112-г ⁴П 1113-г арк. 61 ⁴Василкомъ ш—ши ⁴Володорovichом ⁴и арк. 61 зв. ⁴мѣсто ⁴Владимеръ

71 зв. Романа. Сновь теж своихъ Свтослава в Переясловли, а Вячеслава // въ Смоленску посадилъ. Сну своему Роману понялъ за жену Володимеровну^а. Того ж року Мъстислав заложивъ црковъ каменную Свтго Николы на княжомъ дворѣ у торговища в Новгородѣ. Того ж року Владимиръ посадилъ сна своего Ярополка в Переясловли.

Року 6622-г^б преставилъ Свтославъ, снъ Владимировъ, и положенъ в цркви Свтго Михаила в Переясловли, а Мъстислав Новгородъ болше первого распостранивъ.

Року 6623-г^в Владимиръ Мономахъ, змурававши в Вышгородѣ цркъв камен. во имя Свтых мученикъ Бориса и Глѣба, з братьею своею, съ Давыдомъ Свтославичомъ и Олгомъ, братомъ его, перенесли мощи свтых мученикъ Бориса и Глѣба // в тую црковъ. При томъ пренесеніи былъ митрополитъ Никифоръ и Феохтисть, епископъ чернѣговскій, Лазарь переясловскій, Никита белгородскій, Данииль гурговскій, игумены Прохор печерскій, Селивестръ Свтго Михаила, Сава Свтго Спаса, Григорій Свтго Андрея, Петръ кловскій и инши игумены. И перше освятили црковъ новую каменную, потом перенесли мощи свтых мученикъ в тую новую, на ихъ имя змураванную, а гды не могли за мнозствомъ людѣй в црковъ внести, сребро казалъ Владимиръ метати^с. Которое хватючи, люди роступилися от части, и такъ ледве внесли в црковъ и поставили на правои сторонѣ //

72 зв. в цркви. А Владимиръ труны свтых оковал сребромъ и позолотилъ. Также и мѣстце тое, гдѣ ихъ поставлено, приоздобилъ. Того ж року преставилъ кнзь чернѣговскій Олегъ Свтославичъ и похованъ у Свтго Спаса в Чернѣговѣ подле отца своего. В той же рокъ Владимиръ учинилъ мостъ черезъ Днепръ.

Глава 23

О ДАЛШОМЪ КНЯЖЕНИИ
ВЛАДИМЕРА МОНОМАХА И О ЗВИТЯЗСТВАХЪ
ТАКЪ ЕГО, ЯКО И ИНИХЪ КНЗЕИ,
О СМЕРТИ ВЛАДИМЕРОВОИ, И ПОХВАЛА
ЕГО ВЕЛИКАЯ

73 Року 6624-г^д кнзь Владимиръ з снами своими и з Давыдомъ // Свтославичомъ, и з Олговыми сынами ходилъ на Глѣба, кнзя, къ Смолен-

ску за тое, же Глѣбъ повоевалъ Друговичи и Случескъ запалил, и укарявъ Владимира. Тогда взялъ Вячеславъ Оршу, а Давыдъ зъ Ярополкомъ Дрогоитеекъ. Владимиръ самъ пошолъ къ Смоленску. Князь зас Глѣбъ заперлъся въ Смоленску. И гды Владимиръ противъ Смоленску почаль ставити избу, устрашился еио Глѣбъ, послалъ до Владимира, просячи ѿ покои. Владимиръ, зжалившись кровопролития, ѿбѣца покои. И такъ Глѣбъ, вышовши з мѣста, поклонился Владимиру, ѿбѣцуючи ему послушнымъ быти. А Владимиръ, давши Глѣбу покои, далъ ему Минскъ и отишолъ до Киева. Ярополкъ тых же // часовъ збудовалъ городъ 73 зв. Желды другоичаномъ, которыхъ былъ пополонилъ.

Мъстиславъ Володимировичъ з новгодцами^с и с пековцами^с ходилъ на Чюд і взялъ ихъ городъ именемъ Медвежая Голова и погостъ, а набравши много корысти, з полономъ великимъ вернулъ додому. Того ж року Левон, царевичъ, зять Володимеровъ, ходивъ на курь^ж і взялъ с килка городовъ дунаискихъ, тамъ же ѿ двухъ сарацениновъ лестию забивъ^с. А Владимиръ послалъ Иоанна Войтишича и посажалъ старосты свои надъ Дунаемъ. Сына зас своего Ярополка зъ Всеволодомъ Давыдовичомъ послалъ на Дон, где взяли три города половецкіи, Сугровъ, Шаруканъ и Балинъ. Оттолъ Ярополкъ // привелъ себѣ жону, полонивши якаго кнзя дочку. Вячеславъ тежъ з Фомою Ратиборичемъ ходилъ къ Днестру Того ж року преставилъ Романъ Всеславичъ и Мъстиславъ, внукъ Игоровъ. А Володимеръ отдалъ дочку свою Агафию за Всеволода.

Року 6625-г^д Владимиръ привелъ сна Мъстислава з Новгорода и далъ ему Бѣльгородъ, а внука своего, сна Мъстиславового, посадилъ в Новгородѣ. Ярославъ, сынъ Свтполковъ, кнзь володимерскій і волынскій, мешкаль у кнзя полского Болеслава. — На помощь и Коломана, брата короля венгерского Стефана, такъ же князеи Володаря и Василка перемышльскихъ и Володимера Володоровича, взявши // отъ нихъ воиска часть, заразъ 74 зв. на Волыню свои мѣста Володимеръ, Балзь и иншиі ѿтобралъ. Потомъ з Болеславомъ и з ыншими пошолъ подъ Киевъ. Владимиръ Мономахъ ѿтишолъ тогда на Бѣлую Русь, и гды Ярославъ поишолъ подъ Киевъ, зъ Киева Владимирово рыцарство мощно было на Ярослава. И любо его ляхи и венгеры оборонили, еднакъ, в килкахъ^д мѣстѣцахъ пораненыи, Ярославъ рыхло умерлъ, а Болиславъ з ляхами и з венгерами, за порадою и причиною Володаря и Василка покои давши Кафу^д, отишли домовъ. Того ж року понялъ Владимиръ Ту-

75 гортъканову внуку за жену Андрѣю, сну своему, и Глѣба вывелъ з Смоленска. Црковь теж заложил на Алтѣ рещѣ // Свѣтыхъ мученикѣ Бориса и Глѣба на томъ мѣстѣ, где забито свѣтго Бориса.

Року 6626-г^к преставился Роман Володимировичъ, кнзъ владимерскій. На его мѣстѣ Владимиръ послалъ другого сна своего, Андрѣя, да^а Володимера.

Року 6627-г^к Владимиръ взялъ кнзя Глѣба з Минска и привез его до Києва, где того ж року и умерлъ Глѣбъ Всеславичъ.

Року 6628-г^к Георгиі Владимировичъ ходилъ по Волзѣ на Болгары и повоевали ихъ, вернулъся с корыстью и з полономъ многимъ. Также Андреи Владимировичъ ходил на Ляхи и повоевал ихъ и, много корысти и полону набравши, вернулъся. Того ж року преставился Ростиславъ Давыдовичъ.

75 зв. Року 6629-г^к Владимиръ прогналъ з Руси // берендичевовъ и торакововъ^а, и печениговъ. Того жъ часу Володоръ, кнзъ перемышльскій, сна своего Владимира з воискомъ послал на Ляхи и, много людскихъ волостей збуривши, зъ скарбомъ великимъ и з полономъ^б вернулъся —^в до о^втца къ Перемышлю^с.

76 Року 6630-г^к Владимиръ Мономахъ Всеволодовичъ, кнзъ киевскій, преставился и похованъ в църкви Свѣтой Софіи в Києвѣ при о^втцевскомъ гробѣ. Тои Владимиръ Маномахъ Рус, утравленую и незгодами, і воинами междусобными сыновъ Владимировыхъ розорваную, своимъ разумомъ и мужествомъ въ единомъ злучил і в монархию албо самодержество постарому привел, смиривши незгодныхъ кнзевъ; всѣмъ неприятелемъ былъ моцнѣй и страшнѣй, половцовъ значне бивал, // генвенсовъ и волоховъ в Таврицѣ, гдѣ теперъ Перекопъ, бивал и Кафу, мѣсто славное столечное, под ними взялъ. Тоі же Владимиръ, гды над моремъ з венгерами^д мѣлъ потыкатися, гетмана ихъ, старосту кафского, вызвалъ самъ-на-сам, и гды ободва^е до себе скочили, Владимиръ того гетмана копиею з коня выпѣхнул и, поймавши, звязал, и до своего воиска узброенного за всѣмъ привел, знялъ с него ланцугъ золотыи из^ж перлами и з^з каменми дорогими саженыи, которыи бармой называют, да и поясъ золотыи з перлами, и оставилъ тыи клеиноты потомкомъ своимъ, великимъ кнземъ.

76 зв. Также и шапку кнжую з бляхами золотыми, перлами и иншими дорогими каменми // коштовне саженую, оставил на посвѣщение ве-

ликихъ кнзевъ и для маестату албо престола величества. И до сего дня, повѣдають, ижъ тыи клеиноты в скарбѣ цреі блгочестивыхъ московскихъ суть, и уживають ихъ при посвѣщенію на црство, от того Владимира Маномаха род свои проводятъ и самодержцами албо монархами называются. Владимиръ тои для того Мономахомъ названнѣи, ижъ самъ-на-самъ неприятелемъ вызвалъ и з ними, самъ потыкаючися, звитяжал, ⁴⁶—бо «мономахъ» — грецкое слово, значить: «самоборецъ», «самъ-на-самъ биючися»⁴⁶.

Глава 24

О КНЯЖЕНІИ МЪСТИСЛАВА,
СНА ВЛАДИМЕРОВОГО, О ПОИМАНІИ КНЗЯ
ПЕРЕМЫШЛЬСКОГО ВОЛОДОРА И О СМЕРТИ
МЪСТИСЛАВА //

77 По смерти Владимира Маномаха сѣлъ на столицѣ киевской снъ его старшій Мъстиславъ, а Ярополкъ, другій сын, сѣлъ в Переясловли. Того ж року и митрополитъ киевскій Никифоръ преставился. Довѣдавшися рыхло о смерти Владимировой, половцы пришли под Переясловль, которыхъ Ярополкъ, кнзъ переясловскій, зъ своимъ воискомъ поразил, звитяжилъ и утѣкаючихъ в рѣкахъ много натопил.

77 зв. Року 6635-г^к умерла княгиня, Мъстиславова жена, а дочка ея за грецкого цря отдана, и Никита, митрополитъ, пришолъ з Грекъ до Києва. Того ж року ляхи поймали князя перемышльского^а Володора, которого братъ Василко дорого выкупил. Потомъ кнзъ Володаръ^б умерлъ и похованъ // в Перемышлю, в църкви Свѣтго Иоанна. Зоставилъ по собѣ двухъ сыновъ, Владимира названнѣй городъ^в и Ростислава на княженіи Перемышльскомъ, которыи также по смерти о^втца своего Володора за княжение зъ собою билися. Потомъ палочане выгнали Давыда зъ сынами, своего кнзя, і взявши Говъголодалода^г, просили Мъстислава, абы ея имъ далъ за князя. Учинилъ по воли ихъ Мъстиславъ, и посадили Ровголода в

^аВолодаревну ^бП 1114-г ^вП 1115-г арк. 62 ^гкидати ^дП 1116-г арк. 62 зв. ^еновгородцами ^жпсковцами ^зП виправлено з реку ^изабыть ^кП 1117-г арк. 63 ^л—і швагра своего чтеры лѣта. Потомъ оупросивши Болеслава ^мкилка ^нКіеву ^оП 1118-г ^пдо ^рП 1119-г ^сП 1120-г ^тП 1121-г арк. 63 зв. ^уторковъ ^в—^рвернулса ^сП правлено ^тП 1122-г ^угенвенами арк. 64 ^фобадва ^хвідсутне ^чП 1127-г арк. 64 зв. ^цпремыслского ^цВолодаръ П виправлено з Владимиръ ^цЗвинигородъ ^юРовголода П виправлено на Рогъволода

Полоцку. Того ж року преставився кнзъ Изяслав Свтополчич, декабрия тринацатого дня.

Року 6637-г^я преставився кнзъ полотскій Борисъ. Того ж року заложилъ Мъстиславъ црковъ каменную Свтго Феодора в Києвъ.

78 Року 6638-г^о преставився // Михаилъ Вячеславъ, внукъ Владимеровъ, а Мъстиславъ,

Ω КНЯЖЕНІИ В КИЕВѢ ЯРОПОЛКА,
Ω ЗВИТЯЗСТВѢ ЕГО ЗНАЧНОМЪ
НАД БОЛЕСЛАВОМЪ, КНЗЕМ ПОЛСКИМЪ,
О ВОУНАХЪ ЗЪ ОЛГОВИЧАМИ
И О СМЕРТИ ЕГО

Ярополкъ, братъ Мъстиславовъ, сѣлъ на княженіи Киевскомъ. Для того другіи кнзи природнїи киевскїи облегли Киевъ з войсками и Ярополка добывали. Теды Ярополкъ //

Князь Мстислав Владимирович.
Малюнок XVII ст.

Чудъ сплачуе данину.
Малюнок XIII (XV) ст.

кнзъ полотскїи, з женами и з детми на зачочение въ Грецію послал, же приступили присягу и не слухали его. Того ж року Георгїи Шимонович шковаль сребромъ гроб свтго Феодосія Печерского при игуменъ Тимофїи.

Року 6639-г^а послал Мъстиславъ сновъ своих Всеволода, Изяслава и Ростислава на Чюд и взяли их, и наложили на них дань. Того ж року пришел митрополит Михаилъ.

Року 6640-г^б родился у Мъстислава снъ Владимиръ, а Мъстиславъ самъ з сынами своими и зъ Олговичами, и з Всеволодом городеским ходили против литвы и пожгли много, але литва имъ дала отпоръ.

78 зв. Року 6641-г^о // преставився кнзъ киевскїи Мъстиславъ Володимировичъ апрѣля 15 дня и положень в церкви Свтго Феодора, которую самъ змуроваль.

учинилъ з ними покои и далъ Андрѣви, брату 79 своему, Переясловль, а Изяславу Мъстиславичю Володимеръ. Потомъ Олговичи, кнзи черниговскїи, потребовали у Ярополка, абы имъ дал тоє держати, що ихъ отць держаль при его ѡтць. Ярополкъ имъ того не далъ.

47—Року 6644-г^о Всеволод з братиею своею, взявши на помочъ половцовъ, пошли з Чернигова—47 под Переясловль и над Сулою мѣстечка и села пустошили мечемъ и огнемъ. А гды пришли на Супонскїи^д волости, пришел на них Ярополкъ зъ сынами Владимира, брата своего, и бившиися з ними, поразил воиско Олговичовъ и половецкїи такъ, ижъ мусили утекати. Потом обернувшиися Олговичи, // з половцами исправившиися, погнали ихъ, 79 зв. женучих, и много побрали бояръ киевскихъ и сыновца Ярополкового, кнзя Василка. А Ярополкъ отишел до Киева з братиею и зобралъ великїи воиска. Олговичи зась з половцами повоевали Триполъе, Василевъ, Бѣлгород, Вышгородъ и облегли Ярополка в Києвъ. А Ярополкъ, хотїя вѣль чѣмъ ихъ прогнати, великое барзо воиско маючи, еднать яко барзо добротливїи, не хотїячи кровопролития хрестиянского и суда Бжїего боячи-

ся, не выходил противъ ихъ, але волѣл на собѣ
 е—до собѣ—е досаду понести, послал до Олго-
 вичов и учинил покои з ними, пустивши имъ

80 тыи волости, котерый // отць ихъ держалъ.
 И такъ кожды до своего отѣхалъ княжения.

Року 6645-г^е епископъ Маноелъ першій в
 Смоленску поставлен. Того ж року суздальцъ
 новгородцовъ побили, и князь Юриі пошолъ
 к Ростову, а Всеволод отдал дочку свою в
 Лядскую землю Верхуславу.

Року 6646-г^ж выгнали новгородцы от себе
 Всеволода Мѣстиславича, а Свѣтослава Олго-
 вича себѣ князя взяли, и далъ Ерополкъ Все-
 володу Вышѣгород, але оттол плесковичи Все-
 волода себѣ за князя взяли. Тамъ же онъ пре-

ставился и положенъ в церкви Свѣтой Троицы,
 которую онъ самъ збудовал. Потом князь
 Ерополкъ, созвавши иншихъ князеи до Киева,
 80 зв. урадил // з ними воину на Ляховъ поднести.

Тое звѣдавши, князь полскій Болеславъ Кри-
 воустый радился з своими сенаторами на князеи
 русских. Там же нѣякіи панъ Петръ Влостовичъ
 поднялся Болеславу Ярополка поимати
 и привести яко началника и порадцу воины
 на поляковъ. Измысливши себе от Болеслава
 выгнаннымъ, приѣхалъ до Ярополка, радячи
 ему воину на ляховъ. Ярополкъ, увѣривши,
 принялъ вдячне Влостовича и ему своѣ думы
 о тои же воинѣ звѣрился. А гды едного часу
 выѣхал Ярополкъ на футоръ з малою дружи-
 ною, Влостовичъ з ним же выѣхалъ и, при-

81 бравшиися з кривными⁴ товарищами, порвалъ
 Ярополка // несподѣване и занесъ до Белесла-
 ва, где гды седѣлъ за сторожею, выкуплен
 от Василка, князя премышльскаго, и от ин-
 шихъ, приѣхал до Киева.

А взаимъ свое хотячи шдати, Ярополкъ
 направил венгриня своего, котерый учинился
 выгнаннымъ от венгерскаго короля, пришел
 до Беласлава полскаго, повѣдаючи себе выгна-
 нымъ за тое, же радил, абы Болеслава
 внука венгерскимъ королемъ учиненно. Боле-
 слав его принялъ и до рады сенаторскои при-
 пустил, давши ему старство въ славномъ і
 великомъ на тотъ часъ мѣстѣ Вислицы и
 оборонномъ, от Кракова милъ девять. А гды
 Болеслав з многими сенаторами отѣхалъ до
 Барберку¹, немецкаго мѣста, на розмову з

81 зв. цесаромъ, венгринъ пустил вѣсть, же // князи
 рускій идуть на Ляховъ, и казал околечной
 шухтѣ и людемъ зо всѣмъ везтися до Вис-
 лицы, яко до оборонного мѣста. Где гды полно
 мѣсто людеи с скарбами навезлося, венге-
 рынъ далъ знать Ярополку, а Ярополкъ, увѣ-
 домаены², поспешилься з воискомъ, и отво-
 рилъ ему венгерын, и—дал знать—и Вислицу.

Там же вѣшовши, Ярополкъ и иншихъ казал
 забивати, не смотрячи на възрость, и инныхъ
 з великими скарбами з собою позабирал, и
 мѣсто запаливши, и иншій волости попусто-
 шевъ³, вернулся до Киева.

Потомъ другій раз Ярополкъ отдал за свое
 Болеславоу. Выгнали князи з Галича Яросла-
 ва, князя галицкаго, котерый выгнаны просиль

Князь Ярополкъ Володимирович.
 Малюнок XVII ст.

о помочъ Болеслава, абы его на княжение // Галицкое впродавил. А Ярополкъ намовил
 82 галичан, абы Болеслава просили, жебы имъ
 князя ихъ привернул. Нанялъ тежь Ярополкъ
 себѣ на помочъ венгеровъ, абы и тыі посили⁴
 Болеслава о приверненье Ярослава на Галиц-
 кое отчиское княжение. Болеслав, послушавши,
 поправадилъ з воискомъ своимъ до Галича
 Ярослава. И гды до Галича приближался,
 подкали его венгеры и, поклонившиися, стали
 за Болеславомъ въ справѣ, потомъ галичане

²П 1129-г ^бП 1130-г ^аП 1131-г ^бП 1132-г ^еП 1133-г
²П 1136-г арк. 65 зв. ^дСупойскіи ^е—^евідсутне П закре-
 слено ^еП 1137-г ^жП 1138-г арк. 66 ³відсутне ⁴кривыми
 арк. 66 зв. ¹Бамберку ¹оувѣдомленни ^и—^ивідсутне ^кпо-
 пустившыи арк. 67 ⁴просили

так же учинили. Затымъ зараз Ярополкъ, з воискомъ своимъ пришовши^и, ударилъ на Болеслава зпереду, а венгеры з галичанами ззаду. И такъ ляховъ латво розгромили, побили в полон побрали и под самымъ Болеславомъ коня забили, ледве его єдинъ жолнѣръ, на своего коня узсадивши, унеслъ. // Такъ два разы Ярополкъ значную помсту над Болеславомъ и звитязство взявши, з великими скар-

82 зв.

Князь Всеволод Ольгович.
Малюнок XVII ст.

бами и з полономъ вернулся до Києва, а Болеслав, прибѣвши до Лядскои земли своєї, зафросовавши тоєю своєю великою поражекою и соромомъ, умеръ.

Року 6647-г^и выгнали новгородцы Свтослава Ольговича, а Ростислава Гургиевича посадили у себе. Свтослава засъ смоляне приняли к себе.

Року 6648-г^о Всеволод Ольговичъ, знову зятягнувши половцовъ, взялъ Прилуку и иншіі городы понад Сулою. Ярополкъ тежъ з братиєю своєю и з сыновцами собрал барзо великое воиско киянъ, суздальцовъ, ростовцов, полочан, смолянъ, переясловцовъ. И Василко Володаровичъ^и приславъ галичан, а кроль // венгерскій венгровъ^и на помочь, и берендичевъ, и иншихъ много. И пошоль к Чернѣгову

83 зв.

на Ольговича. Всеволод Ольговичъ, почювши воиско зъ Ярополкомъ великое, хотѣлъ з Чернигова утечи в Половецкую землю, але чернѣговцы ему радили, абы, не губячи своєї земли половцами, просилъ у Ярополка, яко у млсрдаго кнзя, покою. Учинилъ такъ Всеволодъ, просилъ. А Ярополкъ добротливый, кровопролития не хотячи, учинилъ зъ Всеволодомъ примире и, роспустивши воиска, пошол до Києва. Того жъ року Ярополкъ, кнзь киевскій, преставился ⁴⁸-февраля 10-г дня⁴⁸, и положенъ в манастырѣ Свтго Андрѣя в Києве. //

Глава 26

83 зв.

**ВЯЧЕСЛАВЪ, БРАТЬ ЯРОПОЛКОВЪ,
ВСЕВОЛОДУ КНЯЖЕНИЕ КИЕВСКОГО
УСТУПУЕТЪ, СѦ КНЯЖЕНІИ ВСЕВОЛОДОВОМ
И ВОИНѢ ЕГО ТУТЬ, О ВЛАДИМЕРИ,
КНЗѢ ГАЛИЦКОМЪ, И СѦ СМЕРТИ
ВСЕВОЛОДОВОУ**

Вячеслав, братъ Ярополковъ родный, сѣлъ на столицы киевскои, о чомъ довѣдавшися Всеволодъ Ольговичъ, собравъ воиско, з братомъ своимъ Свтославомъ и з Володимеромъ Давыдовичомъ пришол под Києвъ. А Вячеславъ, не хотячи кровопролития для княжения, выслалъ къ Всеволоду митрополита, который ихъ помирилъ, ижъ Вячеславъ поступилъ Всеволоду Києвъ, а самъ взялъ себѣ княжение // на Туровъ. Сѣлъ на столицы киевскои Всеволод Ольговичъ, з великою честью принятый, марта въ ден 5. Обещал тежъ былъ Всеволодъ дати Игору по себѣ Черниговъ и не далъ, але далъ Владимеру Давыдовичю и звадивъ тымъ братию. Тогды жъ вышли з Грекъ засланы от Мъстислава, кнзя киевского, на заточение кнзи. Потомъ Всеволод, хотячи и иншіі княжения посѣсти и самодержцемъ быти, повстал на братовъ и на сыновцовъ Ярополка, умерлого князя киевского, на Андрѣя и Вячеслава Володимеровичовъ и на Изяслава, и Ростислава Мъстиславовичовъ^и, и на иншихъ. У Андрѣя хотѣлъ взяти Переясловль, ⁴⁹-а ему Курскъ давал⁴⁹, у Изяслава хотѣлъ Володимеръ взяти и у иншихъ ихъ княжения, // ⁵⁰-а имъ давал Берестье, Дорогочин, Чорторѣйскъ и Клецкъ⁵⁰, а они не хотѣли. ⁵¹-Поухал теды Всеволодъ воиною на Андрѣя до Переясловля. Изяслав, сновець Андрѣевъ, з своимъ воискомъ прибѣвши под Переясловль, помогъ стрію Андрѣю⁵¹, и розбили воиска Всеволодовы ⁵²-Ростислав з полками смоленскими идучи и знявшися зъ Изясловомъ, братомъ своимъ, волости Ольговичовъ, братий Все-

84

84 зв.

володовыхъ, попустошили⁵² около Чернигова за тоє, же на ихъ стривѣвъ, Андрѣя и Вячеслава, воевали. Игорь Ольговичъ з братиєю, хотячи своего на Мъстиславичахъ, Ростиславѣ и Изяславѣ, помъститися, пошол да^m Переясловля на Андрѣя, стрія ихъ, и, три дни тамъ стоявши и ничего // не учинивши, ѡтшолъ. 85 Потомъ Всеволодъ, кнзъ киевскій, другіи раз послалъ брата своего Свтослава з воискомъ до Переясловля, але Андрѣеви Бгъ помогъ, прогнали Свтослава ажъ до Караны. И оттолъ Всеволодъ учинилъ покои зъ Андрѣемъ, на што обое себѣ присягли, также и зъ Вячеславомъ, братомъ его, и зъ Изяславомъ Мъстиславичемъ, сновцомъ его, учинилъ покои.

Того ж року родився у Всеволода сын Ярославъ. Тогда ж новгородцы выгнали от себе Ростислава Гургевича і, выпросивши у Всеволода брата Свтослава, посадили в Новгородѣ. Потом повстали и на Свтослава, брата Всеволодоваго, такъ, же аж мусил з Новгорода з женою и з детми утечи, а новгородцы 85 зв. // у Всеволода просили сна его себѣ, и далъ имъ сна Свтослава. Потомъ новгородцы рекли Всеволоду: «Не хочемъ твоего племяни себѣ князя, але хочемъ Владимерового племяни». Всеволодъ не хотѣлъ Владимеровому племяни Новгорода пустити, взял к себѣ значнѣишихъ новгородцовъ и епископа и никого к нимъ не послалъ. Тѣды новгородцы послали к Гургиеви и упросили у него Ростислава Гургевича, и посадили в Новгородѣ ^у—Съверскомъ^у. Потом перешол в Курскъ. Потомъ далъ ему братъ Всеволодъ Бѣльгородъ.

Року 6649-г^ф преставился кнзъ переясловскій Андреи Владимировичъ и положенъ в церкви Свтго Михаила в Переяславли. И сталося знамение на небѣ: три солнѣцы // и три столпы свѣтлыі от земли до неба, и мсѣцъ. И стояли потолъ, покол погребли князя Андрѣя. Того ж року^х в Галичи преставился Иван Василковичъ и принялъ его волость Владимиръ Володаревичъ, и сѣлъ на обоихъ княженіяхъ: на своемъ Перемышльскомъ і на Галицкомъ. Всеволодъ городенскій тогда ж преставился. 86

Року 6650-г^ч послалъ Всеволодъ, князь киевскій, Свтополка, швагра, шурина своего, къ Новгороду з тыми новгородцами, которыхъ был у себе задержалъ. И посадили Свтополка в Новгородѣ, а Гургевича, стрѣичича своего, пустилъ къ ѡтцу его в Суздаль. Послалъ тежъ Всеволодъ до Вячеслава, брата Андрѣева, мо- 86 зв. вѣчи: «Иди в Переясловль // на свою ѡтчину,

а сыну^ч своему Изяславу даи Владимиръ, а Свтославу, сну своему, даи Туровъ». И такъ учинил, але братіи Всеволодовой, Свтославу, Игору, тоє тяжко стало. 53—Потомъ Игорь и Свтославъ⁵³, Владимиръ Давыдичъ, Вячеславъ Владимировичъ, Мъстиславичовъ два, Изяславъ и Ростиславъ, и Всеволодичовъ два, Борисъ и Глѣбъ, и Ростиславъ Глѣбовичъ,

Князь Игор Ольгович.
Малюнок XVII ст.

і Владиславъ, кнзъ лядскій, пошли з воискомъ на Владимира Володаревича к Галичю, примушаючи его, жебы Всеволоду поклонился. А Владимиръ не хотѣлъ поклонитися Всеволоду, але собралъ свое воиско и, венгеръ на помощь затыгнувши, стали над Бѣлкою рекою. Притягнулъ тут же и Всеволод и казал // гати чинити. А Владимиръ, видячи болшую силу Всеволодову, до того и за порадою галичан, 87

^априбывши ^пП 1139-г ^оП 1140-г арк. 67 зв. ^вВолодаревичъ ^пП виправлено з Володимировичъ ^пП правлено арк. 68 ^сСвѣтославичовъ ^ддо арк. 69 ^уу на столицы своего ѡтца, а братъ Всеволодовъ Свѣтославъ выбѣгши з Новгорода сѣлъ в Новгородѣ Съверскомъ. ^фП 1141-г ^хроку ^пП виправлено на году ^пП 1142-г арк. 69 зв, ^чсыновцу

послалъ до Игоря, брата Всеволодоваго, просячи, абы его зъ Всеволодомъ поедналъ, обѣцуючи ему в потребахъ его помогати. Игорь, послухавши прозбы Владимировы, поедналъ его зъ Всеволодомъ и, выехавъ къ Всеволоду, Владимиръ поклонился Всеволоду и далъ Всеволоду 1400^и гривенъ сребра. И, цѣловавши Всеволодъ Владимира и сребро взявши, реклъ ему: «Болшеи не согрѣшаі». Отдалъ ему его^и города и пошел до Киева.

87 зв. Тоеи же зимы, гды Владимиръ Володаревичъ выѣхалъ з Галича на ловы, галичане князя Івана Ростиславича з Звенигорода привели себѣ // в город Галичъ за князя. Тое услышавши, Владимиръ собралъ дружину свою з воискомъ, пришолъ к Галичу и билися мощно з княземъ Ивановъ и з галичаны, и побивали галичанъ, и заступили в поли от города князю Ивану, а он, видячи, же не можна в городъ вернуться, побѣгъ къ Дунаю, а оттолъ Подемъ Киеву. Галичане, еще весь тыждень бившися з Володимеромъ и звитяженыи, мусили его в город пустити. Где вышовши Владимиръ, многихъ постинал, и сѣлъ на своемъ княженіи. Того жъ року заложилъ Всеволодъ црковь в Каневѣ^о Свѣто Георгия.

88 54—Року 6651-г^я—54 призвавъ Всеволодъ к себѣ братіи своихъ Игоря и Свѣтослава, і Володимера Давыдовича, Изяслава Свѣтославича и реклъ имъ: «По // смерти моеи Игорю, брату моему, даю киевскую столицу. Цѣлуйте на томъ крестъ, желаете^о Игоря слухати, а ты, Игорь, маешъ в любви с ними жити!». И цѣловавши на томъ всѣ крестъ князи, любо Изяславъ не былъ до того охочи. Потомъ Игорь з братомъ своимъ Свѣтославомъ и Владимиромъ, затыгнены от Владислава полского, противъ братовъ Владиславовыхъ ходили и, воевавши, змирили братіи Владиславовыхъ з нимъ и з корыстью вернулись додому.

88 зв. Тоеи ж зимы умеръ Свѣтославъ, сынъ Ярославов, у Муромѣ. Братъ его Ростиславъ сѣлъ у Муромѣ^а—у Моромѣ^а, а Ростиславича Глѣба меншого посадили к Резани. Тогды жъ Владиславъ ослепил // Петрука своего, ляха, и языкъ ему урѣзал, і выгналъ его з Лядскои земли. Которыи Петрукъ поималъ былъ лестію Володаря, князя руского, и безчестилъ, и имѣние побравши, завезлъ в Лядскую землю, якъ выше реклося.

55—Року 6652-г^б—55 Всеволодъ зъ Игоромъ, братомъ своимъ, и з Давыдавичами, и з Вячеславомъ Владимировичомъ, Изяславомъ^о Свѣтославичомъ, и з своимъ сномъ Свѣтославомъ, и з Владиславомъ, лядскимъ княземъ, з зятемъ сьоимъ, ходилъ к Галичу на Володимера и,

змиривши, далъ Игореву Городецъ, Гургеву Роячевъ^е, а Свѣтославу Клецкъ и Чорторѣискъ. И розышлися тогды жъ Вячеславъ, отдавши сновцу своему Переясль, самъ пошел до Турова, а Всеволодъ сну // своему Свѣтославу отдалъ Володимеръ. Того ж року посылалъ Всеволодъ сна своего Свѣтослава зъ Володимеромъ галицкимъ на помочъ Владиславу лядскому, зятю своему, противъ братомъ его меншимъ Болеславичом, и оттолъ вернулїся з корыстью. Знову Всеволодъ з воискомъ ходилъ на Владимира к Галичу, же Володимеръ з нимъ вадилъ за сна его, ижъ посадилъ в Володимерѣ. Але Владимиръ з галичанами далъ отпоръ Всеволоду и, вернувшия Всеволодъ до Киева, захорѣлъ и кияномъ посадилъ^д брата своего Игоря. Кияне его приняли, але нешире.

56—Року 6653-г^е—56 преставилъ кнзъ киевскїи Всеволодъ Олговичъ августа 1-г дня, и положили его в цркви Свѣтыхъ мученикъ. //

Глава 27

89 зв.

О ПОИМАННЮ ИГОРА ОТ ИЗЯСЛАВА,
О КНЯЖЕНІИ ИЗЯСЛАВОВОМЪ В КИЕВЕ,
О ВОИНѢ ЕГО З СВѢТОСЛАВОМЪ,
БРАТОМЪ ИГОРЕВЫМЪ, І О ПОСТРЕЖЕНЮ
ИГОРА

По смерти Всеволода Олговича Игорьъ, братъ его, сѣлъ на киевскои столицы, але кияне его любо приняли, еднакъ, не улюбивши его, послали до 57—Изяслава Мьстиславича, внука Маномахова—57, до Переясловля, просячи его, абы ѣхалъ на княжение Киевское, мовячи: 58—«Тебе хочемъ, ты природный кнзъ киевскїи, а Игорьъ черниговскихъ кнзеи»—58. Изяславъ, принявши поселство, з воискомъ ишолъ до Киева. Игорьъ, почювши Изяслава, з братомъ своимъ Свѣтославомъ и зъ сыновцомъ своимъ // Свѣтославомъ собрался, и по Давыдичов, Владимира и Изяслава, послалъ, затыгаючи на помочъ. Гды пришолъ Изяславъ подъ Киевъ, выехалъ Игорьъ противъ его и билися мощно, але кияне и бѣлогородцы, і василяне зрадили Игоря, прислали до Изяслава, що обачивши, Игорьъ устранился, и побѣгли. Свѣтославъ, братъ Игоревъ, побѣгъ за Днепръ, а Свѣтославъ Всеволодовичъ у Киевѣ. Игорьъ засъ, утекаючи, угрызъ в болото з конемъ. Изяславъ Мьстиславичъ вѣхалъ в Киевъ и сѣлъ на столицы отца своего и дѣдов своихъ, а по

90 зв. чатырех днѣхъ, поймавши Игора в болотѣ, привели до Києва до Изяслава. И послалъ его Изяслав в монастыр на Выдубечи, а тамъ, ѡкававши, повезли до Переясловля // і всадили в порубъ, в монастырѣ Светогѡ Иѡанна. И разграбили княне Изяславовы^е домы і села дружины Игорovy і Всеволодовы.

Свтославъ^{жс} тежъ Всеволодовича Изяслав, сестричича своего, водивши немало при себѣ, далъ ему Бузкъ и Межибожъ и инших пять городовъ. А Вячеславъ, стрій Изяслава, побрал свои города, которыи от него взял былъ Всеволод, и Владимиръ занял и посадил в немъ Андрѣевича. За що розгнѣвавшися, Изяслав послал Ростислава, брата своего, и Свтослава Всеволодовича на стрія своего Вячеслава, и отнялъ ѡ^е негѡ Туров. Посадилъ в Туровъ сна своего Ярослава.⁵⁹—Свтославъ зас, брат Игорев, утекши // за Днепръ, прибѣгъ до Чернигова и упевнень от Давыдовичовъ, Владимира, Изяслава, уповаючи^и на ихъ присягу, сподѣвался от нихъ помочи. Але оныи ему противное мыслили, жебы его помали и его волость взяли. З Чернѣгова Свтославъ поѣхалъ къ Курску, з Курска до Новгорода Свѣверского, людеи к себѣ горнючи на Изяслава, князя киевского, затыгнулъ тежъ триста половцов себѣ^і на помочь. А Давыдичи пристали до Изяслава Мъстиславича. Теды Изяславъ послалъ сына своего Мъстислава з Давыдовичами и з переясловцами, и з берендѣями на Свтослава, Игорова брата—⁵⁹, къ Новгороду Свѣверскому, // самъ за ними обѣцуючи пойти. И пришовши под Новгород, добывали Новгорода и билися молно, и по селамъ попалили жита и дворы, и разграбили стада Игорovy и Свтополкововы, клячъ стадныхъ три тысячи и коней тысячу, и иншое все. Свтославъ тежъ послал к Гургевы, на помочь его просячи. Пошел был Гургий, але же за прозбою Изяслава Ростиславъ Ярославичъ з Резани ему перешкодиль, его волости плюндруючи, послалъ сна своего Івана Свтославу на помочь, а самъ вернулься.

60—Изяславъ затымъ самъ з своимъ воискомъ поѣхалъ под Новгород къ сну своему и к Давидичемъ і взялъ Путивль—⁶⁰, путивльцы бовѣмъ сну и Давидичю не здавалися. А гдыжъ пришоуъ Изяславъ, самому здалися // и присягли. І вишовши, Изяславъ казал все, що было скарбу тамъ въ дворѣ Свтославовамъ, побрати и розделити. Що услышавши Свтославъ, порадившися зъ Іваномъ Гургевичомъ и з половцами, же корму мало мѣли, а

жита попалены, з Новгорода пошел за всѣми своими на Свѣвскъ до Карачева, за которым пошоуъ Изяславъ Давыдовичъ, обѣцавши помати Изяславу Свтослава. Але Свтославъ, довѣдавшися ѡ его приходѣ, выбегши з своими, прогналъ Изяслава Давыдовича. Затымъ самъ Изяславъ з сыномъ своимъ и зъ Владимиром Давыдовичемъ притягнулъ под Карачев. Што услышавши, Свтославъ бился з Карачева много, але не змогши, побѣгъ до Вятичъ, а ⁶¹—Изяславъ Свтославичъ, // Давыдичемъ давши ^{92 зв.} Новгород Свѣверскій и всю волость Свтославу^і, самъ пошел до Києва—⁶¹.

Того часу захорѣвши барзо Игоръ в вязеню в Переясловли, прислал до Києва, просячи Изяслава, абы позволил ему постричися у чернцы. Изяславъ, ѡжалившися, позволилъ ему постричися и казал его з поруба выпустити. И привезли его до Києва, и постригъся у чернцы в монастыри Свто Феѡдора. Тогды жъ ⁶²—преставилъ Иванъ Гуревичъ, помочникъ Свтославов, и приѣхали два браты его на Дон—⁶² и, плакавши, поховали его, и пошли къ отцу своему къ Суздаю. А Свтославъ пошел в верхъ Ѡки реки ^а—и, пришовши—^а и пришовши, стал фрасовливый на устью реки.

Року 6655-г^к послалъ къ Свтославу Гургий, жебы до его приѣхалъ, и поѣхалъ Свтославъ къ Гургию // з малою дружиною и зъ сномъ своимъ Ѡлгомъ, и з Владимиромъ Свтославичемъ. И приѣхавши, любезно привиталися з Гургиемъ, поцыловавшися, на похвалу Пресвятои Бдцы в постъ частовал ихъ Гургий достаткомъ великимъ и, давши дары великий Свтославу и сну его Олгу, и Володимеру, отпустилъ, давши тежъ сна своего з воискомъ Свтославу на помочь.

Того ж часу Изяславъ вывел з порубу Клина Смолятича, чернорисца и скимника, и казал поставити митрополитомъ в Киевѣ. И збѣхавшися епископы мовили, же патриарху, а не намъ годится поставляти митрополита. А по-

⁵⁹тисашу и чтырста ⁶⁰П вписано над рядком арк. 70

⁶⁰Каневъ П виправлено з Києвъ ⁶¹П 1143-г ⁶²же маєте П правлено арк. 70 зв. ^а—^а відсутнє П закреслено ^бП 1144-г ^виз Изяславомъ ^гРогачевъ арк. 71 ^дподад княза ^еП 1145-г арк. 71 зв. ^єз Изяславовыми ^{жс}Свтослава ^зот ^иоуфаючи ^іП вписано над рядком арк. 72 зв. ^іСвтославу ^й—^йП закреслено ^кП 1147-г

том, же не могли послати до патриархи цригородского, ⁶³—головою свѣтго Климента, папы римского, котрую былъ привезлъ Владимиръ ^{93 зв.} // зъ Корсуня⁶³, посветили митрополита.

Глава 28

Ω ЗМОВѢ ДАВИДОВИЧОВѢ
І ВСЕВОЛОДОВИЧА ⁶⁴—НА ИЗЯСЛАВА,
КНЗЯ КИЕВСКОГО⁶⁴, Ω ЗАБИТЮ ИГОРА,
О ВОИНѢ ИЗЯСЛАВОВОИ
З ДАВИДОВИЧАМИ И О ПРИМИРІЮ
З НИМИ

Свтославъ, ѡтишовши от Гургия⁴ з сыномъ Гургиевымъ Глѣбомъ, взявши и половцовъ на помочъ, пошол на Давыдичовъ, побралъ ихъ волости и ишолъ на Изяслава Давыдича къ Крому. Затымъ Владимиръ Давыдичъ и Свтославъ Всеволодичъ прислали къ ⁹⁴ Светославу, просячи, // абы ѡн простил, что на его воевали ^м—Изяславом, обѣцуючи под присягою ему на Изяслава помагати албо поимати, албо убити Изяслава, и присягли на томъ Свтославу обадва Давыдовичи і Всеволод, и ѡтдали Свтославу, що его было взяли. Зараз тежъ ⁶⁵—послали Давыдовичи з Чернигова⁶⁵ до Изяслава в Киевъ, зовучи его, ⁶⁶—жебы ишолъ на Свтослава за тоє, же ихъ Вятичи заѣхал, и на Гургия въ Суздаль, же Свтославу, ихъ ворогу, даєт помочь⁶⁶. Изяславъ, увѣривши тому, думає з ними и зъ Всеволодичомъ пойти на Свтослава и на стрія своего Гургия. Всеволодичъ⁶⁷, держачи от Изяслава Бузкъ, Межибож, Котелницу и иншихъ десять городов, упросилъ у Изяслава наперед к Давыдичомъ в Чернѣговъ. Изяслав его отпустивши, собралъ киевлянъ и ознаимил имъ свою // ^{94 зв.} думу, же хочеть ити на Гургия, стрія, и на Свтослава з Давыдовичами и з Всеволодичем, и з братом своим Ростиславомъ, которои придеть з воискомъ. Киевляне мовили: «Не иди на стрія, не вѣруи Давыдовичомъ и присязи ихъ, ѡшукають тебе. Не поидемъ на плємя Володимєрово, а на Олговичов, то єсть на Давыдичов, из детми готовы». Изяслав, не слухаючи ихъ, пошолъ и стал у Ростина, и през у Глѣба взял з Чернигова вѣдомость, же его Давыдичи, змовившиися с Свтославомъ Олговичемъ, хотять ошукати и поимати албо убити за Игора Олговича, же ⁶⁸—его, въ чернѣцы постригши, не отпускат з Києва⁶⁸. Изяслав теды послалъ к брату своему Ростиславу, кнзю смоленскому, ѡзнаимуючи тую зраду

Давыдовичов, // и приказал, абы к нему ишол Ростислав з воискомъ сопровтивъ^о Гургию, смолян и новгородцов абы заставил, жебы его не пропускали. 95

Послал теж Изяслав и до Києва, до брата своего Владимира, которого был на своемъ мѣсту оставил, и до митрополита, абы собравши киевлян на дворъ Свѣтго Софїи, ѡзнаимили зраду Давыдовичов на его и жебы ишли на Олговичов, якъ обѣцали. Киевляне тоє учювши, з радостию за своим кнземъ Изяславомъ обѣцали на Олговъ род ити, а же Игорьъ постриженныи в Києве у Свѣтго Феодора в монастырѣ был роду Олгового, надумали его перше убити, потомъ ити до Чернѣгова на Давыдичев роду Олгового. И ⁶⁹—пошовши купою великою⁶⁹, з монастыря, з цркви Свѣтго Феодора похвати^{ли} // Игора молящогося^л. 95 зв.
Владимєр, прибѣгши, вырвалъ был Игора от нихъ и умѣчав в домъ матки своєи, але киевляне мало и Владимира боронячого не убили и, митрополита не слухаючи, выбивши ворота в княжю дворъ, похватили Игора и, на торгъ выволокли, ѡкрутне забили сентября 19 дня, и рекли: «Не мы его забили, але Давыдичи и Олговичи, на кнзя нашего зраду учинивши». За росказанємъ Владимира взяли тѣло Игорова нагое з торгу и положили ⁷⁰—в церкви Свѣтго Михаила Золотоверхого⁷⁰. И сталося чюдо в церкви Свѣтго Михаила, сами свѣчи загорѣлися, а митрополитъ, пославши Ананию, игумена монастыря Феодоровского, погребсти тѣло казалъ. Который взявши честно // тѣло Игорова, поховал в монастырѣ Свѣтго 96
Семіона на концу мѣста, которои монастыр был прадѣда его Свтослава. Услышавши тоє Игорова забитьє, Изяславъ плакал и реклъ: «Гды бымъ тоє зналъ, казал бымъ стеречи моцно ѡт заѡиства Игора. Скажуть, же я его велѣлъ убити». Рекли ему дружина: «Убили его братия его Давыдовичи и Олговичи, который под тобою зраду чинили. Не фрасуися о томъ».

Владимєр тежъ и Изяславъ Давыдовичи, вѣсть взявши и^{ро} забитьи Игора, брата своего, барзо плакали и, знявшиися з Глѣбомъ Гургиевичомъ и з Свтославом Олговичом, пошли на Свтослава, сна Изяславова, до Курска. Не уфаючи курсчаномъ, Изяславичъ поѣхалъ до Изяслава, ѡтца своего, а Давыдичи и Гургиевич, // знявшиися с половцами, побрали мѣста 96 зв.
Изяслава, кнзя киевского, чимъ розгнѣванныи Изяславъ, кнзь киевский, собравши воиско великое, маючи помоч от Вячеслава, стрія

своего, и призвавши брата своего Ростислава, з великимъ воискомъ пошел на Давыдичов и на Олговича. Але оны, услышавши о потузѣ Изяслава, кнзя киевского, пошли к Чернѣгову и немногѡ половцовъ з ними, и иншиї половцы розышлися, а Изяславъ з Ростиславомъ з ними пошолъ под Чернѣговъ і взялъ мѣсто Всеволож, и иншиї города три, а другие з городковъ повыбегали в Черниговъ. И попаливши и попустошивши Чернѣговские волости, пошол до Киева, а Ростислава, брата, отпустил до Смоленска.

97 Потом Глѣб Гургиевичъ // заняв Городецъ Изяславов и пошол до Переясловля, але его от Переясловля Свтослав Изяславичъ прогнал и дружину его поималъ. Самъ Гургевичъ в «—Остръ убѣгль в Городецъ—». За що розгнѣвавшись Изяслав, пошол на Гургиевича і в Городцы его облегли. Гуревичъ^m послал до Давидичов, просячи помочи, которои гды не одержал, вышал^y з мѣста до Изяслава, поклонился Изяславу и упросил от него себѣ покои. Изяслав, давши ему покои, вернулса до Киева, а Гургиевичъ знову послал до Давыдичовъ, ознѣмуючи, ижъ з ними хочеть быти, а Изяславу присягъ.

Року 6656-г^ф Изяслав ходил под Черниговъ знову и села черниговскіѣ пожог и попустошил. Давыдичи зъ Олговичомъ Свтославомъ и з сыновцами его не смѣли противъ // Изяслава выити, а Изяславъ пошол къ Любчю, абы и тамъ скарбы Давыдовычов побралъ. Тамъ же

с Чернигова пришли за Изяславом Давыдовичи и Свтославъ Олговичъ з сыновцомъ и с половцами, з которыми Изяслав хотѣлъ бытися, але через Днѣпръ к нимъ нѣльзя было, же ропускался, и такъ вернулса до Киева. А Давыдовичи з Свтославомъ Олговичомъ послали къ Гурьгию, просячи его о помочъ на Изяслава, же ихъ волости попустошил Черниговскіѣ, а не одержавши от Гургия помочи, послали до Киева къ Изяславу, просячи о покои, обѣцуючи, же^x за едно з нимъ быти. Изяславъ, упоминаючи ихъ, призволил на тое, абы болей сами своеѣ земли междусобною воиною не губили, // а Давыдичи Изяславу на томъ присягнули. Того ж часу пришолъ до Изяслава братъ его стрѣечный Ростиславъ Гуревичъ, погнѣвавшись зъ отцемъ своимъ, же ему волости в Суздали не дал, и скаржилса о тое Изяславу, мовячи, же при тобѣ хочю жити. Изяслав его ласкаве принялъ, повѣдаючи, же отць твои з нами не умѣеть жити, и дал Ростиславу Гуревичю Изяслав Бузкъ, Межибожъ, Котелницу и еще два города. //

98

арк. 73 ⁴Георгіа арк. 73 зв. ^{ж—ж} з ⁴Всеволодъ арк. 74 ^оа противъ ^{n—n}дописано в кінці аркуша арк. 74 зв. ^p відсутне арк. 75^{c—c} Городецъ Остръ вбѣгль ^mГургевичъ ^yвышолъ ^{фП} 1148-г арк. 75 зв. ^xвідсутне

98 зв.

Глава 1-я

⊙ **ВОИНЪ КНЗЯ КИЕВСКОГО
ИЗЯСЛАВА З КНЗЕМЪ СУЗДАЛСКИМЪ
ГУРГИЕМЪ АЛБО ГЕОРГИЕМЪ,
СНОМЪ ВЛАДИМЕРА МОНОМАХА,
И О ЗВИТЯЖЕНЬЮ ИЗЯСЛАВА ОТ ГУРГИЯ,
И О КНЖЕНИИ ГУРГИЕВОМЪ НА КИЕВЪ**

Изяславъ, призвавши Давыдовичов, озна-
мил имъ, же хоче ити на Гургия, стрия своего,
за свою кривду, и имъ казал, абы ведлугъ
присяги своєї за нимъ ишли и знялися з нимъ
99 на Волзѣ. // Они обѣцали ити. Теды Изяслав,
зоставивши в Киеве брата своего Владимира,
а сына своего Мъстислава в Переясловли,
пошел к брату своему Ростиславу в Смоленскъ
и, тамъ зышовшися, веселилися и дары себѣ
подавали. З Смоленска пошел Изяславъ до
Великого Новгорода, а брату своему Ростиславу
казал с полками ити по Волзѣ и зытисися
з нимъ на устью Медведицы. И гды пришоу
Изяслав до Новгородка^ч, сын его Ярославъ,
кнзь новгородскій, и новгородцы с великою
радостію сподкали. И частовал Ярослав ве-
ликим достаткомъ отца своего Изяслава и
при немъ будучих, и новгородцы своих. На-
заутрее, собравши новгородцов и плескови-
чов, рекль имъ Изяслав: «Присылалъ ко мнѣ
сын мои Ярослав і вы всѣ, скаржачися, же мой
99 зв. // стрій Гургій чинит вамъ великіе обиды.
Для того я, оставивши свое княжение, пришоу
к вамъ и хочу поити на Гургия». Новгородцы
всѣ рекли: «Ты нашъ кнзь, всѣ з тобою ради
на него поидемъ!» И такъ пошли зъ Изясла-
вомъ всѣ новгородцы зо всѣми силами, и плес-
ковичи, и корели.

И, пришовши Изяслав на Волгу, стал на
устью Медведицы и тут дождалъ брата Рос-
тислава. А Давыдичи не пришли, але стоячи^ч
у своих Вятичах, ждучи, ^ш—што учинится—^ш
межи Изяславомъ и межи Гургиемъ. А Изя-
слав, за тое на них жалосныи, дожидался
пословъ своихъ, которых был еще з Смоленска
къ Гургию послалъ, а не дождавшия, пошли

к Гургиевыя городы і волости его попустошили,
и много корысти и полону набрали. // Але же
рѣки от Вербной недѣли почали уже рушати-
ся, надумавшия Изяславъ з братомъ Ростисла-
вомъ, розышлися. Ростислав пошолъ до
Смоленска зъ своими, а Изяславъ до Новго-
рода Великого. 100

Року 6657-г^ч Изяславъ з Новгорода при-
шол до Киева и сказали ему, же Ростислав
Гургиевичъ твою ворогъ, без тебе намовил
был на тебе киянъ и берендичъ. Если бы Бгъ
отцу его помогъ, мѣль поимати твоего брата
и жону твою, и сна твоего, и послати ихъ къ
своему отцу. Изяслав послал Ростислава,
а самъ стоял тогды противъ Свтго Михаила
у Вудубичи въ островѣ. Гды до него тамъ
Ростислава привезли. Хотяи Ростиславъ того
запирался, яко невдячника его безчестно, с
четырма слугами толко, послалъ его ^ю—къ
отцу его—^ю Гургию, // а его дружину и то-
варъ казал себѣ побрати. Увидѣвши сына свое-
го Ростислава Гургии выгнанного от Изясла-
ва, жалосныи, собрал воиско великое и пошел
на Изяслава к Вятичемъ. С чомъ дождавшия
Изяслав от Володимера Давыдовича, почалъ
воиско збирати и послал къ Владимиру и къ
Изяславу Давыдовичемъ, жебы ведлугъ своєї
присяги ишли з нимъ на Гургия, а они обѣцали
поити. Послал тежъ и къ Свтославу Олговичю,
жебы ведлугъ своєї присяги ишол з нимъ, але
онъ не пошол и^ю послал послы свои до Гургия,
и самъ пошовши, з Гургиемъ зышолся. Гургій
теж послал до Давыдовичовъ, абы з нимъ ишли
на Изяслава, которые ему отказали, ижъ:
«Ты намъ присягльс // быть помагати, а гды
Изяслав наши волости пустошилъ, не далесъ
намъ помочи, для того и мы к тебѣ не идемъ,
а звлаща же присяглисмо, Изяславу з нимъ
быти». 100 зв.

Затымъ Гургии пошол к Бѣливежамъ, где
не дождавшия никого от Изяслава, знявшия
туть з множествомъ половцовъ, пошол под
Переясловль. Изяславъ зас послалъ по брата

своего Ростислава, князя смоленского, и самъ в киевлянами и з воискомъ пошол против Гургия, и сталъ у Витичева, и тот знялься зъ Иязяславомъ^а Давыдовичемъ и з братомъ своимъ Ростиславомъ. Тут же перешли Днѣпръ, а в Переясловли был тогды Владимир, братъ Иязяславовъ, и Ярополкъ Мъстиславичъ,
 101 // на которых вперед половцы з Гургиевыми полками прибѣгши, били до Переясловля. Иязяславъ з своими поспешил до Переясловля и, пустивши своихъ, отбили половцов и полки Гургиевы от Переясловля. А самъ Иязяславъ з своими стал над Трубежомъ. Гургий тежъ от Стракова рано пришол и сталъ над другою старонъ Трубежа з своимъ воискомъ, и послал до Иязяслава, мовячи: «Попустошилъс мое панство, даи моему сну за то Переясловль, а болелу крови хрстияньское не проливаи». Але Иязяславъ не хотѣлъ того учинити, хотяи ему епископъ и инши радили, абы примире з Гургиемъ учинил. Не слушаючи рады лѣпшеи, Иязяславъ переѣхал за Трубешъ. Там же //
 102 справивши воиска зъ обѣихъ сторон, Иязяславовы и Гургиевы билися крѣпко, долго, ажъ переясловцы, зрадивши Иязяслава, Гургия за князя себѣ нарекли, побѣгли. Тымъ взвопивши^с, Иязяславовы полки почали отступати, а Гургиевы на них з половцами наступати и ихъ забивати, и хватати. Што видячи, Иязяславъ самъ побѣгъ на Каневъ и самотретъ прибѣгъ до Киева. А изъ Киева, взявши жону, дѣти и скарбы, побѣгъ на Волынъ до мѣста Володимера.
 Назавтрее⁷¹—Гургий, сынъ Владимирера Маномаха⁷¹, вышол в Переясловль. Тамъ три дни перебивши, пошол и пришол до Киева, и, з радостию приняты, сѣлъ в Киевѣ на столицы
 102 // отца своего, и Давыдичи ему // поклонилися.
 3в. И посажал Гургий сыновъ своихъ: старшого Ростислава в Переясловли, Андрѣя в Вышгородѣ, Бориса в Бѣлагородѣ, Глѣба в Каневѣ,
 72—Василка в Суздаль⁷².

Глава 2

О ДРУГОИ И О ТРЕТЕИ ВОИНѢ
 ИЗЯСЛАВА С ГУРГИЕМЪ И О ВЫГНАНЮ
 З КИЕВА ГУРГИЯ, И О СЪДѢНЮ
 ВТОРОМЪ ИЗЯСЛАВА НА СТОЛИЦИ
 КИЕВСКОЙ, И О ВЗАЕМНОМЪ ДРУГОМЪ
 ВЫГНАНЮ З КИЕВА ИЗЯСЛАВА,
 И О КНЯЖЕНИИ ВТОРОМЪ ГУРГИЯ
 В КИЕВѢ

Иязяславъ з Володимера, збираючи воиско, послал до князя полского Болеслава и брата его Генрика // подарки великии и просил ихъ себѣ на помощь, также и Владислава, чеського
 103

кроля albo венгерского, на Гургия. Которыи всѣ, з воисками великими до Иязяслава притягнули, и стали под Чемерином. О томъ взявши вѣдомость Гургий от Вячеслава, з своими воисками и з половцами пошол з Киева напротив ихъ и пришол к Вячеславу⁷³—в Пересолницу на Волынъ⁷³. Иязяславъ з Володимера пошол к Луцку, где три дни пребывши, пришол до Чемерина и сталъ вкупѣ з лехами и з

Князь Юрій Володимирович.
 Малюнок XVII ст.

венгерами. Затим пришла вѣдомость до Болеслава и до Генрика, же прусы на Лядскую землю идуць. Для того Болеслав з Генрикомъ хотѣли помирити Иязяслава з Гургиемъ и з Вячеславомъ, послали к ним, радячи, // абы
 103 // яко хрстияне и едного роду будучи не проливали болше крови, але абы помирилися, кожды на своемъ застаючи, обѣцуючи Гургию, же Иязяславъ будетъ мѣстами Володимеромъ и Луцкомъ контентоватися. Обѣцали Гургий и Вячеславъ з своимъ сыновцомъ Иязяславомъ помиритися и без ихъ. И такъ ляхи и венгеры
 3в.

арк. 76 ⁴Новгорода арк. 76 3в. ⁴стоАли ш—шшто са оучинитъ ¹¹П 1149-г арк. 77 ¹⁰⁻¹⁰відсутне арк. 77 3в. ^аИязяславомъ арк. 78 ^бзвонпвшши

до своїх *отишли*, а Изяславъ пошол до Володимера.

Але Гургії, гды ⁷⁴—*отишли* ляхи и венгеры, и чехи⁷⁴, не позволивши того, чога Изяславъ *от* него потребоваль и хотячи его мѣста побрати, пошол со всѣми силами под Луцкъ и облеглъ Луцкъ зъ Вячеславомъ, братом своимъ, вкупѣ и з сынами своими Ростиславом и Андрѣемъ, и мощно штурмоваль

104 до Луцка, гдѣ // был Владимиръ, братъ Изяславоу. Затымъ Изяславъ з Володимера з своимъ войскомъ пошол на Гургия и на Вячеслава, стрієвъ своихъ, а кнзъ галицкии Владимиръ, свать Гургієвъ, перенялъ его, хотячи з любви своеи Изяслава з Гургієм и з Вячеславомъ поеднати. Изяслав теж и просил Владимира, абы ихъ поедналь. И так ⁷⁵—Владимир из сынами Гургієвыми упросил⁷⁵ Гургия, же з Изяславомъ учинилъ примире. А ⁷⁶—Изяслав присягъ Гургієви, ижъ *от* того часу не мѣл быти противным⁷⁶. Затымъ Гургіи *отишол* до Києва.

⁷⁷—Потомъ Изяславъ, з жалости забывши присяги⁷⁷, собрал войска свои и чорных клабучовъ, пошол знову з потугою на Гургия к Києву и, пришовши, бился // мощно з Гургієм такъ, ижъ Гургіи утеклъ за Днѣпръ в Острьскій Городокъ, а Изяславъ звитязствомъ в Києвъ вѣхал, *от* киевлень честно принятый. И поеднавшись з Вячеславомъ, стріємъ своимъ, сѣлъ на столицы киевскои, якъ *отца* его шануючи, и пошол Вячеслав до Вышгорода, а Изяслав *сна* своего послалъ добывати Переясловля. Тымъ часомъ Гургіи послалъ до Давыдовичов и къ *Свтославу* Олговичю, и къ *Свтославу* Всеволодичю, и зятягнул ихъ на помощь себѣ. А зъ Галича Владимиръ тому жъ Гургієви пошол на помощь. Изяслав, призвавши *сна* своего Мстислава, з берендичами, з нимъ и з братомъ своимъ Владимиромъ пошол *первѣи* // противъ Володимера галицкоу къ Звенигороду, оставивши в Києвъ на столицы стрія своего Вячеслава. Тут же пришли къ Изяславу и чорные клабуки. А гды зближился Владимиръ галицкии, обачивши Изяславоу полки, же большее войско галицкоу Владимира, мало бивши з ними, за Стугною верхъ Олшаницы уступати почали и розбѣгати. Для того и самъ Изяславъ побѣгъ до Києва. Тогда жъ и Гургіи з Давыдовичами и зъ Олговичомъ, и з Всеволодичомъ на^а Днѣпръ пришол. А Владимиръ галицкии з сеї стороны наступал.

105 Всѣхъ тых устрашившися Изяславъ, з Києва ^{б—б} поѣхал на Вольты до Володимера

105 зв. мѣста и, розгневаннии, послал брата // своего

Владимера до зятя своего, до короля венгерского, о помощь просячи на Владимира галицкоу. ⁷⁸—Кроу венгерскій Стефан самъ з великим войскомъ пошол до Галича. Где вышовши Владимиръ, бился з венгерами, але не змогши, побѣгъ до Перемышля. А кроу венгерскій и там его барзо притиснул такъ, ажъ мусил примиря просити. Изяславъ не позволялъ на примире⁷⁸, але кроу, великими подарками передорованныи, за прозбою своих духовныхъ Изяслава з Владимиромъ помирил, а самъ *отишол* до Венгеръ.

Того ж часу *Свтослав* Олговичъ перенес брата своего Игоря *от* *Свта* Семіона з Києва и положилъ в Чернѣговѣ в *цркви* *Свта* Спаца. //

Глава 3

106

○ ДАЛШОИ ВОИНѢ КНЗЯ ИЗЯСЛАВА
МЪСТИСЛАВИЧА З ГУРГИЕМЪ,
○ ВЫГНАНЮЮ ВТОРОМЪ З КИЕВА
ГУРГИЯ И ○ ТРЕТЕМЪ СѢДНІ
ИЗЯСЛАВА НА СТОЛИЦЬ^б КИЕВЪСКОИ
И ○ ЗНАЧНОМЪ ЗВИТЯЗСТВѢ
ИЗЯСЛАВОМЪ НАД ГУРГИЕМЪ

Знову Изяславъ послал брата своего Владимира до короля венгерского, просячи о помощь на Гургия. И гды привел венгерское войско Владимиръ до Изяслава, зараз ⁷⁹—Изяслав з братомъ своимъ, з венгерами и з войскомъ рускимъ пошол до Києва⁷⁹. Што услышавши, Владимиръ галицкій пошол за Изяславомъ з своимъ войскомъ на помощь Гургієви, але Изяслав, днемъ и ночью поспешаючи, приѣхал несподѣване под Бѣла // город. Наперед Владимиръ, братъ Изяславоу, приѣгъ к Бѣлугороду, а кнзъ Борис, *снь* Гургієвъ, подпиваль з своими в Бѣлгородѣ. И почювши войско Изяславоу, выбегъ з Бѣлгорода до Києва, даючи знати *отцу* своему *о* Изяславѣ, а Владимиръ Изяславу далъ знати, жебы поспѣшал в Бѣлгород. Где гды пришол, бѣлгородцы з радостію приняли Изяслава якъ своего кнзя и з нимъ пошли на Гургия до Києва. ⁸⁰—Гургіи, услышавши *о* томъ несподеване, ничого не могучи порадити, не готовъ будучи, утеклъ за Днѣпръ до Городка Острьского⁸⁰. А кияне вышли на сподкане Изяслава и з великою радостю его приняли.

⁸¹—Року 6659-г^е сѣлъ знову Изяслав на столицы⁸¹ // *отца* своего и дѣда. Услышавши Владимиръ галицкій, котори за Изяславом ишол Гургієви на помощь, же Гургіи з Києва выбегъ, а Изяслав в Києве сѣлъ, *вернулсѣ* до Галича.

106
3В.

107

Того же року престаўился Ростиславъ Гургиевичъ в Переясловлю, и положили его въ цркви Свѣтого Михаила в Переясловли.

Изяславъ с Вячеславомъ, стріемъ своимъ, сѣвши в Києвъ, достатне венгеровъ ушановалъ и, ударивши, отпустили до Венгеръ. А за ними послалъ Изяславъ до короля венгерского снѣа своего Мъстислава з великими подарками, дякуючи ему за помоч и обѣдуючи взаємъ ему, где треба, помагати. И знову просилъ его о венгеры себѣ противъ Гургия на помочъ. Гургийъ засъ зъ Остра до Чернигова // послалъ, Давыдовичовъ зовучи себѣ на помочъ и Свѣтослава Олговича. Свѣтославъ теды заразъ поѣхалъ къ Гургиеви и Давыдичи обадва чолнами, але ⁸²—Изяславъ Давыдичъ поѣхалъ къ Изяславу киевскому до Києва⁸², а Владимиръ Изяславичъ до Гургия. А Изяславъ, кнзь киевскій, послалъ ⁸³—до своего брата Ростислава⁸³, которыйи пришол к нему в Києвъ з Смаленска з воискомъ. Гургийъ теды з Давыдовичемъ, Олговичомъ и зъ снѣами своими, и зъ множествомъ половцовъ зъ Остра, пошол чолнами на Изяслава къ Києву, а Изяславъ з Ростиславомъ, братомъ, выправили своихъ в чолнахъ и билися крѣпко на устью Десны водою и сухомъ.

Потомъ ⁸⁴—Гургийъ зъ своими, идучи Днепромъ мимо // сторожи, оборонною рукою⁸⁴ низше Києва сталъ, там же переправилися впередъ половцы, потомъ и Гургийъ зъ своими на киевскую сторону Днепра. А Изяславъ зъ своими пришол до Києва и тутъ за валомъ распорядилъ полки Вячеславовы и братовъ своихъ, и печениговъ, и турковъ^д, и чорныхъ клобучцовъ, и киянъ, которыйи всѣ за него были готовы умирати. Тутъ же ждалъ Гургия. Вячеславъ посылалъ до Гургия брата своего, абы пошол до своего княжения в Суздаля, а не проливалъ крови руской своеи. А Гургийъ, не слушаючи, пришолъ зъ своими воисками надъ Лыбедъ и учинили битву великую зъ Изяславомъ надъ Лыбедю зъ обоихъ сторонъ.

В томъ часѣ пришла вѣдомость до Гургия, // же Владимиръ галицкїи идеть ему на помочъ. ⁸⁵—А Изяславу пришла вѣдомость отъ Свѣтослава, снѣа его⁸⁵, же ведеть к нему великое венгерское воиско. Теды Гургийъ отступилъ отъ Києва къ Бѣлгороду, хотячи знятиса з Владимиромъ галицкимъ. Але Гургия в Бѣлгородъ не пустили, мовячи: «Нашъ кнзь Изяславъ». Оттоль пошолъ Гургийъ мимо Василевъ черезъ Стугну и, перешовши Рудецъ Малы, тутъ сталъ. А Вячеславъ и Изяславъ, и Ростиславъ з воискомъ на нихъ крѣпко наступили. Оттоль къ Великому Рутови Гургийъ зъ своимъ воискомъ поступилъ. Изяславъ, видя-

чи, же отходять, пустилъ за ними своихъ стрелцовъ и полки всѣ, которыйи гды почали барзо налегати, // биютьчися, половцы почали утекати, за нимъ Олговичъ, а потомъ самъ Гургийъ побѣгъ. Которыхъ утекающихъ Изяславово воиско еднихъ забивало, другихъ имало, половцовъ многихъ побили и кнзѣи ихъ поимали. Тутъ же забито и Владимира Давыдовича, и Изяслава, кнзя киевского, ранѣно. Привезено къ Изяславу кнзя Владимира Давыдовича забитого, надъ которымъ Изяславъ плакалъ з братомъ его и, взявши тѣло, братъ его, Изяславъ Давыдовичъ, повезлъ до Чернигова и тамъ поховалъ ⁸⁶—в церкви⁸⁶, а самъ сѣлъ на столицы. Гургийъ убѣгъ у Переясловль, Свѣтославъ засъ побѣгъ к Новгороду, а Владимиръ галицкїи з Дорогобужа вернулсѣ // къ Галичю. Изяславъ, такъ значное звитязство одержавши, з Вячеславомъ весело вѣехали в Києвъ.

Потомъ Вячеславъ и Изяславъ пошли подъ Переяславъ, и тамъ Гургия мощно добывали, биютьчися, и притиснули такъ, же ажъ Гургийъ мусилъ имъ присягнути на томъ, ижъ не мѣлъ болеі Києва подъ ними шукати, але на свое княжение до Суздаля поити. И такъ учинилъ, пошолъ з Переясловля Гургийъ до Суздаля, а Изяславъ з Вячеславомъ отишли до Києва.

Глава 4

О ПОБИТІЮ ВЕНГЕРОВЪ ПРЕЗ
ВЛАДИМЕРА, КНЗЯ // ГАЛИЦКОГО
И О ВОИНѢ НА НЕГО ИЗЯСЛАВОВОИ
З ВЕНГЕРАМИ, О ПРОГНАНІЮ ГУРГИЯ
ОТ ВОЕВАНЯ ЧЕРНИГОВСКОГО
И О СМЕРТИ НАГЛОИ КНЗЯ ГАЛИЦКОГО
ВЛАДИМЕРА

Тыхъ часовъ провадилъ венгеровъ снѣ Изяславовъ до Києва отцу на помочъ. И гды сталъ з ними у Сапогина, тамъ венгеры попившиися, крѣпко спали. Владимиръ галицкїи довѣдавшиися, напалъ на нихъ пьяныхъ, позабивалъ, иншихъ поималъ. А снѣ Изяславовъ венгеровъ не добудившиися, самъ ⁸⁷—до Києва до отца прибѣгъ⁸⁷. Тогдажъ Изяславъ Давыдовичъ поеднался з Свѣтославомъ Олговичомъ за его прозбою и отдалъ ему его отчизну, а самъ свою держалъ в Черниговѣ. // Того жъ часу полотчане Рогволда Борисовича кнзя своего инявши,

арк. 79 зв. ^анад ^{б-б}в ночи арк. 80 ^встолицы ^гП 1151-г арк. 81 ^дторковъ

послали к Минску, а Свтослава Олговича за *отца* себѣ приняли. Року 6660-г^е Изяслав, *кнзь* киевскій, зъ Изяславомъ Давыдовичомъ и зъ Свтославомъ Всеволодичемъ ⁸⁸—пожгли Городокъ Остръ Гургиевъ—⁸⁸ и церковь Свтго Михаила *верхъ* деревомъ нарубленны згорѣль. Тогда ж Изяслав зъ Киева послалъ свои полки⁸⁹ къ венгерскому королю, абы ишол на Владимира галицкого за тоє, же венгеров *от* его посланных, побилъ. Крол венгерскій для помъсти побитыхъ своихъ пришол зъ великимъ воискомъ подъ Галичъ, Туды ж Изяславъ зъ Киева зъ своимъ воискомъ пошол, взял тежъ //

111 идучи из Володимера, у брата своего Свтополка его *людеи* и пришол до короля венгерского подъ Галичъ. Тамъ же Владимиръ зъ ними зточил битву, але звитяжены знову до Премышля побѣгъ и в Перемышлю *от* венгеровъ зтиснены, просил у кроля примиря. Изяслав на тоє не призволялъ, ажъ Владимир *напросил* арцыбискупа венгерского и иныхъ духовныхъ, же кроля упросили, ижъ Изяслава не хочагого привелъ до того, абы зъ Владимиромъ примире учинил. И присягъ Владимиръ, же мълъ Изяславу города его Бузкъ, Шумскъ, Тихомлъ, Выгошевъ, Гноиницу ⁹⁰—и *инши*—⁹⁰ *отдати* и зъ нимъ за едно быти. И такъ розышлися в покою кроль до Венгеръ, а Изяслав до Киева. Але Владимир не додержал // присяги.

111 зв. Того ж року Гургій собрал воиско зъ снами своими, зъ ростовцами и зъ суздальцами, зъ Ярославичами, *кнзями* резанскими, и зъ половцами и, притягнувши подъ Черниговъ, *моцно* добывал мѣста, на вежи штурмуючи. Послышавши о томъ, Изяслав зъ своимъ воискомъ на оборону пошол подъ Черниговъ. И еще тылко до Моровска пришол, взявши о немъ вѣдомость половцы, зараз устрашившися, розбѣглися. Затымъ и Гургій *отишолъ* *от* Чернигова и пошол до Новгорода Великого, и тамъ зоставивши сна Василка, самъ поѣхалъ къ Суздалью, а Изяслав, идучи за Гургиемъ, пришол до Новгорода и почал быти на Новгородѣ. Теды зъ Новгорода приславъ Свтослав Олговичъ зъ Василкомъ Гургиевичомъ, просячи 112 Изяслава // о *премирѣе*. Изяславъ не хотѣлъ миритися, але же уже весна надходила, и рѣки пускати ся починали, примирился. И присягъ ему Олговичъ. И такъ Олговичъ поѣхалъ въ свою волость, Василко къ *отцу* в Суздаль, Андрей Ростиславичъ до Смоленска къ своему *отцу*, а Изяславъ до Киева выправил.

Потомъ Изяславъ сна своего Мъстислава на половцовъ, который зъ воискомъ рускимъ бурил краѣны Половецкыи и, наметы ихъ зъ таборами побравши и хрстянъ зъ неволи ихъ великое множество выпровадивши, зъ корыстью великою, и зъ полономъ *людеи* и *стад*, якъ звитяжца, славно и весело до *отца* до Киева приѣхал.

Того ж часу послал Изяславъ Петра Борисовича до Володимера галицкого^ж, // *мовячи*: «Чему не *отдаеш* мнѣ волости, *которыи* побралес мои, а целовалес, присягаючи крестъ, же мълес *отдати*». Владимир рекль: «Малыи я крестъ целовал». Отповѣдилъ Петръ, *посел* Изяславовъ: «Не смѣйся! Хотъ малъ крестъ, але сила его велика!». Рекль ему *кнзь*: «Бѣдъ прочъ *от* мене!». И гды *отѣжжалъ* Петръ, засмѣялся Владимиръ и рекль: «Он русин, що всѣ волости Рускыи *посѣдаеть*». И на томъ же мѣстцу знову рекль: «Кто мя *барзо* ударил въ плечи?». И не могъ *оттоль* поступити, ажъ понесли его на горницу, и тоєи ж *ночи* Владимир, *кнзь* галицкыи, *преставился*. И поховали его честно, а Ярослав, снъ его, на столыци *отца* своего сѣлъ в Галичю. //

Глава 5

О ВОИНѢ ИЗЯСЛАВОВОИ НА ЯРОСЛАВА,
КНЗЯ ВЛАДИМЕРСКОГО,
О СМЕРТИ ИЗЯСЛАВОВОИ
И О КОРОТКОМЪ ДВОИХЪ КНЗЕИ,
РОСТИСЛАВА МЪСТИСЛАВИЧА
И ИЗЯСЛАВА ДАВЫДОВИЧА, КНЯЖЕНИИ
НА КИЕВСКОЙ СТОЛЫЦИ

Року 6661-г^е Изяславъ пошолъ зъ воискомъ на Ярослава галицкого, сна Володимерового, мститися на немъ *отца* его неприязни, а зъ нимъ пошол снъ его Мъстиславъ и Давыдовичовы полки, и Владимиръ, братъ его, зъ Дорогобужа, и други братъ его Свтополкъ зъ Володимера, і Владимир Андрѣевичъ зъ Берестя. И пришол Изяславъ подъ Теревовль. Ярослав, // *кнзь* галицкыи, услышавши, тоє, *вышолъ* зъ галичанами противъ Изяслава, але же былъ *единачъ*, просили его галечане, жебы пошол в Галичъ для безпечности своего здоровья, шлюбуючи ему, же будутъ шире сами за его *здорове* и за *отчизну* битися. Подкалися теды галичане зъ Изяславовымъ воискомъ надъ рекою Сновомъ и *моцно* зъ *обоих* сторонъ билися, бо *обои* Русь были. А потомъ *обои* воиска, за *звѣтжаныхъ* себе разумѣючи, розышлися.

Року 6662-г^а преставился Свѣтополкъ Мѣстиславичъ, кнзь володимерскій, у Корцу⁹¹, братъ Изяславов родныйи, и послал Изяславъ на его мѣстце сна своего Ярослава на княженіе Володимерское. //

114 Того жь року преставился великій кнзь киевскій Изяславъ Мѣстиславичъ, внукъ Владимира Маномаха, на запусъ^і Филиповы, и поховали его в церкви Свѣто Феодора в монастыре ѿтца его. По смерти Изяслава братъ его Ростиславъ, кнзь смоленскій, пришовши до Киева, ѿт киянь з радостию принятыи, сѣлъ на столицѣ киевскои и стрія своего Вячеслава якъ ѿтца своего шановаль, а Свѣтославу, сестричичю своему, далъ Туровъ и Пинскъ.

Того жь року преставился Вячеслав, снъ Володимера Маномаха, и поховал его Ростиславъ в цркви Свѣтои Софїи тамъ, где лежитъ Ярославъ, а скарбы Вячеславовы всѣ пороздавалъ на монастыри, на церкви и на шпитали. // Погребши стрія Ростиславъ и собравши

114 зв. воиско, з князями, з Свѣтославомъ Изяславичемъ¹⁹² ѿ—ѿ пошол под Черниговъ на Изяслава Давыдича за тоє, же по смерти Изяслава, брата его, хотѣлъ Давыдичъ Киевъ опановати. Изяславъ тежъ Давыдовичъ призвал на помочъ Глѣба Гургиевича и половцовъ много, которыи гды выступили противъ Ростислава, устрашился множества ихъ Ростиславъ и, мало бившися, послалъ до Изяслава Давыдовича, примиря просячи. И поступилъ Изяславу Давыдичу Киевъ, а сыну его Мѣстиславу Переясловль. Што слышачи, Мѣстиславъ Изяславичъ, которыи держалъ Переясловль, побѣгль прочь

115 и иншіи за нимъ кнзи и дружина. // За которыи половцы гонячи, многихъ поимали и посѣкли, села, церкви и монастыри попустишили. Ростиславъ пошолъ до Смоленска, а Мѣстиславъ Изяславичъ, взявши жену свою в Переясловли и што могъ взяти, побѣгъ з тымъ до Луцка, а Изяславъ Давыдовичъ, звитяжцею зоставши, приѣхалъ в Киевъ и сѣлъ на столицѣ.

Глава 6

О КНЯЖЕНИИ ТРЕТИИ РАЗЪ КНЗЯ ГУРГИЯ АЛБО ГЕОРГИЯ НА СТОЛИЦѢ, И ШТО ДѢЯЛОСЯ ПРИ ЕГО КНЯЖЕНИИ, И О СМЕРТИ ЕГО

Року 6663-г^а притягнулъ кнзь Гургий з воискомъ къ Киеву. Немного ему противившися, Изяславъ // Давыдовичъ поступилъ 115 116 зв. Киевъ и пошолъ до Чернигова, а Гургий

въѣхал до Киева и, принятыи з честию ѿт киевлень, сѣлъ знову на столицѣ ѿтца своего Владимира Маномаха, а сновъ своихъ такъ поделиль: Андрѣви далъ Вышьгород, Борису Туров, Глѣбу Переясловль, а Василкови Пурсы⁴⁹³.

94—Тогда жь Ростиславъ Мѣстиславичъ и Свѣтославъ Всеволодичъ взяли примире з Гургиемъ⁹⁴. Того жь часу половцы, пришовши, воевали Порсы Василковы, але Василко, собравшися з своими полками и з берендичами, половцовъ побил, а иншихъ поимал и з корыстью, и з полономъ славно вернулся.

Потомъ Гургий послалъ свое воиско на Мѣстислава Изяславича, // которыи Мѣстиславичъ, 116 устрашеный, з Пересовпницы, где на тои часъ мешкал, вишолъ в Луцкъ. А гды и тамъ воиско Гургиево пришло, з Луцка пошол в Лядскую землю.

Тогда жь Владимиръ Мѣстиславичъ⁹⁴ и Ярославъ Изяславичъ⁹⁴ примирились з Гургиемъ.

И пошол Владимиръ к Володимеру, а Ярославъ къ Луцку.

Также зъ Изясловомъ Давыдовичемъ и з Свѣтославомъ Олговичемъ примире взявши Гургий, Изяславу далъ Корчеськъ, а Олговичю далъ Мозирь.

Того жь року Андреи Гургийвичъ пошол з Вышгорода в Суздаль⁹⁴ безъ воли ѿтчеи⁹⁴ и взялъ з Вышгорода образъ Пресвятои Бдѣи, принесенныйи з Царигорода. Которыйи образъ оковавши, украсивши, поставилъ в Володимери мѣсте за Москвою. Тоєи жь зимы Мѣстиславъ Гургиевъ, // снъ, женился з Петровною Михаиловичовою, а Глѣбъ, снъ того жь Гургия, понялъ себѣ за жену дочку Изяслава Давыдовича⁹⁴. //

94—Тогда жь⁹⁴ Мѣстиславъ Изяславичъ поѣхал на стрія своего Владимира к Володимеру городу, поималъ жену его и матку и послалъ до Луцка, а стрий его Владимиръ утеклъ къ Перемышлю, а оттолъ побѣгль в Угри к королю, к зятю своему⁹⁴.

П 1152-г арк. 83 ^е прислалъ арк. 83 зв. ^{жс} Гацково
⁹П 1153-г ⁴П 1154-г арк. 84 ^ізапусы арк. 84 зв.
^іВсеволодичемъ ²—²и з Свѣтославомъ Изяславичемъ ^кП 1155-г арк. 85 ⁴Порсы арк. 85 зв. ^{жс}—^{жс} П вписано над рядкомъ ^{жс}Суздаль ^овідсутне ^{жс}—^{жс}6664 (1156)-г арк. 85 зв.— 86 ^р—^р див. Вступ, таблицю на с. 25

Тогда ж з Царигорода пришло митрополитъ Костянтин з потриаршескимъ блгословениемъ и Клима, без блгословения патриаршего бывшего митрополита, съ епископы извергли с престола.

Року 6665-г^с пошел Гургій з Києва з зятємъ своимъ, Ярославомъ галицкимъ, и з сынами своими, и з Володимеромъ Андрѣвичемъ, и з берендичами ко Володимеру на Мъстислава Изяславича, хотячи мѣсто Володимеру Владимеру Андрѣвичу отискати,

117 // бо на томъ ѿцу его и ему былъ при- зв. сятгль.

И знявшия зъ Ярославомъ галицкимъ и з Володимеромъ Мъстиславичомъ, которыи з Венгеръ былъ вернулся, стояль Гургій под Володимеромъ десять днѣи, ѿблегли, и билися крѣпко, и кровопролития много сталося. А же не хотѣль Мъстиславъ Изяславичъ здатися Гургиеви, Гургіи, не хотячи болшого кровопролития, отступил от Володимера и пошел к Киеву, і, идучи, дал Владимеру Андрѣвичю Дорогобужъ и Пересолницю, и всѣ города Погоринскіи, а сну своему Борису даль Туровъ.

Того ж часу привель Гургій кнзя Івана Ростиславича, названого Берлядника, окованого, хотячи его выдати Ярославу галицкому, зятю своему, которыи // прислалъ былъ по Берлядника кнзя Свтополка и Коснятина Съреславича.

Але гды за Берлядникомъ причинялся митрополитъ з духовными, знову его Гургій ѿкованого послал до Суздаля, а Изяславъ Давыдичъ, перенявши Берлядника, взялъ его к себѣ ⁹⁵—до Чернигова—⁹⁵ и свободил от тоѣ беды.

Року 6666-г^т Изяславъ Давыдичъ, змовившия з Ростиславомъ Мъстиславичомъ и зъ Мъстиславомъ Изяславичомъ, и з Романомъ, сномъ своимъ, пошел был на Гургия, але кияне, приѣхавши, ознаимили ему, же Гургій уже преставился, и просили его на княжение Киевское.

118 // Преставился Гургій, кнзь киевскіи, мѣсца зв. мая 15 днѣя, и поховали его в Києве в монастырѣ // Свѣтго Спаса. у—у Домъ его в Києвѣ красныи и за Днепромъ двор, названныи Раи, розграбили, такъ же и двор Василка, сѣна его, а суздальцовъ по городомъ забивали, товари ихъ граблячи. ф—ф

Ѡ КНЯЖЕНИИ КНЗЯ ИЗЯСЛАВА
ДАВЫДОВИЧА В КИЕВЕ, Ѡ ПОСАЖЕНЮ
В ВОЛОДИМЕРИ КНЗЯ АНДРѢЯ
ГУРГИЕВИЧА АЛБО ИРЕВИЧА^х,
Ѡ КНЯГИНИ ГЛѢБОВОИ И О НАДАНЮ
ЕИ ПЕЧЕРСКИИ МОНАСТИР,
О КНЗѢ РОГВОЛДѢ И Ѡ ВЫГНАНЮ
ИЗЯСЛАВА ДАВЫДИЧА З КИЕВА

Изяславъ Давыдичъ, кнзь черниговскіи, вшел в Києвъ мѣсца мая 19 днѣя в недѣлю Пентикость⁴ // и сѣлъ на столицю киевскои, а снѣца своего Свѣтослава Владимеровича оставилъ в Чернѣговѣ. И приѣхавши Свѣтославъ Олговичъ зъ Свѣтославомъ Всеволодичемъ, хотѣль взяти Черниговъ, але его Володимеровичъ не пустил, ажъ Изяславъ Давыдичъ з Києва, змирившия зъ Олговичомъ, дал ему Чернигов, а Всеволодичю Новгород и, присягши себѣ, ѿтишол Изяславъ до Києва. Тогда жъ Изяславъ, поѣхавши до Києва, учинилъ покои с половцами.

Того ж року ростовцы, суздальцы и володемерцы Андрѣя Гургиевича взяли себѣ за кнзя, маючи к нему любов, же былъ къ всѣмъ добръ и богобоязен. Сеи по смерти ѿца своего монастыри и церкви украсилъ и докончалъ церковь Свѣтго Спаса каменную, от ѿца его заложенную Самъ теж заложил // каменную Пресвятые Бдцы в Володимери великимъ коштомъ, всѣ верхи золотомъ украсил и епископню тутъ уставилъ, и Володимер город болший учинилъ.

Того ж року выгнали новгородцы Мъстислава Гургиевича, а Свѣтослава Ростиславича посадили в Новѣгородѣ. Тогда жъ Изяславъ, хотячи Владимеру Мъстиславичю достати Турова и Пинска, з нимъ и зъ Ярополкомъ Андрѣвичомъ, и зъ Ярославомъ луцкимъ, и з Рурикомъ Ростиславичомъ, и з галичанами, и з смолянами пришол к Турову на Ярославича и попалии села около Турова, а берендичи около Пинска, и билися крѣпко з Турова. Гургій Ярославичъ посылалъ къ Изяславу о примирѣ, але Изяславъ // не примирился, лечь хотѣль его з Турова выгнати. И стоявши под Туровомъ недѣль десять, а не доставши, же кони в таборахъ Изяславовыхъ моромъ барзо здыхали, мусил ѿтити знову до Києва, ничего не справивши.

Того ж року, мѣсца генваря в третій дѣнь, преставилася блаженная княгиня Глѣбова Всеславича, дочка Ярополка Изяславича, и

положена в Печерскомъ манастырѣ съ кнземъ своимъ въ гробѣ в головахъ свѣто Феодосія. Тая бовѣмъ княгиня великую любов мѣла къ Пресвятои Бѣдцы и къ свѣтому Феодосію, ревнующи отцу своему и мужу, ѡтць бовѣмъ еи Ярополкъ все свое дал в Печерскій монастыр: ⁹⁶—Невласкую^у волость^{—96} и Деревенскую, и

120 3в. Луческую, и около Киева. // А Глѣб, кнзь еи, за живота своего дал шестьсотъ гривенъ сребра, а пятьдесятъ гривенъ золота, а по его смерти княгиня дала сто гривенъ сребра, а пятьдесятъ золота, а по своей смерти отказала княгиня пять сѣль зъ челядю, и все дала и до повоа.

Року 6667-г^ш преставился кнзь Борис Гуревичъ, мая ^ш—въ 2 д.,^{—ш} и положили его в церкви Свѣтыхъ мученикъ ⁹⁷—Бориса и Глѣба^{—97}, ѡт его ѡтца поставленои, гдѣ было становище свѣтыхъ мученикъ.

Того ж року Рогволодъ Борисовичъ, взяше у Свѣтослава Олговича полкъ, пошел шукати себѣ волости, поневаж братія его взяли его волость ѡт него немилостиво. И приѣхавши къ Слуцку, послал къ другоичаном, который // з великою честию и радостю его въ свой город приняи, готовыми ѡказуячися битися за него, а Глѣба Ростиславича выгнали и двор его разграбилі. А он пришолъ къ отцу Ростиславу в Полоцкъ. Чого жалаючи, ѡтць Ростиславъ з Всеволодомъ и з Володаремъ, и з всею братіею своею пошел на Рогволода къ Друтску. И бившии крѣпко зъ обоихъ сторон, учинили Ростиславъ з Рогволодомъ примире под присягою. И ѡтишолъ Ростиславъ въ свояси.

Того ж часу^о, змовившиися полочане на своего кнзя Ростислава Глѣбовича, присягу свою, к нему учиненную, занедбавши, таемне послали къ Рогволоду, просячи, абы имъ простилъ, же его выдали были Глѣбовичомъ и двор его // розграбили, и жебы тое присягою 121 3в. подтвердилъ, ѡбѣцуючи ему, своего кнзя Ростислава поймавши, выдати. А гды имъ Рогволодъ присягъ, они кнзя своего хотѣли поимати, на слово к себѣ просивши, але кнзь, остереженныи перше, с^а нимъ, маючи под сукню оружие, пришо, для того они его не смѣли имати. А потомъ, взявши свои полкъ, много злого учинил Полотскои волости и пошел к Мѣнску, к брату своему Володареву. А полотчане, пославши по Рогволода, приняи его с честию. И сѣль на столицы ѡтца своего в Полотъску.

Потомъ Рогволод, собравши воиско и взявши ѡт Ростислава Мьстиславича двоихъ сновъ на помочь, Романа и Рурика, зъ смолянами, // з новгородцами и зъ плесковичами пошел на Ростислава къ Минску и пришо, къ Изяславу на Всеволода. Всеволод, надѣючися на стародавнюю любов Рогволодову, выѣхалъ к нему и поклонился. А Рогволодъ, его принявши, ѡтдалъ Изяславу Брячиславу яко отчину его, а Всеволоду далъ Стрижевь. ѡтто, пришо, к Минску, гдѣ, стоявши десять дни, учинил примире з Ростиславомъ, и ѡбадва присягнули себѣ, а ⁹⁸—Володимерь не присягал^{—98}, хотѣль в лясехъ под Литвою жити. И ѡтишо, Рогволод додому.

Потомъ Мьстиславъ Изяславичъ з помощью Владимера и Ярослава галицкого з Володимера пошел на кнзя киевского Изяслава Давыдовича. Изяслав, тое услышавши, зъ своимъ // воискомъ пошел против ихъ, пославши сновца 122 3в. своего по половцы. А гды пришо, Изяславъ

къ Василеву, тутъ сновець его привел, к нему половцовъ барзо много на помочь. Тымъ часомъ Мьстиславъ з братіею своею вышо, в Бѣлгород. З Василева пришовши Изяславъ къ Бѣлогороду, стоялъ дни дванадцат⁹⁹, хотячи, абы Мьстиславъ выступил з Бѣлагорода, але не ишо, Мьстиславъ, еще и берендичи Изяславовы зраду учинили, и турцы^о послали вночи в Бѣлгород къ Мьстиславу, ѡбѣцуючи ему передатися, если ѡбѣцуетъ имъ города подавати. Што гды Мьстиславъ ѡбѣцал, берендичи з турками кинулися якобы быти на Бѣлгород и передатися Мьстиславу. ѡбачивши тую зраду, Изяслав // зъ сновцомъ сеимъ 123

Свѣтославомъ Владимеровичомъ побѣгъ на Вышгород, ѡтто, къ Вятичемъ и взялъ Вятичи под Свѣтославомъ, кнземъ чернѣговскимъ, же не ишо, на помочь, ни сна не пустил. Шчо^а разгнѣванныи Свѣтославъ боярь Изяславовыхъ, жоны и товары поималъ. А половцы с-под Бѣлагорода утекли, которыхъ берендичи и гурговцы много побили и в Роси потопили. Мьстиславъ зас Изяславичъ зъ Владимиромъ и зъ Ярославомъ въѣхалі в Киевъ, и побралъ Мьстиславъ скарбы великий Изяславовы, и челяд, и товар, и кони, и послал все тое до Володимера, города своего.

^сП 1157-г ^тП 1158-г арк. 86 зв. ^у—^у и ^ф—^фдив. Вступ. таблицю на с. 25 арк. 88 ^хЮревича ^пПентикостную арк. 89 ^нНевласкую ^шП 1159-г ^ш—^швторого дна арк. 89 зв. ^ороку ^к арк. 90 ^бторцы арк. 90 зв. ^аза що

Потом Мьстислав послалъ з братиею до Ростислава, стрія своего, къ Смоленску, абы
 123 принял столицу // *отца* своего киевскую.
 зв. А Ростислав знову послалъ къ Мьстиславу, обьцуючи прийти, если щире его примуть и за *отца* будутъ мѣти, и жебы Климъ не был митрополитомъ, але Костянтинъ, *от* патриархи благословенныи. Мьстислав, щире столицу обьцуючи Ростиславу, не хотѣль Костянтина, а потомъ згодивися^о обадва, абы ни *тои*, ни *сеи* не былъ митрополитомъ, але¹⁰⁰-иного обирати¹⁰⁰. И приѣхал Ростиславъ до Києва.

Глава 8

Ω КНЯЖЕНІИ РОСТИСЛАВА
 МЬСТИСЛАВИЧА В КИЕВѢ,
 Ω ПОБИТІЮ ЗНАЧНОМЪ ПОЛОВЦОВЪ
 И Ω ВОИНАХЪ ИНИХЪ КНЗЕИ
 МЕЖИ СОБОЮ, НАИБАРЗЪ // Ω
 ВОИНАХЪ ИЗЯСЛАВА ДАВИДОВИЧА,
 ТУТ И О ЗМУРОВАННОЮ ЦЕРКВИ
 КОШТОВНОИ ^{в—в}ВОЛОДИМЕРИ
 ЗА МОСКВОЮ

Року 6668-г ^вРостиславъ Мьстиславичъ сподканыи *от* киян, з честию сѣлъ на столицу *отца* своего и дѣда в Києве мѣца апрѣля 12 *дня*, на самое свѣтлое Воскресение Хрство. Того ж лѣта, мая 1^д *дня*, Ростиславъ просиль к себѣ Свтослава Олговича и, з нимъ зѣхавшиися, радостно частовал его и даровалъ Свтославу соболи, горностаи, куны чорныѣ, пессы^е, бѣлые волки и рыбий *зубы*, а назавѣтрее Ростислава Свтославъ частовал и даровал ему пардуса и два кони борздыѣ зь оковаными сѣдлами, и розѣхалися.

124 Тогда жь // Олегъ Свтославичъ побивъ
 зв. половцовъ и Санту, половецкого *кнзя*, згубиль. Такъже и Ростиславъ з Києва послал Гурга Нестеровича в насадахъ на берлядники, который Олеше взяли были и, погнавши ихъ, у Дциня побили и полонъ побрали.

Того ж часу Владимиръ Андрѣевичъ и Ярославъ Изяславичъ зъ галичанами половецовъ побили межи Мураневомъ^е и Ярополчамъ^е и много полону взятого *отбили*.

Потомъ Рогволодъ з полодчанами ходивъ на Ростислава Глѣбовича къ Смоленску. Послал тежъ Ростиславъ Мьстиславичъ з Києва Рогволду на помощь турковъ^{жс} шестьсотъ, але тыи з *недѣзы* знову пѣши вернулись, а Рогволодъ, ставши под Смоленскимъ шесть не-

дѣль, учинил миръ под присягою з Ростиславомъ, вымогши // *тог*, же Ростиславъ Володушу 125 з поруба, а Брачислава з желѣзь выпустилъ.

Того ж року Изяславъ Давидовичъ з Вырева з половецовъ множествомъ пошелъ къ Чернѣгову на Свтослава Олговича и пожегль сел много, и людии повоевалъ за рекою з половецами.^{в—в} Свтославъ Олговичъ зъ *сновцемъ* своимъ и з Свтославомъ Всеволодичемъ, и з Рурикомъ, упросивши себѣ з Києва у Ростислава на помощь Ярославича и Изяславича і Владимира Андрѣевича, з галичкою помощью вышовши з Чернигова, половецовъ побили, посѣкли, иныхъ поймали и *иншии* розбѣглися. Што обачивши, и самъ Изяславъ побѣгль до Вырева, за которымъ погнавшиися Свтославъ, попалил волость около Вырева и, много злого учинивши, вернулись // до домовъ. 125

Тоеи жь зимы Изяславъ з половецами ходил на Смоленскую волость и, много повоевавши, половецы иныхъ людии посѣкли і иныхъ много барзо в полон побравши, вернулись. 126

Оттоль Изяславъ, пославши къ Гургиевичю Андрѣеви, взялъ у него дочку за *сновца* своего Свтослава і, взявши у него на помощь сна его Изяслава, со всѣмъ его полкомъ и з муромъскою помощью пошелъ къ Свтославу Володимировичю, *сновцу* своему, на оборону, которого въ Увыщехъ облегли били Свтославъ Олговичъ и Свтославъ Всеволодичъ, и Рурик, и *иний* *кнзи*. Тыи *кнзи*, послушавши^ч, ижъ идетъ на нихъ Изяславъ Давидичъ и Изяславъ Андрѣевичъ, учинили примире зъ Свтославомъ Володимировичомъ и вернулись до домовъ. // Послышавши обадва Изяславы, также вернулись: Андрѣевичъ къ *отцу* своему въ Ростов, а Изяславъ Давидовичъ до Вятичь. Тогда жь Андрѣевну понялъ за себе Свтославъ Володимировичъ. 126

Знову Свтославъ Олговичъ и обадва Всеволодичи, и Рурикъ с киевскимъ полкомъ, и Олегъ Свтославичъ, Романъ з Смоленска и Все-славъ з Полоцка, и Костянтинъ Сѣрославичъ з галичаны пошли на Свтослава Володимировича къ Вещижу^т и, стоявши около его десять недѣл, учинили з нимъ примире для того, же Володимировичъ присягъ Свтослава мѣти за *отца* и во всемъ слухати, и *отишли*.

Того ж часу Мьстиславъ Изяславичъ зъ *иншими* *кнзями* // ходилъ на Гургия Ярославича къ Турову, а, ничего не змогши, вернулись. 126

Року 6669-г^г новгородцы, учинивши раду, послали къ своему князю Свтославу Ростиславичю, абы сна своего з Нового Торгу вывелъ, мовячи: «Не можемъ двухъ князей у себе терпѣти». Выгажаючи имъ, Свтославъ отослалъ сна своего к Смоленску, але новгородцы знову, тымъ не контентуючися и самого Свтослава поймавши, розграбили его двор и дружину, самого послали в Лагоду за сторожею многою, а княгиню его в монастыр. Чого довѣдавшися отць его в Киевъ Ростислав, наймавъ новгородцовъ и казал накидати в погребъ, в которомъ умерло ихъ четырнатцать. // Довѣдавшися Ростислав, же в погребъ задыхаются, ужалившися, казал ис погреба розвести по городомъ. А новгородцы послали къ Андрѣви Гургиевичю, просячи у него сна на княжение Новгородское, але имъ не дал сна, давал брата своего Мъстислава. Которого гды оны не хотѣли, уже бовѣмъ у них онъ княжилъ, даль имъ Андрѣи сновца своего Мъстислава Ростиславича, а Свтославъ ушел на Полоцкъ з везаня. Оттоль его Рогволод отправадил къ Смоленску.

127 Того ж року князь Андрѣи Юрьевичъ докончалъ црковь Пресвятыя Бдцы в Володимери ¹⁰¹—за Москвою—¹⁰¹ и украсив еи дивно иконами и сосудами, и каменемъ дорогимъ, и верхи еи позолотил^и, паче иныхъ церквей украсивъ. ¹⁰²—О которомъ украшеніи болеі // по смерти князя Андрѣя нижеі будетъ—¹⁰².
127 вв. В тои же час погорѣлъ Ростовъ и церкви, и соборная церковь Пресвятои Бдцы великая и дивная, яковои не было и не будетъ.

Тогды ж Рогволод ходил к Минску на Ростислава Глѣбовича и з нимъ примире учинилъ.

Потомъ Ростиславъ з Киева послал къ Свтославу в Черниговъ з любви, жебы к нему прислал Олга, сновца своего. И послал его Свтослав, и утѣшался Ростиславъ зь Олгомъ, и частовалъ его, а завистныі люде, хотячи братию звадити, перше Олгу нагали, якобы его Ростислав хотѣлъ, поимати и повезти до Киева, потомъ тое жъ и Свтославу сказали, и ¹⁰³—якобы Ростислав и снъ его Андрѣи хочють Изяславу Черниговъ отдати—¹⁰³. За тое //

128 розгнѣвавшися Свтославъ, отступил от Ростиславовы любви и зъедночился зь Изяславомъ. Затымъ Изяславъ зь Всеволодичемъ^к и з братиею, и з Олгомъ, и з половцами пошел до Переясловля, розказуючи Глѣбу, зятю

своему, абы з нимъ ишол з Переясловля на Ростислава, але Глѣбъ не слухал, не ишол. А гды Изяславъ тамъ двѣ недѣли стоялъ, довѣдавшися того Ростиславъ Мъстиславичъ, з многими воисками пошел з Киева на Изяслава. Услышавши тое, Изяславъ побѣгъл от Переясловля, и половцы розбѣглися.

Того ж року з Цригорода пришол до Киева Феодоръ митрополитъ, по которогѡ посылалъ Ростиславъ. //

Глава 9

С ВОЕВАНЮ КНЯЗЯ ИЗЯСЛАВА
ДАВИДОВИЧА З РОСТИСЛАВОМЪ,
КНЯЗЕМЪ КИЕВСКИМЪ И С ЗАБИТЮ
ИЗЯСЛАВА, С ВОИНАХЪ КНЯЗИ
ПОЛОТЦКИХЪ И ИНИХЪ КНЯЗИ
И С ПРИМИРЮ РОСТИСЛАВА
ЗЪ МЪСТИСЛАВОМЪ

104—Потомъ зимою—¹⁰⁴ знову Изяслав, собравши зь Всеволодичами и зь Олгомъ, и зь многими половцами, пришол къ Киеву и почал Киева добывати. А Ростиславъ зь Андрѣвичемъ крѣпко отбивался, и стала такъ великая сѣча, же якобы то страшный суд починался. И почав звитяжати Изяславъ, уже бовѣмъ половцы ухватовалися у город, пробиваючи пали. И побѣгли берендичи, // и почала дружина радити Ростиславу, жебы пошел до Бѣлгорода и тут бы дождалъ братіи и иное помочи. Ростислав послухалъ и пошел до Бѣлгорода, а Изяслав въѣхал в Киевъ. И сталося знамение на небѣ: мѣсяць змінился, и згнула свѣтлость, и стался чорныи весь, потомъ кривавыи, потомъ половина жолта, половина зелена, и два рицери, в мѣсеце секучися, едному кров з головы ишла, а другому молоко. И рекли всѣ: «Знакъ то княжою смерти». И пошел Изяслав з Киева под Бѣлгород на Ростислава и стоял четыре недѣли под Бѣлгородомъ.

Тогды ж року 6670-г^г пошел Мъстислав зь Володимера зь своими и зь помочью галицкою, и Рурикъ // з Торческа зь Владимиромъ Андрѣвичомъ и з Василкомъ Гургиевичомъ, и з берендичами^и, з куюми, з туркаму^и, и з печенигами, знявшися у Котельницы зь Мъстиславомъ. Пришли под Бѣлгород на помочъ Ростиславу черныі клобуцы, от Изяслава пущеныи, побѣгли вперед смотрѣти воиска

^бзгодилися арк. 91 ^в—^в в ^гП 1160-г ^дпервого ^епески ^жЯрополчомъ ^зторковъ арк. 91 зв. ^и—^и А арк. 92 ^к«послышавши ^лВожижу ^мП 1161-г арк. 92 зв. ^н«позолотивъ арк. 93 ^о«Всеволодичемъ П виправлено з Всеволодомъ ^пП 1162-г арк. 94 ^р«берендѣями ^сторками

Мъстиславоваго. Постерегши воиска новыи великыи, сказали Изяславу, и зараз Изяславъ устрашился, побѣгъ отъ Бѣлгорода, и половцы побѣгли. Ростиславъ, вышовши зъ Бѣлгорода, привитался зъ братиєю. Турцы и инши зъ воиска побѣгли за Изяславомъ, которыи Изяславовыхъ людей били и имали много утекаючихъ, а Изяслава догнали // въ озера, въ борокъ въждаючи, ударилъ его Борнегевичъ въ голову шаблею, а другии уколоръ въ стегно. Такъ упавши Изяславъ зъ коня, умерлъ марта 6-гъ дня, и послали его въ Кіевъ къ Свтому Симиону въ монастырь, въ Комаревомъ концы, а оттолъ послали къ Чернигову. И тамъ его зъ плачемъ сховаль Свтославъ въ церкви отца его, Свтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба. ¹⁰⁵—А Ростиславъ знову съль въ Кіевѣ. —¹⁰⁵

Того жъ року взяли новгородцы Мъстислава Ростиславича къ себѣ на княжение знову, а Гургиева внука Мъстислава выгнали отъ себе.

Тогда жъ преставился кнзь Июанъ Ростиславичъ, названныи Берлядникъ. Тогда жъ и кнзь резанскій Владимиръ, снъ Свтославовъ, // внукъ Ярославовъ, преставился.

Тогда жъ часу Рогволдъ зъ полотчанами приходилъ на Володаря, але Володаръ, зъ литвою выскочивши зъ города вночи, побилъ ихъ и поималъ много. А самъ Рогволдъ побѣгъ въ Слуцкъ, отолъ въ Дюрютескъ, а къ Полотску не смѣлъ ити, же много полотчанъ при немъ пропало. Для того полотчане посадили у себе Василковича.

Того жъ часу Мъстиславъ Изяславичъ, настрия своего Ростислава розгнѣвавшись, поѣхаль зъ Кіева. Для того жъ Давыдъ Ростиславичъ, Мъстиславовыхъ старость зъ Торческа побравши, привелъ до Кіева, а Ростиславъ послалъ сна своего Мъстислава въ Бѣльгород, ¹⁰⁶—въ Мъстиславовъ город.—¹⁰⁶ //

131 Потомъ Мъстиславъ Изяславичъ пошелъ зъ Володимера подъ Переясловль, зовучи Владимира Андрѣевича на Ростислава, которыи гды, присяги додержавши, не пошелъ на Ростислава, Мъстиславъ вернулъся додому.

Того жъ часу Свтославъ Олговичъ и обадва Всеволодичи присягли Ростиславу.

Того жъ року Андрѣи Юрьевичъ, кнзь, выгналъ зъ Суздаля Леона, епископа, и братию свою, Мъстислава и Василка, и двоихъ сновцовъ своихъ Ростиславовичовъ, хотячи самодержцемъ быти въ Суздальскомъ княженіи. А Леона для того выгналъ, же ему не позволилъ отъ Воскресения Хрства до Недѣли

въсѣхъ свтыхъ въ среды и въ пятницы ѣсти мяса.

Тогда жъ учинилъ примире // Ростиславъ зъ 131 Гургиемъ Ярославичомъ. На которогѣ Гургия пришовши, половцы, взяли вежи многиі и по Роту, и Вошвора забили, которыи Изяслава забилъ, а чорныи клубуцы, погнавши за половцами, побили ихъ и полонъ отняли, и многихъ поимали, зъ ними жъ и двоихъ княжичевъ взяли.

Потомъ Рурикъ и Свтополкъ Гургиевичъ, туровскій кнзь, и Свтославъ Всеволодичъ зъ братомъ Ярославомъ и зъ Олгомъ Ярославичомъ, и зъ Володимеровичомъ, и съ кривскими кнзи пошли на Володимера Мъстиславича къ Слуцку. Владимиръ, силу ихъ великую обачивши, уступилъ имъ Слуцка и пошелъ до Кіева къ брату Ростиславу. Ростиславъ его принявши, // далъ ему Триполь зъ иншими чотырма городами. 132

Тогда жъ Гургиевичи, Мъстиславъ і Василко зъ маткою, пошли къ Цригороду, и далъ Василку црь надъ Дунаемъ чотыре города, а Мъстиславу далъ волость Оскалавы.

Року 6671-гъ Ростиславъ учинилъ примире зъ сыновцемъ ¹⁰⁷ своимъ Мъстиславомъ Изяславичомъ и вернулъ Мъстиславу Бѣлгородъ и Торцескъ, а за Триполье отдалъ ему Каневъ. Учинилъ тежъ Ростиславъ миръ зъ половцами и взялъ дочку кнзя половецкого Бѣлуковну за Рурика, сна своего.

Того жъ року преставился Феодоръ, митрополитъ, на которогѣ мѣсце пришелъ зъ Греціи митрополитъ Июанъ въ Кіевѣ. //

Глава 10

⊙ СМЕРТИ КНЗЯ ЧЕРНИГОВСКОГО
И О НЕЗГОДѢ ЗА ПОДѢЛЬ
ЕГО КНЯЖЕНИЯ, ⊙ ВОИНѢ КНЗЕИ
ВЫТЕБСКОГО И ПОЛОЦКОГО
И О СМЕРТИ КИЕВСКОГО КНЗЯ
РОСТИСЛАВА

Року 6672-гъ преставился Свтославъ, кнзь чернѣговскій, февраля въ 5 д., и поховаль его Олгъ, снъ его, въ Чернѣговѣ. Довѣдавшись о томъ Свтославъ Всеволодичъ послалъ зъ Новгорода къ Олгу до Чернѣгова, потребуючи себѣ Чернигова, и поеднался зъ нимъ. Олгъ пустилъ ему Черниговъ, а Свтославъ Всеволодичъ далъ Олгу Новгородъ, и присягъ на томъ Свтославъ, же мѣлъ братомъ Олговымъ Игору

и Всеволоду волости дати, але потомъ не дал.

133 *Того ж року преставился // кнзь Изяславъ, снъ кнзя Андрѣя, и, плакавши по немъ, ѿтць его Андрѣи з братомъ Мъстиславомъ положил в церкви Пресвятыя Бдцы в Володимери ѡктоврия 8-г дня.*

Року 6673-г^с Давыд Ростиславичъ съль у Витебску, а Роману, Вячеславоу внуку, далъ Ростиславъ Василевъ и Краснъ. Дочку тежъ свою Агафию отдалъ за Ярополка Изяславича. Тогда жъ Василкѡ Ярополчичъ много половцовъ поимал и побил,^{т-т} стада и скарбы ихъ побралъ. Того ж року преставился кнзь Ярославъ Гургиевъ^у и, плакавши по немъ Андрѣи, братъ его, положил в церкви Пресвятыя Бдцы в Володимери марта 12-г дня.

Року 6675-г^ф преставился Владимировичъ въ Вщижи, внуку Давыдовичовъ. Тогда жъ

133 *Олгъ завоевался зъ Свтославомъ // Всеволодичемъ за тое, же Свтославъ волости Володимировичю Всеволоду не далъ ведлугъ своеѡбѣтницы, але давъ лѣпшую волость своему брату, а сна посадилъ во Вщижи. Олгу и Ростиславъ помагати былъ почалъ, лечь гды Олгъ захорѣлъ барзо, радилъ ему Ростиславъ, жебы зъ Свтославомъ помирился. И учинилъ Олгъ примире зъ Свтославомъ под присягою^х, за що Свтославъ далъ Олгу четыре города.*

Того ж року Володаръ Глѣбовичъ пошол къ Полотску. З Полотска Всеслав Василковичъ с полотчанами вышовъ противъ его, але гды зненацка ударил на Всеслава, побилъ и поимал много полотчанъ, а Всеслав побѣгъ к Витебску. Володаръ зась вышол в Полотскъ и, присягши себѣ взаемъ з полотчанами, пошол къ Витебску, // там же почали битися. А гды Давыд и Роман пришли Всеславу на помочъ, Володаръ утеклъ, и, многихъ ево людей поймавши, Всеславъ послалъ к Полотску.

134 *Тогда жъ Ярославъ, кнзь галицкии, за сна своего Владимира взялъ дочку у Свтослава¹⁰⁸ Всеволодича Болеславу, а Ярославъ Изяславичъ взялъ дочку у Гургия Ярославича Малфриду за сна своего.*

Того ж року Олгъ Светославичъ звияжилъ Боняка половецкого и половцовъ побилъ.

Року 6676-г^ч пошол Ростиславъ к Новугороду для того, же новгородцы зъ сномъ его Свтославомъ злѣ жили, и, пришовши к Черни-

гову¹⁰⁹, тамъ з зятемъ Олгомъ и з своею дочкою частовался и далъ имъ дары многіи. *Оттол былъ в Смоленску у зятя Романа и там, радосно // ѡт всѣхъ сподканыи и приняты, и ударованыи, пошол къ Новугороду и захорѣлъ в дорозѣ, а Свтославъ з новгородцами споткаль Ростислава, ѡтца, в Луках. Тут же присягли новгородцы Ростиславу, же до смерти мѣли сна его за кнзя мѣти, и взявши Ростиславъ ѡт сна своего и ѡт новгородцовъ дары великии, казал себе хорого вести до Києва и приказалъ, если бы в тои болезни умер, жебы его поховано во ѡтчои церкви у Свтго Феодора в Києве, а если бы Гдъ Бгъ его ѡт болезни воздвигнулъ молитвами Пресвятои Бдцы и свтого Феодосия, то обѣцалъ постричися в Печерскомъ монастыре и мовилъ попу своему духовному Семиѡну: «Даси Бгу отвѣтъ, же не позволяешъ мнѣ постричися въ чернцы». Бо еще послышавши // о смерти Свтослава, черниговского кнзя, просилъ Поликарпа, игумена печерского, о келию, просячи^д, хотячи постричися. Мѣль тежъ кнзь Ростиславъ тои звычайи, же през весь постъ великии кождои недѣли причащался пречистыхъ тинъ Хрстовыхъ, зъ стогнаемъ и зъ внимаемъ^м слезъ многихъ покорне стоялъ в церкви всегды. И в кождую субботу, и в недѣлю бралъ игумена Поликарпа з дватцатью^м братию^о к себѣ и, служачи имъ, кормилъ ихъ самъ, а в субботу Лазореву всю братию печерскую частовал, великую любовь маючи къ Пречистей Бдцы и ко свтому Феодосию Печерскому, и завше мовлялъ Поликарпу, игумену: «Хочю оставити княжение и постричися, знаючи великую заплату, инокомъ // зготованную, якъ црѣ Костянтинъ реклъ: «Если бымъ вѣдалъ за живота заплату инокомъ зготованную такъ великую, якъ теперъ вижу по смерти, зоставши^д црскии вѣнецъ, стал бымъ инокомъ».*

Потомъ Ростислава барзо печальъ изнемагати и призвалъ к себѣ священника, абы отходную молитву над нимъ учинилъ, а самъ, поднесши ѡчи и руки в небо предъ образомъ Хрстовымъ и Пресветои Бдцы молился со сле-

¹⁰⁹Копыревомъ (?) ^пП 1163-г ^рП 1164-г ^сП 1165-г арк. 96 ^{т-т} и ^уГургіевичъ ^фП 1167-г ^хприсягою ^чП 1168-г арк. 97 ^двідсутнє ^мвыливанємъ ^ндванадцатью ^обратій ^дзоставивши ^бпочалъ

зами и, молячися, преставился мѣца марта 14-г дня. И привезши его до Києва, положили въ гробъ в церкви Свѣтаго Феодора въ отцевомъ монастырѣ. //

136

Глава 11

**О КНЯЖЕНИИ В КИЕВѢ МЪСТИСЛАВА
ИЗЯСЛАВИЧА И НЕЗГОДѢ ВЛАДИМЕРА
МЪСТИСЛАВИЧА З НИМЪ,
О ЗВИТЯЗСТВѢ ЗНАЧНОМЪ
МЪСТИСЛАВОВОМЪ И ИНИШИХЪ КНЗЕИ
НАД ПОЛОВЦАМИ И О ВЫГНАНЮ
МЪСТИСЛАВОВОМЪ З КИЕВА**

Року 6677-г^а, по смерти Ростислава, кнзя киевского, Мъстиславъ Изяславичъ, з воисками пришовши к Києву і взявши примире з Володимеромъ Мъстиславичемъ, братомъ Ростиславовымъ, и з Рурикомъ, и з Давыдомъ, снами Ростиславовыми, ѿ подѣл волостей присягли себѣ на тоє. Вышол в Києвъ Мъстиславъ Изяславичъ мѣца мая 19-г дня і сѣлъ на столицу отца своего і дѣдовъ своихъ. Зараз Владимерь почал мыслити на Мъстислава. // Которая его мысль, гды объявилася Мъстиславу, поѣхалъ Мъстиславъ до Печерского монастыря, за нимъ приѣхалъ и ¹¹⁰—Владимерь до Печерского жъ и оправдался¹¹⁰, повѣдаючи Мъстиславу, же оклеветали его в тои мысли завистники: «А я тобѣ мышлю доброе». Мъстислав мѣл хотя і свѣтки на тую его мысль, положилъ единакъ тоє на Бга. Владимерь Мъстиславу присягъ, же ему доброе мыслить, и отѣхал в Котелню.

136
зв.

Знову рыхло Владимерь Мъстиславичъ, присягу зламавши, другий раз почал на Мъстислава замышляти. Пристали къ его думѣ Чагровичи, Чекман, Тошман и Манучан, знялся з берендичами, але ни братия его, ни дружина не хотѣли к нему пристати. Видячи берендичи, же своихъ никого на помочь не маеть // Владимерь, а обѣцалъ имъ, же будутъ братия з нимъ, почали на самого Владимера стреляти, же ихъ ѿшукалъ, и побилъ его дѣтськихъ, совѣтниковъ. Владимерь видячи, же зле, побѣгъ до Дорогобужа, лечь Андрѣевичъ не пустилъ его в Дорогобужъ, мость на Горини роскидавши, а ѿн вернулся на Радимичи къ Андрѣю, къ Суздаю, и тои его не пустилъ, мовячи: «Иди в Резань къ своему отчичу Глѣбу». И пошол тамъ, а жона его осталося у Всеволожѣ, у Глуховѣ. Мъстиславъ, раз-

137

гнѣвавшися на Владимера, матку его отогналъ от себѣ, которая пошла до Чернигова.

Того ж року, зламавши присягу, новгородцы почали промышляти ¹¹¹—о своемъ кнзѣ Мъстиславѣ Ростиславичѣ¹¹¹, сказавши ему тоє: дружина его радили, абы ѿн тежъ ѿ собѣ промышлял.

Року 6678-г^б // Мъстиславъ Изяславичъ, кнзъ киевский, собравши братию свою, кнзеи русскихъ, почалъ имъ радити, жебы перестали Рускую свою землю губити междусобною воиною, а жебы на неприятелеи, Рускую землю пустошачихъ, на половцовъ и на гречиниковъ силу свою ѿвернули. Подобалося тая рада всѣмъ кнземъ, и пришли всѣ з воисками своими до Києва: Рурикъ и Давыдъ, Всеволодичи Свѣтославъ и Ярославъ ¹¹²—з Чернигова¹¹², Олгъ Свѣтославичъ и братъ его Всеволодъ, Ярославъ з Луцка, Ярополкъ, Мъстиславъ Всеволодичъ, Свѣтополкъ Гургиевичъ, Глѣбъ с Переясловля и братъ его Михалко и инши многий. В субботу Крестопоклонной недѣли, марта 2-г дня, пошли всѣ з Києва. Тамъ же на дорожѣ захорѣлъ Ярополкъ Изяславичъ, братъ Мъстиславовъ // до Поликарпа, игумена печерского, і до Данила, своего попа, жебы Ярополка, если умреть, поховали в церкви Свѣтаго Феодора. Преставился теды Ярополкъ марта 7-г дня, і поховали его в церкви Свѣтаго Феодора, а кнзи з Києва ишли девять день. Довѣдавшися ѿ нихъ, половцы побѣгли, покинувши жоны і дѣти, і все свое на качовискахъ. За которыми кнзи рускїи скорѣи погнавшися, побрали ихъ вежи на Угли рецѣ, а самыхъ, догнавши у Чорного лѣса, и иншихъ позабивали, другихъ поимали, и гонили за ними, і инши, за Ворсклу быотчися і хрстиянъ отбивши, попускали, а половцовъ, жон ихъ і детеи, і челяди, і стад ихъ такъ много наїмали, же всему воиску на подѣлъ доволи стало. Рускихъ людеи толко двухъ забито, // а третьего поимано. И такъ з великою радостію вернулися вси кнзи і пришли до своихъ домовъ на самое Воскресение Хрство.

137
зв.

138

138
зв.

Потом, знову собравшися, кнзи ходили на греченниковъ і розбили ихъ.

Почалася за тымъ ненавѣсть от кнзеи на Мъстислава такимъ способомъ. Слуги Петра і Нестора Борисовича^е покрали кони въ стадѣ Мъстиславовомъ, на которыхъ і петна свои положили. ¹¹³—За тоє Мъстиславъ на Борисовичовъ ѿзлюбилсѣ¹¹³. Они Давыду і Рурикови

налгали на Мъстислава, якобы имъ злое мыслить.

И гды Давыда и Рурика просил на честь Мъстиславъ, не пошли, повѣдаючи ему злую егѡ на нихъ мысль. И хотяи Мъстиславъ имъ присягъ, же ничега имъ злаго не мыслить, еднѡкъ *от* того часу не было ихъ *серце* правое 139 // Знову Володимеръ Андрѣвичъ просил волости у Мъстислава. Отказалъ ему Мъстиславъ, же: «Недавно взялся *от* мене волости и присяглись мнѣ». За що Владимиръ, розгнѣвавшися, пошолъ къ Дорогобужу. Такъ же Андрѣи Гургиевичъ, кнзъ суздальскій, не мѣл къ Мъстиславу любви. Тогда жъ прислали новгородцы къ Мъстиславу, просячи сна его к себѣ на княжение, и далъ имъ Романа. Для того еще болшая вражда на Мъстислава *от* всехъ кнзѣй повстала.

А такъ всѣ братия, змовившися под присягою, на Мъстислава Изяславича пошли к Киеву, Андрѣи Гургиевичъ албо Юрьевичъ з ростовцами ^е—не былъ тои на тои часъ под Киевомъ, толко з Суздаля выправилъ сна своего Мъстислава^е з сузьдалцами и з володимерцами, и иншихъ кнзѣи адинатцать: и Борис Жидиславичъ, Глѣбъ // з Переясловля, 139 зв. 114—Роман Ростиславичъ, Гургиевичъ ^д—^д Смоленска¹¹⁴, Владимир Андрѣвичъ з Дорогобужа, Рурик з Овручого, Давыд з Вышгорода и братъ егѡ Мъстиславъ, Олегъ Свтославичъ и Игоръ, братъ его, і Всеволодъ Гургевичъ, и Мъстиславъ, внукъ Гургиевъ. Мъстиславъ, слышавши тое, послалъ былъ къ сну своему в Новгородъ Михалка, але его под Мызаремъ Рурикъ и Давыдъ поймали. 115—И зышлися кнзи в Вышьгородъ,¹¹⁵ и, пришовши к Киеву, слали под манастыремъ Свтго Кирила в субботу Федорову, а на другои недѣли облегли Киевъ и билися крѣпко з обоихъ сторон. Але Мъстиславъ, не могучи противъ всѣхъ здолѣти, побѣгъ з Киева на Волынъ къ Володимеру мѣсту, на свое первое княжение. А Мъстиславъ Андрѣвичъ з другими князми, добывши Киѡва, 140 // жону Мъстиславоу и сна его поималъ, и мѣсто Киевъ розграбилъ: не толко мещанъ грабили, але и цркви Бжиї, и манастырь Свтои Софїї, и иншиї манастыри всѣ подрали, и сосуды, ризы и образы, і всѣ зь црквей и з монастырей побрали без милости, и многихъ позабавали и попалили, наubarзеи смоляне и суздальцы, и черниговцы. Тогда жъ и Печерскій мнстръ обдирали и запалили, але потомъ угасился ѡгонъ и ускормлено было трапезство^е.

Глава 12

Ω ПОСАЖЕНЮ КНЗЯ ПЕРЕЯСЛОВСКОГО
ГЛѢБА НА КНЯЖЕНИЕ КИЕВЪСКОЕ^б,
Ω СМЕРТИ ВЛАДИМЕРА АНДРѢВИЧА,
Ω ПОДНЕСЕНЬЮ ВОИНЫ МЪСТИСЛАВА
НА ГЛѢБА КИЕВЪСКОГО,
Ω ЕГО УТЕКАНЮ, Ω ВАСИЛКУ
ЯРОПОЛЧИЧУ И О ЗЛОСТИ ФЕДОРЦА,
ЕПИСКОПА РОСТОВСКОГО //

Мъстиславъ Андрѣвичъ, в тои часъ вы- 140
зв. правлены зь Суздаля *от* отца своего, всея Росїи самодержца Андрѣя Боголюбского, першее мѣстце межи князми держачи, посадилъ на столицы киевскои стрия своего Глѣба, кнзя переясловского. А Глѣбъ, сѣвши на столицы киевскои, далъ Переясловль Владимиру, сну своему. 116—Мъстиславъ засъ Изяславичъ, призвавши брата Ярослава з галичанами на помочь, пошолъ 116—з Володимера¹¹⁶ къ Дорогобужу на Владимира Андрѣвича и, облегли Дорогобужъ, билися крѣпко. Самъ Владимиръ в городъ лежалъ хорыи. Еднѡкъ же города не достали, Шумскъ и иншиї города поздавалися Мъстиславу, а инши повоевавши и попаливши города, Мъстиславъ вернулъсѡ додому.

По егѡ отходѣ преставилъсѡ кнзъ Владимиръ Андрѣвичъ генваря 28-г дня, и привезли его 116—з Дорогобужа¹¹⁶ // до Вышьгорода. 141 И послалъ кнзъ Глѣба з Киева Поликарпа, игумена печерского, и Семїона, игумена Свтго Андрѣя, приказавши, абы они доправадили тѣло до Киева, а самъ поѣхалъ до Городка за Днепръ, *от*толъ до Переясловля. И такъ припровадивши тѣло Владимирова до Киева, игумени и чернцы, и священници, и кияне положили честно в монастырь Свтго Андрѣя февраля 15-г дня.

Владимеръ засъ Мъстиславичъ, застаючи в Полонномъ, скоро послышалъ о смерти Владимира Андрѣвича, пришовъ к Дорогобужу. И гды егѡ не пустили в Дорогобужъ, послалъ къ Свтославоу и къ дружинѣ в Дорогобужъ, обѣцуючи присягнути на тои, же ни имъ, ни княгини не маѣт ничого злого чинити, и ни сѣл, ни иного чого еи // не брати, и присягнул. 141
зв. А они пустили его в город. Але приступилъ присягу свою, вшовши в Дорогобужъ, нестѡ-

^аП 1169-г ^бП 1170-г арк. 99 ^вБориславича П правлено арк. 99 зв. ^г—^гвідсутнє ^д—^дз арк. 100 ^едрапезство ^еКієвском

течныи: назавторее села и скарбъ вес Андрѣвичов от княгини, ятрови своеи, побралъ и самую княгиню выгналъ з Дорогобужа. А она, взявши сна, пошла през Овручовъ до Вышгорода.

Року 6680-го Мъстиславъ Изяславичъ, взявши Ярослава и Владимера Мъстиславича, и Всеволодовича, и Свтополка Гургиевича, и

Захоплення князем Мстиславом Андрійовичем Києва і родини князя Мстислава Изяславовича. Малюнок XIII (XV) ст.

галичавъ³ з берендичами и з турками⁴, пришол къ Триполью. Оттол пошовши, вышол в Києвъ і взялъ з братиею в Києве рады. З Києва зас пошол изъ киянами къ Вышгороду, и бился Давыд з Вышгорода крѣпко зъ Мъстиславомъ, маючи помочь от Глѣба, его войско и половцовъ, и берендичов, і Бастѣвыхъ людей. //

- 142 Мъстиславъ сталъ под боромъ. Затымъ при Ярославичахъ галицкихъ над войскомъ галицкимъ застаючи Костянтинъ змысливъ листъ от Ярослава и повѣдал Мъстиславу, же: «Болше пяти днѣи з тобою не буду стояти». И пошли от Мъстислава галицкіи полки додому. Сказано тежъ Мъстиславу, же и самъ кнзь киевскій Глѣбъ з половцами идет на него, чорніи тежъ клобуки ошукивали Мъстислава. Видячи тоє все на себѣ, Мъстислав, порадивши зъ своими, пошол от Вышгорода и от Києва второи недѣли по Пасцѣ на Волын до Володимера и, гнавшися за нимъ половцы, стали за Василевом у седельниковъ. А Василко Ерополчичъ з Михайлова ударил на нихъ рано, але половцы з седельниками дружину его побили и иншихъ поимали, // а самъ ледве
- 142 зб. ушолъ въ свои город. За тоє Глѣбъ, розгнѣвавшися з Рурикомъ и з Мъстиславомъ, и з Давыдомъ на Василка, пошли къ Михайлову,

где, змирившися з Василкомъ, пустили его къ Чернигову, а город его Михайловъ сожгли и गरेбли роскопали.

Того ж року преставился кнзь Свтославъ Ростиславичъ на Волоцы, воюючи Новгородскую волость. И положили его въ Смоленску въ епископії честно, в церкви Пресвятои Бдцы. Был сеи кнзь на войнахъ мужественныхъ¹ и битвыи¹, до того побожныи, скарбовъ не збиралъ великихъ, раздавалъ едно дружинѣ, другое монастыремъ, иноком и церквам, барзо любилъ и чтил духовныхъ.

Тогды жъ родился снь у Мъстислава Андрѣвича, и назвали его Василем.

Того ж року Федорца, // епископа ростовского, звержено и послано в заточение Которыи то епископъ Федорець барзо был злыи, села у людей ростовскихъ отималъ и добытки грабил, въ заточения отсылалъ не толко простыхъ людей, але и священниковъ, и иноков, и игуменов, бороды обрѣзывалъ и головы, очи выпаливал, языки урѣзывалъ, на стѣнахъ роспинаючи, немилостивно билъ, митрополиту киевскому не хотѣл послушенства отдавати,¹¹⁷—за що его кнзь Андрѣи Юрьевичъ барзо строфовал¹¹⁷. А гды не хотѣлъ упамятатися, отослалъ его до Києва къ митрополиту Костянтину. Митрополитъ за всю тую злость и за непослуженство к нему Федорца, епископа, отослал в заточение въ Песіи островъ. И тамъ ему языкъ отрѣзали, и руку правую отсѣкли, и очи выняли за его злости и блюзнѣрства. //

Глава 13

О ДВОЯКОМЪ ЗНАЧНОМЪ КНЗЯ КИЕВСКОГО ГЛѢБА НАД ПОЛОВЦАМИ ЗВИТЯЗСТВѢ, О ВОИНѢ КНЗЯ АНДРѢЯ ЮРЬЕВИЧА З НОВГОРОДЦАМИ, О СМЕРТИ КНЗЯ ГЛѢБА И О КОРОТКОМЪ ПО ЕГО СМЕРТИ КНЯЖЕНИИ В КИЕВѢ ВЛАДИМЕРА

Того ж року множество половцовъ великое пришли в Рускую землю и надвое розделился: едны пришли под Переясловль, другий под Корсунь. И послали обоє до кнзя Глѣба в Києвъ, абы, з ними зѣхавшися, примире учинилъ и присягль имъ, а они ему. Глѣбъ, принявши обоихъ поселство, перше пошол к тымъ половцомъ, которыйи были под Переясловлемъ, охороняючи // Переясловля, же

Владимеръ Глѣбовичъ, кнзь, в Переясловли малъ былъ, дванатцати лѣтъ, и, приѣхавши до Переясловля, учинил з тыми половцами примире и удоровал ихъ. А тыи половцы, которыйи

143

143 зб.

144

под Корсуномъ стояли, послышавши, же Глѣбъ до переясловскихъ половцовъ поѣхаль, а к нимъ не ѣхаль, зараз, не чекаючи к себѣ Глѣба, за Киевъ пошли и, приѣхавши къ городу, Пресвятои Бѣдцы Десятилноу Полономъ^а и ^{м—к} съчомъ попустили села, люди всѣхъ и быдло в полон брали. Глѣбъ зась, учинивши з половцами переясловскими примире, пошел за Днепръ къ другимъ половцомъ, к Корсуню, и будучи на Перепитовскомъ поли, послышалъ, же с-под Корсуна пошли уже половцы и за Киевомъ воюють, // хотѣлъ на нихъ самъ пойти, а гды ему не порадили ити, послалъ брата своего Михалка, даль ему сто переясловцовъ и полторы тысячи берендичовъ. Михалко, взявши на помочь Пресвятую Бѣдцу, за еи маестности на помѣсть^а, погналься за половцами и перше сторожу половецкую триста члвк^о, взявши языка, побивали^а, потомъ, довѣдавшись, ижъ семь тысячъ недалеко половцовъ, которыхъ постерегши Михалковъ гетманъ Владиславъ, кинулся на нихъ з войскомъ, побилъ ихъ и полон отнялъ свои. Затѣмъ, на вес полкъ половецкии наѣхавши, билися крѣпко зъ обоихъ сторон. Тамъ же половцы копиями ранили князя Михалка въ стегно и в руку, еднакъ же рускїи люди з берендичами // половцовъ многихъ побили, полторы тысячи ихъ поймали. А князь ихъ з немногими утекль. Михалко зась, звитяживши половцовъ и полон людей рускихъ отнявши, вернулсѣ з радостію до брата своего Глѣба.

Того жъ року преставилсѣ князь Мъстиславъ Изяславичъ в Володимери на Волини, августа 19-г дня, и положили тѣло его в церкви Пресвятои Бѣдцы въ епископїи, которую самъ змуроваль в Володимери.

Тогды жъ пошли къ Новгороду на Романа Мъстиславича Роман Ростиславичъ з братомъ своимъ Мъстиславомъ. З ними жъ князь Андреи послалъ сна своего Мъстислава зо всѣмъ своимъ войскомъ и з ростиславскими, и з суздальскими, и з резанскими, и з муромскими князьями, и гетмана // своего Бориса Жирославича з безчисленнымъ войскомъ. Всѣ тыи пришовши, около Новгорода пожгли села и волости, люди и ишнихъ съкли, и ишнихъ в неволю брали. Пришовши къ Новгороду, мощно его добували, а новгородцы крѣпко боронилися. По долгомъ облеженью стал голод в войску князя Андрѣя такъ, ижъ в великїи постъ конину или, кони ихъ здыхали. Для того, ничего не учинивши Новгороду, мусили вернутисѣ до домовъ, пѣши ледве дошли. Пресветая Бѣдца

Новгородъ оборонила, з которой образа предъ воиною тоєю видѣли слезы текучїи.

По томъ^р воинѣ пришла вѣсть к Роману Мъстиславичю, же его о^тць умерлъ, и порадили ему дружина его, жебы уступил з Новгорода // къ брату Владимиру. И такъ онъ учинил, а Андреи на его мѣстце даль Великїи Новгородъ Рурику Ростиславичю. Рурикъ,

Половці вѣдуть полон.
Малюнок XIII (XV) ст.

Звільнення полону.
Малюнок XIII (XV) ст.

приказавши свою волость брату Давыду, сѣлъ самъ в Новгородѣ.

Того жъ року радилсѣ у Игоря снѣ, и назвали его Владимиръ, а на крещенїи дано имя Петръ.

^жП 1172-г арк. 101 ^агаличанъ ^бторкамн арк. 101 зв. ^вмужественный ^гбитный ^двідсутне арк. 102 зв. ^еДесАтинной ^жПолоному ^з—^к ^лпомсту ^овідсутне ^ппозабивали арк. 103 ^ртой арк. 103 зв. ^сродилсѣ

Потомъ пришли половцы и много под Киевомъ селъ попустошили и побрали в полон, люди и быдла барзо много. В тои часъ кнзъ киевскій Глѣбъ, херіи, послалъ по братіи своихъ, по Михалка и по Всеволода, и послалъ ихъ за половцами, і Владислава з ними, гетмана, з берендичами и з турками^т. И они, рыхло побѣгши, догонили половцовъ над рекою Бо-

Оборона Новгорода Великого.
Малюнок XIII (XV) ст.

гомъ и, бившись крѣпко, побили половцовъ и иншихъ поимали, полон русскихъ людей и стада отбили, и сами звитязствомъ вернулись до Киева.

146
зв. Того ж часу преставился // кнзъ Глѣб Гургеевичъ, внукъ Владимира Маномеха, княжилъ на Киевѣ двѣ лѣта. Былъ добрый, присяги николи не ламалъ, монастыри и иноковъ любилъ и чтилъ барзо духовныхъ, и нищимъ милостиню великую давалъ. Положили его в Киевѣ в монастырь Свѣтго Спаса, генваря 20-г дня, тамъ, где и отцъ его лежить.

По смерти Глѣба послали Давыдъ и Мъстиславъ по стріи своего Владимира къ Дорогобужу, зовучи его на Киевское княжение. Послухавши ихъ, Владимиръ посадилъ сна своего Мъстислава в Дорогобужу. Самъ, не кажучися Ярославу и Мъстиславичомъ, которыи присягль былъ, пришолъ до Киева ф—ф кнзъ Владимиръ, сѣлъ на столицу мсца февраля 15-г дня. Княжения его не мило было кнзю суздальскому Андрѣю, казалъ ему: «Жебы ты Роману Ростиславичю уступилъ Киева». //

Тымъ часомъ послалъ кнзъ Андреи сна 147
своего Мъстислава на Болгори, з нимъ же кнзи муромскіи и резанскіи послали сновъ своихъ, при которыхъ Борисъ Жидиславичъ былъ гетманомъ над воисками. И зненацка вѣгши в Болгары, взяли шесть селъ и город, в которыхъ мужеи высекли, а жонъ и дети, и добытки в полон побрали. И пошли з хорыстю до своєї земли, за которыми хотяи болгаре гналися, еднакъ ихъ не догнали.

Тогда ж преставился кнзъ Мъстиславъ Андрѣевичъ, марта 28-г дня, и положили его в церкви Пресвятои Бдцы в Володимери, от его отца Андрѣя змурованои.

Того ж року вышолъ Рурикъ з Новагорода, на его мѣстце новгородцы себѣ упросили у кнзя Андрѣя сна его Юрья на княжение. А Рурикъ, гды ишолъ до Смоленска, народился у него снъ, и нарекли // имя ему княжее Ростислав, 147
зв. а в свѣтомъ крещеніи Михаилъ, и далъ ему отцъ его Лучинъ, мѣсто, в которомъ онъ родился, и церковь Свѣтго Михаила на томъ мѣстцу поставили.

118—Року 6682-г^x мая 1-г дня преставился кнзъ киевскіи Владимиръ, и положили его в церкви Свѣтго Феодора в Києви, въ отчомъ монастырь. Княживъ в Києве мсцовъ осмъ—118, много бѣдъ поднялъ, утекаючи предъ Мъстиславомъ, сновъцомъ своимъ, в Галичь, в Венгеры, в Резан і в Половцы за тое, же присягу свою ламалъ.

Глава 14

Ω КНЯЖЕНИИ В КИЕВЕ РОМАНА,
О ЗВИТЯЗСТВѢ КНЗЯ ИГОРА
НАД ПОЛОВЦАМИ И КНЗЯ РОМАНА
НАД ЛИТВОЮ И ЯТВѢГАМИ,
О ВЫГНАНІЮ РОМАНА З КИЕВА И Ω
КНЯЖЕНИИ РУРИКА В КИЕВѢ,
И О ВОИНѢ НА ЕГО
АНДРѢЕВΩ^ч //

По смерти Владимира прислалъ кнзъ суздальскіи Андрѣи къ Ростиславу, мовячи: «Поневажъ нареклъ еси мене отцемъ, даю Роману, брату вашему, Киевъ». Послали теды по Роману къ Смоленску, «—абы ишолъ абы ишолъ—» на Киевское княжение, и пошолъ з Смоленска. Гды пришолъ Романъ—в Киевѣ—, поткали его съ кресты митрополитъ и

всѣ игумены, и духовныѣ, и свѣцкии, и сѣль на
столицы *отцовъ* своихъ мѣца июля 1 дня, а
Ярополку, *снови* своему, *отдалъ* Смоленскъ.
Того ж часу у *Свтослава* Всеволодича в Черни-
говѣ родился снъ Ростиславъ, въ светомъ кре-
щении нареченный Иоаннь. На початку княже-
ния Романова зараз половцы почали пакость
чинити по Руси и, зобравши воиска, в денъ свѣтго
Петра кнзь Игорьъ Свтославичъ поѣхал в поля
за Ворскль // и, поймавши языка половецкого,
довѣдался, же половцы пошли под Переяс-
ловль. Переѣхал теды Ворскль у Лтявы и
поѣхал до Переясловля, где, зѣхавшись с
половцами, ударил на них. А половцы, не мо-
гучи опертиса Игорови, покидали все, що
под Сребреннымъ воюючи побрали, сами уте-
кли. И *иныхъ*, догоняючи, Игорови рецар-
ство побили, и поймали живыхъ⁴⁴ много.
И такъ з корыстью и звитязствомъ верну-
лися.

148
зв.

Тых же часто литва зъ язвѣгами, люде
лѣснѣи, собравшись силою сполною, вѣбѣгли въ
княжение Рускѣи и побрали великѣи корысти,
волости пустошивши. Довѣдавшись ѿ томъ,
кнзь киевскѣи Романъ з корыстью ихъ, утека-
ющихъ, догналь з своимъ воискомъ и, розбѣ-
вши ихъ, корысти *от* нихъ *отгромилъ* и много
литвы и язвѣжов поималъ, и, запровадивши //
ихъ до Києва, вязенемъ морил, и, якъ воловъ,
окованыхъ въ плуги запрегаючи, казал ими
поля орати, поля и карчи на новинахъ выры-
вати⁴⁵. Тамже литва, въ плугахъ ходячи, на-
учившись руского языка, мовили, еще тягнуци
въ плугу: «Романе, Романе! Худымъ живишся,
литвою *орешъ!*». ¹¹⁹—*Оттолъ* и в присловѣ
тая мова вышла межѣи людми¹¹⁹.

149

Потомъ кнзь Андрѣи послалъ к Ростисла-
вичомъ, жебы ему выдали Григория Хотовича
и Степанца, и Олеска Свтославца, поневаж
они, мовит⁴⁶, уморили брата моего Глѣба, и
намъ всѣмъ сут вороги. Але они не выдали.
Теды казал за тоє Роману з Києва, Давыду
з Вышгорода, а Мъстиславу з Бѣлагорода
Ростиславичомъ ити до Смоленска и Смолен-
скомъ делитиса, а Михалку, брату своему,
даеть Андрѣи Києвъ. Романъ з Києва пошол
до Смоленска, // а Михалко самъ не пошол
въ Києвъ, а⁴⁷ послалъ брата своего Всеволода
и сыновца Ярополка. Ростиславичи зас три,
Рурикъ, Давыдъ и Мъстиславъ, на Андрѣя
розгнѣвавшись, же брата ихъ Романа вывел
з Києва и имъ кажетъ вон ити, приѣхавши вно-
чи в Києвъ, на похвалу Пресвятыѣ Бдцы пои-
мали Всеволода Гургиевича и Ярополка,
Гургиева внука, і Владислава, гетмана, ляха,

149
зв.

и Михна, и иных. И дали Рурику братия
Києвъ. Рурикъ теды, з великою честию при-
няты, сѣль на столицы *отцовъ* своихъ в
Києвъ.

Того ж року Свтославъ Всеволодичъ зало-
жилъ церковь каменную⁴⁸ Свѣтго Михаила в
Черниговѣ, на княжомъ дворѣ.

Розгром половців на р. Буг.
Малюнок XIII (XV) ст.

Тогды ж Владимиръ, снъ Ярослава, кнзя
галицкого, *от* *отца* приѣбѣль з маткою в
Луцкъ до Ярослава. А Ярославъ, боячися
отца его, послал Владимира к Михалку въ
Торцескѣи // зъ его маткою, бо Михалко былъ
братъ матери Владимеровои, княгинѣи Олзѣ, 150
а *оттолъ* Свтослав, тесьъ его, позвалъ ихъ
в Черниговъ.

Потомъ Андрѣи, кнзь суздальскѣи, знову
послалъ до Ростиславичов Михка⁴⁹, жебы Ру-
рикъ ишолъ до Смоленска, а Давыдъ и Мъсти-
славъ жебы и в земли Рускою не были, ижъ не
послухали его и не выдали ему тых, которыхъ
от нихъ потребовалъ. Мъстиславъ теды, яко з
молодости смѣлиѣи и, кромѣ Бѣга, никого не
боячися, взявши посла Андрѣева, казал го-
лову и бороду ему *обстригти* и рекль: «Мовъ
Андрѣеви, по любви мы тебе до сего часу мѣли
за *отца*, а поневожъ ты с такими речми при-
слалесь к намъ не якъ къ кнземъ, але якъ къ

⁴⁴торками арк. 104 ⁴⁵пошолъ П виправлено з пошолъ
ф—ф Пришовши до Києва ⁴⁶П 1174-г арк. 104 зв.
⁴⁷Андрѣевои ⁴⁸—“абы ишолъ П так у текстѣи ш—шк
Києву ⁴⁹П правлено арк. 105 ⁵⁰выорувати ⁵¹П ви-
правлено з вмовит ⁵²але ⁵³П вписано над рядком арк. 106
⁵⁴Михна

твоимъ подручнымъ и къ простымъ людемъ, такъ и мы тобѣ *отказуемъ*: што замыслилес, тоє дѣлай, а Бѣгъ з нами на тебе». Андрѣи, обачивши такое свое // безчестие на своемъ послѣ и услышавши *от* негѣ Мъстиславоу *отповед*, барзо розгнѣвался и собрал великий воиска ростовцовъ, суздальцовъ, володемерцовъ, переясловцовъ⁶, белоозерцовъ, муромцовъ, новгородцовъ и резанцовъ, пятьдесятъ тысячей, и послалъ з ними сна своего Гургия albo Юрья и гетмана своего Бориса Жидиславича, и то сказалъ имъ, жебы Рурика и Давыда з панства выгнали, а Мъстислава жебы к нему привели. А гды пошли тѣи всѣ воиска, мусиль з розказаня Андрѣева, под нимъ будучи, и Роман з Смоленска пустити воиско свое. К нимъ тежъ прилучилися кнзи полотскіи, туровскіи, перскіи², городенскіи, и Олговичи з Чернигова тут же к нимъ пришли, и Гургиевичи, Михалко и Всеволод, и было всѣхъ кнзеи больше дватцати, собралося на Ростиславовичовъ. Межи ими всѣми наистаршеи и гетманъ кнзь Свтославъ // Всеволодичъ. Ростиславичи зас не запиралися в Києве, але кожды въ своемъ городе: Рурикъ в Бѣльгородѣ заперлъся, Мъстиславъ з воискомъ Давыдовымъ в Вышгородѣ, а Давыдъ поѣхал до Галича къ Ярославу, просячи его ѣ помочь.

Кнзи зас, *от* Андрѣя посланній, пришли в Києвъ, где набравши еще и киянь, пошли под Вышгородъ. Там же Мъстиславъ, з Вышгорода выехавши з своими полками, бился крѣпко з тыми кнзями молодшими и, бивъшися, розышлися. Потомъ на другій денъ всѣми силами приступати почали къ Вышгороду, але имъ давал Мъстиславъ зь своими добрый *отпоръ*, и такъ стояли кнзи девять недѣль под Вышгородом. Тымъ часомъ пришол з своєю потугою Ярослав галицкй, себѣ княжение Киевское хотячи взяти // *от* Олговичовъ, которыи *от* Ярославовичовъ⁸ к себѣ присвоивали. Такъ Ярославъ знесся о Києвъ з Ростиславичами, который гды ему Києвъ обѣцали подати, сталъ Ростиславичомъ на помочь, а Олговичъ пошол з воискомъ своимъ под Бѣльгородъ на Рурика. Тоє инши всѣ кнзи обачивши, ижъ Ярославъ на них з Ростиславичами, боячися, абы и Олговичъ з тыми на них не знялся, поневажъ *от* нихъ пошолъ вночи, побѣгли *от* Вышгорода за Днепръ з соромотою Бжиимъ попусциемъ, а Ростиславичи Бѣгу, защитнику своему, дякуючи, и Ярославу давши мѣстѣце старшинства, отдали ему Києвъ.

Ω КНЯЖЕНІИ В КИЕВѢ КНЗЯ ЯРОСЛАВА ИЗЯСЛАВИЧА, // Ω ВОИНѢ НА ЛЯХОВѢ, Ω ПОШАРПАНЬЮ КИЕВА І ВСѢХЪ ДУХОВНЫХЪ, И СВѢЦКИХЪ, Ω ВОИНѢ ЧЕРНИГОВСКОГО КНЗЯ ЗЪ ОЛГОМЪ И Ω ЗАБИТЬЮ КНЗЯ АНДРѢЯ ЮРЬЕВИЧА БѢГЛОУБСКОГО, И ПОХВАЛА ЕГΩ

152

Пришовши Ярославъ Изяславичъ в Києвъ, сѣлъ на столицу *отца* своего. В тои же часъ Казимеръ Вторый, названный Справедливымъ, кнзь полскй, пришовши з воискомъ на границы рускй, под часъ междособной воины кнзеи рускихъ взял былъ Брестѣ Литовское, которое на тотъ часъ было под державою Рускою. Але кнзи рускй, поєднавшися з собою, не толко Брестѣ Литовское, пошовши з воискомъ своимъ, *отшукали*, лечъ и никилка замковъ лядскихъ взяли.

Потомъ рыхло Свтославъ, кнзь черниговскй, послалъ къ Ярославу, // упоминаючися *обѣтницы*, жебы ему Ярославъ давалъ половину приходовъ з Киевского княжения, и мовячи, же: «Я ни ляхъ, ни венгрикъ, але едного дѣда естѣсмо внуки». На тоє *отказал* Ярославъ: «Ты своимъ княжениемъ, а я своимъ кантентуимося». А Свтославъ, лакомствомъ опанованыи, пришовши з воискомъ, облегли в Києвъ Ярослава. Звопивши, Ярославъ побѣгль до Луцка, Свтославъ зас, вишовши в Києвъ, взялъ Ярославову жену зь сыномъ молодымъ и з рицертвомъ, и зь скарбами, из собою заправдил до Чернигова, пустыи Києвъ ѡставивши.¹²⁰—Ярославъ, послышавши, ижъ Києвъ пусть стоитъ, пришолъ знову з Луцка—¹²⁰ з воискомъ до Києва и, вшовши в Києвъ а давши причину киевскимъ обывателемъ, якобы они Свтослава на его // подмовили,¹²¹—мещан киевскихъ—¹²¹ и митрополита, и игуменовъ, и чернцовъ всѣхъ, и черниць, и попов зо всего пообдиралъ добра, и на выкупление жены своєї и сна податки вложилъ на киянь,¹²²—а иншихъ заправдал—¹²².¹²³—Потомъ пошолъ з воискомъ под Черниговъ на Свтослава з Ростиславичами и тамъ, облегли Свтослава, учинилъ з нимъ примирье—¹²³.

152
зв.

153

Тогда ж Олгъ Свтославичъ воевал Черниговскую волость, але Свтославъ, кнзь черниговскй, змирившися зь Ярославомъ, пошол на Олга, попалить его волости и, много ему злого учинивши, вернулся къ Чернѣгову.

Того жь року преставился кнзь Свтослав Гургиевичъ, генваря 11 дня. Барзо добрый весь вѣкъ свои в болезни проводилъ, и положень в Суздали, в церкви Пресвѣтой // Бѣдцы, въ епископїи.

Того жь мѣца 19 дня кнзь муромскїи преставился, и положень в Муроми в церкви, которую самъ змуроваль.

Року 6683-гѣ убиень бысть великїи кнзь суздальскїи Андрѣи Гургиевичъ албо Юрьевичъ Бглюбскїи, внукъ Володимера Маномаха, от своихъ. Якимъ Куцковичъ, любимыи его слуга, и Петръ, Кучковъ зять, албо ключникъ кнзев, и инши з ними, дватцат члвков, в признакъ свѣтыхъ апостолъ Петра и Павла, попившися в княжомъ погребѣ і вночи, пришовши к ложницы кнзя Андрѣя, розбили дверь. Кнзь кинулся на них до меча свѣтго Бориса мученика, который мѣлъ у себе, але не нашол, бо ключникъ его Албанъ потаи вынялъ того дня, и такъ, якъ могучи, боронячогося кнзя своего шаблями сѣкли, аж упал // на землю. Сѣни, за умерлого его покинувши, отишли, а кнзь, еще живъ, пришовши к себѣ, пошоль, стогнучи, з ложницы в сѣни, бо былъ силенъ. Що постерегши забоицы, прибѣгши, добили кнзя а, от него побѣгши, забили Прокопия, любимаго его, розграбили весь скарбъ великїи кнзя Андрѣя, болшее прибавши себѣ множество на тое драпѣзство, а кнзя такъ покинули, и того за неприятеля своего почитаючи, кто бы его хотѣлъ ховати. Ажъ единъ его слуга вѣрныи Кузма, киевленинъ, зъ плачемъ взявши тѣло князево, положил у притворъ церковномъ, и лежал два дни непогребенныи в притворѣ. Потомъ, ожалившися, Арсениі, игумень кузмодемьянскїи, из крылошанами бглюбскими отпѣли погребение над кнземъ, и тѣло его // положили в церкви, въ гробѣ каменномъ.

А мещанѣ бглюбскїи дворъ княжеи въ городѣ его Бглюбѣ розграбили и князевыхъ дворянъ и мечниковъ позабивали, и дома ихъ розграбили, тое жь і въ иншихъ волостехъ, і в самомъ Володимери чинили.

¹²⁴—Гды тое мало утешилося¹²⁴, володимерскїи духовныи и свѣцкїи пошли до города Бглюбѣ і взяли тамъ тѣло кнзя Андрѣя, и з плачемъ великимъ, и з честию принеши в Володимеръ, положили его в церкви Златоверхои Пресвѣтой Бѣцы, которую самъ предивне змуроваль. Тои бовѣмъ кнзь, побожный бар-

зо будучи, тую церковь Рождества Пресвѣтой Бѣдцы посреди города Владимера дивнымъ коштомъ, равнаючюся Саломоновои церкви Свѣтая свѣтых, великую змуроваль такъ, же всѣ, в тую церковь приходячїи, // барзо удивлялися и взирати долго на стѣны еѣ и на образы за свѣтлостю великою не могли, бо стѣны всѣ и столбы церковныи от низу до верху

Бивство князя Андрїя Боголюбського. Малюнок XIII (XV) ст.

были окованы золотомъ, иконы такъже всѣ золотомъ окованы, розными каменми дорогами и свѣтячимися высажены, такъ тежъ трой двери церковныи з золотыми бляхами рознымъ каменемъ саженыи учинил, пять верховъ на той церкви позолотив, сосудовъ церковныхъ вшелякихъ, золотыхъ и сребреныхъ, великими перлами и розными дорогими каменми саженыихъ, ¹²⁵—три тысячѣ—¹²⁵ в той церкви учинил, запоны тежъ барзо дорогїи подаваль и коморы церковныи такимъ же способомъ приоздобилъ, олтари и престолы от самого злата чистаго з рознымъ каменемъ дорогимъ в той же церкви // построил. Еще до Киева послал былъ робити золотыи самыи двери до тоеи же церкви такии, яки бы на весь свѣтъ за диво были. До того и иншихъ много церквей и монастырей постановилъ и всѣмъ инокомъ, и инокинямъ, і всѣмъ духовнымъ великїи давал приходы. ¹²⁶—В церкви всегда з очии его, молячогося, слезы текли¹²⁶. Самъ свѣчи предъ образомъ зажигаль, убогимъ, не толко к нему приходячимъ, обилно даваль, але и по мѣсту ѣсти и пити возити казал, за што все Гсдѣ Бгъ ему царство небесное дароваль. Поставилъ тежъ былъ кнзь Андрѣи город каменныи и назвалъ

¹П вписано над рядком арк. 106зв. ²пинскїи ³Ростиславовичов ⁴П 1175-г

єго Бголюбъ, от Володимера такъ далеко, якъ Вышггород от Києва. В которомъ городѣ Бголюбъ и забитъ естъ. //

156

Глава 16

Ω КНЯЖЕНИЮ ЯРОПОЛКА В ВОЛОДИМЕРИ,
А МЪСТИСЛАВА В РОСТОВѢ,
Ω ВОИНѢ КНЗЯ ЧЕРНИГОВСКОГО
ЗЪ ОЛГОМЪ, Ω КНЯЖЕНИИ В КИЕВѢ
РОМАНА И Ω ВЫГНАНИЮ КНЗЕИ ЯРОПОЛКА
И МЪСТИСЛАВА, Ω ПОСАЖЕНЫЮ
НА СТОЛИЦЕ ВЛАДИМЕРСКОИ
КНЗЯ МИХАЛКА

156
зв.

По смерти кнзя Андрѣя ростовцы, суздальцы и переясловцы, зѣхавшиися в мѣстѣ Володимери, подумавши, же снѣ Андрѣевъ мал у Новгородѣ, а боячися сусѣд, кнзеи муромскихъ и резанскихъ на себе, послали в Рус до Ростиславичовъ, просячи себѣ Мъстислава и Ярополка на княжение, и застали Ростиславичовъ у черниговского кнзя Свтослава. Тамъ же были и Михалко Гургиевич, і Всеволод, братия єго, всѣ теды тыи четьри поѣхали // въ дружбѣ. А гды приѣхали на Москву, ростовцы не возлюбили того и рекли Михалку: «Ты пожди на Москвѣ». А Ярополкъ поѣхаль до Переясловля. Михалко зас, не слухачи є ихъ, въѣхаль в город Володимеръ и заперлься. Дружина бовѣмъ владимерская поѣхала на спотканє Ярополка и, пришовши зѣ Ярополкомъ володимерцы и ростовцы, и муромцы, и резанцы къ Володимеру, добывали Михалка и много попустошили, и попалили ѡколо города. З города билися крѣпко. Потомъ владимерцы рекли Михалку в городъ: «Албо мирися, албо промышляі о себѣ». Теды Михалко знову въѣхаль в Русь, а Ростиславичовъ сподкали сь крестами и роздѣлили волость Ростовскую, Ярополка посадили в Володимери. Володимерцы єго ласкаве приняли, не на Ростиславичов бовѣмъ володимерцы воевали, але от ростовцов боронилися, // которые володимерцовъ холопами своими звали и мѣсто пожечи хотѣли. Мъстислава у Ростовѣ кнземъ на столѣ ѡтцемъ посадили. И оженися Ярославъ в Володимери, понявши дочку кнзя витебского Всеслава.

157

Сѣвши Ростиславичи на Ростовскомъ княженіи, давали староства дѣтским рускимъ и, молоды будучи а слухаючи боярь, не толко людемъ тягость чинили, лечь и з церковныхъ маетностей на себе корысть брали, и з са-

мои церкви Володимерской Бдцы сребро и золото, от Андрѣя, кнзя, наданое, себѣ брали.

Тогды ж родился кнзю Гургиеви Андрѣевичу снѣ Олегъ, нареченный въ светомъ крещеніи Павелъ.

Потомъ знову Олгъ Свтославичъ, затыгши Ростиславичовъ, шуриновъ своихъ, на помощь, воеваль на Свтослава, кнзя черниговского, брата своего, и попалили Лутаву // и Мороскъ. Затымъ, примирившися под присягою, вернулись. Олгъ, ворочаючися, около Стародуба занявши товаръ, погналь да^ж Новгородасеверского. За що розгнѣвавшися, Свтославъ з Чернигова пошоль на Олга къ Новгороду. Там же Олга угнавши в город, дружины єго иншихъ побили, иншихъ поимали Свтославовы и ѡстрогъ около города пожгли, ажъ мусиль Олгъ примирья просити. Которое под присягою учинивши, Свтославъ ѡтишоль до Чернигова.

157
зв.

Тогды ж къ своимъ братомъ пришоль зѣ Смоленска Романъ на помощь тут же. А Ярославъ, кнзь киевскій, розумѣючи, ижъ Ростиславичи з умыслу Романа призвали, абы в Києве на столицы посадити, поѣхаль з Києва до Луцка. Для того жъ Роман сѣлъ на столицы киевской.

Року 6684-г^с Михалко і Всеволод, // братъ єго, Гургиевичи пошли с Чернигова, взявши от Свтослава черниговского снѣ єго Владимира, на Ярополка къ Володимеру мѣсту, до княжения своего брата Андрѣя. А гды пришли до Кучкова, то естъ до Москвы, тутъ споткали и себѣ на помоч Гурга Андрѣевича з володимерцами, имъ зычливыми, а на полоне¹²⁷, на Белехове зѣ Ярополкомъ, княземъ владимерскимъ, и з Мъстиславомъ, братомъ єго, споткавшися, билися крѣпко. И звитяженіи Ярополкъ и Мъстиславъ побѣгли: Мъстиславъ к Новгороду, а Ярополкъ до Резани. Михалко зас зѣ Всеволодамъ, братомъ своимъ, ударовавши Владимира Свтославича, отпустили до ѡтца, до Чернигова, а сами въѣхали в Володимеръ на княжение, зѣ честью великою приняты. И сѣлъ Михалко на столицы ѡтца своего в Володимери. //

158

До которыхъ кнзеи жоны ихъ, Михалкову и Всеволодову, Свтославъ послалъ изъ Олгомъ из Чернигова. Довѣдавшися ѡ томъ всемъ Глѣбъ, кнзь резанскій, послалъ сновца своего противъ Олга. И гды зышлися на Свѣрѣлцѣ,

158
зв.

Олгъ Сѣтославичъ звѣтяжилъ снѣца Глѣбового, шурина своего, который самъ ледве утекль, а инших многихъ поимали.

Глава 17

Ω ЗВѢТЯЖЕНИЮ ΩТ ПОЛОВЦОВ КНЗЕИ
РУСКИХЪ, Ω УСТУПЕНЮ РОМАНА
З КИЕВА И Ω КНЯЖЕНИИ В КИЕВѢ
СѢТΟΣЛАВА, А В ВОЛОДИМЕРИ
ВСЕВОЛОДА, Ω ПОИМАНЮ ΩТ НЕГО
КНЗЯ РЕЗАНСКОГО ГЛѢБА,
Ω ОСЛЕПЛЕНЮ МЪСТИСЛАВА
И ЯРОПОЛКА

159 Року 6685-гⁱ // пришли половцы в Рускую землю и взяли шесть городовъ, и берендичовъ, и пошли под Ростовець. Романъ, кнзъ киевскій, противъ ихъ послалъ брата своего з сынами своими Ярополкомъ и Борисом, з которыми знялся в дорогѣ и Давыд, братъ Романовъ. И нашовши под Ростовцемъ на половцовъ, почали битися крѣпко, але от половцовъ звѣтяжены, ледве убѣгли в Ростовець. А половцы, много людей и бояръ поймавши, в полонъ з собою повели.

Того жъ року поѣхалъ Сѣтославъ, кнзъ черниговскій, з воискомъ къ Киеву и послалъ сна своего Олга къ Мъстиславу, къ Треполю, жебы отступилъ от ѣдности Ростиславичов, що Мъстислав и учинил, вышол против Олга, якобъ з нимъ битися, и впустилъ его до Триполя. Тое почювши, Роман з Киева выѣхалъ въ

Бѣльгород, а Сѣтославъ въѣхал в Киевъ и послалъ къ Бѣльгороду воиско на Романа, // але ничего ему не учинили. Ростиславичи зась, злучившися, мыслили ударити всею силою на Светослава. Што услышавши Сѣтославъ, не дождавши половцовъ, по которыхъ был на помоч себѣ послалъ, побѣгль з Киева через Днепръ на устью Лыбеди, и много тыхъ, который з нимъ бѣгли, потонулиⁱ. А половцы, под Торцескомъ пустошачи, люди в полонъ брали. Ростиславичи, ужалившия Рускою земли, абы Сѣтославъ половцомъ не казалъ пустошити, дали Сѣтославу Киевъ. И пошолъ Роман з Киева до Смоленска, а Сѣтославъ сѣлъ на столицы киевскои.

Умеръ потомъ Михалко, который на Володимерское княжение хоры былъ въѣхалъ, и взялъ его княжение братъ его Всеволод. А Мъстислав, кнзъ ростовскій, за поводомъ Глѣба, кнзя резанского, хотѣлъ выгнати Всеволода з Володимера. Собравшеⁱⁱ // воиско резанское и половцовъ на помочъ, пошол на

Всеволода, але Всеволодъ з своимъ воискомъ, давши полѣ, звѣтяжилъ Мъстислава и зараз пошол на Глѣба. А Глѣбъ з своими воисками и з половцами пошол под Володимеръ. Всеволод, к Резани приходячи, услышал, ижъ Глѣбъ пошол под Владимерь, вернулса за Глѣбомъ до Володимера, а подкавшия зъ Глѣбомъ и з половцами въ своемъ княженіи Володимерскомъ, Всеволодъ моцно билса и поразилъ воиско своихъ неприятелю, половцовъ позабывал, самага Глѣба, кнзя резанского, поималъ. И приѣхавши до Володимера з звѣтязствомъ славно, всадилъ в порубъ Глѣба. Также Мъстислава и Ярополка поймавши, всадил в поруб. Причиняючися кнзъ киевскій и черниговскій Сѣтослав, присылалъ епископа черниговского Порфирия зъ иншими къ Всеволоду, // абы с поруба кнзя Глѣба выпустил. Але непущеныи кнзъ Глѣбъ в порубѣ умерлъ июня 30-г дня, а Мъстислава и Ярополка, ослепивши в неволѣ, з поруба казалъ пустити.

160
зв.

Глава 18

Ω КНЯЖЕНИИ МЪСТИСЛАВА
РОСТИСЛАВИЧА В НОВГОРОДѢ,
О ВОИНАХЪ И О СМЕРТИ ЕГО,
Ω СМЕРТИ КТИТОРКИ
МОНАСТЫРЯ КИРИЛСКОГО, О ВОЕВАНЮ
АГАРЯИ И ПОЛОВЦОВ НА ПЕРЕЯСЛОВЛѢ
И О КНЯЗЕХЪ НОВГОРОДСКОМЪ
И ЧЕРНИГОВСКОМЪ

Року 6686-г^к упростили себѣ новгородцы Мъстислава Ростиславича на княжение. Которыи гды приѣхал // к Новгороду, спотканыи от епископа и от всѣхъ духовныхъ, и свѣцкихъ чѣстно, и поклонившия Гсду Бгу в церкви Сѣтосой Софії, сѣлъ на столицы отца своего. По маломъ часу, порадившия з дружиною своею, собравши воиско, пошол на Чудскую землю, з которой земли погане прибегали и пустошили Новгородскую землю. Долго стоячи Мъстиславъ в Чудской земли, много волостей ихъ попустилъ и пожогль, и люди, и товару множество в полонъ побравши, вернулса к Новгороду. Навеснѣ знову Мъстиславъ з воискомъ своимъ пошол к Полоцку на Всеслава, зятя своего, о тое, же Всеславъ ходилъ к Новгороду еще

161

арк. 109 зв. ^еслушаючи арк. 110 ^ждо ⁹П 1176-г арк. 110 зв. ^вВсеволодом ¹П 1177-г арк. 111 зв, ¹потонуло ²собравши ^кП 1178-г

161 зв. пред княженіємъ Мъстиславовымъ, и взялъ з Новгорода иеросалимъ церковный и начиня церковный, // и погость единый завел за Полотскъ. Тое теды все хотѣлъ Мъстиславъ у Всеслава отшукати. А гды пришло на свои Луки, Романъ, братъ его, зъ Смоленска Всеславу послалъ сна своего на помочъ, а до брата Мъстислава послалъ, жебы не воевал на своего.

Повернення князя Всеволода до м. Володимира.
Малюнок XIII (XV) ст.

Теды Мъстиславъ, не хотячи брата старшого Романа гневити, послушал і вернулся до Новгорода.

162 Пришедши в Новгородъ, захорѣлъ и приказал своего сна Борису Захаревичю, а братиї своєи, Рурику и Давыду, волость свою на руцы отказал, и преставился кнзь Мъстислав Ростиславичъ июня 13-г дня, и положенъ в Новѣгородѣ в тои же грабниці, гдѣ лежитъ Владимерь, снъ великого кнзя киевського Ярослава Владимеровича. Был сеи кнзь Мъстиславъ богобоязныи, духовныи чин барзо чтил // и любилъ монастыри, и иноковъ, и надоваль достатне, также и убогихъ; на воинахъ крѣпокъ, за свою отчизну, землю Рускую, готовъ умерти смертию за хрестиянъ, очищеніе грѣхов быти почиталъ и с мучениками царствование.

Того ж року Свтослав за Всеволода, среднего сна своего, взялъ за жену дочку Казимєра, кнзя полского. Тогды ж Всеволод Гургевичъ за Владимира Свтославича далъ свою м-брату Анну-м, дочку Михалкову. Того ж лѣта преставилася княгиня резанская Глѣбовая. Того ж року преставилася княгиня Всеволожовая в Киевѣ, взявши на себе черническую схиму, и положена в Киевѣ у свтго Ки-

рила, м-н и монастыр при той цркви черничеи учинила, в которомъ и сама умерла.

162 зв. Потомъ Кончакъ, кнзь агарянскии, з воиском агарянскимъ в Рускую землю пришовши под Переясловль, // многих хрестиянъ позабивали, а инших многих в плѣнъ побравши отишли. После ихъ пришли под Переясловль половцы и воевали. Услышавши о нихъ Свтославъ, будучи тогды ниже Триполя, пошол з князями рускими на половцовъ за Сулу, и стояли подле городища Лукомля. Тое почювши, половцы побѣгли въ свою землю, а кнзи рускиї розышлися.

Того ж часу преставился Олгъ Свтославичъ, генваря 16-г дня, и положили его в церкви Свтго Михаила, а Игорьъ, братъ его, сѣлъ в Новѣгородѣ-Сѣверскомъ на его мѣстцу. Кнзь зас Ярославъ Всеволодичъ сѣлъ в Черниговѣ и отдал свою дочку за Владимира Глѣбовича в Переясловль. Того ж року родилася у Всеволода дочка, нарекли еи имя въ светомъ крещеніи Пелагия, а княжее Збыслава. //

Глава 19

О ПОГОРѢНЬЮ КИЕВА, О ПОИМАНЬЮ КНЗЯ ГЛѢБА, СНА СВТОСЛАВОВОГО, ОТ ВСЕВОЛОДА, О ОТЪЗДѢ СВТОСЛАВА З КИЕВА, О КНЯЖЕНІИ РУРИКОВОМ В КИЕВѢ, О ДАВИДОВОМЪ ВЪ СМОЛЕНСКУ, О ЗВИТЯЗСТВѢ ВСЕВОЛОДОВОМЪ НАД СВТОСЛАВОМЪ, О ВОИНѢ СВТОСЛАВА З ДАВИДОМЪ И О ПРИИТІЮ ЕГО КЪ КИЕВУ 163

Року 6688-г^н в Киевѣ погорѣло много дворов и церквей, и Святая Софія погорѣла. Тогды ж Свтославъ послалъ сна своего Глѣба в Коломну резанскую на помочъ резанскимъ кнземъ и Раману, зятеви своему. Там же поймал Глѣба Всеволод и, оковавши, послал его до своего мѣста Володимера и дружину его поималъ. // За що розгнѣвавшись Свтославъ, за Ростиславичами, которых себѣ за ворогов мѣлъ, не могль зараз ити на Всеволода, помысливъ Давыда поимати, а Рурика выгнати з Руси. А гды Давыд ѣздилъ по Днепру в лодцѣ, ловы чинячи, ударилъ на товары Давыдовы Свтославъ. Давыд зась, вѣрячи присяже Свтославовой, ему учиненои, не сподевался того по немъ. Але услышавши воину, вбѣгъ в лодю

163 зв.

з княгинею і вѣхалъ в Вышгород. А Сѣтославъ, не нашовши Давыда, убоялся, же Ростиславичов зачепил, не смѣлъ до Києва поѣхати, але поѣхалъ до Чернигова.

164 // Рурикъ Ростиславичъ, послышавши, иже Сѣтославъ поѣхалъ къ Чернигову, вѣхалъ в Києвъ и сѣлъ на столицу оца своего и дѣда и привелъ к себѣ братию свою Ярославовичов, // Всеволода и Иягвара, и галицкое воиско с Тудоромъ Олговичемъ. А Давыда, брата своего родного, послалъ къ брату старшому Роману въ Смоленскъ, але ему сказано в дорозѣ, же Романъ умерлъ. Теды Давыд скорѣи з плачемъ поѣхалъ въ Смоленскъ. И гды приѣхалъ, епископъ смоленскій Костянтинъ зъ всѣми духовными споткалъ его съ кресты. И сѣлъ въ Смоленску на столицу оца своего и дѣда и поховал брата своего Романа в церкви Пресвятой Бѣды въ Смоленску.

164 зв. // Сеи кнзь Романъ былъ бѣобоязливъ, возростомъ высокъ, правдивый ко всѣмъ, незлопамятливъ. Отъ смолнянъ многи досады принялъ, а не отдавалъ имъ зло за зло. Манастири и иноковъ барзо любилъ и давалъ имъ всякое доволство, также и к нищимъ мѣстивъ. Збудовалъ церковъ каменную Сѣтго Иоанна і всякою оздобою отъ золота // и сребра, и дорогого каменя приоздобилъ.

165 зв. // Сѣтославъ зась, собравши воиско, з братиею своею и з половцями, оставивши в Черниговѣ для осторожности Игоря зъ Ярославомъ, пошолъ на Всеволода, кнзя владимѣрського, отшукovati сна своего Глѣба, и оставивъ половину воиска з братиею, а полочину взялъ з собою. А гды пошолъ и споткавъ в дорозѣ сна своего Владимира, кнзя новгородского, з воискомъ новгородскимъ, з котрымъ знявшия, прошолъ в землю Суздальскую. Тамъ же сподкалъ его Всеволодъ, кнзь владимѣрскій, з воисками суздальскими, с резанскими и муромскими на Вленѣ рецѣ, и през двѣ недѣли через реку билися, и звитяжили Сѣтослава, и людемъ, и товары ихъ побрали, а иншихъ побили. Тамъ же поймали Игоря Мирославича, и послалъ Сѣтославъ попа своего з ыншими къ Всеволоду, просячи, абы з нимъ могъ зытися // на розмову, иже бы сна его Глѣба вернулъ. Але Всеволодъ, побравши Сѣтославовыхъ пословъ, послалъ до Владимира.

Сѣбачивши такіи гнѣвъ Всеволодовъ на себе, Сѣтославъ пошолъ скорѣи назадъ, а Всеволодъ, своихъ пославши, станы его побралъ

и многихъ поималъ, за самымъ за Сѣтославомъ з млердия своего не казалъ гнатися. Сѣтославъ, выходячи з Суздальской земли, сожогъ Дмитрев городъ и оттол брата своего Всеволода и Олга, сна своего, и Ярополка отпустилъ в Русь, а самъ зъ сыномъ Владимѣромъ пошолъ къ Новьгороду.

165 зв. // Ярославъ и Игорь, зоставлены отъ Сѣтослава в Черниговѣ, надумавши, пошли къ Дюртеку з половецкими кнзями, Кончакомъ и Кобякомъ, Всеволода, Игорѣва брата, и Олга Сѣтославича зоставивши в Черниговѣ. Давыдъ, кнзь смоленскій, тое послышавши, вѣхалъ въ Дюртекъ на оборону посполу з Глѣбомъ // Рогволодичемъ и бился зъ Игоромъ, и зъ Яславомъ. Потомъ приѣхавъ и Сѣтославъ подъ Дюртекъ, к нему жъ пришли на помощь кнзи Брячиславъ з Вителска, братъ его, Всеславъ з Полотска и литва з нимъ, Всеславъ Микуличъ з Лагоиска, Андрѣи Володшичъ и сновець его Изяславъ, и Василко Брячиславичъ. О котрыхъ услышавши, Давыдъ побѣгъ вночи къ Смоленску з Дюртека, а Сѣтославъ, пожогши острогъ около Дюртска, черезъ Рогачевъ пошолъ къ Киеву Днепромъ. О томъ послышавши, Рурикъ вышолъ з Києва в Бѣльгородъ.

Глава 20

О СѢТОСЛАВОВОМЪ ПОВТОРНОМЪ КНЯЖЕНІИ В КИЕВѢ, О БИТІИ ПОЛОВЦОВЪ ОТЪ РУРИКОВЫХЪ ВОИСКЪ И О ЗГОДѢ РУРИКА ЗЪ СѢТОСЛАВОВОМЪ, О ВЫПУЩЕНІИ ЗЪ ВЯЗАНЯ ГЛѢБА СѢТОСЛАВИЧА, О ПОБИТІИ ИГУМЕНА ПЕЧЕРСКОГО

166 зв. // Сѣтославъ вѣхалъ в Києвъ и сѣлъ знову на столицу. А Игоря з половцями послалъ лежати по Долобску. Рурикъ, тое увѣдавши, послалъ з Триполя Мьстислава Владимѣровича з чорными клубуками и Лазаря, гетмана, зъ своими молодыми, и Бориса Захаревича съ Зьдеславомъ Жирославичомъ на половцы. Лежали половцы неосторожне, але ихъ чорный клубуки и

арк. 112 зв. ⁴Новгородъ ^{м-м} братанну ^{н-н}Кириллу церкви, которую сама поставила арк. 113 зв. ⁹пристю ^П 1180-г арк. 114 зв. ^Рпришолъ ^СП вписано над рядком арк. 115 ^тЯрославомъ ^упобитю ^{Ф-Ф}болгаровъ

Игора остерегли. И гды пришел на половцовъ Мьстиславъ, чорныи клобуки на половцовъ скочили і взяли товару ихъ мало, а половцы до ихъ кинулися, *—а чорныи клобуки стерлися*—, а Мьстиславъ з дружиною, розумѣючи, же чорныхъ клобуковъ звитяжили, побѣгъ и самъ с чорными клобуками. Але Лазарь, гетманъ Руриковъ, зъ своими и зъ иными князьями самъ кинулся на половцовъ, за нимъ і всѣ его воиска. Такъ звитяжили половцовъ и иныи побили, другихъ поимали, и иныи, утекаючи,

166 потонули // в Чорторыі. Там же убили кнзя 3в. половецкогѡ Козла Отоновича и Ельтута, Кончакова брата, а двоихъ Кончановичовъ поимали и Тутура, Бякову¹²⁸ и Кунячука. Игоръ з Кончакомъ утекль до Чернигова, а гетманъ Лазарь⁴ звитязствомъ приѣхалъ к Рурику изъ пономь.

Рурикъ еднакъ, будучи млсрдъ и не хотячи кровопролития христьянскаго, любо и звитязилъ Свтославовыхъ, еднакъ поеднался зъ Свтославомъ і поступилъ ему Києва, а себѣ взялъ Рускую землю всю, на що и присягли себѣ зъ Свтославомъ. Жаловалъ Рурикъ барзо на Мьстислава, мовячи ему: «Первъ Триполь отдалъ еси Олговичомъ зрадою, а тутъ першій утекль еси, не буючися, з половцами. Еднакъ намъ Богъ помогль и безъ тебе на погань».

Того ж часу Всеволодъ, кнзь владимерскій и суздальскій, выпустилъ сна Свтослава Глѣба зъ оковъ, любячи Свтослава, и даль

167 за меншого сна Свтослава // свестъ свою.

Тогда ж новгородцы выгнали изъ Новгорода Владимира Свтославича, кнзя своего.

Року 6689-г^{чи} княгиня Олгова, сестра Всеволодова, нареченная в черническомъ образѣ Ефросиния, преставилася, и положена в церкви Пресвятыѣ Бдцы Золотоверхои в Володимери.

Року 6690-г^{чи} кнзь киевскій Свтославъ оженилъ двоихъ сновъ: за Глѣба взялъ Рурикову, а за Мьстислава — Всеволодову свестъ.

Того ж року Всеволодъ Гургиевичъ, взявши у Свтослава на помочъ себѣ сна его Владимира, пошелъ на Болгары суднами по Волзѣ и, пришовши къ острову, названному Сады, устье Цевци, тутъ судна з бѣлоозерскимъ полкомъ и зъ Фомою Назоковичомъ zostавили, а сами на конехъ приѣхали к Великому городу Сребреныхъ Болгаръ. В томъ городѣ болгары зачинилися. Тамъ ж, гды кнзи молодыи кинулися

къ баштѣ, застрелили // болгары скрозъ башту Изяслава Глѣбовича подъ сердце и ледве живого взяли. Зъ иныихъ засъ городовъ болгарскихъ околичныхъ собравшиися болгары пять тысячей, едныи насадами, другий конми пошли на рускій воиска. А русъ, взявши Бга на помоч, скоро на нихъ ударили, звитяжили ихъ и утекаючихъ болгаровъ сѣкли, и иныи болгары, в судна убѣгаючи, потонули, тысяча ихъ помощьюъ Бжию.

Изяславъ от устреленя преставилъ, и, повезши с собою тѣло его, положили в церкви Пресвятои Бдцы в Володимери.

Того ж году преставилъ игуменъ печерскій Поликарпъ, и, погребши его, братия печерская не могли згодитися, ѡбираючи себѣ игумена. Потомъ, собравшиися в церковь, отправили молебень, просячи Пресвятои Бдцы, абы имъ указала игумена. По молебнѣ всѣ згодне нарекли попа Василия // на Щековици и, пославши, просили его, абы былъ Печерскому монастырю игуменомъ. Онъ покорне отповѣдилъ: «Мыслимъ чернцомъ быти, але не игуменомъ». И привели его в монастырь Печерскій¹²⁹ в пятницу, а в недѣлю, приѣхавши митрополитъ Никифоръ в Печерскій монастырь з Лаврентиємъ, туровскимъ епископомъ, и з Николаемъ, полотскимъ епископомъ, и зъ всѣми игуменами, постригъ Василия, попа, в чернцы и поставилъ игуменомъ Печерскаго монастыря.

Глава 21

О СЛАВНОМЪ ЗВИТЯЗСТВѢ ПО КИЛКА КРОТЬ КНЗЕИ РУСКИХЪ НАД ПОЛОВЦАМИ, О ПОГОРѢНЬЮ МѢСТА ВСЕГО ВЛАДИМЕРА, О ПОИМАНЬЮ ИГОРА ОТ ПОЛОВЦОВЪ И О ЕГО СВОБОЖЕНЬЮ //

130—Року 6691-г^ю февраля 3-г^{днѣ}¹³⁰, 168 3в. первой недѣли поста, Кончакъ, кнзь половецкый, зъ Глѣбомъ Тирѣвичомъ и з половцами пришли на Русъ къ Дмитрову. Противъ ихъ кнзь Свтославъ и Рурикъ, пославши своихъ сновъ з воискомъ къ Игору, казали ему ѣхати на половцовъ. А Игоръ, поѣхавши з воискомъ на половцовъ, за великою з дождемъ поведю не могъ половцовъ достигнути, утекли, немного ихъ поимали, и иныи, утекаючи, добытокъ свои потопили.

Того ж року преставилъ епископъ полотскій Диѡнисиі, и поставлено Николая, гречина, епископомъ, котораго Всеволодъ Гургиевичъ, кнзь суздальскій, не принялъ. Послалъ, просячи Свтослава ѡ Луку на епископство,

смирэннаго игумена манастыря Свѣтго Спаса на Берестывѣ, и за поступлениемъ Свѣтослава // мусиль митрополитъ Никифоръ Луку епископом поставити, и къ Полоцку его послано.

169

Того ж часу былъ пожар великій в Володимери, апрѣля 13 днѣ, погорѣлъ мало не весь город. Двор княжеи згорѣлъ и церкви тритцать и двѣ, и соборная церковь Пресветои Бдѣи вся згорѣла, верхи золотыи, и што было от золота и сребра, и каменій дорогихъ, в неи все погорѣло.

Того ж року Свѣтославъ, кнзь киевскій, з Рурикомъ Ростиславичомъ порадившися, послали къ и инымъ кнземъ рускимъ, жебы з ними пошли на половцы. И собралися к нимъ Свѣтославици, Мьстиславъ и Глѣбъ, і Владимиръ Глѣбовичъ з Переясловля, Всеволодъ Ярославичъ з Луцка з братомъ Мьстиславомъ, и Романовичъ Мьстиславъ, и Изяславъ Давыдовичъ, и Мьстиславъ городунскій, Ярославъ // кнзь пинскій, з братомъ Глѣбомъ, и от Ярослава галицкаго помочъ. Всѣ тыи кнзи пошли на половцы. И гды пришол впередъ Владимиръ з воискомъ, половцы от него побѣгли. Потомъ кнзь половецкии Кобякъ, обачивши, же Владимиръ от нихъ вернулсѣ, ударилъ на него, але кнзь Свѣтославъ, зъ иными приспѣвши, побилъ половцовъ, и ишихъ посѣкли, другиx поимали рускии воиска. Тут же поимали кнзя половецкаго Кобяка Корлыевича з двома сынами, ¹³¹—Зая Билюковича^а и Товла^б з сыномъ и брата его Бокмиша, Салука, Барака, Содвака Колубичкаго, а Казаря Колотановича убили, Торскла^а—¹³¹ и ишихъ без числа посѣкли и псимали, и такъ звитязствомъ славно вернулись.

Тогда ж Игорьъ Свѣтославичъ от своєї воности звитязилъ и прогналъ половцовъ.

Того ж часу Владимиръ, снъ Ярослава // галицкаго, выгнаны от ѿтца своего, пришол къ Игору Свѣтославичу, зятю своему. Котороу Игоръ принявши з честию и державши его у себе двѣ лѣта любовне, на третее лѣто поедналь его з ѿтцемъ его, и пославъ с нимъ снѣ своего, зятя Рурикова, Свѣтослава къ ѿтцу его в Галичь.

170

Тогда ж Городецъ^б городъ весь погорѣлъ ѿ Перуна.

Того ж року посвящена церковь Свѣтго Василя в Киевѣ на Великому дворѣ, генваря 1-г днѣ, от Микифора, митрополита, и от епископа гургиевскаго.

Року 6692-г^е безбожныи Черкакъ¹³², кнзь, зъ множествомъ половцовъ, маючи зъ собою бѣсурманина, маючого огонь живыи, пришовши в Рускую землю, хотячи тымъ огнемъ попалити и зпустошити, сталь на Хороль. Тое увѣдавши, Свѣтославъ з Рурикомъ и з Владимиромъ Глѣбовичомъ, и з Мьстиславомъ Романовичомъ пошли на половцов // и, розбивши ихъ, звитязили, и утекаючого Черканка мнищицею поимали, такъ же и бесурманина, огонь живыи маючого, и звитязствомъ из-с полнома^е—^е вернулись. А за иными половцами вслѣд послали и побили поганыхъ половцовъ, и вежи ихъ, и кони побравши, приѣхали до домов. И пошолъ Свѣтославъ в Вятичи къ Карачеву для збираня воиска на все лѣто, хотячи имъ на половцы.

170
зв.

Року 6693-г^д Игорьъ Свѣтославичъ, приѣхавши з Новгорода, взялъ з собою брата своего Всеволода зъ Трубецка и Свѣтослава Олговича, сновца своего з Рилска, и Владимира, снѣ своего з Путивля, и от Ярослава черниговское воиско, хотѣлъ такъ же, якъ и Свѣтославъ, достати славы и пошол на половцы. Переправившися черезъ Дон реку, мыслячи ихъ з грунту вывернути, але половцы, // великимъ множествомъ собравшися, вышли противъ Игоря и, бившися, все воиско руское побили, Игоря ранивши, поимали, и ишихъ з нимъ кнзеи всѣхъ поимали. До того, свое звитязство розширяючи, половцы пришли под Переясловль. З Переясловля, даючи имъ отпоръ, Владимиръ Глѣбовичъ раненъ в трохъ мѣсцахъ засталъ, а половцы взяли городъ Римовъ и ишии города надъ Сулою попустошивши, з великимъ полнома^е в свою землю вернулись. Потомъ Игоря Лавар, половецкаго роду члѣвкъ, гды сторожи, которые стерегли Игоря, попилися, выкраль и вывес^е з половецкою неволи. И приѣхаль Игорь до Новгорода, з Новгорода до Чернигова, а з Чернигова до Киева // къ Свѣтославу. И были ему всѣ ради.

171

171
зв.

Року 6694-г^е Свѣтославъ Всеволодичъ постарался, же освещена стала црковь Блговѣщенія в Черниговѣ, которую онъ поставилъ.

Року 6695-г^ж сказано Свѣтославу, ижъ по-

^{x-x}чорный зас клобуки стерлисА и замАлисА П *вписано над рядком арк. 116* ⁴Кончаковичовъ ^{4-ч}з ^{III}П 1181-г ^{III}П 1182-г ¹⁰П 1183-г арк. 118 ^аТилоковича ^бТовля ^аТарсакъ ^бГороден ^вП 1184-г арк. 118 зв. ^{е-е}славно ^дП 1185-г арк. 119 ^евывель ^еП 1186-г ^жП 1187-г

ловцы вышли в Русь блиско ^{133—3}—на столицу, ^{—3—133} на Бродинском бродѣ. И поѣхалъ Свѣтославъ з Рурикомъ и з Владимиромъ Глѣбовичомъ, кнземъ переясловскимъ, комонно безъ возовъ. Половцы, о нихъ услышавши, отъ сватовъ своихъ, черныхъ клобуковъ з Свѣтославового воиска, з полономъ побѣгли, а кнзи, за ними бегучи, не могли Днепра переѣхати, бо уже на веснѣ ледъ былъ полсовался, и такъ вернулись.

Тамъ же захорѣлъ Владимиръ, и принесли 172 его въ его городъ Переясловль, и тут // преставился. И положенъ в церкви Свѣтго Михаила в Переясловли. Былъ Владимиръ силенъ в воинѣ и радъ напередъ выскаквати. Дружинѣ своєї богатство роздаль.

Того ж року умеръ Борисъ, снъ кнзя Всеволода, и положенъ в церкви соборнои Пресвятои Бѣдцы ^{—и} в Володимери подлѣ Изяслава.

И знову часто воевали половцы по Руси и в волости Черниговскои. Для того знову Свѣтославъ з Рурикомъ и з воисками своими пошли на половцовъ по Днепру, и поимали половцовъ, которіи сказали, же половецкии воиска стоять у ¹³⁴—Глубокого лѣса^{—134}. Свѣтославъ тѣды з Рурикомъ намовляли кнзя черниговского Ярослава, абы з ними ишолъ на половцовъ, але Ярославъ не пошолъ, ижъ далеко было до половцовъ, ^и—и тиѣ^и для того и они вернулись.

Тогда ж // преставился кнзь вышгородскій 172 зв. Мъстиславъ, и положенъ в Києве в церкви Свѣтго Феодора в манастырѣ. Того ж року Иерусалимъ взяли безбожныи сарацыны.

Глава 22

⊙ СМЕРТИ КНЗЯ ГАЛИЦКОГО ЯРОСЛАВА,
О ЗЛАМАНЮ ПРИСЯГИ ГАЛИЧАНЪ,
⊙ КНЯЖЕНІИ В ГАЛИЧИ ВЛАДИМЕРА,
О ЕГО ВЫГНАНЮ И О ПОДСТУПНОМ
КНЯЖЕНІИ РОМАНА,
О ВЫГНАНЮ РОМАНОВОМЪ, О КНЯЖЕНІИ
АНДРѢЯ, КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО,
В ГАЛИЧИ И О ВЯЗЕНЮ КНЗЯ
ВЛАДИМЕРА В ВЕНГЕРАХ,
А О ПОСАЖЕНЮ В ВОЛОДИМЕРИ
РОМАНА //

173 Того ж року преставился блговѣрныи кнзь галицкій Ярославъ, ѡктовриа 1 днѣ, и положенъ в церкви Пресвятыя Бѣдцы. Былъ тои

кнзь мудръ и рѣченъ языкомъ, бѣгобоязливъ¹, иноковъ любилъ и чтилъ, и давалъ барзо милостину великую инокомъ и страннымъ, и убогимъ. А умираючи, три дни плакалъ и роздавалъ млстину. И отказалъ Галичъ сну своему меншому Олгу, а Премышль старшому сну Владимиру. Барзѣи любилъ Олга, бо Владимиръ его не слушалъ. Галичане на томъ ему присягли Олга мѣти за кнзя, але по смерти его зламали присягу, Олга выгнали, а Владимира собѣ взяли. И побѣгль з Галича Олгъ въ Овручевъ к Рурику, а Владимиръ сѣлъ на столѣ отца своего в Галичю.

Тоеи жъ осени родилъся у Рурика снъ Дмитрии, а княжее имя ему Владимиръ. Навеснѣ Рурикъ взялъ у Всеволода суздальского Верхуславу, дочку, за сна // своего Ростислава, осьмъ лѣтъ маючую, и взялъ за нею много злата и сребра. Тогда жъ родилъся снъ Всеволоду, и нарекли ему имя дѣдово Юрьи.

173
зв.

Потомъ Свѣтославъ з Рурикомъ, сѣ сватомъ своимъ, послалъ Романа Изедиловичъ ¹³⁵, гетмана, з чорными клобуками, и побрали за Днепромъ вежи половецкии, бо половцы сами пошли тогда къ Дунаю.

Року 6696-г* Владимиръ галицкій за сна своего старшого взялъ дочку у Романа Мъстиславича, кнзя володимерского, а себѣ Владимиръ взялъ за жену попадю, з которою мѣлъ сновъ двохъ, и зле самъ жилъ, в пьянствѣ и нечистотѣ, у галичанъ на свою нечистоту отимаючи жоны и дочки. Послышавши тое Романъ, кнзь володимерскій, же зле з галичанами живетъ Владимиръ, почалъ галичаномъ радити, абы Владимира выгнали, а его приняли. Призволили на тое галичане // ^и—и присяглися^и з Романомъ. А не хотячи ^и—якъ не^и Владимира выганяти, такъ штучне поступили: пришовши, рекли Владимиру: «Тебѣ ничего не мыслимъ злого, але попади не хочемъ кланятися, убнемъ еи». То рекли, вѣдаючи, же попади Владимиръ не отпуститъ. То услышавши, Владимиръ набралъ з собою скарбу и жону, и дѣти взялъ, и поѣхалъ з дружиною к венгерскому королю. А галичане отняли ѡт него сна его и^и жону Романовну и послали по Романа.

174

Романъ, отдавши брату своему Всеволоду мѣсто Володимеръ и присягши, же не маєтъ ѡт него знову брати Володимера, поѣхалъ и сѣлъ в Галичи. А Владимиръ, кнзь галицкій, упросилъ короля венгерского з воискомъ себѣ на помощь. И гды король з Владимиромъ приходилъ к Галичу, Романъ, убоявшись и зобравши добытокъ Владимеровъ, з Галича побѣгъ до

174 мѣста Володимера. Але Всеволод, запершися
38. въ Володимери, // не пустил его в мѣсто. Теды
Роман, пустивши жену до Овручева з гали-
чанками, самъ побѣгъ до Ляховъ о помочь,
о—але, одержавши—о тамъ помочи, побѣгъ до
тестя своего Рурика въ Бѣльгород. Крол зась
венгерскій, вышовши в Галичъ, не посадилъ
Владимера, але посадил в Галичю сна своего
Андрѣя. А Владимѣру, хотяи присягъ былъ,
не толко не дал ему его отчизны Галича, але,
взявши его зъ собою, в Венгерахъ всадилъ до
взяеня.

Романъ знову, взявши у Рурика сна его
з воискомъ и з гетманомъ Славномъ Борисови-
чом, пошол к Галичю, лечь венгерове и гали-
чане посланных вперед от Рамана под Плен-
скомъ многих поимали, а иншии ледве поуте-
кали. Для того Роман, отпустивши Рурикова
сна, самъ поѣхалъ к Казимеру, лядскому
кнзю, о помочь. И, пришовши под Володимеръ
з ляхами, брата своего Всеволода хотѣлъ до-
бывати. А не могучи ничего ему учинити, от-
пустил ляховъ, // а самъ пошолъ знову до Ру-
рика. И даль ему Рурик Торцьскій, якъ^н брату
его Всеволоду послал з грозбою. И такъ Всево-
лод, убоявшися Рурика, уступилъ Роману
Володимера, а самъ поѣхал до Бѣлза.

Глава 23

⊗ НЕЗГОДѢ И ПОЕДНАНЮ РУРИКА
З СВТОСЛАВОМ, ⊗ ЗАБИТЮ РОСТИСЛАВА
ПОД ГАЛИЧЕМЪ,
⊗ ВЕНГЕРСКИХЪ ЗБИТКАХЪ
ВО ГАЛИЧИ, ⊗ ВЫІТЮ КНЗЯ ВЛАДИМЕРА
З ВИТЯЗАНЯ ВЕНГЕРСКАГО
И О ПОСАЖЕНЮ ЕГО В ГАЛИЧИ

175 Року 6697-г^р кроль венгерскій при-
38. слал къ Светославу, обѣцуючи его сну Га-
личъ ѿдати, и послалъ Свтослав сна свое-
го Глѣба. Але гды Рурикъ тое увѣдал, //
послал за ними Свтослава Владимировича,
гнѣваючися на Свтослава, же без его
вѣдома послал сна. Свтославъ, зышовшиися
з Рурикомъ и поєднавшиися, же с—с митропо-
литъ ихъ обоихъ до того приводить, абы гони-
лися с—с от чужоземцов, свои рускїи Галичъ
отняли, пошли обое на Галичъ, але на^т до-
розе отповѣдѣли^у Галича межи собою, не
згодившиися, не идучи до Галича, знову вер-
нулись.

Тогда ж галичане прислали къ Ростиславу
Берляднику, зовучи его на Галицкое княже-
ние. Ростиславъ, урадовавшися, поѣхалъ от
Давыда з Смоленска до Галича і взялъ два

176 города в Галицкой волости. Лечь галичане не
всѣ згодилися на Ростислава, бо котори при
королевичю венгерскомъ были, тыи держалися
королевича, а о тои думе о Ростиславѣ не знали.
Послышавши королевич // о Ростиславѣ^ф, же
на него идеть, казалъ всѣмъ галичаномъ, жебы
ему присягали, и мусили всѣ присягати. А при-
сягши королевичю, ошукали Ростислава. Гды
пришолъ Ростислав, не здалися^х—ему якъ
сподѣвался^х, але, ранивши Ростислава барзо,
збили з коня и ледве живого внесли в Галичъ,
и хотѣли^ч—его за кнзя принять. Лечь венге-
ри, тое постерегши, трутизну до его раны при-
ложили, и от того умерь. І положили его въ
ч—монастырь, в церкви Свтого Иоанна—ч. Вен-
гери зас, разумѣвши^ш, же галичане под ними
подступъ чинят, хотячи себѣ руского кнзя,
почали галичан утеснати и отимати у нихъ
добро и дочки на свою похот, и въ избахъ,
и в церквахъ кони ставити. Тогда галичане
почали жаловати по Владимѣру, своемъ кнзю.

176 Року 6698-г^ч преставился // кнзь Свто-
38. полкъ Гургиевичъ, шуричъ Руриков, апрѣля
19-г дня, и положенъ в церкви Свтого Михаила
Золотоверхового, которую поставилъ праждъ
его, великий кнзь Михайлъ Свтополкъ. Тогда
ж преставился епископъ бѣлагородскїи Ма-
зим, а Рурикъ вмѣсто его казалъ поставити
епископомъ ѿтца своего духовного Андрѣяна,
игумена Свтого Михаила Выдубецкого.

Того ж року Владимѣръ, кнзь галицкїи,
седѣвши двѣ лѣти у вѣзю, и^ю убили короля
венгерского, перенявши сторожовъ, которые
его стерегли, и упевниши ихъ обѣтницами, з
ними жъ утекль з вязеня до кроля немецкого.
Кроль немецкїи, увѣдавши, же Владимѣръ
есть сестренець великого кнзя суздальского
Всеволода, з честию послал его къ Казимеру,
королю лядскому, жебы // ему далъ помочь
до Галича, обѣцалъ бовѣмъ кролю давати на
рокъ по двѣ тысячи гривень сребра. И такъ
Владимѣръ, взявши ѿт Казимера помочь,
пришол к Галичю. И споткавши его галичане,
радосно приняли, а королевича венгерского

^с—^зна Ставнишы ^и—^исоборной ^і—^іити арк. 119 зв. ^ібго-
боазнивъ арк. 120 ^івідсутне ^кП 1186-г арк. 120 зв. ^а—^а
исприсагласа ^ж—^жявне ^нвідсутне ^о—^оа не одержавши
арк. 121 ^а к ^рП 1189-г арк. 121 зв. ^с—^с и ^т в ^у ѿ подѣлъ
^фРостиславъ ^х—^хякъ онъ сподѣвалса ^п вписано над
рядком ^ч—^чбыли ^ч—^чцеркви в монастырь стго Іоанна
^шрозумѣвши ^шП 1190-г арк. 122 ^ювідсутне

выгнали. И сѣл Владимир на столицѣ отца своего. Послал теж къ Всеволоду, воеви своему, князю суздальскому, поддаючися ему цале и просячи, абы ему был оборонцею. Всеволод, принявши его прозбу, послалъ ко всѣмъ рускимъ княземъ и къ лядскому королю, абы под его сестричичомъ Владимиромъ не шукали Галича, што ему всѣ под присягою обѣцали. Такъ Владимир почал в Галичи спокорне² княжити.

177
38. Тогда жъ Свтославъ, князь киевскій, женил внука своего Давыда // зъ Игоровною. Изъ Рурикомъ порадившися, примире учинили зъ половцами, а сами, на устю Тясмени ловами погѣлися⁶, вернулись.

Глава 24

О ЗВИТЯЗСТВѢ РОСТИСЛАВА
РУРИКОВИЧА НАД КУНДИЕЮ,
КНЯЗЕМЪ ТОРЦЕСКИМЪ,
И ОТТОЛ КИЛКАКРОТНОМЪ ЗНАЧНОМЪ
ОТ НЕГО ПОБИТИЮ ПОЛОВЦОВ,
И О СМЕРТИ СВТОСЛАВА
КНЯЗЯ КИЕВСКОГО

136—Потомъ Рурикъ жаловался Свтославу на Кунду—¹³⁶, торцеского князя. Свтославъ, услышавши^а Рурика, призвалъ Кунда и казалъ ему присягнути. Кунда, присягнувши и за великій встыдъ тую присягу // себѣ маючи, затыгнулъ Тоглѣя, князя половецкого, зъ половцами себѣ, хотячи своего сорома помьститися надъ Свтославомъ. И пришовши половцы в землю Рускую, взяли Чорнаевъ, островъ Свтославовъ, дворы пожгли и люди побрали, и легли по селамъ. Тогда Свтославъ не былъ в Києве, зъ братиею за Днепромъ раду чинилъ, а Рурикъ до Овручева поѣхалъ, зоставивши сна своего Ростислава въ Торцескомъ. Половцы поѣхали были к Боровому, але, послышавши Ростислава в Торцескомъ, не смѣли ити далей, вернувшись, воевали по Руси.

178
38. Тогда лѣпшиі мужи межи чорными клобуками пришли к Ростиславу Руриковичю, радячи ему ити на половцовъ, воюющихъ землю Рускую. Ростиславъ, приставши до ихъ рады и Ростислава Владимировича зъ собою позвавши, напалъ на вежи // половецкии в Лузѣ Днепровскомъ⁶, побрали вежи и стада, и жоны ихъ, и дѣти. Пришедши половцы, гды не обачили своихъ вежей и добытковъ, и жон, и детеи, погнали за Ростиславомъ и, догнавши, напали третьего дня и князи половецкии, и три Колдичи, и Кабан¹³⁷, и Урусовичи ѡбадва, и

Бѣгбарсь, и Кочаевичовъ¹³⁷ чтыри. Ростиславъ, обачивши множество половцовъ, призвавши Гда Бга на помощь, поскочилъ зъ своими стрелцами, з чорными клобуками.^{6—e} Поимали шестьсотъ половцовъ, а иншихъ многихъ побили, поимали были чорныи клобуки и Кобана, князя половецкого, которыи гды имъ ѡкупъ ѡбѣцал, безъ вѣдомости Ростислава ѡпустили его. Ростиславъ зъ тымъ славнымъ звитязствомъ поѣхалъ ко отцу своему Рурику во Овручовъ, але не засталъ въ Овручевѣ, бо ѡтѣхалъ былъ Рурикъ // на Литву и былъ в тои часъ в Пинску. Для того вернулся Ростиславъ до Торцеска.

Половцы знову, собравшиися, пошли на Русь Ростиславлею дорогою, на которыхъ Свтославъ поставилъ сна своего Глѣба в Каневѣ. И скоро пустилися половцы на товаръ, Глѣб ихъ, у товару заскочивши, иншихъ побилъ, и иншиі, утекаючи, в Роси потонули, и Кунда, вожъ² половцовъ, утекълъ.

Року 6700⁹ послалъ Рурикъ до половцовъ по Кунда, и привезли его половцы к Рурику. Которыхъ Рурикъ, обдаривши, ѡпустил, а Кунду при себѣ задержалъ и далъ ему городъ на Руси, Дверинъ, жебы болше не водилъ половцовъ на Рускую землю.

Того жъ року князь суздальскій Всеволодъ ѡбновивъ церковь в Володимери Пресветою Бѣды і в Суздали учинилъ якъ новыі цркви. И родился у него снъ, нарекли ему имя // ѡтцево Дмитрии, а княжее Владимиръ, имя дѣда Маномаха Владимира. Року 6701-гѣ¹⁷⁹
38. Свтославъ, порадившися зъ Рурикомъ, послалъ по половцы, по Бурчевичи, а Рурикъ послалъ по лукоморскій половцы, зовучи ихъ на примире. И сами пошли къ Каневу чинити с половцами примирье. А гды половцы приѣхали противъ Канева, потребовали, абы Свтославъ зъ Рурикомъ на ихъ сторону Днепра ѣхали. А князи, постерегаючи своєї чести, же того не бывало, казали половецомъ, жебы ведлугъ звычайу они жъ^e княземъ приѣхали. Лукоморскій хотѣли, але Бурчевичи не хотѣли. И такъ, не учинивши примиря, розѣхалися. На которыхъ Рурикъ хотѣлъ ити зимою, але Свтославъ дорожиною хлѣба ѡтмовилъ тую дорогу, радячи своєї земли стеречи, а не на половцы ити.

Потомъ // чорныи клобуки, приѣхавши, радилы Ростиславу, жебы ишолъ на половецкій вежи зъ ними. Улюбивши тую раду Ростиславъ, не кажучи отцу, пошолъ зъ ними в Торцескъ и, призвавши к себѣ Мьстиславича с Триполя

в Жирославичомъ Здеславомъ, приѣхал на Ивлю, реку половецкую. Тамъ поймал сторожков половецкихъ, *от* которыхъ увѣдавши, иже половцы далеко *от* своихъ вежеи и *от* стад лежат, на розсвѣте ударилъ на нихъ Ростиславъ и розбилъ ихъ, княжичев ихъ и иншихъ значныхъ наима, людеи и стад без числа набравши, *вернулся* до Руси. И пришлоу Ростиславъ звитязствомъ къ *отцу* Рурику въ Овручевъ. *От* него упросившися, поѣхалъ къ стрывѣ своему Давыду въ Смоленскъ зъ звитязствомъ, *оттоль* к тѣстю Всеволоду в Суздаль, гдѣ //

180
зв.

передержавши его Всеволод всю зиму с радостью и одаривши его и дочку свою многими дарами, *отпустил* *от* себе зъ честию.

Тогда жъ родился у Давыда, смоленского князя, снъ, и нарекли ему имя Феодоръ, а княжее — Мьстиславъ.

Тоеи жъ зимы воевали половцы *ж*—понад [Д]непромъ—*ж*, и³ Свтославъ з Рурикомъ стояли у Василева, стерегучи земли *свои*. *Оттоль* поѣхалъ Свтославъ в Карачевъ, а Рурикъ въ свою волость.¹³⁸—И хотѣлъ пойти з братнею своею, зъ Ярославомъ, зъ Игоромъ и з Всеволодомъ, на резанскихъ *кнзеи*—¹³⁸ за волость.

Послалъ теды до Всеволода, князя суздальского, о помочъ на резанскихъ *кнзеи*. А гды не учинилъ Всеволод по воли его, захорѣвши Свтославъ, поѣхалъ з Корачева до Киева, и в Вышгородъ, поклонившися мощемъ¹³⁹ свтыхъ мученикъ —¹³⁹Бориса и Глѣба—¹³⁹, приѣхал в Киевъ. Тутъ взялъ вѣсть, же приѣхали по

181

Глѣбовну Евфимию, // внуку его, за *цревича*. Послалъ противъ тыхъ сватовъ киянъ значныхъ. Самъ зас, болшею хоробою зняты, казавши себе в чернцы постричи и по Рурика пославши, представилъ на концы мѣца июля. Поховали его во *отчиюмъ* мнстрѣ Свтго Кирила. Былъ Свтославъ мудръ, чистоту любилъ, иноковъ и священниковъ шановалъ и давалъ имъ, всѣмъ нищимъ обилно млстину.

Глава 25

О КНЯЖЕНИИ РУРИКОВОМЪ В КИЕВѢ,
О ЗГОДѢ ЕГО ЗЪ ВСЕВОЛОДОМЪ,
КНЗЕМЪ СУЗДАЛСКИМЪ, О ПОВСТАНІИ
КНЗЯ РОМАНА НА РУРИКА И О ПРИМИРІИ
ИХЪ, О ЗГОДѢ КНЗЕИ ЧЕРНИГОВСКИХЪ
З РУРИКОМЪ О ВОЛОСТЬ ИЗЪ БРАТОМЪ
ЕГО ДАВЫДОМЪ //

181
зв.

Рурикъ приѣхалъ къ Киеву, и стрѣтилъ его митрополитъ, и всѣ игумены со кресты, и всѣ кияне. И сѣлъ на столицы *отца* своего и дѣда.

Року 6703^а приѣхалъ Давыдъ, братъ Руриковъ, зъ Смоленска к Рурику. И частоваль его Рурик в Киевѣ, и снъ его Ростиславъ в Бѣлгородѣ, также и кияне, и подавали ему дары многіи. Потомъ Давыдъ ихъ частоваль и *и*—великую милостыню у мнстри пороздавал—*и* инокомъ и нищимъ. Тое жъ учинилъ и чорнымъ клобукомъ. И наравившися з Рурикомъ о Рускои земли и о своемъ племени, *отѣхалъ* въ свои Смоленскъ.

Того жъ року преставилъ кнзь Всеволод Мьстиславичъ, принявши иноческїи чинъ, и положили *и*—*и* епископъ владимѣрскїи и игумены в церкви Пресвятыя Бдцы в Володимери.

В тои же часъ прислалъ Всеволод, кнзь суздальскїи, упоминаючися у Рурика, жебы // и ему далъ часть в Киевскомъ княженїи, якъ *и* иншои молодшои братїи подовал, особливе потребовалъ себѣ Торцъска, Триполя, Корсуня, Канева и Богуславля. Рурикъ, иже далъ былъ уже зятеви своему Роману тьи города и присягы не брати у него ихъ, не хотѣлъ ломати присяги и Всеволоду не давал. Але гды ему погрозилъ воиноу Всеволод, радилъ Рурикъ *о* томъ митрополита Никифора. Митрополитъ, не хотячи кровопролития братїи о волости, разрѣшилъ Рурика *от* клятвеннои присяги. И Романъ для того жъ позволилъ Рурику, жебы ему даныи города взялъ и *отдалъ* Всеволоду, а ему б иншии *и*—далъ. И такъ учинилъ Рурикъ: взявши у Романа—*и* Торцъскїи, Треполе, Каневъ, Корсунъ и Бгуславль, *отдалъ* Всеволоду, и на томъ присягли. Всеволодъ далъ Торцскїи Ростиславу Руриковичю, зятю своему, а в *и*ншихъ городахъ своихъ старость поставил. //

182

Обачивши Романъ, же Всеволод Ростиславу Руриковичю его Торцъскъ далъ, розумѣлъ, же Рурикъ, змовившися зъ Всеволодомъ, для сна своего *отнялъ* волости у него. Не хотячи и волости *и*ншої за свою *от* Рурика зятю, послалъ къ Олговичомъ, *к*—*к* къ Ярославу Всеволодичю, кнзю черниговскому, егѡ на Киевъ вабючи. Тое увѣдавши, Рурикъ послалъ, *о*знамующи Всеволоду суздальскому, к Роману также послалъ, обличаючи его. Романъ, тѣстя своего убоявшися, побѣгъ до Казимировичовъ

182
зв.

арк. 122 зв. ^аспокойне ^бпотѣшившиса ^аоуслухавши арк. 123 ^бДнѣпрскомъ ^а—^аИ арк. 123 зв. ^ввожд ^дП 1192 ^еП 1193-г арк. 124 ^екъ арк. 124 зв. ^ж—^жпонад Днепромъ ^аа ^чП 1195-г арк. 125 ^и—^ивеликїи подавалъ дары, также же всѣ монастырѣ частоваль и великую млстину подавалъ ^и—^иегѡ ^и—^иП *вписано над рядком* арк. 125 зв. ^к—^к и

в Лядскую землю, просячи ихъ о помощь. Они, отповѣдавши Роману, ижъ стриємъ своимъ Межкою мають завод, перше его на Межку позвали, обѣцуючи ему помочи, ухोдивши Межку. Роман з радостию пошол з ними на Межку, але Межка поразил барзо Романа и руси много побилъ, и ляховъ. А самъ Роман, утекши къ Казимировичомъ, послалъ до Рурика, // виннымъ даючися и просячи о прабаченѣ. И митрополита Микифора^а просилъ о причину до Рурика. За причиною теды митрополита и иншихъ отпустил Роману вину Рурикъ и, принявши его, казалъ ему присягнути. А гды присягнулъ, далъ ему Полону и ^{140—м}—потриарха корсунского^{—м} —¹⁴⁰.

Потомъ Рурикъ, змовившиися зъ Всеволодомъ суздальскимъ, сватомъ своимъ, и з Давыдомъ, братомъ своимъ, послали къ Ярославу, кнзю черниговскому, и къ всѣмъ Олговичомъ, жебы имъ присягли на томъ, ижъ не мають ихъ отчизны, Киева и Смоленска, под ними искати и под ихъ потомъками, и под всѣмъ ихъ Владимировымъ племенемъ по Днѣпръ, толко Ярославу. Отповѣдали Всеволоду Ярославъ Олговичи, же: «Под Рурикомъ и под Давыдомъ Киева и Смоленска не будемъ искати, а по ихъ смерти — кому Бгъ дастъ». За тое Всеволодъ розгнѣванный, же не обѣцали под ихъ потомъками не искати, хотѣл на них воину // поднести. Чого убоявшися Олговичи, послали з Чернигова къ Всеволоду игумена Дионисия зъ иными, призволяючи^н всю его волю, а къ Рурику послали, жебы имъ присягнулъ на них не воевати. На що присягнулъ Рурикъ. Ярославъ тежъ зъ Олговичомъ присягъ под Рурикомъ и Давыдомъ ихъ отчизны не искати. А Рурикъ, из Всеволодомъ и з Давыдомъ поєднавшися, поѣхалъ въ Овручевъ.

Тою ж зими тряслася земля по всеи области Киевской, не толко деревянній, лечь и мурован: и дома и церкви колыхалися. И рекли духовныи, ижъ тое на кровопролитие и на падене людемъ трясене.

Тогда ж преставился кнзь Изяслав Ярославичъ меншиї, и положили его в церкви Свтго Феодора подле отчого гроба.

Того ж часу преставился кнзь туровскій Глѣбъ Гургиевичъ, шуринь Руриковъ, мсца марта. Привезли его до Киева и, споткавши // тѣло его митрополитъ и всѣ игумены, положили в церкви Свтго Михаила Золотоверхого.

Ω ВОИНЪ ЯРОСЛАВА, ЧЕРНИГОВСКОГО
КНЗЯ, ЗЪ КНЗЕМЪ СМОЛЕНСКИМЪ
ДАВЫДОМЪ, ТАКЪЖЕ Ω КНЯЗЕЮ РУРИКА
І ВСЕВОЛОДА ВОИНЪ ПРОТИВ ЯРОСЛАВА
И О ЗГОДѢ ИХЪ И ГНѢВЕ,
Ω СМЕРТИ ДАВЫДОВОИ, ЯРОСЛАВОВОИ,
И Ω МУДРОВАНЮ^о ЦЕРКВЕИ И СТѢНЫ
В ВЫДУБЕЦКОМЪ МОНАСТЫРѢ ОТ РУРИКА,
КНЗЯ КИЕВЬСКОГО Ω

Потомъ кнзь черниговскій Ярославъ Всеволодичъ з братею своею, зъ Олговичами, приступивши присягу, з Рурикомъ учиненную, гды Рурикъ въ Овручовѣ был, послалъ Олга Свтославича, сновца своего, къ Витепску // на зятя Давыдова, который, не доѣхавши Витепска, воевалъ землю Давыдову Смоленскую. Послышавши тое, Давыдъ послалъ¹⁴¹— Мъстислава Руриковича^{—141}, сновца своего, и Ростислава Володимировича, и князича резанского Глѣба, зятя своего, з воискомъ, другои недѣли поста, а снѣгъ тогды был великъ. Которыи, споткавшися, ударили на Олговича, и розбилъ Мъстиславъ Олговича, и побѣгъ за нимъ. Тутъ же полотскій кнзи, который пошли на помощь Олгу, побѣгли в тылъ за Мъстиславомъ и ударили на его полкъ ззаду, и розбили. А Мъстиславъ, не знаючи о томъ его людемъ^а погромѣ, прогнавши Олга, вернулъся до своихъ и, разумѣючи, же за ним его полкъ цѣлъ, въѣхалъ в полкъ неприятелю своих полотчанъ, который его поимали. Що обачивши, Ростиславъ и Глѣбъ пошли въ Смоленскъ.

¹⁴²—Олгъ,^{р-р} // у кнзя у торцского^с выпросивши себѣ Мъстислава^{—142}, послалъ въ Черниговъ къ стрієви своему Ярославу, ознамующи о поиманью Мъстислава, сна Рурикова, и вабячи Ярослава на Давыда смоленского в такъ погодный час. Ярославъ рад, послушавши, хотѣл ити зъ Олговичами, але Рурикъ з Овручого приславъ къ Ярославу его присягу, которую зламалъ, оповѣдаючи, же зараз хочеть ити на Черниговъ, если онъ поидеть на Смоленскъ. Тое послышавши, Ярославъ не поѣхал на Давыда смоленского, але послал до Рурика, вымовляючи себе, а Давыда виннымъ чинячи, же Давыд, от его посланныхъ къ Витепску перенявши, от себе посланными воисками громилъ. На што отповѣдил Рурикъ, Ярослава виннымъ чинячи, ижъ, якъ мовить, тебѣ уступивши Витепска, послалъ къ Давыду, о томъ ознамующи: «А ты, // пословъ тыхъ повернення не дождавшися, послалъ, и сна моего поималъ и держишь».

183

183
зв.184
зв.

185

185
зв.

Року 6704-г^м Рурикъ послалъ къ Всеволоду суздальскому, жалуючи на Ярослава и просячи его, абы ѣхалъ воиноу з нимъ противъ Ярослава. Всеволодъ обѣщалъ ѣхати, еднѣкъ казалъ, абы Рурикъ впередъ ѣхалъ. И такъ Рурикъ, зъ своею братиею и зъ дикими половцами поѣхавши, почалъ воевати Черниговскую волость. Ярославъ, тое обачивши, послалъ до Рурика, просячи, жебы поганомъ хрестиянъ не казалъ воевати, отдаючи ему сновца^ф его Мъстислава безъ окупу. Просилъ и о тое, абы его зъ Давыдомъ и зъ Всеволодомъ поедналъ. Рурикъ обѣщалъ перестати на него воевати, толко впередъ послати хотѣлъ къ Всеволоду и потребовалъ волного отъ Ярослава посломъ своимъ приѣзду, бо Ярославовы люде залегли // были всюду по дорогахъ^х. Ярославъ засъ, разумѣючи, ижъ Рурикъ хочеть слати къ Всеволоду, намовляючи его и Давыда противъ его, чого Рурикъ не мысливъ, не далъ волнои посломъ Руриковымъ дороги. Для того зъ собою не згодилися.

186

Того ж року умерлъ кнзь Всеволодъ Свѣтославичъ, межи всѣми Олговичами мужественнѣиши и добрѣиши, и положили его в церквѣ Пресвятыя Бѣды в Черниговѣ.

Тыхъ же часовъ Романъ Мъстиславовичъ, зять Руриковъ, которому вину его отпустилъ Рурикъ на причину митрополита Никифора, преступивши присягу, помагаючи Олговичомъ на Рурика, послалъ свое войско в Полоцкое, жебы оттолъ воевали Давыдову, брата Рурикова и снѣ Рурикова Ростислава, волость. Послышавши о томъ Рурикъ, ижъ Романовы полки воюють волости брата его и снѣ, послалъ къ Володимеру галицкому, // абы пошелъ на Романа. Учинилъ такъ Владимиръ, пошовши зъ Галича, воевалъ^ч и пожегъ волость Романову около Перемышля. ¹⁴³—А Мъстиславъ, снѣ Руриковъ, зъ Киева пошовши, также Романову волость повоевалъ^ч и попалилъ около Каменца, и, помъстивъшися кривды, вернулися до домовъ.

186
зв.

Потомъ Всеволодъ суздальскій зъ Давыдомъ смоленскимъ, пришовши в волость Ярослава черниговского, волости его воевалъ и попалилъ^ч, и городъ Вясткы^ш¹⁴⁴ взяли. Ярославъ пошелъ противъ ихъ зъ братиею своею и зъ сыновцами, и съ половцами, ¹⁴⁵—Давыда Ярославича заперши в Черниговѣ^ш¹⁴⁵ и инши города позапиравши, и по рекамъ казавши и^ч мосты подсекаати. И сталъ самъ на своемъ Подлѣси, и послалъ къ Всеволоду, повѣдаючи, же: «Я яко присяглецъ^ю, такъ по воли твоєї чиню. Не ѡтнимаи у мене моего, але в любви своєї // мене заховаи». ¹⁴⁶—Всеволодъ почалъ думати зъ Ярославомъ и зъ Олговичами о примирю^ш¹⁴⁶, чого Давыдъ

187

не хотѣлъ, мовячи, же: «То вороги Руриковы и мои, и обещалесъ Рурику на нихъ помагати, и ему о своемъ походе дати знати, а такъ не учинилесъ». Лечъ Всеволодъ не послушалъ Давыда, казалъ толко Ярославу, жебы отдалъ ¹⁴⁷—Мъстислава Руриковича^ш¹⁴⁷, свата его, Ярополка засъ жебы зъ земли выгналъ, а Романа Мъстиславича, который ему помагалъ, жебы отпустилъ. Учинилъ тое Ярославъ и присягъ еще на томъ Всеволоду подъ Рурикомъ Киева, а подъ Давыдомъ Смоленска не искати. Затымъ примире зъ собою взяли, ^а—^я половцовъ отпустили, къ Рурику тежъ послалъ Всеволодъ, о томъ примирю ознаимуючи. Рурикъ, розгнѣвавши ся барзо на Всеволода, ижъ ему не ознаимилъ, гды ишелъ на Ярослава и на Олгавичовъ, // его вороговъ, же не звоевавши ведлугъ своєї ѡбѣтницы тыхъ вороговъ, зъ ними безъ его взялъ примире, отнялъ отъ Всеволода города свои, которыйи ему былъ подавалъ, и братиї своєї знову пороздавалъ.

187
зв.

Тоеи жъ зимы выгнали новгородцы зъ Новгорода Ярослава Владимировича, кнзя своего, и просили себѣ снѣ у Всеволода суздальского. Онъ имъ не далъ. Теды у Ярослава черниговского упросили снѣ его меньшого себѣ на Новгородское княжение.

Тогда жъ Романъ Мъстиславичъ пошелъ на ятвиги, которыйи его волость воевали, и вышовши в землю ихъ, ^б—^б и пожегъ. Ятвиги поутекали въ свои ¹⁴⁸—скрытыи мѣстыца^ш¹⁴⁸, а Романъ зъ корыстью и зъ полономъ вернулся до дому.

Року 6705^а кнзь смоленскій Давыдъ Ростиславичъ, братъ // Руриковъ, почалъ изнемогати тѣломъ и принялъ иноческїи чинъ, которого здавна желалъ. На его смотрячи, и княгиня его также постриглася инокинею. Княжение свое отдалъ Давыдъ сновцу своему Мъстиславу Романовичю, а снѣ своего Костянтина послалъ до Киева къ Рурику, брату своему. Самъ засъ, барзѣи зболѣлыи хоробою, казалъ себе нести до монастыря Свѣтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба на Смядиню. Тамъ же, помолившися Геду Бгу со слезами і в руцѣ его предаючи дшу свою,

188

арк. 126 ⁴Никифора ^м—^мпол волости Корсунской ^н—^нна ^омурованю (?) арк. 127 ^нлюдей ^р—^рзасъ ^сдортскаго ^мП 1196-г ^пвписано надъ рядкомъ арк. 127 зв. ^фсына ^хдорогахъ арк. 128 ^чповоевалъ ^чपालилъ ^шВятскїи ^швідсутне арк. 128 зв. ^нприсАглемъ ^я—^яи арк. 129^б—^бпопустошилъ волости ихъ ^аП 1197

¹⁴⁹—преставился апрѣля 23 днѣ¹⁴⁹. Епископъ смоленскій Семионъ зъ всѣми игуменами и зъ священниками и сновець его Мъстиславъ зъ боярами поховали тѣло Давыда, кнзѣ, въ церквѣ Свѣтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба, отъ отца его поставленои. Былъ кнзѣ Давыдъ возростомъ средній, лицемъ пенкнымъ, побожнымъ, свѣтитель и игуменовъ, // и весь чинъ духовныхъ барзо шановалъ, монастыри и иноковъ любилъ, и давалъ вшелякиі потреби, также и мирскіі цркви и священниковъ дарилъ. Крѣпокъ на воинѣ, скарбовъ великихъ не збиралъ, дружинѣ и военнымъ роздавалъ, добрыхъ миловалъ, а злыхъ каралъ. Церковъ дивную Свѣтго архистратига Михаила поставилъ, которую образами коштовными, золотомъ, серебромъ, перлами и каменныи дорогоцѣнными красилъ такъ, ижъ той церкви на полночныхъ странахъ ровномъ не было. До которой церкви завсегда ходилъ и въ ней со слезами молился, грѣховъ прощенья у Гсда Бга просячи. И было княжения его въ Смоленску лѣтъ осмнатцать, а отъ рождения его лѣтъ шестьдесятъ безъ трохъ.

188 3в. Того жъ року Рурикъ поставилъ церковъ каменную // Свѣтыхъ Апостолъ въ Бѣлѣгородѣ, епископію. И приѣхавши ^б—съ Кіева—^б, мѣца декабрия 6 днѣ осветилъ тую церковъ през митрополита Никифора и епископа тои жъ церкви Андрияна, и през епископа юревского, і вшелякою оздобою церковною приоздобилъ. Созвалъ тежъ и иншихъ духовныхъ, архимандрита и игумена печерского Василия и Моисея, игумена Свѣтого Михаила Выдубецкого, и иншихъ игуменовъ и черноризцовъ^с, и священниковъ, частовалъ всѣхъ достаткомъ великимъ и, ударовавши, отпустилъ. Потомъ той же кнзѣ Рурикъ, названныи въ свѣтомъ крещеніи Василий, поставилъ въ Кіевѣ церковъ каменную на Новомъ дворѣ Свѣтого Василия, во имя свое, и осветилъ черезъ того жъ митрополита, и черезъ тыхъ же епископовъ.

189 3в. Того жъ року генваря 1-г днѣ^{с-с} у Всеволода, ^д—августа // 8-г днѣ^д, родился снѣ, и назвали его Иѡанъ, и радость была великая въ Володимери.

Року 6706^с преставился кнзѣ черниговскій Ярославъ Всеволодовичъ. Епископъ теды черниговскій и игумены, и сновцы его положили тѣло его въ черниговскои епископіи, въ церквѣ

Свѣтго Спаса, и сѣлъ на мѣстцу его на столицу черниговскои кнзѣ Игорьъ Светославичъ.

Того жъ лѣта родилася дочка у Ростислава Руриковича, и назвали ея Ефросинія, и стала радость великая въ Кіевѣ и въ Вышгородѣ. Того жъ часу Рурикъ отдалъ дочку свою Всеволоду въ Рязань за Ярослава Глѣбовича.

Того жъ лѣта кнзѣ Рурикъ заложилъ стѣну каменную подъ церковью Свѣтого Михаила на Выдубичи у Днѣпра для подпоры церкви, мѣца июля 10 днѣ въ субботу, року отъ змурованная // тои церкви сто адинатцатого. 190 3в. Сѣи кнзѣ Рурикъ пятій былъ отъ Всеволода, которыи то Всеволодъ церковъ тую Свѣтого Михаила въ манастырѣ Выдубецкомъ поставилъ. Всеволодъ родилъ Владимера, Владимиръ родилъ Мъстислава, Мъстиславъ родилъ Ростислава, а Ростиславъ родилъ Рурика. Докончалъ Рурикъ тую стѣну мѣца сентябри 24-г днѣ. Того жъ року и приѣхалъ въ манастыръ Выдубецкій съ своею хрстолюбивою княгинею Анною и зъ снами своими Ростиславомъ, и зъ Володимеромъ, и зъ дочкою Предиславою, и съ снохою Ростиславою, и поставилъ кутю въ церквѣ Свѣтого Михаила. И блгодаривши Гсда Бга, и помолившися, частовалъ въ трапезѣ игумена Моисея и братію, и всѣхъ, // которыи тогды зышлися. Игуменъ засъ зъ всею братіею, блгодаренъ такъ великою ласки, похвалилъ Гсда Бга и подяковалъ значне кнзю Рурику, многолѣтнего ему со всѣмъ домоу молячи здоровья и державы его отъ Гсда Бга утверждения и спасения.

Глава 27

О КНЯЖЕНІИ КНЗЯ РОМАНА В ГАЛИЧУ, О ЕГО МУЖЕСТВѢ И О ВОЕВАНІИ НА РУРИКА И НА ЛЯХОВЪ, И О ПОБИТІИ ЛИТВЫ ПРЕЗ ОЛГОВИЧОВЪ

Року отъ Рождества Хрства 1198-г преставился Владимиръ, кнзѣ галицкій, и похованъ // 191 3в. въ Галичу. По смерти его Романъ, кнзѣ володимерскій, опановалъ его столицу галицкую за помощьюъ Леска Бѣлого, кнзѣ полского. А маючи гнѣвъ давній на Рурика, кнзѣ киевского, за тое, ижъ Рурикъ половцовъ приводилъ на Русь, собравши воиско галицкое и володимерское, пошолъ на Рурика до Кіева и помалъ его. Рурикъ зс страху просилъся въ чернцы, и ^{с-с} по-

волилѣ^{жс} Романъ постричи Рурика в чернцы и жону его, княгиню, в черницы казалъ постричи, а двох сновъ Руриковых, Ростислава и Владимира, завезлъ з собою до Галича.

Такъ, гды отѣхалъ кнзь Романъ з Києва до Галича, Свтославъ Мъстиславичъ вѣхал в Києвъ и хотѣлъ в Києве княжити. Романъ, кнзь галицкій, того довѣдавшися и самъ хотячи зватися самодержцемъ всея Росіи, якож такъ // и писался, пришол до Києва и выгнал Свтослава Мъстиславича, а млрдіе свое показуючи къ сномъ Руриковымъ, Ростислава Руриковича^з—посадил на киевскои столицы и Владимира Руриковича^з пустил волно, а^ч самъ вернулса до Галича.

И сидячи на столици галицкои, з початку ласкавымъ показался, а потомъ барзо тяжкій был галичаномъ, розмаите ихъ мардуючи, а панов рускихъ губилъ многихъ, скарбы ихъ отбираючи и оное присловье мовячи: «Никто безпечне не можетъ меду поживати, поки пчол не побиеть». Оттоль многіи собралъ скарбы и инші^і, кнземъ рускимъ страшен был и ихъ до своего привел послушенства, Литву и Ятвѣжовъ часто воюючи, под свое послушенство руское подбилъ. А поневаж Литва часто от него з подданства выбивалася, якъ люде // паганскіи и неспокоиный, до роботь ихъ быдлячих примушалъ, запрягаючи, якъ коней и воловъ, казал ими робити. Самодержество киевское в Галичю себѣ учинил.

Потомъ кнзь Романъ, пошовши противъ Леска, кнзя полского, пошол на землю Любелскую и Сендомирскую, тамъ же много побуривши и попаливши мѣсть, своими ѡсадил людми рускими, а самъ, много ляхов в полон набравши, вернулса до Галича. Другого знову року великій воиска собравши рускій, до того литвы и ятвѣжовъ много получивши^і, пошол на Лядскую землю, грозячи не толко Лядскую землю зъвоевати, али и имя лядское выкоренити. Гды вышол в Лядскую землю, переправившися через Вислу, положилъ свои воиска двѣ ми^и от Сендомира. // Тамъ же ляхи зъ своимъ кнземъ Лескомъ и з его братомъ Кондратомъ притягнули и великую воину сточили. Кнзь Романъ, свое воиско добро^к шукаючи^а и потѣшаючи, крѣпко билъ ляховъ и своихъ поддерживалъ, аж гды коня под Раманомъ забито, звопили^н рускій воиска и почали мешатися. Тамже и самого кнзя Романа забито. Леско, кнзь полскій, взявши тѣло Романово,

казалъ его якъ кнзя и приятеля своего честно в Сердомѣру поховати. Потомъ рускій кнзи, упросивши тѣло кнзя своего Романа, поховали в Володимиріи.

Былъ тои кнзь галицкій Роман^н мужественный, половцовъ часто бил и звоевал былъ такъ, якъ и Владимиръ Монамах, страшен имъ былъ барзо. Также Литву и Ятвѣговъ былъ в подданство подбилъ руское. Тому // кнзю Роману вѣники, лыка и шкуры звѣриной^і вмѣсто дани Литва давала. И ораль литвою, запрягаючи ихъ, якъ нигдыс и київскій кнзь Романъ, якъ пишутъ гисторикове.

Зосталися по смерти кнзя Романа два сны его, Данило в четырехъ лѣтахъ и Василко въ двухъ лѣтах. Послышавши о смерти кнзя галицкого Романа, литва, прибравши жмоди и ятвѣговъ, учинили себѣ Зивибунда з Монтвилемъ гетманами и, великимъ воискомъ собравшися, пошли на Рускій княжения зъ своихъ лесныхъ мешканіи. Переправившися през Вилию, Новгородскій волости вперед побурили, потомъ єдныи около Луцка и Владимира пустошили, палили волости и монастыри, и церквы, другій ѡколо Пинска пустошили, потомъ // около Мозыра пустили загоны. Олговичи, кнзи черногородскій^о, обачивши такъ великое от литвы спустошенье Руси, собравши воиско руское, пошли на паганцовъ тых литву и казали имъ засѣчи в лесахъ дорогу, куды мѣли з полономъ ити. Литва, о томъ довѣдавшися, инуды гнала полон, а Олговичи, за ними спѣшно погнавши, громили ихъ. И гды литва в поляхъ смоленскихъ кошомъ стала, напали на них Олговичи з рускимъ воискомъ, и билися крѣпко обои воиска. Еднакъ же Олговичи єдны полки свои въ очи поставивши, а другій з тылу заведши, литву, якъ градомъ, зпереду и с тылу стрелами ѡкривши, розогнали, ажъ мусили литва утекати. Которыхъ утекающихъ // рускій воиска много посѣкли, і иншіи, през реку плынуци, потонули, остатокъ в лѣсы свои звычайныи и^н мешканя поутекали. А Олговичи, литву наголову збивши и полон рускій увесь отгромивши, зъ славнымъ звитязствомъ и з корыстью великою, и з полономъ до своихъ княженіи вернулса.

арк. 129 зв. ^{б-б} з Києва П виправлено з в Києвъ ^ачерн-
цовъ арк. 130 ^{з-з}родилса ^{д-д}відсутне ^еП 1198 арк. 131
^{е-е} такъ ^{жс}позволил ^{з-з}П вписано над рядком ^нвідсутне
^іиншимъ арк. 131 зв. ^іприлучивши ^имили ^кдобре ^лшику-
ючи ^нзвонтили арк. 132 ^нвідсутне ^очерниговскій
арк. 132 зв. ^нвідсутне

Ω ЗВАДАХ О КНЯЖЕНИЕ ГАЛИЦКОЕ,
О КНЯЖЕНИИ ВЛАДИМЕРОВОМЪ
В ГАЛИЧѢ И О ВЫГНАНЬЮ ЕГО,
ТАКЪЖЕ Ω КНЯЖЕНИИ АЛЕЖАНДРОВОМЪ
В ВОЛОДИМЕРѢ, Ω ЗБЫТКАХЪ ВЕНГЕРОВ
В ГАЛИЧѢ, Ω ВЫГНАНЮ ИХЪ
И О ПРИНЯТІЮ ВЛАДИМЕРА //

194 Ω Галицкое княжение по Романовоу смер-
зв. ти многіи вадилися, потомки Романовы себѣ,
а киевскіи и черниговскіи князи себѣ того
княжения достати хотѣли. Рурикъ, кнзъ киев-
скіи, которыи былъ отъ страха Романа по-
стригълся у чернцы, оставивши черничеи чинъ,
собравши рускии воиска и половцовъ на по-
мочь затыгши, пошолъ Галича доставати, а
бояре галицкыи і володимерскыи з воискомъ
поткали Рурика у Микулина, над Сиретомъ
рекою. Тамъ же билися крѣпко весь день.
Тамъ много галичан і володимерцовъ поране-
но, і мусили вернутися в Галичъ, за которыми
Рурикъ вьслѣдъ пришолъ къ Галичу и не могъ
ничого учинити Галичу, ани галичане могли
195 з Рурикомъ // зсылатися, бо передъ тымъ ви-
дѣлся кроль венгерскіи зъ ятровию своею в
Сановцы, зъ княгинею Романа забитого, и
принялъ Данила Романовича въ свою опеку,
якъ милого сѣна своего. Для того своихъ вен-
геровъ поставилъ на засадѣ в Галичи: Мокія
Великого Слѣпоокаго и Корочуна, Волопта,
сѣна его Витомира и Благиню со многими вен-
герами. Тамъ же под Галичемъ под двома
князями половецкими Сутоевичами, под Ко-
тяномъ и Сомогоромъ, позабывано конии и
самыхъ мало не поимано. Зъ тоеи причины
Рурикъ, ничого не змогши, вернулъся до
Киева.

195 Потомъ галичане привели до Галича Кор-
зв. миличичов, которыхъ кнзъ Роман забитый загналъ
былъ на заточение // зоръ тое, ижъ ему не были
вѣрными, але были прияези Игору. И за пора-
дою тыхъ Кормиличичов, галичане, призавши
Владимера, посадили у себе на столицы
галицкои, а Романа другою посадили въ Зве-
нигородѣ. Княгиня Романа забитого, тое увѣ-
давши, взявши свои дѣти, побѣгла до мѣста
Володимера. Владимиръ зась, посаженый на
столицы галицкои, хотѣли Романово племя
выгубити, поспешающимъ ему на тое и галича-
номъ послалъ попа зъ Галича до володимер-
цовъ, мовячи: «Если мнѣ не выдасте Романови-
човъ и не примете къ себѣ на княжение брата
моего Свтослава, не остоится городъ вашъ отъ
196 мене». Володимерцы хотѣли // забити посла

попа, которого оборонили Смончукъ и Ми-
кифоръ^м, мовячи: «Не годится посла заби-
вати!», а учинили тое, хотѣли мѣсто от-
дати.

Увѣдавши тое, княгиня Романовая, пора-
дившися зъ дядкомъ, кнземъ Мѣстиславомъ,
побѣгла до Ляховъ вночи. Дядко взялъ Да-
нилу и зъ нимъ вышелъ зъ мѣста, а меншого сѣна
Василка, зъ кормилицею зявши, попь вывелъ
зъ мѣста дирую. И гды пришли до кнзя полского
Леска, не помянулъ Леско вражды Романовы,
же на него воевалъ, зъ великою честію принялъ
княгиню Романову зъ детми, якъ свою кровь,
мовячи, же: «Дияволъ зъ зависти вкинулъ былъ
Роману со мною вразду, завидячи нашеи
любви». Тогда жъ послалъ // Леско, кнзъ 196
полскіи, Данила Романовича до короля вен-
зв. герскою зъ посломъ своимъ Вячеславомъ Лы-
сьимъ, мовячи такъ до короля: «Я не поминаю
зла Романова, же на мене воевалъ, а тобѣ другъ
былъ Роман, и ты присягъ ему мѣти любовь
къ его племяни. Прето теперъ, гды племя Ро-
манова выгнано зъ своеи земли, поидѣмо
обадва и отдаймо Романову племени отчество
ихъ». И такъ король, жалуючи того бар-
зо, взялъ къ себѣ Данила, старшого сѣна Ро-
манова, а кнзъ полскыи Леско взялъ къ се-
бѣ княгиню Романову и сѣна меншого Ва-
силка.

Потомъ по немаломъ часѣ Романъ, кнзъ
звенигородскіи, зъ Володимеромъ, братомъ
своимъ, кнземъ галицкимъ, завадилися // и, 197
поѣхавши кнзъ Роман до Венгеръ, взялъ вен-
геровъ на помочь. Зъ которыми пришовши,
выгналъ зъ Галича Володимера, и побѣгъ Влади-
меръ до Путивля.

Того жъ часу Александеръ, сновещъ Рома-
новъ, затыгъ себѣ на помочь кнзя полского
Леска и брата его Кондрата и пришолъ зъ ними
и зъ множествомъ ляховъ къ Володимеру. От-
воривши имъ башты, володимерцы приняли
Александра, сновца Романового, а ляхи спу-
стошили городъ весь Володимеръ. Ледве упро-
силъ Александеръ останокъ людеи и церковь
Пресвятои Бѣды, же не розбили. И жалова-
лися володимерцы, и рекли: «Если бы зъ ляхами
не былъ сродникъ кнзя ихъ Романа и если бы
не присягли имъ ляхи на покоины входъ въ
ихъ мѣсто, и Буга имъ не попустили бы пере-
ити». Поимали ляхи кнзя // Свтослава и по- 197
вели зъ собою, а Александеръ съль на столи- 3в.
цы володимерскои и взялъ у него Леско
дочку.

Того ж часу приѣхали берестяне къ Лес-

ку, просили у него Романова сна Василка молодого себѣ на княжение, и дал имъ Леско. Которого берестяне, якъ самогѡ великого Романа, споткали с радостию и приняли за князя. Потомъ Алеѣзандеръ сѣлъ в Бѣлзѣ, а Ингвару пустил Володимеръ, але ижъ не любили бояре Ингвара, за порадю Лесковою знову Алеѣзандеръ взялъ Володимеръ. Княгиня засъ, Романова Лескови мовила, ижъ Алеѣзандеръ отчину нашу, всю землю держитъ, а сын мои толко едно Берестье маеть. И такъ за порадю Леска Алеѣзандеръ взялъ себѣ //

198 Угровскъ, Верещикъ*, Столпъ, Комовъ, а Василкови Романовичю далъ Белзъ.

Потомъ кроль венгерскій Андрѣи, дождавшись о непокою в Галичю и ѡ выгнаню през Романа Владимира, послалъ до Галича Бенедикта з венгерами, и поимали Романа. Послалъ Романа Венедиктъ до Венгеръ, а самъ сѣлъ в Галичи и барзо галицких бояръ и мещан мордовал, і вшетеченства великїи з чюжими жонами, зъ иннокениями и з попадаями чинил, якъ другїи антихристъ дѣлалъ.

198 Пришолъ былъ на Бенедикта къ Галичю Мъстиславъ з Пересолницы, але ничего не доказал. Для того нѣякїи Ильѣ Стефановичъ возвелъ на могилу Галичину ихъ, реклъ жартомъ: «Уже еси княже на могилѣ // Галичинои поседил, то такъ і в Галичи княжилъ еси». И вернулъся Мъстиславъ в Пересолницу.

198 Того ж часу Роман утеклъ з Венгеръ и сѣлъ у Звенигородъ, а галичане, далєи не могучи окрutenства Бенедиктоваго терпѣти послали къ своему князю Владимиру, просячи у него прощения, что противъ его согрешили, и просили его, ¹⁵⁰—жебы пришолъ на свою столицу галицкую¹⁵⁰ і выбавилъ ихъ от Венедиктова суровѣства. Владимиръ, послухавши, пошол з воискомъ къ Галичу. ¹⁵¹—Услышавши ѡ томъ¹⁵¹ Бенедиктъ, ¹⁵¹—а видячи незычливость к себѣ галичан¹⁵¹, побегъ з Галича до Венгеръ. Владимиръ, принятыи з радостию от галичанъ, сѣлъ в Галичи, а Свтославъ в Перемышлю сѣлъ, сну своему Изяславу // дал Теревовль, другого сна своего Всеволода послалъ з дарами до венгерского кроля. Тогда ⁴—⁴ Данило Рамановичъ⁴ был в Венгерах. Крол венгерскїи хотѣлъ свою дочку, малодую барзо, за Данила, также дѣтинныи лѣта маючогѡ, отдати, бо у себе не мѣлъ сна.

Того ж року забить былъ Филипъ Великїи, цесар рымскїи.

Глава 29

Ѡ ПОСАЖЕНЬЮ КНЯЗЯ ДАНИЛА
РОМАНОВИЧА НА СТОЛИЦУ ГАЛИЦКОЮ,
Ѡ МАТЦѢ ЕГО, КНЯГИНѢ РАМАНОВОУ
Ѡ ВЫГНАНЮ ЕГО ЗЪ ГАЛИЧА
И О СЪДѢНІЮ НА ЕГО МѢСТУ
МЪСТИСЛАВА, И Ѡ НЕЗЫЧЛИВОСТИ
КНЯЗЯ АЛЕѢАНДРА КЪ РОМАНОВИЧОМЪ //

Потомъ порадившихся Игоревичи и нашовши на бояръ галицких, побили ихъ, Юрия Витановича, Илью Стефановича⁴ и иншихъ многихъ бояръ убили, личноу пятьсотъ. И иншии розбѣглися: Владиславъ Кармиличъ и Судиславъ, и Филипъ побѣгли до Венгеръ и, знашовши тамъ у короля венгерского Данила Романовича, просили, абы кроль венгерскои⁴ пустил его до Галича, жебы якъ отчичъ от Игоревичов з ними отнялъ Галичъ, свою отчизну. Кроль з любовию послалъ Данила¹⁵² и великого двоироского Пота, поручивши ему гетманство над всѣмъ воискомъ, ¹⁵³—и Всеволод з нимъ¹⁵³, и Петръ Туровичъ, Бяско, Мика Бородатыи, Потахоротъ, Мокянь, Тибрець, Мароцил // и иншии многии значныи. Пришли перше под Перемышль и реклъ Владиславъ къ премышляномъ: «Для чого маете умирати за вашихъ князеи и старшихъ? Тыи побили вашихъ отцовъ и братїи, скарбы ваши побрали и дочки ваши за слугъ поотдавали, и отчизну вашу пришельши завладѣли?». Тыми словами до жалю побуждены, перемышльцы здали городъ Перемышль и князя перемышльского Свтослава поимали. От Перемышля пошли до Звенигорода, звенигородцы зъ княземъ своимъ Романомъ крѣпко з ними билися, не толко к мѣсту, але ни къ острогу мѣстскому не пропустили.

В тои же часъ Василко, князь белзскїи, послалъ на помочъ брату // Данилу великого Вячеслава Толстого, Мирослава, Демьяна, Вротислава и иныхъ бояръ з Белза с воискомъ. От Леска тежъ, полского князя, Судиславъ Бурнатовичъ з великимъ воискомъ, от Пересолницы засъ Мъстиславъ Нѣмыи з многимъ воискомъ, также Алеѣзандеръ з братомъ от Володимера з воискомъ, а Ингвар з Луцка и з Дорогобужа, и з Шумска послалъ сна своего з воискомъ. Тутже пришли половцы Роману

арк. 133 ^Рза арк. 133 зв. ^Соувидѣвши ^МНикифоръ арк. 134 ^Уне П виправлено з на ^Фволодимерцы арк. 134 зв. ^ХВерещинъ арк. 135 ⁴—⁴ жъ ⁴Романович арк. 135 зв. ⁴ Степановича ⁴венгерскїи

на помочь, и сточили битву великую. Тамъ Мыка зколольшъ Тобаща половещкого и голову ему *оттялъ*. Половцы, тоє обачивши, крѣпко налегали на венгеры такъ, же, *ледве* припавши, ляхи и русь переправися зъ кнземъ черезъ реку Лютую, и вернулись половцы въ свои станы. Видячи Романъ зъ кнземъ Даниломъ //

201 великій *воиска*, вышолъ зъ мѣста шукати помочи *от* кнзеи рускихъ. И гды былъ в Шумску, поймали его Земникъ зъ Чухомою и привели въ станъ къ кнзю Данилу и къ гетманомъ венгерскимъ. Послалъ теды кнзь Данила и венгеры къ звенигородчаномъ, мовячи: «Кнзь, вашъ поиманъ уже, здайтеся!». Они, не вѣрячи, не здавалися, а гды провѣдали певне, здалися кнзю Данилу звенигородцы.

Оттоль кнзь Данило со всѣми *воиска*ми пошолъ къ Галичу. Владимиръ, кнзь галицкии, зъ сномъ своимъ Изяславомъ побѣгъ зъ Галича, и гналися за нимъ до Незды. Тамъ зъ ними Изяславъ бился, и *отняли* *от* него кони добрыи, и вернулись къ Галичу. Тогда бояре Вячеславъ *владимерскій* и Владиславъ *галицкій*, и всѣ бояре *владимерскии* и *галицкій*, и гетманове *венгерскій* посадили // в Галичу

201 38. Данила на столицу *отца* его Романа, в церкви Пресвятой *Бдцы*. Король *венгерскій* Андрѣи зъ любви *своеи*, которую мѣлъ къ Роману, посадилъ *сна* своего, которого и себѣ за *сна* взялъ былъ, на столицу *галицкои*. В *той* же часъ и княгиня Романова приѣхала къ Галичу видѣти *сна* своего Данила. Поиманныхъ *зас* кнзеи Романа, Ростислава и Свтослава хотѣли венгерове везти до Венгеръ своему королю, але галичане просили венгеровъ, абы ихъ повѣшали. Венгерове, прозбою и великими подарками *от* галичанъ примушены, дали имъ повѣшати мѣца сентября.

Гды такъ Даниилъ пановалъ на Галичи, молодъ барзо, и матки *своеи* не позналъ. По часъ //

202 галичане выгнали матку кнзя своего Данила зъ Галича. Кнзь Данило, плачучи по *матцѣ*, и самъ хотѣлъ за нею поѣхати. Прибѣгши Александръ, тивунъ шумавинскій, похватилъ за поводъ коня Данилового. Добывши Даниилъ мечъ, тялъ на его и ранилъ коня подъ нимъ. Матка, у *сна* своего Данила взявши мечъ, упросила его, же остался у невѣрныхъ галичанъ, а сама пошла къ другому сну, Василку, въ Белзь. Выгнали еѣ галичане зъ оклеветания

Владислава, которыи имъ сказалъ, же якобы княгиня сама Галичемъ хочеть рядити.

Которого княгининою^а выгнаня король *венгерскій* барзо жалуючи, гды зима настала, самъ зъ *воискомъ* пришолъ къ Галичу и привелъ ятровъ свою, // княгиню Романовую, и *володимерскихъ* боярь. ¹⁵⁴—Призвалъ тежъ зъ Луцка кнзя Ингвара¹⁵⁴ и *инших* кнзеи, зъ которыми порадившися, *о* зневагу ятрови *своеи* реклъ имъ: «Владиславъ уже кнземъ чинитя на Галичи, ятровъ мою выгнавши». Поималъ теды Владислава и Судислава, и Филиппа, старшихъ бунтовниковъ, и мучити ихъ казалъ барзо. Судиславъ многимъ золотомъ *откупил*ся, а Владислава, *оковавши*, казалъ королъ за собою вести до Венгеръ.

Тогда жъ Володъ зъ братомъ Ярополкомъ утекли в Пересопницу къ Мѣстиславу. Тамъ звели Мѣстислава, же пошолъ зъ *воискомъ* къ Бузку. Глѣбъ *засъ*, подъ Ковинь выбегши зъ Бузка, зъ нимъ Иванко Станиславичъ и братъ его Збыславъ, // *прибѣгли* до Галича, *ознамили* княгини Романовои, же: «*Воиско* идетъ на Галичъ, и галичане хочють васъ зрадити, *изменити*». Тоє *послышавъши*, княгиня зъ сномъ своимъ, кнземъ Даниломъ, и зъ Вячеславомъ Толстымъ побѣгла до Венгеръ, а Василко зъ Мирославомъ побѣгъ до Белза. Мѣстиславъ *засъ*, вышовши, сѣлъ в Галичи. Для того король *венгерскій* готовить казалъ *воиско* до Галича Тымъ часомъ Александръ, кнзь *вышменованныи*, Романовичомъ будучи *неприятныи*, упросилъ кнзя Леска, полского монарху, которыи, *пришовши*, *отнял* у Василка Романовича Белзь и далъ Александру. Бояре, того не улубивши, пошли зъ кнземъ своимъ Василкомъ в Каменешъ. //

Глава 30

О ВОИНѢ КОРОЛЯ ВЕНГЕРСКОГО НА ГАЛИЧѢ И О ПОСАЖЕНЮ НА СТОЛИЦУ ГАЛИЦКОЙ КОРОЛЕВИЧА КОЛОМАНА

Король *венгерскій* пустилъ Владислава, абы ишолъ зъ *воискомъ* на Галичъ. *Тои*, собравши великое *венгерское* *воиско*, пошолъ на Галичъ и сталъ в монастырѣ Лесовѣ. Бояре невѣрныи хотѣли его убити, толко жъ самую жону его забили, а шурина его *ледве* утеклъ. Тамъ же и патриарху авликиискского, и многих *иншихъ* побили венгеровъ и нѣмьцовъ, ажъ самъ король рушился. Тогда многих галичанъ побили, а другіи розбѣглися. // Владиславъ поѣхалъ впередъ, къ Галичу. Увѣдавши великое *воиско* *королевское*, Мѣстиславъ побѣгъ зъ Галича, а Владиславъ, *вѣхавши* в Галичъ, сѣлъ на столицу.

Ω ПОВТОРНОМЪ МЪСТИСЛАВОВОМ КНЯЖЕНІИ
НА ГАЛИЧѢ И Ω ЗНАЧНОМЪ ЕГО НАД
ВЕНГЕРАМИ И НАД ЛЯХАМИ ЗВИТЯЗСТВѢ

204
зв.

Кнзь Данило, зась, ¹⁵⁵— которого крол хотѣлъ знову в Галичу посадити на столицы, видячи неприязнь к себѣ галичан^{—155}, отпросился от короля и пошел з маткою своею до Ляхов, которого кнзь польскій принял с честью. Оттол пошолъ Данило в Каменецъ. Братъ его Василко и всѣ бояре споткали з великою радостію. Тых часовъ в Києвѣ Всеволод, кнзь, сѣлъ на столицы, которыи великую мѣлъ любовь к Романовичемъ. Потомъ Мъстиславъ, кнзь пересопницкїи, знову пошолъ къ Галичу.

205
зв.

А кнзь полскїи Леско, взявши Данила з Каменца, маючи любовь к нему, также взялъ *Алеѣсандра* з Володимера, Всеволода // з *Белза*, всѣ с своими полками, у Данила тежъ всѣ его *отца* рицери были крѣпки и многїи, пошолъ къ Галичу, хотячи Данила в Галичу посадити. Ярополкъ и Волод зачинилися в Галичи, а Владиславъ вышел з венгерами, з чехами, з галичанами противъ Леска и стал на рещи *Бобрицы*. Увѣдавши о томъ, Леско послалъ на него свои воиска лядскїи з рускими, которыи, зъ Владиславомъ крѣпко бившися, много его воиска побили, самъ Владиславъ утеклъ. Данило еще тогда молодъ былъ, еще толко на коню почал сѣдѣти. Леско еднакъ не взялъ Галича, але пошолъ и повоевал *около Требовля* и *около Моклекова*, а *Збараж* и *Ковели*^а взяли ляхи, и з *полономъ*, и з *корыстью* *вернулся* Леско додому. А Данило и Василко помочью Леска взяли у *Алеѣсандра Холмъ*¹⁵⁶ // и *Перемышль* и тамъ з маткою своею княжили.

205

Король *венгерскїи*, ¹⁵⁷—розгнѣвавшись на Леска за тое, ижъ воевалъ на Галичъ и на его, *Владислава*^{—157}, пошол на него. А Леско выправил своихъ пословъ до короля, мовячи: «Не добре то, ижъ твои боярин *Владиславъ* княжитъ на Галичу, возми дочку мою за сна своего *Коломана* и кнземъ его посади в Галичѣ». Учинилъ такъ кроль *венгерскїи*, взялъ Лескову дочку за своего сна и послалъ сна своего в Галичъ. Которыи, приѣхавши до Галича, *отослалъ* *Владислава* на заточение, в которомъ и умерлъ, и сновъ его ни единъ кнзь не принялъ, а сын *королевскїи* сѣлъ на столицы *галицкою*. Леску зась далъ крол *Премышль* и *Любачевъ*. Леско тежъ послалъ къ *Алеѣсандру*, жебы Романовичомъ *отдалъ* *Володимеръ*. А гды // не послушал *Алеѣсандеръ*, взялъ от него силою Леско и посадилъ *Романовичовъ* в *Володимери*. Потомъ знову кроль *отнялъ* у Леска *Перемышль* и *Любачевъ*. Леско того сорому не терпячи, послалъ къ *Новгороду*, къ *Мъстиславу*, жебы сѣлъ на Галичи.

205
зв.

206

206
зв.

207

Мъстиславъ, послушавши Леска, пошол к Галичу, а Судиславъ и галичане послали до Данила Романовича, жебы ишол до ихъ Галича на княженію. // Пошолъ былъ Данило, але *упередилъ* его Мъстиславъ до Галича. *Венгеры* утекали, а Мъстиславъ сѣлъ на столицы в Галичи. По часѣ немаломъ взялъ Данило дочку у Мъстислава, *Анну*, з которою мѣвъ потомки, сны и дочки: снь *Ираклиї*, другїи *Левъ*, третїи *Роман*, четвѣртїи Мъстиславъ *Роверко*, а иньи в молодости померли. Потомъ поѣхалъ *Даниилъ* къ Мъстиславу в Галичъ, ускаржался предъ нимъ на Леска, мовячи, *иж отчину* мою держитъ. *Отповѣдилъ* Мъстиславъ: «Сну! Не могу на Леска за его любовь ко мнѣ повстати. *Ишого* собѣ помочника *шукай*». *Даниилъ*, вернувшись до домовъ, пошолъ з братомъ и взял *Берестье*, и *Угровескъ*, и *Верещин*, и *Столпъ*, *Комов* и всю *Украину*. За што *барзо* розгнѣвался Леско на Данила, и гды весна настала, пошли ляхи // на Данила воевать и воевали по *Бугу*. *Даниилъ* послалъ противъ ихъ *Гаврила Душковича*, *Семена Олуевича* и *Василка Гавриловича* з *воискомъ*, и билися крѣпко з ляхами до *Сухои Дороги*. *Звитяжили* ляхов, *наимали* *неволниковъ* и *вернулись* зъ славою в *Володимеръ* къ Данилу. Тогда ж *едного* толко зъ *всего* воиска *Данилового* забито, *Быстинича*, и надъ нимъ крестъ поставили на *Сухои Дарозѣ*^б. А ляхов много побито, и гнали за ними русъ до реки *Вепра*. Леско, розумѣючи, ижъ за *порадою* Мъстислава *галицкого* взялъ Данило *Берестье*, послалъ къ *королю венгерскому*, мовячи: «Не хочу части мѣти в Галичи, которыи *пустилемъ*^а былъ *Мъстиславу*, *отдаи* Галичъ // моему зятю!». ²⁰⁷

^а—Королъ теде и Леско послали воиска^{—е} з *Коломаномъ*, *сномъ* *королевскимъ*, а зятемъ *Лесковымъ*. И гды пришли къ *Перемышлю*, *Роман* тогда, держачи старшинство, выбегъ с *Перемышля*. Мъстиславъ зась былъ зъ *князми* рускими и *черниговскими* і послалъ противъ *венгеръ* и *ляхов* *Дмитра*, *Мирослава* и *Михайла Глѣбовича* з *воискомъ* под *город*. Гды ударили на нихъ з ляхами *венгеры*, *звитяжили* *Дмитра*, *застрѣлили* *дяка Молзу* и *убили* *Михалка Со-*

арк. 136 зв. ^аегѡ арк. 137 ^акнагининогѡ арк. 138 зв. ^би ^аКовел арк. 139 зв. ^бДорозѣ ^апопустилемъ ^е—^еП *вписано над рядком*

лулу, знявши з него три ланцюги золотий, отсѣкли его голову и принесли к Коломану. Мъстиславъ, не могучи з венгерами битися, просиль Данила, зятя своего, и Алеѣандра, жебы заперлися в Галичи и венгеровъ не пускали. Даниль теды заперлься, а Алеѣандеръ //

207
зв.

не смѣлъ. Тогда княгиня Романова постриглася в черниці. Потомъ пришолъ Коломанъ под город, венгеры и ляхи зточили на Крававомъ Бродѣ великую воину. Упал на нихъ великий снѣгъ и, не могучи стояти, пошли за Рогожину, на Мъстислава, и прогнали его з земли. Мъстиславъ наказал до Данила, жебы за нимъ вышолъ з Галича. А гды вышол з городу Данииль зъ своими, гналъ за нимъ Витовичъ Владиславъ и мощно напиралъ. Але Данииль показал свое мужество, бившиися весь ден и всю ночь, прогналъ ихъ і в день свѣтго Димитрия, зъ возовъ взявши кормъ, покрепилися и похвалили Бѣга и свѣтго Димитрия. Оттол пришли ниже Кучелемина и лодьями, которыи зъ Олешия пришли, перевезелися черезъ // Днестръ. Тамъ же покрепившиися рибою і виномъ, Данииль приѣхалъ къ Мъстиславу, которого Мъстиславъ з похвалою принявши, даль ему великий дары и коня своего борздаго и послалъ его в Волимеръ⁹. А самъ пошолъ половцовъ на помѣсту сорома своего затягати.

208

Тых же часовъ кнзи литовскій,¹⁵⁸ Живибунтъ и Довятдоръ, Спрунковичъ, Миндогъ и иншиі, также и жмодскій кнзи Ердивиль, Викинтъ Арусовичъ¹⁵⁸, Кинтибуд и иншиі прислали пословъ до княгини Романовой и до сновъ еѣ, кнзя Данила і Василка, з покоемъ. А сны княгини Романовой учинили зъ кнзями литовскими покои, але ляхи пакость чинили кнземъ Романовичомъ. И такъ Романовичи, на нихъ литву затягнувши, много барзо ляховъ побили. //

208
зв.

Потомъ вышол з венгерами многими Филя Гордый, который собѣ тое прислове мовиль: «Единъ каменъ можетъ много горшковъ побити», а другая того жъ Филя мова: «Острыи мечу, борздыи коню, многая Руси¹⁵⁹—звитязство готово¹⁵⁹». Але Бѣгъ не стерпѣлъ его гордости: где звитязства сподѣвался, тамъ забить былъ.

Потомъ от кнзя Данила в тои же час и Алеѣандеръ, кнзь, отступилъ от Данила и Василка Романовичовъ и присталъ до Леска, кнзя полского,¹⁶⁰—и до Коломана венгерского и до Филя¹⁶⁰, зычачи Романовичомъ всего влого.

Тымъ часомъ пришол Мъстиславъ з половцами, а Филя Гордый вышолъ з Галича з венгерами, з ляхами, галицкими боярами и з Судиславомъ, тестемъ своимъ, противъ Мъстислава, зоставивши // Коломана в Галичи, где и 209
вежу на церкви Пресвятой Бѣдцы учинилъ, з которой бы стреляно. За що Пресвятая Бѣдца Филю скарала. Лескъ тежъ пошолъ на кнзя Данила къ Цекареву, боронячи ему ити на помощь Мъстиславу, тестеву своему. Межи тымъ Конрадъ приѣхалъ былъ мирити тesty з Даниломъ, але, познавши хитрость Лескову, не казалъ Данилу ѣхати къ Леску. Филя воиско свое шикобал^е, сподѣваючися, ижъ никто противъ его не остоится. В тои часъ пришолъ на него Мъстиславъ з половцами, и учинили великую битву. Бившиися крѣпко, звитязилъ Мъстиславъ венгеровъ и ляховъ з Филюю, которыи Филя былъ слугою^е «добрыи инымъ»^е предъ тымъ. А гды венгеры и ляхи утекали предъ Мъстиславомъ, много ихъ барзо, утекаючихъ, побито. Мъстиславъ // зас пришолъ къ Галичу, и гды билися под баштою мѣскою, безводемъ змореныи галичаня здалися и отдали городъ Мъстиславу. Тамъ же приѣхалъ къ Мъстиславу кнзь Данииль, и была радость великая. Ижъ венгеры и ляхи всѣ побиты зоставили, и иншихъ поимали, а иншиі, утекаючи, побѣгли^е. Потомъ приведено къ Мъстиславу Судислава, которому Мъстиславъ ничего злого не учинилъ, увѣривши его покорнымъ словомъ, и даль ему Звенигород.

209
зв.

А Даниль с Василкомъ повозвали около Белза и около Червена такъ, же и сами забивалися тамъ люде: боярин боярина, простыи члвкъ простого забивалъ вночи. Белзяне тую ночь злую называли, камен на камени ледве остался, ажъ самъ Мъстиславъ, умилосердившиися, реклъ Данилу: «Пожалуи брата Алеѣандра, перестан его волость знищати!». И такъ Данииль отступилъ от Белза и пошол до Володимера. //

210

Гды Данииль з Василкомъ, кнзи, пановали, в тѣи часы были в Володимери епископы тыи: Иоасафъ, епископъ зъ Светои Горы, после его епископъ Микифоръ^а, названыи Станило, которыи былъ передъ тымъ слугою у Василка, по немъ Козма, кроткий, епископъ.

Потомъ кнзь Данииль збудовал городъ великий¹⁶¹ Холмъ. Тогда выбралъ Данииль зъ клироса цркви Пресвятой Бѣдцы Владимерской Иоанна епископом и поставил его вмѣсто Иосифа вугровского, которыи възшол на столицу митрополитанскую, и стала епископия въ Холмѣ. //

Глава 1

О ПЕРВОМЪ ПРИИТИИ ТАТАР
В ТУЮ ЗЕМЛЮ, ГДЕ ТЕПЕРЬ СИДЯТЬ,
ПОЛОВЦОВЪ ОТТОЛ ВЫГНАВШИ И ПОБИВШИ,
И О ЗВИТЯЖЕНЮ ОТ НИХ ЖЕ ЗНАЧНОМЪ
КНЗЕИ РУСКИХЪ

Татаре *от* реки Тартаръ албо *от* отчистыхъ мѣсть, албо *от* великости народу своего, што и сами о себѣ повидаютъ, такъ названныи. Первее за Каспѣискимъ моремъ в запертоу горы Имаусъ и Кавказѣискихъ скалъ на *всход* 211 слнца, таемныи и незначныи, // мешкали. Потомъ, забивши короля индѣиского, Азию всю неималъ Великую и Малую звитязствомъ вдолжь и *вш* *р* перешли, где много королевствъ, князствъ и краин такъ поганскихъ, якъ и хрстіянскихъ спустошили. А потомъ, переправивши през Волгу реку, где Каспійское море албо Гарканское¹, которое Москва Хвалынскимъ моремъ называетъ, *впадает*, у Астрахани великою силою тягнули¹ к *заходу* И наипервѣи с половцами, которыйи межю Дономъ и озеромъ албо моремъ, Меотис названыи, также над Чорнымъ моремъ мешкали, 162—воину сточили за часу тыхъ же кнзеи русскихъ¹⁶², и поразили барзо половцовъ, прогнавши ихъ до реки Днепра. А сами вернулись до своихъ вежъ, то естъ наметовъ албо шатров. 211 3в. Половцы // хотяи головныи были неприятели рускїи, еднакъ гвалтовною потребою примушены, прибѣгши, помочи *от* русскихъ людеи жадали, приводячи имъ тое, же: «Що намъ сегодня, тое вамъ завтра *от* татаръ будетъ». Князи рускїи, учинивши раду в Киеве, не ждучи татаръ въ своей земли, обѣщали з половцами пойти на татаръ. До того и татарскихъ пословъ, которыйи кнземъ радили, жебы половцомъ не помогали, кнзи позабивали. Затѣмъ сами всѣ кнзи рускїи землю и водою з своими воисками пошли на татаръ Днепромъ, Дономъ, Ворскломъ, Богомъ и Волгою реками: Мъсти-

славъ Романовичъ и Всеволодъ Мъстиславичъ, кнзь киевскїи, зъ своимъ // воискомъ киевскимъ, Мъстиславъ Мъстиславичъ зъ своимъ галицкимъ, тыи были страшныи² в Руси кнзи, также Владимиръ Руриковичъ, Данииль^{163—3} Василкомъ з Володимера¹⁶³ и иншии кнзи вси рускїи, черниговскїи, переяславскїи, новгородскїи, смоленскїи и прочїи пришли к нимъ, и всѣ половцы мсца апрѣля. И пошовши, споткали татаръ с товаромъ, и *отняли* у нихъ товаръ. Потомъ за дватцать днеи пришли до реки Калки, где татаре уже зъ своими наметами были положилися. Тамъ, не допустивши татаре кнземъ рускимъ оддохнути, ударили на нихъ и зточили битву великую. Кнзи рускїи крѣпко билися з татарами, тамъ же кнзь Даниилъ постреленъ былъ, в тои часъ ему было лѣтъ осмнатцат, и не чюль болю раны своей, крѣпко и далеи уганялся // за татарами. Также и Мъстиславъ Мъстиславовичъ, храбрыи 212 3в. кнзь галицкїи, и Олегъ, кнзь курскїи, и иншии мужественно потыкалися. Еднакъ же попущениемъ Бжиимъ татаре звитяжили русскихъ кнзеи, также ледве утекли и много русскихъ бояр, и людеи татаре побили и поймали, и ошуканемъ иншихъ побрали. Бо гды пришли татаре къ Светополковому Новгороду, русь, разумѣючи, же ихъ кнзь з воискомъ ворочается, вышли с крестами, а татаре ихъ всѣхъ побили.

Потомъ татаре вернулись на *всход* и воевали землю Танагатскую, и иныхъ много краин повоевали, и осѣли всю тую землю, где предъ тымъ половцы седѣли, около Дону и Меотис озера и Херсону Товрики^к, што теперъ Пере-

арк. 140 зв. ^дВолодимеръ ^ешиковалъ ^{е—е}Добрининымъ ^жА ^зпогибли арк. 141 зв. ^иНикифоръ арк. 142 ¹Гирканское ¹тагнуци арк. 142 зв. ²старшїй арк. 143 ^кТаврики

копомъ *от* перекопаный⁴ Истму зовут, и над Чорнымъ моремъ, где теперь там в тых //
 213 поляхъ мѣсть, замковъ и веж давныхъ мурованныхъ, которыѣ влохове генуенсы з половцами будовали, знаками суть опалыи муръ, особливѣ в Тарговицы, ѿткол знать, же тамъ з половцами и греки-хрстіяне мешкали, где теперь татарѣ опановали, половцовъ выбивши.

Глава 2

О ВОИНѢ КНЯЗЯ МЪСТИСЛАВА
 ГАЛИЦКОГО З КНЯЗЕМ ДАНИЛОМЪ
 И О ИХЪ ЗГОДѢ, И О ВОИНѢ
 МЪСТИСЛАВА З КОРОЛЕМЪ ВЕНГЕРСКИМЪ,
 И О ОДАНИЮ ДОЧКИ
 И ГАЛИЧА КОРОЛЕВИЧЮ ВЕНГЕРСКОМУ
 ОТЪ МЪСТИСЛАВА

164—По тыхъ часахъ—¹⁶⁴ Алезандеръ, князь, маючи вражду къ своимъ братомъ Романовичомъ, // княземъ Данилу и Василку, слышавши, же князь галицкии Мъстиславъ не маеть любви къ своему зятю Данилу, подмуцаль Мъстислава на Данила. Мъстиславъ, зведеный, пошолъ воиною на Данила и сталъ на Лысои горѣ. Даниилъ зас, побѣгши до Ляховъ, привель з собою Леска, полскогѣ князя, и пошол з ляхами. Противъ его Мъстиславъ послалъ свое воиско—на помощь—¹⁶⁵ Алезандра, которе воиско—на стрѣтивши ляхове, угнали в город Бѣлзъ, мало и города не взяли. И пошли *оттоль* противъ Мъстислава, чого Мъстиславъ, не стерпѣвши, *отишолъ* в Галичъ. А Даниилъ з ляхами повоевалъ землю Галицкую и Червенскую аж до части Василковы, и много полону, людеи и стад коней набрали, ¹⁶⁵—толкъ за прозбою обоихъ князей—¹⁶⁵ пустили Демьяна и Андрѣя.

Потомъ Мъстиславъ привель Котяня, князя половецкого, зъ множествомъ // половцовъ и Владимирѣя Руриковича, киевского князя, на Ляхи творячися ити, а вес с порады Алезандра, враждующого на Данила, которыи Мъстиславу мовиль, же: «Тя Даниилъ хочеть убити». Самъ засъ Алезандеръ не смѣль ѣхати къ Мъстиславу, але послалъ, зятя¹⁶⁶ своего, до которого Мъстиславъ мовиль: «Ваша была рѣчь воеватися, поневажъ Даниилъ два разы ляховъ вадить з вами». А гды всѣ князи познали вражду и зваду Александрову, рекли Мъстиславу: «Приими всю власть его за свои соромъ». Лечь Мъстиславъ за братолюбие не бралъ и принялъ къ себѣ Даниила знову в любовь, и далъ ему коня своего борздаго Ак-

тязя¹⁶⁷, такъ доброго, якового тогды ни у кого не было, и дарами великими Данила и его княгиню, а свою // дочку ѿдарил. А з братиею ²¹⁴ своею, видившися у Премышли, покои учинили. зв.

168—Тымъ часомъ Жирославъ—¹⁶⁸, превротныи, налгалъ бояромъ галицкимъ на Мъстислава, князя ихъ, ижъ Мъстиславъ хочеть ихъ *отдати* тество своему, Котяню половецкому, на забитѣ. Галицкии бояре, тому увѣривши, пошли в горы и послали послы свои къ Мъстиславу, оповѣдаючи, што имъ Жирославъ повѣдалъ. Мъстиславъ, тоѣ услышавши, послалъ к нимъ *отца* своего Тимофѣя, которыи присягъ передъ боярами, ижъ Мъстиславъ ничего тогѣ не мыслить, што налгалъ Жирославъ. И такъ с Тимофѣемъ пришли къ Мъстиславу. Мъстиславъ засъ предъ всѣми обличилъ Жирослава и выгналъ его *от* себе, проклявши, якъ Каина, абы в Руси и въ Угрех, и нигде мѣстца не мѣв, же *оттворив* уста свои на князя своего. Выгнанныи Жирославъ хотѣль поити // до ²¹⁵ Изяслава. зв.

Потомъ князь галицкии Мъстиславъ за порою зрадливыхъ галичанъ *отдалъ* дочку свою меншую за кралевица венгерского Андрѣя и далъ ему Перемышль. Семенъ засъ Качеръ королевичъ Андрѣю наговорилъ много на Мъстислава, якобы злое мыслить учинити королевичю. Которого королевичъ послушавши, побѣгъ къ *отцу* до Венгеръ. За що розгнѣвавшися, кроль з воискомъ пошолъ зимою на Мъстислава и пришолъ къ Перемышлю. Юрьи, тогды держачи власть в Перемышлю, побѣгъ с Перемышля до Мъстислава. Король, пришовши далѣи, сталъ въ Звенигородѣ, *оттоль* послалъ свои воиска къ Галичу, а самъ не *ишолъ*, бо ему волхвы его сказали: «Скоро поидешъ къ Галичу, обачишь⁹ Галичъ, не будешъ живъ». Мъстиславъ зъ своимъ воискомъ выѣхалъ противъ венгеровъ, а ижъ Днестръ широко // подъ весну розлился. Не могучи его ²¹⁵ перебыти, венгеры вернулись до короля, где былъ и Пакославъ зъ ляхами. *Оттоль* кроль, пошовши, ¹⁶⁹—взялъ Теревовель и Тихомѣль, и Холмъ, пошолъ тежъ и до Кремянца—¹⁶⁹, але зъ Кремянца, биючися, много венгеровъ побили и иншихъ поранили. *Оттоль* пошолъ король знову къ Звенигороду. Тымъ часомъ послалъ Мъстиславъ Судислава къ зятю своему князю Данилу, абы *от* него не *отступал*, што князь Даниилъ обѣцалъ учинити. Самъ тежъ князь Мъстиславъ вышолъ з Галича противъ венгеровъ и, ударивши на венгеровъ и з ними крѣпко бившися, звитяжилъ ихъ, и гнае за ними ажъ до королевскихъ становъ, секучи.

Там же Мартиниша, гетмана королевского, забито. Што обачивши, корол пошолъ з земли Руской скорѡ. Даниил в тои час з братом
216 Василкомъ и зъ Глѣбомъ, // приѣхавши къ Мъстиславу, радили, жебы ишолъ за королемъ, але Судиславъ боронил ити за королемъ Мъстиславу превротне, не хотячи згубы королеви, в котором надѣю свою покладаль.

Тогда жъ кнзъ полскій Леско пошолъ былъ королю на помочъ, але его не допустили кнзи Даниилъ и Василко, не давши через Бугъ переправы, аж мусил Леско до Ляцкои земли вернуться, а кроль пошолъ до Венгеръ.

Потомъ Судиславъ, ошуковаючи Мъстислава, радил, абы отдалъ дочку свою обрученную Андрѣеви, королевичю венгерскому, и Галичъ абы ему отдалъ, мовячи, ижъ: «И бояре тебе не хочють». Мъстиславъ засъ хотѣл Данилу
216 дати Галичъ, бо и галичане хотѣли // Данила, але Глѣбъ Иеремѣевичъ и Судиславъ ему того забороняли, мовячи, ижъ: «Гды даси Данилу Галичъ, то навѣки его будетъ Галичъ, а от королевича можешъ знову отняти». И такъ Мъстиславъ отдалъ Андрѣю, королевичю, Галичъ зъ своею дочкою, а самъ взял себѣ Понизовье. И оттол пошол къ Трещестомъ.

А Мъстиславъ Нѣмыи далъ свою отчизну кнзю Данилу, а сна своего Ивана ему жъ поручиль.

Глава 3

О ВЗЯТЮ ЛУЦКА И ЧЕРТОРЪИСКА
ПРЕЗ ДАНИЛА И МЪСТИСЛАВА
И О СМЕРТИ КНЗЯ ГАЛИЦКОГО
МЪСТИСЛАВА ХРАБРОГО //

217 По смерти Ивана взялъ Луцкъ Ярославъ, а Черторѣискъ пинян. ¹⁷⁰—Потомъ поѣхалъ кнзъ Даниилъ—¹⁷⁰ помолитися свѣтому Николѣ в Жидичин. Тогда звалъ его Ярославъ къ себѣ в Луцкъ, а бояре радили Данилу, жебы взялъ от Ярослава Луцкъ. Кнзъ Даниилъ не хотѣлъ тогда того чинити, мовячи: «Приѣхалемъ свѣтому Николѣ молитися, не могу того учинити». Потомъ поѣхавши Даниилъ в Володимерь, послалъ з воискомъ Андрѣя, Вячеслава, Гавриила и Ивана на Ярослава, которыи, поѣхавши, поймали Ярослава з жоною. Поймалъ его Алеѣза Яришко. И заперлися лучане в Луцку, а гды назавѣтрии день пришли Даниилъ и Василко, здалися имъ лучане. Даниилъ теда далъ Луцкъ и Пересопницу брату своему Василку, которому предъ тымъ далъ Берестье.

217 Тыхъ же // часовъ около Берестья воевали зв. ятвиги, але кнзи Даниилъ и Василко з Володимера ихъ угонили и, крѣпко бивши ихъ, звияжили и прогнали.

Затымъ кнзъ Даниилъ послалъ Демьяна къ кнзю Мъстиславу, тестеву своему, мовячи: «Не могу того терпѣти, же пинян держитъ Черторѣискъ, не годится ему!». Оповѣдилъ ему кнзъ Мъстиславъ: «Согрешилемъ, сну, же не далемъ тебѣ Галича, але далемъ иноплемяннику, ошуканныи от Судислава, превротного, але поидѣмъ на них. Я половцовъ приведу, а ты зъ своими поидешъ. Дастъ ихъ намъ Бгъ, теда ты возьмешъ Галичъ, а я Понизовье. А о Черторѣискъ правду мовишь». Зъ тымъ поселствомъ вернулся Демьянъ къ Данилу в Великую субботу. А на Великъден Даниилъ и Василко поѣхали къ Черторѣиску // и в понедѣлокъ на ночь облегли городъ. Тогда коня Данилова зъ города застрелили. Назавтрее, приступъ учинивши, взяли Черторѣискъ и кнзеи ихъ поймали. Того жъ часу захорѣлъ Мъстиславъ и хотѣл кнзю Данилу поручити домъ свои и дѣти свои, але ему того не допустилъ зъ зависти Глѣбъ Иеремѣевичъ. И такъ представился великій кнзъ Мъстиславъ Мъстиславовичъ Храбрый, и похованъ былъ.

Потомъ выпустили Ярослава и дали ему Перемышль и Межибожъ.

Глава 4

О ВОИНѢ КНЗЕИ КИЕВСКОГО
И ЧЕРНИГОВСКОГО З КНЗЕМ ДАНИЛОМЪ
И О ЗГОДѢ ИХЪ, О ЗАБИТЮ КНЗЯ
ПОЛСКОГО ЛЕСКА И О ВОИНѢ КНЗЯ
ДАНИЛА НА КАЛИШЪ //

¹⁷¹—По смерти Мъстислава—¹⁷¹ Кирилъ, митрополит киевскій, хотѣлъ миръ учинити
218 зв. межи кнзями рускими и не могль. Ростислав пинскій не пересталъ, клеветючи на Данила, бо его дѣти пойманы были. Владимиръ Руриковичъ, кнзъ киевскій, такъже гнѣвался на кнзя Данила о тое, ижъ Данииловъ отѣцъ Романъ, кнзъ галицкій, постригъ у чернцы отѣца Володимерового, Рурика, кнзя киевскогѡ. Для того теда Владимиръ Руриковичъ собралъ воиска киевскій и Котяна, и всѣхъ половцовъ, а Михаилъ, кнзъ черниговскій, зъ иными кнзями из курянами, из пинянами, из новгородцами, из туровцами, знявшия, пошли зъ

¹⁷⁰перекопана ^{м—м}П описано над рядкомъ арк. 143 зв.
^{н—н}до арк. 144 зв. ^ообачивши

Володимеромъ къ Каменцу на Данила и облегли Каменець. Кнзъ Данииль, знеацка облежении, поѣхалъ з Каменца // до Ляховъ ш помочь, а Павла своего послалъ к Котяну, шовячи: «Сотри сию воину, а мене прими въ свою любовь». И учинил такъ Котянъ, пошол к Галичю з половцами і взялъ землю Галицкую. Оттоль пошолъ в землю свою. А в Галичи того часу был королевичъ венгерскій и Судислав з нимъ, з которыми Владимиръ и Михаилъ покої мѣли. И такъ кнзъ киевскій Владимир и кнзъ черниговскій Михаилъ, ничего не справивши, пошли додому.

Кнзи зас Даниил и Василко Романовичи, взявши великое воиско лядское на помочь, пошли к Киеву з Пакославом, гетманомъ, и зъ Алезандромъ. И споткали пословъ от Владимира и от Михаила, Вротислава Петровича и Юрья Толигнѣвича, // просячихъ примирья.

Кнзи теды Даниил и Василко учинили з ними примире і вернулися зъ ляхами.

172—Того жь року забитиъ zostалъ великій кнзъ Леско¹⁷² на сеимъ от Свтополка Олговича и от Владислава за порадою невѣрных боярь. По смерти брата своего Леска Конратъ принялъ въ свою любовь кнзеи Данила и Василка и просилъ их, жебы пошли ему на помочь на Владислава Старого. Кнзи Данииль и Василко пошли Конрату помагати, оставили зас пинского кнзя Владимира, абы Берестья, ихъ города, пилновал зъ угоровчанами и з берестянами от ятвѣгъ¹⁷³—и от литвы¹⁷³.

220 Тымъ часом литва завоевалися^п. // ^р—Оставили зас пинского кнзя Владимира, абы Берестья ихъ города пилновалъ зъ угоровчанами и з берестянами от ятвѣгъ и от литвы.

Тымъ часомъ литва завоевалися^р зъ ляхами, и пришли къ Берестью. Которых Владимир, кнзъ пинский, пошовши, погромилъ и побилъ много, инший ледве утекли.

А кнзи Данииль и Василко, знявшия з Конратом, пошли къ Калишу и пришли в вечеръ. Назавтрее, реку перешовши, пошли под город. А же не было, кто бы имъ противился, послали воеват и пленить. Теды русь, добѣвши Милича и Старого города, сколка сель вротиславлижь^с заняли і, взявши великій полон, вернулися въ станы. Назавьтрее Данииль и Василко зъ своимъ воискомъ пошли на приступъ къ городу Калишу. Конратъ, // любячи рускій вои свои, ляхов примушал до приступу, которыи неохочо ишли. Сами

кнзи приступили к баштѣ Калискои, а Мировслава послали позад города зъ иншими полками, бо около города вода была и лоза густая з вербою. И билися крѣпко того дня з калишанами, але города не достали, же не знали, где кто боется, а зъ города каменемъ кидали, которое, якъ дождь, густо летало. Сіи зась на стенахъ убили сто и шестьдесятъ члвковъ и мость возводный зажгли, і ворота, ледве ляхи^м калишские угасили. И такъ ввечер отступили от города. Конратъ просил кнзеи русских, абы назавтрее приступъ чинили къ городу. Данииль и Василко теды послали своихъ вперед теревити около города лѣсь, которыхъ калишане видячи, не били, // але мовили: «Нехаи змилується Конратъ и пришлет к намъ Пакослава и Мьстислава^у на розмову». Пакослав радилъ, абы самъ Данииль, взявши на себе Пакославову одежду, ишолъ послухати, што будутъ мовити з города. Не смѣлъ Данииль того, бо и Конратъ, не довѣрявъ Мьстиславовѣ^ф, еднакъ, взявши на себе зьбрую^х Пакославову, за порадою брата своего пошол зъ Мьстиславом^ч под город. Калишане, разумѣючи, же то Пакослав, рекли: «Мовте великому кнзю Конрату: сеи город не твои естъ, ннѣ брату твоему служимъ, а заутра можемъ твои быти. И єдного лядского роду естесмо, чему позволяешъ руси нас добывати, мы уже изънемогли. Если они насъ добудутъ, якая тобѣ слава? Романовичемъ // слава будетъ и корысть, а свою честь уничишишь. Не погуби насъ!». Данило, якобы Пакослав, отповѣдилъ: «Учинил бы вамъ Конратъ млсть, але Данило лють, не хочеть отити, не взявши города». ¹⁷⁴—Мьстивуи, тут же стоячи, засмѣявся и реклъ: «А то самъ Данииль зъ вами мовит». За тое кнзъ Данииль, розгнѣвавшия, ударил Мьстивуя¹⁷⁴ ощепомъ и зняв зъ себе прилбицу Пакославову, а калишане крикнули, просячи: «Змилуися! Мы твои слуги, учини примирье з нами!». Данииль, много смѣявшия, взялъ от нихъ двохъ мужей, приѣхал къ Конрату. И такъ Конратъ учинилъ примире з калишанами, взялъ у нихъ богатство, много руси, бо русь много были взяли въ плѣн людеи ихъ. // И учинили русь и ляхи межи собою присягу: если бы мѣли коли межи собою завоеватися, жебы русь лядскои челяди и ляхи рускою не воевали и в полон не брали.

Тое постановивши, вернулся Данииль зъ славою великою додому, бо перед тымъ ни єдинъ кнзъ рускій такъ глубоко и далеко не вѣходилъ воевати въ землю Лядскую, опричь^ч Владимира, крестившаго землю Рускую.

Ω **ВЗЯТЮ ГАЛИЧА ПРЕЗ ДАНИЛА**
Ω **ОТ КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО**
И О СЛАВНОМЪ И ЧЮДОВНОМЪ ЕГО
ЗВИТЯЗСТВѢ НАД КОРОЛЕМЪ
ВЕНГЕРСКИМЪ //

222 **зв.** Потомъ кнзъ Василко поѣхалъ на свадьбу къ шурина своему, кнзю суздальскому Гургию, ¹⁷⁵—зъ Ярославомъ—¹⁷⁵ и зъ иншими. А къ Даниилу, кнзю, въ Угровскъ прислали галичане, мовячи: «Судиславъ пошолъ в Понизовье, а каролевичъ венгерскій самъ в Галичю остася. Приѣди скоро в Галичъ!». Кнзъ Даниилъ, собравши воиско, послалъ Демьяна з воискомъ на Судислава, а самъ з малою дружиною пошолъ к Галичу. Судиславъ отъ Демьяна утеклъ в Галичъ, а Даниилъ взялъ домъ Судиславовъ и вино, и овощи, и копій, и стрѣль барзо много в дому его. И перешолъ Даниилъ на другую сторону Днестра, сталъ у Глинцахъ на березѣ Днестра. Тамъ галичане, **223** выѣхавши з венгерами, // стрелялися на леду и запалили мостъ на рецѣ, а река почала ропускатися, але мостъ погаслъ. А тымъ часомъ притягнулъ до Данила гетманъ его Демьянъ з воискомъ, и з боярами галицкими, з Мирославомъ, зъ Владиславомъ и зъ иными многими, зъ чого барзо урадовался Даниилъ. Назавѣтрѣе пришолъ кнзъ Владимиръ Ингваровичъ, и перешли вес мостъ, и стали над берегомъ. Потомъ облегли городъ Галичъ з чотырохъ сторон, ¹⁷⁶—отъ Бобреки—¹⁷⁶ до реки Ушицы и до Прута. Которымъ облеженемъ притиснены, галичане здали Даниилу городъ Галичъ —и— и, памятаючи къ себѣ любовь короля венгерского, сна его Андрѣя з Галича зъ честью самъ выпровадилъ. З нимъ же пошолъ единъ // **223** Судиславъ, на которого кидали галичане каменемъ, мовячи: «Выѣди з города, мятежниче земли!».

И пришолъ Андрѣи, кролевичъ, къ своему отцу до Венгеръ, и Судиславъ з нимъ. Намовляя короля Судиславъ, абы самъ пошол на Галич и взялъ землю Рускую. Учинилъ такъ крол венгерскій Белоризъ. Собравши барзо великое воиско, пошол на Галичъ, мовячи: «Не остоится Галичъ! Нѣсть, кто бы его выбивалъ отъ рукъ моихъ». Гды вышолъ^о корол в горы Венгерскіи, послалъ на него Гсдъ Бгъ архангела Михаила, которыи отворилъ облаки небесныи, же великій дождь пустил^а такъ, ажъ кони ихъ тонули, а сами венгеры узбегали на высокіи горы. Еднакъ же // гордыи королъ тягнулъ далей, ажъ пришол под Галичъ и облегли город. И послалъ послы ¹⁷⁷ свои, которыи, ставши под городомъ,

великимъ голосомъ до Галича кричали: «Слухаите словъ великого короля угорского! Нехаи васъ не зводитъ Демьянъ, мовячи: «Выбавит насъ Гсдъ Бгъ зъ землею и Даниилъ». Нехаи не мает надѣи въ Бозѣ, мовячи: «Не предасть Бгъ мѣсто сее королеви!» Такъ много на розныи ходилъ край, и никто ихъ не вырвалъ з рукъ моихъ». Тыи слова слышачи, Даниилъ молился силно Гсду Бгу, а Демьянъ, не боячися тых пострахов и на Бга надѣючися, укреплялъ людеи. Даниилъ привелъ на помощь себѣ ляхов и половцовъ // Котяновыхъ, а у **224** короля были половцы Бѣговарсовы. Гсдъ **зв.** Бгъ, не терпячи гордости и блюзнѣрства королева, попустилъ на венгеровъ рану фараонову, отъ которой и Бѣлоризъ, знемогши, отступилъ отъ города и пошовъ, оставивши люд свои за собою. Которыхъ галичане, выбегши, били и имали, и иншиі в рецѣ тонули. Самъ корол, перешовши Днѣстръ, пошолъ над Прутомъ, а ангель Бжій за попущениемъ Бжиимъ ударил ихъ раною, отъ которой сами венгеры и кони ихъ умирали, черви зъ ихъ подошовъ лѣзли, отъ которыхъ умирали, и кони ихъ черви росточивали, и иншиі, коло огня зышовшиися, // **225** мясо къ устомъ несучи, умирали, и иншиі отъ попущѣния великого дожда тонули, і в рекахъ. Тамъ тежъ прислове учинилося тое: «Скит река лихую заиграла игру угромъ». Такъ венгерове отъ Гсда Бга розными ранами скараныи, а Даниилъ за свою на Бга надѣю цѣлыи одержалъ Галичъ.

Глава 6

Ω **ЗРАДѢ ГАЛИЧАНЪ И Ω** **ВОИНѢ КНЗЯ**
АЛЕЖАНДРА НА ДАНИЛА, Ω **ВОИНѢ КОРОЛЯ**
ВЕНГЕРСКОГО ПРОТИВ
ДАНИЛА, Ω **ВЗЯТЮ Ω** **ОТ НЕГО ГАЛИЧА**
И ИНЫХЪ ГОРОДОВЪ
И О ПОСАЖЕНЮ ВТОРОМЪ В ГАЛИЧИ
КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО АНДРѢЯ //

¹⁷⁸—По часъ немаломъ—¹⁷⁸ збунтовалися невѣрныи бояре галицкіи Молибоговичи и иншиі **225** на кнзя своего Даниила, ¹⁷⁹—учинили раду **зв.** зъ сынами Алежандра, брата стрѣинога Дани-

арк. 147 зв. ^пзавоевалася ^{р-р}відсутнє ^свротиславлих
^тП вписано над рядком арк. 148 ^уМстивуа ^фМстивуевъ
^ззброю ⁴Мстивуемъ арк. 148 зв. ^оопрочъ арк. 149 ^шБобр-
^ки ^{ш-ш}взявши Даниилъ Галичъ арк. 149 зв. ^овойшолъ
^япустили

илова¹⁷⁹, убити его, и хотѣли заплити его избу, в которой сидѣлъ зъ братомъ своимъ Василкомъ. В той час Василко, не знаючи о ихъ радѣ злои, вышолъ из избы и, вынявши свои мечъ и граючи, махалъ на слугу, а другий з нимъ, щить похвативъ. Обачивши тоє, злыи порады Молибоговичи убоялися, разумѣючи, же ихъ рада открыта есть кнземъ и вѣдома. Для того побѣгли прочь. Затымъ Василко поѣхалъ къ Володимеру, а бояринъ Данииловъ галицкии Филипъ поѣхалъ къ стрѣшнему брату Даниловому Алезандру, и з нимъ другая рада стала на згубу Даниила. // Довѣдавшися о той радѣ злои, Демян, начальникъ воискъ Данииловыхъ, прислалъ къ Даниилу, воюющему на той часъ ¹⁸⁰—въ Браневи Чаверли¹⁸⁰, мовячи: «Злыи тобѣ, княже, банкетъ готується: бояринъ твои Филипъ змовился зъ Алезандромъ, кнземъ, тебе убити. Иди назад, держи столицу отца твоего!».

Данииль, тоє услышавши, зараз вернулся къ Галичу, але бояре невѣрныи, къ Днестру пришовши, инуды от него пошли. Приѣхавши в Галичъ, Данииль послалъ к Василку, абы ишолъ на Алезандра. Услышавши тоє, Алезандеръ побѣгъ в Перемышль къ своимъ совѣтникомъ, а Василко взялъ его городъ Белзь. Ивана зась Михаиловичъ, сѣделника своего, послалъ по Молибоговичовъ, злыхъ совѣтниковъ, // и по Волдрисевъ. И поимано тых злыхъ совѣтниковъ дватцать и осми. Не каралъ еднать ихъ кнзю смертию, але млсть показал. З которыхъ един и очи былъ залилъ кнзю чашею, а кнзъ стерпѣлъ, на Бѣга помѣсту свою вьскладаючи.

Потомъ самъ Данииль вѣче, то есть раду собравши, реклъ тымъ бояромъ: «Хочетя ли мнѣ вѣрныи быти, жебымъ з вами пошолъ на моихъ враговъ?». Они всѣ крикнули: «Вѣрныи есмы Бгу и тебѣ, гсдю нашему!». А Микула, соцкии, реклъ: «Гсдне княже, не погнетши пчель, не ѣсти меду!». И такъ, помолившия Гсду Бгу и Пресветои Бдцы, и свтому архистратигу Михаилу, Даниилъ зъ Мирославомъ и зъ дружиною пошолъ на Алезандра. За нимъ пошли и бояре галицкии, творячися вѣрныи, а были едноты рады // зъ Алезандромъ на згубу Даниила. Гды пришолъ Данииль къ Перемышлю, Алезандеръ побѣгъ зъ Перемышля. На которымъ гонячися, Лев ¹⁸¹ Храбрыи зосталъ забитыи. Невѣрныи зась Владислав Юрьевичъ, Алезандровъ же совѣтникъ, гонилъ зъ Алезандромъ ажъ до Башты Венгерскои. Лечь Алезандеръ утеклъ, все свое богатство оставивши,

и прибѣгъ до Венгеръ, оповѣдилъ Судиславу тоє все. Судиславъ, давныи ворогъ Даниилов, намовилъ короля венгерского, же самъ король зъ сынами своими, Белею и Андрѣемъ, пошолъ и пришолъ къ Ярославлю, где былъ Давыдъ Вышатиц, от кнзя Даниила поставленыи, затворился, з нимъ же и Василии Гавриловичъ. Которыи крѣпко билися зъ города ажъ до захода слнца з венгерами. Вночи знялъ страхъ // Давыда, же теща его, бывшая кормилица Судиславова, мовила, ижъ не можетъ удержати города. И хотяи его укреплялъ Василко мужественныи, жебы держался в городѣ, еднать же Давыдъ здалъ городъ королю венгерскому, самъ выпущеныи з города цѣлъ зъ своими.

А карол^a, взявши городъ Ярославль, оттоль пошолъ къ Галичу. В той часъ Климота, бояринъ зъ Гольхъ Горь, побѣгъ от Даниила къ королю, за нимъ і всѣ бояре галицкии передали^b к королю.

Затымъ король, ¹⁸²—взявши Галичъ, посадилъ в немъ знову сна своего Андрѣя¹⁸², а самъ пошолъ къ Володимеру. И пришовши, удивился города того красотѣ, мовячи, же нигдѣ і в Немецкихъ сторонахъ такого не видалъ города. Мирославъ в той часъ от Василка держалъ Володимеръ городъ, мужъ // храбрыи и смѣлыи. Але тогды устрашившися, учинилъ миръ зъ королемъ безъ вѣдомости Даниила и Василка, отдалъ Алезандру Белзь и Червень, за што розгнѣвались на Мирослава кнзи, же, маючи великое воиско, примирилъ зъ королемъ и отдалъ Белзь и Червень.

Король от Володимера вернулся до Венгеръ, а Данииль великий плѣнь взялъ, около Белза воюючи. Тогды прислалъ Данилу кнзю киевскій Владимиръ Руриковичъ, просячи его к себѣ на помочъ противъ Михаила, кнзя черниговского, которыи ишолъ на Владимире. Кнзъ Данииль, пришовши къ Владимиру в Киевъ, учинилъ миръ межю ими и взялъ себѣ от Владимира городъ Торцескъ, и отдалъ той городъ дѣтемъ Мьстиславовымъ, своимъ шурытомъ, за добродѣяние отца ихъ к нему. //

Глава 7

О ВОИНѢ КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО
ЗЪ КНЗЕМЪ ДАНИЛОМЪ И О СМЕРТИ
КОРОЛЕВИЧОВОИ, О КНЯЖЕНИИ В ГАЛИЧѢ
ДАНИИЛА И О ПОИМАНЬЮ ОТ НЕГО КНЗЯ
АЛЕЗАНДРА

Потомъ Андрѣи, королевичъ венгерскій, поднеслъ воину на кнзя Данила и пошолъ зъ воискомъ къ Бѣлобережью. Владиславъ от

227
зв.228
зв.228
зв.

Даниила поѣхаль въ сторожи, споткаль воиско в Белибережї и бился з ними над рекою Случью, и гнал^а за нимъ до реки Дерезною. Изъ лѣса Чортова даль Владиславъ вѣдомость ѿ томъ кнземъ Даниилу і Владимиру в Києвъ. Данииль зараз з Києва от Владимира пошол // 229 противъ королевича. Увѣдавши о томъ, королевичъ з венгерами вернульсѣ къ Галичу, а Данииль, знявшисѣ зъ братомъ своимъ Василкомъ, догналь венгеровъ у Шумска^е. З венгерами жъ былъ Алеѣзандеръ и Глѣбъ Еремѣевичъ,¹⁸³ и иншіи кнзи болоховешкии. Теды Данииль з Василкомъ, переправившисѣ черезъ Великую рѣку на Шумскъ и поклонившисѣ, и помолившисѣ Бгу и светому Семиону, а справивши свое воиско, билисѣ¹⁸⁴ крѣпко з венгерами и зъ кнзями болоховецкими. Зъ обохъ сторонъ битва была потужная вес день, и много венгеровъ позабивали кнзи Данииль и Василко, а зъ ихъ воїска толкъ пятихъ забито. И побѣгли венгери к Галичу, туды жъ вернулсѣ и королевичъ. Назаѣтрее, в Суботу // 229 великую, на венгеръ знову Данииль строилъ зв. воиско.

Затымъ прислалъ к нему и къ Василку братъ ихъ Алеѣзандеръ, просячи, абы его к себѣ приняли. Они з радости его к себѣ приняли. А гды трава стала, пошли всѣ три кнзи, Данииль, Василко и Алеѣзандеръ, къ Пльвнску^д,¹⁸⁶ городу, і взяли его под Ярьбузовичами, где и полон великии взявши, з корыстью вернулсѣ Данииль къ городу своему Володимеру.

¹⁸⁶—Потомъ королевичъ¹⁸⁶ венгерскии и Судиславъ вывели Дьянуша на Даниила. Данииль засъ, поѣхавши къ Киеву, взялъ половцов и Изяслава противъ ихъ. Изяславъ присягъ Даниилу в церкви, з ними жъ и з Владимиромъ Руриковичомъ, кнземъ киевскимъ, кнзь Даниил пошолъ противъ королевича и Дьянуша. // 230 Тогда Изяславъ учинилъ ошуканіе, повоевавши волость Даниилову и взявши Тихомль, вернулсѣ. А зъ Данииломъ Владимиръ и кнзь половецкии Котянъ пошли к Перемышлю. Там на мосту королевичъ и Дьянушъ билисѣ з Данииломъ и зъ Владимиромъ и, отбившисѣ имъ, пошли в Галичъ, покинувши все. Данииль засъ и Владимиръ гналисѣ за ними, і гды пришли до Бузка, тамъ к нимъ притягнули Василко, братъ родныи Данииловъ, и Алеѣзандеръ, братъ стрѣнныи, и знялисѣ з Данииломъ. Сттолъ Владимиръ и Китян вернулисѣ до Києва. Тогда жъ Глѣбъ Еремѣевичъ отступилъ ѿ королевича къ Даниилу.

А Данииль з Василкомъ пошол къ Галичу и на березѣ, перешовши Днестръ, стрѣтили Даниила бояре галицкии, болшая половина, Доброслав // и Глѣбъ зъ иншими многими, и 230 взял Данииль з братомъ городыи галицкии, зв. и пороздавалъ ихъ бояромъ і воеводамъ, и мѣли корму много. А королевичъ венгерскии и Дьянишъ, и Судиславъ в Галичѣ, городѣ, голодомъ знемогали девять недѣль. Данииль на нихъ воевалъ, ждучи леду, жебы могъ, к нимъ перешовши, ихъ добывати. И Судиславъ з Галича послалъ хитре къ Алеѣзандру, ѿбѣцуючи ему ѿдати Галичъ, жебы ѿ Данила ѿступилъ. Учинилъ такъ Алеѣзандеръ, прочъ пошолъ. Галичане засъ мыслили иняти Данилу^е.

По маломъ часѣ умерлъ королевичъ. Для того галичане послали, просячи Даниила в Галичъ на княжение. Тымъ часомъ Судиславъ утеклъ¹⁸⁷—з Галича—¹⁸⁷ до Венгеръ, а Данииль съль в Галичи. Алеѣзандеръ засъ, боячисѣ // Даниила за свою зраду, пошолъ к Володимеру, 231 своему тестю, в Києвъ. Данииль, ѿ томъ довѣдавшисѣ, погнался за нимъ з Галича и, догнавши его, поималъ в Полономъ, три дни и три ночи з воискомъ не спавши, і вернулсѣ къ Галичу.

Глава 8

Ѿ ВОИНѢ КНЗЯ ДАНИЛА И ВЛАДИМЕРА,
КНЗЯ КИЕВЪСКОГО, ЗЪ КНЗЕМЪ
МИХАИЛОМЪ ЧЕРНИГОВСКИМЪ
И З ПОЛОВЦАМИ, ТАКЪЖЕ И ЗЪ ЛЯХАМИ,
И З ЯТВѢГАМИ, И ЗЪ БЕРЕСТЯНАМИ,
Ѿ БУНТАХЪ ГАЛИЧАН НА ДАНИЛА,
Ѿ ВЫТИЮ^е ЕГО З ГАЛИЧА И О ВОИНѢ
НА ГАЛИЧЬ, И О ВЗЯТЮ ЗНОВУ ПРЕЗ
НЕГО ГАЛИЧА //

Тыхъ же часовъ Владимиръ Руриковичъ, 231 кнзь киевскии, прислалъ сна своего Ростислава зв. к Данилу в Галичъ, любовь свою къ Данилу освѣтчаючи, и побраталсѣ з нимъ по-прежнему. И поневажъ Михаилъ, кнзь черниговскии, и Изяславъ знову на Владимира повстали, просилъ Владимиръ Даниила къ себѣ на помощь. Данииль за любовь его к себѣ пошолъ з воискомъ къ Киеву. Довѣдавшисѣ о немъ, кнзь Михаилъ отступилъ ѿ Києва в Черниговъ, а Данииль, пошовши къ Чернигову, многіи города по Деснѣ побрала: Хороборъ, Сосницу и Сьновскъ, и иншіи. И гды пришли къ Чернигову,

арк. 150 зв. ^аДанилу арк. 151 зв. ^акороль ^бпередалсѣ арк. 152 ^агнали арк. 152 зв. ^аШумску ^дПньску арк. 153 зв. ^еДанила ^евыстю

билися з ними з Чернигова, кидали з города великимъ каменемъ на полтора перестрѣла, 232 кожди // единъ каменъ такъ великъ, якъ могли его четыре^{жс} силныи мужи поднять. Еднакъ же кнзъ Михаилъ и черниговцы учинили примире зъ Владимиромъ и зъ Данииломъ. И такъ Владимиръ зъ Данииломъ вернулись спокоюне къ Киеву. Данииль зъ воискомъ своимъ былъ зпрацованыи барзо, бо от Крещения Гднѣя ажъ до Вознесения черниговскіи города и волости воевалъ. Кнзъ Изяславъ не хотѣл того миру, бо былъ привелъ половцовъ, которыхъ половцовъ привелъ на Киевскую сторону, тыи пустошили Киевскую землю. Данииль яко спрацованныи хотѣлъ поити къ Галичу, але его Владимиръ зъ Мирославомъ прозбою задержали противъ половцовъ. И такъ Данииль зъ Владимиромъ и зъ Мирославомъ пошли къ Звенигороду // на половцы. И оттолъ ¹⁸⁸—радили Владимиръ и Мирославъ вернутися, обачивши великое множество неприятелю¹⁸⁸. Данииль, рекши тое слово: «Не годится воину полохатися, вышовши на воину: или смерть или животь будетъ», пошол зъ ними далей и, споткавшися зъ половцами под Торцескомъ, билися крѣпко, там же пострѣлено коня под Данииломъ, а Владимира, кнзя киевского, зъ Мирославомъ и зъ Молибоговичами, и зъ иншими многими галицкими боярами половцы поймали. Данииль зас ушол къ Галичу. Василко, в тои часъ будучи в Галичу, стрѣтилъ брата своего Даниила.

233 Тогды Борисъ межибозкиї за порадомъ Доброслава и Збыслава послалъ хитре къ Даниилу, мовячи: «Изяслав // с половцами идетъ к Володимеру». Тое услышавши, Данииль выправилъ от себе Василка для обороны къ Володимеру городу. Бояре зас галицкии, обачивши, же Василко отишолъ, учинили на Данила бунты, в чомъ Судиславъ Ильичъ⁹ перестерегль Даниила, мовячи: «Княже! Зрадливыи слова на тебе в галичанахъ. Не погуби себе, иди прочъ зъ Галича!» Данииль зараз отишол зъ Галича до Венгеръ.

А гды наступила зима, Василко, взявши на помощь ляхов, пошолъ къ Галичу. Тогды и Данииль пришолъ к нему зъ Угорь і, воевавши около Галича, вернулись додому. ¹⁸⁹—Галичане зас¹⁸⁹ і всѣ болховскіи кнзи воевали по Хомору и пошли къ Каменцу, около Каменца побравши // великии полон, отишли 233 зв. ¹⁹⁰—къ Галичу¹⁹⁰.

Тое увѣдавши, кнзъ киевскіи Владимиръ, освобождены от поиманя, послалъ турковъ¹⁹¹ Данилу на помощь и Даниила Жировича, ко-

торыи, гды скоро приспѣли бояре кнзя Даниила, выехали зъ Каменца, знявшися с турками¹, догнавши галичан и звитяжили ихъ, и, всѣхъ кнзеи болоховскихъ поймавши, привели къ кнзю Данилу в Володимеръ.

Потомъ, скоро лѣто настало, жалуючи тыхъ кнзеи боловскихъ, кнзи Михаилъ и Изяславъ повели барзо многое воиско ляховъ, руси и половцовъ на Даниила. Конратъ зъ ляхами сталъ на томъ мѣстцу, где город Холмъ стоит, послалъ своихъ около Червена воевати. Данииль засъ Гсду Бгу молился на тот часъ // и свтому Николѣ, а сны Василковы, змоцнившися, билися крѣпко зъ ляхами и, поймавши много лядскихъ боярь, привели къ Данилу в Городокъ. А кнзъ Михаилъ стоялъ на Подгоры, ождаючи половцовъ изъ Изяславомъ и хочачи знесться зъ Конратомъ, кнземъ лядскимъ, але половцы, пришовши, взяли землю Галицкую и, не идучи на Данила, зъ корыстью и с полономъ вернулись, а Конратъ, звитяжены, побѣгъ в Лядскую землю черезъ ночь. И потонуло много ляховъ, утекаючи, в рецъ Вепру. Што все видячи, Михаилъ самъ пошол в Галичъ.

Потомъ кнзи Данииль и Василко, собравши воиско, пошли на Михалка и на Ростислава, сна его, къ Галичу, который затворился были // в городъ, и воевали около Звенигорода, але самого города не взяли, оборонилъ его образъ чудотворныи Пресветои Бдцы, которые были въ Звенигородъ. И тоеи жъ осени взяли зъ собою кнзи примире.

Навеснѣ кнзи ¹⁹²—Данииль и Василко¹⁹² пошли на ятвѣгговъ. А пришовши къ Берестью, за великимъ наводнениемъ реки гды не могли поити на ятвѣги, рекль Данииль: «Не слушная есть речъ нашу отчизну держати княжевиномъ-тепличемъ, названымъ солоничомъ». И пошолъ в великою потузъ на них, и взяи город Берестье мсца марта. Старшого ихъ Бруна и воиновъ поймали и вернулись в Володимеръ.

Того ж лѣта Данииль ходил на Михалка къ Галичу. Кнзъ Михалко, // упросивши себя у Даниила примире, далъ^а ему Премышль. 235

Того ж лѣта кнзъ Данииль водилъ литву зъ Миндогомъ, кнземъ ихъ, и зъ Изяславомъ новгородцкимъ на Конрата и на ляхи, ¹⁹³—и повоевали Лядскую землю¹⁹³.

Потомъ кнзи Данииль и Василко, запрошенни на честь от короля венгерского, будучи з нимъ в любви, ѣздили до Венгеръ.

Тых же часоў Фридрихъ, кроль, пошоль воиноу на Генрика. Гиндрикъ^к просиль Даниила и Василка себѣ на помочь, которы гды хотѣли пойти Генрику помагати, король имъ заборониль того походу, і такъ вернулися въ свою землю.

Потомъ кнзь суздальскій Ярослав, пришовши в Рускую землю з воискомъ великим, отнялъ от Владимира Руриковича Киевъ

235
зв. и сѣлъ в немъ. Не по долгомъ часѣ кнзь // Михаилъ, оставивши сна своего Ростислава въ Галичѣ, пришол и отнялъ у Ярослава Киев, а Ярослав знову пошоль къ Суздаю. Ростиславъ зас от Данила отнялъ Перемышль и пошол на Литву зъ всѣми боярами.

О томъ довѣдавшися, Данииль пошол з Холма з воискомъ къ Галичю и, ставши под городомъ, рекль галичаномъ: «Поколь будете держати чужихъ кнзеи, а мене, дѣдичного своего кнзя, не держите?». За тымъ словомъ рекли всѣ галичане: «Сеи нашъ природный кнзь, Бгом данный!». И побѣгли всѣ, якъ

236 дѣти къ отцу и пѣчолы къ матцѣ. Епископъ Артемій зъ Григоремъ, дворскимъ, забороняль имъ того, але видячи, же не можно задержати города, вышли зъ слезами зъ города къ Даниилу // и рекли: «Прииди, возми город и прими свою дѣдичную столицу!». Такъ кнзь Данииль вышоль в город свои Галичѣ, пришол в церковь Пресветои Бдцы и, помолившися, сѣлъ на своєї столицы, и поставиль на Немецких воротахъ свою короговь на знакъ звитьяства. А Ростиславъ, вернувшися къ Галичю и послышавши, ижъ Данииль взяль Галичѣ, побѣгъ до Венгеръ. Бояре зась галицкїи невѣрныи пришли и поклонилися Даниилу, просячи прощения. Данииль, якъ добрый, простил ихъ, упоминачи, абы ему далеи вѣрныи были, а за Ростиславом в погоню послалъ свое воиско. Которыи гонили его ажъ до горы Татры¹⁹⁴ і вернулися.//

Глава 9

236
зв.

⊙ ПРИШЕСТВИЮ ЦРЯ ТАТАРСКОГО БАТІЯ ИЗ ТАТАРАМИ НА РУСКУЮ ЗЕМЛЮ И О ВОЕВАНЮ^а ОТ НЕГО ЗЕМЕЛЬ РЕЗАНСКОЙ, СУЗДАЛСКОЙ И ВЛАДИМЕРСКОЙ, И ⊙ ВЗЯТЮ КОЗЕЛСКА, ПЕРЕЯСЛОВЛЯ И ЧЕРНИГОВА

Року 6741-г^м 195 прошол на Рускую землю безбожныхъ црѣ татарскїи Батїи з незличонымъ множествомъ татаръ, маючи з собою воиска шесть кротъ сто тысячечи. Которыи пред тымъ,

якъ вышше сказалося, з рускими кнзями билися на Калцѣ. Тый татаре первеи пришли на землю Резанскую и взяли на копие город славныи Резан. Поимали // в немъ кнзя Гургия албо Георгия и повели къ Принску, где была его княгиня. Зъ Принска вывели княгиню и забили кнзя Гургия, тамъ же и княгиня^н его, і во всеи земли Резанскои позабивали люди всѣхъ нещадно, и самых немовлятокъ, сущихъ молоко, забивали.

237

Курь Михайловичъ утеклъ зъ своими в Суздаль и сказал кнзю суздальскому Гургиеви безбожныхъ татар приход. Тое услышавши, кнзь суздальскїи послалъ сна своего Всеволода со всѣмъ воискомъ противъ татаръ. З нимъ же поѣхав и Курь Михайловичъ. А гды Батїи з татарами пришоль на землю Суздальскую, стрѣтил ихъ Всеволод на Колодни. Тамъ же былися крѣпко, зо обоихъ сторон упало много людей побитых, // але Всеволод звитьяженыи застал и, побѣгши назад, сказал отцу о своєї з татарами воинѣ и о идучихъ на города его.

237
зв.

Теды кнзь Гургїи, оставивши сна своего и княгиню свою в Володимери, зобрал воиско великое на татаръ, лѣч же не мѣль около себе доброи сторожи, зѣхавъ его безбожныхъ Бурундаї, самого кнзя Гургия убиль і вес город обогнали. Батїи, стоячи под городомъ Владимиромъ, до крѣпко боронячихся граждан тыи слова мовил: «Чого опираетесь намъ? Знаете, где славныи города резанскїи и вашъ город, и 196—князь^о вашъ Гургїи великии не всех ли—196 тѣх рука наша, поймавши, смерти отдала!».

Услышавши тыи слова // безбожного Батия, 238 197—преподобныи епспъ—197 почалъ своих граждан укрепляти, жебы до смерти боронилися, не здаючися, ручачися имъ о томъ, иж в томъ^н обороне, хатя и побиты будутъ, мученическїи венѣц от Бга примуть. Тыми славами укрепленыи, з города крѣпко отбивалися. А гды таторове барзо налегали на город, пороками биючи город и стрелами без числа стреляючи, князь^р Всеволод устрашився, будучи молодыи. Вышоль самъ з малою дружиною // з города, великии дары несучи Батиеви, сподиваючися, же иж животомъ подарует. А Батии, якъ звѣрь округныи, зараз казалъ кнзя пред со-

238
зв.

арк. 154 ^жчетыри арк. 154 зв. ¹линичъ арк. 155 ^апославъ ¹торковъ ¹торками арк. 155 зв. ²давъ арк. 156 ^кГенрикъ арк. 156 зв. ^аповоеваню ^нП 1233-г арк. 157 ^ккнагиню ^окназ П ^нвыправлено з к нимъ арк. 157 зв. ^нтой ^ркназ П ^нвыправлено з нимъ

бою зарѣзати и всѣхъ вмѣстѣ позабивати. Епспъ з княгинею и з дѣтьми княжими выбѣхъ въ црковь, тамъ же иж^с Батию з црковью казал запалити.

239 Так Батию, выбивши город Володимерь, пошолъ и попленив всѣ города суздальскіи, и пришолъ къ городу Козелску, въ которомъ биль князь^р молодыи Василиі. Довѣдавшись нечестивыи // татарове, иж^с козляне високои розум мають, не можно иж^с города хитрыми славами взяти, умислили штурмомъ добивати. А козляне порадилися не здаватися Батию, мовячи:

«Хотя и молод нашъ кнзь, мы волимо, не здаючися, на пляцу померти, а такъ умираючи, и тутъ славу примемъ, и мученическии венечъ от Христа за вѣру, умираючи, одержимъ». Татаре засъ, штурмуючи до мѣста, пробили стѣну і възбѣгли на валъ, а козляне ножами рѣзалися з ними. И порадившись, пошли, на полки татарскіи напавши, билися крѣпко и убили татаровъ четыре тысячи. ^{m-m} И ихъ татаре // побили, і взялъ Батиі город Козелскъ,

239 3в. позабивалъ всѣхъ в городъ и немовяток, ссучих молоко. О кнзь Василиі не вѣдомо естъ, и иншиі мовили, же въ крови утонулъ, бо малъ былъ. Оттолъ татаре город Козелскъ не назвали Козелескъ, але городомъ злымъ, бо там билися семъ недѣль, и убито и татаръ сновь трохъ темничихъ, которыхъ татаре, пилно шукавши, не нашли за множествомъ труповъ.

Батиі, взявши Козелескъ, пошолъ в землю Половецкую. Оттолъ посылал татар на города рускіи. Потомъ взялъ Переясловль на копие і всѣхъ позабивалъ, и церковъ Свтго архистратига Михаила розбилъ, сосуды церковныі безчисленныи сребренныи и золотыи и камене дорогое побралъ. Тамъ же епископа // преподобного Семиона забили.

240 Оттолъ пошли татарове под Черниговъ и обступили город великою силою. Кнзь Мъстиславъ Глѣбовичъ пришол на нихъ з своимъ воискомъ и, бившия з татарами, звитяженъ от нихъ зостал, и много воиска его побито. І взявши, город Черниговъ татарове спалили огнемъ, епископа взяли с собою и повели его къ Глухову.

Тымъ часомъ Менчакан татарскіи приѣхалъ оглядати Києва и, ставши на другои сторонѣ Днепра у Городка Пѣсочного, обачивъ Киевъ и задивилъ красотъ его і великости, и прислал ко кнзю киевскому Михаилу и къ грожданомъ, хотячи ихъ прелстити, абы здалися. // Але они ихъ не послушали.

240 3в. 198—Потомъ Михаилъ, убоявшись татаръ,

побѣгъ зъ сыномъ своимъ Ростиславомъ в Венгеры¹⁹⁸, а кнзь смоленскіи Ростиславъ сълъ в Киевѣ. Што услышавши Даниилъ, приѣхал и поимал Ростислава, а, взявши Киевъ, посадил в немъ старосту своего Дмитрия, жебы боронил Києва от татаръ. Ярославъ зас, тое послышавши, же Михаилъ побѣгъ до Венгеръ, поимал Михаилову княгиню и боярь, и город Каменецъ взялъ. Кнзь Даниилъ послал к нему, мовячи: «Пусти сестру мою, княгиню Михаилову, ко мнѣ, поневажъ кнзь Михаилъ обоимъ намъ злое мыслить». На тыи слова Ярославъ отпустилъ, и пришла сестра къ княземъ Даниилу і Василку, а они еѣ держали // в великою чести. Ростиславъ зас, снѣ Михаилов, сватался дочки короля венгерского, але корол не толко не дал Ростиславу своєи дочки, лечъ выгналъ его зъ своєи земли зъ ѿтцемъ его Михаиломъ. Теды кнзь Михаилъ и снѣ его Ростиславъ пошовъ къ вюеви Конрату в Ляхи.

Глава 10

О взятю и спустошеню славного города Киева, ^{у-у} О поеднанью кнзя Даниила зъ кнземъ Михаиломъ и о отходѣ ихъ з земли Руской //

Року 6748-г^ф пришолъ Батию къ Киеву з 241 великою потугою^г и з многими воисками и 3в. окружилъ Киевъ весь силою татарскою, и сталосъ Киеву облежение тяжкое, страх великий^ч былъ ^{ч-ч} от скрипѣния воез Батѣвыхъ, и от ревѣния многихъ верблюдовъ его, и от рзанія безчисленныхъ стад коней его, и полна была Руская земля поганыхъ воискъ татарскихъ. Тогда поимали у нихъ татарина именемъ Товрула, которыи сказалъ всю силу татарскую. Тыи были братия Батиєвы силныи воеводы ^{199-ш} Урдю, Бардаи^ш, Бирюи^ш, Кадал, Бечакъ, Менчюи^с и Куюи^{а-199}, кои засъ вернулъся, доведавшия о смерти кановои, и самъ сталъ каномъ не от роду его, але былъ воевода его первыи. До того // еще воеводы Батѣвы, Себедяи^р-багатырь, и Борондаи^а-багатырь, которыи взял Болгарскую и Суздальскую землю, и иншихъ без числа воеводъ, которыхъ тутъ имена не писаны. Поставилъ теды Батѣи пороки къ городу Киеву подле воротъ Лядскихъ, бо тутъ пришли дебри, и, биючи пороки ден и ночь, выбили стѣны. Теды киевляне взышли на отбитыи татар от стѣнъ. ^{б-б} Тутъ то было видѣти безчисленныхъ копии щепание и щитовъ, и стрѣлы густыи потемнили^с свѣтъ, и зостали звитяжены киевляне. Тамъ же и Дмитрия ранено.

Татаре, взышовши на стѣны, съдѣли тои ден и ночь, а киевляне тымъ часомъ уробили другий

242 город около Пресвятой // Бѣдцы Десятинной.
3в. Назавътрее пришли знову на киевлянъ татаре, и сталася межъ ими битва барзо великаа. Людеи засъ множество зъ своими товарами възбѣгли на полаты и на коморы церковныи, и от тоеи тяготы обвалилися з ними стѣны церковные. И такъ татарове взяли преславныи город Киевъ, і всѣхъ выстинали, и зпустошили Киевъ до конца. Самого Дмитрия, старосту Данилова, раненаго, не забивали, лечь дивуючися великому его мужеству, зъ собою взявши, с-е на иныи пошли города рускии.
200—Гды до Киева еще татарове ити готовалися²⁰⁰, кнзь Михаил, у Конрата полского будучи, послалъ послы къ кнземъ Даниилу и Василку, д-д признаваючи свою вину, ижъ много имъ пакости чини за поводомъ невѣрныхъ галичан, и клялся кнземъ клятвою, ижъ николи не маеть мѣти на нихъ вражды. // Даниилъ и Василко за с-такою клятву^e приняли Михаила в любовь с-и дали^e ему княгиню его, а свою сестру, и самого припровадили его к себѣ з Лядскои земли. Обѣцали ему Киевъ отдати, а сну его Ростиславу дали Луцкъ. Михаилъ засъ для страха татарского не смѣлъ ити к Киеву. Для того Даниил и Василко въ своеи ему земли позволили жити, дали ему много пшеницы, меду, овецъ и товару.

Затымъ довѣдавшися Михаилъ, же взялъ Батиі Киевъ, побѣгъ зъ сномъ своимъ къ Конрату полскому, а послышавши тамъ, ижъ Батиі идетъ и на Лядскую землю, пошел в землю Вростиславскую и пришел к немецкому мѣсту именемъ Среда. Тамже нѣмцы отняли у него товару много и побили его, // людеи и внука
243 его забили. И фрасовался барзо кнзь Михаилъ, же не мѣлъ гдѣ подѣтися, бо уже и къ Конрату в Лядскую землю зближались татарове, ед-
3в. накъ пошел кнзь Михаил знову къ Конрату.

Кнзь Даниил, зас, еще не слышачи о томъ, ижъ татарове взяли Киевъ, поѣхалъ до Венгеръ к королеви.

Глава 11

С ВЗЯТЮ ОТ БАТѢЯ ВОЛОДИМЕРА, КРЕМЯНЦА, ГАЛИЧА И ИНИХЪ РУСКИХЪ ГОРОДОВ, С НЕДОБИТЮ КАМЕНЦА И О СПУСТОШЕНЮ ЛЯДСКОЮ ЗЕМЛИ И ВЕНГЕРСКО //

244 В тои часъ Батиі, црѣ татарскиі, послышавши, ижъ Даниилъ есть въ Венгрехъ, пошел самъ къ городу Володимеру и поставил под

стѣнами города двенаццать пороковъ. Але не могли розбити стѣны, почал намовляти володимерцовъ, жебы здалися. Они его послушавши, ему здали город, а Батиі, взявши город Володимеръ, всѣхъ позабивал в городъ нещадно.

Столъ пошел къ Кремянцу, с-с городу Даниловому и, обачивши, же не можно его взяти, пошолъ къ Галичу, взялъ и тои город и спустошилъ. ²⁰¹—Такъже и лядскии города ажъ до Ленчицы побралъ, повибивалъ и попустошил²⁰¹. И рускии города знову без числа побралъ и попустошилъ. Которых спустошеня // жалуючи, Дмитриі, киевскии староста, у Батѣя в неволи будучи, радилъ Батиеви, абы болеи, не бавячися в рускиихъ городах, ишол в Венгеры, мовячи ижъ: «Якъ зберутся и спотужатся воискомъ, не пустятъ тебе въ свою землю». А тое мовилъ Дмитро, хочячи выманити Батия з Руси, жебы не до конца зпустошил Рускую землю. 244 3в.

Пошолъ теде Батиі въ Венгеры. Которого корол Бела и Коломан стрѣтили на рецѣ Салони³, тамъ же бившися з татарми и не здолѣвши, побѣгли в Венгеры, а татаре ихъ гнали до Дунаю. И стоялъ Батиі в земли Венгерскоа три лѣта, и попустошил барзо землю Венгерскую. //

Глава 12²⁰²

С ВОИТИЮ КНЗЯ ДАНИИЛА З ВЕНГЕРОВЪ В ЗЕМЛЮ РУСКУЮ И СНА ЕГО, КНЗЯ ЛВА, С НЕВѢРНОСТИ ГАЛИЦКИХЪ БОЯРЬ КЪ КНЗЮ ДАНИИЛУ И О ВОИНѢ КНЗЯ РОСТИСЛАВА МИХАИЛОВИЧА ЗЪ КНЗЕМЪ ДАНИЛОМЪ

245

Кнзь Даниилъ, о которомъ выше сказалися, поѣхавши до Венгеръ, хотѣлъ былъ з королемъ венгерскимъ мѣти сватовство. Не змогши мѣти, вернулся назад в Русь и, приѣхавши в Синебодсковъ⁴ монастырь Пре-

^сих арк. 158 ^{т-т}Потомъ арк. 159 ^{ч-ч}и ѿ разореній преславныа стѣа великіа чудотворныа Лавры Печерьскіа кїевскіа ^{ФП} 1240-г ^{ХП} вписано над рядком ⁴велик ^{ч-ч}и не слышати было голосу людского ^{ш-ш}урдой, Байдакъ ^шБирукъ ^юМенчукъ ^аКуюкъ арк. 159 зв. ^бСебейдакъ ^аБурундакъ ^{б-б}на валы ^апотмѣли арк. 160—160 зв. ^{е-е}див. Вступ, таблицю на с. 25 ^{д-д}Романовничомъ ^{е-е}такою клѣтвою ^{е-е}отдали арк. 161 зв. ^{ж-ж}Изславовому и взал его, ^{оттол} пришел къ Каменцу ^оСолоной арк. 162 ^{и-и}Синебодско в

245 святои Бѣдцы, назавтрее обачил // множество
зв. людей, бежачихъ от татаръ, гды жъ еще не
вышло были татарове з Рускои земли. Пошол
знову в Венгеры, не могучи проити за татарми
Рускои земли. Давши в руки галичаномъ сна
своего з Венгеръ, пошол къ Ляхомъ и пришол
въ Судомирь. Тутъ слышалъ о братіи своєї,
ѡ дѣтехъ и о княгини своєї, якъ вышли з
Рускои земли в Ляхи от безбожныхъ татаръ.
Поискал ихъ и нашол на рецѣ Полцѣ, и радо-
вались о своемъ совокупленіи, а фрасовалися
о спустошенъи земли Рускои. Тамъ Данииль,
не смѣючи бавитися для близкости татар,
отишолъ в землю Мазовецкую къ Болеславу,
къ Конратовому сну. И дал ему кнзь Боле-
246 славъ // в Мазовецкой землі Вышьгород. Тамъ
кнзь Данииль жилъ потол, покол ажъ вѣсть
взялъ, ижъ вышли татаре з земли Рускои,
и пошолъ оттолъ в землю свою. Пришолъ къ
городу Дорогичину, мовячи: «Се городъ отцовъ
нашихъ былъ». А вышовши в городъ Дороги-
чин, обновил, его и поставилъ церковь пре-
красную Пресвятои Бѣдцы, и реклъ: «Мои то
градъ, я его копиемъ возьемъ».

Потомъ кнзь Данииль зъ братомъ Васи-
ломъ пришол къ Берестю, и не могли в поле
ити для смраду от труповъ побитыхъ от та-
таръ, а в Володимери ни един живыи не остал,
церковъ Пресвятои Бѣдцы и иныи труповъ полныи
были. //

246 Для того Данииль отишолъ в Холмъ,
зв. которого то города Гсдъ Бѣгъ сохранилъ цѣлого
от татаръ.

Того жъ часу кнзь Михаилъ, бывшии чер-
ниговскіи, потомъ и киевскіи, пошол от вуя
своего, кнзя полского Конрата, через Воло-
димеръ город до Пинска, а Ростиславъ Влади-
меровичъ пришол въ Холмъ къ Даниилу, по-
казуючи себе, же не естъ въ одной ради зъ
кнземъ Михаиломъ, которыи не помяталъ на
добродѣиство Даниилово і Василково, и про-
шолъ ихъ землю, не видячися з ними.

З Пинска кнзь Михаїль пришолъ къ Кие-
ву и жилъ у островъ для того, же Киевъ
пустъ был, а снъ его Ростислав пошол к Чер-
нигову. //

247 Тогожъ часу вышолъ з Венгеръ кнзь Левъ,
снъ кнзя Данила, къ отцу своему, и радъ
ему был отцъ, кнзь Данииль, а галичане

Даниила своимъ кнземъ называли. Сами ед-
накъ Галицкую землю держали, особливе Доб-
рославъ укняжился был, и Судич, поповъ
внукъ, пришовши въ Бакоту, все Понизие
держалъ, а Григорей Василевичъ всю горнюю
сторону Премысльскую заимовалъ без вѣдо-
мости кнзя Даниила. За што розгнѣванныи
Данииль послалъ з великою жалостью столни-
ка своего Иякова къ Доброславу и къ иншимъ,
мовячи: «Я вашъ кнзь, а моего росказаня не
чините! Я вамъ не велѣ боярь // чернигов-
247 скихъ Михаиловыхъ приимати, але велѣлъ
зв. галицкимъ бояромъ волости давати, а соль на
мене отлучити. А вы не такъ чините!» Отпо-
вѣдилъ Доброславъ: «Нехаи такъ будеть!».
Але не учинилъ такъ, казал отдати Коломью
Лазарю Доможирцу, дворъ Молибожцу, му-
жицкого племяни людемъ. И гды реклъ ему
столникъ Данииловъ: «Чему без княжого вѣдо-
ма тымъ негоднымъ людемъ даешъ Коломью,
которыи сами кнзи великии держатъ на роз-
даванѣ оружникомъ?», Доброславъ тоє смѣ-
хомъ збылъ, што все столникъ ознаимилъ
кнзю Даниилу. Ѡ томъ барзо скорбѣлъ Данииль,
же отчизну его негодники держатъ. Потомъ
самъ Доброславъ зъ Григориемъ приѣхал //
къ кнземъ и во одной сорочцѣ ѣхал, ни на зем-
248 лю не смотрячи, а галичане бѣгли подле стре-
мени его. Обачивши ихъ такую гордость, кнзи
Данииль и Василко казали ихъ поимати, яко
противныхъ воли ихъ и хитрыхъ.

Потомъ Ростиславъ Михаиловичъ з Черни-
гова, приѣхавши, собралъ кнзеи болохов-
скихъ и остатокъ галичанъ, пошол къ городу
Даниловому Бакотъ, где был Кирило, печат-
никъ Даниилов, посланныи списати грамоты
боярь хитрыхъ галицкихъ. К тому городу при-
шовши, Ростислав бился у воротъ з ними, по-
томъ, отступивши, перемовлялъ, жебы зда-
лися. А Кирило ему реклъ: «Не помѣтаешъ
добродѣянния кнзеи Даниила и Василка, вуевъ
твоихъ. // Такъ ли имъ платишь, гды тебе
248 зъ отцемъ твоимъ Михаиломъ венгерскіи ко-
зв. роль выгналъ. Они тебе зъ отцемъ приняли,
не памятаючи вашихъ злостей, тебѣ дали
Луцкъ, а твоему отцу Киевъ, и твою матку,
а свою сестру от Ярослава освободили и дали
отцу твоему». Тыхъ словъ Ростиславъ не слу-
хал, теда Кирило вывелъ на него пѣхоту, и
такъ Ростиславъ отступилъ от города Бакоты
и пошол за Днепръ.

Ѡ томъ взявши вѣдомость, кнзь Данииль
повоевалъ кнзеи болоховскихъ города, побралъ
Деревичъ, Губинъ, Кудинъ, Бузкии, Дяцковъ

и огнемъ пожегъ много, тамъ же и полону побралъ много. Гнѣвался на нихъ барзо и за тое, ижъ надѣю покладали в татарахъ, // бо ихъ татаре оставили живыхъ для того, жебы для татарь на пшеницу орали. Еднакъ же кнзеи нѣкоторыхъ болоховецкихъ Данииль выбавил от рукъ Болеслава, кнзя мазовецкого, дарами, которыи ихъ был поималъ, же въ его землю были увоишли. Они и того добродѣянна не были вдячныи.

Потомъ знову Ростиславъ Михаиловичъ, собравши новое воиско, пошолъ на Галичъ зъ Владиславомъ невѣрнымъ. И гды пришли къ Домарѣ, намовилъ хитре ихъ Владиславъ, же здалися Ростиславу. Оттоль пошолъ Ростиславъ к Галичу. Послышавши о томъ, кнзи Данииль и Василко зъ своимъ воискомъ въскорѣ пошли на Ростислава. Убоявшися ихъ, Ростиславъ выбегъ зъ Галича до Щекотова. З нимъ же побѣгъ Артемиѣ, епископъ // галицкий, и иншии галичане. За ними погнали Данииль и Василко, але послышавши о томъ, ижъ татаре з Венгеръ идуть, знову в землю Галицкую вернулись назад.

Даниилъ поѣхалъ до Бакоти и Калиуса, а Василко до Володимера. Оттоль Данииль послалъ своего дворецкого Андрѣя къ Перемышлю на Костянтина резанского, присланного от Ростислава. Константинъ, послышавши о приходѣ Андрѣевомъ, вночи побѣгъ. Которого не угнавши, Андрѣи владыку перемыслъского, которыи ему противенъ былъ, ободралъ и слуги ево розбил, тулы ихъ богровые подралъ, также и прилбицы волчие и борсуковыи. Пѣвца славного Митусю, связаннаго, привели къ Даниилу. //

Того ж часу татаре, идучи з Венгеръ знову в Рускую землю, Ростислава розогнали в борку, онъ самъ побѣгъ до Венгеръ. Тамъ же король венгерскій отдалъ дочку свою за Ростислава и заразъ наготовалъ двоихъ богатыровъ, Манмана и Балая, на Даниила. О чомъ Данииль довѣдавшися от своего полочина, казал в Холмѣ своимъ затворитися, а самъ з Холму поѣхалъ к Василку в Володимеръ.

Послышавши кнзь Михаилъ, ижъ король венгерскій за сна его Ростислава отдалъ свою дочку, побѣгъ до Венгеръ. Але король венгерскій и снъ его Ростиславъ чести Михаилу не учинили. Для того, розгнѣвавшися на сна своего, поѣхалъ на свое первое княжение // къ Чернѣгову.

Тогда жъ татарове воевали ажъ до Володавы и, много злого хрстіяномъ учинивши, і^а вернулись.

Ω ЗАМОРДОВАНЮ ОТ БАТИЯ КНЗЯ МИХАИЛА ЧЕРНИГОВСКОГО И БОЯРИНА ЕГО ФЕОДОРА, Ω ПОВОЕВАНЮ ЛЯХОВЪ, ЛИТВЫ И ЯТВѢГОВ ОТ КНЗЕИ ДАНИИЛА И ВАСИЛКА И О ЗНАЧНОМ ИХЪ ЗВИТЯЗСТВѢ НАД КНЗЕМЪ РОСТИСЛАВОМ МИХАИЛОВИЧОМЪ //

²⁰⁴—Батиі такъ звоевал Рускую землю, попустошилъ и под свою мощъ подбилъ, ижъ кнзи рускии всѣ нѣ толко голдовниками Батия и по немъ иншихъ црѣи татарскихъ zostали были^{—204}, але тежъ от царев татарскихъ были всажованыи на княжение столицы, а непослушныи скиданыи. Для того и кнзь Михаилъ, вернувшися з Венгеръ, поѣхалъ къ Батю, просячи у него княжения своего Черниговского и волости дѣдичнои. Батѣи отповѣдилъ: «Естьли поклонишия отцовъ ншихъ закону, дамъ тобѣ твое княжение и волость!». Отповѣдилъ кнзь // Михаилъ: «Поневажъ Бгъ предал насъ самыхъ и власть нашу въ твои руки за грехи наши, для того тобѣ кланяемся и честь тобѣ отдаемъ, а закону отцовъ твоихъ не кланяемся и твоего злочестиваго повеления не слушаемъ». Батѣи, якъ звѣрь сроки^а, розгнѣвавшися казав заколоти кнзя Михаила перед собою путивлцемъ. И закололи его тут же, и боярина его Феодора закололи. Такъ принялъ кнзь черниговскій Михаилъ з бояриномъ своимъ Феодоромъ от Бга венець мученическій, за вѣру пострадавши. //

По тых часахъ кнзи Данииль и Василко, завоевавшися з Болеславомъ, кнземъ лядскимъ, пошли на него четырма дорогами: Даниилъ воевал около Люблина, Василко — около Бѣлои, дворецкии Данииловъ Андрѣи — около Сану а Вышета — Подгорье. И побравши великій полон, вернулись, и знову пошовши, воевали землю Люблинскую до реки Вислы и Сану. А гды приѣхали под Завихвостъ, не могучи Вислы переити для великои поводы, вернулись до домов, много барзо полону набравши.

По маломъ часѣ ляхи, пришовши, воевали около Андрѣива. Ω томъ взявши вѣдомость, Даниилъ и Василко // пошли на Люблинъ и били крѣпко на городъ такъ, ажъ ляхи просили

арк. 162 зв. ¹городъ ¹Ивору (?) арк. 163 ^акоторую арк. 163 зв. ^кДайковъ арк. 164 зв. ^авідсутне арк. 165 ^мсрогий

у них млсти, обѣцавши не помагати кнзю своему лядскому на нихъ. Теды Даниилъ и Василко отишли от нихъ назад, повоевавши страну тую.

Затымъ Ростиславъ Михаиловичъ, зять короля венгерского, з венгерами пришовши и собравши много пѣшихъ смердовъ,²⁰⁵—то есть мужиковъ^{—205}, воевалъ на Даниила, але Даниилъ зь своимъ воискомъ его звитязиль и прогналъ знову до Венгеръ.

253 Того жь року литва, пришовши, воевали около Пересопниці, а Ишѣвно Рушковичъ пошол до Пинска з литвою къ кнземъ Даниилу и Василку, которыи // того часу поѣхали до Пинска, і воевалъ около Пинска. Але Даниилъ и Василко, ударивши на литву, барзо ихъ побили так, ижъ Рушковичъ ледве з малою утеклъ дружиною, а превышаи Гсда, воеводу, поймал Василко и привелъ къ брату Даниилу. И была радость великая з великого звитязства в Пинску.

Потомъ знову литва иншим часомъ воевала около Мелниці, і взяли полонъ великій, але знову ихъ Даниилъ и Василко побили и полонъ отняли, а самъ кнзь ихъ Лонкогвении²⁰⁶, ранныи, утеклъ.

253 3в. По часъ немалоъ ятвѣги, собравшиися, воевали около Охожи и Бусочна, и всю сторону тую попленили. За которыми Василко // з воискомъ погнался з Володимера в Дорогичин. Такъ гды ятвѣги билися у ворот дорогичинскихъ^н, пришолъ на нихъ Василко и розбилъ ихъ всѣхъ, и утекающихъ крѣпко зь своими людьми рубалъ. Тамъ же забито кнзеі ятвѣзскихъ, сорокъ, и воиска ихъ много побито. О томъ вѣдомость послалъ Василко къ Даниилу в Галичъ, и сталося радость великая. Былъ Василко возростомъ средній, разуму высокого и дерзновен. Межи тыми погаными ятвѣгами был Скомондъ, чаровникъ, которыи чарами имъ въ воинѣ помагал, и того тамъ же забито, и на кол голову взоткнули. И иншими часами многократъ ятвѣговъ кнзи крѣпко побивали. //

254 ²⁰⁷—По тыхъ войнахъ кнзь Ростиславъ Михаиловичъ, зять короля венгерского, упросивши у тєстя воиско венгерское, пошол в землю Лядскую, взявши княгиню свою зь собою. З нимъ же пошол и Филя Гордый, о которомъ выше реклисмо. Упросил тежъ и у Лєсковои боярь и воиска лѣпшого лядского, заставил тамъ свою княгиню, самъ з венгерами и з ляхами пошол на города Данииловы и Василковы^{—207}. Пришол на Ярославль, где много

боярь и людеи Данииловыхъ и Василковыхъ было. Обачивши, же городъ крѣпокъ, пошол къ Премышлю. Тамъ прибавши болше собѣ людеи и начиня до штурму належныи справивши, знову пришол под Ярославль и добывалъ Ярославля штурмомъ крѣпко. А з города // тежъ мощно боронилися. Тамъ хвалячися, 254 3в. реклъ Ростиславъ: «Гды бымъ вѣдалъ, где Даниилъ и Василко, пошол бымъ на нихъ з малою дружиною и взялъ бымъ ихъ». Тое мовивши, играл на кони и, спавши з коня, збилъ себѣ плече, што недобрыи былъ ему знакъ.

Довѣдавшися Даниилъ и Василко о Растилавовомъ з воисками приходѣ, Гсду Бгу помолившись, почали свои воиска збирати. Послали тежъ къ Конрату о помочъ, которыи послалъ имъ свое воиско, также и з Литвы от кнзя Миндога упросили воиско. Которыхъ обоихъ воискъ не дождавши, сами скоро зь своимъ воискомъ пошли. И гды шиковали свое в полю // воиско, явилося надъ ихъ воискомъ 255 мнозство орловъ и вороновъ лѣтающихъ Орлы весело лѣтали, якъ плаваючи, и кричали, ²⁰⁸—а вороны молчакомъ, якъ унылыми, лѣтали.

Которыи знакъ кнзи за добрыи собѣ почитаючи, бо ихъ гербъ орель^{—208}, пошли надъ рекою Саномъ, маючи и половцовъ з собою. И перешовши Санъ реку, справили воиско. Даниилъ сна своего Льва, же былъ молодъ, поручилъ брату Василку, а Ростиславъ, услышавши ихъ приходъ, зоставивши пѣхоту подъ баштою мѣскою, самъ з венгерами и зь ляхами пошолъ противъ Даниила и Василка.

Зышовшиися воиска обои, крѣпко билися, з обоихъ сторонъ много побитыхъ // падало, и раненыхъ немало было, от копїи ламаия трѣскъ былъ, якъ громовыи. Андреи, дворецкии Данииловъ, продковал, которому на помочъ Даниилъ послалъ былъ кнзя^с Василя Глѣбовича, Всеволода Алєξανдровича и Мѣстислава, которыйи, не могучи дойти къ Андрѣю, вернулись, а Андрѣи крѣпко бился. Потомъ обачивши Даниилъ, ижъ ляхи, «Кири елєисонъ» голосно спєваютчи, крѣпко на Василка наступають, а Ростиславъ з Филєю Гордымъ и з венгерами идуть за ними, кинулся на нихъ зь Яковомъ Марковичомъ и сь Шєлвомъ. Шєлва тамъ же пробито копїємъ, а Даниїла // единъ венгеринъ 256 похватилъ былъ, але онъ, вырвавшись з рукъ, скололъ венгерина, а снь его Левъ ударилъ копїємъ на Гордого Филєю и зломилъ свое копїє, не трафивши его. Затымъ Даниилъ, крѣпко ударивши, розбилъ полкъ Ростиславовъ и короговъ его разодрал. Ростиславъ зь страху побѣгъ, и венгеры за нимъ, а Василко, гды мужественно кинулся на ляховъ, и ляхи, позираючи на бѣгство Ростиславова, почали утѣка-

ти. За которыми женуци, воиска Даниловы и Василковы много венгеровъ и ляхов позабивали и инших тежъ поранили, и иншихъ много поймали. Тамъ же и Филю Гордого поймал Андрѣи // и привелъ къ Даниилу, которого за 256 его и предъ тымъ на Даниила бывший злости Даниил, не щадячи, забилъ. Жирославъ зас привелъ Ярослава, мятежника земли, и того там же забито. И много корыстеи набрали. Такое 3в. славное звитязство далъ Гсдъ Бѣгъ надъ гордымъ^н кнземъ Даниилу и Василку в навечерие свѣтыхъ мученикъ Фрола и Лавра. Спалилъ тежъ Данииль мѣсто, от Ростислава предъ тымъ збудованое. Затымъ пришли воиска лядские и литовские, Даниилу на помочъ посланныи, але ихъ^р уже не потреба ихъ было, отпустили ихъ с честью кнзи назадъ.

А Ростиславъ, прибѣгши до Лядской земли, 257 взял тамъ свою княгиню // и пошел до Венгеръ, бо онъ для того привезъ былъ свою жену, ижъ сподѣвался Галичъ взяти и тутъ з нею княжити, але Гсдъ Бѣгъ его смирилъ за гордость его

Глава 14²⁰⁹

О ЧЕСТИ КНЗЯ ДАНИИЛОВА У БАТѢЯ
О ПРИМИРЮ ДАНИИЛА
З КОРОЛЕМЪ ВЕНГЕРСКИМЪ
И О ЗВИТЯЗСТВѢ ЗНАЧНОМЪ
НАД ЯТВѢГАМИ

Тою жъ осени прислалъ Гучковъ Мичючинъ, воевода татарскій, къ Даниилу и Василку, будучимъ имъ в Дороговску, жебы дали ему // 257 Галичъ. Даниилъ з Василкомъ, думавши и на- 3в. радившись, отказалъ, мовячи: «Не дамъ своеи отчизны, пойду самъ к Батѣви». И, помолившись Гсду Бѣгу, Данииль поѣхалъ къ Батѣви на празникъ свѣтго Димитрия. Приѣхавши къ Киеву, в тои часъ держалъ Киевъ кнзь Ярославъ, боярина своего Дмитра Ерквича в немъ посадивши, и пришелъ Данииль въ монастыр, свѣтго Михаила, рекомаго Выдубичъ, и призвавши игумена и братию чернцовъ, просилъ ихъ о молитву о себѣ, штобы Гсдъ Бѣгъ ему млсть свою в пути предложенномъ показалъ. И, поклонившись свѣтому архистратигу Михаилу, вышелъ з монастыря, поѣхалъ в лоди, // 258 видячи бѣду страшную, предъ собою татарскую, приѣхалъ до Переясловля, гдѣ стрѣтили его татаре. Оттоль поѣхалъ къ Куремьсь, обачилъ тамъ незбожность татарскую, ижъ бавят-ся чарами, и кнзи ихъ, и всѣ клянются слонцу и мѣсяцу, и земли, и отцомъ, и додомъ^с

своимъ, въ адъ живучимъ, ходячи около куста, и иншии скверны, ихъ законъ и забобоны. Оттоль, скорбячи, Данииль приѣхалъ к Батѣви на Волгу и, пришовши, поклонился Батѣви ведлугъ ихъ звычайу татарского, и выишелъ въ его вежу албо в наметъ. Рекль ему Батѣи: «Чему, Данило, давно к намъ не пришелъ еси? Еднакъ, ижъ пришелъ еси, частуися, пии мо-локво, // ише кобылее кумут!» Отповѣдилъ 258 Данииль: «До сего часу не пивалемъ, за твоимъ 3в. росказанемъ буду пити». Рекль ему Батѣи: «Ты нашъ естесь татаринъ, пии наше питие!». Данииль, напившись, поклонился знову ведлугъ ихъ звычайу и рекль: «Иду поклонюся великои княгини Баракчиновой!». Отповѣдилъ Батѣи: «Иди, поклонися!». Потомъ Батѣи казалъ вина принести и рекль Даниилу: «Не звыкли вы пити молока, пии же вино!».

О злая честь Даниилу Романовичю, которыи владѣлъ Рускими землями, Володимеромъ, Киевомъ, Галичемъ и иншиими, которыи славныи надъ неприятелыми звитязства показовалъ, и всѣ его боялися, тои з боязнию // съдить 259 предъ Ботѣемъ на колѣнкахъ, холопомъ его называють и дани отъ него вытягають! Которого отць не толко рускихъ кнзевъ себѣ покорилъ, але и Половецкую землю, и Лядскую, и Литовскую зъ ихъ пострахомъ повоевалъ, ²¹⁰—якъ самодержецъ всея Русии—²¹⁰, того снь ему в потузѣ ровныи, в такои теперъ нечести татарскои ²¹⁰—попущениемъ Бѣжимъ—²¹⁰. Былъ тамъ у Батѣи кнзь Данииль дватцать и пять днѣи и, поручивши ему Батѣи землю его, отпустилъ отъ себе. И такъ, отѣхавши здоровыи, приѣхалъ въ свою землю, стрѣтилъ его братъ и сны, плакали о бѣде его, а радовалися о здоровю его.

Тою жъ зимы пошелъ Василко з Комратомъ на Ятвѣги, але за великимъ // снѣгомъ 259 и сереномъ не могучи ити, вернулися. 3в.

Того жъ року, довѣдавшись король венгерскій, же Данииль былъ у татаръ и выѣхалъ здоровъ, и Ростислава зъ его венгерскими воисками значне звитязилъ, боячися Даниила, послалъ к нему посла своего вѣцкаго, жебы взял у его дочку за сна своего Лва. Даниилъ не инялъ вѣры, бо и предъ тымъ, гды ѣздилъ к нему Данииль, обѣцалъ дати дочку за Даниилова сна и не далъ.

Тогды жъ Данииль и Василко послали Кирила святитися на митрополию Рускую. Ко-

^ндорогичинскихъ Птекст пошкоджений арк. 167 °кнзей арк. 167 зв. ^нгордыми ^риж арк. 168 зв. ^сдѣдомъ

торыи Кирил гды заѣхалъ до короля венгерского, просилъ его король, жебы намовилъ Даниила, абы учинилъ з нимъ примире і взялъ

260 его // дочку за своего сна, обѣцуючи Кирилу допроводити его з великою честію на посвѣщеніе, и присягъ ему на тое. Теды Кирилъ, приѣхавши, намовилъ кнзя Даниила, ижъ поѣхавши з нимъ къ королю венгерскому, учинил з нимъ примире, повыпускал королевскихъ боярь, которыхъ былъ поимал, и, взявши его дочку за сна своего Лва, вернулся до дому.

В тая жь лѣта умерль великий кнзь лядскій Конратъ, славныи и предобрыи, которого смерти жаловали кнзи Даниилъ і Василко.

Потом умерль снъ его Болеславъ, кнзь мазовецкии, отдалъ Мазовшу брату своему Самовиту, послухавши рады Даниилови, бо за нимъ // была дочка брата Даниилова, Аляндра, Анастасія, которая потомъ пошла за боярина венгерского Дмитра. И сълъ Самовитъ в Мазовши.

260 3в. Тогда ж Даниил і Василко за свое къ Самовиту добродѣство вызвали его зь собою на ятвѣги, взявши у Болеслава ляховъ на помощь, з которыми знялися у Дорогичинѣ. Пошли и ляхи за болота на сторону ятвѣгов, за що Даниилъ и Василко на них розгнѣвалися и полону много взяли, воевавши до вечера. И собралася вся земля Ятвѣзская, и пришли от нихъ злинцы къ Даниилу без боязни, мовячи: «Оставъ намъ ляховъ, а самъ поиди с

261 покоемъ зь земли нашеи!» // Але Даниил того не учинил, а ляхи осторожилися. Теды ятвѣги вночи напали на ляховъ, ляхи крѣпко боронилися сулицами и каменми, и головнями кидали, але тѣсно имъ было от ятвѣговъ. Для того Самовитъ послал до Даниила, о стрелцовъ просячи. Он, гнѣваючися за тое, же вперед зажглы село и знакъ ятвѣгомъ дали, не хотѣлъ посылати, але ижъ ятвѣги уже острогы ихъ хотѣли ломати, послалъ стрелцовъ, которыхъ, поразивши ятвѣговъ, от лядского острога отбили и успокоилися.

Назавтрѣе собралося мнозство ятвѣговъ и пѣших, и ѣздныхъ такъ, ажъ лѣсы ихъ полныи были, зажгли // колымаги, то естъ станы свои в недѣлю. И шол вперед на нихъ Даниилъ з ляхами Болеславовыми, за нимъ Василко з Самовитом, а назадъ Лазер з половцами. На Лазаря напавши, ятвѣги короговъ его отняли, а онъ приѣгъ к Василку, и стала великая битва. Ятвѣги натирали, а Василко з Самовитомъ крѣпко ихъ отбивали, зь обоихъ сторонъ много

людеи забитыхъ падало. Затимъ Василко послалъ до Даниила, и приѣгши Даниилъ, почалъ на ятвѣговъ крѣпко бити такъ, ажъ ятвѣгове, обачивши болшую крѣпость рускую и лядскую, почали уступати, а Даниилъ и Василко, и ляхи, идучи за ними, плѣнили и палили ихъ землю. Перешовши реку Олегъ, хотѣли стати в тѣсныхъ мѣстыцах, але // Даниил рекль: «Намъ пространное стояніе естъ крѣпость, а поганцомъ тымъ теснота естъ обороною». И такъ, пришовши, за купленои стали, на чистомъ поли. Еднакъ же и тамъ ятвѣги на нихъ нападали, а русъ и ляхи гнали за ними, и много ятвѣзскихъ кнзеи позабивали, и прогнали до реки Олги, и перестала война.

Назавтрѣе вожи, не вѣдаючи, куды кнзеи провадити, блудили тамъ. Поймавши двохъ поганцов, забили, третего живого привели къ Даниилови. Казал ему Даниилъ, жебы ихъ на добрую привелъ дорогу, обѣцуючи ему животь. Он ихъ повел, и перешли рѣку Лукъ. Назавтрѣе приѣгали к нимъ прусы и борты. Теды, з коней позсѣдавши, воиска вѣоружилися // пѣшиі, щиты ихъ, якъ зари свѣтлые были, шоломы albo прилбицы, якъ слонце вьсходячее, светилися, копіи в рукахъ держали, а стрѣлцы, по обоимъ сторонамъ идучи, рожанцы albo луки в рукахъ держали, наложивши на нихъ стрѣлы. Даниилъ зас самъ воиско шиковалъ противъ ятвѣговъ. Што нѣкоторыи от нихъ обачивши, рекли ятвѣгомъ: «Можете ли сулицами дерево великое поддержати? Такъ тежъ кто можетъ на тое воиско осмѣлитися?».

За тымъ словомъ ятвѣги вернулись до дому, а Даниил оттол зь своими пришолъ въ Кнезно и, перешовши рѣку Нарву, и многихъ хрестіян з полону поганского освободивши, хвалили Бга, // и пришли зь славою въ свою землю, подобенъ оставши отцу своему Роману, которыхъ половцовъ наголову побивал. И страшенъ былъ имъ такъ, же и детеи своихъ его именьемъ страшили, мовячи: «Романъ! Романъ!». Такъ и дѣти его имени полохалися.

Глава 15²¹¹

СЛАВНОМЪ ПОѢЗДѢ ДАНИИЛОВОМЪ
ВЪ ВЕНГЕРЫ И О ВОИНѢ ЕГО
ЗЪ КНЗЕМЪ ЛИТОВСКИМЪ МИДОГОМЪ

Потомъ прислалъ корол венгерскій до Даниила, просячи его себѣ в помощь на войну з нѣмьцами. // Послухавши прозбы его, Даниил пошол на помощь и пришол къ Пожегу. В тои же часъ пришли и послы немецкии къ королю: воевода црський, бискупъ жалошпурскіи, рекомыи солшиі, и Гарих Пурунскіи, и²¹²—Ота

Гаретеник Пѣтоискии—²¹². З тыми послами выѣхалъ корол венгерскии противъ Даниила. А Данииль, приѣхавъ к нему, справиши полки свои, и дивилися нѣмцы поѣзду Даниловому и оружию ихъ татарскому, были бовѣмъ кони ихъ в личинахъ и в коярех кожаных, и люди въ ярицах. И была свѣтлость велика от полковъ Данииловых, оружия блистающоюся.

264 Самъ зас кнзь Даниил ѣхал до короля ведлугъ звычайу руского: был бовѣмъ кон под нимъ барзо дивныи, седло от золота чистого, каменми дорогими сажоное, // стрѣлы и шабля золотомъ мистерне поробленыи на див кожухъ шловила грецкого, круживами золотыми обшитый плоскими, чоботы зеленого хоза, золотом шиты.

Нѣмцы, на тое все смотрячи, барзо дивилися, а корол рекль Даниилу: «Не взял бымъ тысячи червонных за тое, же пришел еси обычаемъ рускимъ отцовъ своихъ». И просился Данииль въ стан королев, бо было тогды барзо парно. Корол, взявши Даниила за руку, ввелъ его въ свою полату, и самъ розболокалъ его и оболокал его въ свою одежду, такъ великую честь ему чинячи. По томъ^т прозбъ королевскои Даниил досыт учинивши, вернулься въ свою

264 3в. землю. // Тых же часов Миндогъ, кнзь литовский, выгналъ своих сыновцовъ Тевтивила и Едивила от себе, пославъ ихъ на воину з вуемъ своимъ Выкинтомъ воеват на Рус къ Смоленску, мовячи: «Кто што себѣ здобудеть, то будетъ и держати», бо их богатство на тои часъ литовское притерто было. И пощастилося имъ в воинѣ, бо Тевтивил взялъ Полоцкъ и зостал кнземъ полоцкимъ, а Викинтъ кнземъ витебскимъ. Едивиль зас въ князствѣ Смоленскомъ взялъ килка городовъ, и сидѣли, не дбаючи о Миндога. Чого не терпячи Миндогъ, ижъ его не слухали, за ними жъ послал своих людей, жебы ихъ побили. О чомъ они, довѣдашися, побѣгли къ кнземъ Даниилу // и Василку, и пришли в Володимерь. За которыми вьслѣдъ прислалъ Миндогъ къ кнземъ, жебы сновцомъ его не показали млсти, але они Миндога не послушали, сестра бовѣмъ ихъ была за Данииломъ.

265 Того ж часу послалъ Данииль къ лядским кнземъ, рекучи: «Слушная реч пойти на поганцовъ литву, коли меж собою биятса». И обѣщали ляхи, але не пошли теды. Послалъ Данииль Викинта въ Ятвѣги и въ Жмод, и къ нѣмцомъ въ Ригу, затыгаючи ихъ на помочъ себѣ, и всѣ обѣщали, наubarзѣи нѣмцы обѣщали Тевтивилу на Миндога помочъ. Затымъ Данииль з Василкомъ пошли // къ Новгороду 266 3в. Литовскому, и, надумавшися, Данииль пос-

лалъ Василка на Волковскъ, а сна на Слонимъ, самъ зас пошел къ Здитову и, побравши многіи города литовскіи, вернулися. Потомъ послалъ Данииль Тевтивила и з нимъ помочъ свою, воиска рускии и половцовъ, и много воевалися, и пришли з полономъ в Ригу. Приняли Тевтивила рыжане з великою честью и тамъ его окрестили в рымскую вѣру.

Довѣдавшися Миндогъ, ижъ хотять Тевтилу помагати бискупъ и всѣ духовныи, и вся земля Рымская^ч, послал таемне къ Андрѣю, учителю ризскому, дары многи золота і серебра, и сосудов // дорогихъ, и коней, просячи, жебы 266 албо забилъ, албо выгналъ Тевтивила, и болшии дары обѣцуючи. Андрѣи, взявши дары, отказал: «Если не пошлешъ къ папѣжу и не примеш от него крещения, не учинишь неприятелеви твоему ничего». Учинил такъ Миндогъ, окрестился, але облудное его было крещение, бо по-старому таемне своимъ богомъ офѣру приносил,²¹³—Конадѣви и Калявилу, и Дереверикзку—²¹³, заячому бгу и^ф Медѣиныи. Гды кто выехалъ в поле, а заяць з поля побѣгъ в лѣсь,— в тои лѣс не годилося входить, ни розги уломить, але бгу заячому офѣру приносити. Ѡ томъ крещеніи Миндога сказали Тевтивилу. Бискупъ ризский і пробощъ Выржанъ^х, // жалуючи его, и Андрѣя зъ его уряду зкинули. 266 3в.

Тое услышавши, Тевтивиль пошолъ въ Жмод, къ вуеви своему Викинту. И взявши тамъ жмод и ятвѣговъ на помочъ, з русю и зъ половцами, ему от Даниила данными, пошел на Миндога. А Миндогъ, аже готовое мѣль воиско, и вышовши в город, названныи Вирута, вночи выслалъ шурина своего, которого рус и ятвѣги прогнали. Назавтрее вышли нѣмцы и самострѣлы, за которыми русъ з половцами и зъ ятвѣгами уганялися. Потомъ пошли знову до Жмод. Миндогъ зас, собравши воиско великое, пошел на город Викинтовъ, названныи Твиримет^ч. Выехавши Тевтивиль з русю, з половцами // и зъ жмотю, билися з нимъ крѣпко и, гонячи литву, пострелил половчин коня Миндугова въ стегно. Теды Миндогъ вернулься въ свою землю, а воиско, бившися з собою и гнавши литву, под тым же городомъ убили Висимота. 267

Ѡттолъ прислалъ Тевтивиль до Даниила, ознаимуючи ему о прогнаню Миндога и запрашуючи его, абы ишол къ Новгороду. Данииль з Василкомъ и з сномъ своимъ Лвомъ, и з по-

арк. 171 3в. ^ттой арк. 172 3в. ^чРизскаа ^фП сполучник зайвий ^хВыржакъ арк. 173 ^чТвириметъ

ловцями, и з сватомъ своимъ, кнземъ половецкимъ Тиганомъ, пришли до Пинска и, взявши пинчанъ зъ собою и неволею на воину, поплемнили всю землю Новгородскую, и зъ полономъ великимъ // вернулись. Также и ятвѣги пошли были Даниилу на помочъ, а за великими снѣгами не могши дойти, побрали полонъ и вернулись. Потомъ послал Данииль брата своего зъ сномъ своимъ Романом, и, взявши Городецъ, вернулись от Бѣлска додому.

Того жъ року прислал Миндогъ къ Даниилу, просячи примиря и жебы ему сватомъ зосталъ, а Даниил, послышавши от Тевтивила, же ятвѣгов к себѣ сребромъ Миндогъ перенялъ, гнѣвался на нихъ. // ш—ш

рець Псьимъ. Там же учинили раду Данииль и Левъ зъ Владиславомъ, куды б воевати, але Владиславъ не сказал правды, даль проводниковъ зъ хитростью. И послал Даниил сна своего Лва и Тевтивила, и Едивила, // дворского, и все воиско с проводниками, а самъ застал^о зъ малыми и старыми боярами и зъ Георгиемъ, Василковымъ тысяцкимъ. Левъ, идучи, воевалъ, а обачивши, ижъ проводники лѣгуть, не слухаючи ихъ, пошол в горы лесные, и взялъ великии полонъ. Даниил зас з Болеславом полскимъ ишолъ къ Опавъ, и послава Болеслава чатою на подслухъ своихъ ляхов. Андреи з чехами, выехавши зъ Опавы, споткал ляховъ и, бивши зъ ними, звитязил ихъ, бо немного ляховъ было, и иншихъ побилъ, инших поималъ, которыи^а звитязствомъ перестрашились ляхи.

269
38.

Даниил, приѣхавши до ляхов, мовил имъ:

«Для чого страшитесь, не знаете ли, ижъ на мужей военныхъ, а не на жон пришли есте? Воина без забитых не бываетъ. Што за чудо, // ижъ мужъ будетъ забить на воинъ? И иншии в дому без славы умирають, а тыи побити зъ славою воины умерли. Укрепите сердца ваши, подвигните оружие ваше на неприятелю, не боитесь!» Тыми словами и иншими многими додавши сердца ляхомъ, Даниил ишол зъ ними къ Опавъ, славному мѣсту ческому, и, обачивши, ижъ з селъ утекають люде в город, а не маючи кого за ними в погоню слати, бо людеи своихъ отослал был зъ сномъ Лвомъ, рекль Владиславу: «И мнѣ учинилес неправду, и себе погубилес! Гдыбы Лев и люди моѣ тутъ были, великую теперъ учинили бысмо земли сеи поражку и город сеи ческии зарась взяли бысмо!» И жаловал, // што отославъ сна своего Лва зъ воискомъ, а ляховъ побужалъ, жебы ишли къ городу. Они не хотѣли, але далеко стали от городу, бо не было с кѣмъ воевати. Теды рекль Данииль: «Если вы идете проч, я хочу самъ воевати зъ малою дружиною и сождати воиско свое». Послухавши Болеслава, сталъ нижше города на рець Опавъ, не смѣли бовѣмъ ляхи от Даниила прочъ пойти, жебы ихъ без него чехи, напавши, не побили.

270

270
38.

Того жъ вечера пришол Левъ зъ воискомъ и привел великии полонъ зъ собою ческии, и зараз учинили раду: назавтрее переити реку и облегти город, и попалити всѣ околичныи дома и гумна, и огорожи. Назавтрее // Болеславъ не перешолъ за реку, але ставъ на горахъ, справивши воиско. А Владиславъ перешолъ зъ Данииломъ и, перешовши подъ едну башту, пожгли, потомъ пошли къ другои баштѣ. Зъ тоиѣи выѣхали на ихъ чехи, але чеховъ зъ килка убили, а инших прогнали. А Бенякъ стоял с короговою предъ баштою. И около другои

271

268

Глава 16²¹⁴

О ВОЕВАНІЮ И ЗВИТЯЗСТВАХЪ КНЯЗЯ ГАЛИЦКОГО ДАНИИЛА ВЪ ЗЕМЛИ ЧЕСКОИ О ПРИСТЫЮ КЪ НЕМУ ПОСЛОВЪ ПАПЕЗСКИХЪ

Въ тыхъ же лѣтахъ убиенъ былъ црь немецкии²¹⁵—Генрикъ, рекомыи Фриндрихъ²¹⁵, от своихъ бояръ на воинъ, и сталъ мятежъ великии межю сильными людьми и его панство, ѿ землю Ракускую и о землю Отырскую. Король венгерскій, рикъ, и король ческій воевалися о тую землю. Королъ венгерскій далъ сестру Генрикову за Романа, сна Данилова, и обѣцал Роману города немецкій // дати, хотячи от Даниила помочи засягнути. Потомъ послал до Даниила, мовячи: «Естес мнѣ свои свать, помози мнѣ на чехи». А самъ королъ пошол на Опаву путемъ своимъ, воевалъ землю Моравскую и многіи города розсыпав, и пожогъ, и великое забоиство учинилъ в тои земли. Даниил, послухавши прозбы короля венгерского, пошол зъ воискомъ ему на помочъ и, знявши зъ Болеславомъ полскимъ, думалъ якбы проити землю Опарскую^ч. Болеславъ не хотѣл ити, але его упросила жена его именемъ Кинка, дочка венгерского короля. А Данииль зъ великою охотою хотѣлъ ити на Чехи, частью для королевскои прозбы, частью // для славы, ни един бовѣмъ кнзъ рускій,²¹⁶—ни Мьстислав Храбрыи²¹⁶, ни свтыи Владимиръ не входилъ воевати в землю Ческую.

268
38.

269

Взявши теды сна своего Лва и помочъ от брата Василка, знявши зъ Болеславомъ, пошли зъ Кракова и пришли на реку Одру къ городу, названному Козлій. Тутъ приѣхалъ к нему Владислав, снъ Казимеров, Лескового Межки, и взявши конныхъ и пехоту, пришли к

башты пожгли огорожу и хаты а гды пришли до трети башты, казал Данииль, абы зсьѣли з конѣи, а жьгли все около города. И скоро зсьѣли всѣ разомъ з конѣи, обачивши нѣмцы наступоване руское крѣпкое, которыи стояли пред баштою, всѣ побѣгли и убили ихъ з килка бѣгучих, и иншии утекаючи // и башты не заперли. Того Даниил не обачил, бо зненацка на очи захорѣл был. Люд его кинулся был к баштѣ незапертои, а онъ, добывши меча, отвернул ихъ от башты, не видячи, же башта незаперта. Для того и не взялъ города. Потомъ, увѣдавши, што сталося, барзо жаловал, же не взял города, и реклъ сынови Лву: «Пожжи все около города!» А самъ, болѣючи очима, пошел въ свою коломагу, то естъ въ стан albo наметъ. Многїи радили ему, жебы вернулся, але не хотѣлъ того учинити.

Назавтрее собравшия, пошли в верхъ Опава, палячи и полон беручи, и стали подле города, названнаго Насилия. А послышавши, // ихъ²⁷¹ в том городѣ естъ много поиманных, ляховъ и руси, назавтрее справивши воиско, почали приступати къ городу. Видячи насилане великое барзо воиско и приступъ крѣпкий, убожавшия, здалися Даниилови. А Даниил, взявши город, выпустилъ колодниковъ, то естъ неволников, рус и ляхов поиманных, и корогов свою поставил на городѣ, оказуючи свое звитязство, а имъ млсть показал.

Оттол вышовши, стал на веси немецкои и послышавши, ижъ Беняшъ поѣхал въ Глубичичи, назавтрее, спочивши полки, з Болеславомъ пошел, жгучи, къ Глубочичомъ. А Владислав, пославши // вперед, все около города попалил. И гды пришолъ Данииль з Болеславом к городу, все воиско хотѣло добывати города. А гды искали соломы и дерева, чим бы приступ чинити и палити огорожу городовую, бо была зъ елины учиненная, не нашли ни дерева, ни саломы: Владислав все вперед попалил был, зле учинилъ. Для того и города не запалили и не взяли.

Того ж вечера думали, куды бы поити: если къ Особолизи albo на Гербурта, albo додому вернуться. Тогда ж прислалъ Гербуртъ Даниилови мечъ з покурою своею, ему кланяючися. Теды Даниил з Болеславомъ и зъ сномъ своимъ Лвомъ, // надумавшися, ижъ всю Ческую землю попустошили, назавтрее вернулись въ свою землю и, перешовши рѣку Одру, прошли землю Владиславою.

Тогда были въ Краковѣ послы папезскїи, присланы з короною королевскою и зъ скипетромъ къ кнзю Даниилу, и хотѣли въ Краковѣ видитися зъ кнземъ Данииломъ, але кнзь Данииль имъ отказал, мовячи: «Не слушная речъ мнѣ з послами в чужои земли видѣти-

ся, в моеи земли Руской нехай со мною увидятся».

Оттол, прошовши черезъ зѣмлю Судомирскую, пришол с великою славою и чѣстью въ свои город Холмъ і, вшовши в церковь Пресвятой // Бѣдцы, падши, поклонился, хвалячи // Года Бѣга, бо ни единъ предъ тымъ кнзь рускии не въходилъ в землю Ческую. И увидившися з братомъ, веселился, ходячи до церкви Свѣтго Иоанна Злотоустого въ градъ Холмъ.

Глава 17²¹⁷

О ПРИСЛАНИЮ ПОСЛОВЪ ОТ ПАПЕЖА
РИМСКОГО И О ПРИНЕСЕНЬЮ ПРЕЗ
НИХЪ КОРОНЫ КОРОЛЕВСКОЙ
И СКИПЕТРА КНЗЮ ДАНИИЛУ,
И О КОРОНОВАНИЮ ЕГО НА КРОЛЕВСТВО
РУСКОЕ //

Року от Рождества Хрства 1246, ведлугъ // Стриковского. 274

Приѣхали къ кнзю Даниилу, продку кнзеи Острозских, присланы значныи послы от папѣжа римского Инокентия Четвертого: Опиж, опат мезанскїи, и ²¹⁸—бискупъ маденскїи, на Лугдунскомъ соборѣ назначеныи. Принесли ему корону королевскую и скипетръ за его славныи дѣла рицерскии и за звитязства над многими панствами значныи, особливе над Поляками, над Венгерами, над Чехами, над Литвою и над Ятвѣгами, которыхъ завше, наѣзжаячи, бил и пустошил крѣпко, и русскихъ кнзеи // себѣ в послушенство привелъ²¹⁸. Тыи // послы мовили къ кнзю Даниилу папезскїи овыи слова: «Прими, сну, от насъ корону королевства!». И предъ тымъ присылалъ папѣж къ Даниилу бискупа беренскаго и каменецкого з короною королевскою и зъ скипетромъ, але Даниил в той часъ не принялъ, мовячи: «Воина татарская на насъ не перестаетъ, зле живут татаре з нами. Якъ могу принять корону, если твоѣи помочи мѣти не буду». Для того през сихъ другихъ пословъ, приславши корону и скипетръ, папѣж отписал к Даниилу, обѣцуючи ему от себе и помочъ, жебы толко принялъ корону и скипетръ, але и такъ еще не хотѣлъ принять, аж его убѣдила matka, // Болеславъ, полскїи манарха, и ²¹⁹—Самонт, // жмодскїи²¹⁹, бояре лядскїи, мовячи: «Прими

²⁷¹пошли арк. 173 зв.—174 зв. ²¹⁸—²¹⁹див. Передмову, таблицю на с. 25 арк. 175 ²¹⁸Опаскую ²¹⁹зосталъ арк. 175 зв, ²¹⁹а которимъ арк. 176 зв. ²¹⁹иже

королевскую корону, а мы всё тебѣ будемъ помогати противъ пагановъ!».

Теды кнзь Данииль принялъ в Дорогочинѣ корону королевскую и скипетръ отъ Гсда Бга и отъ престола свѣтыхъ апостолъ Петра и Павла, отъ папы римского Инокентія и, ²²⁰—укоронованы отъ своихъ православныхъ епископовъ—²²⁰, засталъ всея Руси, на полудню лежачей, королемъ.

Инокентіи албовѣмъ той папа проклиналъ тыхъ, которые ганили вѣру правовѣрную грецкую, і в той часъ не было гонения на вѣру грекорусскую, ни ганили еи, и овшемъ хотѣлъ соборъ собрати папа, жебы церковь западную, восточную соединити.//

²²²—город, на немъ бывши, названнѣ Раи, пустыи—²²².

Тыхъ же лѣтъ приѣхали татары къ Бакотѣ, которые зарас передалъ Бакоту Милею. Король Данииль послалъ на Бакоту сѣна своего Льва, которые, зѣхавши, поймалъ Милея и з нимъ баскака, и заѣхалъ Бакоту знову // отцу своему, королю Даниилу, и привелъ к нему пойманнаго Милея. Которого за причиною того ж сѣна своего Льва, поручающося, ижъ вѣрными обѣцался быти, ^{a—a} король Данииль. Але Милея, выпущены, знову татаромъ передалъ Бакоту.

Потомъ самъ Куремся, кнзь татарский, пришелъ къ Кремянку и, ничего не учиниши, вернувся, толко двоедушнаго Андрѣя, королевскимъ и татарскимъ отзываютося и мовячого: «Маю грамоту Батѣву», поймали и, забивши его, сердце з него выняли.

Того ж часу отъ татар тыхъ кнзь Изяславъ просилъ татарского воиска себѣ на помощь, хотячи поити // в Галичъ. Татарове ему мовили: «Король Данииль лють естъ, отоиметь тебѣ животъ!» Пошелъ единакъ Изяславъ, собравши своихъ, и вышелъ в Галичъ. О томъ довѣдавшися король Данииль, жалосными, послалъ зъ своими боярами Романа, сѣна своего, на Изяслава. Роман, днемъ и ночью пошовши, зненацка вышелъ в Галичъ. Изяславъ, ни маючи, где утечи, възбѣгъ на коморы церковныя з людьми. Около его гды Романъ стоялъ три дни, Изяславъ, знемогши жаждою, четвертого дня зышелъ. И поймавши его, кнзь Романъ привелъ къ отцу своему.

Потомъ король Данииль пошелъ на Ятвѣги зъ братомъ своимъ и зъ сномъ Львомъ, и зъ // Шварномъ, молодымъ. Пришелъ к нему з Новгородка и Романъ, снѣ, з новгородцами всѣми и с тестемъ своимъ Глѣбомъ, и съ Изяславомъ выслоцкимъ, также и Самовитъ з Мазовши, также и отъ короля лядского Болеслава на помощь судомирцы и раковляне пришли, и стало великое воиско. Самъ король Данииль предъ тымъ всѣмъ воискомъ пошелъ напередъ. Анънадъ ему былъ проводникъ, которому обѣцалъ король не палити его села. Ёхалъ з королемъ снѣ его Романъ.

А гды приѣхали къ селу, названому Болкидища, послалъ тамъ сѣна своего Льва зъ братомъ своимъ Василкомъ. Тыи, обѣхавши тихо, все село высекли, единаго толко живого къ королю привели, который ему // озаимилъ, ижъ ятвѣги собралися в селѣ, названомъ Привища. К тому селу потягнулъ король Данииль,

275
зв.

Глава 18²²¹

**С) ЗВИТЯЗСТВѢ СЛАВНОМЪ КОРОЛЯ
ДАНИЛА ДВОЯКОМЪ НАДЪ ЯТВѢГАМИ
И О БРАНЬЮ ДАНИ ОТЪ НИХЪ, ТУТЪ ЖЕ
И О ЗВИТЯЗСТВѢ НАДЪ КНЗЕМЪ
ИЗЯСЛАВОМЪ**

Потомъ король Данииль съ сномъ своимъ Львомъ, Самоитомъ, кнземъ жмодскимъ, пошелъ на ятвѣги, землю ихъ воюючи. Довѣдавшися Левъ, ижъ Стеикинтъ, кнзь ятвѣзский, осѣклься в лѣсе зъ ятвѣгами, побѣгъ на его, взявши зъ собою часть воиска, и пришелъ къ осѣку. А ятвѣзи выбегли противъ его зъ осѣка. Люде его // конныи отбѣгли, Левъ зас, самъ зсѣвши з коня, почалъ битися зъ ятвѣгами. Што обачиши, Лвовы люде наворачулися къ Лву на помощь. Левъ самага Стеикита копиемъ ударилъ въ щитъ, а потомъ мечемъ его забилъ, тутъ же и брата Стеикентова мечемъ проколол. Ятвѣги почали утекати, а Левъ, зъ своимъ воискомъ доганяючи, много ихъ позабывалъ. Король Данииль вышелъ во дворъ Стеикентовъ, тамъ же кнзь Левъ принеслъ отцу своему, королю Даниилу, оружіе Стеикентова и брата его, оказуючи свое звитязство, з которого король Данииль барзо радовался.

Тутъ же заразъ приѣхалъ отъ ятвѣгъ Коматъ, обѣцуючи // королю Даниилу ятвѣговъ подданство. А ляхи, зазрачи тому, почали прияти ятвѣгомъ, жебы в панство не поддавалися. За што розгнѣвавшися, король Данииль казалъ повоеватъ землю Ятвѣзскую и домъ Стеикентовъ велю погубити, которые и до сего дня стоятъ пусты.

Оттоль пошелъ Данииль до дому и, идучи над озеромъ, виделъ при березѣ гору пенкную и

О НЕВЫПОЛНЕНЬЮ ОБЪТНИЦЫ КОРОЛЯ
ВЕНГЕРЬСКОГО СНУ ДАНИЛОВОМУ
И О ЗВИТЯЗСТВЕ КОРОЛЯ ДАНИИЛА
НАД ЗВЯГЛЕМЪ НАД ЛИТВОЮ
И НАД КУРЕМСЮ, КНЗЕМЪ ТАТАРСКИМЪ

а^б другого селца Оликидища выбегль ятвѣ-
жинъ и дал своимъ знати. А король зъ своими,
справившись, пошоль теды. В концы села
Привища стрѣтили ихъ стрелцы ятвѣзскимъ
и почали стреляти. А корол Даниилъ зъ Лвомъ,
сномъ, крикнули барзо на своихъ: «Сюды, сю-
ды!» От того крику побѣгли ятвѣги. И при-
бѣгши къ своимъ, посередине села знову на-
вернули на короля. Даниилъ тежъ на нихъ зъ
Лвомъ наступовал. Стрелцы крѣпко стреляли,
а воиска оруженныи не приспѣли еще коро-
левы, и, быючися зъ собою, // многіи летали
на землю, бо был лед слизкий зимою. Ятвѣги
почали к воротам уступоватіи и змешалися.
Корол Даниилъ зъ Лвомъ кинулися в ворота и
розбили ятвѣгов, а ятвѣги побѣгли всѣ, наво-
рочаючися. Корол Даниилъ и Левъ инших уте-
каючихъ зъ хворостов сѣкли, и инших вязали,
и много неволников наимали. И зышовшиися зъ
Василкомъ и з Семовитомъ, тѣшилися о зви-
тязствѣ поган.

279 Такъ Даниилъ звитяжилъ гордыхъ ятвѣговъ
и злинцовъ, и криснѣмцовъ, и починцовъ, и
попленили села ихъ, а на Привищахъ заночовав-
ши, побрали ихъ добра и пожгли ихъ дома. На-
завтрее пошли далеи, // жгучи ихъ села и зъ
земли полон беручи, попалили Таусевичи,
223—Буряву, Рамочейка, Мата и Дора—²²³,
и домъ Стекинцовъ, и иншии города попле-
нили. В селѣ Карковичахъ на двухъ дворахъ
великое ставши воиско, не могли всего поѣсти
с—е сами, и кони ихъ наѣвшиися, остатокъ
спалили, и не было ниякои пакости воиску
Даниила, короля, отъ ятвѣгъ, бо страх вели-
кии на нихъ напаль.

279 Тамъ же приѣхали къ королю Даниилу ят-
вѣги, примиря просячи, ижебы неволников
ихъ не забиваль. Теды Даниилъ отишоль отъ
нихъ и пришоль зъ звитязствомъ и славою въ
свою землю.

280 По часѣ немалом корол Даниилъ знову
хотѣлъ поити // на ятвѣги, о чомъ довѣдав-
шися, ятвѣгове прислали своихъ пословъ къ
Даниилу, обѣцуючи ему дан давати и робити,
и города ставляти. Король послалъ к нимъ
Коснятина, названного Положишила, для вы-
бирания дани, которыи брал на ятвѣгахъ дан,
чорныи кони и бѣлое, сребро. Зъ которыи
дани дал корол Даниилъ даръ значныи воеводѣ
лядскому Сигневу для свидѣтельства, жебы
вѣдала Лядская земля, ижъ платили ятвѣгове
дан королю Даниилу, Романовому сну, на при-
поминане вѣчное великого его мужества. Никто
албовѣмъ зъ кнзеи рускихъ такъ не повоевалъ
земли мощно Ятвѣзскои, толко великии кнзъ
Романъ и снъ его Даниилъ. //

Корол венгерскій, риксъ, которыи дал
сестру короля немецкого за Романа, сна Дани-
илова, томъ обѣцаль Романови помагати и дати
землю Немецкую, на што и присягъ матери
его и ему, але николи не давалъ помочи противъ
Генрика. Единъ разъ пришолъ Генрикъ подъ го-
родъ на Романа. И бившиися, а не могучи его
добыти, рекль // Роману: «Много тебѣ королъ
венгерски обѣцуетъ, а не чинитъ ведлугъ
обѣтници. Отступи отъ него ^д—а самъ ^д со
мною на него! Ты мнѣ своякъ, я с тобою по по-
ловицѣ подѣлю землю Немецкую. На томъ
тобѣ поруку поставлю отца, папу рымского
и двенатцать епископовъ». Отповѣдилъ ему
кнзъ Романъ: «Грѣхъ мнѣ и соромъ не слухати
отца своего второго, короля венгерского, и
отступовати отъ него». Зъ тыми Генриковыми
словами послалъ Романъ къ королю венгерско-
му. А королъ ему въ своѣи Венгерскои земли
обѣцалъ города дати, зъ Немецкои вызываючи.
Былъ бовѣмъ в тои часъ Романъ въ Ведню зъ мате-
рию, где голодъ былъ великии, также и коней
люде ѣли. Княгиня, мати Романова, сну //
радила оттоль къ отцу поити. И онъ пошолъ
быль, але ижъ не могль оступленныи зъ мѣста
выйти, единъ панъ именемъ ²²⁵—Берелгеръ,
прозвискомъ Присвел—²²⁵, знаючи Романову
доброту, бо былъ зъ Романомъ на воинѣ, при-
шовши зъ потугою, вывелъ Романа зъ мѣста
²²⁶—и пошолъ къ отцу своему—²²⁶.

По тыхъ часахъ почалъ воину королъ Даниилъ
противъ татаръ за тое, же Куремля^е, кнзъ та-
тарскій, воевалъ на Кремьянець. Надумавшиися
зъ братомъ Василкомъ и зъ сыномъ Лвомъ,
послалъ Дениса Павловича і взялъ Межибоже.
Даниилъ и Василковыи люди воевали Боло-
ховъ, Лвовыи зас-Побоже, людеи, голдуючихъ
татаромъ. А гды настала весна, послалъ королъ
Даниилъ Шварна, сна своего, на городокъ
Сѣмочъ. И всѣ города, // Сѣмочъ, Городискъ
и иншии, за татарамы сѣдячи, побрали, и по

арк. 179 ^а—^апустиль арк. 179 зв. ^бз арк. 180 ^е—^евъ
тыхъ дворахъ арк. 181 ^свідсутне ^д—^дбуд П закреслено,
над нимъ вписано будъ арк. 181 зв. ^еКуремля

Тетереви до Жидчиева²²⁷ Шварнь побралъ. И по немъ пришли белоберезцы и чернятинцы, і всѣ болоховцы къ Даниилу.

Затымъ къ Даниилу прислалъ Миндогъ, кнзь литовский, намовляючи, жебы ишол къ Звяглю, оттол к Києву, обѣцуючи к нему Романа, сна своего, на помочъ з новгородцами и з литвою до Звягля. Корол Данииль з Василкомъ, зъ братом, и зъ сномъ Лвомъ притягнули под Звягль. И послал Данииль сна Шварна з пятиусотъ люде, жебы обышол город, абы никто з города не утекль. Звяглицы, обачивши мало людеи зъ кнземъ Шварномъ, насмѣвались з них. Корол Данииль, не дождавши // литвы, назавѣтрее пришол со всѣми своими къ городу. Граждане, устрашившися, здалися Даниилу, а Даниил зараз город запалилъ, а людеи брату и сномъ, и себѣ поделил. Тогда ж пришол к нему снъ его Роман з Новгородка и литва. А обачивши литва толко головни въ спаленомъ городе, розгнѣвались. И Роман пошол къ отцу, а литва, пошовши, воевали около Луцка. Кнзи тежъ, голдуючи Даниилу, и люди Василковы, Юрьі, Олеза, дворский, и инший, без вѣдомости Даниила и Василка побѣгли за литвою. Литва выбегла противъ ихъ, и гды почали битися крѣпко, литва почала утекати. А Данииловы воиска, женучи за ними, выгнали ихъ въ озеро. И кидалося десять мужей на одного коня, // и такъ утопали, и наполнили трупами и збруями озеро. А люде тамошній ихъ выволокивали и великую з них корысть побрали. И королю Даниилу и Василку саугат албо здобычъ великую послали. Гетманы того воиска литовского Миндогового тыи были хвалны: которыхъ в Черниговской земли великое чинил забоиство, того Данииловы люди забили, и Сирвидъ Русковичъ — тои утекль, и иншихъ многих тамъ побито и поимано. За которое звитязство Даниил и Василко хвалили Гсда Бга, радуячися.

Потом Куремся, кнзь татарский, без вѣсти пошол на Даниила, будучого в тои час в Холмѣ. Куремса, не перешовши Стыра, послал люди свои // к Володимеру, гдѣ былъ Василко, збираючи воиско. Тамъ же, выѣхавши зъ городу, володимерцы билися крѣпко з татарами, прогнали татаръ, ажъ татаре, прибѣгши к Куремсѣ, ознаимили крѣпость володимерцовъ. А Данииль и Василко збирали воиско на татар. В томъ часѣ загорѣлся Холмъ, зъ неопатрѣности едной бабы запаленъ. Люде, здалека видячи великою зару огня, всѣ в лѣсы

утекали, разумѣючи, же татаре мѣсто палят, за чимъ Данииль не могль людеи на воину собирати. И згорѣло мѣсто Холмъ з жалемъ людеи великим. Данииль, жалосны, поѣхалъ к Василку в Володимеръ, на Бга печалъ вьскидаючи. Тамъ собрали мало дружины. Оттол выѣхавши, // люде Василковы напали на татар и, побивши ихъ, поотнимали неволниковъ. Куремся самъ стоялъ под Луцкомъ. А Луцкъ²²⁸ — по звоеваню от Батия²²⁸ не мѣлъ крѣпкои огорожи, и много тамъ збѣглося было людеи. Изъближившия Куремся къ Луцку, не могъ реки переити, бо вода была велика, и хотѣлъ через мостъ поити, але^е луцкий люде отсѣкли мостъ. Куремся поставилъ пороки отбивати людеи, але самъ Гсдъ Бгъ учинил оборону чудовне, бо вѣтеръ великий, поставши, пороки гналъ на татаръ и на них камене оборочал, и их же било, и поламалися пороки. Такъ Бгомъ прогнанныи татаре, ничего не справивши, отишли въ сваи станы, ²²⁹—то естъ в наметы²²⁹. //

Глава 20²³⁰

О ПОЧАТКУ И О ЗАЦНОСТИ МѢСТА
ХОЛМА О ПОВОЕВАНЮ МѢСТЪ РУСКИХЪ
И ЛЯДСКИХЪ ОТ БУРУНДУ,
КНЗЯ ТАТАРСКОГО

Поневажъ воспомянулисмо выше о згорѣнью мѣста преславного Холма, скажемъ тутъ, якимъ способомъ и коштомъ збудовал тое мѣсто Данииль. Ещѣ гды кнзь Данииль княжилъ в Володимери, збудовал мѣсто Угроскъ і поставилъ в немъ епископа. А едного часу, ѣздячи по полю на ловы, обачилъ мѣсто сличное и лесное на горѣ високои, школо его поле, и спытал // тамошнего члвка: «Якъ тое называється мѣстьць?» Онъ ему отповѣдилъ: «Холмъ называється». Улюбилъ тое мѣстце Данииль и послалъ на немъ збудовати город малыи. Обѣцал такъ учинити Гсду Бгу и збудовал тамъ малыи город и церковь во имя Свто Иоанна Злотоустаго. Потом, обачивши, ижъ Гсдъ Бгъ ему в томъ городѣ поспѣшаеъ, почаль призывати на мешкане в тои город русь, нѣмцов, иноязычниковъ, ляховъ, и збиралися день от дня болше. И мастера всяки, ремесники, седелники, лучники, из татаръ прибегали, золотари, котляры и инший, и наполнили поле все около города.

И поставил // в мѣсте Холмѣ великимъ коштомъ церковь Свто Иоанна Злотоустаго такимъ строемъ: четыре коморы з каждого угла,

переводстояне тых комор на чотырех головахъ члвческих, выбитых от мудрыхъ ремесников. Иконы albo образы три рымскихъ, скломъ уробленыи. При въходѣ въ олтарь стояли два столбы з цѣлого камня, и на нихъ комора была, которую верхъ звездами золотыми на лазуры украшен. А помость внутрнии былъ злитыи з мѣди и зъ олова, отлισταючися, якъ зеркало. Двери еи украшенъ каменемъ галицкимъ и бѣлым, и зеленымъ холскимъ^ж тесанымъ, рѣзаны от мудрого ремесника Авдѣа. Комора была украшена розными фарбами, // на передѣ еи здѣланъ образ Спасов, а от полночи свѣтыи Иоаннъ Златоустыи. Такое украшение были^с, ижъ всѣ дивилися тои сличности. Образы Спаса и Пресвятои Бѣдцы, и свѣго архистратига Михаила, которыи зъ Кіева сестра ему Феодора дала, перлами и инымъ дорогимъ каменемъ и золотомъ приоздобивши, в тои церкви поставил. Привез тежъ з Кіева до тоеи церкви звоны, а иншіи повыливалъ в Холмъ. Тое все погорѣло з церковьюю тогды, коли мѣсто горѣло, един образъ чудотворныи свѣго Михаила зостал.

До того поставил Даниилъ вежу высокую посерединѣ мѣста Холма, зысподу мурованную, всю з дерева тесанную, // бѣлую, якъ сыръ, възвыш локтій пятнатцать. Под нею²³¹—колодезь сажнеи пятнатцат^{—231}. Поставил хоромы прекрасныи і в них мед, зъ огня выходячи, якъ смола. Насадилъ сады сличныи. Тамъ же постановилъ церковь Свѣтых Безребрениковъ, в которомъ чтыри столпы, от цѣлого камня тесаного, держащиі верхъ.

В тои же церкви олтарь свѣго Димитрия пред дверми богоцѣнными. Того олторя стоит тис, здалека принесенныи от города, поприще постановилъ, столпъ каменныи и на немъ орелъ каменній выбитыи. Высота того каменного орла десять локти з головою и с подножкомъ двенатцать локтии.

Тои город Холмъ так отвсюл укрепил, ижъ и Батиі, всю землю Рускую // повоевавши і всѣ города рускіи подобывавши, города Холма не могъ добыти Тои город преславныи под часъ воины Куремсы вес згорѣлъ, которого барзо жаловалъ Даниилъ, але не могъ его тогды разъ будовати за воиню татарскою, ажъ потомъ знову тои город Холмъ збудовал Даниилъ и поставил в немъ церковь великую Пресвятои Бѣдцы, и украсилъ еи, и освятить Иоанномъ, епископомъ, и надал до неи чашу дивную, которую привез з Венгеръ, мрамуровую, багранную, мудро рѣзанную, змѣевы головы около еѣ рѣзаны.

Сказавши тое о збудованю и о ссозженю славного города Холма, далѣи о войнахъ поч-

немъ знову повѣдати. // Корол Даниилъ з вышъменованнымъ кнзем татарскимъ Куремсою завше безпечне воевал и не боячися. Але потомъ притягнул Борундаи, безбожныи злыи кнзь татарскіи, з великою потугою полковъ многих татарских, стал на Куремсиныхъ мѣстахъ и послал послов своихъ къ коралю^а Даниилу, мовячи: «Иду на Литву! Если хочешъ от мене покою, иди со мною на Литву!» Даниил, погадавши з братом и зъ сномъ Лвомъ, ижъ не будетъ добро, если самъ поѣдетъ, послал брата своего Василка вмѣсто себе и людеи своих з нимъ, и проводилъ до Берестья. Тамъ помолился пред образомъ Спасовымъ, которыи стоит в городѣ Милниці в церкви Пресвятои Бѣдцы, обѣцуючи украсити тои образъ, отпустилъ^і // брата Василка, ѣдучи за Борундаемъ, знашол на едномъ мѣсцу литву. И побивши ихъ, привел сагаты albo корысть Борундуеви. Принявши, Борундуи похвалилъ его, мовячи: «Добро, же-сь пришолъ»^{і-і}. И ѣздячи Василко з Будундуемъ, литву воевали и Ятвѣзскую землю.

А кароль^а Даниилъ пришол к Волковску, шукаючи Воишелка и Тевтила, которыи зраду учинили брату его Роману, и хотѣл ихъ иняти, але не нашолъ, взял там кнзя Глѣба і в чести его держал. Посылал тежъ и инде^к—людеи своих^к Даниилъ шукати тых зрацтовъ и^а, не нашовши, хотѣл ити до Гродна, лечъ слышавши, ижъ татаре в земли Ятвѣзскои, зостал в Милниці.

По воеваню татар // за двѣ лѣта учинилася была тишина по всеи земли. Тых часовъ тихихъ Василко отдавал дочку свою Олгу за кнзя Андрѣя Всеволодовича къ Чернигову. И учинил веселѣе в городъ своемъ Володимери, на которои^ж был корол Даниилъ зъ двома сынами своими, зъ Лвомъ и з Шварномъ, и много кнзем и боярь там же было.

При веселю томъ пришла вѣдомость, ижъ Бурундуи: знову к нимъ идетъ. Которою вѣдомостью барзо зафрасовался король Даниилъ. Тамъ же прислал к ним Борундуи: «Уже есте мои покоинныи, стрѣтайте мене, а кто мене не стрѣтитъ, тои воину подноситъ на мене!». Василко теда поѣхалъ зъ Лвомъ, а Данило послалъ вмѣсто // себе епископа холмского Иоанна на стретение Борундуя. И стрѣтили его у Шумска, принесли ему дары

арк. 182зв. ^свідсутнє ^жхолскимъ (?) арк. 183 зв. ^збыло арк. 184 зв. ^ккоролю арк. 185 ^іотпустилъ ^{і-і}Хотай и братъ твой не пришол ^акороль ^{к-к}відсутнє ^акатором

великии и питие дорогое. Бурундаи на них розгнѣвался и рекль Василкови: «Поневажъ мои есте спокойнии, роскидаите жъ всѣ свои города!». Што слышачи, епископъ з великимъ страхомъ стоялъ. Левъ теды зараз Даниловъ роскидалъ острожокъ. А Василко послалъ рыхлѣ епископа, даючи знать Даниилу о такомъ опалѣ albo гнѣве Бурундуевом. Тое послышавши, Даниил поѣхал през Лядскую землю до Венгеръ.

289 зв. Борундаи зас пошол къ Володимеру и, ставши на житах, почал мовити Василку, абы роскидалъ город Володимер, абы в немъ оборону не было. Василко, не могучи барзо роскидати, бо город великъ и укрепленъ былъ, // казал запалити, и згорѣлъ вес город Володимер. «—Назаветрее^о приѣхал Бурундуи^н и, обачивши весь згорѣлыи Володимеръ^р, пилъ и ѣлъ на дворищи Василковомъ и начо- вал тамъ. Назаветрее прислалъ Борундаи къ кнзю Василку татарина именемъ Баимура, розказуючи, абы до конца роскопалъ былъ город. Отповѣдил Василко: «Твори, что тобѣ розказана^с». И роскоповал город татарин, знакъ чинячи звитязства.

Оттол пошол Борундаи къ Холму, взявши Василка зъ собою зъ его боярами. И ставши далека от Холма, а видячи, ижъ крѣпокъ и людьми военными и стрелбою утвержень так, же не можна его взяти, рекль Василкови: «Сеи городъ есть твоего брата, поиди, вели тымъ, которые в городѣ заперлися, жебы мнѣ передалися!». И придал Василкови трех // татариновъ, Каичѣя, Ашика и Белюя, и Хому, толмача, умѣющого поруску, абы слухалъ, што будетъ Василко мовити. З тыми пошол Василко под город Холмъ, взявши в руку камене малое. И пришовши под город, почалъ мовити голосно, штобы и татаре слышали: «Холопе Костянтине и холопе Лука Ивановичу, которые держите брата моего сеи город! Передайтеся Бурундаю!» Тое рекши, кинулъ тихо каменець на землю, тымъ знакомъ означаючи, жебы не передавалися. Смотрили з города пилно на Василка и думали, якъ отказать, не разумѣвши его знаку. Потомъ другиі и третіі раз, тыи жъ слова рекши, кнзь Василко з рукъ пускалъ // на землю камене. Костянтинъ, от Бга вразумленъ, знакъ Василковъ зрозумѣвши, отповѣдилъ з валу, мовячи голосно: «Иди, Василко, прочъ, дамъ тобѣ в голову каменем! Ты уже не Данииловъ братъ, але татарскии, на Даниила с татарми воуещь!». Тое все услышавши, татаре пошли от города и сказали Бурундуеви слова Василковы и з города мовленныи.

Теды Бурундаи зараз пошол от Холма къ Люблину. Люблинъ взявши, пошол къ Завихосту. И, нашовши бродъ на Висль, перешли Вислу и почали воевати землю Лядскую. Пс- томъ пришол къ Судомуру. Оступили весь город и поставили свою около города огорожу, и пороками и стрелами били на город четыре дни, не даючи з города // ни выникнути. 291 В четвертыи денъ збили забрала, полѣзли лѣст- вицами в город і, вѣлѣвши два татарини з корвою, сѣкли людеи по мѣсту. И никто имъ не оперлся от страху. Единъ толко убил лях татарина, але зараз и самъ от другого забить, а всѣ ляхи побѣгли в замокъ. Але ижъ мость былъ узкий, едни подавилися на мость, а другиі попадали с моста, якъ снопы. До того от огню загорѣлся замокъ и город. Людеи иншиі до церкви преславної, з каменя бѣлого теса- ного уробленои, многиі збѣглися. А ижъ у тоеи церкви былъ верхъ деревянныи, запалил- ся, и тамъ погорѣло много людеи, сповѣдав- шися и причастившися у духовныхъ, // которыхъ 291 зъ ними жъ в церкви были. Затимъ пошли со крестами всѣ свѣцкии, поубиравшися въ все- силныи одежды, на сподкане Борондая зъ плачемъ великимъ, и посадили их татаре на болоню, где два дни седѣли. Третьего дня всѣхъ от мала до великанешадно позабавали татаре, ни едного не зост авивши.

Оттоль пришли къ Лыску городу, з кото- рого городу иншии людеи можнѣвши в лѣсы поутекали, бо не крѣпокъ былъ город. Для того Бурундаи тои городъ зараз взялъ, всѣхъ людеи, которыхъ в немъ были, выстинал. И такъ Судомирскому князству конецъ сталъ. А Борун- даи з великими корыстями вернулъся в свои вежи albo въ станы и пошол прочъ. //

Глава 21²³²

292

**О ПРИМИРІЮ И О СВАТОВСТВѢ КНЗЯ
ЛИТОВСКОГО МИНДОГА
З КОРОЛЕМЪ ДАНИЛОМЪ И О ВОЕВАНІЮ
ЗЕМЛИ МАЗОВЕЦКОЙ И ЛЯДСКОЙ,
И ЛИТВЫ ОТ РУСКИХЪ ВОИСКЪ,
О ПОСТРИЗѢ В ЧЕРНЦЫ КНЗЯ
ЛИТОВСКОГО ВОИШЕЛКА
И О ЗАБИТІЮ МЕНДОГА И ТРОИНАТА,
И ТЕВТИВИЛА, КНЗЕИ ЛИТОВСКИХЪ**

По тых часахъ, року от Рождества Хрстова 1262, крол Даниилъ учинивъ примире з Мен- догомъ, кнземъ литовскимъ, и отдалъ Мин- догъ дочку свою за сна Даниилова Шварна. Того жъ Шварна Даниилъ выправилъ з Мен- догомъ на воеване Мазовши. Мендогъ зъ Швар- номъ // в навечерие Рождества Предитечева 292 напали на несподѣванного Семовита, кнзя зв.

жмудского, въ фолворку Язовшу. Тамъ же Шварно своею рукою забилъ Семовита, а сна его Конрата поималъ Мендогъ и за окупъ того жъ року отдалъ. Оттоль Мендогъ з литовскимъ, а Шварно з рускимъ воискомъ всю землю Мазовецкую и часть Куявскои земли побурили и попалили и з добыткомъ великимъ людеи и стад конскихъ и товарачихъ до своихъ сторонъ вернулись.

293 На другии рокъ знову не толко Мазовшу, але и за Вислою Ловицкую землю, и иншии людскіи города рускіи воиска з литовскими пустошили такъ, ижъ и Болеславу Вьстыдливому, кнзю краковскому и сердомирскому, душно было. И знову з великимъ полономъ и з корыстю // воиска руские и литовскіи вернулись додому.

293 Потомъ межи Русю и Литвою почалася война такимъ способомъ. Вспомянувши Мендогъ, ижъ Василко воевалъ землю Литовскую, послалъ воиско на Василка, котрое, пошовши, воевало около Каменя. Василко самъ на нихъ не пошел, сподѣваючися другого, большого литовского воиска, ^м—але послалъ, але послалъ ^м на нихъ своего Желислава, Стефана з людами. Тыи гонилися за литвою до Ясалды и не угонили ихъ, бо мало ихъ было, и з малымъ полономъ побѣгли. Затымъ другое воиско литовское воевало около Мелницы, над которымъ воискомъ былъ гетман ²³³—Миновичъ Жекодбыжадь ^у—²³³, // и взяли полона много.

293 За тыми самъ Василко зъ сномъ своимъ Володимеромъ и з боярми погналъ и, догнавши ихъ у Невля, города, при озерѣ, побили ихъ такъ, ижъ ни единъ живъ не осталъ, бо не было куды утекати за озеромъ. Которыи и хотѣли утечи, потонули. З которого звитязства и кнзи пинскіи Феодоръ, Диомид и Юриі, веселячися, приѣхали к Василку з питиемъ, допомагаючи ему веселя з звитязства. Потомъ розѣхалися тыи до Пинска, а Василко до Володимера.

294 Оттол Василко послалъ к королю Даниилу подарки зъ корысти через Бориса Изѣболка: кони з сѣдлами, щиты, сулицы, шоломы, то есть прибицы^ф. Данииль, тѣ дары принявши, утѣшился о здоровю // брата своего Василка и сыновца.

По тых часахъ зѣзды учинили Даниил і Василко и сны ихъ з Болеславомъ, кнземъ полскимъ, и учинили границу землямъ Рускои и Лядскои, на томъ собѣ и присягли.

Миндогъ, кнзъ литовскіи, отдавши свою дочку за Шварна, сна Даниилова, а самъ выгнавши своихъ сновцов и самодержцемъ учинившись, разгордѣлся, никого противъ себе не ставячи. И отступилъ от лядскои вѣ-

ры, которую для обороны от ляховъ на сновца принялъ былъ, якъ выше реклося. Мѣль двохъ сновъ, Воишелка и Чида. Воишелку Миндогъ пустилъ Новѣгородокъ, и тамъ княжилъ Воишелкъ, а былъ окрутныи, людеи забивал. Которого дня // кого забилъ, того дня и веселье 294 было, а которого дня не убилъ члвка, того дня 3в. былъ невесел. Потомъ Воишелкъ, уваживши нестатечность сего свѣта и страхъ Бжиі, взялъ до сердца своего, оставилъ отца и княжение свое и ²³⁴—пришелъ до короля руского—²³⁴ Даниила ²³⁴—до Холма—²³⁴, принялъ свое крещение. Оттоль пошолъ до Галича и, пришовши тамъ в монастырь къ Григорию Полонину, архимандриту, в тои часъ свтблivityю жития славному, принялъ от него иноческіи чинъ. Тамъ же мешкалъ три лѣта статечне в монастырь.

По трех лѣтахъ, взявши Воишекъ блгословение у Григоря, архимарита^а своего, пошолъ до Свтои Горы. А для небезпеченства в тои часъ в тых земляхъ не могучи проіти, вернулсѣ // назад, пришелъ в свои Новгородокъ, поставилъ 295 себѣ монастырь на рецѣ Нешнѣ ^ч ²³⁵, межи Литвою и Новгородкомъ, ²³⁶—в которомъ мешкалъ з килканадватцатю^ч чернцов, в побожности живота чернеческаго—²³⁶. Отець его Миндогъ укарялъ его за такое житие, за тое онъ отца барзо не любилъ.

Того ж часу умерла княгиня Миндолгова. Тужачи барзо по неѣ, Миндогъ послалъ по свою етровъ, сестру княгини своеѣ, жону Довмонта, налщовского кнзя, жебы приѣхала на погребъ своеѣ сестры, а его княгини. А гды она приѣхала, улюбилъ еѣ Мендогъ и, хотячи еѣ себѣ за жену взяти, реклъ до неѣ: «Сестра твоя, а моя жена, умираючи, просила мене, // абымъ 295 взялъ тебе за жону». И приневолилъ еѣ зъ собою жити. Тое услышавши, Довмонть барзо зафрасовался и мыслилъ помѣститися над Мендогомъ своеѣ зелживости, але не могъ явне, бо Мендогъ былъ потужнѣиши, нижъ онъ. Змовилсѣ теды з Троинатомъ, сестренцемъ Миндоговымъ, которыи в тои часъ въ Жмудскои земли пановалъ. И настоялъ на вую своего, и сприглись^ш убити Миндога. А гды

^н—^п П вписано над рядкомъ арк. 185 зв. ^о назавтрее арк. 186 ^н—^п въ Володимерь ^р відсутне ^с розказано арк. 188 ^м—^т але послалъ ^у Жекодвизадь ^ф прибицы арк. 188 зв. ^х архимандрита арк. 189 ^ч Немнѣ ^ч килканадцатю ^ш сприсаглиса

Мендогъ послалъ всѣ свои воиска литовскии за Днепръ на Романа, кнзя бранского, з которыхи пошол и ²³⁷—Довмантъ яко Миндогов голдовникъ, усмотривши чась, упросился для пилнои потребности у Миндогового гетмана зъ своими // и вернулса назад. И зъѣхавшися з Троинатом обадва зъ своимъ людомъ, напали на несподеванного Миндога^{—237}, спячого, и забили его, а при немъ и двохъ сновъ его, Рукля и Рѣпикасса, позабавали.

Послышавши о забитю отца своего, Воишелкъ, чернець, побѣгъ от Новгородка до Пинска и тамъ жилъ в монастырѣ Пинскомъ, а Троинат, сестренець Миндоговъ, почал княжити в Литовскои и Жмодскои земли. Року от Рождества Хрстова 1263 послал тежъ Троинатъ заразы до своего брата Тевтивила, кнзя полоцкого, хотячи с нимъ розделити по половине князство Литовское. А гды приѣхал Тевтевил, // думалъ зъ своею русью убити Троината, которую дому^т Тевтевилову его ж бояринъ Прокопій, полочанин, ознаимил Троиноту. Што послышавши, Троинатъ упередил, убилъ Тевтивила, брата своего, и опановал его Полоцкое княжение. Але змовившися чтыри вѣрныи слуги Мендоговы, и Троината, идучого до лазни, убили, а сами утекли в Пинскъ до Воишелка, чернца.

Глава 22²³⁸

О ВОИШЕЛКУ, ЯКЪ, ПОКИНУВШИ ЧЕРНЕЦСТВО, СТАЛЪ КНЗЕМЪ ЛИТОВСКИМЪ И ПОМЪСТИВСЯ ОТЦА СВОЕГО ЗАБОИСТВА, О СМЕРТИ КОРОЛЯ ДАНИЛА И ВАСИЛКОВОИ КНЯГИНИ, О ВОИНѢ РУСИ З ЛЯХАМИ И О ЗАБИТЮ ВОИШЕЛКА, // ¹⁰—З СТРИКОВСКОГО—¹⁰

Такии забоиства обачивши, кнзи и бояре литовскіи, боячися през междусобное забоиство упадку своему княжению Литовскому, зъѣхалися до Кернова, раду учинили обрати себѣ кнзя и по розныхъ умовахъ всѣ згодне постановили Воишелка, чернца, сна Миндогового, яко власного дѣдича просити албо и силою взяти на Литовское княжение. Выправили теды пословъ до Воишелка Мендоговича, на тои час мешкаючаго в манастрѣ Пинском, взываючи и просячи его на княжение. Онъ долго отмавлялся званиемъ своимъ от Бга иноческимъ, але зневолены гвалтовную упадаючаго панства Литовского // потребою и прозбою великою панов литовскихъ выѣхалъ з монастыря Пинского до Новгородка. Оттоль

з людомъ приѣхал до Корнева, где всѣ его бояре и посполство вдячне принявши, з радостію посадили на столицы великого князства Литовского, Жмодского, Новгородского, Полотского и Курляндьского.

Зоставши Воишелкъ великимъ кнземъ литовскимъ, жилъ побожне в чернечомъ законѣ, въ княжиних одождяхъ ходячи, носил завше клубукъ на головѣ. А мстыячися отца своего Миндога забитя, многихъ пановъ, боярь позабавал, и иншии зас утекали от него, которых он имѣния своимъ роздовалъ, и многіи собрал // себѣ скарбы. З Василкомъ и з Шварномъ, кнземъ дорогоцкимъ, в великои жилъ приязни. З которымъ то кнземъ зъ Шварномъ Воишелко на Лядскую землю наезжали вишир і вдолжъ, пустошачи и палячи, и Ильжу мѣсто спалили.

Того ж часу впал в болезнь Данило, корол рускии, в которой и преставился року от Рождества Хрства 1266, продокъ кнзеи Острозскихъ и Заславскихъ. И положили его з великимъ плачемъ в церкви Пресвѣтои Бдцы в Холмѣ, которую самъ постановил был. Сеи корол барзо храбрыи, добрыи, братолюбивъ и хрстолюбивъ, многіи города // и церкви побудовал и помуровал, ²³⁹—якъ выше о немъ написано^{—239}.

Рокою^а предъ тымъ была комета, звѣзда хвостатая страшная, которая тривала през три мѣсяци.

Того ж року межи татарми было великое замѣшане, сами межи собою билися, и было убитыхъ безчеленное множество.

В том же лѣте преставилася великая княгиня Василковая Елена, и положили тѣло еѣ в церкви Пресвѣтои Бдцы, въ епископии Владимерской.

Потомъ Шварно, кнзь дрогицкии и луцкии, з Воишелкомъ, кнземъ литовскимъ и жмодскимъ, собравши великии воиска рускии и литовскіи, воевали около // Скаришева и около Вывыжі, Торжлу, и взяли много користей и полону. Болеслав, монарха полскии, послал до Шварна, мовячи: «Безъ вины нашеи землю мою за што повоевал еси?» Отповѣдилъ Шварно: «Не я, але литва воевала» Реклъ ему посель от Болеслава: «На литву не жалую, бо они з нами не мают покою, а ты покои розорвалес, Бгъ тебе судити будетъ, а на нас также не здивуи!». И собравши Болеслав воиско, послал воевати около Холма, и мало що взяли, бо вперед люде довѣдавшися о них, давали имъ отпоръ. Шварно зас, побѣгши з Новгородка и собравши вскорѣ // воиско, з Василкомъ, стріемъ своимъ, и зъ сномъ его Владимеромъ,

воевали около Люблина и около Бѣлои и, много побравши полону, вернулись. И ляхи, около Черной воевавши, вернулись додому.

Потомъ Болеславъ полскіи прислалъ послы къ Василку, абы, зѣхавшиися до Торнова⁶, з нимъ розмовили о покою. Василко рад на тое преизволилъ, и поѣхалъ Василко до Тарнога. А гды былъ у Грабовцы, слышалъ, ижъ ляхи, не ждучи Василка и не идучи на сеимъ до Тарнова, учинили мѣжи собою сами раду, пошли къ Белзу і воюють Рускую землю. Василко, тое услышавши, рыхло пошелъ зъ Швар-

300 номъ // и з сномъ своимъ Владимиромъ зъ Грабовца. И, пришовши къ Червенои, обачили, ижъ села горять, ляхи воюють и палятъ. Пустилъ Василко людеи своихъ, которые ляхов и иншихъ много побили, иншихъ поймали, а войско лядское, устрашившиися, назадъ пошло. За которыми Василко послалъ сновца своего Шварна зъ сыномъ своимъ Володимеромъ и приказалъ, жебы помалу ишли за ляхами, зжидаячися, а якъ ляхи роздѣлятся, жебы на нихъ ударили. Але Шварнъ, того росказаня не слушаючи, впередъ пошелъ зъ своими многими людьми и, не дождавшиися, поки ляхи выдутъ с тѣсныхъ // мѣсть, ^а и и^а Володимера с полками ждучи, ударилъ на ляховъ. А ляхи, обернувшиися, кинулися на Шварна. И поневажъ тѣсное мѣсце было, а другіи хотяи прибѣгли полки, не могли за тѣснотою мѣста Шварну помочи дати, звитяжили ляхи Шварна, и много руси, бояръ и простыхъ, позабивали. Тамъ же и двохъ сновъ тысяцкого, Лаврентія и Андрѣя убили, а Шварно зъ малою дружиною прибѣгъ до Василка. Зганилъ ему Василко, же его не послушалъ и такъ людеи потратилъ.

300 По тои воинѣ Болеславъ зъ Василкомъ и з Шварномъ учинилъ примире и почали знову в городъ с собою жити.

301 Потомъ Воишелкъ отдалъ свое // Литовское княжение зятю albo швагру своему Шварну, мовячи: «Согрешилемъ много предъ Бгомъ». А самъ пошелъ до Угровска в монастырь Свѣтого Даниила и тамъ жилъ, взявши на себе знову иноческую одежду, и призвалъ къ себѣ з Галицкаго монастыря своего наставника, архимандрита Григорія, которые, приѣхавши, знову его утвердилъ в житіи иноческомъ.

Тыхъ же часовъ ²⁴⁰—Левъ, снъ Даниила представльшегося, столицу отца своего осѣвши, прислалъ к Василку—²⁴⁰, повѣдаючи ижъ: «Хочо с тобою вѣдитися, а жебы и Воишелкъ тутъ же былъ». Василко ознаимилъ тое Воишелку, а Воишелкъ боялся Лва, же з нимъ // мѣлъ предъ тымъ заводъ и гнѣвъ за границы Рускіи и Литовскіи. Василко Воишелку ручился, ижъ ему Левъ ничего злого не учинитъ. И такъ Воишелкъ

поѣхалъ къ Василку въ Володимеръ и сталъ у монастырь Свѣтого Михаила. Тамъ же приѣхалъ и Левъ, сыновець Василковъ. По розмовѣ сполноі просилъ тыхъ всѣхъ кнзеи Марколтъ, нѣмецъ, ²⁴¹—панъ рускіи—²⁴¹ на банкетъ, справа умерлого короля Даниила. Тамъ же всѣ были веселы. Василко, подпивши, поѣхалъ додому спати, Воишелкъ поѣхалъ до монастыря. Потомъ приѣхалъ в монастырь Левъ и реклъ Воишелку: «Напиимося еще!». А скоро вышолъ к нему Воишелкъ, заразъ // Левъ его с подученя дияволскаго забилъ, завидуючи тому, же Шварну далъ князства Литовское. Чого довѣдавшиися Василко, барзо жаловалъ. И положили тѣло его тамъ же в монастыре, в церкви Свѣтого архистратига Михаила.

Глава 23²⁴²

О СМЕРТИ КНЗЕИ РУСКИХЪ ШВАРНА
І ВАСИЛКА, О ЗАЛОЖЕНЮ МѢСТА ЛВОВА,
О ПОВОЕВАНЮ ЯТВѢГОВЪ,
О ВОИНѢ КНЗЕИ РУСКИХЪ И ТАТАРЪ
ЗЪ КНЗЕМЪ ЛИТОВСКИМЪ ТРОИДЕНОМЪ
И О ЕГО ОТ СВОИХЪ ЗАБИТЮ, ТУТЪ ЖЕ
О ЗБУДОВАНЮ КАМЕНЦА ЛИТОВСКОГО
И О ЛАВРИШѢ, ЧЕРНЦЫ-КНЗѢ //

Шварнъ по Воишелку немного в Литвѣ княживши, преставилъся, и положили его тѣло въ церкви Пресвятои Бдцы въ отчомъ гробѣ. Потомъ в Литвѣ княжилъ Троиденъ, кнзь беззаконныи. По тыхъ часахъ преставилъся благовѣрныи кнзь володимерскіи Василко Романовичъ, и положили его тѣло в церкви Пресвятои Бдцы въ епископії владимерской. На его столицы въ Володимери сѣлъ снъ Василковъ Владимиръ, а Левъ Даниловичъ по отцы своемъ, король Даниилъ, сидѣлъ в Галичѣ и в Холмѣ, и заложилъ на свое имя мѣсто славное Лвовъ. По смерти стріица своего // Василка и брата Шварна широко і велможне пановалъ зъ братомъ своимъ Романомъ. А тыи всѣ были продки кнзеи Острозскихъ и Заславскихъ.

Затымъ Левъ, завоевавшиися зъ ятвѣгами, пошелъ на нихъ зъ князми зъ Володимеромъ⁶ Василковичомъ и зъ Мьстиславомъ, кнземъ луцкимъ. А ижъ зима настала, сами не пошли,

арк. 189 зв. ^идуму арк. 190 ^ю—^ювписано на полі арк. 190 зв. ^арокомъ арк. 191 ^бТарнова ^а—^ани арк. 193 ^бП виправлено з володимерскими

але послали своїх гетманов зъ воїскомъ: Левъ послалъ Андрѣя Путивльца, Владимиръ — Жаслава, а Мьстиславъ — Владислава Ломоногого. Тыи всѣ, пошовши, взяли Злину и много користи и полону набрали. Собралися были на нихъ ятвѣги, але, видячи рускую силу великую, не смѣли битися. И такъ зъ звитязствомъ и з великою користью, // и з полономъ

303
зв.

вернулися гетманове къ своимъ кнзємъ.
За ними заразъ кнзи ятвѣзьскіи Минтеля, Шурпо и Пестиля прислали къ кнземъ рускимъ, просячи ихъ о примире. Кнзи ледве учинили з ними примире, и рады были тому ятвѣги.

В Литвѣ, гды Троїден княжилъ, зъ Львомъ мешкалъ въ великой любви, и з Владимиромъ в незгодѣ мешкалъ для того, ижъ Владимеровъ отць Василкя забилъ трехъ братовъ Троїденовыхъ. И пославши Троїденъ воїска на Владимира, все лѣто з нимъ воевался. Потомъ Троїденъ, розорвавши изъ Львомъ покої, послалъ воїско свое і взялъ городъ Лвовъ кнзя Дорогичин на самыи Великъден, і всѣхъ, в городѣ будущихъ, позабавали. О тое розгнѣвавшися кнзъ Левъ, послалъ до цря татарского Менгу-Тимора, просячи о помочъ // на литву. И даль ему Менгу-Тиморъ Агурчина, воеводу, зъ воїскомъ, и заднѣпрскихъ кнзей далъ ему на помочь: Романа добрынского съ сномъ Ольгомъ, Глѣба, кнзя смоленского, и иншихъ много кнзей. Тогда бовѣмъ всѣ кнзи были въ воли татарскої.

304

304
зв.

Зимою теды пошли кнзи Левъ, Владимиръ и Мьстиславъ, з ними жъ знялися кнзи пинскіи і туровскіи. Пришовши къ Слуцку, знялися зъ татарми и пошли всѣ борзо къ Новгородку, а перешовши реку Сиярѣчу, справилися. И ишли татаре правою стороною, а Левъ лѣвою къ городу, и стали околѣ его. А Мьстиславъ еще не притягль былъ, забавилъся, идучи отъ Копыля, воевалъ Польсье. Также Романъ и Глѣбъ и инъшии заднѣпрскіи кнзи не притягли // были. Левъ, не сказавши братиї своєї, Мьстиславу і Вьладимеру, взялъ Новгородокъ мѣсто, а детинца або замку не взялъ. Назавтрее пошли кнзи Романъ добрянскіи і Глѣбъ смоленскіи зъ великою потугою, и иншии кнзи, а обачивши, ижъ хитре Левъ учинилъ, не ждучи ихъ взялъ городъ, а они думали, взявши Новгородокъ, далей ити в Литву воевати, за тое и братия Львовъ, Мьстиславовъ і Вьладимеровъ,

і всѣ кнзи розгнѣвавшися, не идучи далей, вернулися всѣ до домов. Владимиръ звалъ к себѣ тєстя своего кнзя Романа, лечь онъ самъ не поѣхалъ, сна своего Ольга с нимъ послалъ.

Затымъ пришли прусы къ кнзю литовскому Троїдену для неволѣи немецкої. Онъ ихъ принялъ // и посадилъ ихъ часть въ Городне, а часть въ Слонимѣ. Левъ засъ зъ Владимиромъ, пославши воїско свое въ Слониму, побрала ихъ, жебы земли не посѣдали.

305

Потомъ Троїденъ послалъ Спурта, брата своего, зъ воїскомъ своимъ, который воевалъ околѣ Каменя, Владимерового города, а Владимиръ взаємъ послалъ свое воїско. И възняли Троїденъ городъ Руриискъ²⁴³ на рѣцѣ Немнѣ и села околѣ его побрала. Затымъ взяли зъ собою примире.

Потомъ Владимиръ почалъ думати, гдѣбы за Берестьемъ городъ поставити, поневажъ тамъ земля по Романѣ лѣтъ осмьдєсять запусѣлая стояла. // Надумавшися, послалъ ремесника до рога и розумного Алеѣѣа, который еще при отцу его ставлялъ городы, а послалъ его с туземцами верхъ реки Лесны чолнами искати мѣстыца, способного на городъ, и нашовши, сказаль кнзю. Кнзъ теды Владимиръ самъ приѣхалъ и улюбилъ мѣстыце надъ берегомъ реки Лесны, и поставилъ тамъ городъ, и назвалъ его Каменецъ, ижъ земля тая была каменная.

305
зв.

Потомъ на зиму прислалъ безбожныи Нагаї, црѣ татарскіи, пословъ своихъ зъ листами, Тегичаса, Котрубѣга^ж и Ешима къ Льву, къ Мьстиславу и къ Вьладимеру, мовячи: «Часто мнѣ скаржитесь на Литву. О томъ посылаю вамъ гетмана моего // Мамшѣя зъ воїскомъ моимъ. Идѣте жъ з нимъ на Литву, на своихъ вороговъ» Гды тежъ⁹ пришло воїско татарское, пошли за ними кнзи Мьстиславъ і Вьладимеръ, а Левъ послалъ сна своего Юрья, къ Новгородку.

306

А довѣдавшися, ижъ татаре пустошатъ околѣ Новгородка, пошли кнзи на цѣлое мѣстыце и стали за Волковскомъ на ночь. Зъ ночь лѣга безъ вѣдомости Владимира Мьстиславъ и Юриї послали воевати своихъ лучшихъ боярь и слугъ зъ Тюїмою, котриї тамъ воевавши по селахъ, не идучи къ своему воїску, тамъ же легли безъ сторожи на ночь. Отъ нихъ единъ неволникъ, утѣкши, далъ знати о ихъ безпечномъ и несправномъ на селѣ лежаню до города. // А прусы, выбегши зъ города, всѣхъ ихъ еднихъ побили, другихъ поимали до города, ледве ихъ, мало утекши, Тюїму, гетмана Юрьєвого, барзо раненого, на санехъ увезли. О чомъ довѣдавшися, Мьстиславъ и Юриї барзо фрасовалися, а Вьладимеру на нихъ не

306
зв.

любо было, ижъ безъ его вѣдома своихъ посылали и погубили. Пошли еднакъ всѣ къ городу, добыти его хотячи. Была передъ городомъ вежа каменная, зъ котороу крѣпко прусы стреляли, не даючи до города приступити. Тую вежу взяли кнзи, *от* которой взятыя въ городъ будущіи устрашились і взяли зъ кнзями при-
307 *мире*, // вернули кнземъ бояръ ихъ і всѣхъ поиманыхъ. А кнзи, города болеі не добываючи, вернулись.

Тыхъ же часовъ Троїденъ, кнзь литовскій, посылалъ брата своего Сирпутя на Ляхи, который, повоевавши около Любьлина, зъ великимъ полономъ вернулся.

Того Троїдена, кнзя литовского, братъ его Доеманъ забилъ, направивъ шесть мужиковъ, который, гды Троїденъ зъ лазни ишоль, ставъши по обоихъ сторонахъ будцы якобы скаржитися, киями его забили. А снъ Троїденовъ Лавришъ, черньцомъ предъ тымъ оставши, скинулъ на часъ чернецкую одежду и якъ кнзь,
307 // збравши литовское войско и бивши зъ Доемантомъ, войско его розбилъ и самого Доемоньта, стрія своего, забилъ. А самъ, княжение свое такъ успокоивши, поручилъ паномъ литовскимъ и знову зъ плачемъ всѣхъ пошолъ до мнстря, в которомъ и животь по-чернеческу скончилъ. *От* его имени той монастырь Лавришовскимъ⁴ названъ. //

308

Глава 24²⁴⁴

**О ПОШАРПАНИЮ И ПОЗАБИВАНИЮ ЛЮДЕІ
ВЛАДИМЕРОВЫХЪ ОТЪ КОНРАТОВЫХЪ
ЛЮДЕІ И О ПОМСТѢ ЕГО НАДЪ НИМИ,
И О ПРИМИРІЮ, О ВОЕВАНІЮ ОТЪ ЛВА
ЗЕМЛИ ЛЯДСКОІ И О ЗВІТЯЗСТВѢ
НАДЪ НИМЪ И О ВОУНѢ БРАТИІ КОНРАТА
ЗЪ БОЛЕСЛАВОМЪ**

Потомъ великій сталъ голодъ в Руси, в Ляховъ, в Литвѣ і въ Ятвѣзяхъ. Для которого ятвѣззи прислали къ Владимѣру пословъ своихъ, просячи его, абы имъ хлѣбъ зъ своєї
308 // земли пустил, обѣцуючи платити, якъ хочеть, хотяі войско¹, бобрами, черными куніцами, белицами альбо и сръбромъ. Послалъ теды Владимѣръ к нимъ жита много въ лодахъ по Бугу. И гды вѣшли в рѣку Нарву и стали подъ городомъ Толтовскомъ на ночь, тутъ ихъ всѣхъ позабавано, жито побрано, а чольны потоплено. *О* чомъ довѣдавшися Владимѣръ, зафрасованій, послалъ къ братови своему Конрату, кнзю мазовецкому, мовячи: «Если за твоимъ розказаньемъ мои люди побиты подъ твоимъ городомъ?» Конратъ заперлься, мовячи,

ижъ: «Я того не знаю, кто ихъ позабавалъ». Але Болеславъ, полскій монархъ, // гнѣваючися
309 на своего сыновца Конрата, ознаімилъ Владимѣру, ижъ: «Конратъ твоихъ людеі позабавалъ, справся з нимъ и помстися своего сорому и кривды!» Теды Владимѣръ послалъ свои войска на Конратову землю, котриі надъ Вислою повоевали его землю і, взявши великій полонъ і користи, вернулись. А Конратъ, боячися, просилъ у Владимѣра примиря, и такъ примірились зъ собою.

Того жъ лѣта преставилъ великій кнзь краковскій Болеславъ, добрый, и положили его у костель у Францишка. Было у Болеслава полского пять сыновцовъ: Самовитичовъ два — Конратъ и Болеславъ, // а Лесковичовъ три—
309 Леско, Земомиславъ і Вяладиславъ. По смерти Лядскій себѣ на монархию Леска Чорного, кнзя сирадскаго, и посадили на столицы въ Краковѣ. Левъ засъ, хотячи себѣ части земли Лядскоі, города на Украинѣ, упросилъ у цря татарского Нагая себѣ на помощь Кончака, Козья и Кубатана зъ войскомъ татарскимъ и пошолъ зимою в землю Лядскую, зъ которымъ мусили Мьстиславъ зъ сномъ своимъ Даниломъ і Вяладимѣръ зъ розказаня татарского поити, и збурили Любелскую землю. *От*толь // Су-
310 домирскую землю мечемъ и огнемъ плондроваль, а *от* мѣста Судомира былъ опертый. *От*тол пришолъ Левъ къ оску, тамъ з нимъ крѣпко билися ляхи, еднакъ взялъ и тамъ Левъ много людеі і товару. *От*тол пришолъ зъ всѣми войсками рускими и татарскими к селу Гослицы и, положивъшися тамъ, послалъ войска свои воевати. Але собравшися ляхи, тамъ же почали битися зъ Лвомъ и побили много руси и татар. Такъ Бгъ наказание учинилъ Лву, же чужого жадал, і вернулся назадъ з неславою.

А Леско, кнзь лядскій, розгнѣваній на Лва, пошолъ і взялъ городъ Лва, кнзя, Переворескъ, высекъ тамъ // всѣхъ людеі, городъ запалилъ і, попустошивши села околичній, *от*-
310 шолъ назадъ. Тогда жъ воевали ляхи около Берестя по Керснѣ і взяли десять селъ Владимѣровыхъ. За тыми і Титъ Вездиславъ зъ семьдесятъ берестянами, погнавши, звітязжилъ ихъ, убилъ осмьдесятъ ляховъ и иншихъ поималъ, и, полонъ своі отобравши, зъ славою вернулся до Берестя.

арк. 194 ⁶пришли ²Лвови ³Мстиславъ ⁴Владимѣръ ⁵відсутнє арк. 194 зв. ⁶Котлубога ⁷теды арк. 195 зв. ⁸Лавришовскимъ ⁹воскомъ арк. 196 зв. ¹⁰відсутнє

Потомъ два Самобитичи⁴, Конратъ и Болеслав, погнѣвалися зъ собою. Конратъ мешкал зъ Владимиромъ, своимъ братомъ, въ згодѣ,

311 а Болеслав зъ Лескомъ, кнземъ // лядскимъ, и зъ братомъ его Владиславомъ. Взявши теды Болеслав помочь отъ Владислава, пошолъ на брата своего Конрата, взялъ городъ Конратовъ Узедовъ безъ вытности⁴ тамъ Конрата, взялъ в томъ городѣ товару много, людеи немало потопил, и ятровство⁴ ободравъ, княгиню Конратовую и дочку еи, и отишолъ. А у ляховъ былъ звичай: гды межъ собою завоюються, не брати людеи, только обдирали зъ всеи маетности. За тое розгнѣвавшися Конратъ, просилъ Владимира, кнзя, ѿ помочь. Жалуючи его, Владимир пошолъ зъ своимъ воіскомъ, взявши // зъ собою и сыновца своего, людъ, зъ гетманомъ Туімою, зъ котрими знялся в Берестью. Отъ Берестя пошолъ къ Мелнику, тамъ учинилъ надъ воіскомъ своимъ троухъ гетмановъ: Василка, кнзя слѣнимского, Желислава и Дуная, а надъ Юревымъ воіскомъ Туіма былъ гетманъ. А ижъ у Конрата нещирый ему были бояре, послалъ зъ хитростью посла къ Конрату, жебы не дали Болеславу вѣдомости Конратовы бояре. Котрийъ поселъ Владимиръ, приѣхавши къ Конрату, почаль при всѣхъ его боярехъ ему мовити: «Ознаймуєть тебѣ братъ твой Владимир, ижъ радъ бы тебѣ на помочь прийти, але // не можетъ, ижъ отъ татар у насъ тривога». Тое рекъши, взялъ за руку Конрата. Домыслившися Конратъ, вывелся с посломъ вон. На дворѣ рекъль ему тихо поселъ: «Готуй лоді возитися на Вислѣ! Владимиръ к тобѣ заутра воіско будетъ». Конратъ зъ радостью заразъ казалъ лоді и воіско свое готовити.

Назаутре пришло воіско руское все и половцы, «—» татаре зъ ними и, перевезшися зъ Конратомъ за Вислу, пришли всѣ недалеко къ городу Сохачеву. Которого гды хотѣли добыти, просилъ ихъ Конратъ, абы тымъ не бавилися, а ишли къ Гостинному, бо тое мѣсто «—» // милое Болеславо. Послухавши Конрата, пошли рускіе воіска къ Гостинному, добывали города, а любо и крѣлко зъ города, камѣнемъ кидаячи, отбивалися, еднакъ же взяли городъ. И възяли много товару, и полону, и користи. Зъ которого звитязства утѣшившися Конратъ и подяковавши рускимъ гетманомъ, вернулъся домов, а рускіи воіска также зъ всѣмъ тымъ вернулись къ кнзю Владимиру. Обачивши все воіско свое цѣлое, Владимиръ былъ радъ: двоухъ тылко его значныхъ забитохъ в тої войнѣ: на чатѣ единого пруса, а другого Раха Михайловича, дворянина. //

⊘ ВОИНѢ КНЗЕИ РУСКИХЪ ЛВА
И ВЛАДИМЕРА НА БОЛЕСЛАВА
САМОВИТИЧА И НА ЛЯХОВЪ
И ⊘ ВОЕВАНЮ ЗЕМЛИ ВЕНГЕРСКОИ
И ЛЯДСКОИ ⊘Т НАГАЯ, ЦРЯ
ТАТАРСКОГО, И ⊘Т ТЕЛЕБУГИ,
И О ШКОДАХЪ ⊘Т НИХЪ В ЗЕМЛИ
РУСКОИ

По тыхъ часахъ самъ Нагаї, татарскій црѣ, зъ Телебугою пошолъ на Венгры зъ великою потугою. Росказали тежъ Лвѣ зъ сыномъ Юрьемъ, Мьстиславу и Вьладимеру, жебы ишли зъ ними, котрийъ мусяли поити, // бо были в воли татарскої. Толок жъ Владимиръ самъ не пошолъ, былъ хорый на ногу. Послалъ свое воіско зъ сыновцемъ своимъ Юрьемъ. Тымъ часомъ, приѣхавши, Болеславъ воевалъ околѣ Щекарева і взялъ десять селъ. Послухавши о томъ, Левъ упросилъ Нагая, же его отпустилъ. И пришовши, Левъ упросилъ брата своего Владимира, ижъ послалъ по литву, зовучи на помочь. А самъ Левъ зъ Владимиромъ и зъ своими воісками пошли къ Берестью. Тамъ, не ждавъши литвы на часъ назначеный, послали своихъ гетмановъ зъ воісками: // Левъ послалъ Тюіму, Василка, белжанина, и Рабца, а Владимиръ кнзя Василъка, Желислава и Оловянца, и Вышету. Который, пошовши на Болеслава, воевали околѣ Вышегорода и побрали много здобичи. Литва потомъ пришла ко Владимиру, которыхъ онъ послалъ на Леска за тое, ижъ предъ тымъ Леско прислалъ любинца. Тої взялъ Владимиръ село на Вокраїнцы именовъ Воинъ и иньшій, и не вернулъ людеи побраныхъ, хотяї Владимиръ упоминался Литва теды, околѣ Люблина повоевавши и много барзо полону // побравши, вернулись зъ тымъ назад. Такъ же и рускіе гетманове зъ звитязствомъ и зъ великою добычью вернулись до своихъ кнзеи, помѣстившися Львовы кривды.

Нагаї засъ, црѣ татарскій, зъ Телебузою воевали землю Венгерскую: Нагаї пошолъ на Брашевь, а Телебузъ впоперекъ горъ. Где было переїти за три дни, тамъ онъ ишолъ, блудячи, тридцать днеи, и стался у нихъ голодъ такъ великий, ажъ люди людеи ѣли. Почали тежъ зъ голоду и сами умирати. Умерло // ихъ тамъ сто тысячъ, якъ самовидцы повѣдали. Оттолъ Телебугъ ледве пѣшь вышолъ ѿ едної клячи, завстыжены отъ Бга.

Потомъ знову Болеславъ пакости дѣялъ кнзямъ Владимиру и Юрью Львовичю. А кнзи Владимиръ и Юриі, воіско зобравши, пошгли

к Мелниці, *оттул* затыгнувши и литву, пошли і *възяли* мѣсто Болеславово Сохачев. Тамъ же *възявши* много людеі и товару, зъ великою добычью вернулись. //

315 3в. По тыхъ часахъ Телебугъ, не памятаючи на тое, што ему въ Венгрехъ сталося, умыслилъ по-ти на Ляхи и послалъ къ заднѣпръскимъ кнземъ, такъже и къ волынскимъ, къ Льву, къ Мьстиславу и къ Володимеру, бо тогды всѣ кнзи рускіи татаромъ голдовали. Сказалъ *отомъ* и Нагаеви, и такъ зъ всѣми кнзями заднѣпръскими пошел на Волынъ. Тамъ его кнзи волынскіи стрѣтили зъ питиемъ и зъ подарками: Мьстиславъ на Горини, Владимир у Кремянца, а Левъ у Бузска. Нагаі // такъже *особно* пошоль на Ляхи. Телебугъ, на поли Бузскомъ ставши, пересмотрѣлъ войска, а кнзи боялися, жебы ихъ не позабывал и не побрал городовъ. *Оттол* пошел къ Володимеру и *осмотрѣлъ* города. Не бралъ его, але насиліе великое татаре учинили городу, побрали коней и товару без числа. Зоставил тамъ Телебугъ у города Володимера татаровъ зъ конми любимымы, пасти кони. Которые татарове *опустошили* землю Володимерскую, обдирали людеі, а *иныхъ* убивали, // такъже кони и товар хватали, нѣлга ни *выникнути* было руси.

А самъ Телебугъ зъ кнзями всѣми рускими пошел къ Завихвосту. Тамъ Вислы не могучи *перейти*, же не стала, пошли въ *верхъ* Вислы къ Судомиру и *перейшли* Санъ рѣку, а Вислу выше Судомира *перешли по леду*. Учинили до Судомира *приступъ* великою потугою зо *всѣхъ* сторонъ, але ничего не доказали. *Отступивши*, воевали около Судомира десять днѣі и много барзо *попустишили*, и *полону* набрали. *Оттол* Телебугъ пошел до Кракова, але *послышавши*, ижъ // Нагаі тамъ уже *около* Кракова воюеть, который не Телебузскимъ *гостинцемъ*, лечъ на Премышль ишоль. Еднакъ же якъ Телебуга у Судомира, такъ Нагаі, у Кракова *бывши*, ничего не *вскуравши*, з *полономъ* назадъ *вернулься*.

Телебугъ стоял на земли Львової двѣ недѣли, кормячи, а не воюючи, але не давали татаре зъ города ни *вылезти*, *иныхъ* людеі побивали, а *иныхъ* обдирали и *нагихъ* пускали, который *от* морозу *умирали*, бо была тогды зима лютая. Много *теж* і въ *городахъ* людеі *померло*, и такъ, *опустошивши* землю, *отишоль* Телебуз. // По *отходѣ* Телебужинѣ зличилъ 317 3в. Лев людеі у *городахъ* его *погиблыхъ*, сто тысячей и *полтрети* тысячи.

Тоеи жъ зимы у кнзя Юрья Львовича *преставилъ* снъ молодой Михаилло и, *плакавши*, положили тѣло его въ *церкви* Пресвятыя Бѣцы въ Холмѣ.

Тоеи жъ зимы был великий мор в Руси, въ Ляховъ, въ Татарехъ ²⁴⁶—і въ Нѣмцахъ^{—246}. А на *початку* лѣта *после* зимы, гды мор *престал*, въ ²⁴⁷—Нѣмцахъ вода велика была // и 318 *потопила* шестнадцать тысячъ людеі, а *костелов* мурованыхъ сто пятьдесятъ и осмь, *кромѣ* *деревяныхъ*^{—247}.

Того жъ лѣта Леско Казимеровичъ собрал свое *воіско*, *воевал* кнзя Конрата Самовитича. А *Конратъ* зъ своимъ *воіскомъ*, *погнавши* за ними, *звѣтяжил* их, *многихъ* бояр и *простого* войска Лескового *побилъ*. Тамъ же и *воеводу* сирадского *Матфѣя* *забилъ* и, *своі* *полонѣ* *отобравши*, зъ *славою* *вернулься*. //

Того жъ лѣта *умерлъ* великий кнзь *краковскій* Леско Казимеровичъ, и *поховали* его въ *костелѣ* Святоі Тройцы в Краковѣ. 318 3в.

Глава 26²⁴⁸

О ВИІСТЮ ЗНОВА ТЕЛИБУГА
И ИНЫХЪ ТАТАРСКИХЪ ГЕТМАНОВЪ
НА ЗЕМЛЮ ЛЯДСКУЮ И О ХОРОБѢ,
О ТЕСТАМЕНТѢ И О СМЕРТИ КНЗЯ
ВЛОДИМЕРА //

На другую зиму знову Телебугъ и Алчуй^о, 319 *гетманы* татарскіи, зъ *воіскомъ* своимъ, *възявши* и *кнзеі* рускихъ зъ собою, пошли на Лядскую землю *воевати*. Кнзь Владимир пошоль был зъ ними *ж*, але *ижъ* боль мѣлъ великий в *нозѣ* и рану, *вернулъся*. А *ворочаючися*, *призвалъ* брата своего *триечного* кнзя Мьстислава Даниловича, *котрый* тамъ же зъ Телебугою *мусил* ити, и *мовиль* ему: «Видишь, брате, *ижъ* у мене *детеі* нѣтъ, *тобѣ* даю мою землю всю и *города* по *моєі* *смерти*, бо *барзо* *естемъ* *болень*». // Мьстислав *подяковал* Владимирови, *зычачи* ему *здорова*. Шо гды Льву *ознамили* Владимир и Мьстислав, не *барзо* тому Левъ зъ *сномъ* своимъ Юрьемъ *был* рад. 319 3в.

Вернулъся Владимир до своего мѣста Владимера, там *побывши* мало, *поѣхал* до Любомля съ *княгинею* своею, *оставивши* в Володимери на *своемъ* мѣстыцу *епископа* Марка. *Оттол* *поѣхалъ* до Берестья, въ Берестыі два *дни* *побывши*, *поѣхал* до Каменца зъ *княгинею*. Тутъ еще *болшая* его *болестъ*^а *зняла*. А гды *вернулъся* Телебуга зъ *земли* Лядскоі, // и 320 *много* *шкоды* *начинивши*, и *пустошивши*, зъ нимъ же *вернулься* в *свою* *землю* Рускую Левъ и Мьстиславъ. *Послышавши* *от* *своихъ*

арк. 197 ^аСамовитичи ^кбытности ^лятровъ свою арк. 197 зв. ^м—^н и ^н—^нест ^оАлтуй (?) арк. 200 зв. ^нболезн

братії здоровю, Владимир рад бълъ. Тогды сказали Владимиру, иж Мъстиславъ уже твои городъ Всеволожъ и иншии роздаеть своимъ бояромъ. С тоє зафрасованыи, Владимир послал къ Мъстиславу, мовячи, ижъ: «Не завоуалесь, ани през мѣчь досталесь мои городы, а уже за моего живота роздаешъ. Я ни

Льву, твоему родному брату, ни его сну Юрью за ихъ гордостъ не далемъ ничего, толко тебе // 320
выбралемъ, и тобъ з ласки моеи отказую по 320
320 вв. смерти, а не тепер моими городами за живота моего владѣти». Отказал покорне на тоє Мъстиславъ през того ж посла: «Имъ^р якъ не жадалемъ городовъ брата моего Владимира, такъ и не роздаю и не волен естемъ над ними.

Я въ его воли и якъ отца его шаную!». Зъ тоєи рѣчи барзо утѣшился Владимир и поѣхал зъ Каменца до Раю, чорду^с 249. Тамъ же зъ княгинею своею мовиль: «Не дал ми Бгъ дитяти за мои грѣхи взялем дочку Изяславову еще в пеленах от еи матери, вскормилем еи // и 321
любилемъ якъ свою дочку. Хочю послати по Мъстислава, брата, ему свои городъ^т отказать и тобъ, и дитяти сему Изяславовому, що належитъ». Тое рекъши, послал епископа своего володимерского зъ иншими по Мъстислава. И гды приѣхалъ к нему Мъстиславъ, казал Владимир своему писару Ходорцу писати духовную грамоту албо тестаментъ въ тыи слова:

«Во имя отца и сна, и святого духа. Млтвами святаы Бцы и прснодѣвы Маріи и святаых ангель. //

321 321 вв. Се аз, кнзъ Владимир, снъ Василковъ, внуку Романовъ, даю землю свою всю и городы по моему животу брату своему Мъстиславу, и столный город Володимеръ.

Такою жъ хочу и еще княгини своеї написати грамоту такожде:

«Во имя отца и сна, и святого дха. Молитвами святаы Бцы и прснодѣвы Маріи, и святаых ангель.

Се аз, кнзъ Владимир, снъ Василковъ, внуку Романовъ, пишу грамоту.

322 Даль есмь княгини своеї по своем животу // город свой Кобрин з людми и з данью, якъ при мнѣ давали, так и по мнѣ. Далесмь и село, и городъ з мытомъ, акъ мнѣ робили, так и княгини робити будуть, а з поборомъ и з татарщиною къ кнзю. Отдал есмь княгини и мнстръ свой Апостолы, тамъ создал есмь своею^у силою и село купил есмь Березовичку у Юревича, у Давыдовича Ходорка. Даль

есмь за село осмъ гривень кунъ, а пять локтеи шарлату, ²⁵⁰—жебрины дощатої—²⁵⁰. А тоє село далъ есмь къ Апостоломъ». Тыи // напи- 322
322 авши грамоты, Владимиръ мовил Мъстиславу: «Брате мой! Цѣлуї крестъ на том, иж по моеї смерти ни маешъ от княгини моеї того отимати, што еї далемъ, и от дочки Изяславовы, моеї дѣтины, и ни маеш отдавати тоєи дитини ни за кого, толко за того, за кого моя нягиня схочеть». Мъстиславъ цѣловал на том всемъ крестъ, обѣцуючи ятровъ свою, княгиню, акъ матку чтити, и дитя якъ свою дочку отдати. Тое все дѣялося недѣли Федоровы.

Так спорадивши, кнзъ // Владимиръ, бол- 323
ный, поѣхалъ до мѣста своего Володимера. Там же въ епископії Пресвятої Бцы, созвавши бояр і всѣхъ людеї, ознаїмил тую свою имь остатнюю волю свою, оставляючи имъ вмѣсто себе кнзя Мъстислава, и грамоты казал прочитати.

И благословил Мъстислава епископъ крестомъ на княжение Володимерское. Побывши Мъстиславъ сколко днеї, поѣхал до своего княжения, до Луцка и до Дубна, а Владимиръ поѣхалъ до Любомля. Тутъ въ великої болести лежал всю зиму, слугъ посылал на ловы, // 323
охочиї бовѣмъ и самъ был до ловов добрый 323
323 ловець.

Гды настало лѣто, услышавши Конратъ, иж Владимир свое княжение отдалъ кнзю Мъстиславу, прислал посла къ Владимиру, просячи его, абы Мъстиславу приказал, жебы его мѣль въ любви и боронил от всѣхъ такъ, якъ и онъ самъ Владимир послал своего посла къ Мъстиславу, ²⁵¹—приказуючи и просячи—²⁵¹, 324
кы онъ князя Конрата чтилъ и боронил от всѣхъ неприятелеї, во всемъ ему помочнымъ будучи. Што все Мъстиславъ обѣцал, и голову свою за него положить готов будучи, и послал //

до кнзя Конрата Мъстиславъ, просячи, абы 324
к нему приѣхалъ. Конрат зараз поѣхалъ через Берестье перше къ Владимиру і, видячи его болестъ барзо великую, плакалъ, от него приѣхал къ Луцку, оттол въ Гаї, мѣсто, в которомъ в тої часъ былъ Мъстиславъ, где и часто мешкал, бо мѣсто было красное, будынками и церковью сличною украшено. Тамъ стрѣтивши Мъстиславъ кнзя Конрата, принял его под свою оборону и, участвовавши и конми зацными з коштовными сѣдлами, также и материями коштовными ударовавши, з честію отпустил до его дому. //

По отѣздѣ Конратовъ з Любомля прислал 324
324 пословъ з Люблина Яртакъ, ляхъ, повѣдаючи, иж Леско умерлъ, а люблинцы прислали мене искати Конрата. Хотятъ, абы онъ пановал в Краковѣ. Тое услышавши, Владимир казал

дати под посла борзого коня, на которомъ посел, побѣгыши, знашол Конрата в Володимери и ознаймил ему, же хотят его на монархию Краковскую. Урадовавшися Конратъ, поѣхал къ Владимиру і, взявши от него Дуная, гетмана, пошлъ къ Люблину, а люблинцы перед
 325 ним // заперли мѣсто. Конратъ, ставши на горѣ у мниховъ, послал до люблинцов, мовячи, иж: «Звали есте мене през своего посла на панство, а тепер не пускаете къ себѣ» Отповѣдали они, иж: «Мы не посылали по тебе. Ёдь до Кракова, если тамъ тебе оберутъ на панство, мы тобѣ будемъ подданыи». Тымъ часомъ притягнулъ з войскомъ руским под Люблинъ Юриі, сынъ Львовъ, хотячи себѣ Люблина, але люблинцы не подали ему города, битися готовы, и рекли: «Соромъ тебѣ, княже, з малою ѣздишь дружиною!». Розгнѣвавшися,
 325 // Юриі Лвовичъ послал свои чаты, которыи, ѡколо Люблина попустошивши и жита поपालивши, з великимъ полономъ и з користью посполу зъ своимъ кнземъ Юрьемъ вернулись до дому. Кнзь тежъ Конратъ зъ соромомъ вернулъ в свое княжение. І въ Лядскоі земли была замешанина великая, нимъ ѡбрали себѣ монарху по смерти Леска.

Потомъ прислал Юриі Лвовичъ къ Владимиру, стрию своему, повѣдаючи, иж // отць его Левъ отимаеъ города у него, Белзъ, Червень и Хольмъ, которыѣ ему далъ был, и просилъ у Владимира, жебы ему дал Берестье. Отказал ему Владимиръ: «Не могу моего слова и писма переиначовати. Отказалемъ
 326 все города мои кнзю Мьстиславу і всю землю мою» З тымъ отпраивши Юрьивого посланца, послал слугу своего вѣрного Рачьшу къ Мьстиславу, мовячи: «Просил у мене Юриі Берестья, а я ему не дал ничего, и ты ему не давай ни села!». І вынявши с-под постели соломы,
 326 рекль Мьстиславу: «Хотяи бы и соломы // вѣхоть тебѣ отказал, и того не давай!» Мьстислав тое все обѣцал учинити и, ударовавши, посла отпустилъ.

Потомъ послал Левъ къ Владимиру епископа премышльского Мемнона. Которыи, принятыи честно и посаженыи, почал мовити Владимиру: «Братъ твои Левъ кланяется тобѣ и мовить, ижъ твои стрий, а мои отць, король Данило, в Холмѣ лежитъ, и братъ мой, а твои Шварно и иншии, а ты свечи николи над ними не поставил. Тепер умирати готовишся, даи
 327 Берестье, // городъ свой, жебы свеча твоя над твоими горѣла въ Хольмѣ!» Владимир, зрозумѣвши хитрую мову, яко высококого розуму кнзь, отповѣдалъ владицѣ: «Мовъ такъ брату: чи мало тобѣ твои земли? Три княжения держишь: Галицкое, Премышльское и Белзское,

не насытишся тымъ! Твои стрий, а мои отць Василко лежитъ въ епископиі къ Володимерови. Чи много еси свѣчъ над нимъ поставил? Чи дал еси на тое який городъ? Также и я тобѣ не толко города, ани села не дам, розумѣючи твою хитрость!» // Затымъ
 327 владыку отпраивиль, ударовавши его, яко предъ тымъ у него небывалого гостя.

Еще гды не барзо хорыи былъ Владимир, ѣздячи на кони, раздавал своєю рукою убогимъ, сиротам и нищимъ все свое имѣние, сребро, золото, камѣные дорогое, поясы золотыи и сѣрѣбреныи, по отцы своимъ позосталии, мису великую сѣрѣбреную отцевскую, кубки золотыи и сѣрѣбреныи, мониста и матерни, бабы свои, дорогий, все убогимъ пороздавал и неволниковъ выкуповал. Кони тежъ тымъ раздавал, у которыхъ // в Телебужину воину погибли.
 328 Вдень і вночь давалъ милостыню. В великои свои болезни лежалъ полчварта лѣта, якъ Иовъ терпеливе. Первого року почали ему исподни уста гнити, на другиі и на третий болен розгнилися, и отпало ему все мясо з бороды, и зубы исподниі всѣ выгнили, и челюсть исподняя перегнила. Потомъ вышел в церковь Свѣтго Георгия і вышол въ олтар тамъ, где священницы разбираются, там бовѣмъ всегда стоивалъ. И сѣвши на столы, бо уже не могъ стояти, помолился, блгодарячи Гсда Бга о свои болезни тяжкои // и просячи, абы его
 328 принялъ терпѣние. Причастился бжественныхъ таинъ и, пошовши зъ церкви, лежал в дому. Опало ему с бороды все мясо такъ, ажъ горло видно было. Цѣлую недѣлю ничего не ѣлъ, толко трохи воды пиль. Потомъ, в четвергъ о куроглашеніи помолившися Гсду Бгу, предал дхъ свои на свитаню в пятокъ.

Живши по отць лѣтъ дватцать, преставился Владимиръ, нареченныи во свѣтомъ крещеніи Иоанъ, снъ Василковъ, внукъ Романовъ, року от Сотворения Свѣта 6797-г^ф в Любомли, мсца декабрия десятого дня. И привезли его в Во//лодимеръ. Княгиня его Ольга и сестра
 329 еи, черница Елена, і всѣ бояре, и простыи плакали, якъ по отцы своимъ. Потомъ навеснѣ, пришовши епископъ Евсегиі и всѣ игумены игумены^х, и Агапить, игуменъ печерский, отворивши гробъ епископъ, учюли блгоухание ароматное от его тѣла цѣлого, лежавшого въ

гробъ четыре мсцы, и затворили знову гроб,
252—положили его въ епископїи, в церкви
Пресвятои Бѣды, въ гробъ отчемъ, мсца апрѣля
дватцать перваго дня—252. Мъстислав не
приспѣлъ на погребение.

329 зв. Сеи блговѣрныи кнзь Владимир был воз-
растом // высокъ, плечами великъ, лицом
красен. Волосы мѣль жолтыи, кудравыи,
бороду стригъ. Рѣчь его была толста, былъ
мудрыи, в писмѣ бѣглыи и ловець разумныи.
Пития хмелного николи змалу не пивал, спра-
ведливыи, в крестномъ цѣлованїи стоял, до-
держуючи присяги, любовень къ всѣмъ покор-
ныи, нищих и чернцов, и черницъ кормитель,
якъ отць, милостыню всѣмъ нещадно давал.
Побожныи, на млтвѣхъ всегда плакал, на небес-
ныи барзѣи, ниж на земныи смотрѣлъ речи.
330 на церкви, и на монастырѣ // понадовал со-
судов, образов, золотомъ и сребромъ, и каме-
немъ дорогимъ оправных, ризъ коштовных,
книгъ и инших дорогих потребных речей, и
принял от Бга вѣнецъ своего побожного жи-
вота.

Глава 27²⁵³

О ПОПОНОВАНЮ БЕРЕСТЬЯ ОТ ЮРЬЯ
ЛВОВИЧА И О ВЫГНАНЮ ЕГО ОТТОЛЬ ПРЕЗ
МЪСТИСЛАВА, О ДАНИ НА БЕРЕСТЯНАХ
И О КНЯЖЕНІИ МЪСТИСЛАВОВОМ
В ВОЛОДИМЕРИ, А КОНРАТОВОМЪ
ВЪ СУДОМИРУ //

330 зв. По смерти кнзя Владимира Юриї Лвовичъ,
сновецъ его, зараз заѣхалъ Берестье и учи-
нился в немъ княземъ, бо еще гды хорѣлъ
кнзь Владимиръ, берестьяне поѣхали къ Юрью
Лвовичю, зраду чинячи под Мъстиславомъ,
и присягли Юрью, его себѣ за кнзя приимаючи,
а Юриї обѣцал, иж не выдавати Мъстиславу.
Тое ознаимили Мъстиславу его и Владимирови
бояре и радили ему, абы ишолъ на Юрья вои-
ною. Мъстислав, кровопролития не хотячи,
послалъ къ Юрью, пытаючи его: «Если то
своею волею албо за росказанемъ отца своего
331 Лва сълъ на Берестыи?» и грозячи // ему вои-
ною, же ему данныи от Володимира взялъ
город. Также послалъ и къ-о Лву, мовячи:
«Вѣдаешь, ижъ Владимир мнѣ далъ свои всѣ
города, и^ч за твоимъ росказанемъ снѣ твои
взялъ Берестье. Не здивуи, посладемъ по та-
тарь. Тая кровь на вас будетъ, и я готуюся
воеват!»

Левъ устрашился татар, бо еще не забыл

Телебужины оскомы, послал до сна своего
Юрья, жебы ѣхал з Берестья, если не послу-
хаеть, обѣцуючи и самъ на его поити, абы за
него не погибла земля от татар. За тымъ сло-
вомъ отца своего Лва поѣхал Юриї з Берестья
зъ соромомъ, пограбивши // рѣчи стрия своего
331 в Берестыи, в Каменцу и в Бѣлску. А Мъсти-
славъ, вернувши того, который поѣхалъ былъ
по татар, самъ приѣхалъ в Берестье. Стрѣтили
его берестьяне со кресты и приняли вдячне.
А тыї, который началницы впровадили Юрья, за
нимъ побѣгли з Берестья. Поѣхалъ до Камен-
ца и до Белска, тамъ, з радостью принятыи,
положил свою засаду и, укрепивши ихъ себѣ,
знову вернулся до Берестья и спыталъ: «Если
снут ловцы албо данъ у Берестыи? Рекли:
«От вѣка нѣ». Реклъ Мъстиславъ: «Не хочю
и крови проливати за тое, ижъ подступъ подо
мною учинили, Юрью отдалися и его // за 332
кнзя к себѣ привели. Вѣкладаю на них ловцы
албо подачку рочную». И казал писати грамоту
такую:

«Се азъ, кнзь Мъстиславъ, снѣ король,
внукъ Романовъ,

уставляю ловчия на берестьяны навѣки за
их крамолу от ста по двѣ лони²⁵⁴ меду, да по
двѣ овцы и по пятнатцат десятков волны, по
сто хлѣбов, по пяти цебровъ овса, по пять
цебровъ ржи албо жита, по дватцать кур
от ста. А на горожанъ по четыре гривнѣ
кун.

А кто мое слово порушит, станеть со мною
пред Бгомъ на судѣ! Вписал есмь в лѣтописцы
крамолу ихъ».

И, утвердивши в Берестье свою засаду,
поѣхалъ в Володимерь. Приѣхавши, от всѣх
с радостью // приняты, сълъ на столицы 332
владимерскои, брата своего, на самыи Великъ-
ден, року 6797^и, апрѣля десятого дня. Почал,
справедливе и любовне со всѣми живучи, кня-
жити, з Ляхами, ^и—з Нѣмцами—^и і з Литвою
в покою мешкати, княжение свое по Лядскую
землю, по Литовскую и по Татарскую дер-
жал.

Тогда ж литовскїи кнзи Будикид и братъ
его Буивид²⁵⁵ даровали кнзю Мъстиславу свои
город Волковскъ, жебы з ними жив в покою.

Тогда ж приѣхал кнзь Конратъ къ Мъстисла-
ву, просячи от него помочи на ляхи, хотячи
сѣсти на княженїи Судомирскомъ. Мъсти-
славъ, ударовавши кнзя Конрата и боярѣ
его, послалъ // за нимъ свое войско. З ко-
торымъ пришовши Конратъ до Судомира,
сѣлъ на княженїи Судомирскомъ, посажен
помочью сна королева Мъстислава. 333

С ВОИНЪ БОЛЕСЛАВА САМОВИТИЧА
 з ПОМОЧЮ КНЗЯ ЛВА, ИНДРИХА,
 КНЗЯ ВРОТИСЛАВСКОГО, ЗА СТОЛИЦУ
 КРАКОВСКУЮ //

333 По смерти Леска съль в Краковъ Болеслав Самовитичъ, братъ Конратовъ. И пришовши Андрѣи албо Андрих, кнзь вротиславскій, выгналъ его, хотячи самъ княжити в Краковъ. Теды Болеславъ, собравъ, братию свою, Конрата и Локетка, пошли з воискомъ на Индриха къ Кракову. Индрихъ, слышавши о томъ, выѣхалъ до Вротиславля, ѡсадилъ Краковъ своими нѣмьцами, которыи ему присягли не подавати Кракова Белеславу и головы свои положить. Зоставилъ имъ Индрих и корму барзо много въ Краковъ. А гды приѣхалъ Болеславъ, стал на предмѣстью, але города трудно было достати, // бо былъ мурованныи крѣпко, и билися з него мощно. Стоялъ цѣлое лѣто, боячися^ю, Болеслав, але ничего не учинилъ.

334 Того ж лѣта Левъ, снъ короля Данила, братъ Мьстиславовъ, самъ пошел в помочъ Болеславу. И гды пришел къ Кракову, радъ былъ ему барзо Болеслав, якъ отцу, бо Левъ былъ крѣпокъ, на воинъ храбрыи,^{я-я} смѣлы, много доказывал на воинахъ многих. Обѣздилъ около города Кракова Левъ, осмотруючи, куды бы его взяти и даючи пострахъ будучимъ в городъ. Обачилъ твердость великую города и армату потужную, и пошел въ свои наметы. 334 зв. // Назастрее пошли к Отинцу крѣпко и мало не

взяли города, многихъ гражданъ побили, иныхъ ранили. А зъ своими цѣль пришелъ Левъ и пошелъ знову к Кракову. И справившиися всѣ рускїи воиска з лядскїи, пошли под город, билися крѣпко. Тутъ пришла вѣдомость къ-о Лву, ижъ воиска идуть на него великии. Левъ з Болеславомъ почали на тыи воиска пристроиватися, але обачили, ижъ то гетманы лядскїи были положилися, абы не взято города. И подумавши, Левъ зъ своими боярами послалъ часть своего воиска на Индриха, до Вротиславля. Которыи, повоевавши землю // Индрихову, безъ числа людеи, коней и товару взяли, и корысти много, и з великою добычю, и з славою вернулись къ Лвови, николи бовѣмъ такъ глубоко не входило руское воиско.

335 Оттоль поѣхалъ Левъ в землю Ческую къ королеви и докончилъ з нимъ покою, и утвердилъ. Ударовавши Лва, король отправадилъ его с честию. Приѣхалъ знову Левъ къ своему воиску под Краковъ, з которымъ, набравши много полону и корысти, вернулся додому.

Того ж лѣта кнзь Мьстиславъ надъ гробомъ княгини Романовой змуровалъ гробницу албо каллицу, в манастырѣ Свтыхъ // Иоакима и 335 зв. Анны, в которой и служба Бжия отправова- лося, а в Чорторѣиску вежу каменную заложилъ.

арк. 205 зв. ⁴чи арк. 206 ^чнѣтъ ^{III}П 1289 ^{III-IV}П вписано надъ рядком арк. 206 зв. ¹⁰бючиса арк. 207 ^{я-я} и

КРОЙНИКА
О ПОЧАТКУ
І НАЗВИСКУ
ЛИТВИ

**КРОИНИКА СЪ ПОЧАТКУ И НАЗВИСКУ ЛИТВЫ,
И О КНЗЕХ ЛИТОВСКИХЪ, И О ДѢЛАХЪ ИХЪ,
ИЗ СТОРИКОВ ПОЛСКИХЪ И РУСКИХЪ СОБРАННАЯ
ПРЕЗ ТОГО ЖЪ ИЕРМОНАХА ФЕОДОСИЯ САФОНОВИЧА,
ИГУМЕНА МИХАИЛОВСКОГО ЗЛОТОВЕРХОГО,
КИЕВСКОГО РОКУ 1673**

Литва маеть свои початокъ и рожай *от*

110 Иафета, сна Ноевого, и *от* сна Иафетового //
3в. старшого Гомора, *от* которого звалися гомори,
з грецка звано ихъ кимери²⁵⁷ албо цымери²⁵⁸,
потомъ цымбриі названнии. Звано ихъ не-
пидами^a. По роздѣленіи языковъ въ столпо-
творени тыи сны Гамеровы, внуки Иафетовы,
розмножившиися, пошли на полночь и, при-
шовши, осѣли в поляхъ подле Чорного и Мерт-
вого моря. Потомъ, гды и там, розмножившиися,
змѣститися не могли, розне розышлися^{б-б}
своими вождами. Единны *отсѣли* тамъ, где
111 Чорное море до Елиспонту²⁵⁹ въпадаеть, и
иинши осѣли // въ Фракиі²⁶⁰, где теперъ пе-
рекопскіи татарове, Кафа и Крымъ. Тыі *от*
половеныя и полону^с людеи названнии поло-
вцами. Ииншиі осѣли там, где теперъ Волохи,
и иинши над Богомъ осѣли. ²⁶¹—Тыі всѣ на-
роды были потом готами и епидами, ядвѣжами,
печенигами и половцами названнии²⁶¹. И ии-
шиі засѣли тамъ, где теперъ Литва, и над мо-
ремъ Прускимъ. А всѣ были военнии и бит-
ныи тыи гоморове, камирове албо цымрове.

Потом за часомъ, гды в полночныхъ краяхъ,
111 где теперъ Литва есть // и шведове, и прусы,
3в. ты обыватели розмножилися для неплодности
земли и для часто розливаня ся водъ морскихъ,
затопляючихъ местечка и села, цымброве с
краевъ полночныхъ, литовскихъ и прускихъ,
личбою триста тысячеи, ведлугъ Стриковско-
го, кромѣ жон и детеи, пошли перше до
Францыи и Испаниі, потом *оттоль* до Вулох.
Там же, гды имъ римляне не хотѣли у себе
земли для мешканя указати, они з римлянами
мощно билися, и, звитяживши цымброве рым-
лынъ по килко кротъ значне, тамъ мѣстца
были осѣли и мешкали. Силаня и Моилия, //
112 гетманов, збили. Цепиі, гетман, рымскіи,
имѣл осмьдесятъ тысячеи воиска рымского.
Цымброве все тоє воиско збили, ледве самъ
гетман Цепиі з десятма жолнѣрами до Риму
утекль і в Римѣ *от* римлян за утрату воиска
убитиыи зостал. Потомъ, нерыхлими часами *от*
Мария, гетмана римського, штукою распес-
тившиися въ обфитыхъ² краяхъ, цымброве до

конца порожены зостали, где разомъ ихъ
Мариі побил сто и сорокъ тысячеи. Которую
поражкою знищены, знову на полночь вер-
нулися з земли Волоскои року *от* Рождества
Хрства 573 и осѣли на тых же мѣстцахъ,
з которыхъ пошли // были до Волох, то есть
где теперъ прусове, шведове и литва. 112
3в.

Повѣдають, же тыи цимброве, где теперъ
есть Литва, ²⁶²—*от* Литоляна албо Литвона,
своего сна^d, з которымъ з Волох пришли, сун,
названнии литвою²⁶². Наиболеи засъ есть
тых историковъ, которыи повѣдають, ижъ *от*
Палемона²⁶³, кнзя рымского, литва названнии
и прославилися. То бовѣмъ кнзь римскіи
Палемон, крвнымъ будучи Нерона²⁶⁴, цесара
рымского, албо для окрутѣнства цесаревого,
албо для частыхъ наѣздовъ Атили, цря гунновъ,
взявши свою жену и дѣти, и скарбы, всѣль
в корабль, и з нимъ посполу пятьсотъ значнои
// шляхты пошли кораблемъ в море. Морем 113
приѣхали до реки Немна і, вышевши^e з короб-
ля, *от* людеи тых грубыхъ принятыи былъ
Палемонъ за кнзя, и назвалъ *от* своеи *от*-
чизны римскіи краину тую Ля Италия. По-
томъ за часомъ назвалася тая краина Литва.
От того Палемона всѣ кнзи литовскіи свои
род и линѣю провадятъ.

Литва первыхъ часовъ была знищенная і
в силахъ ослабѣлая. Также и киевскіи кнзи
Литвою владѣли, и для ихъ знищеня, не
маючи чога лѣишого за дан брата, *от* Литвы
вѣники и лыка кнзи рускиі брали. Потомъ,
уросши в силу болшую, гды през Батѣя, цря
татарского, // спустошена была земля Руская, 113
выбилася Литва с Руского панства. 3в.

**ПАЛЕМОН, ПЕРВЫИ КНЗЬ ЛИТОВСКИИ,
И СНЫ ЕГО ТРИ**

Палемон, якъ вышеи реклося, былъ первыи
кнзь литовскіи. Тои имѣл трехъ сновъ албо,
или^e ииншии повѣдають, внуковъ: Борка,

Куноса и Сперу. Тыи три кнзи починили себѣ мѣста, *от* своихъ именъ назвавши, тамъ пановали. Боркъ, кнзь, над рекою Юрьєю збудовал мѣсто и замокъ, и назвалъ *от* реки и *от* своего имени зложеннымъ именемъ Юрьборкъ²⁶⁵, где // естъ Жмод. И самъ, поноваѣ, тамъ въ Жмоди.

114

Куносъ, далеи поступуючи, въ дорогомъ сторонѣ збудовалъ мѣсто и замокъ, и назвалъ *от* своего имени Куносовъ. I в той сторонѣ самъ пановалъ.

Спера также особливое себѣ мѣсто, *жс-жс* замокъ збудовалъ над рекою Свтою, и назвалъ его Великомир²⁶⁶, и там пановал.

Потом умерли два брата, Борко и Спера, которыхъ города и крайны побралъ Куносъ. Мѣль Кунос двохъ сновъ, Керна и Гибута.

Гды умерлъ Кунос. снь его Кернъ взялъ себѣ княжение Литовское // по обоихъ сторонахъ рѣки Вилии і збудовалъ мѣсто, и назвалъ его Керновъ. В томъ мѣсте столицу своего учинил княжения. Повѣдають нѣкоторые, ижь Кернъ, кнзь, свои народъ назвал литвою *от* литу, то естъ *от* рогу. Гибутъ зас, братъ Керновъ, въ Жмоди пановал. И знявшися обое братия з людомъ, пошли на Рус і, воевавши около Полоцка и Браслава, с корыстью вернулись до дому, где знашли свою землю *от* инфлянтовъ пошарпаную. Для того и они землю Инфлянскую мечемъ и огнемъ попустошили.

Потомъ, гды умерлъ Кернъ, снь его Живибунтъ засталъ кнземъ литовскимъ. А по смерти // Гибута снь его Мунтвилъ²⁶⁷ засталъ кнземъ жмодскимъ. Тыи кнзи *з-з* давали дан: вѣники и лыка. По смерти Мантвила Викинтъ, снь его, засталъ кнземъ жмодскимъ.

Потомъ, гды Батіи, црѣ татарскіи, пришовши в шестисотъ тысячей татарского воиска, землю Рускую попустошилъ, *от* которого спустошена рускіи силы меншиі стали, в той часъ Живибунтъ²⁶⁸, кнзь литовскіи, Викентового снѣ Ердивила з воискомъ выправил на Рус. Ердивил, переправившия через реку Вилию, взял мѣсто русскихъ кнзевъ Новгород²⁶⁹ и тамъ своего княжения учинил столицу. *От*-толь пошовши, над Немномъ рекою нашол // мѣстыце способное и поставил тамъ мѣсто, и назвалъ Гродно. Потом, на Подляшь пошовши, побралъ спустошеніи *от* Батия мѣста Брестье, Мелникъ и Дрогичинъ под свою власть^и и, побудовавши ихъ, людьми осадилъ. Заслужонымъ воиска своего гетманомъ подавал Ердивилъ города и крайны: Екзису *i-i* крайну даль тое⁻ⁱ, где городъ естъ, *от* него названное

115
зв.

кнзиⁱ, Гранседил^a, *к-к* где Грансъ мѣсто а Кампу — Осмяну.

Потомъ Ердивилъ татаровъ заволскихъ зъ ихъ црѣмъ Курдасомъ, гды в землю Рускую вѣшли и пустошили, под Мозыремъ на рецѣ Окуновцѣ розгромил // и гвятижилъ^a. И много дѣль рыцерскихъ доказавши, умерлъ, оставивши двохъ сновъ, Мингаила и Алгимунта.

116

Мингаило засталъ кнземъ литовскимъ, Алгимунтъ зас — жмудскимъ. Мингаило теды, сѣдючи на столицы *от*ца своего в Новгородѣ Литовскомъ, собравши воиско, пошол на кнзевъ полоцкихъ. И бывшия з ними под Гродечемъ, звияжил, взял Полоцкъ и *м-с* сѣлъ княжити^{-м} на Новгородѣ і в Полоцку. Потомъ, оставивши двохъ сновъ, Гинвила и Скирмунта, умерлъ.

По смерти *от*ца своего Мингаила Скирмунтъ кнземъ застал на Новгородѣ Литовскомъ, а Гинвилъ на Полоцкомъ сѣлъ княжени. // I взял себѣ за жону Марию, кнзя тверского дочку, окрестился в рускую вѣру, въ свтомъ крещении названныи Георгиі. Зъ псковскимъ кнземъ и з смоленскимъ великую провадил воину.

116
зв.

Потомъ, снѣ Бориса²⁷⁰ оставивши, Гинвилъ, названныи Георгиі, умерлъ. По смерти кнзя Георгия, *от*ца своего, Борис на Полоцкомъ сѣлъ княжениі. Змуровалъ в Полоцку церковь великимъ коштомъ Свтои Софиі, другую Свтго Спаса, при той же и монастырь паненскіи в полмили за мѣстом, третію Свтыхъ мученик Бориса и Глѣба, и иншихъ много церквей и монастырей поставилъ. До того поставил мѣсто над Березиною рекою и назвал его // *от* своего имени Борисовъ, и, много доброго учинивши, умерлъ.

117

По смерти кнзя Бориса сѣлъ на Полоцкомъ княжениі снь его Василиі Рогволдъ. Той, въ старости умерши, оставилъ снѣ по себѣ Глѣба и ²⁷¹-дочку Параскевею⁻²⁷¹, которая застала черницею. А Глѣб сѣлъ на Полоцкомъ княжениі и, не долго живши, умерлъ.

Скирмунтъ, снь Мингаиловъ, гды княжилъ

арк. 365 ^aнепидами ^{b-b}з ^eполову ^eобжитых (?) ^dкназа ^eвысѣвши арк. 366 зв. ^eякъ ^{жс-жс} и арк. 367 ^{з-з}русскимъ кназем арк. 367 зв. ^ивладзу ⁱ⁻ⁱвидсутне ⁱЕкзисъ ^иГрансудисъ ^{к-к}крайну даль тую ^aзвитажилъ ^{м-м}сѣдѣль кнажачы

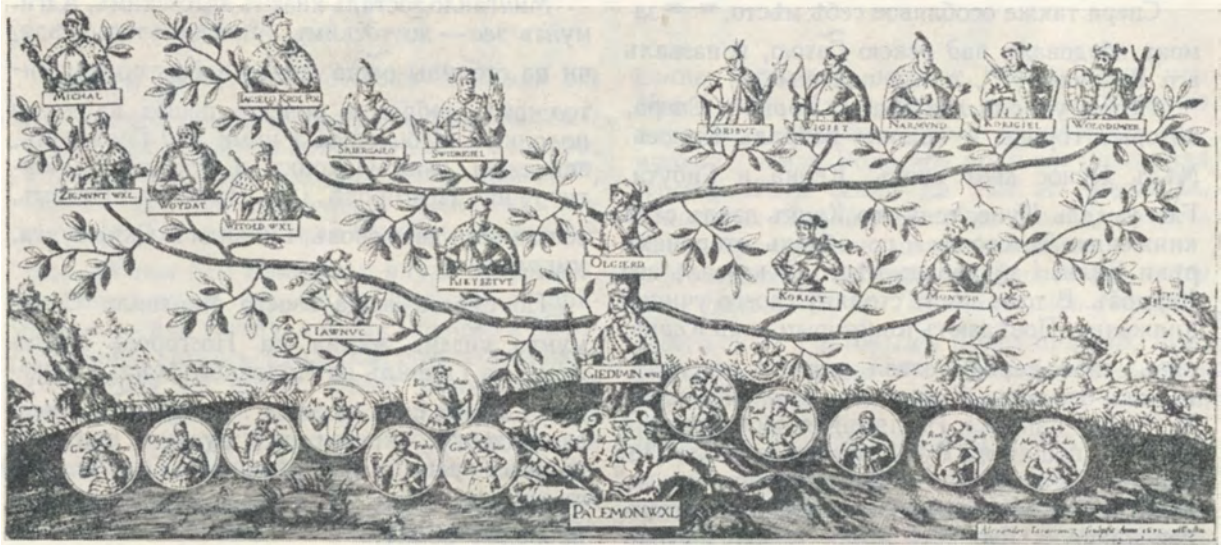
117
зв.

в Литвѣ, Мѣстиславъ Романовичъ, кнзь луцкии, з рускими воисками собравшися, на него воевал, хотячи Новгородокъ, Брѣстѣ, Милникъ, Дрогичинъ, Гродно и инъшиі // мѣста рускиі *от* Литвы себѣ *отискати*. Которого Скирмунтъ прогналь, воискомъ литовскимъ и жмодскимъ змоцнившися, і взяль *от* него Пинскъ и Туровъ под свою власть^н року 1220.

Гендрус, бывши литовскимъ кнземъ и жмодскимъ, мужественно пановал. А, заставши сна по себѣ єдного толка Ринголта, зышолъ з сего свѣта.

РИНГОЛТЬ

Ринголтъ по смерти *отца* своего зостал кнземъ литовскимъ и жмодскимъ. Тои першии

Генеалогічне древо литовських князів.
Гравюра XVII ст.

118

Потомъ Балаклаи²⁷², црѣ татарскиі, упоминался дани *от* Скирмунта з Руских земель, *от* него побранныхъ, бо тогда по спустошенію Руская земля, татаромъ голдовала. Скирмунтъ⁹ поурѣзовал посломъ татарскимъ уши и носы и *отправил*. Балаклаи, розгнѣвавшися, пришол под Кеданов, землю Рускую пустошачи. Скирмунтъ // его звияжилъ и самага црѣ забилъ. Повсталъ затымъ на руских кнзеи Скирмунтъ, воюючи, и взяль *от* них мѣста Мозыр, Черниговъ и Карачевъ зо всѣми ихъ приналежностями. И *отдалъ* тремъ сномъ своимъ тьи три мѣста рускии, Строинатови, Люборгови и Писсимонту, в дѣдицтво и умерлъ.

КУКОВОИТЬ

118
зв.

По смерти Скирмонта стріи єго Куковоить зостал кнземъ литовскимъ и жмодскимъ. И, мешкавши на княженіи лѣтъ много, Гедрусови, зятєви своему, котори // дочку єго за жену поняль, свое княжение *отдалъ* и умерлъ.

почал писатися великимъ кнземъ литовскимъ и рускимъ. На того кнзи рускиі розгнѣвавшися, ижъ не хотѣл дани // давати, якъ перед тымъ Литва давала, и хотячи свои рускиі мѣста, до Киевского княжения належачиі, побрати и Литву знову в подданство руское зголдovati, Свтославъ, кнзь киевскии, зъ Лвомъ владимерскимъ и з Димитром друцкии, затыгнувши татаръ на помочъ, пошли воиную. А Ринголтъ, собравши литовскии и жмодскии воиска, противъ ихъ пошол и, бившися з ними, звияжил ихъ над рекою Немномъ под Могилною. Отколъ три кнзи, Дмитрии друцкии, Свтослав киевскии и Левъ владимерскии, утѣкли, а иншиі повѣдають, же тамъ побито. Такъ // Риндолтъ^н, звиязство одержавши и иншихъ потомъ много звиязствъ над прускими крижаками доказавши, *сеи* животь оставилъ.

119

119
зв.МИНДОГЪ²⁷³

По смерти *отца* своего Ринголта Миндогъ застал кнземъ литовскимъ и жмодскимъ року 1240; з прусами, з крижаками славными провадилъ воины. Потомъ *от* сновцовъ своихъ

Тертилла²⁷⁴ и Викинта з помощью войскъ короля руского Даниила Миндогъ былъ такъ барзо утесненыи, ажъ мусил²⁷⁵ мистра крижацково Андрѣя²⁷⁵ просити ѿ помочь.//
 120 А гды ему Андрѣи не хотѣлъ дати помочи, ажбы окрестился в рымскую вѣру, учинил такъ Мендогъ, окрестился. А жебы в вѣре охотне тривал, прислалъ ему²⁷⁶ папежь Инокентіи²⁷⁶ корону, и укоронован застал королемъ литовским. Але того жъ року знову покинул вѣру рымскую и до паганскихъ забобоновъ вернулся. Потомъ, зъ кнзями рускими змовившися^с, попустошилъ всю землю Мазовецкую и Сендомирскую такъ, ижъ поляковъ барзо утиснуль. Самъ^м с тымъ^м Мендогъ от Трои-
 ната²⁷⁷, своего сновца, гды спалъ, былъ забытій зъ двома снама^а, Руклею и Репикасом.//

ТРОИНАТЬ

120
зв.

Троинать, забивши своего стрія Мендога, почаль пановати на княженіи Литовьскомъ и Жмодскомъ року 1267. И послалъ до Тевтивила, брата своего, кнзя полоцкого, абы к нему приѣхал, хотячи з нимъ роздѣлити свое панство. Тевтивиль, приѣхавши до Трои-
 ната, хотѣлъ Трои-
 ната забити за Миндогово забитѣ. Але Тевтивилъ бояринъ Прокипиі ознаимилъ тую раду Тевтивилу^ф Троинать. И такъ Троинать упередил, забил Тевтивила, але и самъ^х за брата убиство^х згинуль,// бо слуги Мендога забитого чтыри, змовившися, идучого до лазни Трои-
 ната забили и утекли до Воиселка, сна Мендогового, котрыи зосталъ былъ чернцемъ. И иншіи историкове повѣдають, же самъ Воиселкъ²⁷⁸, чернецъ, снъ Миндоговъ, на ловахъ ѣздячого забил Трои-
 ната, мѣстачися заобиства отца своего Миндога.

ВОИШЕЛКЪ

Сбранными от всѣхъ литовскихъ пановъ згоднѣ, застал кнземъ литовскимъ Воиселкъ, чернецъ, але и на княжоу // одеждѣ клобукъ носил. А зъ Шварномъ²⁷⁹, короля руского Даниила сномъ, Шварномъ^с, своимъ, в великои будучи приязни, воевали обадва противъ Болеслава Встыдливого. И Полскую землю ажъ до Илзы^с попустошили огнемъ и мечемъ, и Илзу^ш взяли. И часто насылаючи ятвѣжовъ и казаковъ, Полскую землю пустошили и Мазовшу всю повоевали, ледве Болеслав и Кон-
 рать мазовецкии, кнзи, в замкахъ своихъ оборонилися. Потомъ Воиселкъ, кнзь литовский, от кнзя руского Лва, сна короля руского Да-

нила, в Володимерѣ, мѣсте волынском, в монастыри Свѣто Михаила зосталъ забитыи.//

УТЕНОСЬ

122

По смерти Воиселка Литва обрала себѣ з фамилии тыхъ же кнзѣи римскихъ, которыи з Палемономъ приѣхали за кнзя, Утеноса,

Хроніст Мацей Стрийковський.
Гравюра XVI ст.

гербу Китрава^ш. Которыи з Русью и з Крижаками Прускими много воинѣ провадивши, умерлъ. Зоставил по себѣ Свинторога, сна своего.

СВИНТОРОГЪ

Року 1268. Свинторгъ Утеносовичъ по смерти отца своего зосталъ кнземъ литовскимъ и жмодскимъ, стариин, лѣтъ маючи // девять-
 122
зв. десять и шесть. Тои двѣ лѣта толко выбивши на княженіи Литовскимъ спокоине, умерлъ, зоставши Гермонта, сна своего.

арк. 368 зв. ^нвладзу ^оСкирмунтъ арк. 369 ^нРинголтъ арк. 369 зв. ^пТевтивила ^сзгодишися ^{м-м}за тымъ ^усынами ^фТевтивилу ^{х-х}за братоубійство арк. 370 ^шшвагромъ ^иІазы ^иІазу арк. 370 зв. ^иКитавра

ГЕРМОНТЬ

Року 1272 по смерті *отца* свого Гермонтъ Свиноговичъ^о зосталъ *кнземъ* литовскимъ. Тои, ведлуг жадная^а *отца* свого, по смерті его вырубавши леси великии там, где Вилна река в Вилию впадаєть, училъ мѣсце на труповъ *кнжих* паленє, на каторомъ мѣсцу тѣло

Великий князь Міндовг.
Гравюра XVII ст.

отца свого Свиногоорога, убравши в шати наидорожшии, з шаблею его // и з сагадакомъ, а при немъ, мертвомъ, двохъ выжловъ, ястребовъ, соколовъ ево любимыхъ живыхъ и коня, и слугу *отцевого* наивернѣшого живаго спаливъ, дровъ великую купу наклавъ дубовыхъ. Ведлугъ звичаю ихъ тогды поганского, бояре в тои огонь кидали риси и медвежий ногти для того, ижъ вѣрили, же маєть нѣякий бгъ наиболшии, на высокии барзо горѣ крутои сѣвши, судити людеи. На которую гору людеи, вѣставши з мертвыхъ, не могутъ иначе взыти, толко ногтями деручися рысими и медвежими. Тои звичаи паленя тѣль людцкихъ по смерти, ¹²³ знат, взяли *от* своихъ *первыхъ* // *кнзеи* римскихъ, бо римлянъ и греки, въ паганстве тогды ^{зв.} будучи, мѣли звичаи по смерті людцкии тела,

палиши^о и попел ихъ собравши, в трунахъ хоронити.

И Литва *язъ* до *кнежения* Ягелонового тамъ палили своихъ *кнзеи* тела. И *от* своего *кнзя* тоє мѣсце звали Свиногоорога. Потому *кнзь* Гермонтъ ^{б-б} воевалъ з Русю и з Поляками и, немного^о пановавши в Литве, *зишол* з сего свѣта. Оставилъ по себѣ *двохъ* *сновь*, Билигина и Трабуса.

ТРАБОСЬ

Провѣдають^е инии историкове, *ижъ* // после Гермонта зосталъ *кнземъ* литовскимъ ¹²⁴ Гилигинъ^д, по немъ *снь* его Билигин, по Билигине Ромунтъ Билигиновичъ, а по немъ Трабось, стрии Ромунтовыхъ *сновь*: Наримунта, Довманта ²⁸⁰, Олшана, Гедруса и Дроидена²⁸¹.

Инии заповѣдають^е, *ижъ* по Гермонте *снь* его молодшии Трабос зосталъ *кнземъ* литовскимъ и жмодскимъ, котрии мѣсто, Трабы названое, збудовал на свое имя. Тои *пятихъ* *сновь* мѣль: Наримунта, Довманта, Олшана, Гедруса и Троида, ^ж-во трихъ заставши по бѣ-^ж, умер.//

НАРИМУНТЬ

124
зв.

По смерті Трабоса Наримунтъ зосталъ *кнземъ* литовскимъ и перенеслъ столицу свою з Новгорода до мѣста Кернова. Довмантъ взялъ княжения Уцянского, Олшана взялъ себѣ удѣломъ *от* устя Вилны, реки, до Корабля, реки, и збудовал мѣсто, которое назваль Олшаны *от* своего имени, и его потомки писалися *кнзями* Олшанскими. Гедрусъ збудовал мѣсто и назваль *от* своего имени Гедруты, и тамъ *кнжили*. *От* которого пошли княжата Гендронцы *славной*^а.// Троидень взялъ себѣ ¹²⁵ надъ ятвѣгами *кнжение*, где теперъ называєца Подляшья.

Наримунтъ, пануючи въ Литве а з своими братьями зносячися^а, з Крижаками, з Поляками и з ыншами славныи оправавалъ воины. Потому, гды умерла жона Довмантова, послалъ Наримунтъ свою жону на погреб Довмантовои. Где Довмантъ силию^і жону своего брата Наримунта взялъ себѣ за жону. За тоє Наримунтъ воиною пришолъ на Довманта, *отшукал* // свою жону. А въ^і Довмантъ^і *к*-за яны-^к ¹²⁵ утекълъ аж до Пскова, и *о*^а бьсковян обраныи ^{зв.} за *кнзя*, пановалъ на Бьскове^а. Потому На-

римумъ, кнзь литовскій, умерль. Тои Наримунтъ першии былъ початкомъ гербу «Погони», то естъ рицера, на коню бѣломъ сидящего, мечъ над главою держачаго на кшталтъ гонящего утекающихъ.

ТРОИДЕНЬ

По смерти Наримунта Троидень, братъ
126 его, зосталь кнземъ ли[тов]//скимъ^а. То е услышавши Довмантъ, кнзь пскопскій^о, братъ старшии Троиденовъ, розгнѣвались, же его не обрали кнземъ литовскимъ. Собраль воиска и, пришовши, взяль славное мѣсто Полоцкъ, и направиль шести мужиковъ на забитѣ своего брата. Которыи мужики идучого з лазни Троидена забили. Зостался по немъ снѣ его Ромунтъ, которыи еще за живота отца своего
126 Троидена окрестился в рускую вѣру // и зостал черньюомъ, Лавришомъ албо Лавромъ названны, от которого и монастир Лаврышовскіи.

Затым Довмантъ по забитю Троидена воиска зобраль и пришоль на Литву, хотячи взяти себѣ Литовское кнжение. Але Лавришь, хотячи от него Литву оборонити и помститися за боиство отца своего, зложилъ з себе чернечую одежду и, з воискомъ литовскимъ пошовши, забиль стрія своего Довмонта, от которого
127 кнзя Довмонта Свирскіи пошли кнзи, // иж Довмантъ Свирь мѣсто заложиль. А по такомъ звитязствѣ Лавришь, зобравши боярь и панов литовскихъ, подал имъ за кнзя Витена, маршалка отца своего, члвка рицерского, хотя еще дѣдичи были, его стріечны браты, един кнзь^{п-п} Гедроиць, сны Лаврышовыхъ стріев. Але, иж молодыи борзо были, не събособных их судиль были^р до великого кнжения Литовского. А самъ Лавришь пошоль знову // до
127 монастиря, от себе поставленнаго Лаврышовского, и тамъ въ черничестве докончилъ живота своего.

ВИТЕНЬ АЛБО ВИЧЕНЬ,
АЛБО ВИКИНТЬ

Року 1283 Витен зосталь кнземъ литовскимъ, которой частокротъ воеваль землю Рускую, Любелскую и Калискую, и Пруское, и попустошилъ немало. Которому Леско Чорной, манарха полскіи, взае[мне]^с значныи давал отпор. Бывалься з Русю, былъ мужественны въ войнах // и немлстви над звитязе-
128 венными.

Року 1294 воеваль Витемъ землю Ленчицкую. Тамъ кнзь ленчицкій Казимер, брат Локетковъ, противъ Литвѣ мужественно воюючи, зосталь забыты.

Року 1314 былъ голод такъ великий въ Литве, въ Полскои земли през две лѣта, аж родичи дѣтеи, и дѣти родичав своих, позабываючи, вдали. През цѣлыи рок великое было

Герб Великого князівства Литовського.
Гравюра XVI ст.

повѣтре, затым // умерль Витен албо Вики
128 тен^м, кнзь литовскій, року 1315. Нѣкоторыи историкове повѣдають, иж забыты естъ от Гедимона, своего власного конюшого, за вѣдомостю жоны Витеновы, яко то Ваповскій^у, Гвагвин и Кромер. Иншии зас повѣдають, иж Гедимин²⁸² былъ снѣ Витиновъ, которыи по немъ наступил на панство Литовское.

^аСвинторогович ^бжадана арк. 371 ^впалити ^аажь ^б—^взаложиль мѣсто на свое има Гермонты, ^гнемного ^дповѣдают ^еБилигинъ ^жТроидена ^ззас повѣдають арк. 371 зв. ^иж—^кж котрых по себѣ зоставивши ^лславныи ^мП виправлено з зночяся ^нсилою ^овидсутне ^пДовмантъ ^к—^ккз Оуцаны ^аот арк. 372 ^мПсковъ ^нлитовскимъ П текст пошкоджений ^опсковскій арк. 372 зв. ^п—^пШланскій а другій кназ ^рбыти ^свзаемъ П текст пошкоджений ^тВикинтъ арк. 373

ГЕДИМИН,
ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ ЛИТОВСКИХЬ^ф

129 Року 1316 Гедимин зосталъ княземъ литов-
скимъ. Того жъ року // прусове инфланъскіи,
воискомъ немалымъ напавши на землю Жмот-
скую, попустошили и под свою мощь от Литвы
взяли. И гетмана Гедимонова Госталда пои-
мали, которого Гедимин выкупил. На други

Великий князь Гедимін.
Гравюра XVII ст.

129 рокъ, собравши Гедимин воиско литовское,
възявши теж себѣ на помощь русь и татар,
повоевалъ и звитяжилъ прусов, землю Жмод-
цкую знову себѣ отшукал и з великою славою
и корыстью, от прусовъ набранною, // вер-
нулся до Литвы.

130 Потомъ року 1320 Гедиминъ з воискомъ
литовскимъ и жмодцкимъ, и полцкимъ пошолъ
на князя владимѣрского волынского Владиме-
ра. Которого, мужественно потыкаючогоса,
забилъ, и Владимир, мѣсто, опановалъ. От-
толь потягнулъ до Луцка. Кнзъ луцки Левъ
побѣгъ до зятя своего, князя бранского Романа.
Гедимин Луцкъ з всѣмъ кнжнїемъ взялъ,
литвою осадилъ, вернулся // на зиму да^х
Бреся^ч, з Бреся^ч на лѣто пошолъ на князя
киевского Станислава, монарху руского.

И пришовши, перше^а опановалъ Гедимин Ов-
ручии, ^{ш-ш} оттоль пошолъ къ Києву. Вышоль
противъ Гедимина Станиславъ, кнзъ киевскіи,
з воискомъ. Ему жъ на помощь пришли кнзи
Олегъ переясловски, Левъ луцкїи и Раманъ
брански, котрии всѣ кнзи былися крѣпко з
Гедиминомъ. Тамъ же забытыи // зостали от
литвы два кнзи: Левъ луцкїи и Олегъ переяс-
ловскои, и^ш а Станиславъ, кнзъ киевскїи, и
Раманъ бранскїи ушли на Рязань. И такъ Ге-
диминъ взялъ ^{ю-ю} силою^ш Белгородку, Ка-
невъ, Черкасы, Бранскъ, Переясловъ и Сле-
поворотъ, аж до Путивля опановалъ и поса-
дилъ на Києве от себѣ намѣсника, Миндогова
кнзя Олшанского, сѣна Олши.

Станиславъ, кнзъ киевскїи, былъ з народу
первыхъ кнзѣи, Рурика, Трувора и Синевса. //
И гды от Гедимона ушолъ реназарь^а, даль
ему кнзъ рязанской дочку свою Ольгу в мал-
женство и кнжение свое Рязанское отдал
тому ж Станиславу.

Будучи самъ барзо старыи, Гедиминъ зас,
вернувшись з Руси де^б Кернова въ Литву,
збудовалъ мѣсто славное Троки ²⁸³, и з Керно-
ва до Троковъ перенеслъ столицу кнжения
Литовского. А для того назвалъ мѣсто «Тро-
ки», же нимъ мѣсто Троки збудовалъ, ловами
бавячися, много // барзо лову^а самъ Гедимин
и его дворане лисциъ, зайцовъ, куницъ ^{б-ин-}
шихъ троки^б навязали от Кернова пять
миль.

Потомъ знову поѣхалъ на ловы тамъ, где
Вильна река въ Вилию впадаетъ, и на горе,
тогда названной Кривая гора, забылъ Геди-
минъ своею рукою великого тура, звѣра. От-
толь тоя гора Турова гора, иначе Лысая^{е-е}
названа. Тамъ же змордованы Гедиминъ за-
снулъ на инъглискахъ, где кнзе тѣло по смерти
палено. // И сплочи, во снѣ видель волка же-
лѣзного, ^{е-выючого}, в которого волка^е в че-
ревѣ сто волковъ выло. Голосъ ихъ на весь
свѣтъ росходился. Очнувшись, сказаль сво-
имъ дворяномъ сонъ и выкладу его потребовалъ.
Розный розне выкладали, а не згадали. Аж
Лезденко^д, попъ литовскїи старшии поган-
ски, выложилъ, иж волкъ железныи, выючи,
мѣсто на семь мѣсцу значить моцное, а волки,
въ чреве его выючи, значать ^{е-люде} в
томъ мѣсто^е славныхъ // на весь свѣтъ. И ра-
дилъ попъ, абы Гедиминъ на томъ мѣсцу збу-
довалъ мѣсцо^ж. И такъ Гедиминъ збудовалъ
тамъ на Туровой горе единъ замокъ, а други
ниже на ровнине, где Вильна река въ Вилию
выпадаетъ, а при тых замкахъ и мѣсто славное,
року 1322, которое мѣсто назвалъ Вильна от

133 реки Вильни. З Троковъ перенесль свою столицу до Вилна, а Лездейку, старшому попу // и вещькови, давши много богатства и маетьности, назвал его Радивиль, же радиль Вилно збудовати. Отколь кнзи Радивилови пошли. Бо и самъ Лездейко не простого былъ роду, которого кнзъ Витенесь нашоль в лѣсе, а иншии повѣдають, въ орловомъ гнезде, иншии правяць — въ колисце, и яко сна его выхавал.

133 3в. Потомъ Гедимин Полскую наѣхалъ и землю Калискую и Сарадцкую попустошилъ, и чинилъ часты наѣзды, // пустошачи Полскую, много военъ точилъ з Прускими и Ёфланскими Крижаками.

284—Року 1325 за Владиславаго Локетъковаго сна—²⁸⁴ Казимира, крелевича полского, за прозбою кроля Локетъка, отдалъ Гедиминъ свою дочку, а з нею отдалъ з Литвы вязневъ полскихъ дватцат и чтыри тысячи. Потомъ Гедиминъ з Локеткомъ пошоль воевати Прусовъ. И добываючи мѣста Фринъбуръга²⁸⁵, стрелю раненыи, умерьль. До Вильна припроваженъ, // поганъскимъ обычаемъ спалены былъ року 1329.

134 33. Мѣль Гедимонъ седмъ сновъ, которыи за живота своего роздилить панѣство: Монивиду, старшому, даль Керъновъ и Слонимъ з волястими³, Наримунтови — Пинскъ з всѣмъ; Ольгердовѣ²⁸⁶ — Крево, мѣсто, до реки Березны, Кереступовѣ²⁸⁷ — «-и з Жмодъскимъ кнеженіемъ, з Гродномъ и Ковном до Подляшя¹, Корнатовѣ — // Новъгородок з всею волостью, Явѣнutowѣ, молодшому, которого над иншихъ любилъ, даль столицу кнженія Литовского Вильно, Любартовѣ, которыи мѣль за собою

дочку кнзя владимерского, волынского Владимера, даль мѣсто Володимеръ и Луцкъ на Волынню, яко дѣдичовы тыхъ кнжен[...]¹. Ольгердь и Кеистуть, живучи з собою въ стисло и нероздельной любви, по смерти отца своего змовилися выгнати брата Явѣнута з столицы

135 33. Виленской. Постановили // и день незначеныи², на которыи Ольгердь гды не приспѣлъ, и самъ Кеистуть^к несподеване убѣгъ до Вилне, и утекаючого брата Янута поималъ, и до везня отдалъ, ознаимилъ тое Ольгерьду. Гды приѣхалъ до него Ольгердь, давалъ Ольгерьду Кеистуть^к Вилно, а Ольгердь не хотель брати, щастью тое Кеистутовѣ⁴ приписуючи, же онъ взялъ. Такъ любилися, же единъ другому

135 33. устоповаль, ажъ ледьве // упросилъ Кеистуть, жебы Ольгердь Вильно взялъ, столицу. Иншею частью Явѣнutowою обадва ровно, Кеистуть зъ Ольгерьдомъ, поделилися, а Янutowѣ видели⁵ кнжение Заславское.

ОЛЬГЕРЬДЪ

Року 1330 Ольгердь Гедиминовичъ зосталь кнзем литовскимъ, а Кеистуть, братъ его, жмодцкимъ, троцкимъ и подляцким. И зобравши воиска литовский на помстѣ забитого от крижаковъ // отца своего Гедимона, пошли на Крижаковъ Ёфлянскихъ и прускихъ, 136

Великий князь Ольгерд.
Гравюра XVII ст.

и попустошили барзо землю Крижатцькую такъ, ажъ мусили крижаки великими подарьками и уступенемъ нѣкоторихъ мѣсть Ольгерьда поеднати. Потомъ року 1331 Ольгердь з воискомъ литовскимъ, з Кориотавичами, кнзями новгородцкими, пошоль на татаръ на Сильнею⁶ Воду и, минувши Черкасы, сподкаль великую орьду. Тамъ крепько бивышися з

¹Ватовскій ²литовскій ³арк. 373 зв. ⁴до "Бреста" ⁵П вписано над рядком ш—шн Житомиръ ⁶відсутне ю—юКіовъ, ⁷на Рязань ⁸до ⁹П виправлено з слову ¹⁰арк. 374 ¹¹б—б и иншихъ в троки ¹²е—еГора ¹³е—еП вписано над рядком ¹⁴Лездейко ¹⁵е—елюдей в томъ мѣсть ¹⁶П закреслено ¹⁷мѣсто ¹⁸арк. 374 зв. ¹⁹волостами ²⁰и—иТроки ²¹П виправлено на Подляшя ²²арк. 375 ²³кнаженій ²⁴П текст пошкоджений ²⁵назначений ²⁶Кейстуть ²⁷Кейстуту ²⁸дали ²⁹арк. 375 зв. ³⁰Синюю

136 татарами, // убилъ трох цариковъ татарскихъ,
зв. Котлубаха, Качебеикерия и Деметра, орды татарський розгромилъ, много бобилъ, иньших в неволю побрала. Оттоль пошоль на Подолье, и котрии пановали на Подолью татарове от спустошенья Батѣвого, тых иньших прогналь, иньших бобилъ, и кнзем Корнатовичемъ, сновьцомъ своимъ, Алеѣздру, Кос-

Хроніст Марцін Кромер.
Портрет.

тянѣтину, Федору и Юрью, Подолье отдалъ въ державу. Котории опустѣлы побудовали мѣста Бакоту, Смотричъ, Каменецъ, такъже
137 Браславъ, Виньвицу°, // Межибожь, Хмельникъ, Трѣмбовль и иньшии.

Знай тежь о томъ, иж Гедиминовичи всѣ, кроме единого Кеистута, окрестилися въ рускую вѣру. И самъ Ольгердь, взявши кнзя витебского единачку, дочку Юлиану, себѣ на жону, окрестилъся въ рускую вѣру, и взялъ по неи себѣ за посагъ княжениемъ^н

Витебское. Костянѣтину, сну Корнатовому, внуку Гедиминову, кроль полскии Казимерь, сенатореве обѣцали кролевство Полкое^р пустити по своєї // смерти, жебы толко въ лядцкою з руской выпустилъ вѣру. Але онъ и кролевства не хотѣль, и вѣры не отступил для кролевства. Тое Стрииковський пишеть.

Ольгердь з Юльяною, перышою своєю жонною, княжною витебскою, мѣль шести сновъ, котории всѣ в рускую вѣру покрестилися. Перышии, и старышии, былъ Владемер, котории мѣль княжение Киевское; тои сплодилъ сна Олелька, то ест Алеѣзанѣдра, котории збудоваль Слуць, мѣсто, и продокъ былъ // фамилеи кнзеи Слудцких Олелковичовъ. Дру- 138
гии снѣ Ольгердовъ, Иванъ Зездевить, котории держалъ землю Подолскую; третей — Семионъ Линегвенеи, кнзь мстиславскии; четвертыи — Андреи Вигунть, княжилъ на Трубѣцску; пятыи — Константинъ, княжилъ на Чернигове и Чортореиску, продокъ кнзеи Чортореиских; шестыи — Феодоръ Сангушко, продокъ кнзеи Коширских, Ковельских Сангушковъ. Пишеть Стриковскии, // иж року 138
1573 видель самъ Стриковскии образъ въ Витебску на замку, въ цркви Ольгерда и его кнги- 3в.
ни Ююлияны, посполу намалеваныи.

По смерти кнегини своєї Ююлияны взялъ Ольгердь у кнзя тверского дочку Марию, з тоєю мѣль дванатцать сновъ: Ягела²⁸⁸, котории потомъ королема зосталъ полским, Скиргела, Свиндрилгела, Бориса, Корибута, з которого кнзи Вышневецки родъ свои провя- 139
дять, // Вигунта, Коригела, Наримунта, Лян- гвила, Любарта, Андрѣя и Бутава. З тых всѣхъ отць наибарзѣи любилъ Ягела, того по себѣ кнземъ литовскимъ за позваленемъ брата своего Кеистута^с назначилъ. Кеистут мѣль шесть сновъ: Витолда, Патрина^т, Товтевила, Сигисда albo Жигманта, Воцдата и Довгота. А яко Олгердь с Кеискустомъ^у, такъ ихъ сны Ягело с Витолдомъ в великои зѣ собою любви мешкали. //

ЯГЕЛО, ВЕЛИКИИ КНЗЪ ЛИТОВСКИИ

139
3в.

По смерта^ф отца своего Олгерда Ягело зостал великимъ кнземъ литовскимъ за позволениемъ стрія своего Кеистута. Был у Олгерда простого роду хитрыи и довыцныи слуга на имя Воидило, тои былъ пивничимъ первѣи, а потои постелничимъ и секратором Олгердовымъ. По смерти Олгерда Ягело Олгердовичъ в ровной ласце, якъ и отць, *—* мѣль Воидила и отдалъ за него сестру свою родную Марию, а в посагу за нею мѣсто Лиду зѣ всюю властью⁴. // Тое Кеистутъ⁴ было немилло, о чомъ довѣдавшися Воидило и боячися, абы 140

през Кейстута не пришол в безчестье, намовилъ Ягела потворами на Кейстута, же Ягело за его радоу учинил змову зъ прусами на стрия свое-го Кейстута. В томъ Кейстутъ остереженный от ²⁸⁹—контора остроудубского^ш—²⁸⁹, призвалъ с^на своего Витолда, ознаимил ему Ягелову хитрую на его с прусами змову. Витольд отцу своему порадил, абы тому о Ягелъ удаю не вѣрил. Але гды Ягело воиско литовское зъ пруским // посполу послал на ²⁹⁰—Андрея Горбатого, с^на Кейстутового—²⁹⁰, з Витебска хотячи его выгнати, заразы ^ш—^ш напал на Былно^ю. Первѣи, своихъ немало в мѣсто гостеи до Вылно выславиши, поновал Вилно. Тамъ же знашол листы становныи змовы з пруссами Ягеловы и указал с^ну своему Витолду, Ягела з маткою его поималъ, Воидила ²⁹¹, прелесника Ягелового, казалъ повѣсити. Витольдъ, маючи любов къ Ягелу, и просил отца своего Кейстута, ижъ выпустилъ Ягела и далъ ему его // отчизну Крево, мѣсто з волостью, і Витебское княжение, матки его отчизну.

Потом Кейстутъ пошол з Вилня з воискомъ на Корибута к Сѣверскому Новгородку, сваволю его хотячи ускромити. Тым часомъ Ягело, прибѣгши, опановал Вилно през ²⁹²—змову старшими виленскими мещанами—²⁹², также и Троки. Довѣдавшися того, Кейстутъ от Новгородка пошол з воискомъ под Троки. Ягело з прускими крижаками вышолъ против Кейстута. И, не биючися з Кейстутом, послал

141 Скиргела, брата // своего, еднаючи Кейстута ^{3в.} і Витолда и просячи до себе на розмову о покои. Кейстутъ, не зычачи кровопролития приятельского, пришол з сномъ Витолдомъ, а Ягело, хитро звязавши Кейстута, казал заправадити до Крева, и тамъ его удувлено. Витолда зас послал до Вилня, потомъ з Вилня послалъ до Коревы^а и приказал также удавити. Нимъ удавлено, позволил Егело ²⁹³—Витолдовои женѣ—²⁹³, княгини, на ночь толко з двома паннами ходити. Княгиня, доведовшиися, // ижъ хотять Витолда удавити, гды пришла на ночь убрала Витолда въ еднои панны своєї одежу, а панну в Витолдову одежу, которую в вязеню оставши, Витолда за собою выпровадила в паненской одежи, и не познано его, бо был ^б—без бороды—^б. Такъ ушол, з Коревы, мѣста, Витольд до Мазовши, оттоль до Прусов. Потом, гды Ягело воевал на Дрогичин и на Сураж, Витольдъ, пришовши, зъ прусами, повоевал Литву і взялъ Троки, котрое мѣсто осадивши нѣмѣцями, пошол // знову до Прусъ.

142 ^{3в.} А Ягело любо знову добылъ Троковъ, биючися крѣпко, еднакъ, абы болеи Витольд Литвѣ не шкодил, призвалъ его зъ Прусъ,

потаемне еднаючи, и под сумленемъ обѣцалъ ему покои, цѣлость, здоровья и Подляшье. Витольдъ, увѣривши Ягеловому сумленю, приѣхал зъ Прус. А Ягело, рад тому будучи, дал Витолдови Гродно, Брестъе, Дрогичинь, Бѣлско, Мелникъ, Сураж, Каменецъ, Волковскъ і всѣ Подляшье. Литовский лѣтописцы пишут, ижъ дал тогды Ягело Витолдови Волын и Подляшье. //

Князь Скиргайло.
Гравюра XVI ст.

Року 1386 Ягело, обранныи от пановъ ¹⁴³ полских на крелевство, взял Едвигу, дочку кроля полского Людвика, за жону, окрестился в полскую вѣру и зосталъ крелемъ полскимъ. О том ширеи начитаешъ въ кроилицѣ о крелехъ полскихъ.

СКИРГАЙЛО, ВЕЛИКИЙ КНЗЪ ЛИТОВСКИЙ

Ягело, зоставши крелемъ полскимъ, дал княжение Литовское Скиргайлу ²⁹⁴, брату сво-

^оВъницу ^пкнженіе ^рПолское арк. 376 зв. ^сКейстута ^тТриатрика ^уКейстутомъ ^фсмерти ^х—^хего ^чволюстю ^кКейстуту ^шОстродомского арк. 377 ^ш—^шКейстут з войскомъ своимъ несподѣванне ^юВилно арк. 377 зв. ^аКрева ^б—^ббезбородый

ему. И гды зосталъ Киргаилъ^а кнземъ литовскимъ, Витолдъ высоко- // умныи того не 143
зв. улюбилъ. Пошол до Прусь и с пруссами часто наезжалъ на Литву, и пустошилъ литовский мѣста і волости, хотячи самъ зостати кнземъ литовскимъ. А гды барзо докучали прусы з Витолдомъ частыми воинами и пустошенемъ Литвъ, и Виленский Нижшии замокъ спаленъ,

Великий князь Вітовт.
Гравюра XVI ст.

и братъ Ягеловъ королевский Коригело от прусов былъ стятыи, и Троки спалены, и иншии зацныи мѣста попустошены, кроль Ягело, ужалившись такъ великого Литвы спустошеня, послалъ Генрика, сна Семовитового, князя мазовецкого, потаємне до Витолда, абы успокоилъся // от наезжанья Литвы, отчизны своєї, жебы, оставивши Прусы, ѣхалъ до Литвы, обѣцуючи Витолдови цѣлость его здоровья и княжение Литовское. Витолдъ теде, увѣривши королеви Ягелови, стрієчному брату своему, пошол, з Прусь, набравши ^{б-б} добра з собою і в неволю прусовъ, мѣсто, в котором мешкалъ, спалилъ, приѣхалъ до Вилня і вдячне от короля Ягело^с въ Вилно принятыи.

ВИТОЛДЪ АЛЕЖАНДЕРЬ, ВЕЛИКІЙ КНЗЬ ЛИТОВСКИ

144
зв. Року 1392 Витолдъ²⁹⁵ зосталъ // великимъ кнземъ литовскимъ. Гды еще былъ в Прусакъ Витолдъ, послалъ зъ Гьданска дочку свою Со-

фию²⁹⁶ моремъ до Москвы и отдалъ в молженство великому кнзю²⁹⁷—Василю московскому—²⁹⁷, митрополитъ Киприянь звенчалъ. Свидригаило²⁹⁸ и Скиргаило, за² княжиния Литовского зсажены, родныи братия, не улюбили того, ижъ Витолдъ, ихъ сновець, над ними старшенство взял, воину поднесли на Витолда.

Свидригаило, яко не потужныи пошолъ до Прусь и з прусами воевал и пустошил землю Литовскую, и самага Вилня през два мѣсяцы добывалъ мощно, // ледвѣ оборони 145
ли, и вернулъся до Прусь з великою корыстью. А Скиргаило, багатщи и потужнѣвши будучи, также повсталъ воиною против Витолду, ажъ Ягело, кроль, з Полскою до Литвы приѣхавши, поедналъ Скиргаила з Витолдомъ. Обѣцал Витолдъ дати Скиргелови Київское княжение. А хотячи Витолдъ тую обѣтницу зыстити и себѣ богатства набыти, упоминалъся у Корибута Дмитра, продка, кнзеи Вышневецкихъ и Збаразскихъ, кнзя сѣверского, и у Владимера, продка кнзеи Слуцкихъ Олгердовичов, стрієв своихъ, также и до Федора Кориотовича, // кнзя подолского послалъ, абы ему 145
зв. тыи три кнзи присягли на подданство и дань до Литвы абы давали.

Кнзи Олгердовичи киевский і сѣверский, ближшими себе знаючи быти до княжения Литовского по своемъ отцѣ, кнзѣ литовскомъ Олгердѣ, нижли Витолда Костеитовича^д, кнзя маловецкого, отказали Витолду ближними себе быти до княжения Литовского, а не до отдаваня дани. Витолдъ теде з воискомъ перше пошолъ на Карибута и, звитяживши Карибута, взял от него до Литовского своего // княжения Новгородокъ з Сѣверским княжениемъ и Бранскъ, а Карибутови далъ на Вольню Браславъ, Внищю^е, Соколецъ и Кремянецъ. Потомъ самъ кнзъ Дмитръ Корибутъ збудовалъ мѣста Вышневецъ и Збаражъ, которого снѣ былъ на королевство Ческое обранныи.

Потомъ пошол Витолдъ на кнзя киевского Владимера навеснѣ і, взявши вперед Овручии и Житомиръ, мѣста, до Києва належачий, отдал Скиргаилу, стрієви своему. // Оттолъ 146
зв. пошолъ к Киеву. Владимеръ тежъ споткалъ его з воискомъ своимъ. Затымъ пришли послы от короля полского, брата родного Владимерового, на змовѣ з Витолдомъ будучого, поеднали Владимера з Витолдомъ. Дал Витолдъ Владимеру, продку кнзеи Слуцкихъ, кнзю киевскому, Копылъ з волостями великими,

почаваши от Копыля и от того мѣстца, где Немень-река починается, ажь до того, где Случь-река въ Днепръ впадаетъ. А Скиргайло дал Киевъ. Еднакъ же потомъ знову Казимерь

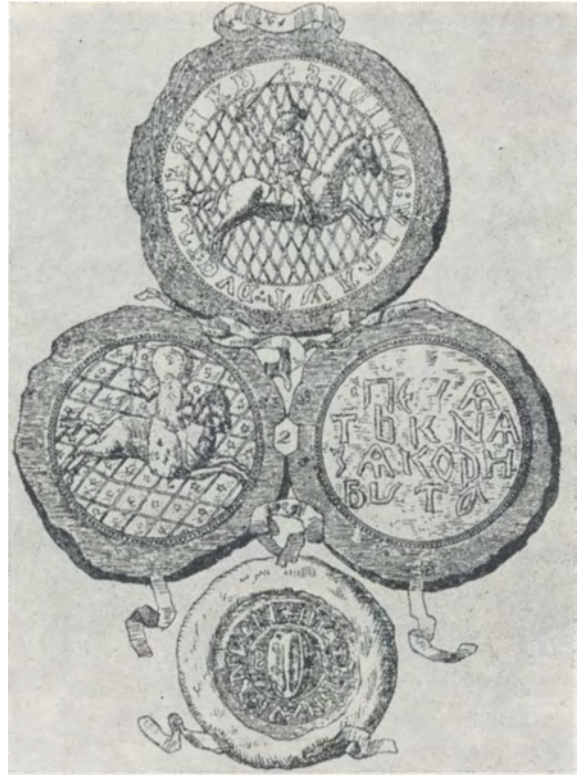
- 147 Ягеловичъ, зоставши великимъ кнземъ // литовскимъ, вернулъ Киевъ сна^е сего Владимера Алеѣздру албо Алелку, от которого кнзи Случкїи Олелковичъ называются, и при Копылю его в вѣчность заховалъ. А Скиргайло, братъ Владимеровъ родныи, взял от Владимера з Киевомъ Каневъ и Черкасы жс—под Звиногородомъ^{жс}. Але, немного на Киевъ пановавши, зъ трутизны умерлъ. И инши³-и инши³ историй повѣдають, же от подданныхъ забить і в печерах киевских похованъ. На его мѣсце Витолдъ посадилъ в Кїивѣ Івана Жмигунтовича⁴, // кнзя Олшанского.

- 147 3в. Потомъ Витолдъ пошол на Подоле, на кнзя Феодора Кориатовича, поймалъ его и послалъ до Вилна до везяня, а самъ побралъ мѣста Смотрячъ, Браславль, Чирвоногород, Бакоту, Скалу, Каменецъ і всѣ мѣста подолскїи, которїи Кориатовичи держали пре¹ лтъ шездесятъ и чтыри, от Алгерда, стрія Витолдового, имъ наданныи. Которїи мѣста подолскїи потомъ Видолтъ Ягелови за певную суму пустил. Повѣдаеть Стрїковскїи, же сто лтъ и рокъ держала Литва Подоле.

- 148 Свидригайло // зас, братъ родныи Ягелавъ, кроля, ушовши до Крижаковъ, наѣзжалъ з ними на Литву и барзо пустошилъ. Которого спустошеня ужалившися, Ягело и послал до Свидригайла, поеднавши его, призвал зъ Прус, далъ ему з Витолдомъ Подоле и нѣкоторыи мѣста полскїе. Которїи взявши, Свидригайло не долго сидѣлъ спокоине, знову поставши на Ягела, кроля, и на Витолда, ушол до Прус і воевалъ Литву. Потом знову Свидригайло¹ поеднал кроль Ягело, и дали ему Новгородокъ, Стародуб и Бранскъ, але рихло и оттолъ побѣгъ до Москвы, попаливши ему мѣста // далныи². За што Витолдъ из московским великимъ кнземъ Василемъ точилъ воину.

- 148 3в. Воевалъ тежь Витолдъ з татарами два разы и звитяжилъ ихъ значне на Дону. Много барзо взялъ татаров з женами и з детми в неволю, и едныхъ послалъ Ягелови, королеви, а других осадилъ в Литвѣ под^к Вокою рекою, которїи и до сего дня тамъ достатне мешкають. Потом знову Витолдъ, гды пошол з воискомъ и з многими кнзями и панами на татар, і в тои часъ над татарами пановалъ црѣ подлого рсду, але мужественныи и щасливыи,²⁹⁹—Темир Аксакъ²⁹⁹, которїи // мѣлъ воиска татарского дванадцать сотъ тысячеи.

которїи и турецкого цря Баезета³⁰⁰, и з нимъ двѣсте тысячеи турковъ звитяжилъ, и самого Баезета, цря, возил у желѣзної клѣтцѣ, з того Темиръ Аѣака, цря татарского, гетманомъ Егидю³⁰¹ и зъ его татарским воискомъ зишолся Витолдъ, Псиолъ реку перебывши. Тамъ же в Поляхъ Дикихъ, от мнозства та-

Печатки князів Вітовта, Корибута і Лінгвена.

таров звитяженыи, Витолдъ⁴ утѣклъ, а кнземъ его и пановъ, і воиска немало побили татарове. Тамъ братия родныи Ягела, кроля, кнзи Андрѣи и Дмитрїи Корибут зъ снами, и инши¹ кнзи // литовскїи, і воеводове полскїи побиты zostали. 149 3в.

Потомъ кнзь Витолкъ⁴, много воен з Прусамы и з Москвою поднявши, зишол з сего

арк. 378 ^аСкиргайло арк. 378 зв. ^{б-б}много ^вЯгела ^гз арк. 379 ^дКейстувовича ^еВъницу арк. 379 зв. ^жсну ^{жс-жс}по Звиногородъ ^{з-з}відсутне ⁴Жигимунтовича ¹през арк. 380 ¹Свидригайла ²даннии ⁴над арк. 380 зв. ⁴відсутне ⁴Витолдъ

свѣта. Былъ Витольд мужественный военникъ, кохался въ трезвости, воду толко пивал, а ишого жадного хмелного не заживал нашоу. І въ еденню заховал мѣрность, часу не травиль дармо такъ, иж и гды ѣлъ за столомъ, отправовал sprawy, и был щодробливый, и своих держалъ под великимъ страхомъ. Жиль лѣтъ о̄мьдесятъ вѣку своего, умерлъ ³⁰²-року 1430, мѣца сентавря—³⁰² въ Троках.//

кнѣ литовскій Свидригаило зараз кроля Ягела почал лаяти и при немъ будучимъ поляком розмаитыми окрутными смертми грошити^р, если бы ему не отдали Подоля. И страж мощною над кролемъ поставил. Корол, будучи за стражею килка недѣл // Свидригаиловою, 151 мусил ему обѣцати Подоле вернути. И послалъ о томъ зъ своими листами Тарла Заклику на Подоле до буцацкого старосты в Каменецъ, абы кнѣзю Михаилу Бабѣ, от

Грюнвальдська битва.
Гравюра XVI ст.

150

СВИДРИГАИЛО, ВЕЛИКІЙ КНѢЗ ЛИТОВСКІЙ

Гды кроль Ягело отправлялъ погреб Витолдови в Вилню, приѣхалъ Свидригаило зъ множествомъ пановъ литовскихъ и рускихъ до Вилня и засталъ великимъ княземъ литовскимъ за позволениемъ брата своего родного, кнѣзя Ягела. А панове подолскіи, особливе Буцацкіи, зъ иными змовившися, и имъ дошла вѣдомость до Дивгерта, воіводи виленского, о смерти Витолдови, которыхи воівода от 150 Витолда // справовал Подолемъ, пришовши зв. под Каменецъ, вызвали з Каменца Давгерта на приятелскую розмову. А гды вышел, они его поймали и Каменецъ, Смотричъ, Скалу, Червоногород з болшою частью Подоля от Литвы взяли. Того довѣдавши, великии

Свидригаила з Тарлом, посланному, отдалъ Подоле.

Тоє услышавши, полскіи панята Андреи Генчинскіи и ³⁰³-Николаи Древицкии—³⁰³ написали листъ свои до Буцкого^с, ознаимуючи, ижъ кроль по неволи уступуетъ Подоля, т-т Буцацкии але абы поймал Тарла и Бабу. Тои листъ, у воисковую свѣчу улепивши, дали Тарлу, жебы отдал // Буцацкому, тыи 151 слова мовячи: «Если не хочешь заблудити, зв. шукаи зъ урядомъ всѣмъ в тои свечи свѣтлости». Тарло, ничего не розумѣючи, привез до Каменца и отдалъ свечю и листъ королевскіи Буцацкому. Думавши около свечи долго, розломалъ свечю Буцацкии и, з неи листъ вынявши, гды прочитал, зараз Тарла и Бабу поймалъ и за сторожею заховалъ. А самъ мощнѣи замки почал крепити подолскіи.

Поляки, зневаги кроля своего Ягела хотячи помститися и з неволи вызволити, собрали войско на Свидригайла. До того ^у Мартинъ Пятый прислал // з листами, посла до Свидригайла ω Ягела, и такъ Свидригайла короля Ягелю перепросиль и выпустиль з-за старожи

А скоро кроль з Литвы поѣхаль до Полскои, Свидригайло, з войскомъ пошовши, Виницу, Скалу, Браславль и Червоногородок взял; на Подолю надто буриль волости Львовский и Третьбовльский. Кроль Ягело, на радившиися з сенаторами, послалъ до Свитригайла, абы вернулъ Полскои мѣста подолский, ^и которые // побралъ, обѣцуючи з нимъ за тыи мѣста битися. На тоѣ отказаль Свидригайла, же еще Каменецъ и все Подоле хочеть отшуквати,

бо тоѣ здавна кнзи литовский держали, выгнавши татаръ з Подолья за Ольгерда Поднесль теды кроль Ягело воину на Свитригайло^ф и, пришовши на Волюнь, добывалъ Луцка. А гды поляки не могли Луцка добыти, учиниль кроль Ягело Звидригаиломъ примире до Стритения Гсдня. А тым // часомъ волохи, затыгненныи от Свидригайла, Подоле воевали окола Каменца и инде, которых поляки прогнали потом.

Обачивши король Ягело, иж Звидригайла^а до вѣчного примиря не прихияяетьца^а поты, аж бы ему Подоле все и часть Волюня отдали поляки, послалъ до ³⁰⁴—Жигмунта Кеистовича ^ш—³⁰⁴, сновца своего, брата Вытолдого, которы в тои часъ княжилъ на Стародубѣ, абы приѣхаль и взялъ кнежения Литовское, обѣцуючи ему на Свитригайла // помагати. Послалъ теж Ягело до пновъ литовских тихо, абы Жигмунт^а за князя приняли. И так панове литовский, збунтованныи от посла королевского, приняли Жигмунта Кеистовича за князя.

Ю—ЖИГМУНТА КЕИСТУТОВИЧА—Ю

Року 1432 Жигмунтъ Кеистутовичъ зосталь великимъ кнземъ литовскимъ. Свидригайла, въ тои часъ въ Ошмяне будучи, отстерезении, побѣгъ до Смоленска // и, от них приняты, Литву воевалъ. Затымъ полотчане и ковяляне, и Русь вся приняли его за князя, бо их добротью своею себѣ прихияляль и рускою вѣры держалъ, маючи з собою жону, князя тверского дочку. До того Федко альбо Феодоръ, князя Острозский, в дѣлах рыцерскихъ ^а—бѣгныи по ногамъ Свидригайла^а, и отняль все Подоле от поляковъ. И гды пришли по-

ляки заѣжджати Подоле^о з волохами // и з ¹⁵⁴ басарами, тои же кнзь Острозский ^а—ни перепреве^а, на Мораве вѣце^б много побиль поляковъ. ^{38.}

Потомъ Свидригайла, собравши войско руское ^е—^е Тверского кнежения от своего тества, зъ Северского кнежения и з иных, пошолъ на Литву, повоевалъ и пополниль Вилно, Тро-

Великий князь Сигизмунд Кейстутович.
Гравюра XVI ст.

ки, Обою, Крево, Лиду, иншии многии мѣста з ихъ семи^е волостями. А з другои стороны кнзь Федко Корибутови^ч // Збаразский и ¹⁵⁵ кнзь Носъ Брестья Литовского и Мелника достали. Свидригайло теж досталь Витебска, кнзя витебского Семииона Ольшанского, помавши, казалъ утопити, а митрополита Герасима ³⁰⁵ спалити. Жигмунтъ зась Кеистутовича в тои часъ з жоною і зъ сномъ ховалъся.

Потомъ умерль кроль Ягела року 1434, Свидригайло мешкаль на Витебскомъ кнежнии. Потомъ Свидригайло, собравши войско, //

арк. 381 ^азосталь ^оод (?) ^аКаменецъ ^ргрозити ^сБучацкого ^т—^тжебы теды не отдавалъ Подола арк. 381 зв. ^упапез арк. 382 ^фСвидригайла ^хз Свидригайломъ ^сСвидригайло ^чприхиялетса ^шКейстутовича ^щЖигмунта ^ю—^юЖигмунтъ Кейстутович арк. 382 зв. ^я—^ябѣглыи помагалъ Свидригайлу ^бПодола ^а—^ана переправѣ ^бръць ^е—^ез ^свѣсьми ^дКорибутовичъ П текст пошкодженый

155 воеваль на Жигмунта, князя литовского. Жи-
3в. мугиунт^е пощастилося, же свитяжили Свидригайла и выгнал его з Литвы, и Руское отняль от него кнжение.

Тымъ щастьемъ поднесенны, Жигмунтъ, великий князь литовский, умыслил князе, пनावъ предѣишихъ выгубити, а своимъ холопомъ их кнжения подавати, жебы такъ безпечне и ведлогъ своеи пановаль воли, а тыхъ князе, 156
3в. которыи были Свидригайлу // приязныи, и иньшихъ не боялся. I так поималъ Юрья Лнигвеневича^е, князя мстиславского, также и 306—князя Олелька Владимеровича³⁰⁶ з кнегиною его и з снами на Копилю, побралахъ ихъ всѣ кнжиин волости, а самыхъ отослалъ до вязаня. Затымъ^{жс} князь Иванъ Чарторыйский, внукъ Ольгердовъ, а братъ стрынныи князя Олелька Копылского альбо Слуцкого, боячися того ж // 156
3в. припадку, зъ Ольгердомъ^с, воеводаю виленьскимъ и зъ Лелюсомъ, воеводаю троцкимъ, змовивъшися, намовили Скобеика, кновлянина^а, шафара, конюшого Жимугмунтоваго, жебы згубити Жигмунта. Сприсягшися, так учинили: послали до Трокъ, где былъ в тои часъ Жигмунтъ, триста возъ сѣна, якобы данинного для кнжихъ кони конюшему Скобеику, а в кождомъ возѣ, въ сѣне, по два // жольвьнѣровъ^і зброинныхъ. Самъ засъ князь Чарторыйский Иванъ з Дивгертомъ^і и Лелюсомъ, воеводами, вночи предъ Цвѣтную днлю^а приѣхали под Троки и, над озѣромъ подчты^к зоставивъши, вышли рано въ замокъ з килкадесятми слугами, и ходили незначне, 307—якъ воеводы—307 до замку. До Жигмунта рано никого не пусквано, бо бывалъ маркотныи³⁰⁸. Мѣль князь 157
3в. Жигмунтъ у себѣ // медведицу, змалу выцвеченную, которая вмѣсто собаки лежала подле его ложа. И гды выходила на дворъ, знову приходячи, драпнула ногою, и пускаю ей. Того дня в ндлю, скоро слнцо почало всходити, вышла медведица з покою княжого и ходила по замку. Для того ж в тои часъ князь Чарторыйскои Иванъ з своимъ^а, замокъ тихо казавши зачинити, пришло до дверей княжого 158
3в. покою и драпнулъ, якъ медведица. Отчи-//нено двери, и князь Иванъ з своими и з Скобеикомъ, конюшимъ княжилъ^а, вскочили до впокою. До того з возовъ сѣнныхъ выскочили жольнѣре. Князь Иванъ взял Жигмунта за горло, а Ско-

беико вилами желѣзными ударилъ пана своего, Жигмунта, въ голову такъ, ажъ мозокъ з кровю на стѣну выскочилъ. Упалъ былъ Славко, вѣрныи Жигмунтовъ, на пна, ратуючи, але его окномъ выкинулъ // Чорторыйский, и тамъ 158
3в. шию зламалъ. А князя Жигмонта, вложивъши на сани мертвего, упхнули въ озеро.

Того ж року была великая зима, потомъ великий моръ, затымъ и голодь такий, ижъ люде людеи ѣли.

Того ж року Исидор³⁰⁹, митрополитъ киевский, принявши унѣю на соборе Флорейскомъ, приѣхалъ былъ до Руси розмножати унѣю. Але его русь, поймавши, побрала у него все добро и до вязеня всадили, // з которого онъ 159
утекль.

По забитю князя литовского Жигмунта —Свидригала^о выишло въ Луцкъ і тамъ сѣль на княжении. Князе^п теж и пановъ, от Жигмунта^к посаженныхъ, повыпускано з вязаня, и кождыи з нихъ пошолъ на свое кнжение.

310—КАЗИМИРЪ ЯГЕЛОВИЧЪ—310, ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ ЛИТОВСКИЙ

По забитю Жигмунта Кеистутовича Казимиръ Ягеловичъ обранныи зосталъ // великимъ 159
3в. княземъ литовскимъ и усмирить бунты въ Смоленску. Потомъ року 1442 воеваль з Московю, Кишку гетманомъ пославши.

Того ж року князю Олельку альбо Александрю Владимеровичю отдалъ Кіовъ, яко его власную очизну. А Свидригайлу, стриеви своему, потвердилъ Луцкъ з всею волостью на Волыню.

Потомъ року 1444, гды крол Владиславль, снъ Ягеловъ, полский // и венгерский, забитыи былъ под Варною, братъ его Казимиръ, великий князь литовский^р і венгерский забитыи былъ^р. 160
3в.

Року 1452 князь Свидригайло умерлъ в Луцку, а мѣсто Луцкъ подал Литвѣ, которыи зараз Литва і взяла.

Року 1453 Махометъ³¹¹, црь турецкий, взялъ мѣсто цреи грецкихъ славное, столицу Константинополь, за цря грецкого Палеолога³¹², штурмомъ, где и самъ Палеологъ, црь, былъ забитыи. И помогль туркомъ до того взятъя нѣякий Гертуся³¹³, // здраица, панъ 160
3в. грецкий, которыи, до турковъ утекши, показалъ имъ имъ^с способъ штурму, и где были снаднѣиши мѣстца до взятъя Константинополя. Которого потомъ црь Махометъ далъ розчвертовати.

Року 1455 кнзь кийвский и копыльский Олелько Володимировичъ, внукъ Олгердовъ, умерль, оставилъ двухъ сновъ: Семіона и Михаїла. Семіонъ взялъ Кіовъ, а Михаїло — Копылье.

161 Року 1479 великий кнзь московский 314—Іван Василевичъ—314 през воину взялъ от Литвы Великий Новгород, з которого мѣста самого золота, серебра и перил // вывез до Москвы триста возовъ, а иншихъ статковъ безъ числа. Такъ же и инши побралъ мѣста, которыи была Литва забрали^т, и многихъ кнзевъ под свою побралъ державу, самъ з голду татарского мужественно выбившися.

АЛЕЖАНДЕРЪ, ВЕЛИКИЙ КНЗЬ ЛИТОВСКИЙ

Року 1492 Алежандеръ³¹⁵, снъ Жигмунтовъ, внукъ Ягеловъ, зосталъ великимъ кнземъ литовскимъ.

161 На початку року 1493 великий кнзь московский Іван Василевичъ отнялъ от Литвы 3в. Вязму, // Хлепень, Месчоскъ, Люботескъ, Мъсчєнско, Серпоховъ и иншии многіи мѣста сѣверский. Алежандеръ, кнзь литовский, не могучи противъ стати, послалъ послы великий к великому кнзю Івану Василевичю и учинилъ з нимъ примире, і взялъ у него за себе дочку Елену.

162 Потомъ року 1499 Іван Василевичъ, великий кнзь московский, знову воевал на зятя своего, великого кнзя литовского Алежандра, за тоє, же своєю жонѣ, а дочкѣ великого кнзя московского Алежандеръ не постоновилъ церкви в замку // Виленскомъ, якъ обѣцалъ, и упоминаючися границъ земли Московскои своєю по реку Березину. Тогда взялъ великий кнзь московский Черниговъ, Стародубъ, Новгородокъ-Сѣверский и Рильскъ з иншими мѣстами и волостями, побилъ литовский воиска и много пановъ побралъ в неволю, межы которыми взялъ и ³¹⁶—Костянтина, кнзя Острозкого^у—³¹⁶, гетмана литовского, и держалъ во оковахъ, руки оловомъ заливши. Тогда ж и Путивль москва // взяла.

162 Потомъ року 1501 великий кнзь литовский 3в. Алежандеръ зосталъ кролемъ полскимъ былъ и великимъ кнземъ литовскимъ. И на пришли рокъ учинилъ з своимъ тѣстемъ, великимъ кнземъ московскимъ, примире. Того ж часу и Костянтинъ, кнзь Острозский, ушоль з Москвы, а инши повѣдають, же сѣмъ лѣтъ былъ в Москвѣ.

Року 1505 Іван Васильевичъ, великий кнзь московский, преставилъся мѣца ноеврия. Былъ // монарха наищаслившии по Владимире Мономасе, бо онъ досконале выбилъся з татарскои неволи, которую его продкове терпѣли. Повѣдають, ижъ великий кнзь московский, под данью зостаючи татарского^ф, гды посель от царя татарского приѣджалъ, мусил самъ великий кнзь з боярами выходити и его спотикати, и кобылие молоко з кубкомъ // ему, сѣдячему на коню, подносити. Тлумачови, читаючыми^х листы, наивыборнейшии соболи, футра до сѣданья подстилалъ, а самъ стоялъ и, на коленахъ стоячи, слухалъ читаня листовъ. Сеи теды великий кнзь Іванъ Васильевичъ не толко з такои неволи татаръ заволски[х]^н выбивалъся, але много и самыхъ татаръ под свою державу подбилъ: казанскихъ, пермскихъ, // сибирскихъ, яполскихъ³¹⁷, угорскихъ. Завольский крайны аж до мора Каспѣского, по-московску Хвалынского, зголдывалъ, з Шведами, з Инфлянтами и з Финляндами щасливе воевалъ, от Литвы семъдесятъ мѣствъ з Великимъ Новгородомъ отнялъ, страшныи былъ всемъ народомъ, пѣанства въ Москвѣ заборонилъ. Мѣлъ сновъ пятъ, // Василя, Юрия, Дмитрия, Семіона и Андрѣя, а єдну дочку Елену, которую отдалъ за Алежандра, кнзя литовского, потомъ кроля полского. По смерти Івана Васильевича зосталъ снъ его старшии^н Василеи великий^н кнземъ московскимъ.

162 Того ж року Махмет-Герей, царевичъ татарский, и братъ его Батей-Керей^н из татарами барзо попустошили отколо^о Луцка^а, Новгородка, Минска, Полоцка, Витебска, цркви и монастыри пополнили, полону людеи // самыхъ до сто тысячеи з Литвы и зъ Руси в свою землю ввели. Знову року 1506 татарове на Подолу людеи тысячеи зо сто взяли.

Потомъ року 1507 кроль Алежандеръ, великий кнзь литовский, захорѣлъ. Тымъ часомъ татарский царевичи Бати-Керей, солтанъ, и Бурнас, солтанъ, з перекопкою^о ордою при-

^еЖигмунту арк. 383 ^еЛингвеневица ^жзачим ^зДавгердомъ ^икѣвланина ^іжолнѣровъ ^іДавгертомъ ^інедѣлею ^кпочты арк. 383 зв. ^асвоими ^нкнажимъ ^н—^нвписано в кінці розділу ^оСвидригайло ^пкнзей арк. 384 ^р—^рзосталъ кролемъ полскимъ ^свідсутне арк. 384 зв. ^тзабрала арк. 385 ^уОстрозского ^фтатарскою арк. 385 зв. ^хчитаючому ^ззавольскихъ ^птекст пошкоджений ^чстарший ^швеликимъ ^шГерей ^юоколо ^зЛуцка арк. 386 ^бперекопскою

ли под Слуцкъ, пустошащи, оттоль — под
 165 Новьгородокъ. Которих // татарь, собравшихся,
 зб. литовскіи панаве^а побили. Въ битвѣ самои
 погнбло татарь тысячеи дватцат, иншии по-
 тонули, утекаючи. Възявши о томъ звитязст-
 вѣ новину, барзо хоріи кроль Алезандер
 пожегналься з тымъ свѣтомъ въ Вилню, там же
 и похованъ, въку своего чтыридесят четверто-
 го. Был великимъ кнземъ литовскимъ лѣт
 чтыринаццат, а кролемъ полскимъ лѣтъ чты-
 ри.//

166 **ЖИГМУНТЬ,
ВЕЛИКИЙ КНЗЬ ЛИТОВСКИЙ**

По смерти Алезандра въ Вилню Жиг-
 мунть³¹⁸, братъ родныи Алезандровъ, кнзь
 глоговскіи и опаскій^б, обранныи на Великое
 князство Литовское. Панове теж полскіи,
 сеимъ въ Пютръкове учинивши, обрали^в того
 ж^г Жигмунта Першого на королевство
 Полское и, припровадивши з Вилня до Крако-
 ва, укороновали // року 1507, и всемъ^д на сто-
 166 зб. лицы королевской.

Потомъ року 1508 кнзь Костянтинъ Ост-
 розкскіи, славныи гетманъ литовскіи, з Москвы
 вышол, бывши въ Москвѣ през сѣмъ лѣт, пи-
 шет такъ Стриковскіи, взятыи в неволю до
 Москвы на воинъ року 1500 за кроля Алезанд-
 ра. Тои кнзь Костянтинъ стобливе жилъ въ
 православии, обрѣница^е великій вѣры право-
 славныи, многократне татаровъ побивал //
 167 и, з кождымъ неприятелемъ мужественно по-
 тыкаючися, славныи одержоваль звитязтва.

Того ж року кнзь Михаль Глинскіи забил
 Яна Забрезинского, маршалка литовского, за
 тое, иж Забрезинскіи объявилъ былъ кролю
 Жигмунту, же Глинскіи зрадливе старался
 зостать великимъ кнземъ литовскимъ. А забив-
 ши Забрезинского, Глинскіи побунтаваль з
 собою шлятту^е рускую і по//брал под себе мѣста
 167 зб. Туров, Мозыр, Кричов, Гомел, Оршу и Мьсти-
 славъ, около Слуцка и Копыля огнемъ и ме-
 чемъ незносилныи починил шкоды и зо всѣми
 скарбами поддался великому кнзю московско-
 му Василю Ивановичю. От которого взявши
 воиска, пошол под Минскъ и Смоленска хотѣл
 достати, але гды кроль Жигмонть зь своимъ
 воискомъ и з татарми противъ Глинского притяг-
 нуль, давши битву, примире взял з великимъ
 кнземъ московскимъ Василемъ Ивановичемъ.

Року 1509³¹⁹—Богдан, воевода воло-
 ский³¹⁹, вбѣгши в Подоле, много огнемъ и
 168 мечемъ // попустишилъ, Галича и Лвова до-

бывал. Не добывши, великій скарбы з церкви
 и з костеловъ на предмѣстью Московскомъ^{жс}
 бралъ^з. Рогатинъ, мѣсто зацное, спалилъ и
 много такъ скарбов, яко и людеи в полонъ
 забравши, до Волох заправадиль. Корол Жиг-
 мунть пустиль свое взаемъ воиска з Николае-
 емъ, воеводою краковскимъ, которыи попусти-
 шиль немало в земли Волоскои. Потомъ, за
 порадой брата своего Владислава, короля
 венгерского, учинил Жигмунть з Богданомъ,
 господаремъ волоскимъ, примире.

Того ж року // ³²⁰—Василий Ивановичъ³²⁰, 168
 зб. великій кнзь московскіи, мѣца октоврия взялъ
 от Литвы Пьсков, великое богатство^у свое,
 мѣсто мурованое, на чetyре части розделеное,
 посрединѣ мѣсто^т того река. ^т Пьсковъ от
 Великого Новгорода лежить миль 36, от Риги
 миль 60, от Нарвы и от Ивангорода, и от
 Великих Лукъ — миль 40.

Року 1511 Юрыи, кнзь Слуцкскіи, з Неми-
 ровичомъ, воеводою, за Киевомъ татаровъ
 плондруючих осмь тысячеи побилъ на смерть,
 ледве старшии ихъ з малымъ воискомъ утекли.

Року 1512 татарскіи црь перекопскіи, //
 з дватцать и пятма тысячами впавши в По-
 169 долье и на Волын, попустишил. Жигмунть
 послалъ свои воиска противъ его, которыи за
 особливую справою и отвагою кнзя Остро-
 зского Константина Ивановича, гетмана велико-
 го, под Вышневецемъ наголову побили татар,
 ледве самъ црь з малою дружиною утекль.
 Там же цариковъ зять и три царики забитыи
 зостали.

По тои воинѣ поляки покинули грубыи
 обычаи старыи, сукнѣ долгиі з долгими над
 голову колнѣрами // откинули, волосы поча-
 169 зб. ли високо стригти, которыи передъ тымъ
 долгиі носячи, заплѣтовали; пития збытного
 и бесѣдъ уставичныи^д перестали, а в трезвости
 кохалися, яко и самъ кроль Жигмунть.

Року 1514 великій кнзь московскіи Василей
 Ивановичъ, з великимъ барзо воискомъ при-
 шовши под Смоленскъ, маючи з собою арматы
 джя^к триста, взялъ славное мѣсто и крѣпкое
 Смоленскъ, которое от Витолда взятое было
 през сто лѣтъ под владзою литовскою. И рос-
 путивши своего ѣдного воиска Василия Ива-
 новича // осмьдесят тысячеи, ажь до Вилня
 попустишил землю Литовскую. Тогда ж
 170 кнзь Михаилъ Глинскіи хотѣлъ зрадою от
 Василя Ивановича оторваться и пристати
 знову до Жигмунта, але постереженыи, око-
 ваныи от великого кнзя Василя Ивановича,
 отослан на Москву.

Затымъ Жигмунть, кроль полскіи і великій
 кнзь литовскіи, притягнувши до Литвы, сталь

170 в Борисовѣ. Оттол воиска свои полскіи и
 3в. литовски выправиль з кнземъ Костянтиномъ
 Острожскимъ и з иншими гетманами // про-
 тив воиску московскому, въ осмидесятъ тыся-
 чей будучему, з которымъ под Оршею зышов-
 шися, кнзь Костентинъ и иншіи розгромили
 воиско московское, самого гетмана Івана
 Андрѣевича Челядина и инших немало кнзеи,
 и зацныхъ началныхъ московскихъ поимали.
 Великий кнзь Василии, въ Смоленску будучи
 на тотъ час, осадивши воискомъ своимъ Смо-
 ленскъ крѣпко, и пошолъ на Москву. А воиска
 кролевскіи, любо с-под Орши вернувшися,
 Смоленска добывали, ничего не вскуравши,
 отишли. Крол зась кнзя Острозского Костан-
 тина, значне в Вилню принявши, за тое зви-
 тязство // гоине удароваль и до Острога от-
 171 пустил. Тымъ тежь часомъ црѣ татарскіи
 321—Минди-Кереи³²¹, от Жигмунта на помочъ
 за я ченныи, немалую шкоду в волостяхъ
 учинил Московскихъ.

Потомъ знову великий црѣ Василеи Івано-
 вичъ, по килка крот находячи, пустошилъ

землю Московскую^а, ажъ року 1520^и взял
 примире з Жигмунтомъ.

Року 1520 уродился Жигмунту снъ Жиг-
 мунтъ Августъ, которыи потомъ в девяти лѣ-
 тахъ возрасту своего, року 1529, былъ обран-
 ныи на Великое княжение Литовское и под-
 несенныи // в замку Виленскомъ.

171
 3в.

Року 1533^и кнзь Костантинъ Ивановичъ
 Острозскіи, воивода троцкіи, гетманъ великий
 литовскіи, великою побожности и мужества
 славныи звитязца, преставился мсца августъ^{о-о}.

^апанове ^бопавскій ^вкнаженіе ^г—^гвідсутнє ^дсѣль
 арк. 386 зв. ^еоборонца ^жшлахту ^зЛвовскомъ ^ипобрал
 арк. 387 ^кбогатое ^лмѣста ^м—^мПскова портоваа ^нплы-
 веть. Мѣсто арк. 387 зв. ^ооуставичныхъ ^пдѣль арк.
 388 ^аЛитовскую ^и1524 ^и1526 ^{о-о}7 дна, жилъ въку
 своего лѣтъ седмьдесятъ. Положень в монастыру прпдб-
 ныхъ отецъ Антоніа и Феодосіа Печерскомъ кіевскомъ,
 в цркви Успеніа Прстыа Бцы, на правомъ боку, под
 столпомъ правого крылоса.

КРОЙНИКА
О ЗЕМЛІ
ПОЛСКОЙ

КРОИНИКА СЪ ЗЕМЛИ ПОЛСКОЙ
СОТКОЛЬ ПОЛЯКИ ЛЯХАМИ И ПОЛЯКАМИ НАЗВАННЫИ СУТЬ;
СЪ ПЕРШИХЪ И О ДАЛШИХЪ КНЗЕХЪ И КОРОЛЕХЪ ПОЛСКИХЪ,
ЗЪ ИСТОРИКОВЪ ПОЛСКИХЪ ВКРАТЦЪ СОБРАННАЯ
И РУСКИМЪ ЯЗЫКОМЪ СПИСАННАЯ ^а—ПРЕЗ ИЕРАМОНАХА ФЕОДОСИЯ СОФОНОВИЧА,
ИГУМЕНА МОНАСТЫРЯ МИХАИЛОВСКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО КИЕВСКОГО^а, //
1 зв. РОКУ ОТ РОЖДЕСТВА ХРСТВА 1673^б

ЛЕХЪ ПЕРШИИ, КНЗЬ^{с-с}

Лехъ^с albo поляки едного поколѣня суть з русю, потомки Иафета, ^ссна Ноевого, языка словенского. Обои тыи народове были и до сего часу суть битныи і в войнахъ славныи, і всѣмъ народомъ страшныи. Ное благословил Иафета, абы владѣль и розширался. Имя тое Иафеть значить «розширение». Для того потомки его, «славяне» от «славы» названныи, своимъ мужествомъ // и делами рыцерскими ширико^д розширились. З того славенского наряду^е были два браты родныи: Чехъ и Лехъ. Чехъ^{с-с} своими сѣль межи Дунаемъ и Лабюу, реками, и тая земля от Чеха назвалася Ческая. Лехъ зас осѣль над Вислоу в поляхъ, от которого Леха лехи, а оттол^{жс} поляками названныи, под его владзоу наидуочися. Тои Лехъ много немецкихъ мѣсть под свою владзу бы подбилъ и, успокоѣвшись мало от военъ, проѣздался по поляхъ, усмотрюючи мѣстцъ, до будованя // мѣсть и замковъ способныхъ. И нашоль мѣсце барзо способное до будованя мѣста и до обороны, где много гнѣздъ орлиихъ было. На томъ тогды^с мѣсцу заложили^а мѣсто первое и славное, и назвалъ его Гнѣзно, от гнѣздъ орлиихъ, тамъ будучихъ, и себѣ за гербъ взял орла. Потомъ, много звитязствъ доказавши и свою землю добре спорадивши, сѣи свѣтъ пожегналъ.

ВЫШЕМИРЬ, КНЗЬ ПОЛСКИИ

По смерти Леха и иншии были кнзи над лехами, рыцерствомъ значныи, по которыхъ // 3 потомокъ зъ внуковъ Леховыхъ Вышемиръ зосталъ кнземъ полскимъ. Тои Полское розширилъ панство ажъ до границъ Дунского кролевства. И гды Сивардъ, крол дунскии, частыми жъ наѣздами докучал Полскому о границу ^и панству, Вышемиръ, починивши лоди и

наполнивши людми рыцерскими, по двакрыть значное звитязство над кролемъ дунскимъ вдержалъ, острова дунскии Имерию, Феондию, Салендию под себе взялъ и мѣста на них, названныи Вышемиръ, Лубечъ и Гданскъ, своими осадил людми, // а кролевича дунского 3 зв. взявши в неволю, з многою корыстю вернулся до Полскои. Кроль дунскии и другии, зараз от Вышемира значне пораженыи и прогнаныи, зъ фрасунку умерль. Вышемиръ тежъ, подбивши часть немалую под себе Дунского панства, без потомства зышоль славно з сего свѣта.

ДВАНАТЦАТЬ ВОЕВОД

По смерти Вышемира поляки обрали дванатцать воевод, которыи панствомъ Полскимъ радили, але же не згажались // зъ собою, многии будучи справцы, един над другого подносились, межи собою часто вадилися и билися, а иншии земли, под панства Полское подбитыи, отторгались. 4

КРАКЪ, КНЗЬ ПОЛСКИИ

Поляки, уваживши, ижъ незгода многих воевод-справцовъ великую шкоду и убытокъ панству чинить Полскому, учинивши раду генералную albo сеимъ, значного на тотъ часъ мужа на имя Крака, потомька Чехового, обрали себѣ згодне всѣ за кнзя. Тои кнзь // полскии Кракъ и своихъ незгодныхъ, і выбиваючыхся з-под владзы полскои усмирилъ, и франгузовъ, которыи, Венгрыи попустошивши, в Полскую землю были вбѣгли, значне звитязилъ. Потомъ над Вислоу на скалъ, Вавелъ названои, заложилъ мѣсто и назвалъ его от своего имени Краковъ. В тои скалъ былъ змии страшныи, которыи людеи пожиралъ. Кракъ, жалуючи людскои шкоды и быдла, шкуру воловую, наполнивши сѣрки, смолы и 4 зв.

сѣлитры, и тамъ кноть зъ огнемъ вложивши, поставил // перед скалою. Змии, гды вышоль зъ скалы голодныи, розумѣючи, же ему то покормъ наготован, быдла, пожерль оную шкуру приправную. И гды тое все въ его черевѣ загорѣлося, распеклься^а. А Кракъ, своимъ Полским панствомъ добре радивши и добре спорядивши, умерль. Двох сновъ, Крака и Леха, и третью дочку, панну Ванду, по себѣ оставилъ.

Хроніст Ян Длугош.

КРАКЪ И ЛЕХЪ, КНЗИ

По смерти Крака снъ его старшій Кракъ //
 5 зв. ^бзосталъ кнземъ полскимъ, которого брать его меншій Лехъ, на ловы з нимъ ѣдучи, забилъ. И сказавши полякомъ, ижъ Кракъ, к-к Лехъ ^взосталъ кнземъ полскимъ. Але гды поляки увѣдали Лехову хитрость и братоубиство, выгнали его с панства.

ВАНДА, ПАННА

Року от Рождества Хрства 730 Ванда, панна, дочка Кракова, после своих братий ^гзостала княгинею Полского панства и, якъ
 6 мужъ, мудро справовала /// панство Полское, подобно Олзѣ, руской княгинѣ. Была Ванда^а на взоръ пенкная, для того многия кнзи чужо-

земьскии хотѣли еѣ за жону мѣти, але она не хотѣла замужъ, паненство себѣ до смерти обравши. Ритагор, кнзь немецкии, посылал к ^дней, себѣ за жену еѣ сватаючи, а гды не хотѣла, поднесъ воину на Полское панство. Ванда, собравши против его свои^е полскіи войска, звияжила его. Ритагор зъ сорому того, ижъ ^жот панны былъ // звияженъ, из жалю мечемъ **6 зв.**

Лех I. Гравюра XVI ст.

себе пробилъ. А Ванда, богомъ офѣруючи свое паненство, абы ^зей кто сватовствовом^а болели в панствѣ не пешкожалъ^б, в Вислу кинувшиися, сама себе утопила. Тѣло еѣ знашовши, поховали ^вот Кракова в мили, могилу высывавши.

ДВНАДЦАТЬ ВОЕВОД

По смерти Ванды, ижъ дѣдича на панство Полское не было, знову поляки на панство себѣ обрали дванатцать воевод, але ижъ // ^гмежи тыми воіводами была незгода и между- **7**

арк. 299 ^{а-а}відсутне ^б1682 ^{в-в}Рок. от Рож. ^гХава 550 ^длехи ^ешироко ^жнароду арк. 299 зв. ^{з-з}з жот пол ^итеды ^кзаложилъ ^{л-л}докучал арк. 300 зв. ^мВенгров ^нроспукльса ^{о-о}купавши з кона оубилса на смерт, самъ арк. 301 ^пВанда ^квідсутне ^рсватовствомъ ^сперешкажалъ

собная война, для которой маркоманове^п, гуннове и нѣмцы землю Полскую воиноу наѣ- жжали, ^{р-р} не улюбили поляки многихъ па- новъ, своихъ воевод.

ПРЕМЫСЛАВЪ АЛБО ЛЕСКО ПЕРШИЙ

Року от Рождества Хрства 750 Премы- славь з-межи тыхъ дванадцати воевод обра-

Князь Кракус.
Гравюра XVI ст.

7 зв.

ныи естъ от всѣхъ кнземъ полскимъ, которые не своего, але отчизны пожитку шукаючи, гды // моравяне пустошили землю Полскую и з великою добычью, и с корыстми^с вороча- лися, собравши полскій воиска и догнавши моравянь, наголову всѣхъ побилъ, неволников своихъ і всю здобычъ побралъ. И з славою вер- нувшиися, пановаль в земли Полскои. И мно- гих рыцарскихъ дѣлъ доказавши, зышол з сего свѣта, потомства еднакъ по собѣ не оста- вилъ.//

8

м—ЛЕСКО ДРУГИЙ—н

Року 780 по смерти Премыслава Леска^у, же не остался потомъ^ф дѣдичныи на панство Полское, въ обираю тѣж себѣ монархи не згодилися^х панове радныи, ухвалили тои

способъ: поставили столпь перед Краковом, на немъ ^{ч-ч} корону и скипетр. ^{ч-ч} Кто бы от реки Прадники^ш першии^ш на кони добѣгъ того столпа, всѣхъ упередивши, тои и мѣль быти монархою полскимъ. Един теда члвкъ подлого стану на имя Леско Хитры на тои дорозе, куды // мѣли бѣгти, набиль гвоздя. И такъ всѣ, не знаючи того, бѣсуючи^ю до коро- ны, поранены от гвоздя, не добѣгли. А Леско ^{я-я}, волною от гвоздя дорогою бѣгучи, 8 зв.

Князь Кракус II.
Гравюра XVI ст.

добѣгъ, всѣхъ упередивши, и зосталь кнземъ полскимъ. Але потомъ играючи молод, гды там же жартуючи, от реки Прадники бѣгли пѣшь^б до столпа наывпередки, покололи себѣ ноги, обачили ^{а-з} них^{-а} хитрость. ^{б-б} Един з них, хотъ поколотыми ногами, добѣгъ столпа. А того звали также Леско Другий^е. Довѣдав- шися тое хитрости, сената^е // зкинули з пан- ства Леска Хитрого и конми росторгати каза- ли, а сего, Другого Леска, монархою обрали. Котрии, поневаж с подлого стану былъ на панство обраный, завше на кролевьскихъ сукнах подлюю носилъ сукню, абы памяталъ на нестатокъ щастя. 9

Тое по немъ и иньшии долго монархове чинили. Многих^д потомъ значныхъ дѣлъ до- козавши, Леско Вторыйи зишоль з сего свѣта, потомка Леска Третего^е зосталь^е по себѣ.//

Отправивши погребь своему отцу, Леско Третий зосталь монархою полскимь. Который, успокоивши от неприятелей Полское паньства, а не хотячи порожновати, венгромь и сазономь⁹ помогаль воевати противь короля^а, римского цесара. И року осьмьсоть перваго з чехами и поморчаками^{і-і} въ Слоньску подле Одери, рѣки, от короля забитыи зосталь.

Княгиня Ванда.
Гравюра XVI ст.

Мѣль і-единого сына правдиваго Попеля и иньших дванатцат, але с подложницъ^{-і} //

10

ПОПЕЛЬ ПЕРШИИ

По смерти Леска Третьего сынъ его Попель Першии, дѣдичъ, зосталь монархою полскимь. Той з Кракова столицу перенесъ до

арк. 301 зв. ^пскаркоманове ^{р-р} и дла того ^скористю ^{т-т}Лешко Второй ^уалбо Лешка Першого ^фпотомокъ ^хзгодившиса ^{ц-ц}положили ^{ч-ч} и оставили крест— явную повѣст ^шПрадника ^шнаперед арк. 302 ^юбѣгучыи ^{я-я}Хитрій ^бпѣшо ^{а-а}відсутне ^{б-б}Еднакъ ^вВторій ^ссенаторове ^дмногю ^евідсутне ^езоставилъ ^{ж-ж}Року от Рождства ^хва 800 ^зсаксончикомъ ^иКарла арк. 302 зв. ^{і-і}слижаками и прусами вышоль противь того Карла, цесара, воеват ^{і-і}сына

Гнѣзна, потом до Крувицы. Жиль роспустне. Гды клялся коли, тое мовиль: «^а—Бог дай—^а мя мыши зѣвли». Што и сталося не ему, але его сну.

ПОПЕЛЬ ВТОРЫИ

Року 830 снѣ Попеля Першого // Попель 10 зв. Вторый зосталь монархою. Той, иж мешкаль,

Князь Пшемислав (Лешко) I.
Гравюра XVI ст.

якъ и отць его, роспустне, не смотьречи справъ Речи Посполитои, ^{к-к} и жона имь радила, зненавидень былъ от пановъ радных. Для того, боячися, абы не былъ зъ паньства зкинень, а жебы стрыи его которыи не былъ на паньство Полское обраньныи, за порадою своеи жоны змыслиль себе быти хоримь. Призваль до себе дватцат

з власной жоны одного Попеля, которого назначилъ по смерти на свое мѣсце. Мѣль теж иньших двадцат сыновъ с подложницъ, то есть: Болеслава, Яримира, Владислава, Вратислава, Оттона, Барвина, Прибыслава, Якса, Семѣона, Семовита, Семислава, Богдана, Спицигора, Спицимира, Збигнѣва, Собеслава, Высимера, Казимира, Вислава, Премислава, которимъ разделилъ за живота всѣ краѣны поморскіе. ^{а-а}Бодай арк. 302 зв. — 303 ^{к-к}почаль заживать музыкъ весела и роскоши, а до того мѣль жену з Нѣмец облесную, которой дал са звести, же она им радила, дла чого

11 стрієв своїхъ, кнзєи поморськихъ, и просил // ихъ, жебы по его смерти сына его, з двохъ единого которого, учинили монархою полскимъ. Они охочо тоє обѣцали, если сенаторове полскіи позволягъ. А жона Попелова, чашу з трутизною наготовавъши, дала имъ пити, жебы кожды за здоровье хорого пиль монархи. Они, здрады не знаючи, гды охочо напи-

там же въ Крусвицы и члвкъ простыи, але людцкии и добрыи на имя Пясть³²². Графилося, же под часъ того пановъ собраня уродилься у него // сынъ, на которого родины насытил меду и вепра забили. В тои же часъ два незнаемыи человѣки пришли, и хотѣли тамъ внити, где зишлися на обранє монархи. Туды гды ихъ не пущено, пришли до Пястя, которыи ихъ, людско принявши, чостоваль. Они, новорожденъного маладца^c остригъши

Князь Лешко III.
Гравюра XVI ст.

Князь Попель I.
Гравюра XVI ст.

11 зв. лися, вышовъши от Пепеля, всѣ поумирали. Жона Попелова // рекла, же боги ихъ ска- рали, ижъ злоє мыслили монарсе, и казала тѣла ихъ во озеро м-м вкинути. З которихъ труповъⁿ за помьстою Бжїею без числа мышєи^{o-o} вышло. Которыи мыши ишли на замокъ, монарху Попеля и жону его, и сыновъ гризсти такъ, ижъ ни желѣзомъ, ни огнемъ ихъ не могли отгнати, ажъ Попель з жоною и з дѣтми мусиль на озеро п-п в лодыи уте- кати, р-р сховалься, едьнакъ и тамъ плыли за ними // мыши и, дошовъши Попеля з жоною и з дѣтми, поѣли.

ПЯСТЬ КРУСВИЦКИИ

Року от Рожества Христова 842, по зѣ- денью от мышєи Попеля, собралися во Крусь- вицы панове полски на обранє монарха. Быль

звычайємъ поганьскимъ, назвали его Семовить и отишли. Там же // гды многимъ, на обра- не^{m-m} собраннымъ, не достовала^y корму, ишли до Пястя куповати кормъ^ф. x-x Имъ дармо з охотою давалъ, и у него даємоє спорилосъ. Для такои его людскости всѣ его улыбивши^u, обрали монархою полскимъ, хотя^ч и с под- лого стану. И былъ монархою лѣтъ дватцат, славно зышоль зъ сего свѣта От сего Пястя^u монархи полскои^u аж до Людовика Венгринна свою линию проводили.//

СЕМОВИТЬ

13 зв. Року 895 Семовить ю-по смерти отца своего зостал монархою полскимъ, розумнымъ и мужественнымъ. Тои неприятеля от своего пнства часто пригонял славно, венгровъ,

чеховъ, самибовъ и поморчиковъ до дованя данъ себѣ примусил, и чтыре лѣта монархоу был полскимъ. Бывши в маладомъ вѣку, животь свои оставил, Леска, сына, по себѣ зоставиль^ю.//

ЛЕСКО ЧЕТВЕРТЫИ

- 14 Року 902 молодой барзо Леско ^{я-я} по смерти ^аотца своего зоставль монархоу полскимъ. А былъ под опекунами до выистя досконалаго

Князь Попель II.
Гравюра XVI ст.

лѣтъ возрасту своего. В покою монархью свою справоваль ^{б-и} вь молодомъ вѣку умерль, зоставивши по себѣ Семомислава, сына своего^б.

СЕМОМИСЛАВЪ

- 14 зв. Року 921 Семомиславъ по смерти ^аотца своего зоставль монархоу // полскимъ. Справо-

арк. 303 ^{а-а}Прето ^{м-м}названное Гопло ^пП правлено ^{о-о}народившиса ^{п-п}Гопло ^{р-р}на томъ озеру, любо в вежу барзо мощную арк. 303 зв. ^смладенца ^{т-т}кназа ^ддоставало ^фвидсутне ^{х-х}А онъ ^уулюбивши ^чхочъ ^шПасты ^шполскіе арк. 303 зв.— 304 ^{ю-ю}отцеву своему Пасту обычаемъ поганскимъ погребѣ ^{от}отправивши, вступилъ на панство Полское. Тотъ особливую ростропностю и мужествомъ немнѣй теж чулоу ^{оп}патрностю людъ собѣ порученый справоваль и каждого неприАтела з границъ панства своего частокрот, иле сА едно трафило, прогонАль венгровъ, чехов, кашу-

валь, якъ его продки, мудре панства. Ледве в старости дождалъ, ижъ родился у него сынъ, и тои слепыи. И, остригши его, назвали Меско^а. ^{б-а}А гды Семомиславъ банкетоваль сенаторовъ, на банкетѣ сказано ^{от}отцу, ижъ Мѣско^б по нареченю имени рихло прозрѣль. Всѣ тому здивилися^в, гды ^{об}обачили сына видячого, принесемного на банкетъ. И гды пыталъ вѣщковъ ^{от}оттець^в, що бы то значило,

Князь Пяст Крушвицький.
Гравюра XVI ст.

15 ^{от}отповѣдали, ижъ през него // Полская просвѣтитца вѣроу християнскою и прозритъ, ^{д-що}що і сталося^д. Затимъ^е Семомиславъ, ^{с-въ}въ покою монархью оставши, жити престаль^в.

МЕСКО АЛБО МЕЧИСЛАВЪ

- ^{жс-жс}По смерти ^аотца своего Семомислава Меско, который слѣпымъ уродился, зоставль кнземъ

бовъ и поморчиковъ до даванА дани собѣ примусиль и чтыри лѣта монархоу полскимъ бывши, в молодом вѣку з сего свѣта зышол, сына едного Лешка Четвертого по собѣ зоставил. арк. 304 ^{я-я}Четвертый ^{б-а}а потом, зоставивши сына Семомислава, в молодомъ вѣку оумерль. ^аМешко ^{б-б}Потом, гды там банкетъ ^{от}отправовали, тылько съли, сказано Семомиславу, ^{от}отцу, ижъ Мешко сынъ его ^вздивовалиса ^сотець арк. 304 зв. ^{д-що}що сА и стало ^еПотом ^{е-е}границы панства своего ^{от}отусюл ^{об}обваровавши, и покой сыну своему зоставивши, зышоль з того свѣта. ^{жс-жс}Рок. ^{от}от Рож. ^ХХва 962

15 зв. або монархою полскимь. Мѣль сѣмь жонь, але ни з єдною не мѣль потомства. Для того фрасовался, же былъ без потомствъ // Нѣкаторыи тѣды чюжоземцы, християне, которыи на его дворе были, радили ему, абы принялъ вѣру християньскою и зъ єдною по християнску жиль жоною, обѣцуючи, ижъ такъ ему Бгъ дасть потомство. Услухавши частои такои

Князь Семовит.
Гравюра XVI ст.

которого Еслою^а, Плутона, которого Ладю^а, Цесарю^а, которую Инєю^о, Венеру, которую Маруною, и Дияну^а, которую Зенонию^о ^с—по своему назвали^с, также Лелюмь, Полелюмь. ^т—^т Которымъ бальванамъ празникъ особливѣ ^у—^у дватцать пятого мая и дватцат // четьвертого июня на Рожество Предетечево^ф отпраздавали. И еще ихъ^х до сего часу межи християнами иньде, особливѣ Лада и Лелюмь, Полелюмь, поминають.

Князь Лешко IV.
Гравюра XVI ст.

16 зв. рады, Меско послалъ до короля чеського Владислава^а ³²³, которыи забилъ родного своего брата, ^а—свѣтого Вячеслава^а, просячи, абы свою дочку, именемъ Дубровну^и, // за него отдалъ. Владиславъ^и обѣцалъ свою дочку за Меска дати^а, если бы окрестился въ християньскую вѣру, бо чехове вперед християнами стали. Меско з охотою з всѣмъ нарядом своимъ полскимъ ³²⁴—окрестился року 965—³²⁴, и вмѣсто Меска названъ естъ Мечиславъ. Понялъ за себе дочку короля чеського Дубровну^и.

16 зв. Росказалъ тежъ по всемъ своемъ паньстве Полскомъ, абы всюды // дня сегого, марта мѣсца, бальвановъ розбивали и палили, што такъ и учинено. Бо перед тымъ поляки за боговъ мѣли слонце, мѣсяць, вѣтеръ, которого звали Посвѣтъ^к, што свицетъ, вѣючи, Ювьша,

Очистивши от бальвановъ Полское паньство, Мечиславъ на знакъ правдиваго своего християньства постановилъ, абы под часъ службы Бжии все мужи въ цркви, гды // Евангелия читаецца^а, выимали шабли з ^{17 зв.} поховъ до половици и так держали, ажъ прочитаецца Евангелия, и гды заспѣвають «Слава тебѣ, Гсди», тогды бы въ похви вкладали^а, ^ш—тымъ означаючи^ш, ижъ готовы до смерти битися за вѣру християньскую. Много поставилъ^ш Мечиславъ цркви и епископиі устоновилъ.

18 З Дубровки Владиславны^о мѣль сына Болеслава Храброго, которого порадивши, рихло // умерла, и похована въ Гнѣзнѣ. Взялъ Мечислава^а, кнзь полскіи, ³²⁵—друю^о жону по смерти первой, Юдифу^а—³²⁵, дочку короля веньгерского, ^а—^а которая ему уродила сына

Мечислава. Посылалъ по попежа Веденикта³²⁶, просячи себѣ короны королевьской. Але ему не далъ, не довѣраючи, жебы доскончили^б были хрестіянномъ^с. ^с—Затымъ Мечиславъ умерлъ^с.//

18 зв.

БОЛЕСЛАВЪ ХРАБРЫИ

Року 999 Болеславъ, от своихъ значныхъ дѣлъ рыцерскихъ Храбрыи названыи, обраныи на монархию Полскую. Тои, набожьнымъ

Князь Семомисл в.
Гравюра XVI ст.

будучи. откупилъ, отваживши золотомъ^{д-д} Воитеха³²⁷, от прусь^е забитого, которого мощи Оттонъ³²⁸, ^{е-е} цесарь рымски, приѣхалъ з Риму до Полскои навѣжаючи. Того цесаря Болеславъ, монарха полскіи, зпоткалъ за семь миль, великую ему честь выражаючи, // сукнами дорогу всю устилаючи. Потомъ въ Гнѣзнѣ великимъ частовалъ цесарь^{жс} коштомъ. Цесарь, вдячностью тую честь Болеславу нагорожаючи, там же въ Гнѣзнѣ корону королевьскую вложилъ на голову Болеславу і королемъ его, а не кнземъ уже казалъ оголосити, от даныи и от вшелякои службы, абы не довалъ^з цесаромъ римскимъ, увольнилъ. Даровалъ тежъ цесарь Болеславу гвоздь Христовъ и копию^и // светого Маврикия. А Болеславъ цесарю далъ раме стого Воитеха. На болшии

19 зв.

еще звязокъ з собою цесарь свою³²⁹—внучку^і, дочку воеводы³²⁹ руского Рѣсху, отдалъ за сна Болеслававого Мечислава. И отѣхалъ цесарь до Риму.

Болеславъ пограничныи значне воевалъ земли, ³³⁰—ческого кроля Болеслава³³⁰ звитяживъши, ослепити росказал, и всю его землю попустошилъ. Зъ Ярославомъ, кнземъ

Князь Мечислав I.
Гравюра XVI ст.

рускимъ, потуужне воевалъ и, Кіева до-
бывши, // ³³¹—осадили въ Кіеве Стополка³³¹, 20
і с Кіева скарбы великии побравъши, верну-

^зБолеслава ^{и-и}Вацлава ^іДубровку ^іБолеславъ
^иотдати арк. 305 ^иПосвистомъ ^иЕссою ^иЛадою ^иЦереру
^иНією ^иДіанну ^иЗевонією ^{с-с}своимъ поганскимъ
языкомъ называли ^{и-и}То ест Кастора з Поллюксомъ за
боги чтили и хвалили ^{и-и}днѣ фІоанна Прдтчы ^{и-и}аж
^ичытано бываеъ ^{и-и}ховали ^{и-и}ознаймуочы ^{и-и}тежъ побу-
довалъ ^иБолеславовны ^иМечиславъ ^идругую арк. 305
зв. ^{и-и}Ессы ^идосконалымъ ^ихрстіаниномъ ^{и-и}А потомъ
ей послалъ ему през посла корола венгерского. Умерлъ
затымъ Мечиславъ, в Полщи, немало побожныхъ речей
ку оумножено въры хрстіанскои зоставивши, сынови
Болюшавови Храброму кролевство злещилъ. ^{и-и}тлю
стого ^ипрусаков ^{и-и}Третій ^{и-и}цесаря ^идавали арк. 306
^икопие ^исестреницу

лися до Полскои. Прусовъ, сасов и кассубновъ повоюють ажъ до мора Нѣмецкого албо Балтииского. А въ рѣце Оссъ, въ мѣле от мѣста Рагозна, два столпы железныи поставиль. Такъ свои границе широко распостранивши и сна по себѣ Меска албо Менислава оставивши, славно зышол зъ сего свѣта.//

Король Болеслав I Хоробрий.
Гравюра XVI ст.

20 зв.

**М—МЕСКО АЛБО—М МЕЧИСЛАВЪ
ВТОРЫИ**

Року от Рожества Христова 1025 Меско Вторый, по смерти отца своего на королевство Полское обраный, кролеваль лѣтъ девять. Не рыцерско, але гньюсно и распусьне жиль, ничого значного не доказоваль, н—н мѣль сына Казимера. Зневиденыи от всѣхъ за свою гньюсьность, зышолъ зъ сего свѣта.

³³²—ИНЬТЕРЬРЕГНУМЪ—³³²

21 По смерти Меска албо Мечислава Второго сталося^о незгода межи // полскими панями. Часто зежджаючися, не могли себѣ короля обрати^н. Казимера, дѣдича, не хотѣли мѣти за короля, боячися, жебы живучи, якъ отць,

гньюсно, не згубиль паньства Полского. Едины хотели Ярослав, князя киевского, але, ижъ былъ вѣры грецкои, для того иньшии не хотѣли. Иньшии хотели мазовецкого князя, иньши ческого, иньши // з-межи себе хотѣли обрати, и такъ не згожалися. А королева р—р Мечиславовая, видичи себѣ з сыном своимъ Казимеромъ погоржоною, ³³³—взявши корону королевскую—³³³ и скарбы всѣ, з сыномъ поухаль^с до брата, цесара, до Саскои земли.

21 зв.

Король Мешко (Мечислав) II.
Гравюра XVI ст.

Дала сына м—м Казимера ³³⁴—на науки у—у да Парижя—³³⁴, которыи потомъ сталъ мнихом. ф—ф Тымъ часомъ ³³⁵—Ярославъ, князь киевский, безо отпору барзо попустошил // землю Полскую—³³⁵. А ³³⁶—Братислав ческий—³³⁶ з другои стороны повоювалъ Слоנסко, Врацьлавъ, Познань и Гнѣздо, попустошил барзо. Видячи панове полский великое Полского королевства без короля знищене и шкоду незносную, обачилися. И оттолъ уросло прислове тое: «По шкодѣ ляхъ мудрыи». Послали до Волоскои земли шукати и просити Казимера, дѣдича, на королевство Полское. Он отмовлялъ, ижъ не может, же сталъ мнихомъ. Теды за прозбою пановъ полскихъ папежъ ³³⁷—Венедиктъ Девятыи—³³⁷ разрѣшилъ Казимера от обѣта // мнишеского х—х и позволилъ ²² королямъ полскимъ быти. А на поляков вло-

22

22 зв.

жилъ папѣж тую^ч покуту, ^ч—же Казимеромъ, дѣдичомъ, погордѣли были^ч, абы на певныи^ш ста в костель лентіи albo стулу на себѣ носили і волосы коротко стригли, и жебы кождыи полякъ давал по пенязю на кождыи рокъ папѣжу на оливу до лямы^ч свѣта Петра. И названо тои замокъ^ч Свѣтопетре.

КАЗИМЕР ПЕРВЫИ

- Року от Рождества Хрства 1041 Казимеръ,
 23 снѣ Мечиславов, по выистю своем // з Полскою да^о Волохъ сегомо року, з монастыра Клуниацкогго взятыи, приѣхавши до Полскои, въ Гнѣздѣ обраныи и коронованыи, зосталъ королемъ полскимъ. Тои перше розбоиниковъ и драпѣжниковъ в Полскомъ панствѣ ускромил, потомъ крайны, котрыи ^я—з даваня^я дани были выбилися, до даваня дани примусиль.
 338—Маслава, князя мозовецкогго, з прусами и с печенигами согласившогося, над Вислою два разы значне поразил³³⁸ такъ, ижъ ледве до Прусь утекль. Там же от прусь^о за тое, же ихъ воиска з нимъ много згинуло, умученыи
 23 зв. Маславъ верьвою, ^а—а //животъ свои ^б—б скончалъ. ^а—а От того Маслава Мазовецкая земля названа. Понялъ себѣ Казимеръ за жену сестру Ярослава, князя киевскогго, Марию, з поколѣня црѣи грецкихъ, которую назвалъ Доброгнѣвою. Для неи церковь рускую в Краковѣ змуровалъ. З неи ³³⁹—мѣль четырёхъ^е сновъ³³⁹, ^д—д Мешка, Отона, Болеслава і Владислава^д, и дочку Свитохну. Которыхъ по себѣ зоставивши, зышолъ зь сего свѣта.

БОЛЕСЛАВ СМѢЛЫИ

- Року 1068 Болеславъ, от смѣлости аниму-
 24 шу // Смѣлыи названныи, снѣ старши Казимеровъ, обранныи ^е—е зосталъ королемъ полскимъ. Зараз³⁴⁰—Вратиславъ, ческий кроль³⁴⁰, поднесъ воину против Болеслава, вторгнуль до Слунска^е, пустошачи. Болеславъ, собравши рихло воиско, прогналь Вротислава і, в Ческои земли великий побравши корысти, вернулъся. ^{жс}—^{жс} На пришылы рокъ знову кроль Болеславъ, болши собравши воиска, пустошилъ

Ческую землю, ажъ мусиль его Вротиславъ поеднати. Потомъ поморчики поднесли воину на Болеслава, котрыхъ Болеславъ у Оси реки збил наголову // и под свою мощь Подморскую³ 24 зв. землю и многіи мѣста моравский подбилъ року 1069. Затымъ Беля³⁴¹, дѣдичныи кроль венгерский, выгнаныи з королевства през брата своего Андрѣя, упросиль себѣ на помочь Болеслава з воискомъ полскимъ. Болеславъ,

Князь Казимир I.
Гравюра XVI ст.

пошовши^ч до Венгеръ, збилъ воиска цесара Генрика и ческий, помагаючи Андрѣю, где и самого Андрѣя забито^і. А Белью, Мескову дочку за собою маючого, своего приятеля, посадил на крелевствѣ Венгерскомъ. Вернувшия з Венгеръ, Болеславъ Смѣлыи княгиню

^і кашубиново ^а границы ^к широко ^л—^л Второго ^м—^м видсутне ^н—^н и овшемъ за его недбалствомъ и непорядкомъ много крайни в Слѣонску и в Нѣмцех от Полскои отпало, также в Мураве, в Руси и в Прусахъ. Бачачи то полѣки, з жалостю того оуживали, а праве южъ всѣ крола опустили и зненавидѣли. Видачи то, крол впалъ в шаленство и в немочь. Мѣл сына Казимира, и за свою гнѣзност, от всѣхъ возненавиденый, оумерлъ мѣца марта, року 1034 и похованъ в Познаню. арк. 306 зв. ^осталаца

^побобрати ^р—^р Рикса ^с поѣхала ^т—^т своего ^у—^у до Влоской земли ^ф—^ф в клашторѣ Клуниацкомъ арк. 307 ^х—^х ^у квадратныхъ дужкахъ бо южъ былъ и діакономъ ^ч—^ч такую ^ц—^ц ^д—^д квадратныхъ дужкахъ ^ш великий ^ш датокъ ^ю—^ю до ^я—^я здавна арк. 307 зв. ^б прусаковъ ^а—^а обѣщенный ^б—^б зле ^в—^в с тымъ присловемъ: «Бралесса на мѣстце высокое — буд же высоко», ^г—^г трохъ ^д—^д Болеслава, Владислава и Мешка ^е—^е з позволенемъ всихъ ^{жс}—^{жс} Шлѣонска ^{жс}—^{жс} вселемъ назадъ арк. 308 ^з Поморскую ^ч пошедши ^і забилъ

25 рускую ^г—Вышеславу за—^г себе взялъ ^а—^а. Потомъ, гды ³⁴²—кыяне ^к—перше, а другиі раз—^к брaты // родныи ^а—^а Изяслава выгнали—³⁴² зъ княжениа Киевского, Болеславъ Изяслава, по двакратно з воискомъ своимъ притягнувши, посажоваль на столицы киевской. Бѣлскій повѣдаеть, же, въезжаючи Болеславъ в Киевъ, тял бронєю своею в Золотыи Ворота, знакъ на славу свою зоставуючи. Потомъ знову з

Король Болеслав II Сміливий.
Гравюра XVI ст.

воискомъ своимъ ^г ходилъ до Венгеръ и поеднал Белевыхъ потомковъ зъ Соломономъ, венгерскимъ королемъ. Вернувшись до Полскои, ³⁴³—забилъ Станислава—³⁴³, бискупа краковского. Болеславъ и пошолъ зъ сномъ своимъ Мешкомъ зъ Полскои, и не знати гдѣ зышолъ зъ сего свѣта.^а—^а //

25 зв.

ВЛАДИСЛАВ ГЕРМАНЪ

Року 1082 Владиславъ Германъ, по родномъ своемъ братъ Болеславъ обранный, и коронованныи естъ ^а королемъ полскимъ. ^о—Мѣль зъ Юдифы³⁴⁴, Вратислава, кроля чesкого, дочки, сна—^о Болеслава Кривоустого, от

кривыхъ усть названного. Другиі ^а зас жоны, Генрика Четвертаго, цесаря рымьского, дочки^о, мѣль три дочки. Прусов и поморчиковъ над рекою Драванчею побил и знову под свою моць подбилъ. Вратислава, кроля чesкого, которыи почаль былъ шкоды в Полскомъ панствѣ чинити, пославши краковского воеводу ^с—^с зъ сномъ своимъ // Болеславомъ, ^т—^т звитяжилъ и Моравскую землю огнемъ и мечемъ попустошил. Потомъ, гды поморчики Межи-

26

Князь Владислав I Герман.
Гравюра XVI ст.

рѣчь, мѣсто моцное, опановали, пославши своего сна Болеслава, дванадцати лѣтъ будучого, зъ ^у—^у Сечехомъ, воеводою краковским, приму силъ облеженемъ до того, ижъ мусили здатися и отдати от нихъ взятое мѣсто. И такъ, значныи звитязства показавши, крол Владиславъ Германъ ^ф—въ старости умерлъ—^ф. Понавал дватцать лѣтъ.

БОЛЕСЛАВЪ КРИВОУСТЫИ

Року 1103 Болеславъ Кривоустыи по смерти ^отца своего зосталь кролемъ // полскимъ. 26 зв. Скончивши рочную жалобу по ^отцы, оженился, взялъ себѣ за жону Збыславу, дочку князя

киевского ³⁴⁵—Михаила Свѣтополка, которыхи церковь Свѣто Михаила Золотоверхого в Киевѣ змуровал—³⁴⁵. В тои час Збигневъ, братъ Болеславовъ, ^{x-x} подвель Боривоя ³⁴⁶, чешского кроля, и Свѣтополка, кнзя моравского, на Болеслава. Але Болеслав ихъ звятяжилъ и прогналь.

Потом другиї и третиї разъ Ческую и Моравскую попустишилъ землю. Такъ же и ³⁴⁷—Поморскую землю, по килкакротъ Болеславъ значне наезжаючи, пустишилъ—³⁴⁷, Вельгорода⁴, мѣста и замку мощного, добыл, ^{ч-ч} а иншиї ^{ш-ш} поддавалися, и с корыстьми ^{ш-ш} великими // вернулись^ю. Генрихъ Четвертый, рымскїй цесарь, гды за кривду чеховъ взявшися, пришол з воискомъ своимъ и з чехами на Болеслава, и цесара значне Болеславъ звятяжилъ. И гды цесарь паслу^а Болеславовому^б указаль великую скриню червонныхъ, повѣдаючи, ижъ: «Маю чимъ воевати на Болеслава», укинулъ там же посел свои перстень золотыи, мовячи: «Иди золото до золота! Поляки не бояться золота, бо не в золото, але в желѣзе остромъ кахаются^а». А потомъ з цесаром и приятельство Болеслав учинил, взял за себе по смерти Збыславы, жоны своеи, Адхлеиду, сестру цесареву, а за // ^{27 зв.} сна своего Владислава, зъ Збыславы урожоного, Христину, дочку того жъ цесара взялъ за жону.

Потом поморчиковъ и прусовъ, которыхи, присягу зламавши, Мазовшу воевали, повставши на Болеслава, звятяжилъ значне Болеславъ и знову под себе подбилъ. Также и ³⁴⁸—Дунскую землю—³⁴⁸ повоевал и скарбъ кролевства Дунского зъ всею фамилиею до Полскои заправадилъ. Потомъ з рускими князьями Болеславъ, сточивши воину под Галичемъ, хотячи своего приятеля, кнзя галицкого, на Галицкомъ княженїи, выгнаемого з Галича, посадити, *от* кнзеи русскихъ звятяжены zostальъ и ледве на подломъ кони // утеклъ до Полскои.

ⁱ⁻ⁱ відсутнє ^{й-й} в малженство Вышеславу ^{к-к} три ^{л-л} и другиї разъ *арк.* 308—308 зв. ^{к-к} А Гвагвинъ, крайникаръ, повѣдаеть, же вступивши до одного кляштора в Коританскихъ горахъ, близко Виллаку, не обавляючи никому стану, ани выступку своего, служилъ до смерти законникомъ всѣмъ. А по смерти нашли тестамент его рукою писаный, ижъ былъ кролъ полскїй Болеславъ. Тамже повѣдають иннѣ написъ на гробѣ есть. ^н зосталь ^{о-о} Але за братнїй учинокъ не былъ помазанъ. Взаль теды Германъ за малжонку Юдифъ, дочку кроля чешского Вратислава, з которою гды потомства не моглъ мѣти, з порады Лампарта бискупа краковского, оффроваль ^н стому Єгидїю до Нѣмецъ в монастыри ^н стго Венедикта, близко рѣки Родани, дитА, уливши з щирого злота и инныхъ клейнотов *от* перель досыть. Тамъ

Для того, барзо зафросаваны, зъ фрасунку захорѣль и рихло умерль, передъ смертью ³⁴⁹—панство свое сномъ розделивши—³⁴⁹: старшому Владиславу, которого мѣль з рускои княгини Збыславы, даль Краковское, Серадзское, Саское и Поморское княжение; Болеславу Кудравому — Мазовшу, Добринъ и Куяву; Меску албо Мечиславу — Гнѣзно, Познань^б

Князь Болеслав III Кривоустий.
Гравюра XVI ст.

и Калишь; Генрику — Сендомирскую и Любелскую землю, а Казимерови, меншому, ни-

в тымъ монастыри мнихи з своимъ старшимъ, гды удалисА на млтвы, през єдного мниха обавлено, ижъ Гсдь Бгъ рачилъ потѣшит в потомствѣ корола полского. Послове, повернувшисА з монастыра оного, такъ знашли, ижъ Юдифа уродила сына именовъ ^н з другої ^р сестры Софїѣ *арк.* 309 ^{с-с} Сецеха ^{м-м} в девѣти лѣтахъ будущего, ^{у-у} з тымъ же ^{ф-ф} и зоставивши по собѣ сына Болеслава Кривоустого на кролевствѣ, зышолъ з того свѣта в старости щасливе. *арк.* 309 зв. ^{x-x} которїй былъ мнихомъ з зазрости панована ^{ч-ч} Бѣлгорода ^{ш-ш} мѣста сами ^{ш-ш} оттол ^н вернулсА ^п послу ^б Болеславу ^а кохаютсА *арк.* 310 ^б Познане

чего не далъ. А гды сенаторове ему о Казимерѣ, абы далъ ему часть, мовили, *отповѣдил:*

28 зв. «Знаете, ижъ у воза чтыри толко кола, // на которыхъ треба, жебы кто сидѣл». Тымъ означилъ, же после своихъ братиі мѣлъ Казимеръ всѣ ихъ чтыри части посѣсти, што и сталося. Жилъ Болеславъ въку всего лѣтъ 54, а пановалъ лѣтъ 36.

Князь Владислав II.
Гравюра XVI ст.

ВЛАДИСЛАВ ВТОРЫИ

29 Року 1140 Владиславъ Вторый, снъ старши Болеславовъ, зосталъ кролемъ полскимъ. Той не былъ подобень отцу своему, бо, послушавши жоны своєї, не контентуючися своимъ удѣломъ, братиі своихъ умыслилъ зъ ихъ княже-ниі повыганяти. И поднеслъ на ихъ воину, затыгнувши себѣ рускии воиска. // Генрикъ, Болеславъ Кудрявыи и Мечиславъ убѣгли до Познанского замку. Тамъ прибывши, Владиславъ зъ воискама ихъ облегъ. Они, голодомъ притиснены, хотѣли здатіся, але за порадою жолнѣровъ старыхъ вночи, зъ запалеными свѣчами на подпиваючихъ неприятелѣи кинувшия, запалили обозы и ихъ розбили. Владиславъ самъ до Кракова утекль. Братия его за

нимъ гды вѣслѣдъ гонили, побѣгъ зъ Кракова и ³⁵⁰—утекль до Нѣмец³⁵⁰, до приятелѣи жоны своєї. За нимъ и жона его Христина зъ снами своими пошла. Такъ, чужого прагнучи, и свое власное панство утратилъ ³⁵¹ //

БОЛЕСЛАВ ЧЕТВЕРТЫИ КУДРЯВЫИ

29 зв.

² По братъ своемъ Владиславъ Болеславъ Кудрявыи, отъ волосовъ кудравыхъ такъ названый, зосталъ кролемъ полскимъ. Часто его

Князь Болеслав IV Кучерявий.
Гравюра XVI ст.

Конрадъ, цесарь, молестовалъ, абы брата своего Владислава принялъ и далъ ему якую часть в Полскомъ своемъ панствѣ. Але Болеславъ не хотѣлъ дати, за што зъ Конратомъ и зъ Фридерикомъ, цесарями, воевалъ Болеславъ, и зъ нимъ они ничего не вскуралы. Потомъ, умирившия, принялъ Владислава ласкаве, зъ Нѣмецкои земли призвавши. Але рыхло ³⁵¹—в Полоцку⁹ Владиславъ, знатъ, зъ трутизны умерлъ³⁵¹. Кроль Болеславъ // оженился, ³⁰ взялъ за себе Анастасию, дочку князя галицко-го. А Казимеръ за себе понялъ дочку руского князя велбьского⁶ Всеволода. Затымъ кроль Болеславъ зъ братиею своею Прусы огнемъ и мечемъ попустошилъ, потребуячи, абы крещение приняли. Але они, обѣцавши, не выполнили,

лечь собравшися, знову Мазовецкую землю воевали. Против ихъ знову Болеславъ з братиею и з воискомъ пошолъ. Зъ прусовъ^е тогды ш два якобы передалися кролю зрадливѣ. Кроль, имъ увѣривши, взялъ ихъ за проводниковъ, котрыи кроля в лѣсы густыи гды запровадили, прускїи воиска, з ^{жс}засады зкикинувшися^{жс},
30 зв. // полянов барзо збили. Тамъ же Генрикъ, сендомирскїи и любелскїи кнзъ, братъ Болеславовъ, забить, а Болеславъ ледве з малымъ людомъ ушолъ до Полскои^а-и, захорѣвши, умерлъ^а року 1173, панованья своего 29, и похованъ въ Краковъ. Зъставиль по себѣ сна Леска Бѣлого.

МЕСКО АЛБО МЕЧИСЛАВ ТРЕТИ^{и-и}

Року 1174 Мечиславъ Старый, братъ Болеславовъ, засталъ кролемъ полскимъ. Былъ барзо лакамыи и окрутныи, на всѣхъ^{и-и} установлялъ подачки, не толко на простыхъ, але и на шляхту, справедливости жадной не чинилъ, барзо самъ дралъ утискалъ людемъ, и весь его дворъ. // Для того отъ всѣхъ былъ ненавидин, бо и никого, добрую раду даючого, не слухалъ. Гды теды поѣхалъ до Великои Полскои, сенаторове послали до Казимера, меншого его брата, и ему, ^{и-и}хотяи вымовляюще^{и-и}, дало^и королевство Полское.

КАЗИМЕР, СПРАВЕДЛИВЫИ НАЗВАНЫИ

Року 1184 Казимеръ ^{к-к}Справедливыи засталъ кролемъ полскимъ, права брата своего несправедливыи показовалъ^а и шарпачовъ ускромилъ, справедливѣ пануючи, за що его всѣ улюбили. Потомъ принялъ и Мечислава, //
31 зв. с королевства зложеного, брата своего, и далъ ему Познанское княжение. А самъ пошолъ на рускихъ кнзѣи воевати, на Всеволода и Владимира. Где гды з воискомъ забавилъся, братъ его Мечиславъ, знову королевства жадаючи, пошолъ з людомъ до Кракова і взялъ мѣсто Краковъ, але замку не взялъ. Казимеръ, тое услышавши, вернулъся з Руси з воискомъ своимъ, взявши и кнзѣи рускихъ, Романа и иншихъ, себѣ на помощь. Пришовши, взялъ Краковъ, бунтовниковъ годне скаралъ, а Мечиславъ ушолъ. Сна своего поималъ былъ Казимеръ, але отпустилъ. ^{м-м}Помятуочи ^{н-н}о забитію брата своего Генрика отъ прусовъ^о, выправилъся з великимъ воискомъ на Прусы и на Поморчики, // попустошилъ ихъ землю и голдовниками ихъ себѣ учинилъ. З тое воины вернувшися, умерлъ в Краковъ зъ трутизны.

ЛЕСКО ПЯТЫИ БѢЛЫИ^{н-н}

По смерти отца своего Казимера Леско Бѣлый, отъ бѣлыхъ, волосов такъ^о названныи, засталъ кролемъ полскимъ. Же молодъ былъ, и матка его Елена³⁵², княгиня руская, з нимъ справовала панство Полское. Мечиславъ Старый, стрій Лесковъ, перешкажалъ ему в панованю, наѣхалъ з воискомъ до Кракова, але

Князь Мешко (Мечислав) III Старый.
Гравюра XVI ст.

не пущѣныи и отбиванныи^с, ранены ушолъ. Потомъ на Русъ воиною пошолъ Леско, упрашены отъ кнзя Романа на помощь, абы Романа //

арк. 310 зв. ^{б-б}Братѣа оныя державы, ему отъ отца назначеные посѣли, ажъ ледве на прозбу цесара нѣмецкого Фридерика Сліонско ему пустили и отъ того жъ часу Сліонско отъ Короны отпало. ^{с-с}Рокъ отъ Рожд. Хва 1141 ^оПлоцку арк. 311 ^ббелского ^епрусаковъ ^{жс-жс}засады кинувшиса ^{з-з}з фрасунку впасть в хоробу, в которой недолго лежалъ, зышолъ з того свѣта ^{и-и}Старій ^{и-и}новыи незносныи на всѣхъ арк. 311 зв. ^{и-и}хочъ са вымовлялъ долго ^адали ^{к-к}Вторій ^апокасовалъ ^{м-м}волно. Затѣмъ ^{н-н}Казимеръ ^опрусаковъ ^{н-н}Року отъ Рожд. Хва 1194 арк. 312 ^рвідсутне ^си отъ мѣста отбитый

32 зв. осадил на Галичи. Мечислав, не могучи силою, умыслиль хитростию королевство держати; упросилъ Елены, ^{т-т} жебы ему позволила королевство держати поты, поки доростеть Леско дватцати лѣтъ. Она, яко добротливая, тое Мечиславу позволила. Але гды доросль Леско лѣтъ дватцати, а Елена упоминалася, абы ^{т-т} отдалъ сну еѣ Леску королевство, Мечиславъ

Князь Казимир II Справедливый.
Гравюра XVI ст.

не хотѣль, ажъ санаторове, сеимъ учинивши, скинули Мечислава с панства, Леску отдали королевство.

Потом Мечиславъ ^{у-у} умерль, а Леско ^{ф-Бѣлыи} зрадою-^ф ^{х-от} 353—Свѣтополка, поморского старосты, забить-³⁵³, же у него упоминался кроль десяти тысячеи сребра, за лѣтъ килка дани-^х. Так ^{у-у} Гвагнин пише⁴. // А Белскій повѣдаеть, ижъ по смерти Старого Мечислава снѣ его, Владиславъ Тонконогий⁴, былъ кролемъ, а потом знову Леску Бѣлому уступилъ королевства Полского.

33 зв.

И Леско з Конратомъ, братом, воевал на Романа, князя галицкого, на котороу воинъ ^{т-т} князь Роман под Завихвостомъ забитъ зостал.

Року 1243, по смерти ^{т-т} отца своего Леска Бѣлого, Болеславъ Вѣстыдливый зостал кролемъ полскимъ. Матка его, дочка Изяслава, князя руского, еще в опецѣ мѣла. А поневажъ молодъ былъ, о его опекунство билися по килкократь з собою Конрадъ, // ^{т-т} князь мазовецкии, 33 зв. з Генрикомъ Бородатымъ, ^{т-т} княземъ велкополскимъ. Тая жъ въ Слонскои⁴ земли панавала междусобная война. Затымъ вышелъ Батѣи в шестикротъ^о сто тысячеи татаръ, повоевалъ землю Рускую; з Русіи пришовши, повоевалъ і всю землю Полскую, мечемъ и огнемъ попустили.

Гды Болеславъ з Генрикомъ, ^{т-т} княземъ велкополскимъ, и з великимъ воискомъ своимъ противъ татаръ вышли, ³⁵⁴—татарове все воиско ихъ збили-³⁵⁴. Болеславъ ледве утекль самъ, а татарове, хотячи вѣдати, колко поляковъ в томъ воиску побили, едно ухо кождому забитому ^{т-т} отрѣзывали и наполняли ухами девять меховъ барзо великихъ. Тогда жъ татаре, пошовши⁴ з Полскои, повоевали і Венгерскую всю землю // и три лѣта в Венгерахъ бывши, 34 отишли. Батѣи в венгерахъ забить. Потомъ Болеславъ, ^{о-о} гды отъ татаръ мало усмирилася земля, вернулъся на свою королевскую столицу, мѣлъ воину по килкакратъ з Конратомъ мазовецкимъ ^{т-т} княземъ, воевалъ з королемъ рускимъ Даниломъ посполу на Чехи и былъ под Оповаю. Потомъ бывши на королевство лѣтъ тритцать семь, зышолъ зь сего свѣта. Повѣдають для того Вѣстыдливый названъ, ижъ безженне весь вѣкъ свои пережилъ. Под часъ войны татарскои, албо мало передъ воиною знаки страшныи были. // На небѣ ^{а-а} видѣно ^{б-б} воиска ^{о-о} биючися ^{з-з} крѣпко. Того жъ року в земли Краковскои ³⁵⁵—жена шляхецкая-³⁵⁵ Вербославская уродила разомъ тритцать шесть детеи, ^{д-д} анурия 21 дня. Того жъ року в Калишу уродился быкъ з двома головами и з седма ногами, которого трупа ни псы, ни птахи не ѣли. Того ж року въ Слонску три дни кривави дождь ишоль.

34 зв.

^{т-т} матку Лешкову ^{у-у} рихло ^{ф-ф} відсутне арк. 312—312 зв. ^{х-х} сеймъ зложилъ в Гусаѣ в фолварку мнихов тремешенскихъ, недалеко Знина, мѣста, на которій позвалъ Свѣтополка, старосту поморского обличне, ижъ ему не даль дани тысячы гривень сребра, якъ мѣль даватъ под присагами, вложоными на каждый рокъ. Гды его на тотъ урадъ прекладаль, Свѣтополкъ, яко хитрій, послалъ послы свои до него, просячи, абы вытриваль троху, обѣуючися ему незадолго ставити и з даню, а в тымъ шпиги маючи, зобралъся потаємне з воискомъ, ударилъ на Лешка,

По смерти брата своего Болеслава Леско Чорныи, кнзь сѣрадцкии, зостал коро-
лемъ полскимъ. Тои кнзя Лва, сѣна Даниила,
35 кроля руского, // которыи былъ Люблин звое-
валъ, под Сендомиромъ звитяжилъ. Также
Литву, два разы воюющую землю Полскую,
значне побивалъ и звитяжал. Потом року

около Кракова. Леско, силы столко, жебы
против ихъ станул, не маючи, зѣхал был з
жоною до Венгеръ. По отходѣ татар знову
Леско воевался з Конрадом, кнзем мазовец-
кимъ. Конрадъ взялъ от него // любимыи 35 зв.
замокъ Гостяное з помощью Руси. Потомъ
послалъ Леско воеводу сирадцкого на Мозовшу
воевати. И гды тот воевода з Мазовши з поло-

Князь Лешко V Білий.
Гравюра XVI ст.

Князь Болеслав V Встидливый.
Гравюра XVI ст.

1285, мсца декабрия, множество великое татар
з 356—Нагаем, црёмъ, з Телебугою, гетманом
своимъ—356, взявши и русских кнзеи з собою,
барзо попустошили землю Полскую, ажъ и

ном ворочался, догналь его Конрадъ, розбил
его воиско и самого воеводу забил, и свое
все поотнималъ. О што зафросававшися, Лес-
ко впал в хоробу и умерль року 1289, похован
в Краковѣ, потомства не заставиши.

которій сѣ на тот часъ мылъ в лазни, где помордовалъ
много людей, которіи сѣ были зѣхали на сеймъ. Да-
дутъ знати королевѣ ѿ тымъ тумултъ. Крол видѣчи, що
сѣ дѣало, з немного дворањъ взпавши на конѣ, почаль
оуходити. Пустился за нимъ Свѣтополкъ догналь егѣ
в Мартинковѣ и не маючи жадного бачена на звѣр-
ностъ королевскую, яко зрадливыи кривоприсѣжца,
пана своего забилъ. Тамже тежъ Генрикъ Бородатый,
кнѣзъ врацлавскій, раненъ барзо, которого бы былъ
слуга зверху не прилеглъ и не зложилъ, былъ бы за-
битый тамже, ажъ в Лектицы до Врацлава занесенъ.
Конрадъ, мазовецкій кнѣзъ, оутекль, на которого подеи-

рене было, ижъ бы мѣлъ ѿ томъ вѣдати. Побито тамъ и
иныхъ зацныхъ людей много, которіи сѣ дало знати
оное безпеченство, в которомъ собѣ легче важили не-
приятелей своихъ. Пановалъ Лешко лѣтъ 29. Которого
тѣло до Кракова потомъ припроважено и з оучтивостю
в костель катедралнымъ поховано. 4—4 кронникарь
“пишетъ 3—Тонконосыи арк. 313 3—Шліонской 10—шести-
сотъ 1—пошедши 6—6 кроль, арк. 313 зв. а—а року 1269
6—6 явне 6—6 на повѣтру 2—2 з собою 8—8 мсца 6—6 року
ѿт Рож. 3—Хва 1279

ГЕНРИКЪ ПРОБУСЬ

36 Року 1290 по Леску Чорномъ Генрикъ, Пробусь названни, кнзь вратиславскии, наступил // на монархию Полскую. И много незгоды і войны было о панство. ³⁵⁷—Краковскии бискупъ з иными Болеслава, мазовецкого кнзя, призываль³⁵⁷ на монархию, але

Князь Генрик I Бородатый.
Малюнок XVI ст.

36 зв. Генрикъ, бившиися о тоє з Болеславомъ, звитяжил его. Потом Локетокъ, братъ Лесковъ родныи, кнзь сирадцкии, з помощью велкополян на Генрика воевалъ и опановал былъ Краковъ, столечное мѣсто. Але Генрикъ, здобывшиися на силу, знову пришол до Кракова и ночью впущены былъ в мѣсто Краковъ от мещан, що послышавши несподѣване Локеток Владислав, не знаючи, що чинит, убѣгъ // до мнихов и оттол, в мишескою одеждѣ зпущены през муръ, ледве утекль. А Генрикъ, не долго бышии кромемъ, умерль зь трутизны.

Року 1295^ж Премыслав, кнзь велкополскиі і поморскиі, обраны и коронованныи королемъ полскимъ еще от Гендрика на тую монархию назначеныи, бо, почавши от Болеслава Смѣлого ажъ до сего, жаден не былъ коронованныи на кроевство. Гдыжъ роздѣльное от Болеслава сномъ панство, кождыи снъ и потомки ихъ на особномъ княжении сидѣл⁹,

Печатка Генрика I Бородатого 1229 р.

ажъ сеи // Премысль усмирил ты^ж кнзеи, пострах имъ учинивши. Але недолго, семь мѣсеи толко былъ кромемъ. Болеслава, ⁱ⁻ⁱ Чорного жона, послала до своего сестренца Вячеслава, кроля полскогоⁱ, абы приѣхал на кроевство Полское, яко на дѣдичное еи по Леску панство. Розгнѣвавшиися теды ³⁵⁸—Вячеславъ, кроль ческиі³⁵⁸, же его упередил Перемыславъ, на кроевство Полское направилъ марграбевъ брандебурских, которыи знецака, тихо пришовши^д, ³⁵⁹—Премыслава, банкетуючогося под Запусты, любо и моцно боронился, многии раны задавши, забилъ^{к-359} //

ВЯЧЕСЛАВ,
ЧЕСКИИ КРОЛ ^д—и ПОЛСКИИ^л

37 зв.

Року 1300^ж Вячеславъ, крол ческиі, засталъ кромемъ полскимъ. Тои з Локетком, моцныи^ж, воевал о панство, всю Локеткову державу посѣль, посажал тамъ своих чеховъ, а не поляковъ. Хотѣл тежъ и самого Локетка поимати. Для того Локетокъ пошел до Венгеръ, а оттол до Риму. Тогда жъ рус, вбѣгши

до Полскои, всю краину Сендомирскою спустошили і великіи полон побрал^о. Локетокъ, вернувшись з Риму, взял помощь от Венгеръ и, пришовши в Полскую на Вячеслава, побрал значныи мѣста, и иншиї, ему зычливыи, под-
38 давалися // Того ж часу на его счастье умер Вячеслав. Сеи кроль Вячеслав чеськіи внеслъ гроши и монету рабити^н росказал. А перед тымъ^р скурами^с и сръбромъ неробленным, и иншими речами люде набывали себѣ потребных речей, меняючи.

Князь Лешко VI Чорний.
Гравюра XVI ст.

ВЛАДИСЛАВ ЛОКЕТОК

Року 1306 Владислав Локетокъ, от малости возросту такъ прозванныи, по многих бѣдах обран королем полскимъ, еднакъ не коронованныи, бо велкополяне хотѣли Генрика, кнзя глоговского, Конрадового сѣна, сестренца Премыславового. Которого // звитяживши, Локетокъ застал коронован кролем в Краковѣ, а до того часу въ Гнѣзнѣ короновано. Потом многократне воевал, особливе с прусами, от которых през набѣганя поносила Полская кривды и шкоды великіи, и любо з утратою иногды своих, относилъ еднакъ значныи над

прусамы звитязства, побываючи ихъ много і в неволю беручи. По долгих працахъ военныхъ умерлъ в Краковѣ року 1333.

КАЗИМЕРЬ ВЕЛИКИЙ

По смерти отца своего Казимер Великий того ж року, згодне от всѣхъ обранныи, // зосталъ королем полскимъ. Впередь успо-
39

Король Пшемислав II.
Гравюра XVI ст.

коиль въ своемъ панствѣ домовы розрухи и розбои. Затым, сеимъ зложивши, Людвику, сестренца своего, сѣна Короля^у, венгерского кроля, оголосилъ по себѣ дѣдичнымъ кролем полскимъ. Потом, собравши воиска великіи, 360—пошел на Рус воеват^ф—360 і взял перше Львовъ зъ великими скарбами, особливе взялъ з церкви два кресты золотыи, каменемъ^х дорогимъ оправлены, в которыхъ была часть

^емнишеской арк. 314 зв. ^ж 1292 ^зсидѣли ^итыхъ ^і—^іЛешка ^іческого ^ипришедши ^кзабили ^л—^лвідсут-
не ^м1297 ^имощно арк. 315 ^опобрали ^рробити
^рнимъ ^сшкурами арк. 315 зв. ^т—^тРоку от Рож. ^хва
1333 ^уКарола ^фвоевати ^хП правлено

Животворящего Древа Креста Хрства. Потомъ и иншіи Рускии княжения и земли Премысльскую, Галицкую, Саноцкую, // Лукомскую, Володимѣрскую, Любачовскую, Тренбовльскую⁴ и иншіи побраль и прилучил до Полскои, воеводства там установивши року 1340⁴. ³⁶¹—ш—Воеваль потом з чехами—³⁶¹ знову—ш. Року 1349 Казимѣр, выправившиися з воиском, взялъ под себѣ мѣста волыньскіи:

кромѣ Владислава Чеха. Гды умерлъ Казимѣр Великий без потомства, наступил на королевство Полское // Людвику Венгрии року 1370. За понованя его мало що значного сталося, толко были заботства немалыи, и един другого кривдилъ, бо самъ мешкалъ в Венгерахъ, а в Полскои ³⁶⁴—матка его, королевая, все справовала—³⁶⁴. Потомъ року 1381 Людвику, кролъ, отдал свою ³⁶⁵—дочку Марию за Жигмонта—³⁶⁵, сна королеваша, цесаря римского, короля чешаго, и хотѣлъ, ^{а--а} абы

Король чеський і польський Вацлав. Гравюра XVI ст.

Король Владислав Локеток. Гравюра XVI ст.

Луцьк, Белзь, Холмъ, Брестьѣ и иншіи. Але Литва часто за тьи мѣста билися⁴⁴ з поляками, хотячи под собою держати, и одержовали, любо и знову от нихъ кролъ отнималъ⁴⁵. Потомъ мазовецкии кнзи поддалися Коронѣ Полскои. Кролъ Казимѣр жилъ нечисто з подложниками, за що от духовныхъ былъ строфованъ, але не дбалъ. Воиска // свои посылалъ ³⁶²—воевати Волоховъ року 1359—³⁶², але волохи его воиска мощно поразили и иншихъ в неволю побрали. ³⁶³—Року потомъ 1301-г^а—³⁶³ Казимѣр, уганяючися на ловахъ за еленемъ, з коня зпал и ногу зламал, оттого умерлъ в Краковѣ.

ЛЮДВИКЪ ВЕНГРИНЬ

През лѣтъ осьмьсотъ и болшь Полская мѣла дѣдичныхъ кнзев и королев⁴⁶ аж до Людика,

по немъ Жигмунтъ зосталъ кролемъ полскимъ. Который то Жигмунтъ еще за живота Людвику, з воискомъ пришовши до Полскои, нѣкоторыхъ противныхъ скарал и пошол просто на Семовита, кнзя // мазовецкого, для того, ⁴¹ же Семовитъ себѣ хотѣлъ королевства Полского възглядомъ своеи близкости. Попустошивши теды Мазовшу, пошол до столечного мѣста велкополского, до Познаня, гдѣ за монарху былъ принятъ. Тымъ часомъ умерлъ Людикъ, кролъ и похованъ в Венгерахъ, дванадцать⁴⁷ лѣтъ бывши кролемъ полскимъ.

Поляцы⁴⁸, не хотячи Жигмонта за кроля мѣти, потаємне урадили взяти дочку Людику за дѣдичку королевства Полского и отдати за такого монарху албо кнзя, который бы мудро // справовалъ королевствомъ и от не- ⁴¹ зв.

приятелей боронилъ. Послали з тым до Людвиговои, до Венгеръ. Она зъ охотою прислала дочку свою^е до Полскои Ядвигу, которую поляцы, вдячне принявши, въ Краковѣ короновали. Довѣдавшися о том Ягело, кнзь литовский, пенкностью, обычайми зацными кролевои Ядвиги знятыи, року 1385 прислал своих братов Скиргела и Бориса з великими барзо^е и коштовными дарами до Ядвиги, малжества ей жедаючи и кролевства, обьцуючи, взявши ей

королеву Ядвигу. Тымъ часом кнзь ракуский^{жс}, послышавши о томъ всемъ, з двором своим значным и з коштовными дарами славно въѣхал въ Краковъ, хотячи себѣ Ядвигу в малженство поняти. Вдячне от королевои Ядвиги принятыи, штодня з нею банкетовал на замку. Видячи панове полски, // же королева барзѣи схиляется до Вилгелма, нижли

43

Король Казимир III Великий.
Гравюра XVI ст.

Велика печатка короля Казимира III Великого.

42 в малженство, окреститися, неволников полских і всѣ мѣста // побранныи вернути и Литовское княжение до Полского кролевства привернути, также Слонскъ, Прусы, Поморскую землю шаблею до Полскои знову отшукати, скарбы свои на потребу Речи Посполитои Полскои обернути, і все тое дѣлати, що до пожитку и розширеня панства Полского належитъ. Тое поселство барзо вдячное было полякамъ, але королева Ядвига не хотѣла за Ягелона в малженство, повѣдаючи, ижъ еще за живота отца своего Людвига естъ пошлюблена ³⁶⁶—Вилгелму, кнзю ракускому ^{д—366}, и того барзо хотѣла. Поляки послали до Венгеръ, до матки // Ядвиговои, кролевои венгерскои, ознаимуючи о Ягелоновомъ поселствѣ. Матка призволила на тое, што полскимъ паномъ подобалося. Послали теды до Ягелона^е поляки^е, абы зо всѣмъ тымъ, што обьцалъ, ѣхал до Короны Полскои взяти в малженство

42 зв.

до Ягелона^е, не пустили Вилгелма болеи до замку, ^{е—}ани кролевои до его замку^е. Кролева, розгнѣвавшися, почала секѣрою ворота зомковыи^е рубати, ледве ей панове ^{е—от} того^е отвели, непристойность ей в том указуючи. В той же часъ пришла вѣдомость, ижъ ѣдет Ягело. О томъ приѣздѣ послышавши Вилгелмъ, і, видячи ему противных панов полских, з Кракова тихо отѣхал, оставивши свои скарбы.^{и—и}

ЯГЕЛО ВЛАДИСЛАВ^{і—і}

Року 1386 Ягело, великий кнзь // литовски, ^{43 зв.} з братами своими Борисом, Звидригаиломъ и Витолдом, свѣтло въѣхалъ до Кракова февраля

^иТрембовлскую ^и1349 ^{и—и}відсутне ^ибилася ^иодымовалъ ^иарк. 316 ^и1371 ^ии кролювъ ^иа—а Людвику ^идвадцат ^иполаки ^иарк. 316 ^изв. ^ивідсутне ^ирускому ^иарк. 317 ^иЯгела ^ивідсутне ^ирускій ^изамковыи ^{и—и}и коштовные оупоминки при кролевнѣ, не хотачы болшого з себе дворства строити

12-г дня, от всѣхъ вдячне и з радостью приняты. Впроважены ^т—до Кракова—^т, до королевой в замокъ, дня 14 февраля зъ своими братьями окрестился, и Владиславом назван. И Великоє княжение Литовское, Жмудское и Руское, Подолское, якъ обѣцал, прилучилъ и присягою подтвердилъ. Того жъ дня і венчался з королевою Ядвигою. Зараз в постъ

Король Людовік Угорський.
Гравюра XVI ст.

великии поѣхалъ до Великои Полскои и тамъ розрухи всѣ успокоил. Потомъ поѣхал до Литвы зъ множеством панов полских и з архиепископом^м гнезненским, // ^к—з ним же Семовить мазовецкии и Конрад алесницкии, кнзи—^к. И приѣхавши до Вилня, справилъ тоє, же Литва и Жмод окрестилася. Там же, подавши справованє княжения Литовского Витолду, вернулсє до Полскои и просто пошол на Слонскъ воевати. Тамъ, побравши мѣста, вернулсє додому.

Умерла затымъ Ядвига, і взялъ Ягело за себе Анну Венгерску^а, дочку ^м—^м граби цилисского. Потомъ по килкакротъ самъ из братомъ Витолдомъ воевал з прусами мощно и

звѣтязства над ними одержовал. Умерла потомъ другая жона Ягелонова, // і взялъ третью ^{44 зв.} жену, старую Гелжбету Грановскую, дочку Отона з Билцы^а, воеводы сендомирского.

Тых же часовъ, повѣдаєть Бѣлскии, ижъ Витолдъ взял Киевъ под Владимиромъ, кнземъ киевскимъ, и татаровъ громилъ. Але другимъ разом от воискъ Темерляна, валечного цря татарского, был розграбленны^о и розбиты року 1398. Тои Темерлян, повѣдають, стра-

Король Ягайло (Владислав).
Гравюра XVI ст.

шен былъ всему свѣту, мѣвал по дватцатикротъ^н сто тысячєи воиска, Азию, немалъ всю посѣлъ былъ, Баезета, цесаря турецкого, звѣтяжил і в желѣзнои клѣтци^ѣ возил. На него вступуючи, всѣдал на коня. // Гды которого ⁴⁵ мѣста добывал, єдного дня седѣлъ под бѣлымъ наметом, значачи свою ласку, если здадутся, другого дня под червоннымъ наметом, значачи за упоръ кровопролитие, третєго — под чорнымъ, значачи всего мѣста спустошеня и знищенє.

Три жоны гды поумирали Ягеловы, всѣ без потомства, ³⁶⁷—взял Ягело четвертую — ^р—^р Софию—³⁶⁷, дочку кнзя киевского, которая

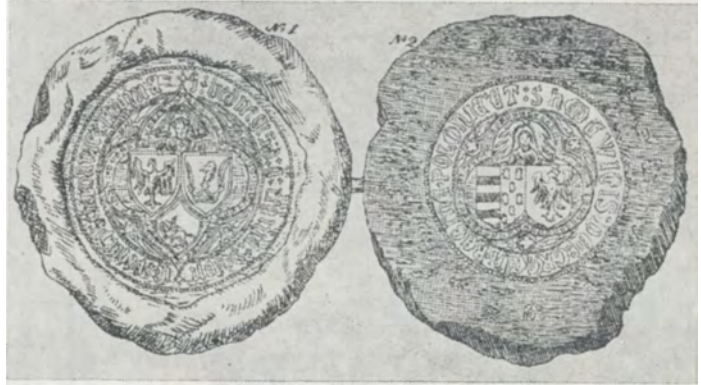
уродила с-с сновъ Владислава и Казимера. Потомъ кроль Ягело, состарѣвшися, умерль, зоставивши двох сновъ, Владислава и Казымера, и похованъ в Краковѣ. *m—m //*

45 зв.

ВЛАДИСЛАВЪ ПЯТЫИ

По смерти Ягелона^у Владислава Владиславъ, снь его, року 1434 зостал кролемъ полскимъ. А гды Жигмунтъ, цесарь рымскій,

Печатка королеви Ядвіги.

кроль венгерскій и чеській, умерль, за прозбою панов венгерских кроль Владиславъ поѣхал до Венгеръ, і в мѣсте венгерскомъ Будѣ³⁶⁸—кролемъ венгерскимъ укоронованъ—³⁶⁸ року 1440. Потом року 1443 Владиславъ пошолъ на турковъ воевати и мѣста турецкии^ф, котори турчинъ былъ позабиралъ, отобралъ. ⁴⁶ Потом ³⁶⁹—Иоанна Гунцада^х —³⁶⁹, воеводу седмигроцкого^г, з воискомъ // выправивши, турковъ мецно побилъ. Потомъ башу, от турецкого цесаря посланного для обороны Македоніи з незличонимъ воискомъ, такъ збил, же самъ Амурать³⁷⁰, цръ турецкій, боячися, послал послы до Владислава, потребуючи покою, отдаючи ему всѣ мѣста турецкии^ф.

Кроль Владиславъ учинил з цремъ турецкимъ покою, на которій обое себѣ и присягли. Затѣмъ посѣл папешскій Юлиан, кардиналъ, приѣхал и радил кролю Владиславу, абы тои покои з

^{46 зв.} цремъ турецкимъ розорвалъ и жебы з ними, и з иншими монархами хрестиянскими // ишол на турчина, всѣхъ хрестиян неприятеля и именем папежа розрешилъ короля от присяги. Кроль, послушавши посла папешскаго, року 1444 з воисками пошол на Амурата, цря турецкого. Што послышавши Амурать, и дивуючися нестатку присяги хрестиянскои, великій зъ Язій собрал воиска, до того удаючи^г, же присяги ламане ихъ побить. *ш—ш* у Варны, мѣстечка и озера подле берега Чорного моря, зтолчилъ потужную воину зъ королемъ Владиславомъ. Там же много барзо хрестиянског турчинъ

побил воиска, где и самъ кроль Владиславъ есть // забити. Кролеваль в Полскои десять 47 лѣтъ, а в Венгерскои землі чтыри лѣта, въку своего^ш дватцать первого року забить.

КАЗИМЕР ЧЕТВЕРТЫИ

По забитю кроля Владислава аж на четвѣрти рокъ Казимерь, брат его родный,

великій кнзь литовскій, обраныи зостал кролемъ полскимъ року 1447. На другии рокъ Петрь, господарь волоскій, // присягъ кролю ^{47 зв.} на послушенство и дань давати, и просиль о помоч на Богьдана, брата своего, що кроль и учиниль. ³⁷¹—Року 1454 прусовъ^ю—³⁷¹, утискъ великій маючи от крижаковъ, прислалы пословъ до Казимера, поддаючися ему въ опеку. Того ж року кроль Казимерь взялъ себѣ ³⁷²—за жону Елжбету—³⁷², дочку^а Албрехта, цесаря, ^{б—б} которого^а уродила ему потомъ сыновъ^{б—б} Владислава, ^{а—а} послѣ его—^а Казимера, по нихъ еще чтырохъ //

Потомъ кроль Казимерь ѣхалъ на Крижаковъ воевати. Зпочатку поляки под Хоинчимъ^е ³⁷³ зламалы воиска крижаковъ, але потомъ крижаки звияжили, также мало и самъ кроль не упаль имъ въ руки. Знову потомъ кроль, собравши болшии воиска, воевалъ Крижаковъ. Кнзь ихъ, не маючи свомъ^д

—^і Литвин ^{і—і} відсутні арк. 317 зв. ^іарцибіскупом ^{к—к} и з иншихъ немало що найпередишгого духовенства. С ним же Янь и Семовитъ, кнзи мазовецкіе, Конрад, кназ олесниціи, и иншихъ воевод, кашталановъ и всаких урАдовъ, панов много. ^аВенгерку ^{м—м} Вилгелмову ^нПилцы арк. 318 ^орозгромлений ^пдванадцаткромт ^{р—р}именемъ ^{с—с}двохъ ^{т—т}знакъ смерти его была комета, тривала три мѣсацы ^уЯгеллы арк. 318 зв. ^фрацкїи ^хз Гуннада ^чсендомирского ^цоуфаючи ^{ш—ш} поткалїса арк. 319 ^швсего ^юпрусове ^япозосталую жону ^{б—б}римского и крола венгерского ^акотога ^{б—б}двох ^{а—а} и ^еХойничами ^дсвоимъ

жолнѣромъ чимъ платити, до часу даль имъ славное мѣсто Мариеньбурьбѣ³⁷⁴, которое они кролю Казимеру продали из сѣ вѣсемъ //

48 зв. нарядомъ отдали. За що ижѣ кнзь розгнѣ-
ванныи, и попустошил нѣкоторыи мѣста кро-
левскіи. Кроль тежъ, роздраженныи, такъ
моцно воеваль крижаковъ, же ледве и самъ
кнзь^{е-е} утекль. Затимъ року 1466, гды крол

Король Владислав Варненчик.
Гравюра XVI ст.

Казимеръ мѣсто крижацкое столечное Хоиня-
куж^ж добыль, за порадою посла папезского
³⁷⁵—учиниль з крижаками пакои⁻³⁷⁵. И
от того часу кнжение Поморское, Михаи-
ловская // тежъ и Хелминская³ земля до Пол-
скои естъ прилучена, за которыи сто и ос-
мьдесятъ лѣтъ з крижаками воевали по-
ляки.

Литва тежъ часто докучали кролю и хотѣ-
ла оторватися для того, же имъ обѣцаль, ѣдучи
з кнжения Литовского на королевство Пол-
ское, отдати Луцкъ и Подоле, а не отдаваль,
бо поляки того не допускали, повѣдаючи, же
Казимеръ Великий Подоле през мѣчь себѣ
взяль//.

49 зв. А Литва повѣдала, же по спустошеню
Подоле^и от татаръ, гды сылы рускии ослабили,

Литва, татаръ выгнавши, опановала Подоле.
И хотѣла Литва, откинувшись от поляковъ,
обрати себѣ за кнзя³⁷⁶—Симона Аелкови-
ча⁻³⁷⁶, кнзя киевского, продка кнзеи Слудц-
ких, до чого¹ поводамъ были Гастольдъ, свекоръ
его, и Георгии, кнзь Острозе[кии]². Затяга-
ли и татаръ на спустошене Подоля. Але
кроль тое утишилъ ласкою, обѣтницами сво-
ими.//

Король Казимир IV.
Гравюра XVI ст.

^й—Тыхъ же часов—^й Иванъ Василівичъ, ве-
ликий кнзь московский, взяль под Литвою
Новгород-Литовский.

Потомъ Казимеръ, много военъ отправи-
ши и пнство свое добре зспорядивши, умерль
въ Литвѣ, въ Гродне. Мѣль^{к-к} Казимеръ сы-
новъ шесть, а дочокъ семь: Владислава, кото-
рий зосталь кролемъ венгерскимъ и чеськимъ
дѣдичнымъ по матце своей Елжбѣте, которая
была родная сестра Владислава³⁷⁷, кроля
чеського; небожничика⁴ Казимира; // Альберто⁵ 50 зв.

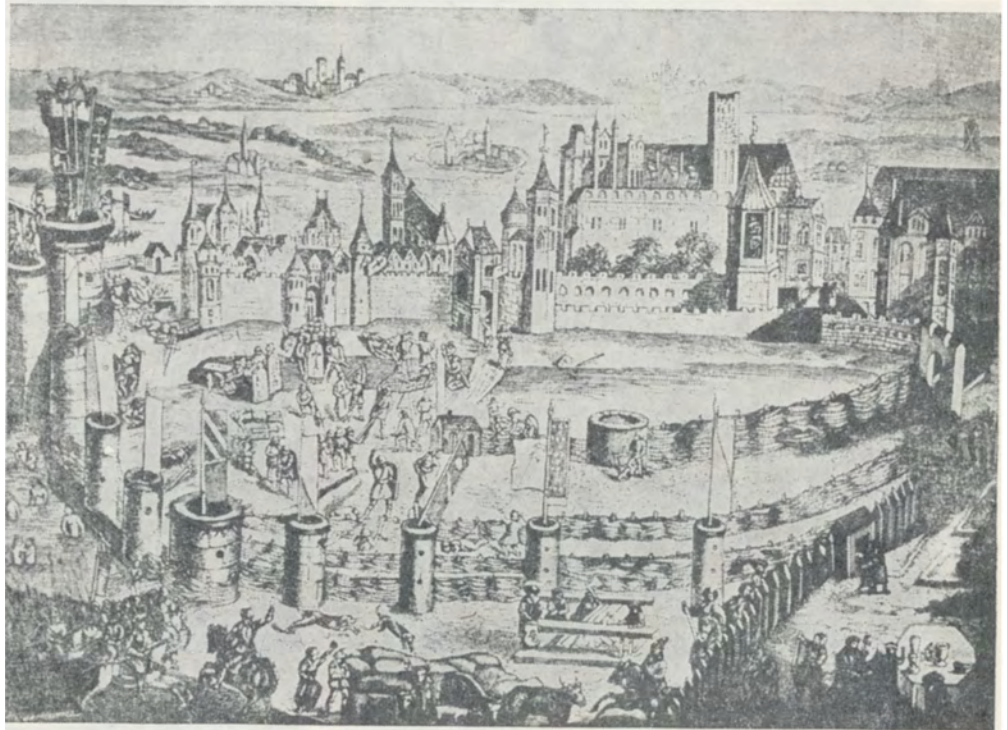
Яна⁴, которыи по смерти отца своего Казиме-
ра⁴ былъ кролемъ полскимъ; Алезанд-
ра, котрии зосталь великимъ кнземъ ли-
товскимъ⁴ Жигмунта, которыи былъ кнземъ
глоговскимъ, и Фридрика, которыи зосталь
бискупомъ краковскимъ, ^{о-о} познанскимъ.

Року 1492, по смерти Казимира, сн̄ его Янь Албрихть zostалъ кролемъ полскимъ. До которого // турки прислали, примирья жадаючи, и учинилъ з ними примире до часу. Потом року 1494-г кроль Албрихть з братомъ своимъ Владиславом, кролемъ чешкимъ и венгерскимъ, в мѣстѣ Ливочѣ учинилъ раду: злучивши воиска обоихъ королевствъ, ити на турка.

послал до Стефана, абы ему на турковъ помог воевати. Обѣцалъ тоє Стефан и живности воиску королевскому, а сходитися нижеи Дунаю з воискомъ его ^{x-x}.

Але гды довѣдался Степан^ч о замыслахъ Олбрехта и обачил, иж ко^а Сачавѣ тягнетъ, послалъ послы до кроля Албрихта, абы на его не воевал, якъ замыслилъ, жебы того не жаловалъ. Еднакъ кроль Албрихть того

Облога Мальборка.
Гравюра.

Турокъ, довѣдавшися того, знову назначилъ посла до Олберта о покои. Тымъ часомъ великии кнзь московскии Иван Василевичъ, ударивши на Литовскій краи, взялъ мѣсто і^н Вязму, Хлевин^р, Мещок, Любоцкъ, Мченскъ, ^{51 зв.} Серпуховъ и инших сѣверских // много мѣстъ.

Алеџандеръ, кнзь литовскии, не могучи ничего противъ московского почати, през послы свои просилъ примиря и одержал. Але якъ Новгород, такъ же и ты^с всѣ мѣста, котрых^т побралъ, кнзь великии московскій при себѣ задержалъ, толко вязневъ выпустивъ, и отдалъ^у свою дочку Елену за кнзя литовского Алеџандра, брата Олбрихтова.

Затымъ року 1497-г, собравши воиска великии з Полскои, з Литвы, з Мазовши и з Прусь, Олбрихть ^{ф-ф} пошол на турка. Але вперед хотѣлъ ³⁷⁸—Стефана, господаря волоского ^{—378}, зогнати // з панства его, а тамъ посадити брата своего. И пришовши до Лвова,

не послухалъ. Мѣль кроль, еще во Лвовѣ идучи, недобрыи знаки, // бо еден ³⁷⁹—шляхтичъ ^{52 зв} Сропскій, ^{—379} в голову зышовши, кричал: «На свое лихо идут наши!» Кон ^{ш-ш} под королемъ добрыи упал и издохъ, гды выезжал зе Лвова, перун едного шляхтича внаметѣ з дванатцатьми конми забилъ. Кроль Олбрихть, ни на що не дбаючи, облегли Сочаву, але за порадомъ брата своего, кроля венгерского и чешкого Владислава, учинилъ примире з Стефаномъ. До того и захорѣвши, вернулся до Полскои. А пошовши през Буковину, волоскимъ мѣстамъ и селамъ воиско полское великую чинило шкоду. // За що розгнѣвавшися, волохи уда- ⁵³

^εМалборокъ арк. 319 зв. ^εихъ ^{жс}Хойнику ^εХолмска ⁴Подола ¹того ¹Острозскій П текст пошкоджений ^{й-й}Тым же часомъ ^{к-к}кроль ¹відсутне ⁴Олбрахта ⁴литовскимъ ^{о-о}и ¹відсутне ^рХлепинъ арк. 320 зв. ^εиные ^ткоторіи ^удалъ ^{ф-ф}кроль ^{х-х}мѣль ⁴Стефанъ ⁴ку ^{ш-ш}в малой калюжцѣ

рили з Буковини на полскіи воиска. Там же прибѣгъ и самъ Стефанъ, господарь, з великимъ своимъ, и з татарскимъ воискомъ, и барзо збилъ воиска полскіи, и значныхъ пановъ позабивалъ много барзо, і в полон побралъ. А оручи поляками, насѣялъ жолудиовъ, де поросли дубы великіи. И тая дуброва Лядскою дубровою называється, недалеко от мѣста волоского, Ботушаны названого.

Великий князь московський Іван Васильович.
Малюнок XVII ст.

Король Ян Ольбрахт. Гравюра XVI ст.

товского, за границу и за тое, же Еленѣ, дочцѣ Івана Василевича, а своєю жень^{е-е} Алеѣзандеръ не хотѣлъ в Вилню церкви змуровати, воевалъ мощно Литву і взялъ мѣста Бранскъ, Чернигов, Стародуб, Новгород-Сѣверскіи^е и иншии мѣста. Кнзъ литовскіи Алеѣзандеръ^д не хотѣлъ^д гетмана кнзя Костянтина Острозского и Миколая Радивиля, и иншихъ воевати москву, але ихъ воиска москва збила и ихъ самыхъ, поймавши, до вязеня посажала.//

53 зв. Року 1494 было тепло такъ великое, же в енгевару^{чч} и въ февралю квітнули дерева, але въ марцу от мороза // посьхли^о. Другого року подле Кракова^{я-я} жена уродила дитя зъ ужемъ послулу, которыи ужъ дитину мощно гризъ. Другая жена уродила быка зъ двома головами: еднa голова на звычайномъ мѣсцу, а другая голова на хвостѣ, хвостъ былъ на хрибтѣ, а ногъ сѣмъ на правомъ боку мѣль.

Потомъ року 1498^е Степан^а, зъ своимъ воискомъ вбѣгши в Подоле, великіи починилъ шкоды, много мѣсть попалилъ, людеи без числа еднихъ побили, другихъ в неволю волохи и татаре побралаи.

54 6-бЦрѣ зас і великіи кнзъ // Іван Васильевичъ, розгнѣвавшись на Алеѣзандра, кнзя ли-

е-Кнзя Острозского въ оковах, заливши оловомъ, держала^е, ажъ мусиль великому кнзю московскому на то присягнути, на чом кнзъ великіи хотѣлъ. 54 зв.

Тоеи жъ осени москва весь Сѣверъ взяла и Сапѣгу, поймавши, в^е вязеня всадила.

Року 1500 великіи кнзъ Іван Василевичъ ж-ж 380- Дмитрия, сна своего³⁸⁰, послал на Литву, которыи около Смоленска великіи починилъ шкоды, и Литвы побиль немало.

Потомъ року 1501 крол Олбрехтъ до Торуня поѣхалъ. Там же, захорѣвши, умерлъ,³⁻³ въ ку своего чтыридесят первого року; кролевал^ч осмь лѣтъ и мѣсяцей осмь.//

Року 1501 Алежандеръ, кнзь великии литовскии, по смерти брата своего Олбрихта зосталь кролем полскимъ. И змуроваль в Краковъ церковь рускую для Елены, царевны московскои, жоны своеи, где еи рускии священники отправовали набоженство, бо она лядскои вѣры барзо не любила.

Року 1503 Стефан, волоскии воевода, вбѣгши^і в Покутье, барзо попустошилъ и под

инфлянтовъ^к и филиандовъ^к щасливе звитяжал, от Литвы болше семидесять мѣсть под свою владзу подбилъ. Страшныи былъ всѣм близким народомъ, пьянства в Москве заборонилъ. Зоставил по себѣ пять сновъ: Димитрия, Василия, Юрия, Семіона и Андрѣя, а дочку едну Елену, которая за королемъ // полскимъ Алежандромъ была.

56 зв.

Смоленск.
Гравюра XVI ст.

55 зв. свою взял владзу. // Крол Алежандеръ, собравши воиско, волохов выгналь з Покутя, а звлаща, же самъ Стефанъ в тои часъ хорыи был.

Потом року 1504 умерлъ Стефан, господар волоскии. Был барзо валечныи и щасливыи в воинахъ, турковъ раз поразилъ сто тысячей потом и по килкокротъ звитяжилъ, также татар, ³⁸¹—Матияша, кроля венгерского—³⁸¹, и Олбрихта, кроля полского, значне звитяжилъ. Звали его волохи Кара-Богдан, то есть «Дорогій Богдан».

Року 1505 татаре в Литвѣ много попустошивши^і, // самых неволников сто тысячей побравши.

Того ж року и умерлъ црѣ московскии Иван Василевичъ. Валечныи был и щасливыи, выбился з неволи татар, ^{сѣ} килка ордь ихъ себѣ под моць і в подданство подбилъ, шведовъ,

Потом кроль Алежандеръ поѣхал до Литвы и захорѣлъ. Тымъ часомъ вбѣгли татаре до Литвы, сорокъ тысячей, и спустошили^а. Крол хорыи, самъ не могуци ѣхати, послал против татаръ Кишку, гетмана, з воискомъ, которыи тых татар погромилъ и розбилъ. О чом послышавши, крол Алежандеръ з радостью свои живот скончилъ рокв 1506, ^{м—м} и похован в Вилню. Кролемъ был чтыри лѣта. ^{н—н}

арк. 321 ^игенвару ^юпосхло ^{я—я}една ^б1493 ^аСтефанъ господаръ волоскій ^{б—б}Московскій арк. 321 зв. ^{в—в}кнѣз ^гНовгородокъ-Сѣверскій ^{д—д}послалъ былъ ^{е—е}видсутне ^едо ^{ж—ж}московскій ^{з—з}маючы ^ипановаль арк. 322 ^івыбѣгши ^іпустошили ^ии ^{к—к}П ^ивписано над рядком арк. 322 зв. ^лпустошили ^{м—м}маючы всего вѣку своего лѣтъ 45 ^{н—н}и мѣсцей осмъ а на Великомъ кнзствѣ Литовскомъ былъ лѣтъ 14.

ЖИГМУНТЬ ПЕРВЫЙ

57 Року 1507. по смерти кроля Алезандра, братель его Жигмунть Казимеровичъ, // великий кнзъ л товский и^о глоговский, опавский и зосталь кролем полскимъ. Той^н Речь Посполитую двинул^р.

З волохами, которыи Покуте под собою держати усиловали и, наезжаючи, пу-

Великий князь литовський і король польський Олександр. Гравюра XVI ст.

стошили, и самы^с Львовъ розобрали^т, валечне по килкакротъ биючися, ихъ звитьжал. Там же тотаровъ, в панство королевское вбгаючи^х и пустошачих, збивал и прогонял^т, зъ цремъ московскимъ великии точил воины.

57 зв. За Жигмонтова панованя³⁸²—великий кнзъ московской Василии^{—382 383}—взял^т Псковъ, также // року 1514 взял^т Смоленскъ^{—383}, мѣсто, которое Витольдъ, кнзъ литовский, предстома лѣтами взял^т был под москвою. До того зъ прускими мистрами мѣваль Жигмонть вошны, и звитьжаны от короля такъ, ажъ³⁸⁴—року 1525 прускии мистръ бридебургский^и

в Краковъ кролю присягнулъ^{—384} и, габить покинувши, законнычи, свѣцкимъ зостал кнземъ.

Року 1530 Жигмунть ф—ф Августъ, вѣку своего року десятого, снѣ Жигмунтовъ, за живота отца своего коронован на королевство Полское.//

385—Року 1502^х Петръ, воевода волоскии^{—385}, 58 воевалъ Покуте и, много шкоды починивши, самъ от полского воиска звитьженъ зостал.

Король Сигизмунд I. Гравюра XVI ст.

Взяли поляки пятьдесятъ штукъ арматы и тысячу неволниковъ волоскихъ.

Року 1533 умерлъ великий кнзъ московский Василии, зоставивши. ³⁸⁶—сна Івана^{—386} в чотырох лѣтах. Которого ³⁸⁷—опекун, Овчина^{—387} з воискомъ московскимъ зимою далеко в Литвѣ пустошил^т въ осмнатцати миляхъ от Вилня.

По том лѣтъ поляки Стародуб взяли з-под московской державы.//

Року 1538 поляки, впавши^с до Волоской земли, корысти побрала немалыи. Господар 58 зв. волоскии, зобравши дватцать тысячей воиска,

Подолье пустошилъ и гетмана полногѣ Сенявского з воискомъ збил, взялъ много корысти і в неволю поляков, болше тысячи побрал значныхъ и подлыхъ. ³⁸⁸—Того ж року црь турецкии—³⁸⁸ Волоскую землю под свою мощь подбил.

Потом року 1548^ш крол Жигмунтъ Первыи, впавши в хоробу, старыи, въку своего року 81 умерлъ, // и похованъ в Краковъ ^{ш—ш} 26 июля.

Великий князь московскій Василій III.
Гравюра XVI ст.

Герб великого князя московского.
Гравюра XVI ст.

При семь королю ^{ю—н}якии Яковъ Мелстинскій з Брезины, мѣста, учинился Хрстомъ. К нему присталъ Петръ Заторскій, мещанинъ

овідсутнє ^нТотъ немаль всю упалую ^рвоздвигнулъ ^ссамый ^тэодрали арк. ³²³ ^ббрандебурскій ^{ф—ф}Вторій ⁺¹⁵³² ^ппопустошилъ ^ввпадши ^ш1540 ^{ш—ш}мсца арк. ^{323—325} ^{ю—ю}на початку егѣ панована // Мартинъ Белскій, полАкъ, который кройнику власнымъ языкомъ полскимъ писалъ, вспоминаеть, ижъ нѣакійсь Якубъ Мелштынскій, войскій мѣста Брезины, который з якогось легкого умыслу, albo з распачи имѣ и звѣрхностъ собѣ Хрста Гсда приписалъ и Петра Заторского, мѣщанина краковского, и другихъ собѣ подобныхъ ошуканцовъ дванадцатъ ведлугъ личбы аптлской выбралъ, и всѣмъ имена аптлскіе роздалъ а сам сѣ Хрстомъ назвалъ. Которій всюды по селахъ ходѣ дивы, чары и гусла якіес справовали на кштальтъ чарнокнижниковъ, и облуды якіес лотровскіе на кштальтъ умерлыхъ въскрешали, рыбы пушаючы до калюжь болотныхъ, где ихъ предъ тымъ якѣ живо невидано и неподобна абы сѣ тамъ мѣли ховатъ во имѣ своего Лжехрста руками

краковскіи, и иншіи, учинилися апостолами. И много людеи ошуковали, але въ едномъ селѣ, гды ихъ познано шалбѣрство, шукали ихъ бити. Тои теды, што Хрстомъ звался, рекль до Петра: «Петре! Уже приходитъ мнѣ чаша страты». Петръ рекль: «И мнѣ, вижу, Гсди». Рекль Хрtos: «Мушу окномъ // уходити». Рекль ^{59 зв.} Петръ: «И я вслѣдъ тебе иду, не оставлю».

И такъ побѣгли, а люде селскіи, киями ихъ доганяючы, мовили: «Прорцы намъ, Хрсте, гдѣ тыи кии росли»^ю.

своими хватали, хлѣбъ з печи выбирали, которого тамъ ниhto не сажал, што многимъ людемъ в великимъ подивенно было. Едногo часу пошли до Честоховского кляштору Прстой Двы Мрїи образомъ славного. Тамъ предреченный Хрtosъ з своими апстлами, где егѣ еще не знано, пришедши и колко днїи змешкавши, едного з своѣхъ, якобы опутаныи, ^{от} бѣса оучинилъ, за которого старанемъ живности собѣ всѣ набывали абовѣмъ своєї кухни не мѣли. Теды онъ тамъ, якобы шаленый, по господахъ и рынкахъ бѣгаючы масо // з горшковъ и мисъ шарпалъ и на своихъ товаришовъ кидаль, а оны, хватаючы, и прекрестивши ѣли. А было на тотъ часъ тамъ великое множество людеи, на ^{от}пустъ до образа Прстой Бѣцы пришедшихъ, которій в тамътомъ краи чудами ^{ест} славный. Потомъ тые ошуканцы облудные оногo своего опутаногo до олтарѣ Прстой Двы Бѣцы привели, где былъ оныи образъ чудотворный. А мѣлъ тотъ шаленый на собѣ двоистую

ЖИГМУНТЬ ^{я—я} АВГУСТЬ

Року 1549^о, по смерти ^{отца} своего Жигмунта Первого, Жигмунть Августъ застал королемъ полским, справовал ростропне і валечне панство Полскоє.

³⁸⁹—Року 1558 Іванъ Василевичъ, ^{црѣ} московский, // до Ифлянь^а з великими воисками притягнувши—³⁸⁹, в повѣте Дерпском^б мечемъ

Потомъ добыл ^{црѣ} Дерпта мѣста, тамъ великии скарбы и неволниковъ, зацнѣишихъ пановъ и подлыхъ множество^о, побралъ.

// И^е Инфлянты, и иншіи под опеку кро- 60 зв. ля Жигмонта поддалися, за которыхъ крол з цремъ розне^д точил воины и не скончилъ.

Потом року 1563 Іванъ Василевичъ, ^{црѣ} московский, з великою потугою под Полоцкъ пришовши, взялъ мѣсто Полоцкъ през штурмы.

Вільно.
Гравюра XVI ст.

и огнемъ попустошилъ і великийъ взялъ полон, Нарву, крижацкое мѣсто, спалилъ і вес тои повѣть спустошилъ. Инфлянтове шездесять тысячеи червонныхъ золотыхъ посылали ^{црѣ}, окупуючи себѣ покои, але ихъ ^{црѣ} не взялъ.

сукню, на тоє ошукане оумыслне уробленую, где межі розпоры могль вложитъ що хотѣлъ. А оны камѣна ему малога за сукню и кошулю наклали ^{от} тѣла. И гды былъ до олтаря приведеный, з рукъ ихъ вырвавшисА, якъ шаленый припаль до олтаря, на которомъ было много грошей на ^{офѣру} зложеных, и хватаючи гроши клалъ собѣ в роспоръ за надру. Мних, который на тогъ часъ мшу ^{отправовалъ}, ^{от} страху оутеклъ, а потомъ другіе мнихи осмѣлившисА припадуть, поасъ на немъ оборвуть, розумѣючи же гроши клалъ в за надру, але ^{оттоль} тылко каменцы повыпадали а гроши в роспоры за подшевкую сукенною зостали. Мнихи задивившисА, будучы фрасовливы, розумѣючи, же сА гроши в камѣне обернули, справою діаволскою почали заклинати камѣне и млтвы над ними ^{отправлял} и псалмы спѣват, абы сА знову в першую свою форму обернули. Але гды тоє камѣню ничего не помагало,

Тамъ же много побрал скарбовъ незличоныхъ, воеводу полоцкого з женою і владыку взялъ до Москвы. Самыхъ ³⁹⁰—неволниковъ литвы взялъ в неволю осмѣдесять тысячеи, ведлугъ Гвагвина—³⁹⁰, а поляковъ // служилыхъ ^{отпустил} 61 волно. И посадивши воеводу Шуйского в По-

мнихъ книги своѣ з которыхъ молилсА и заклиналъ розгнѣвавшисА кинулъ ѿ землю мовечи: «Сщесмо такога бѣса не видѣли. Пойдѣте тамъ з нимъ до всѣхъ проклѣтыхъ». Того лотровства оные ошуканцы доказавши з тыми грошми просто сА на Шліонско обернули, простой людъ своѣми махларствы зводачы. И гды до одной шлАхетной невѣсты пришедши, будучой в селѣ, рекли: «Христосъ тебе, ѿ невѣсто, з своини апстлами навѣжаеть»,— она ^{отповѣдила}: Ижъ в дому мужа немашь, не могу того без воли его учинит, хотъ бымъ хотѣла». Оны рекли: «Маешь ли якое полотно, албо ліонъ ку посвѣщеню?» Невѣста имъ подала штучку полотна. Оны повѣдили: «Тое з собою ѿземемъ. А Христосъ тебе будетъ бавити, абы сА тобѣ кужел скоро пралъ. Оукажи другое полотно тканое, если маешь, а мы будемъ посвѣщати». Которая имъ оуказавши хотѣла ^{от} нихъ взати. Они тоє постерегши вернули ей полотно, оувинувши потаємне жагвыи шматок з ог-

лоцку з великимъ людом, самъ црѣ отишол до Москвы.

Року 1564-г москва добывала мѣста Езерища. Станиславъ Паць, на мѣстцу воеводы витебского застаючи, собравши жолнѣровъ з Витебского повѣту, отогнал былъ москву от Езерища. А е потом тое мѣсто Езерища москва взяла и около Красного Городка все попустишила и попалила. И инши выводѣе з Москвою **61 зв.** воины, // на которых наперемѣну одержовал звитязства.

Король Сигизмунд II Август. Гравюра XVI ст.
Цар Иван Васильевич IV. Малюнок XVII ст.

Потом року 1568-г Жигмунтъ Августъ, собравши воиско великое барзо, пошол на

пришол под Москву. Для того крол знову послал того жъ Козлова таемне до панов москов- **62**

немъ всередину того полотна, от которого полотна скринка, а от скринки домъ занависа згорѣлъ, бо она невѣста ничего несподѣваючиса до скринки тое полотно была вложила. Мужъ приѣхавши узрѣти дом спаленый, пытаетса причины. Жона отповѣдила: «Жемъ зле в дому Христа з апостолами // частовала — дла того на нашъ домъ помсту зослалъ». Мужъ розгнѣвавшиса рекль: «Пробгъ ошуканецъ то якій, а не Христосъ былъ. И прибравши своихъ сусѣдовъ погнался за ними, которих, гды достигали в едномъ селѣ, онъ злыи Христосъ постерегши тое рекль до Петра: «Петре, уже са моей страсти чаша приближаетъ, которую маю пити [бо бачилъ же мѣлъ взати кѣм]. Которому Петръ рекль: «Господи, вижу, же и а того не оуйду». Христосъ рекль: «Петре, я страсти иначе не оуйду, едно мушу окномъ оттол вымыкати». Которому Петръ рекль: «И я, Гсди, до смерти не опушу тебе, але где

будешъ и я за тобою граду». И такъ Христосъ з Петромъ охномъ оутекли, а другіе где хто могль оуходилъ, которих мужики отоусоль наганяючи кропиломъ ихъ кѣювымъ з селъ своихъ выганали, треплючы их, а тые слова мовачы: «Пророцы, прорците намъ в которимъ лѣсъ тые кѣ росли». А оны ничего не отповѣдаючи якъ найпрудшей з оного села оуходили. И такъ по той покутъ живота своего поправили, повтараючи частокрот тые слова: «Трудно намъ стрѣти Гни и апостолскіе труды на своемъ тѣлѣ носить. Волимо такъ в своей шкурѣ ходитъ а просто жити на свѣтъ безъ вымысловъ фиглярскихъ, бо са намъ зле першоє куглярство заплавило, бы намъ знову где неказано другій разъ пророковати». И такъ поправивши живота жили в покою. ^{а—я}Вторий ^б1548 ^вИнфлантъ ^гТеребскомъ арк. ^д325 зв. ^емножество ^жвідсутне ^зрозные арк. ^и326 ^кАле бывали ^лповѣдаєт арк. ^м326 зв.

ских о том же. Чого довѣдавшись, црѣ московскіи Козлова на кол възбилъ. Крол тежь, тоє услышавши, роспустилъ воиско свое и пошол назад. Потомъ посылалъ крол до црѣ московского послы. Црѣ не принялъ вдячне тыхъ пословъ и коней, в подарку приведеныхъ, казалъ порозѣковати, а самыхъ отпустилъ послов. 62 зв. За тым москва пришла под Витебскъ. // Шере-

Король Генрикъ Валуа.
Гравюра.

Король Стефан Баторій.
Гравюра.

По смерти кроля Жигмунта Августа послы были отъ розныхъ монарховъ до сенату полского, жалуючи смерти королевское и самыхъ себе иншии заленцаючи, а иншии за другими причиняючися на королевство. Также и з Полскои ѣздѣли // послы, покои земли Полскои у монарховъ потвержаючи. И не рыхло, ажь 63 зв. року 1574, обраннии Генрикъ, андегавенскіи и борбенскіи^а кнзъ, приѣхалъ до Полскои,

метъ, Василии Бутурлинъ и Григорей Саборовъ з воискомъ стояли два дни, запалили въ двохъ мѣстыцахъ мѣсто и, набравши корысти, отишли.

Потомъ року 1571 крол Жигмунтъ Августъ, пославши свои послы до Москвы, постановилъ зъ црѣмъ покои на три лѣта.

И року 1572, захорѣвши, кроль ³⁻³ умерлъ въ Книшинѣ^а, ^{і-і} на граници литовскои, июля 7-і. Былъ кроль Августъ Жигмунтъ покои любячи, а ухляючися отъ военъ, бо при матцѣ змалу до семънатцати лѣтъ // в пещотѣ і в роскоши мешкал, не цвиченыи до военныхъ речей. Былъ еднакъ мудрыи, умѣлъ килка языковъ. ^{і-і} Же не оставилъ ^{і-і} потомства, было по его смерти интеррегнумъ болше року.

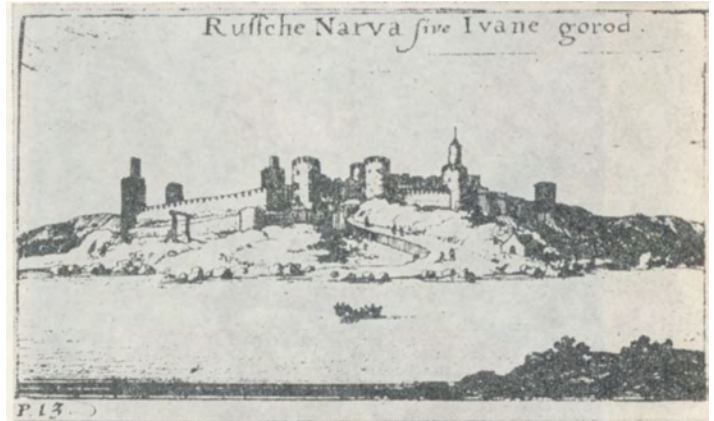
зосталъ кролемъ полскимъ, ³⁹¹⁻ братъ кроля французского³⁹¹. Але не долго былъ на королевствѣ Полскомъ, бо потомъ, гды пришли до короля Генрика листы отъ матки о смерти брата его, кроля французского, радился сенаторовъ, што бы мѣлъ чинити, жебы могъ и дѣдичное Французское королевство одержати. Они отложили тоє до сеиму, обѣцуючи // его тамъ выправити, але ижь matka до его питала такъ: «Гды бы до днѣи двадцати не приѣхалъ до Франціи, теды утратитъ королевство Французское». Для того, не чекаючи сеиму, само-осмѣ, первои в ночь години выбегль з двора своего королевского, черезъ ночь приѣгъ до Освецьма, оттол за границу бѣгъ, з коня не зседаючи. И приѣхавши до Франціи, в Ремосѣ коронованыи, зосталъ кролемъ французкимъ. До него

64 зв. любо посылали сенаторове, взываючи на королевство // Полское, еднакъ до Полскои не поѣхаль, любо хотѣль посполу и Полское королевство держати.

Для того сенаторове зъ шляхтою, учинивши сеимъ, приняли³⁹²—Анну, королевну^{—392}, за королевую полскую, памятаючи на добродѣйство дому Ягелового, а Стефана Баторого, кнзя семигородского, за мужа еи, а себѣ за кроля и пана.

Полоцк. Гравюра XVI ст.
Фортиця Нарва (Ивангород).

СТЕПАН^м БАТОРЫИ

65 Року 1576-г, апрѣля 18^а, з Семигородскои земли кроль Стефан вѣхаль // въ Краковъ і во второкъ Проводныи взялъ шлюб с королевною, и каронованныи зостал кролемъ полскимъ. ³⁹³—Гданщане в рихломъ часѣ королеви ребелизовали^{—393}. С которыми крол самъ под Кданскомъ^о долго воину мѣль, и много так королевских, якъ и кданских людей погинуло, бо кданщане крѣпко воевали, ажъ по долгои воинѣ килко кнзеи рещскихъ, особливе саскихъ^н і врандебурскихъ^р, ледве през пословъ своих гданщанъ с кролемъ поеднали.

66 зв. В тои же часѣ, // гды крол въ^с Кданскомъ воины точилъ, црѣ московскіи всѣ Инфлянты под свою моць взялъ, воиноу на них пошовши. О которыи гды послы королевскіи, от короля посланыи, пред црѣмъ мовили, и слова црѣ не далъ мовити и ни щѣм ихъ отпавиль.

По згоде кроля из кданщанами ³⁹⁴—Иван Подкова^{—394}, козакъ запорожскіи, братъ природныи Ивоины ³⁹⁵, бывшего гсдря великого, от того, же подковы ломал, Подковою названыи, и тои от пановъ волоскихъ взыванныи на волоское воеводство яко дѣдичъ, // собравши казаковъ, поѣхаль на Волоское гсдрство и, звияживши ³⁹⁶—Петра, воеводу волоского^{—396}, въ поли с его воискомъ, сѣль на гсдрствѣ^т Волоскомъ. Але потомъ рихло, убоявшись,

же ³⁹⁷—црѣ турецкии^{—397} и крол мѣль на его за злѣ, зѣхавши з гсдрства за порадаю воеводы брацлавского, упевьненыи ласкою от него королевскою, поѣхаль до кроля, и любо королеви осмь дѣль подороваль, еднакъ всажены былъ до вязяне^у, потомъ стятыи. //

Потомъ кроль Стефан з сенаторами на сеимѣ 66 зв. ³⁹⁸—ухвалили першии раз трибуналь^{—398} въ

Велкополскои, въ Петръкове, и в Малои Полскои, въ Люблине. На тои дхвнымъ не мило было, аж постанавлено, жебы на трибунальскомъ суде шесть дхвных, а шесть свѣтцких особъ было, а при болшои части згодныи декрет абы бываль.

Потомъ король Стефан, собравши воиска немалыи, ходиль под Полоцкъ, где любо не мало воиска и свою стратиль, бо москва // з 67 Полоцка крѣпко боронилася, еднакъ же наостатокъ здали кролю Полоцкъ року 1579. Потомъ Туровль и Соколь достела^ф поляки, взяли з Сокола мѣста Шеремета і Бориса Шеина, воеводов, и Суску^з, мѣсто, взяли. В тои же часѣ Костянтинъ, кнзь Острозскіи, Чернигова добывал, але ижъ моцно боронилася^а з мѣста, не добиль.

Знову ³⁹⁹—року 1580 кроль Стефанъ, учинивши гетманомъ великимъ Яна Замоиского^{—399}, канцлѣра, пошоль противъ противъ^а цря // московского и добиль Великихъ Лукъ, 67 зв. мѣста зацного московского, также Торопецъ и Невель взяли, потомъ Езерица. Оттоль поѣхаль кроль до Варшавы на сеимъ.

^{3—3}Жигмунтъ ^{і—і}Тикотинъ ^{і—і}днА осмнадцатого іюла ^{і—і}королеваши лѣтъ 14 ^{й—й}по собѣ ^{к—к}кроль полскій ^аборбонскіи ^{арк. 327} ^мСтефанъ ^н12 ^{арк. 327 зв.} ^оГданскомъ ^рсаскій ^рбрандебурскій ^спод ^тгсдрствѣ ^уВазена ^{арк. 328} ^фдостали ^хСуку ^бборонилисА ^ввидсутне

Потомь року 1581 трети разь кроль ш—ш пошоль з воискомь на Москву и, пришовши, взяль Остров. Оттоль пришоль под Псковь, мѣсто великое, красное і богатое, въ котором тогды были чтыри воеводы, Васил, Івань Шуискии, трети Хоротинь, четвертии Плеще-
68 ивъ. Которое // мѣсто облегли, поляки штурмами добывали и подкопами, але тоє все ничого не учинило, бо крепко з городуш борони-

Цар Федір Іванович.
Малюнок XVII ст.

ли и билися. Также под монастирь Псковь-
ский, где суд^о вечери^а, чинили поляки и нѣм-
цы штурмы, але стратили. Затымь б—б дека-
врия, 11 дня, кроль отъхал от Пскова до Вил-
ня, зоставиши под Псковомь гетмана з воис-
комь. Там же еще билися з москвою // часто,
68 зв. але и полякомь уже потомь докучали^а зима,
бо была тяжкая, мерзло их немало, и холод
быль, и голод. Потомь послы, з обоихъ сто-
ронь назначены, зѣхалися, и так стало поед-
нане: црь королеви пустиль Инфлянты, а кроль
цареви вернул Великіи Луки, Заволочье,
Невель, б—б иньшии мѣста, опроч Полоцка и
до него мѣста належныхъ. Новгородок теж
и Терпите^е отдал полякомь. Заразь теды //
69 гетмань коронны оттягнул от Пскова з

воискомь, и поприсягли себѣ монархове тоє
примирье.

Року 1582, за Григория Тринацатого, па-
пежа, ⁴⁰⁰—в календору десят днеи помкну-
ли⁴⁰⁰ назад римляне и всѣмь своимь косте-
ломь тоє предали.

Року 1583 кроль свою сыновицу Гризелю,
брата своего ⁴⁰¹—Христофора Баторого⁴⁰¹,
воеводы семигородского, ^{е—е} отдалъ за Яна //
Замоицкого, канцлѣра и гетмана коронного, 69 зв.

Цар Василій Іванович.
Малюнок XVII ст.

великимь коштомь з дивами стравил^д
весельє.

Року 1584 умерь царь московскіи Іван,
^{е—е} зосталъ ⁴⁰²—царемь^е Федоромь⁴⁰².

Потомь року 1585 до папежа выправиль
кроль посла о воине знову з Москвою, грошеи
просячи на вспоможенє до тоєи воины.
Послал и до Венгерь о помощь и сеимь назна-
чиль о тоєи ж воине. Але, не дочекавши сеиму,
умерль того ж року 1586, ж—ж декаврия въ ден
12, в Гродне. ^{з—з} //

⁴⁰³—ЖИГМУНТЬ ТРЕТИИ—⁴⁰³

70

По смерти кроля Стефана Баторого року
1587 Жигмунть Четвертии^и, королевичь свед-
скіи, зостал кролемь полскимь, и укорону-
ваныи.

Року 1596-г был собор в Берестью собран-
ныи, на которомъ соборе митрополить кив-
ский Михайль Рагоза, Ипатиѣ⁴⁰⁴, прототроні,
епископъ владимерскій и брескій, Кирил Тер-
лецкїи, еѣрхъ, епископ луцкїи и острозскїи,
70 зв. Ермоген, архіепископ // полоцкїи і витебскїи,
Иоан Гоголь, епископъ пинскїи и туровскїи,
Дионисїи Зберозскїи, епископъ холмьскїи и
белзьскїи, православными будучи, учинили
унию албо зъедночене і-і костеломъ рымскимъ

Року 1599⁴⁰⁸—швецкїи губернатор—⁴⁰⁸ албо
намѣсник, стрїї кроля Жигмунта, выказаль
напослушенство⁴ кролеви и Коронѣ Полскои
Для того самъ крол Жигмунтъ з воискомъ хо-
дил до Шведскои земли и знову привернулъ
шведов до подданства.

Року 1600 Мигаль⁴⁰⁹, // господар мултан- 71 зв.
скїи, змовившиися зъ шведами, повставши про-

Король Сигізмунд III.
Портрет.

Епископ Іпатїй Потїй.
Портрет.

и поддалися под послушенство папѣ рымскому
⁴⁰⁵—Клемѣнсу Осмому—⁴⁰⁵.

Але тоѣи униї панове римскїи и шляхта,
также и духовныи рымскїи⁴ не приняли.

71 Року 1597 Наливаико, гетман запороз-
скїи, воиско зобравши, Литву плундровал,
шляхту забивал, униї не любячи. На которого
гетманъ коронныи Жолковскїи⁴⁰⁶ з воискомъ
полскимъ пошовши // на Украленѣ^к з ним
вою сточиль, розгромиль, а самого Нали-
ваика взявши на Солоницы под Лубнями,
привез до Варшавы. Тамъ же в Варшавѣ⁴⁰⁷—Наливаика на мѣдянои распаленои кобыле
спалено—⁴⁰⁷.

тивъ кроля, посѣл^н землю Волоскую. Гедрь
волоскїи утекль до Полскои, а Мисаль^н вое-
вал около Каменца-Подолского. Тогда жь и
кардинала папезского забито. Затѣмъ Замон-
скїи, гетман коронныи, зъ иншими панами
собравши, що могли, воиска полского, далеко

ш—ш полскїй арк. 328 зв. шгорода юсут япечеры б—б мса
а докучила б—б и еДерпть е—е дочку дсправиль арк. 329
е—е Василіевич по нем евідсутне жс—жс мса з—з кроле-
валь лтъ десАт и мсацей седмъ и дней 12 уТретїй
ішведскїй і—і з урускїй арк. 329 зв. кВкраиѣ лпослу-
шенство мпосѣли мМигал

менше, ніж Мигалевого, бо Мисалевого^о воиска было больше пятидесять тысячем, пошли до Волохъ и учинили битву з Мигалемъ, розгромили воиско Мигалева^н. Самъ Мигаль утекль, а поляки з звитязствомъ и з великою корыстью вернулися до Полскои, до двохсотъ // корогвей мултянского воиска привезли и по костелахъ позавѣшовали на вѣчную память.

72

шихъ оттослали до Полскои. А посадили в^т Москвѣ на царствѣ⁴¹³—Василя Ивановича⁴¹³.

⁴¹⁴—Року 1605-г ксионже^у судерманское^ф, стріи кроля Жигмунта, с подданства королевского выламався, ^{x-x} учинился кролем шведским⁴¹⁴ и, з воискомъ своимъ переправившися, наѣхал на Инфлянты и посѣл а Ригу // облегли. Крол Жигмунтъ, того не терпячи, зобрал воиско за справою гетмана литовского Холкевича⁴, пошол против шведовъ под Ригу. Тамъ же королеви прибылъ ксенжь курделян-

73

Битва
під Кирхгольмом.
Гравюра XVII ст.

⁴¹⁰—Року 1604 Дмитрия⁴¹⁰, котріи повѣдал себе быти царевичемъ, с Полскои кнзь Ружинскій проводилъ до столицы на царство Московское. Нимъ онъ пришолъ, нѣкоторые ему приязныи маскили убили⁴¹¹—цря своего власного Феодора Борисовича и его царицу Марию Годунову⁴¹¹, а Дмитрея того приняли за цря. Которыи не был правдивымъ царевичемъ Димитриемъ, але былъ Гришко От-

72 зв.

релевъ, зъдраица, змислился // царевичемъ, царствовал и^р цѣлыи на Москве. Привелъ ему з Полскои Мнисковну за жону, але в рокъ, познавши его баламутню в царскихъ палацахъ^с, того ⁴¹²—Гришка, цря, бояре, простыи люде московскій забили⁴¹². И тыхъ поляковъ, которіи при немъ были, побили, а зацнѣи-

ское^с зъ своимъ людомъ на помочъ, зточивши битву зъ шведами, шведовъ розгромили и побили, и самого гетмана шведского забили, а^ш шведовъ девять тысячемъ побито, а иншіи въ Двинѣ, рече, потонули, утекаючи. А которіи поперепливали, от посполства побиты, и поиманнхъ значныхъ было немало, корогвей шведскихъ десятъ взято. Самыи вождь, // стріи королевскіи, раненыи, ледве с килкама 73 зв. корогвами утекль.

⁴¹⁵—Року 1611, ^{ш-ш} июля 5, крол Жигмунтъ взял от Москвы Смоленскъ. Тыхъ же часовъ забунтовавшися, москали^о цря своего Василя Ивановича, роду Шуискихъ, постригли⁴¹⁵ и отдали его з братомъ его, кнземъ Димитриемъ Ивановичемъ Ляхомъ. А королевича полского ⁴¹⁶—Владислава обрали⁴¹⁶ и просили себѣ

у кроля Жигмунта за цря, на що королевичу и присягли. І Владиславъ Жигмунтовичъ, королевичъ, писался обраннымъ црёмъ московскимъ, а поляки, ^{а-а} от короля посланнии, обняли царствующи городъ Москву, в Китаигородъ мешкали. Потом в рокъ, в великий // постъ, приходилъ Жолковский, гетман коронный, з воискомъ полскимъ и литовскимъ на помоч своимъ, zostаючимъ въ столицы, бо уже на нихъ збиралася москва, и, шкоды немало учинивши москве, воиска полскии отишли. Три роки поляки держали царство Московское и мешкали въ столицы, ⁴¹⁷—а на четверты рокъ—⁴¹⁷ кнзи и бояре московскии, собравши немалое воиско, пришовши к Москве в денъ свтго великомученика ^{а-а} Дмитрия, взяли Московское царство, Китаигородъ, поляковъ выбили, и посадили на сталицы^б цря Михаила Федоровича, // роду Романовых.

^{74 зв.} ⁴¹⁸—Року 1615 Желковский, гетманъ коронный, и иншиі панове ходили до Волохъ—⁴¹⁸. Там же татарове розгромили воиско полское на Цыцори, гетману Жолковскому голову отняли и казали, абы снь его предъ воискомъ татарскимъ возилъ голову. А иншихъ пановъ побравши, отослали ⁴¹⁹—цесарю турецкому—⁴¹⁹, особливе князя Корецкого, Струса и иншихъ много.

⁴²⁰—Року 1619 королевичъ Владиславъ—⁴²⁰ з великимъ воискомъ ходил до Москвы и^е на Покровъ пресвятой Богородицы добывалъ самую столицу, от Орбацкои, ^{е-е} Тверской башты крѣпко биючися. А потомъ мсца декабря учинил з Москвою // примире в ^д—денъ свтго Микола—^д.

Року 1621 ⁴²¹—быль в Кieve Феофанъ—⁴²¹, патриарха иерусалимский, посветил Иова Борецкого на митрополию Київскую, Исаию Копинского — на архиепископию Смоленскую, Исакия Бсрискевича — на епископию Владимирскую, Аврамя Стагонского — на епископию Туровскую. Того ж року цесаръ турецкий Османъ поднесъ воину противъ Коронъ Полскои. Крол Жигмунтъ послалъ сна своего, королевича Владислава, противъ турка з воискомъ, самъ з посполитымъ // рушенемъ осталасъ, збираючи болшее^е воиско. Владиславъ, королевичъ, переправившись за Днепръ^е, стал под Хотънемъ у Волоскои земли и окопався.

^{75 зв.} Црь самъ турецкии, маючи воиска девяткротъ сто тысячеи, ишол до Волохъ через Дунаи, воиско его переправлялося сорокъ днѣи и сорокъ ночей. Впередъ пришол Каракашъ-баша и дал битву полякомъ под Хотънемъ, в которой битвѣ згнуло турковъ че-

тырнатцатъ тысячеи. Тымъ часомъ пришол и самъ црь турецкии. Натягло тежъ и казацкое воиско з гетманомъ Сагоидачнымъ. Поляки розне // подѣздами, герцами и чатами урывали воиска турецкии, а казаки вночи тихо пробилися аж до самого цря турецкого намету. Црь перестрашенныи з намету утеклъ, тымъ

Цар Михайло Федорович.
Малюнок XVIII ст.

часомъ козаки много турковъ позабивали, зачимъ стривожился барзо и црь, і все его воиско. Почюли тежъ, же и крол самъ з великимъ воискомъ уже до Льова пришол и идеть противъ турковъ, отколъ в туркахъ болшее прибыло тривоги.

До того стал голодъ великий в воиску турецкомъ, шматъ хлѣба куповали // по червонному золотому, бо где пошли на здобычъ

²Мигалевого ¹Мигалиово арк. 330 ³рокъ ⁴полатахъ ⁵на ⁶кназъ ⁷судерманскій ⁸⁻⁸и ⁹Ходкевича ¹⁰курделланскій ¹¹видсутне арк. 330 зв. ¹²⁻¹²мсца ¹³москва ¹⁴⁻¹⁴в той часъ ¹⁵градъ ¹⁶⁻¹⁶Хва арк. 331 ¹⁷столицы ¹⁸видсутне ¹⁹⁻¹⁹и ²⁰⁻²⁰шестый на ²¹стителъ Хва Никола ²²большое ²³Днѣстръ

хлѣба, всюды ихъ воиска полскии и казацкии громили и побивали. Для того црѣ турецкии учинил з королемъ Жигмунтомъ примире вѣчное. І вернулся црѣ турецкии назад, а крол и воиска полскиї з веселемъ отошли до Полскои, хвалячи Бга. Турковъ пропало воиною и голодомъ пятькrotь сто тысячеи. За што

По смерти короля Жигмунта року 1633-г Владиславъ Четвертыи, снѣ Жигмунта, короля, обранныи зостал королемъ полскимъ, укронованныи на кролевство. Тогда жъ и ⁴²⁵—Петръ Могила^{—425}, воеводичъ волоскиї, архимандрить печерскиї, посвященныи на митрополию Киевскую. «—и Которому кроль Владиславъ отдалъ церковь столечную митрополянскую Свтои Софиї, манастырѣ Выдубецкии,

Хотинський замок.
Сучасний вигляд.

розгнѣвавшись, панове турецкиї црѣ Османъ тятивою удавили, ⁴²²—а стрия его посадили на царствѣ^{—422}. Такъ, шукаючи чюжого, Османъ свое ^{жс—жс} з душою згубил навеки.//

77 Року 1630 ⁴²³—гетманъ казацки Тарас^{—423}, собравши воиска, збунтовался на поляковѣ. Противъ которого гетманове коронныи з воискомъ пошли и под Переясловлемъ воину точили. Тамъ немало полского воиска козаки побили, золотую короговъ усарскую⁹ за Днепромъ у Бору всю збили. Потомъ учинили примире, Тарас с казаками кролеви на послушенство присягъ, а кролъ имъ тоє воеванѣ пробачилъ.

После тоєи воины того жъ року восени морь барзо великии былъ по всеи Украинѣ,//

77 зв. почался мѣца июля, а скончился на концу мѣца декаврия.

Того жъ року ⁴²⁴—навеснѣ умерь Йовъ Борецкии^{—424}, митрополить киевскиї, похован в монастырѣ Михаиловскомъ Золотоверхомъ.

Року 1632 кроль Жигмунтъ умерлъ, кролевалъ сорокъ лѣтъ и пять.//

Свтого Спаса церковь в Печерскомъ местечку и Десятиннои Бдцы ^{i—i} зъ слободою Софѣискою. Которыи всѣ церкви унияты держали през лѣтъ, ^{i—i} и опустѣли были до конца, ажъ Петръ Могила, митрополить, от короля Владислава одержавши, тыи всѣ црквы ^{й—й} // пооправлялъ коштомъ и манастырѣ единѣ 78 зв. Пресветои Софиї, а в Выдубецкомъ другий побудовалъ, такъже и манастырѣ Братскиї в Києве розширилъ, а колегиумъ фундывалъ.

⁴²⁶—Року 1634-г^{—426} король Владиславъ под Смоленскомъ Шеина з московскимъ воискомъ великимъ, которыи Смоленска добывалъ, зоевал. Которыї гды примиря просили, учинил кролъ з ними примире, а риштунокъ весь военныи побравши, безбронныи Шеина з воискомъ московскимъ доброволне отпустилъ.

Року 1637-г гетманъ коронныи Потоцкии з воискомъ полскимъ ходил на казаковъ за ихъ бунты и ^{к—к} декаврия, 6-г дня, ⁴²⁷—под Боровицею^{—427} розгромилъ.

А потом знову навеснѣ року 1638-г, к-к
маия 8-г дня, тои же гетман Потоцкии ходил
з воискомъ полскимъ на казаков. И билися под
79 Старцемъ // з казаками, учинили з козаками по-
кои.

⁴²⁸—Пан Кисел^{—428} и иншиї панове при-
сягнули козакомъ именемъ гетмана коронного,
же над ними не ^{л-л} мѣститися, а казаки вѣр-
ность поприсягли кролю и Речи Поспалитомъ.
А после тоѣи присяги, взявши Павлюка, гет-

манастьяря. По его смерти zostалъ митрополи-
томъ Селиверстръ Косовъ.

⁴³⁰—Року 1648-г Богдан Хмельницкии зъ
Чигирина пошолъ на Запорожѣ^{—430} и зъ та-
тарскимъ мурзою Тогаи-беемъ съприсягся
противъ полякомъ. Гетманове каронныи По-
тоцкии и Калиновскии выслали комысара Шем-
берка з козаками реестровыми а с частью
полского воиска Потоцкого, каштеляна, и

Король Владислав IV. Портрет.

Митрополит Петро Могила.
Портрет. Копія XVIII ст.

мана казацкого, в Варшавѣ стратили, а Ки-
зима, киевского сотника, изъ его сномъ и зъ
иншими в Киевѣ на пали позбивали. И поста-
новили поляки, абы болше шести тысячеи
казаковъ реестровыхъ не было, и гетмана абы
казаки себѣ не обирали, але кого имъ крол
подасть, и полковники над козаками абы по-
ляки были, а на Запорожѣ полками ходити
на залогу, перестерегаючи, жебы який бунты
з козаковъ не починалися.

79 зв. Року 1639-г гетманъ коронныи, // пан кра-
ковскии Кодакъ⁴²⁹ ѡсадил.

Року 1643-г ^{н-н} иануариа 1-г дня, пре-
ставился Петръ Могила, митрополитъ киев-
скии, оборонца великии и умножитель право-
славия. Похован в церкви великои Печерского

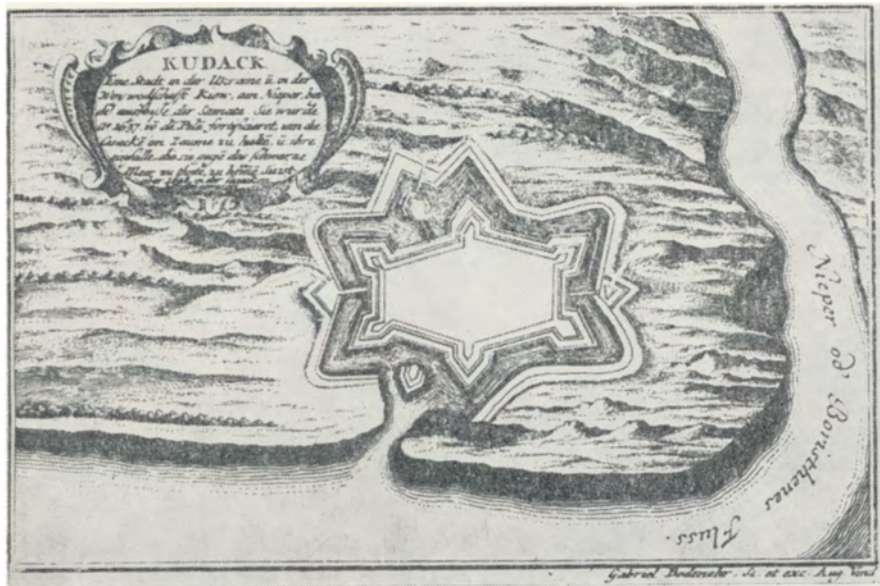
сами за нимъ гетманове пошли. Гды пришли
Потоцкии и Шемберко близко Запорожя,
казаки // реестровыи передалися и посполу 80
съ Хмельницкимъ и зъ татарами стали противъ
поляковъ. Обачивши Потоцкии и Шемберко,
з полскимъ воискомъ почали уходити, але
Хмельницкии з козаками и з ордою, догонивши
ихъ на Жовтыхъ Водохъ, у Княжого Баираку,
розбили и Шемберка зъ иншими взяли в не-
волю. а Потоцкого, раненого^о, на Запорожѣ

арк. 332 ^{ж-ж} царство ^г гусарскую ^{и-и} а на архиман-
дрыю печерскую вступилъ року 1628. ^{и-и} церковь
^{и-и} тридцатъ сѣмъ ^{и-и} великимъ ^{к-к} мѣсца арк. 333
^{л-л} мѣли ^{н-н} мѣсца арк. 333 зв. ^о ранного

отослали, там же и умерль. Тое дѣялося в постъ великій.

Гетманове обадва коронныи, то послышавши, Чигиринъ выпаливши, уступили под Корсунь, стали противъ Стеблева за рекою Росью, тогда ж и Корсунь спалили. Хмелницкии з казаками и зь татарами за гетманами вьслѣд пошли, от Стеблева в мили розбили все воиско полское, обоих гетмановъ ко-

ности ихъ себѣ побралъ и отишоль от Тилчина. После него рыхло другиі полковникъ Хмелницкого, Остапъ Иванскій, пришол до Тилчина зь своимъ полкомъ, добылъ замку Тилчинского, шляхту, которая в томъ замку была, выбилъ, где и кнзь Четвертинскій Иоанъ, православныи, был забитыи, а княгиню его до Умани взято в неволю. Хмелницкии потомъ рушился з воискомъ, // стал на Паплин цахъ. 81 зв.

План фортеці Кодак.
Гравюра XVII ст.

80 зв. ронныхъ и иншихъ немало панов // татарове в неволю побрали после Вознесения Гдня, которыи потомъ з неволи повькупыввалися.

Тогда ж зараз кнзь Иеремѣиш Вышневецкии з воискомъ своимъ з-за Днѣпря уступилъ и на сеи сторонѣ Днѣпра, под Прилукою, розгромилъ казаковъ полку Уманского и иншихъ. А Кривонось, полковникъ Хмелницкого, пришовши в четьредесять тысячех козаковъ до Полонного, где было много шляхты и люду посполитого, взялъ мѣсто Полонное, побил шляхту, которыи не могли утечи, и жидовъ великое мнозство выстиналъ. А кнзь Вишневецкии пошоль до полскиихъ мѣсть.

Того ж часу полковникъ Ганджа з немалым воискомъ казацкимъ пошол под Тилчинъ, в котором мѣсте вся шляхта воеводства Брас-

81 лавского была заперлася, // и кнзь Четвертинскій Иванъ з ними ж заперлься. Ганджа теды мощно Тылчина добывалъ. Шляхта зь Тылчана жадала примиря. Ганджа з ними примиря учинилъ, потребовал, еднакъ, того, абы ему жидовъ выдано. И так шляхта выдала жидовъ всѣхъ зь всею ихъ маетностью. Ганджа жидовъ всѣхъ казалъ выстинати, а маеть-

Того ж лѣта крол Владиславъ в мѣсте литовскомъ, в Вилню, умерль. Послышавши Хмелницкии о смерти короля Владислава, ревне плакаль зь иншими своими, жалуючи такого монархи, бо кроль ⁴³¹—Владиславъ барзо былъ добротливыи Руси и зычливыи ^{—431}.

Потомъ Хмелницкии, потягнувши з воискомъ, сталъ на Пилявцахъ. Противъ его пришло все воиско полское, тысячей зѣ шездесять, з гетманомъ Фирлеемъ. Туды ж зь своими людми пошли и князеве Вишневецкии ⁴³², и Домникъ ⁴³³, такъ же и иншиі панове, и притиснули были козаковъ, крѣпко на них напиряючи такъ, ижъ и утѣкати были иншиі почали. Але ижъ реиментарове полского воиска, Фирлѣи и кнзи, также и иншиі панове, // межи собою незгажались, кожды свое гонячи, козаковъ не звияжили. До того приспѣли шесть тысячей татаровъ Хмелницкому на помоч, от которыхъ полякове ^m взявши языка о томъ, же и самъ ханъ идетъ Хмелницкому на помочъ, обоз весь и скарбы свои покинувши, реиментарове и панове розбѣглися, куды кто могль уходити, и все воиско полское за ними. Тамъ же барзо много скарбовъ и людеи казаки и татарове набрали. 82

Оттол Хмелницкии и хан зь своими воискѣ-ми потягли подо Львовъ. Идучи, много татарове мьсть и сел попустошили и^с палили, и людеи в неволю побралаи. Подо Львовомъ ставши, много барзо шкоды начинили, а львовяне сами перееднали Хмелницкого, давши ему много скарбу. Оттоль пошел Хмелницкии зь ханом // под Замостье, всюды пустошачи и в неволю людеи татарскую беручи. Гды Замостья добывали, и замостьяне многимъ скарбомъ от Хмелницкого откупилися. А чаты козацкии тым часомъ и татарскій аж за Выслою попустошили. За тым зима надишла, теды Хмелницкии и ханъ з великою барзо корыстью скарбовъ повернулися додому.

ЯНЬ КАЗИМЕРЬ⁴³⁴

82 зв. Року 1649-г Янь Казимерь, братъ родный кроля Владислава, ѡбранныи на королевство Полское, вышел зь кляштора, покиновши габитъ мнискіи, zostалъ укоронованныи // кролемъ полскимъ и зараз почалъ на веснѣ высылати воиска полскіи противъ Хмелницкого. А Хмелницкии, собравши свое воиско и татарское взявши на помочь, пошоль до Полскои, притягнувши под Збаражъ, споткалъ тамъ воиско полское^у з гетманомъ короннымъ. Тамъ же были кнзи Вышневецкии и Доминикъ з великимъ воискомъ. Не давши поля козакомъ, поляки заперлися въ Збаражью, чатами выпадаючи, где ихъ Хмелницкии през шесть недѣль добывал и там^ф заперль, же ниотколь не могучи живности мѣти, бѣли иншии стерво, и з голоду много умирало. Затымъ самъ кроль Янь Казимиръ з посполитымъ рушенемъ притягъ под Зборовъ. Тамъ⁴³⁵ татарове оскочили зараз короля⁻⁴³⁵ так, // же ледве въ Зборов ухватился, а обоз мало не вес татарове розгромили. Зачѣмъ кроль упоминалъ през послы Хмелницкого до покою и подданства, обѣцуючи все на жадане Хмелницкого учинити. Хмелницкии, упевненыи словомъ королевскимъ, покорне пришоль до короля, поклонъ отдалъ и покои учинилъ, где кроль ему словомъ панскимъ вшелякии волности козакомъ и Руси всеи въ блгочестіи^{х-і} в полномъ^{-х} церемоніи отправованю обѣчал, ⁴³⁴ такъ же и церкви, ѡт униатовъ побравши, поотдавати блгочестивымъ, и воискомъ полскимъ на Украинѣ не указывати становискъ ани побытыя. Тамъ же за выслугу татаромъ позволилъ кроль много мѣсть // на Подолью, которыи могли бы оборонитися, але казаки, вперед татар приходячи, къ мѣстамъ людеи упевняли покоемъ, а гды ихъ пускали в мѣста, за ними тотарове вслѣд входили и людеи со всеми скарбами брали в неволю. Горе! Горе!⁴³⁴

Того жь року приѣхал до Києва светѣише патриарха иерусалимскіи Паисіи, до которого в Киевъ приѣзжалъ гетман Хмелницкии. Тогды жь и Адамъ Кисель на воеводство Киевское приѣхалъ до Києва.

Року 1650-г ^{ш-ш} Хмелницкии, пославши сна своего старшого Тимоша Хмелницкого з козацкимъ воискомъ и зь татарами, Волос-

Кроль Ян Казимир.
Гравюра В. Гондіуса. 1649 р.

кую землю всю попустошилъ, ^{ш-ш} у Василя, воеводы волоского, дочку за сна своего // старшого Тимоша в малженство.

84 зв.

Того ж року навеснѣ преосвещенныи митрополитъ Селиверстръ Косовъ посветил в Киевѣ чetyрехъ епископовъ православныхъ: Йосифа Чапылича на епископию Луцкую,

арк. 334 ^{п-п} А ^р відсутне ^с відсутне арк. 334 зв. ^т полки арк. 335 ^у коронное ^ф так арк. 335 зв. ^{х-х} знайдуючися в волномъ ^{ч-ч} заховати ^{ч-ч} тогды было людемъ Гсдь Бгъ допустилъ за грѣхи ^{ш-ш} Богданъ арк. 336 ^{ш-ш} оузалъ

Иосифа Кононовича Горванского^ю на епископию ^{а-я} Могилевскую, ^{б-б} Деонисия Балабана на епископию Холмскую, в Николскомъ перше манастирь его въ чернцы постригши, и Антония Виницкого на епископию Перемышльскую, в Печерскомъ манастирь его перше въ чернцы постригши.

Року 1651-г гетман коронныи Калиновскийї, вышовши з неволи татарскои, пошел з воис-

Того ж року навеснѣ Хмельницкии зъ ханомъ и з воискомъ казацким и татарскимъ пошел на Полскую землю. Под Берестечкомъ споткаль его кроль Казимѣр // зъ своимъ 85 зв. полскимъ воискомъ. Тамъ стали казаки еъ лядакомъ мѣстыцу на болотѣ, где ханъ з татарами Хмельницкого и козаковъ отступилъ для того, ижъ поляки на татар барзѣи натирали, нижъ на казаков. Оттол татарѣ розумѣли, жѣ поляки сун на змовѣ з козаками, і такъ, Хмельницкого взявши зъ собою, ханъ

Тимофій Хмельницький.
Портрет. 1652 р.

Розанда Хмельницька.
Портрет. 1652 р.

85 комъ под мѣста Красно[е]^а, где был заперлься Нечай, полковникъ брасловскии^а // козацкии, взял мѣсто Красное. Тамъже и Нечая забито на Масленои недѣли. Оттол пошолъ до Вѣницы. Тамъ в манастирь Вѣницкомъ заперлься былъ Богунь, полковникъ ^{б-б} паволоцкои, которого в постъ великии добывало воиско полское десять днѣи, где и Кисель молодыи утонулъ в полонку^е. Хмельницкии прислал Богунови на ратунокъ Дѣмка, асавула, з воискомъ, для того гетманъ коронныи Калиновскийї, мостъ на Богу запаливши, отишолъ до Бару, а^е оттол далѣи в Полщу.

пошел назад през Украину додому. І тогды могль бы кроль козаковъ в болотахъ натопити и побити, але ласкою своєю въздержалъ^д жолнѣровъ, не казалъ за казаками гонити. Казаки сами, зътривожившися, утекли на Украину, все покинувши, и много ихъ барзо в болотѣ потонуло, // якъ по мосту, по трупахъ ихъ ходили и иншиї, утѣкаючи. Тую рѣчку болотную называють Пляшава, а другую за милю от тоѣ рѣчку болотную Ихву. И тамъ без числа козаковъ потонуло. 86

З-под Берестечка кроль с посполытымъ рушенемъ пошолъ до Полскои, а гетман коронныи Калиновскийї з воискомъ квартянымъ

потягъль на Украину под Бѣлую Церковь.

Тогда ж кнзь Иеремѣи Вышневецкии, захо- рѣвши у Паволочи, умерль. Хмелницкии зась з-под Берестечка пришол до Корсуня, почаль знову збирати воиско, послал и по татарь. А тымъ часомъ самъ е-е другою женою оже- нился. К^е нимъ гетманъ Калиновскій з во- искомъ полскимъ до Бѣлои Цркви натяг- нуль.

86 зв. Тымъ часомъ кнзь Радивил, гетманъ ве- ликии литовскій, и Гонсевскій, гетман, пол- ныи литовскій, з воискомъ литовскимъ пришли под Киевъ. ⁴³⁶—Антон, // полковникъ кiev- скій—⁴³⁶, з казаками почал былъ з Киева боро- нитися, але видячи не по своєю силъ, уступилъ з Киева з казаками. А кнзь Радивил^ж Золоты- ми воротами въѣхаль в Киевъ, стоялъ самъ у Свгои Софії. З манастыреи що ему подо- балося — бралъ, тогда ж и Киева немалую часть спалили на Подолъ, и манастыр Брат- скій увес, толко церкви и школы цѣлы за- стали.

87 ^а—Тыхъ часовъ—^а Калиновскій, гетманъ ко- ронныи, з воискомъ под Бѣлую Церковь при- тягъ^а и не^і добывал Бѣлои Церкви, ^і—^і от Киева окопалися. Зараз і Хмелницкии з воискомъ своимъ и з татарами под Бѣлую Цер- ковь пришол, где тамъ^і стиснули воиско пол- скоз, ижь вперед живности имъ ниотколъ и^к конем не допустили, а потом и воду отняли. От посту Спасова до осени такъ змореннѣи, ⁸⁷ поляки // учинили покои зъ Хмелницкимъ. Позволил Хмелницкии воиску полскому на зиму становиско на Заднепрью, такъже у воеводство Браславскомъ от Тѣкича ажъ до Днепра^а. Поляки, будучи на становискахъ, великии, кривды людемъ и казакомъ и мордер- ства чинили.

87 зв. Року 1652-г украинцы, не терпячи кривдъ от воиска полского незносныхъ, почали поля- ковь перше сами забивати по Заднепрью. Для того поляки з-за Днепра почали уходити воискомъ. З нихъ многихъ, переимаючи, ко- заки забивали. Того ж часу гетман коронныи Калиновскіи з воискомъ короннымъ пошол за Богъ и стал на Батозѣ. Послалъ до полку Уманского, яко до своихъ подданныхъ, абы к нему ⁸⁷ зв. ^а—обѣцали прийти—^а. Тым часомъ // дали Хмелницкому о томъ знати. Хмелницкій зъ своимъ воискомъ и з татарами полями невѣ- дома пошол, ⁴³⁷—полкъ уманскіи готовы с со- бою взялъ и, несподѣване напавши на воиско полское, все розбилъ—⁴³⁷, там же гетмана ко- ронного Колиновского татарин един простыи, стявши голову, в торбѣ до Хмелницкого при- несъ. А снъ Калиновского, обозныи коронныи, утѣкаючи, на мосту у Бобновцы^а обалился и

утонуль, и многих панов єдних позабивали, а других татарове в неволю побрали. Зъпод того^о Хмелницкій далеи в Польшкую ходилъ, где тотарове з казаками, много корысти набрав- ши и много людеи в неволю побравши, отишли додому.

Того ж // року моръ великии былъ по всеи 88 Украинѣ от Сошествия свтго дха аж до зимы великои.

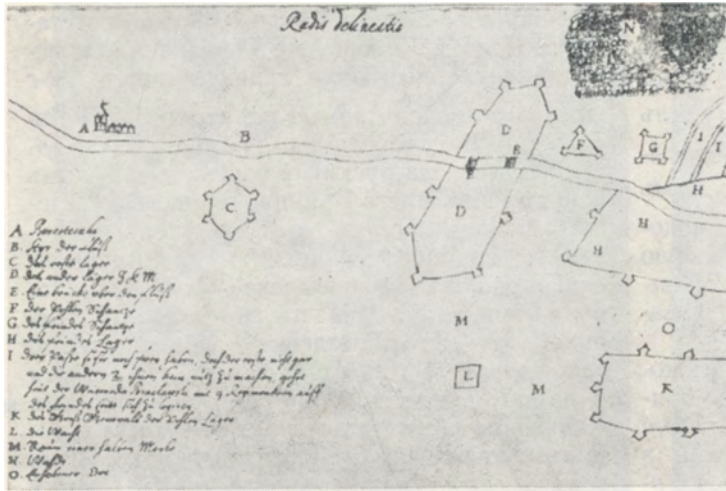
Року 1653-г, ^а—^а февраля 18^о дня, преста- вился Иосифъ Кононовичъ Горбанскій^с, епис- коп бѣлорускии. Того ж року, апрѣля 22-г дня, преставился Адамъ Кисѣль, воевода кiev- скіи, в верѣ православныи. Того ж року Чер- нецкии, воевода рускии, з воискомъ полскимъ попустошилъ мѣста Вѣницу, Борщоговку, По- гребища и Калникъ. Богунъ, полковникъ, утекль до Манастырищъ, тамъ полкъ уман- скіи пришолъ на посылокъ. А Чернецкии, пришовши, мѣста Манастырщъ добыл, полково- ника уманского Грозденка^м забито^у, мѣсто самое спалилъ. Казаки въ замокъ ухватилися и иншии // люде, а иншии погорѣли, и самъ 88 зв. Чернецкии для великого пожару з мѣста усту- пилъ. А тымъ часомъ казаки и людеи^ф вночи з замку поутекали, куды кто могль, замокъ пустыи оставивши. Того ж року ⁴³⁸—под Жван- цемъ ^х—^х былъ въ облеженью и позволил ^ч—^ч все козакомъ—⁴³⁸, о що просили, и покои з ними учинилъ.

Року 1654-г ^ч—^ч, генвария 5-г дня, Богдан Хмелницкии, православному ⁴³⁹—црю і ве- ликому кнзю Алеѣью Михаиловичю—⁴³⁹ под- давшися зъ всею Україною по обоихъ сторо- нахъ Днепра, выконалъ присягу зъ всею своєю^ш старшиною в церкви переясловскои, которои присяги Василеи Василевичъ Бутурлинъ, црскіи боярин, // слухал. Такъже и по всѣхъ мѣстахъ козаки и мещане присягли црю на вѣч- ное подданство в церквахъ. ^ш—Того ж часу та- тарове от Хмелницкого отступили, а зъ поля- ками примире учинили—^ш.

^аГорбацкого ^а—^аМстиславскую ^б—^би всей Бѣлой Руси ^п текст пошкодженнй ^б—^бкозацкій ^вполонцъ ^ги арк. 336 зв. ^дзадержалъ арк. 337 ^е—^ез ^евід- сутне ^жРадивилъ ^з—^зТымъ часомъ ^чпритагнуль ^івід- сутне ^і—^ібо уже три полки козацкій от Богу пришли и на предмѣстю в Бѣлой Церкви ^атакъ ^ани арк. 337 зв. ^аДнѣстра ^м—^мпротивъ Хмелницкого пришли. Они обе- цали прійти. ^аБубновъ ^оБатога арк. 338 ^н—^нмса ^р25 ^сГорбацкій ^мГрозденка ^узабилъ ^флюде ^х—^хкроль Казимиръ от Хмелницкого и от татаровъ ^ч—^чкроль ^ч—^чмса ^швідсутне

Того ж року, мѣсца августа второго дня, слнце затмѣнние было страшное, пред полуднемъ почалося, на годин три. Было слнца такая часть мала, якъ мѣсьцъ на новю третияго дня, и звѣзды на тои час в полудню, в єсныи день были вѣдины.

а—а през три дни всѣми силами, штурмами, арматами, гранатами, огнистыми кулями, которыми немало люди в мѣсте забивали. Потом поляки взяли вѣдомость о Хмелницкомъ, ижъ идетъ къ Уманю на отсѣчь. Зоставивши Умань, пошли против Хмелницкого б—б з козаками и Шеремета, и Рамодановского з воискомъ московскимъ немалымъ, которыи // приш- 90 зв. ли зъ Хмелницкимъ на поляковъ. 443—Межь Ставищами и межю Охматовом, в полю, кото-

План битви під Берестечком.
Малюнок XVII ст.

89 зв. Того ж лѣта московскій воиска црскій побрала на Бѣлои Руси мѣста Полоцкъ, Вытепскъ, Невел, Мѣстиславъ, Оршу, Могилевъ, Шкловъ, Копысь, Минскъ и иншіи. Самъ цръ і великій кнзь Алєзѣи Михаиловичъ, // зъ триста тысячеи воиска пришовши, взял Смоленскъ, оттоль идучи до Вилня, иншіи побралъ мѣста. Гды пришолъ до Вилня, кнзь Родивиль⁴⁴⁰, великій гетман литовскій, з воискомъ своимъ з Вилня уступилъ, щ—щ а цръ Вилну опановаль. Тамъ много попустошили и скарбы великіи, и неволников без числа з Вилня и иншихъ мѣстъ литовскихъ до Москвы выпровадили.

90 Того ж року вьосени⁴⁴¹—гетманове короннии⁴⁴¹ под Браславль пришли з воискомъ, к нимъ же и татарове поза Богомъ притягнули. Против ихъ послал Хмелницкии наказного своего гетмана Томилєнка з воискомъ казацкимъ. Тамъ же на першомъ потканю // Томилєнка поляки забили, воиско казацкое розбили, а полковникъ⁹⁰ Зеленскии, браслаескій, Богун, вѣницкии, Голол⁹⁰, поднѣстрьскии, и иншіи з козаками поуходили до Умани.

Року 1655-г по Рождествѣ Хрстовомъ⁴⁴²—шли⁹⁰ гетманове короннии з великою силою своею под Умань⁴⁴² из татарами, добывали

рое поле потом названо Дрожиполеми⁴⁴³, бо тамъ много от морозовъ великихъ дрижало и померзало, осадивши Хмелницкого, не дали всему его воиску скупитися, бо в Буках тогло⁹¹ пять полков до Хмелницкого, а въ Охматовѣ пѣхоты четыре тысячи. На томъ поли поляки четыре дни потужне зъ Хмелницкимъ без престанку билися, а Хмелницкии, маючи москву на добромъ посланку, отпор потужне давал полякомъ и татаромъ, такъже и москва билася крѣпко. Потом Хмелницкии зъ табором // своимъ и з московскимъ рушил до Охматова. Ляхи крѣпко за ними зъ татарами наступовали всѣми силами, але Хмелницкии з московю такой имъ даль отпор, ижъ, ничего не вскуравши, поляки мусили отступити, а Хмелницкии, притягши до Охматова, нашолъ тамъ своеѣ пехоты четыре тысячи. Оттоль до Буков пришовши, знашол своихъ козаковъ заднепрьскихъ пять полков, на которыхъ полковниковъ барзо гнѣвался⁹¹, ижъ до него не пробовалися. Тамъ же и з Умани прибыло воиско. З тыми всѣми Хмелницкии хотѣлъ знову ити против поляков, але взявши вѣдомость, ижъ уже поляки назад пошли, воиска свои роспустивши на великій постъ на стоновиска.

Того ж // року навеснѣ, собравши Хмел- 91 зв. ницкои воиско казацкое, а з нимъ боярин

црскій Василей Василевич Бутурлинъ з московскимъ воискомъ, пошли под Каменецъ. Стояли под Каменцемъ двѣ недѣли, хотячи его добыти, але, ничего не учинивши, ⁴⁴⁴—пошли подъ Львовъ—⁴⁴⁴. Львовяне откупилися, много скарбу давши, и одержали покои. Оттоль посылалъ Хмелницкїи Данила^е Выговского з казаками, и москва з нимъ, до Люблина, где доставши Люблина, великїи оттоль побрали скарбы. Тамъ же москва взяла и часть жи-

вичъ Бутурлинъ з воискомъ царскимъ до Киева. Зароз захорѣлъ Бутурлинъ в Киевѣ и умерлъ.

Року 1656-г Хмелницкїи почалъ зноситися ⁴⁴⁶—з Ракоцимъ, кролемъ венгерскимъ—⁴⁴⁶, такъ же и з ⁴⁴⁷—королемъ шведскимъ—⁴⁴⁷. През послы Ракоцого зотягал на кровство^о Полское, которыи обѣцал козакомъ много скарбу, вол-

План битви під Берестечком.
Малюнок XVII ст.

92 вотворящаго древа Креста Гдня. А Хмелницкїи з Ботурлиномъ пошли къ Замостью и стояли под Замостьемъ четыре недѣли, хотячи его добывать, али из Замостья откупилися. // Оттоль чаты козацкїи и московскїи ходили ажъ за Вислою, пустошачи и корысти великїи беручи. З-под Замостья въ осени вернулса Хмелницкїи на зиму на Украину з москвою и з великими скарбами. ⁴⁴⁵—Под Озърною—⁴⁴⁵ несподѣване споткали ихъ татарове и осадили были, але ихъ козаки и москва отбили такъ, ижъ, ничего не учинивши, отишли прочъ, еднакъ козаков много настинали и набрали в неволю тых, которыи, не смотрячи воиска, непорядне вперед спѣшили^е додому, не чувши о татарахъ. Тогда ж много московского воиска в дорозѣ померзло; снѣгомъ, запавши, бо уже зима была. И пришли^ж в постъ // предъ Рождествомъ Хрстовымъ Хмелницкїи до Бѣлои Церкви, а Василей Василе-

ности и маестности. Навеснѣ послалъ Хмелницкїи Антона, полковника киевского, наказнымъ гетманомъ з воискомъ казацким на помочъ Ракацому до одержанья королевства Полского. Гды пришол Ракоцый // зъ своими и з казацкими воисками, мѣста полскїи ему поддавался, и самую Варшаву и Краковъ 93 взял.

А кролъ Казимиръ, не могучи противъ Ракацкого стати, отѣхал до чужои земли. Кролъ тежъ шведскїи, тогда ж вышовши з воискомъ, побралъ мѣста полскїи, его королевству прилегли Мардеборкъ, Плоцкъ, Торунъ и иншии, и своими осадилъ жолнѣрами. Такъ кролъ

арк. 338 зв. ^{ш—ш}не могучи противъ царской силѣ стати арк. 339 ^юполковники ^аГоголь ^бпришли ^{а—а}умани ^{б—б}впередъ татарове припавши несподѣване осадили Хмелницкого ^вишли ^гтагло арк. 339 зв. ^дрозгнѣвалса ^еДанилка арк. 340 ^еспѣшилиса ^жпришовши ^зкоролевство

шведській і Ракоції, «-и полськими поділивши^і мѣстами, Ракоцого многи панове полськїї прийняли за кроля і йому присягли, а кроль шведській отишов додому.

93 зв. Року 1657-г кроль полськїї Казимєрь з чужої землі повернуль, і-і // затягши такъ же і Чернецкїи, воевода рускїї, з воискомъ притягнуль противъ Ракоцого. «-И Ракоції-« зъ своимъ воискомъ не могуци опертися, а звла-

Того ж року, апрѣля 27-г дня, преставился Селиверстръ Косовъ, митрополит кїевскїи, і похованъ в цѣркви катедраної Свтої Софїї в Кїєвѣ.

По смерті Богдана Хмельницкого // зараз 94 зв. обрали «-н сна его молодшого на гетманство, Юрѣя Хмельницкого, але он, молодїи будучи, уступилъ гетманства писару воисковому енаральному Иоанну Выговскому, і зосталъ Иоаннъ Выговскїї гетманомъ.

В'їзд Я. Радзивілла до Кїєва.
Малюнок А. Вестерфельда.
1651 р.

ща, же і Антонъ з козаками почали уходити на Україну, і Ракоцїи з ними жъ уступовал з Польци до України, бо от Венгеръ воиско полское ему заступило дорогу. И такъ под Межибожемъ полское воиско догнало Ракоцого, і татарє полякомъ приспѣли на помочъ, козаки утекли от Ракоцого додому, а Ракоцїи самъ почал з поляками о покої трактувати.

94 Поляки, любо уже в рукахъ мели Ракоцого, еднакъ зъ людскости своєї учинили з ним примирє і лєдвє самого Ракоцого умѣчали до Венгеръ, // же его татарє не ухватили, за нимъ гонячихся^к. Але воиско Ракоцого з табормъ і гетмана его татарє розобрали. Антонъ, наказными козацкїи гетманъ, от Ракоцое^а ушовши, приѣхалъ до Хмельницкого, засталъ его хорого, і новиною о Ракоцомъ недоброю, і своимъ от него ухоженемъ причинилъ Хмельницкому хоробы.

И такъ 448-Богданъ Хмельницкїи того ж року 1657-г, мѣца июля, умерль⁴⁴⁸ і похованъ в суботу^м, мѣца августа 22-г дня.

Року 1658-г, мѣца генваря, зосталъ митрополитомъ кїевскїмъ Дионисїи Болабанъ, і того ж року навеснѣ поѣхалъ з Кїєва до Чигирина, і до своєї смерті уже не бывалъ в Кїєвѣ. Того ж року о Сошествїї свѣтго дха ходилъ Иванъ Выговскїї, гетман, къ Пултавѣ на о-о Пушкаря, полковника пултавского, которїи его не хотѣл мѣти за гетмана, 449-збил Пушкарево воиско⁴⁴⁹ і самого Пушкаря забилъ.

95 Того ж року, «-н августа 22-г, // поднесли Выговскїи руку на р-цря. Приходил Даниилъ Выговскїї з татарами под Кїєвѣ, сталъ на Николкои горѣ, а кїевскїи полкъ козацкїи на Шковицы^р. Але его воеводы кїевскїї і^с царскїї Василєи Борисовичъ Шереметов, кнзь Юрѣи Борятинскої і Иванъ Чаадаєвъ розбили, самъ лєдвє^т Выговскїї утеклъ чалномъ в одної сукни. Много козаков, утекаючи, в Днєпръ і в Почаинъ потонуло. Тогды ж і^с Кїєв мало не весь спалєнь. у-у Потомъ ф-ф приходилъ і^с самъ гетманъ Иоаннъ Выговскїи зъ своими x-x полками і зъ татарами под Кїєвѣ,

а ничего не учинивши, поеднался з воеводами
црскими киевскими и отишоль.//

95 зв. 4—Року 1659-г, мсца мая, Иван Выговский,
гетманъ, послал Гуляницкого против москвъ.
Кнзь Трубецкии с царскимъ войскомъ 450—об-
легли его в Конотопъ—450. Тогда ж потаемне
затягъ Выговский хана з татарами и пошоль
под Конотопъ.

Тамъ же войска московские, не сподѣва-
ючися татаровъ, вышли ко Мылникомъ з
табору, а татарове, долинами зашовши, ра-
зомъ, з козацкимъ войскомъ несподѣване
ударили на московское войско—4. Где 4—4 много
и^ш москвы побили, и в неволю 4—4 значных
побрали татарове. А иншое войско москов-
ское 10—10 оборонную рукою 1—1 увышло до
Путивля.

96 3—Того ж часу приѣзжалъ до Гадячого
Беневский // от короля Кизимера, намовляю-
чи гетмана Иоанна Выговского з козаками,
абы, отступивши от цря, жили под коро-
лемъ.

И обѣцал именемъ королевскимъ вшелякии
волности такъ духовнымъ, такъ и свѣцкимъ,
в вѣрѣ рускои будучимъ, якихъ потребоваль
з войскомъ Выговский. На що все потомъ кроль
зь сенаторами и присягъ. А 451—Выговский

арк. 340 зв. 4—4 кроль венгерскій 1 подѣлилися
1—1 войско 4—4 А Ракочій арк. 341 6гонАчиса 4Рако-
чого 4Суботовъ 4—4 козаки 0—0 Мартина арк. 341 зв.
п—п мсца 0—0 его црское пресвѣтлое величество. Самъ
гетманъ Иванъ Выговский з войскомъ козацкимъ и тар-
тарскимъ ходилъ под Гадячь, а с-под Гадячого пошед-
ши, облегли мѣсто пограничное царское Каменное.
Которого мѣста не добывши, отступилъ. А Данила
Выговского, брата своего, з частью войска козацкого и
татарского присилалъ под Кіевъ, которій, пришедши
сталъ на Никольскій горѣ, а кіевскій полкъ козацкій
сталъ на горѣ Шкавицы. 6—6 відсутне 7—7 едно Данило арк.
341 зв.— 342 4—4 того ж часу приѣжджалъ под Гадячь
Казимѣръ Беневскій, воевода черниговскій, в посельствѣ
от короля Казимера до гетмана Иоана Выговского
и до всего войска козацкого, намовляючи гетмана з
козаками абы отступивши от православного царя,
жили под королемъ. И обѣцал именемъ королевскимъ
вшелакій волности такъ духовнымъ якъ и свѣцкимъ
в вѣри православной будучимъ, якихъ потребоваль
з войскомъ козацкимъ гетманъ Выговский. На що
все потомъ кроль з сенаторами и присягль, а гетманъ
Выговский обѣцал // з войскомъ козацкимъ под коро-
лемъ быти, але потомъ тое от короля не сталоса так
козакомъ. 8—8 тое ж осени 8—8 козацкими арк. 342—
342 зв. 4—4 от Кіева того ж часу. Поеднавчиса под
Кіевомъ Иванъ Выговский, гетманъ, прислалъ з мос-
ковскими людми и з грамотами воеводскими Тимоша
Цюцюру, полковника переАславского, под Варву до
кнзА Григорія Ромодановского, ознаймуючи тотъ
миръ, которій з войсками царскими облегли Григорія
Гуляницкого в мѣстѣ Варвѣ з трома полками: нѣжин-
скимъ, прилуцкимъ и черниговскимъ, держалъ в об-

обѣцал з войскомъ подрол кемъ быти—451,
але потомъ тое от кроля не сталоса коза-
ком—4.

Того ж року, августа 7-г дня, отступили
Выговского Иоанна, гетмана, перше полки
заднепрьские козацкій, не хочачи з Выгов-
скимъ полякомъ поддаватися, але под цремъ //
московскимъ хочачи жити, яко под 6—6 право- 96 зв.
славнымъ.

Побили ляховъ на стоновисках, за Днеп-
ромъ будучих, перше в а—а Переясловлю,
потомъ в Нѣжинѣ і в Чернѣговѣ. В тои же
часъ 6—6 Немирича забили. Тогда ж пошол
Юрій Хмельницкій з Даниломъ Выговскимъ,
швагромъ своимъ, у войско ку Фастову. По-
слышавши о томъ, 6—6 на его повѣстаню ко-
заковъ Иоанъ Выговский, гетманъ—6, пошол
з Чигрина за Хмельницким. И гды зышлось
войско под Хвастовомъ, мѣстечкомъ, 8—8 сен-
тября 10-г дня, взяли козаки гетманство
и булаву у Иоана Выговского и обрали себѣ
за гетмана Юрия Хмельницкого молодого. Вы-
говский Иоанъ ушол до Ляховъ, // за нимъ по- 97
шол былъ и Даниилъ Выговский, але его в
Лысянцѣ козаки ухватили и москвъ отдали.
6—6 Проваженыи—6 до цря, умерлъ на дорожѣ.

леженю три недели. И скоро взАлъ певную вѣдомость
кнзА Григорій Ромодановскій о примирю, отсту-
пивши от Варвы, пошоль зо всѣми войсками до Ло-
хвицы зимовать. В тагненно идучого напали татаре з
козаками и мало не увесъ табуръ розгромили. Року
1659 Иванъ Выговский, гетманъ з войскомъ козацкимъ,
затАгши к собѣ хана зо всѣми потугами татарьскими,
где былъ и обозный коронный Потоцкій з частью войска
польского ходилъ под мѣсто Зѣнкова. Зимую в постъ
великій стоАлъ под Зѣнковымъ ндль три. А въ Зѣнковѣ
былъ заперльА Силка, козакъ запорожкій, назвавшисА
гетманомъ наказнымъ // з людомъ царскимъ, донцами
и козаками розными. И тамъ ничего не вскуравши,
отступилъ зо всѣмъ войскомъ от Зѣнкова. Ханъ з
ордою пошоль до Крыму, обозный коронный Потоц-
кій — до Полской. А козацкое войско розпустилъ
по домах. Тylko Григорія Гуляницкого, полковника
нѣжинского, гетмана наказного северского, придавши
ему два полки: черниговскій и калнинскій и татаръ
пАлсотъ, послалъ до Конотопу. Где прибывши кнз
Трубецкій з великимъ войскомъ царскимъ московскимъ,
облегли его в Конотопъ и держали в облеженю ндль.
Тогда Иванъ Выговский знову затАгль хана з татарами
потаемне и пришоль под Конотопъ. Тамже войска
московскій не сподѣваючися татаровъ, вышли ко-
моннымъ и з пѣхотою з табуру противко Выговского.
А татарове, переправившисА Конотопъ в вершинѣ за
Сосновною, долинами зашедши ззаду [бо спереду к
гребли сосновской и шло войско козацкое] разомъ
неподѣване з обоихъ сторонъ 4—4 барзо 4—4 відсутне
4—4 людей 10—10 з кнзАемъ Трубецкимъ 1—1 од Коно-
топу арк. 343 6—6 паномъ а—а мѣстѣ 6—6 н пана Юрія
6—6 Иоанъ Выговский, гетманъ, ижъ на его козаки пов-
стали 6—6 мѣстомъ 8—8 мсца 8—8 Которого, гды провадили

Тымъ часомъ ^{е-е} Безпалыі, гетманомъ казацкимъ отозвавшися, зоставалъ ^{жс-жс} при кнзю ^{з-з} Трубецкомъ, которыи ^{и-и} под Конопомъ былъ ^{і-і} над воискомъ московскимъ гетманъ ^{-і}.

Казаки тежъ заднѣпрськіи, гды ляховъ на Заднѣпрю побили, писали до кнзя Трубецкого, особливе ^{і-і} Цюцара^а, полковникъ

ницкии под Слободища. Тамъ же не дали Хмелницкому и козакомъ з воискомъ Шереметовымъ зытися ляхи и татаре, осадили // Шеремета под Любаремъ ⁴⁵³, 35 миль ^{от} Києва, а Юрья Хмелницкого под Слободищами. До Хмелницкого уломилися ляхи до табору и армату были опановали. Казаки почали утѣкати, а гды обачили, ижъ татаре дорогу имъ заступили, застановилися. Имъ^а поправившися, ляхов з табору своего выбили и армату свою ^{отняли}. короговъ усарскую королевскую

Гетьман Богдан Хмельницький.
Гравюра В. Гондіуса. 1651 р.

Цар Олексій Михайлович.
Малюнок XVII ст.

97 зв.

перяясловскій, абы скорѣи до нихъ поспешил и знову ихъ принял под црскую руку. И такъ кнзь Алезѣи Никитичъ Трубецкій з воискомъ црскимъ приѣхал до Переясловля⁴⁵². ^{к-к} При црю православномъ // верно жити обѣцуючи, тамъ же все воиско згодне^і обоихъ сторонъ Днепра обрала и утвердили гетманомъ Юрья Хмелницкого за позволени-емъ кнзя Трубецкого.

Року 1660-г, мсца августа 7-г дня, Василеи Борисовичъ Шереметов, бояринъ і воевода киевський, з воискомъ московскимъ поряднымъ зь Києва і Юриі Хмелницкии з воискомъ казацкимъ зь Чигирина пошли противъ поляковъ. Пришол Шереметъ под Любарь, а Хмел-

збили. Тамъ же былъ з ляхами і Иоанъ Выговскій. Затымъ поляки і Выговскій козаковъ почали до примирья зь собою и до голдованя крюлю призывати. Хмелницкии не хотѣл, але козаки на Хмелницкого крикнули, жебы змирил. ^{и-і} такъ Хмелницкии змирилъ ^{-и} и крюлю поддался. // И Шеремет оборонною рукою зпод Любара назадъ ишол под Чюдновъ. Тамъ же знову ляхи, козаки и татаре облегли Шеремета з воискомъ црскимъ и з полками заднепрскими, и зь киевскимъ. Тамъ ^{и-и} през три ндли, гды были въ облеженю, ^{о-о} Цюцора, полковникъ перяясловскій козацкии^и, зь тремя полками козацкими ляхомъ передался. ^{и-и} Шереметъ, же не мѣлъ уже корму, почаль трактovati з поляками. ^{и-и} Ради^и поляке,

98 зв.

объцали Шеремета вцѣле^с з воискомъ назад одправодити, риштунки побравши под присягою. За що гды татарѣ на ляхов розгнѣвались, не додержавши^т поляки слова, Шеремета з воискомъ его выдали татаромъ,⁹⁹ а инших начальных межи себе разобрили, Шеремета зь иншими татарѣ до Крыму попровадили.

Наступила затымъ зима. Хмелницкии полякомъ подавал становиска по сѣи сторонѣ Днепра, ажъ до Днестра. И хотяи же поляки не толко людемъ простымъ, але и козакомъ

протива Канѣва кнзѣ Рамодановскиї з воискомъ своимъ, притягши из Самькомъ, гетманомъ заднепрьскимъ,⁴⁵⁵ розбили Хмелницкого⁴⁵⁵, побили немало казаков, у Днепрѣ нагнали, и иншиї казаки многиї потонули. х-х Хмелницкии зь старшиною чолнами поперепливали^ч, всего отбѣгши, и ляхи з ними жь. Дѣялося тоѣ мсца июля 23 днѣя, ляхов

Меджибѣзький замок.
Сучасний вигляд.

чинили мордерства, не дбаль о тоѣ Хмелницкиї, гнѣваючися за тоѣ, же не хотѣли з поляками битися под Слободищами, але кричали передатися, бо если бы Хмелницкии зышолся был з Шереметом, то мѣли поляки з татарами назад уступати. В тои часѣ, гды Юриї Хмелницкиї з казаками ляхомъ предался, выдавши Шеремета,⁴⁵⁴ Иоаким Самко, Юриѣ Хмелницкого дядко⁴⁵⁴, его ж гетман // наказныи, зоставлены на Заднепрью, не улюбивши того^у, што полякомъ казаки передалися, задержалъ под црскою державою воиско заднепрьское. Року 1661-г вѣосени Юриї Хмелницкиї зь своими казаками и з^у ханом крымскимъ ходилъ на Самка под Переясловль. Стояли до зимы и ничего не учинивши, толко много попустошила орда і в неволю побрала, такъ знову ф-ф отишли.

Року 1662-г Юриї Хмелницкиї з козаками и з ляхами пошол за Днепрѣ под Переясловль, добывалъ Переясловля, а послышавши, ижъ кнзѣ Рамодановскиї з московскимъ идетъ воискомъ,¹⁰⁰ отступилъ от Переясловля.// Сталъ

в Канѣвѣ и инде свои ж казаки немало позабивали. Московскиї воиска и казацкии заднепрьскии зараз перешли ч-ч на сѣи бокѣ Днепра, але Хмелницкии, побѣгши до Чорного лѣса и нашовши ш-ш готовыхъ татар, з татарами и зь своими козаками знову москву перѣстрашивъ на тую сторону Днепра. ш-ш Ввѣосени // Юриї Хмелницкии приходилъ под Межигорскии монастыр з татарами. И Києва не зачипаючи, у Вышгородѣ церковь розобравши, на деревѣ^ю и на образахъ, за Днепрѣ перевозилися татарове, и по Заднепрью^а около б-б Нѣжина, и инде повоевавши, а-а вернулись. Тогда ж татарин един приплылъ на образѣ

100
зв.

е-е Іванъ ж-жз своими козаками з-з Алексѣю Никитичу и-из нимъ и і-і відсутнѣ і-і Тимофей⁴ Цюшора арк. 343 зв. к-к В той же часѣ и казаки з-под Фастова з Юриемъ Хмелницкимъ пришли до Переяславла⁴ и м-м відсутнѣ н-н же о-о Тимофей^{н-н} А р-р^о покою с вцѣлости^т додержали арк. 344 зв. ч відсутнѣ ф-ф^тще х-х А ч попереправлялисА ч-ч к Чигирину ш-ш тамъ арк. 345 ш-ш^т Того ж року^ю деревьяхъ^я за Днѣпромъ б-б Чернигова, а-а и великое множество людей в полонъ набравши

Пресвятои Бдцы до Києва, любо и не хотѣль, а много ихъ и въ Днепрѣ потонуло. И в Кирилловскомъ^б мнстрѣ того ж часу церковь спалена, и кѣлії зъ трапезою от тотарь попалены.

⁴⁵⁶—Року 1663-г Юриі Хмельницькії, здавши зъ себе гетманство, постригся у чернцы⁴⁵⁶ в монастырѣ Ирѣдѣнскомъ от Деонисия Балабана. митрополита киевского. А на его

скомъ и з посполствомъ обрали Иосифа Тукалского, епископа белоруского. И такъ розѣхалися в незгодѣ. Але потом и епископове призывилии^е на Исифа Тукалского, и за его якъ за митрополита Бга просили.

Того ж року, мсца июня, Иван Брюховецкии, вышовши з Запорожья з козаками запорожскими до Нѣжина, тамъ за грамотою црскою учинили раду⁴⁵⁷ обирати гетмана.

Прислалъ црѣ Алеѣѣи Михайловичъ своего

Гетьман Иван Виговський.
Портрет.

Гетьман Павло Тетера.
Портрет.

^{100 а} мѣстьце // обранныи, Павел Тетера зостал гетманом козацкимъ чигиринскимъ.

Того ж року, ^{а—а} маія 8-г, преставилсѣ Дионисіи Балабан, митрополитъ киевскіи.

^{а—а} Того ж лѣта зѣѣхалися епископове до Корсуня на обране митрополита: Гедешн кнзь Четвертенскіи, епископъ луцкіи, Антоніи Виницкіи, епископъ перемыслѣскіи, Иосифъ Тукалскіи, епископъ белорускіи, и Адамъ Жилиборскіи, обранныи на епископию Львовскую, который там же постриженъ в чернцы, Афонасимѣмъ названныи, і посвященныи засталъ ^{д—д} на епископию Львовскую^д.

^{100 а} борѣ въ избранію митрополита // стала незгода.

^{зв.} Епископове обрали митрополитомъ Антоніа Виницкого, епископа перемыслѣского, а иншіи духовныи и гетманъ запорожскіи з вои-

околничего, кнзя Данила Великого-Гагина^{юс}.

Прибыл, ^{а—а} // а городу не взявши, вернулись. ¹⁰¹

Потом пришел король под Глуховъ и четыре недѣли мощно Глухова гранатами, подкопами и штурмами розне добывалъ. Але не добывши и много воиска потративши, вернулсѣ з великою шкодою на краи Литовскіи, боячисѣ воискъ црских, который, потужныи, близко наступовали. Мѣста теж заднепрѣскіи, залогъ кролевскихъ повыбивавши, всѣ знову под црскую подгорнулись руку

⁴⁶⁰—Року 1664-г Сулимѣка ^{и—и}⁴⁶⁰, казакъ^і з Торговицы, вышол, назвалсѣ торговецкимъ полковникомъ и почал урядников и старость панскихъ забивати. Тымъ часом перевезсѣ зъ-за Днепра Маховскіи и Тетера, гетман ко-

101 3в. зацкиї, которї з королемъ ходили. За ними зараз Чарнецкїї, Маховскїи з Тетерою // розбили Сулимково воиско. Самого Сулимку, поймавши, стратили, и козаков его до пятисотъ и болеи наймавши, перед Бѣлою Церковью постинали. Тогда ж ¹⁻¹ Иоанна ⁴⁶¹—Выговского, воеводу киевского, за варту взявши, тои же Маховскїи и Тетера казали у Олховцу⁴ розстреляти⁴⁶¹ для того, иж не ишол за королемъ на Заднепрѣе, але стоялъ у Фастовѣ и якобы Сулимцьѣ до бунтовъ своею пороадою и писмами помагал. ⁴⁶²—Чарнецкїи зась, перевезшися з-за Днѣпра, в Бѣлои Церкви, в Чѣркасах и в Корсуню многих людей, и около Бѣлои Церкви, и около Умани, около Черкась, около Становищ^к и инде погубиль. Становищ мѣста крѣпко добываль, там же и построиль под Становищами⁴⁶², у Бѣлои 102 Церкви // умерль. Тѣло его по⁴ Полскомъ поправоженю⁴, а на его мѣстце Яблоновского⁴ ⁴⁶³ воеводою рускимъ и полнымъ гетманомъ учинено. Тогда ж Иосифа Тукалского, митрополита киевского, ^о—также Хмельницкого^о и ^{н-н} Гуляницкого взято до Маборку^р, потомъ выпущено. Яблоновскїи гды пришоль до Бѣлои Цркъвѣ з воискомъ, Иванъ Бруховецкїи, гетман заднѣпрскїи, з ^с—црскими людми^с и з козаками, и з кольмыками ходил противъ Яблоновского, воеводы руского, з кокотырым^т гды воину сточиль, и упустиль^у, он до Полскои.

Року 1665 Иванъ Бруховецкїи ѣздил ^{ф-ф} до ^{х-х} цря Алеѣзья Михайловича. Црѣ ему милость свою великою оказалъ, дал ему за жену ^{ч-ч} Дарию, племенницу // кнзя Юрия Долгорукого, 102 3в. з скарбомъ великимъ и учиниль ево бояриномъ, то естъ сенаторомъ.

Того ж року, гды ^{отишиль}⁴ Тетера до Полского⁴ и ^о покинувши гетманство козацкое, козаки обрали себе за гетмана Опару, асаула. Тои недолго былъ гетманомъ, затянулъ на поляков татарь, з татарами зишолся Опара под Лисянкою и, з ними трактуючи о воинѣ на ляховѣ, старшому мурзѣ Каманбету штос прикрое ^{отказал}. Тот мурза, розгнивавшися, ^{отдалъ} Опару полякомъ, а гетманомъ Петра Дорошенка наставил. Опарѣ крол // Казимерь казал голову ^{оттяти}. 103

Року 1666 Маховскїи з воискомъ полскимъ вышоль на Украину. Дорошенка, гетман козацкїи, з своимъ воискомъ противъ⁴ противъ его пришоль до Умани, и татар себѣ на помощь затягнувши. Оттоль татаре з козаками побѣгши, за Виницею под Браиловомъ полское воиско розгромили, самага Маховского живцемъ взяли и инших много пограбили^о шляхты и шляхтянок з каретами и з гридванами^а, котрый ѣхали до костеловъ на празникъ свой Рожества Хрства, не чуючи, не сподиваючися такого погрому. Тоѣ справивши, // ^{б-б} Дорошенко распустиль воиска казацкїи додому и^а самъ вернулъ до Чигрина. А татаре з великимъ полономъ и з коросою^б вернулися в свою землю. 103 3в.

Року 1668 Иоаннъ Бруховецкїи, гетман заднѣпрскїи козацкїи, под ^{црмъ} православнымъ застаючи, не паметаючи на вѣлїкїи ^{црскїи} добродѣство^о, умислилъ татарскому хану податися, ^{црских} воевод, по мѣстах заднѣпрских застаючихъ, и иншихъ позабиваль, иннишихъ^е в нѣволю побраль, и затягъ себѣ на помощь шесть тысячей татарь. В тои же часъ Петръ Дорошенка^д, гетманъ // чигирин- 104

^бКирилскомъ ^{о-о}мса ^{е-е}в Корсуню. И тамъ егѡ были в склепѣ поставили, а потомъ Иосифъ Токалскїй, оставши митрополитомъ, перенесль тѣло егѡ до Канева и въ монастыру Каневскомъ в церквѣ Пречистой Бци похаваль. арк. 345 зв. ^{д-д}епскпомъ лвовскимъ ^епривзоилиса ^евідсутне^ж Велико-Гагина арк. 345 зв.—346 ^{з-з}Тамъ Иоакимъ Сомко, гетманъ, и всѣ полки заднѣпрскїи. На той радѣ ѡсобливе за помощью епска Мефодїа и Василїа Дворецкого и за старанемъ Ивана Бруховецкого обрала козаки на гетманство Ивана Бруховецкого, а иншихъ, которїе Сомкову сторону держали, забивали, для того Сомко з полковниками своими утеклъ у⁴⁵⁹ город московскїй—⁴⁵⁹до Нѣжина, ^{оттоль} потомъ Василїй Дворецкїй, взявши Иоакима Сомка и полковниковъ егѡ Василїа Золотаренка, полковника нѣжинского, Иоанкїа Силича, полковника черниговского, Шемрицкого, полковника лубенского, Павла Килдѣа, асаулу полку Нѣжинского, Ананку, хоружого полку Нѣжинского и Шираа за росказанемъ Бруховецкого, новообраного гетмана, якобы везти до царя [што имъ околничїй позволиль, абы до царя гетман Сомко з полковниками своими ѣхаль выводитиса, што

ему противныи задавали]. Але ижъ они невинны были, сподѣваючиса, же ихъ царь не велить губити, для того не везши до царя в Борзнѣ Василїй Дворецкїй, мѣючи росказане ^{от} Ивана Бруховецкого, гетмана Сомка, полковниковъ егѡ и иншихъ вышѣ помененыхъ казаль постинати. Того ж року Янъ Казимерь, кроль полскїй въ мсѣ октоврїи з своимъ полскимъ войскамъ пошоль за Днѣпръ в Иржищевѣ перевезльса хотѣчи знову ^{от} царя все Заднѣпре взати. За Днѣпромъ прибыль до крола Павелъ Тетера, гетманъ козацкїй кролевскїй з войскомъ своимъ козацкимъ и ⁴⁵⁹—два салтаны з татарами⁴⁵⁹. Кроль зо всѣми тыми войсками по Заднѣпрю ходиль. Иншіе ему города здавалиса, а иншіе нѣтъ. Ходиль ажъ до Сѣвска, города московского. Але тылко села и посаде спустишли. арк. 346 зв. ⁴Сулимко ¹⁻¹козаць ¹⁻¹и ⁴Волховцу ⁴Ставищѣ арк. 347 ⁴до ⁴попроважено ⁴Яблонского ^{о-о}відсутне ^{н-н}Григорїа ^рМалборку ^{с-с}з царскимъ людомъ ^ткоторымъ ^ууступиль ^{ф-ф}вѡсени ^{х-х}православного ^{ч-ч}панну великородную ^{отишоль} ⁴Полскои арк. 347 зв. ⁴відсутне ^пзакреслено ^опобрала ^рридванами ^{б-б}Петрь ^аб користю ^едобродѣства ^аи иншихъ ^дДорошенко

скиі, пошоль з своїми противь Бруховецкого. З нимъ и татаре, от Бруховецкого зятягненныи, на змове zostали. Бруховецкіи, обезпечившися на татар, гды з Гадячего выехалъ, ⁴⁶⁴—от своих же выданныи Дорошенку, забитыи zostаль—⁴⁶⁴. Тѣло его нагѡ^е на драбчостомъ^е возѣ, съномъ прикритое, привезено в Гадячь и там поховано. А жону его и скарбы взял Дорошенко, гетман чигиринскии, до Чи-

Король Михайло Вишневецкий.
Гравюра XVII ст.

Гетьман Иван Самойлович.
Портрет кінця XVII — початку XVIII ст.

рина. Тогда жъ еписпа Мефтодія^{жс} і ⁴⁶⁵—Василия Дворецкого до Чигрина в неволю взято—⁴⁶⁵, котрыи Бруховецкого сторону держали.//

104 зв. Того ж року Петръ Суховѣи, отозвавшися гетманом, вышоль з Запорожья з козаками запорожскими и з татарами на ^{3-я} Дорошенка, пустошачи около Чигирина и инде. Дорошенку еднакъ ничего не учинивши, толко татар полономъ и корыстью з людеи невинных обогативши, назадъ отишоль.

Того ж року, декабря 6-г, ⁴⁶⁶—послал Дорошенко, гетманъ чигиринскій, пословъ своих до цесаря турецкого—⁴⁶⁶, офѣруючи свою

зычливостъ ему, а просячи, абы ханъ помочи не давалъ запорожцѡмъ на Дорошенка. От цесаря турецкого року 1669-г з козацкими^и послами приѣхали. Турки, ласку цесарскую Дорошенку осветчаючи, дали ему от цесаря подарки: кафтан и иные. А Дорошенко, принявши тые подарки, целиком поддался // самъ и всю сторону сию Днѣпра, почавши от Чигирина ажъ до Днѣстра, в вѣчное подданство цесареву турецкому, и от цесаря принялъ санджаки^и albo привилія.

105

Того ж року Суховѣи^и знову з татарами и з запорожцами вышоль на Дорошенка и, пришовши ку Уманю а Михаила Ханенка обравши гетманом, почали воевать на Дорошенка. Але татаре гды обачили ^и и турки с пашею силестрѣискимъ на помочъ от цесаря турецкого, зараз от Ханенка и от Суховѣя утекли въ свою землю. Ханенко тежъ и Суховѣи на Запороже побѣгли. Тогда ж и ⁴⁶⁷—Юрия, бывшего гетмана, чернца Гедиона Хмельницкого, зъ Умани ѣдучого до Киева, татаре в неволю взяли—⁴⁶⁷.

Року 1670-г // корол Казимиръ крѡлевство зъ себе зложил. Того ж року примас Пражмовскій и Речь Поспалитая прислали Дорошенкови, гетману, клеиноти Воиска Запорожского, которыи Тетера былъ завез до Полскои:

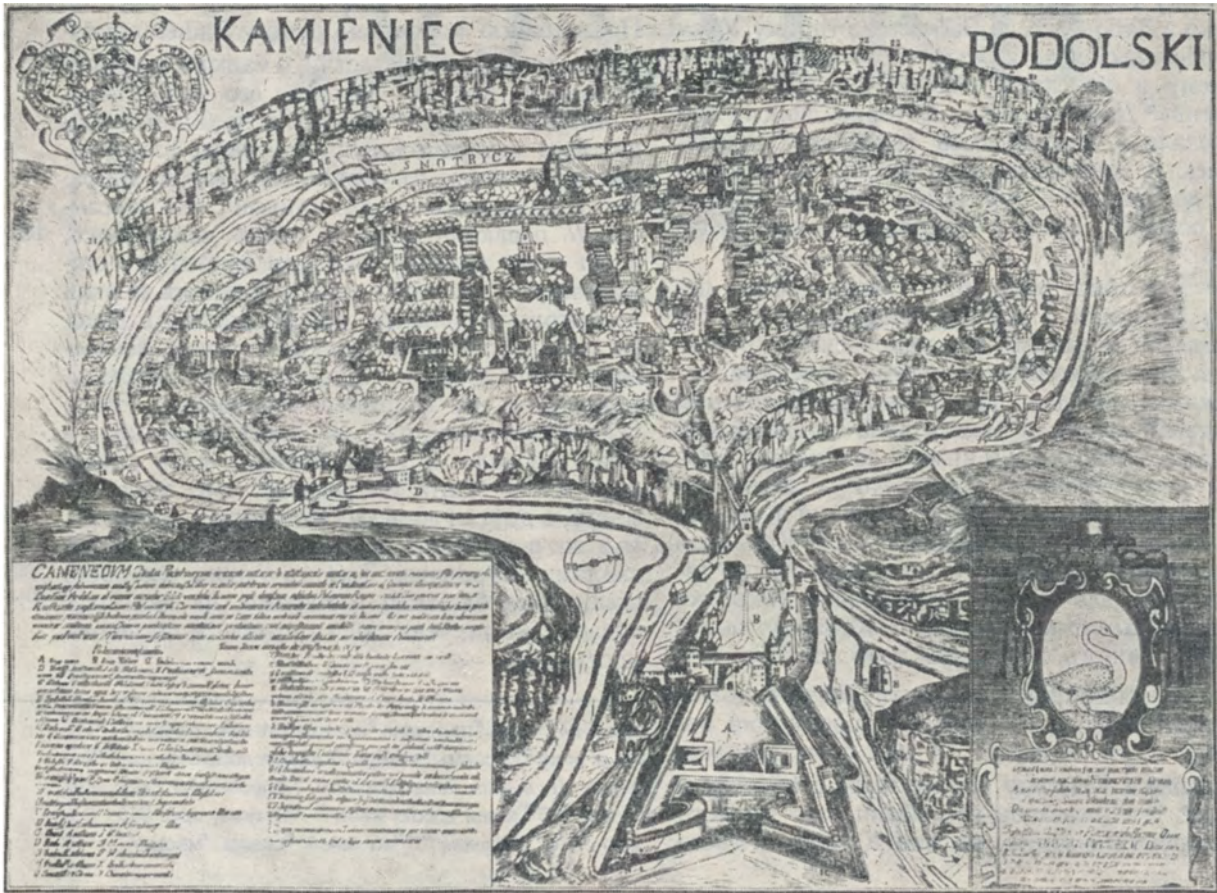
105 зв.

булаву, корогов и бунчукъ, призываючи его до подданства ку Коронѣ. Але Дорошенко принялъ клеветны, лечь от цесаря турецкого отступити не хотѣл.

Того ж року вся Рѣчь Посполитая обрали королемъ Михаила Корибута Вешневецкого на королевство Полское, и застал укаронованныи на королевство мсца сѣнтября. Але при-мас и иншіи великии сонаторове не хотѣли Михаила Вышневецкого за кроля мѣти. для того и в незгодѣ з королемъ мешкали к-к //

имѣ црѣ потвердилъ. И даль великою волности, и з всеи Украины доходы гетману // и ка- 106 зв.
закомъ поступилъ, толко абы црю вѣрнѣ якъ присягли, р-такъ служили-р. Ос того часу т-т спокоюне казаки под црскою рукою.

Року 1672 ^{468-у}-гетмана Демяна, старших-у, при боку его застаючи^ф, окававши.

План Кам'янця-Подільського.
Гравюра. 1672 р.

106 Тыми жь часами на тамѣтои сторонѣ Днепра, под цремъ православнымъ Алежѣемъ Михайловичом застаючи козаками^а, маючи себѣ старшихъ от Дорошенка по забитю м-м Брюховецкого, воевалися з воюсками царскими. А гды кнзь Григорей Григоревич Рамодановской пришол под Чернѣговъ и добывал его крѣпкю, а градилъ^н козакомъ^о, абы, не проливаючи крови своєї и^п ведлугъ своєї присяги, держалися цря православнаго, призволили на тоѣ козаки, обрали себѣ за гетмана Демена Игнатовича Многогрѣшного, которого

отвезли на Москву⁻⁴⁶⁸, зраду^х на немъ показавачи противъ цркого маестату. И за позвол-немъ^н семъ^ч црскимъ обрали себѣ за гетмана

арк. 348 ^евідсутне ^сдрабинчастомъ ^{жс}Мефодїа ^{з-з}Петра ^акозаками ^ісандзакі ^іСуховий арк. 348 зв. ^{й-й}иж Дорошенку пришли иншіе татаре ^{к-к}Того ж року Михайло Ханенко послалъ своихъ пословъ до кроля Михайла, поддаючися кролю а не турчину. Тые послы, бавившиса през все лѣто в Варшавѣ, привезли въ осени от кроля Михаила Ханенкови на Запороже булаву, бунчукъ, короговъ и привилей на гетманство. арк. 349 ^акозаки ^{м-м}Івана ^нрадиль ^окозакомъ ^пвідсутне ^{р-р}повторюється ^{от} ^{т-т}жили ^{у-у}Демана, гетмана, Многогрѣшного старшіи ^фзостаючи арк. 349 зв. ^хзраду ^чпозволенемъ ^свідсутне ^шСамуйловича ^шбывшаго

Иоана Самославовича^м, бышего^ч судиею ене-
ралного воискового.

107 3 Запорожя зас року 1670 Михаила Ха-
ненко послал своих пословъ до кроля Михаила,
поддоучися кролю, // а не турчину. Ты послы,
бавившия чрез все лѣто въ Варшавѣ, привезли
въ осени от кроля Михаила Ханѣнкови на
Запорожьѣ булаву, бунчукъ и короговъ, и
привеле на гетманство.

107 3в. Року 1671 вышоль гетман королевскій Ха-
ненко з Запорожя на Забожьѣ, которому Уман
и Браславское воиводство поддалося. Пришла
к нему и полского воиска час^о на помощь
противъ^а Дорошенкови. Которіе воиска всѣ
лѣтовали и зымавали въ воедстве^б Браслав-
скомъ. А Дорошенко тым часомъ часто посы-
лал до цесаря // турецкого, просячи о силы
на поляков. Цесарь послал Дорошенку та-
тарь.

108 а—А потомъ, року 1672—^а, довѣдовшися це-
сарь турецкїи о незгоде сенаторов многих з
корелемъ^б полскимъ и о малои силѣ кролев-
скои, несподеване з великими воисками ту-
рецкими прислал под Каменецъ-Подолскїи
визяр[а]^в своего, з нимъ и хана татарского со
всею его потугою. За ними и сам цесарь при-
шел под Каменецъ. Хан[ен]ко^з з поляками
уступил до Полскои, а Дорошонко^з з своимъ
воискомъ пришел до цесера. Под Каменецъ
108 пришовши, // турецкїи и татарскїи воиска де-
вят дней ден и ночь штурмовали такъ, же
тыи, котрыи были старшїи в Каменцу, были^в
здали туркомъ Каменецъ мсца августа 18-г
дня, бо не было кому боронити. До того нѣмѣц
старшїи каменецкїи запалил порохи, от ко-
торых мури падалися, и для того здалися.
А гдыбы в Каменцу воиска было с потребу и
згода^в, ~~жс—жс~~ пезне бы не добыли того мощного
и недобытаго мѣста, бо яко Каменецъ мѣсто

старовѣчное и от Бга укруптованое есть. ^{з—з}
През всѣ вѣки ани турки, ани Батиї, которыи
был Рускую и Полскую всю земли до грунту
попустошил, Каменецъ не добыл, ани иншии //
жаден неприятел а якъ есть барзо оборонное 108
мѣсто Каменецъ, такъ его Стриковскїи опи- 3в.
суетъ, которыи самъ былъ в Каменцу. «За-
мокъ,— мовить,— и мѣсто славное Каменецъ,
от каменнои скалы названыи, лежитъ от Хо-
тѣиня, замку волоского пограничного, и от
Днестра, реки, двѣ мили, в ровненѣ пенкнои.
Праве башта коронная, рукою Бжїею збудо-
ваная, гдыбысмо еѣ стеречи, а малымъ коштомъ
оправляти хотѣли. Вколо^д его есть пере-
копъ приражонныи ^{і—і} барзо, а^і прикрои глибо-
ки, през которыи Смотричъ, река, плывучи,
мѣсто обливаеъ зъ обоихъ зас сторон. Вколо
скалы каменистыи барзо прикриї, якъ утесан-
ныи, // перекопъ, реку и мѣсто оточивають, 109
а от поля ровного шерокии протягомъ от-
лучавають, ижъ гды з поля и перекопъ до реки
посмотришъ, видится, якъ пропасть з переко-
пу зас къ скалѣ каменнои, на которои посере-
динѣ мѣсто лежитъ. Приступъ барзо трудныи,
прикрыи и на позрѣнтью неподобныи, ^{а—а} бо
сказы^к каменныи, якъ двѣ стѣнѣ утесаныи, и з
верху на долъ, и з долу наверхъ суть вынесе-
лыи. Една башта от замьку през мость до
мѣста, а другая до реки Смотрячи в перекопъ,
там же в перекопѣ на рецѣ сут башты межи
скалами змурованы. Замокъ // тежъ от мѣста 109
отлученыи баштами и мурами, не наигорѣи 3в.
обварованныи, але мѣсто самое в лѣпшомъ
мостьцу^д...»

арк. 349 ^ачасть ^апротивко ^бвоеводствѣ арк. 349 зв. ^{а—а}То-
го ж року ^бкролемъ ^ввѣзѣра П текст пошкоджений ^вХа-
ненко П текст пошкоджений ^дДорошенко ^евідсутне
^езгоду ~~жс—жс~~ межи собою мѣли ^{з—з}И такъ арк. 350 ^дВо-
кою ^{і—і}а ^івідсутне ^{а—а}до вѣдѣт ^кскалы ^дмѣстцу

ДОДАТКИ

**ЛѢТОПИСЕЦЪ АЛБО КРОЙНИКА
О ЗЕМЛѢ ПОЛСКОЙ, ѠТКОЛА ЛАХИ ЛАХАМИ НАЗВАНИ
И ПОЛАКАМИ ѠТ ПЕРШИХ И ДАЛШИХЪ КНЗЕЙ
И КОРОЛЕЙ СОБРАНО З ЛАТИНСКИХЪ ГИСТОРИЙ ПОЛСКИХЪ,
НА РУСКИ ЯЗИКЪ СПИСАНО РОКУ 1673**

ЛЕХЪ ПЕРШІЙ

190
зв. Лехъ албо полякъ едного колѣна суть з русю, потомка Афета, сна Адамова албо Ноева, языка словенского ѡбое тие народи были и тепер суть военние и славние. Ное блгослови Афета, абый владѣль и разширался. Імя тое Афеть значитъ «розширене». Для того потомки его славне ѡт слави названіе своѣм мужествомъ и справама рицерскими широко розширилися с того славного народу были два брати роднїе Чехъ и Лех. Чех // з своїми ѡсѣль межи Дунаемъ і Лабою рѣками і тая земля ѡт Чеха назвалася Ческою. Лех тежъ ѡсѣль над Вислою в поляхъ. Ѡт котрого Леха ляхами й ѡт поля поляками названи. Той Ляхъ много мѣст нѣмецкихъ повоевал і под свою владзу подбилъ аи спокойвѣшися мало ѡт воини, проездилъ по поляхъ і усмотрилъ мѣсця до будованья мѣстъ и замковъ й найшолъ мѣсце барзо способное для доизбудованя мѣста и ѡборони, где много гнѣздъ^а ѡрлѣхъ было. На томъ теди мѣсцу заложилъ мѣсто первое й славное і назвалъ его Гнѣздо ѡт гнѣздъ ѡрлѣхъ, и собѣ за гербъ взялъ ѡрла. Потомъ много звитязтвѣ доказавши добре, сеи свѣтъ пожегнал.

ВИШЕМИРЪ КНЯЗЬ ПОЛСКІЙ

191 По смерти Леха йнѣшие были князи над ляхами, рицерствомъ значіе, по которихъ потомо^б Леховъ Вышемиръ зосталъ кролемъ полскімъ. Той полское розширивъ панство ажъ до границъ Донского королевства. А гдѣ Сивардъ, крол донскій, частими наездами докучал, полякомъ, тогда Вышемиръ^в пошовши з рицерствомъ // хоримъ себе вчинилъ и призывалъ до себе двадцати князевъ, стривѣвъ своихъ, и просилъ ихъ, абы по смерти его сна, котрого з двохъ монархою посадили. Они охоче то ѡбещали, если сенаторове полские зезволятъ, а жона Попелева чашу з трутизною наготовавши, дала имъ пити, жеби каждии за здорове монархи пилъ с тои чаши. Они тои здради не

знаючи, ѡхоче пили и вишовѣши ѡт Попеля, всѣ померли. Жена Попелева мовила, же бги ихъ скарали, ижъ изъ злою мислю до монархи пришли, казала тѣла ихъ в ѡзеро вкидати. З котрихъ труповъ за помстою Божиєю безъ числа мишеи вишло, котрие миши ишли на замокъ Попеля и жону и дѣтей его гризти такъ, ижъ нѣ желѣзомъ нѣ огнемъ не могли ихъ ѡтогнати, ажъ мусѣль в лодѣ на воду втѣкати, але не помогло, бо валимъ^е за ними миши пошли, а такъ з'или кроля живого и жону и дѣтей его.

ПАСТЬ

По зиденю ѡт мишей Попеля, собралися панове полские на ѡбрание монархи. Былъ тежъ в томъ мѣстѣ Круцѣфѣцни^д еден человѣкъ простого стану, але добрии. Тои для родинъ своего сина приготавливалъ напитокъ рознии. А гдѣ панство собралося в долги часъ голодъ^е ихъ притискалъ. Тогда тои члвѣкъ дарма додавалъ имъ // всякои харчѣ, що ониѣ панове з великою любве с порадою вчинили его монархою полскимъ, хочъ подлго стану. Котрии пожилъ лѣтъ 20, славно dokonчилъ сего свѣта, сина едного оставилъ по собѣ. Ѡт того Пястя, монархи ишли ажъ до Людвика, свою лѣннью вели. Семовитъ по смерти ѡтца своего зосталъ монархою полскимъ мудре и мужне панствомъ радилъ ѡт своего панства часто неприятелеи громилъ: венгровъ, чеховъ, поморчиковъ до даваня дани себѣ примусилъ. Чтири лѣта былъ на королевствѣ, оставивши сна Леска, живота dokonалъ Леско 4.

ЛЕСКО 4

Року 995 [!] Леско Четвертій барзо молодій, по смерти ѡтца своего зосталъ кролемъ полскимъ і билъ под ѡпекунами лѣтъ зросту своего и в молодомъ вѣку умеръ, прецяжъ поцѣтливости, Семислава сина оставилъ.

Року 921 Семиславъ по смерти ѡтца своего зосталъ монархою Полскимъ панствомъ мудре

керуючи, але ажъ у старости лѣтъ своихъ дождалъ сна, але и то слѣпого. Назвалъ его Мескомъ, в том скоро прозрѣлъ. И принесенъ предъ всѣхъ и банкетъ^е. А гди питалъ вѣщковъ ѿтца, повѣдѣли; из през него Полска просвѣтится стим крещениемъ, що и стало такъ. Затим Семислав Семиславъ^е в покою монархою^{жс}

192 // ѿставивши, скончился. По смерти ѿтца своего Меско, котрѣ слѣпимъ родивъся, зосталъ монархою. Мѣлъ семъ жонъ, але з жадною потомства не мѣлъ. Для того фрасвался^г, же билъ без потомства. Нѣкорѣ^в теди чужоземци хрестиянство радили ему, аби принялъ вѣру хрестиянскую и єдну жону мѣлъ хрестиянку, обещуючи ему ѿт Бга потомство. Послухавши той ради, Меско послалъ до кроля ческого Владислава, просячи ижби свою дочку іменемъ Добровку далъ. Ѿбицалъ Владиславъ дочку свою дати, если би сталъ хрестяниномъ, бо чехове впередъ приняли вѣру Хву, нѣжь ляхи. Меско з охотою зо вѣсѣмъ народомъ своимъ ѿхрестилъся, (року 995)^д. Року 995 вмѣсто Меска назвался Мечеславъ. Понялъ за себе дочку кроля ческого Добровку, росказавъ теж по всемъ панствѣ Полскомъ, аби всюди днѣ 7 марта балвановъ розбивали і полили^и, що такъ учинєнно, бо, предъ тимъ поляки мѣли за бга слнце, мѣць, вѣтеръ, котрого звали Посвигъ, що свещет, вѣючи, Йовиша, Плютона, Цереру, Ладо, Дияньну, также Лелюмъ, Полелюмъ. Котримъ балваномъ празникъ, ѿсобливе 25 мая и 24 июня, // що і до сего часу 192 зв. Ладе, Лелюм, Полелюм споминают. На знак правдиваго своего хрестиянства постановивъ, аби под час служби Бож., якъ Євглие читается, шаблѣ с похов до половини выимали, а якъ заспѣвають «Слава тебѣ, Гди», тогди би в похви ховали, такъ сознаючи, иж готови ажъ до смерти битися за вѣру хрестиянскую. І много поставилъ Мечеславъ церкви і епископовъ установилъ. З Добровки Влаславовни^а мѣлъ сна Болеслава Храброго. Породивши, заразъ умерла і похована у Гнѣзднѣ. Потом другую жону взял Юдифу. Тая ему вродила сна Мечислава. Затимъ умеръ.

Року 999 Болеславъ Храбрѣ, ѿт своихъ значнихъ дѣлъ рицерскихъ Храбрѣ названѣ, ѿбранѣ на монархию. Той будучи названѣ набожнимъ ѿткупилъ золотомъ Войтѣха, ѿт прусъ забитого. Котрие мощѣ Ѿтомъ^к, цесар римскѣй приехалъ з Риму до Полски, навѣжаючи того. Болеславъ, монарха польскѣй, стрѣлъ за 7 мил, великую почестъ ему чинячи, сукномъ дорогу ему устилалъ, з великимъ достаткомъ чествовалъ у Гнѣзднѣ. Потомъ Боле-

славъ, много краевъ і панствъ, аж до моря Венецкого, й желѣзнихъ столповъ два укопалъ^а роспротершѣ границъ, славного сна по собѣ Меска // зоставилъ, он умер. 193 Меско albo Мечеславъ кролевалъ лѣтъ девятгнюсно, згинуль.

По смерти Мечеслава Второго стала незгода, бо єдни хотѣли Ярослава киевского, але же былъ вѣри грецкои, а видячи то, кролевая, же єи синомъ погоржаютъ, побравѣши всѣ скарби, из синомъ поехала до брата, цесара Саскои землѣ. Дала сына Казимера до Парижа на науку. Котри потомъ сталъ мнихомъ. Тим часом і Ярославъ киевскѣй без ѿтпору попустошилъ землю Полскую, а Братославъ ческѣй з другои стороны повоевалъ Шліѿнскъ, Врациславъ, Познан, Гнѣздо попустошилъ. Видячи то панове полскѣе такую шкоду, послали по кролевича Казимера, яко дѣдича. Але кролевичъ ѿтмовлялся, же зосталъ законникомъ. Теди за прозбою пановъ Венедиктъ, папѣжъ, Десятѣи, разрѣшилъ Казимера ѿт габита и позволилъ бити кролемъ полскимъ. Казимер першии року 1041 по вѣстю з наукъ приехалъ до Гнѣзда, зосталъ кролемъ полскимъ. Перше драпѣжниковъ ускуромилъ, потом тих, котрие з дани вибилися, // знову 193 зв. дават примусилъ. Потом значние военние штуки показовалъ и взялъ за себе Марию, дочку князя Ярослава киевского, для которои збудовалъ в Краковѣ церковь рускую. З нею мѣлъ чтирох синовъ Мешка, Болеслава, Ѿтона, Владислава и дочку Святохну.

Болеславъ ѿт смѣлости анѣмушу названии Смѣлии. Року 1068 старшии синъ Казимеровъ зосталъ кролемъ полскимъ. Зараз Вратиславъ, ческѣй кроль, поднесъ воину противъ Болеслава, вторгнуль до Сліѿнска, пустошачи, Болеслав, собравши воиска, рихло прогналъ Вратислава и в Ческои землѣ побравѣши користи, вернулься.

Року 1173 Мечеславъ Третѣи Стариѣ, братъ Болеславъ^в зосталъ кролемъ полскимъ, але былъ барзо лакомѣи и ѿкрутниѣ на всѣхъ, новѣе незносние установлялъ падатки не тилко на простихъ, але и на шляхтѣ данъ бралъ. Для того и двор его нѣкому былъ невдячний. Гди теди поехалъ до Великои Полщи, сенаторове послали по меншого его брата и дали ему, Казимеру, кролевство.

Казимеръ Справедливиѣ зосталъ кролемъ полскимъ, // права брата своего покасовалъ и 194

^аГнѣздъ ^бпотомокъ ^вВышемиръ ^гваломъ ^дКрусвицы ^езайве ^жпродовженнѣя реченнѣя відсутнѣя ^змонархию ^ифрасовался ^кнѣкоторѣ ^лдужки у текстѣ ^мпалили ^нВладиславовни ^оѾтомъ ^пукоповалъ ^рБолеславовъ

шарпачовъ ускромилъ, справедливе пановаль, за що его всѣ любили. Потомъ принялъ и Мечислава, брата своего, и далъ ему Познанское панство княжение, а самъ пошел на русских князей воевати, на Всеволода и Владимира, где гди з воиском забавилъся, братъ его Мечиславъ знову кролевства жадаючи, пошолъ з людом до Кракова и взял мѣста Краковъ, але замку не взялъ. Казимер, тое почувши, вернулъся з воискомъ своимъ, взявши князи русских Романа и инних. А пришедши, взялъ Краковъ и бунтовниковъ годне скараль, а иншихъ волно пустил. Потомъ Прускую землю под себе подбихши, с трутизни умер.

Року 1247 Батии в шестикротъ сто тысячей вишолъ, повоювал всю землю Рускую и Прусую и Полскую землю мечемъ и огнемъ. А гди Болеславъ з Генрикомъ барзо воиска маючи много противъ татар вишли, татарове все воиско их розбили, Болеславъ ледво сам утѣкъ. А татаре, хотячи знати много люду побили, //

194 по єдномъ уху в кожного чловѣка отрѣзвали, 3в. але мѣховъ, девят наполнили. Тогдижъ венгровъ звоевали, три лѣта держали землю Венгерскую, там и Батия забито.

По виштю татар Болеславъ, кроль, вернулъся на столицу, кролеваль лѣт 26 безъ жони увес вѣкъ свои. Бувъ для того Встидливимъ названъ.

Тогожъ року жона шляхецкая вродила 36 дѣтей. Тогожъ року в землѣ Краковскои в Калишу вродилося дитя з двома головами, а ногъ сѣмъ мало. Того трупа нѣ птахи, нѣ пси не или. Тогожъ року у Шліонску дожчѣ ишовъ кривави 3 дни.

Ягело, великии князь литовьскии, з Борисом и Витолтомъ вехаль у Краковъ, от всѣхъ вдячне принятии и впроважени на кролевство до кролевни в замокъ, зо всѣми братами окрестилъся, Владиславомъ назван и Великое князство Литовьское, и Руское, и Подольское подтвернулъ и присягою потвердилъ. Того жъ дня и вѣнчалъся з кролевною Ядвигою и заразъ в пост великии поехалъ до Великои Польщи и всѣ розрухи ускромилъ, // 195 потомъ поехалъ до Литви з множествомъ пановъ полских и со архиепископомъ глинензенскимъ. Приехавши до Вилня, розказаль, абы Лотва^о и Жмод, крестилися. Тамъже княжения подовѣши^н Литовьское Витолту, вернулъся до Полскои, пошел просто Шліонска воевати, тамъ мѣста згольдовавши, додому вернулъся. Затимъ умре Ядвига, оженилъся з другою жоною.

Того часу Витолтъ Кіевъ взялъ подъ Владимиромъ, княземъ киевскимъ, и татар громилъ. Але послѣ от воискъ Темеріяна, великого ца-

ря, был розгромлен року 1398. Тои Темеріянь страшень билъ всѣму свѣту, Азию немалую посѣлъ былъ, Блезета цара турецкого, звѣтяжилъ и в желѣзной клѣтци возилъ на него вступаючи, всѣдалъ на коня. А гди якого мѣста добиваль, першого дня сидѣлъ под бѣлимъ наметомъ, значачи свою ласку, если здадутся, другого дня по червонимъ, знакъ даючи за упоръ кровопролитие, третьего по чорнимъ — всего мѣста знищеня.

Потомъ Ягелю еще взял четвертую жону, князя куевьского дочку, котрая ему уродила 195 двохъ синовъ: // Владислава и Казимера. Зоста- 3в. рѣвьшиися, умер, похован в Краковѣ.

По смерти Ягелюна Владиславъ, синъ его, року 1434 зосталь кролемъ полскимъ. А ги^р Жигмунтъ, цесар римскии, помер, за прозбою пановъ венгерскихъ кролемъ венгерскимъ коронованъ. Потомъ року 1443 Владиславъ пошолъ на турка воевати мѣста зацни, котрие турчинъ билъ позабираль, отискаль. Тамъ своего воеводу семигородского виправивъши, турковъ моцно побилъ; тамъ башу посланого для оборони Македонии з немалимъ воискомъ, такъ збилъ, же ажъ и самъ Амуратъ, цесар, боячися, слаль пословъ, отдаючи мѣста всѣ рацкие, отдалъ, примиря просячи. Тамъ кроль змирилъ з цесаремъ и присягли собѣ одинъ другому. Затимъ посель приехалъ от папежа, радячи, аби присягу и покои розорвалъ с турчиномъ. Кроль, послухавъши попѣжа, року 1444 з воискомъ пошолъ на турка. Що почувши, турчиномъ Амуратъ дивовался нестатку христианскои присязѣ, собралъ воиска домового, уфаючи, же присязи кроль не додержалъ. Подле Чорного мора сточилъ валечную воину // з Владиславомъ. Тамъ барзо много христиан турчинъ побивъ, где и самъ кроль забити зостал. 196

КАЗИМЕР ЧЕТВЕРТИ

По смерти Владислава ажъ на четвертии рокъ Казимер, братъ его, зостал кролемъ польскимъ року 1447. Петръ, господар волоскии, присягъ кролю и данъ поступилъ и просилъ кроля, аби помочи ему давалъ, где мужне штукъ военнихъ доказавъши, Яна сина зоставивъши, померъ. По смерти Казимера, синъ его, Янь Сбритъ, зосталь кролемъ польскимъ до которого турки присилали, примѣря жадаючи, с котрима до часу примирилъ. Потомъ року 1494 кроль Слбритъ з братомъ своимъ Владиславомъ учинилъ раду, а злучивъши воиска обоихъ кролевствъ ити на турка. Але тимъ часомъ Иванъ Василиевичъ, великии князь московьскии, ударилъ на Литовьские краи и побралъ мѣста Вязму, Хлепен, Мещовъ, Любоцкъ, Серпоховъ, ледво его упросилъ през

196 послѣ князь Александр литовський. Року
3в. 1497 собравши воиска великие, Ѡлбрит на
турка пошоль, але перше хотѣл Стефана, //
господара волоского, зогнати с панства, а
посадити тамъ брата своего. И пришовши до
Лвова, послалъ до Стефана, би ему далъ воиска
на турковъ. Обещалъ тоѣ Стефан сполнити и
живности дати воиску королевскому. Але гду^с
ѡбачил зраду, послалъ послѣ до кроля Ѡлбри-
та, жеби тои воини понехалъ але того крол
не слухал, любо мѣлъ еще во Лвовѣ идучи,

на подлѣ Кракова дитя вродила з ужемъ по-
сполу, котрии ужъ мощно дитя гризѣ. Другая
жона вродила дитя з двома головами, една
на звичаиномъ мѣстци, а другая — на хвостѣ,
бо сѣмъ хвостовъ мѣло.

Року 1498 Стефанъ з своимъ воискомъ убег-
ши в Подоле, велие шкоди починилъ, много
мѣстъ попалилъ, людъ побилъ, а других в не-
волю побралъ. Тогди князь московський

Торунь. Гравюра XVI ст.

добримъ знак, бо еден шляхтичъ заишол билъ
в голову и кричалъ: «На свое лихо наши
идут!». Кон добри под кролем упавъ и здох,
гди выжедалъ зо Лвова. Едного шляхтича в
наметѣ з двадцати конми Перунъ забивъ.
Кроль на тоѣ не дбаючи, ѡблегъ Сачаву. Але
за порадю Владислава вчинилъ примире з
Стефаном, до того захорѣвши, вернулся до
Полци и пошовъши, воиска полские шкоди
великие чинили по мѣстах и селах. За що во-
лохи, розгнѣвавшись, ударили на полское
воиско. Там и сам господар воиска подвѣвъ
и значних пановъ позабавано польских и в
неволю побрал. А такъ поляками фралъ и
насѣялъ жолудя, где великое дубя поросло
и тая дуброва Лядзскою називаеться, // недале-
ко ѡт мѣста Ботана названого.

197

Року 1494 било тепло так великою, же в
генвару и февралю квітнули древа, ѡстатокъ
на марцу посхло ѡт морозу. Того жъ року жо-

Иван Василиевичъ розгнѣвавшись на Алек-
сандра, князя литовского, за границу и за
тоѣ, же Еленѣ, дочцѣ Ивана Василиевича, а
своеи женѣ не хотѣлъ у Вилнѣ церкви змурс-
вати, воевалъ мощно Литву и побралъ мѣста
Брянскъ, Чернѣговъ, Стародубъ, Новѣгород
Сѣверскийи. Князь Литовской послалъ билъ
гетмана князя Константина Ѡстрозского и Ми-
колая Радивиля Москву воевати, але их москва
// збила и самих поймавъши, до везеня подава-
но. Тогдижъ и Сапѣгу поимали москва и вес
Сѣверъ спустошила. А кроль, до Торуня при-
ехавъши, захорелъ и помер у 40 лѣтъ.

197
3в.

Александр по смерти брата своего Ѡлбри-
та зосталъ кролемъ польским. змуровалъ
церковъ в Краковѣ рускую для Елени ца-
ревни, жони своеи. Где еи руские священники

“гнезненским °Литва °подавъши °гди °гди °недобрии

набоженство *отправовали*. Потом *Александр*, много значних *рицерских речии* доказавши, докональ жития своего року 1506-м похованъ у Вилню. Был *кролем* чтири лѣта.

ЖИГМУНТЬ I

По смерти *кроля Александра*, братъ его *Жигмунтъ Казимировичъ* зосталъ *кролемъ*

Краків. Гравюра XVI ст.

полскимъ. Речъ *Посполитую* побудиль з волохами, котриє пустошили землю и самии *Лвовъ* зодрали. Тих прогналь, великие *воини* точиль з *москвою*, *Смоленскъ* взял мѣсто, котрое *Витольтъ*, князь *литовский*, пред стома лѣти взял биль под *москвою*. До того с *прускими мистрами* мѣвалъ *воину*.

Тогож року *цар турецкий* *Волоскую* землю под свою *моць* подбилъ. Потом *кроль Жигмунтъ* помер, похован в *Краковѣ*, // року 1548.

При том *кролю* нѣякис *Яковъ Мелстинский* з *Березини* мѣста учинилъся *Хрстом* и к нему присталъ *Петръ Заторский*, *мещанин краковъский*, а иншие учинилъся *апостолами* и много *людеи* пошуквали. Але гди их *шалбѣрство* в *едномъ селѣ* познано, рекъ *теди тои*, що звалъся *Хрстомъ* до *Петра*: «*Петре!* Уже *приходит* мнѣ *чаша* моя, *мушу* *ѣи* *пити*». А *Петръ* рекъ: «*И* я *вослѣдъ* тебе *иду*, не *оставлю* тебе!». А такъ *побѣгли*, а *люде* *киями* били, *доганяючи*, питали: «*Прорци* *намъ*, *Христе*, где *тѣ* *кии* *росли*».

По смерти *Жигмунта Першого*, *син Жигмунтовъ*, *Августъ Жигмунтъ* зосталъ *кролемъ* *полским*. *Справоваль* *мудре* *королевством*, бо *Августъ Жигмунтъ* *покои* *любиль*, зрос в *пещотках* при *матцѣ* *презъ* 17 лѣтъ, *нецвѣчони* у *военних* *справах*, *еднакъ* *мудрѣи* *умѣвъ* *килка* *языковъ*, без *потомства* *помер*. Потом *през* *часъ* *немалии* без *кроля* *була* *земля*, ажъ *Генрикъ* *князь* *Боргонзский*, зосталъ *кролемъ* *полскимъ*, але не *долго* *биль* на *королевствѣ* *полскомъ*, бо *потом* *гди* *пришли* *листи* // *от* *матки* *до* *кроля* *Генрика* *ѡ* *смерти* *брата* *его*, *ѡзнаиуючи*, а *кроля* *французского*, *ѡнъ* *радилъся* *сенаторовъ* *своих*, *щоби* *мѣлъ* *с* *тимъ*

почати. Они *тоѣ* *до* *сеиму* *ѡтложили*, а *гди* *другое* *письмо* *ѡт* *матки* *пришло* с *такимъ* *указомъ*, же *если* *би* *до* 20 *дня* *не* *прибуль*, *то* *утратит* *королевство* *французское*. Для *того* *ѡнъ* *сеиму* *не* *ждучи*, *поехаль* *до* *Францѣи*, тамъ *зостал* *французскимъ* *кролемъ*. *Поляки* *любо* *пристлали* *по* *его*, на *королевство* *взиваючи*, але *ѡн* *поехаль* *зъ* *столицѣ* *ѡтцевской*. *Поляки* *порадивъшися*, з *дому* *Ягеловъ* *Анну* за *королеву* *приняли*. А *Стефана* *семигородского* *Баторого* за *мужа* *ѣи*, а *собѣ* за *кроля* *приняли*

Року 1576 *Стефан Батории* *кролемъ* зосталъ, але *гданщане* *его* не *схотѣли* и *воину* *поднесли*, ажъ *ледво* *их* *кнзѣ* *помирили*. Потом *кроль* *уфалиль* *трибуналѣ* *аби* *толко* *шест* *духовних*, а *шест* *свѣстцких* *ѡсобъ* *было*. А *при* *большой* *части* *згоднии* *декрет* *аби* *биваль*. *Затим* *кроль*, *зобравъши*, *воиска*, *ходил* *под* *Полоцкѣ* и *взял* *под* *свою* *моць*, и *Туровль* и *Соколъ* *тамъ* *взяли* *воевод* *двохъ* // *Шеремета* и *Бориса* *Шеина*. В *тои* *часъ* *Костантин*, *князь* *ѡстрозский*, *Чернѣгова* *добуваль*, але не *добиль*. Потомъ. *крол* *под* *мѣста* *московские*, *взяль* *Торопецъ*, *Невель*, *Езерища*, *Псковъ*, в *которомъ* *било* *воевод* 4. *Того* *Пскова* *моцно* *крол* *добуваль*, *ѡблегши* *штурмами*, *гранатами*, але *все* *дарма*. *Затим* *зима* *наступила*. Тамъ *ѡставил* *кроль* *гетмана*, *самъ* *до* *Вилна* *пошоль*. Потом *змириль* з *Москвою* *гетман* и *полякомъ* *ѡтдал* *мѣста*, але не *всѣ*.

Року 1583 за *Григория*, *папи* *римского*, *Тринадцатого*, *календар* *установили*, *десять* *дней* *помкнули* и *свята* *порознили*, где *мусят* *ся* з *велконою* *сѣмо* и *ѡвако* *часомъ* з *русю*, *часом* з *жидами* *целѣбровать*.

Потом *Стефан*, *кроль* *помер* в *Гроднѣ*, року 1587. По *смерти* *Стефана* *Баторого* *Жигимунтъ* *Третий* *кролемъ* *полскимъ* *коронован*, *королевичъ* *шведский*. *Того* *жъ* *року* *собор* *про* *унѣю*. Але *тои* *унѣи* *панове* *рускии* и *шляхта* и *дхвенство* *руское* не *приняли*.

Року 1597 *Наливаико*, *гетман* *запорозский*, *воиско* *зобравъши*, *Литву* *плюндровалъ*, *шляхту* *забиваль* // не *любячи* *унѣи*. На *которого* *гетманъ* *короннии* *Жольковъский* з *воискомъ* *полскимъ* *пошовши*, *розгромилъ* и *самого* *Наливаика* *поймавши*, на *Солоницѣ* *под* *Луб-*

нями, привезъ до Варшави, где на мѣдянои кобили его спалили.

Року 1599 шведский губернатор, стрии кроля Жигмунта, виказал послушенство^у кролю и Коронѣ Полскои. Для чого самъ кроль Жигмунтъ з воискомъ ходилъ до Шведскои землѣ и знову привернулъ под свою владзу. Року 1600 Мигаль, господар молтянский, змовивъшися из шведами, повставъши противъ кроля, посѣлъ землю Волоскую. Господар волоский втѣкъ до Полщи, а Мигаль воевалъ

ших до Полщи отослал, инших побил. А на столици Василия Ивановича царем московским поставили.

Року 1605 судерманское ксіонже, стрии кроля Жигмунта, с подданства королевского виломалъся и учинилъся кролем шведскимъ и з воискомъ своимъ переправивъшися, наехалъ на Инфлянти и посѣлъ и Ригу облегъ. Кроль Жигмунтъ того не терпячи, собралъ воиска за

Гданськ.
Гравюра XVI ст.

около Каменца-Подольского. Тогда и кардинала папезского забито. Затем Замосцкии, гетман короннии, з иншими панами, собравши колко могли воиска, поишли до Влох, учинили битву з Мигалем и розбили воиско Мигалево, корогвии болеи двохсот воиска мултянского привезши на памятку, по костелах повѣшали.

200 Року 1604 Дмитрия, котрии повѣдалъ себѣ бити царевичомъ, князь Ружинский с Полскои провадилъ го столици московскои // на царство. Почувши то, москва ему приязная, забили своего цара власного Феодора Борисова и его царицу Марию Годунову. А Дмитрия того приняли. Котрии не билъ Димитрием, але былъ, повѣдають, Гришком, царствовалъ рокъ цѣлии и привезено ему з Полщѣ нѣякую панну за жону. Але в рокъ его баламутню москва познали, тамже в палацу царском забили и пановъ, котрие при немъ були, зацнѣи-

справою гетмана Хоткевича литовьского, пошоль противъ шведом под Ригу. Там же на помочъ королеви прибил ксіонже курделянское и, сточивъши битву изъ шведами, шведовъ розбили и самого гетмана шведского // забили, 200
3в. девяност тысячъ шведовъ забили, а иншии у Дзвѣнѣ рецѣ потонули и сам вожъ утѣкъ ранении.

Року 1611 Жигмунтъ взялъ от Москви Смоленскъ. Тих же часовъ забунтовавшися москалѣ, царя своего Василия Ивановича постерегли в чомъ и отдали ляхом, а королевича полского Владислава за цара приняли. На том и присягли королевичу, а Владиславъ королевичъ писалъся царем московимъ. А поляки обняли царствующій градъ Москву, в Китайгородѣ мешкали. Потомъ гетманъ

^унепослушенство

короні Жолковські з войскомъ польскимъ і литовскимъ пришолю, шкод много поробили. Три рокі держали царство Московское, на четвертій рокъ, собравши кнзъ мост и бояре воска^ф немалие, пришовши на день стого Дмитрия, взяли царство от поляковъ, ихъ вибивши посадили на столъци Михаїла Федоровича, року^х Романовихъ.

метрополию киевскую, Ісаію Копистенского на архієпископію смоленскую, Ісакия Борисовича — на епископію владимѣрскую, Смоленскомъ [?], Аврамя Стигонского — на епископію туровскую. Того жъ року царь турецкїй Османъ поднесъ воину противъ Коронъ Польской. Кроль Жигмунтъ послалъ сна своего Владисла^ч противъ турка з воском^м, самъ посполитимъ рушеннямъ остана, войска збираючи больше. Владислав, кроле-

201

Року 1615 Жовкѣвскї, гетманъ короні и иншую пани полские на Цециоръ гетману Жолковскому голову оттяли ч—и ка—ч и казали, аби на копй перед войскомъ татарскимъ голову синъ его возил. // А инъших пановъ кнзъ Корецкого цру турецкому отослали. Року 1619 кролевичъ Владиславъ з великимъ войскомъ ходилъ на Москву, самое столъци крѣпко, але потомъ примире вчинили декамъра 6 на день стого Николая.

Року 1621 Феѡфанъ, патрїярха иерусалимскї, постил Іѡва Борецкого в Киевѣ на

вичъ переправивши черезъ Днѣстръ, стал под Хотѣн्याмъ у Волоской землѣ окопались. Цар самъ турецкїй Османъ, маючи войска девѣт кротъ по сто тысячеи, шол до Волох через Дунай войско 40 дней і 40 ночей перепровлялося. Впередъ пришол Каракаш-баша і сточил битву з ляхами под Хотѣн्याмъ. Тим часом пришол і сам црѣ // турецкїй. В тои битвѣ 14 тысяч турковъ легло нагло. Теж и козацкое войско з Сагайдачичем гетманомъ. Поляки розне рвали таборъ турецкїй. Але козаки тихо ночу пробілися аж до самого цря турецкого намету. Црѣ, перестрашенї, з намету втекъ.

201
3в.

Тимъ часомъ много турковъ козали⁴ позабавали. Тамъ црѣ турецкй барзо ся стривожили. А гди почуль, же и самъ крол еще противъ туркахъ тягнет, болше му¹⁰ прибуло три^а тривоги. До того стал голод в турецкомъ войску, же шмать хлѣба по червономъ золотому куповали, а войска козацкие и полские всюди турковъ били. Для того цар турецкй учинилъ примире с кролемъ Жигмунтомъ. Турчинъ вернулся до своєї землѣ, а поляки з великимъ веселямъ в Польшу пошли. Тамъ турковъ якъ

на метрополію киевскую. Котрому кроль Владиславъ отдалъ церковь столечную метриполитанскую Стои Софииской, монастыр Видубицкий и Сѣго Сѣса Печерскомъ монастыру в местечку и Десятинную Бци з слободою Софѣйскою. Котрие всѣ, деркви унѣяти держали и пустили били до конца, котрие церкви,

Карта Московскоі держави.
А. Дженкинсона.
1562 р.

Варшава.
Гравюра XVI ст.

от голоду, такъ от бою пропало пять крот по 100 тысячей, за шо панове турецкие розгнѣвавъшися на Османа царя, тятивою удавили, а сна его посадили на царствѣ.

202 Року 1630 гетманъ козацкй Тарас збравши войско, збунтовалъся и на поляковъ, противъ котрого гетманове короние з войскомъ под Переясловлемъ воину точили. Тамъ немало козаки ляховъ побили; золотую корогвь збили // гусарскую, потомъ вчинили примире. Тарас, гетманъ, присягъ кролю на подданство, а крол тую войну пребачилъ. Того ж року мор былъ по всей Украѣнѣ, почался мѣя іюля, а скончився декавра. Того ж року помер Йевъ Борецки, митрополит киевский, похованъ в монастыру Золотоверхого Михайла. Року 1633 крол Жигмунтъ помер, 40 лѣтъ былъ.

Тогож року Владиславъ, синъ Жигмунтовъ, Четверти, обраннй zostалъ кролемъ полскимъ. Тогож року Петръ Могила, воеводич волоскй, архимандритъ печерский, посще

одержавши привилиѣ от кроля, пошпровлялъ великимъ коштомъ, также и монастыр Братскй в Киевѣ розширилъ и коліеумъ уфундоваль.

202
3в. Року 1634 кроль Владиславъ под Смоленскомъ Шеѣна зъ // московским войскомъ великимъ, котріе тамъ Смоленска добивали, звозеваль. А кгда просили о примире, крол з ними вчинилъ примиря, але рштунки военніе всѣ казалъ от нихъ отобрати, Шеѣна отпустил.

Року 1637 гетманъ коронний Потоцки ходилъ на козаковъ за их бунти и декавра 7 дня под Боровицею тихъ козаковъ розгромилъ. Потомъ знову под Старцемъ козаковъ громили. Там учинили згуду пнѣ Кисѣль и иншіе панове присягли козакомъ именемъ гетмана коронного, же над ними не мститися. А козаки вѣрностъ присягли королеви и Речи Посполи-

Ф воиска *роду "—"зайве "Владислава "" войскомъ "" козаки "юему "зайве

той. А послѣ той присяги, взявши Павлюка, гетмана козацкого, в Варшавѣ стратили, а Кизиму, сотника киевского з его синомъ и з иншими в Киевѣ на палъ позабивали. Тие тѣла много стрѣмили на паляхъ. И постановили поляки, абый болше шести тысячь козаковъ реестровнихъ не было и гетмана, аби и козаки сами собѣ не оббирали, але кого им кроль подасть. И полковники над козаками аби по-

Станіслав Потоцький.
Гравюра XVII ст.

Тугай-Беем^а сприягся противъ поляковъ. Тогда гетманове коронные Потоцкий и Калиновский бислали Шемберка, комисара, с козаками рейстровими и з частью полского войска. Тогда и сами гетмани пошли за ними жъ. А гди пришли близко Запорожя, козаки реестровие передалися до Хмелницкого и татаръ и стали противъ поляковъ. Побачивши гетмани и Шемберко зраду, почали входить, але их Хмелницкий догналь с козаками и ордою на Жовтих Водахъ у Княжого Байраку, розбили ихъ и Шемберка и з иншими взяли в неволю. А Потоцкого ранного на Запороже отослали, там же умеръ. Тогда жъ поляки Читринь^б випаливши, вступили под Корсунъ з войском. Стали противъ Стеблева // за рѣчкою Росю. Тогдажъ Корсунъ спалили. А Хмелницкий с козаками и татари припавши, обохъ гетмановъ коруннихъ розгромилъ и татаромъ подавалъ самихъ и много панов послѣ Вознесения Гднѣ, котрие напотомъ повикупалися.

203
зв.

Тогда заразъ кнзь Еремѣяшъ Вишневецкий из Заднѣпра уступилъ, а под Прилукою розграмилъ козаковъ полку Уманского и инших. А Кривонось, полковникъ Хмелницкого, пришолъ у сороку тысячь козаковъ до Полоного, где било много шляхти и люду посполитого и взялъ мѣсто Полоное и шляхту, котрие не могли утечи, а жидовъ велико мнозство вистинали. Вишневецкій, кнзь, до Полци втекъ тогда. Того жъ часу полковникъ Ганжа пошолъ з немалимъ воискомъ козацкимъ под Твильчин^в. В котромъ мѣстѣ вся шляхта воеводства Браславьского била заперлася и князь Четвертенскій з ними жъ заперся. Тогда мощно Ганжа мѣста добиваль, шляхта с Тильчина просили примиря. Ганжа з ними примире вчинилъ. Потребоваль того, аби ему жидовъ видано и такъ шляхта жидовъ со всею маетностю видали, а онъ их побравши отступилъ от Тилчина. // После его рихло другий полковникъ Хмелницкого Оставъ^е Иванский пришолъ з войскомъ, добилъ замку Тилчинского шляхту вибилъ. Гсдь^д кнзь Іоанъ Четвертенскій забить, а княгиню его взято до Умани в неволю. Того жъ року кроль Владиславъ померъ у Вильню.

204

Потомъ Хелницкий^е потягнулъ з войскомъ на поляковъ. А противъ его пришло все войско полское, Вишневецкий и Домѣникъ, иншие пани. А такъ притиснули били козаковъ, же почали бити втѣкати, але пани полские с пихою своєю еденъ другого не слухали. В томъ Хмелницкому на pomocъ притяло^е орди шесть тысячь. А ляхи, взявши язика о томъ, же и самъ ханъ идеть, покинувши увесь обоз и весь скарбъ, противъ Воздвиженія Гднѣнаго крста всѣ рейментарове куди хто луча ночью

203

ляки были, а на Запорожѣ, абы полковники на залогу ходячи, перестерѣгали, жеби и якие бунти не щалися. Року 1639 гетман // коронный панъ краковский Кодакъ осадилъ. Року 1647 генвара 1 Петръ Могила, митрополит киевский, оборонца великий и розширитель православия, помер. Поховаль^б в церкви великой Печерский. По смерти его зосталъ митрополитом Силивестр Косовъ.

Року 1648 Богданъ Хмелницкий с Цигрина пошолъ на Запорожѣ и с татарскимъ мурзою

повтѣкали. А Хмелницкий за ними потягну-
ли^ж поди Львовъ. А татаре много сель и мѣст
попалиль⁹ и побрали в неволю побрали^д.
Тогда лвовяне многимъ скарбомъ откупили-
ся. Потом под Замостя притяг Хмелниц., але
также и З[амостя]^и окупил[ося]^и. Части засъ
татарскіе и козацкіе по Завислюю пустошили.
204 А в томъ зѣма надойшла. // И такъ ошачован-
3в. нимъ скарбомъ татаре з людомъ козаки додому
повернули.

Облога Львова. Гравюра.

вшелякіе волности козацкіе и руси в блго-
честіѣ, в отпраѣ церемонѣ церковной дати 205
все обещаѣ. Такъже церкви от унѣятовъ
подавати на блгочестіе. До того тежъ стано-
витъ къ жолнѣромъ на Украйнѣ указовать не
обещаѣся и на всякую волность пункта по-
далъ, а татаромъ за вислугу позволилъ кроль
много мѣст на Подолію. Котриє могли би ся

Року 1649 Янъ Козимеръ, братъ родний
кроля Владислава, обраний кролемъ пол-
скимъ, с кляштора, габить покинувши, вий-
шол. Заразъ навеснѣ войска полскіе послалъ
противъ Хмелницкому. А Хмелницкий также
войско зобравши, тягнулъ ис татарми поля-
ковъ воевати. И пришолъ под Збражъ^і. Тамъ
споткалъ войско коронное з гетманомъ. Тамъ
же були кнзъ Вишневецкий и Домѣникъ з
великимъ войскомъ и не давши поля, заперли-
ся в Збаражю. Тамъ ихъ Хмелницкий през
шесть недель добивалъ и такъ запер, же нѣ-
откол живности не мѣли, мусили стерво
исти, умирали з голоду. А въ томъ самъ Янъ
Казимер с послотитимъ рушеннямъ притягъ под
Зборомъ^і. Тамъ татаре кроля оскочили так, же
ледво у Зборовъ ухватился. Затимъ кроль през
посли упоминалъ Хмелницкого до покою и
подданства, обещаючи все на жаданя его
справити. Тогда Хмелницкий покорне до кро-
ля пришолъ и поклонъ отдалъ и покой учи-
нилъ. Где кроль ему словомъ панскимъ //

боронили, але козаки упевняли мешчан, а
такъ за козаками татаре в мѣста ходили и
людь и скарбъ брали.

Тогож року приехалъ до Киева стѣйший
патриарха иерусалимскій Паисій, до кото-
рого и Хмелницкий приездилъ по блгосло-
веніе. Тогда ж и Адамъ Кисѣль на воевод-
ство Киевское приехалъ^и. Року 1650 Хмел-
ницкий послалъ сна своего старшого Тимо-
ша з войскомъ и тагарми у Волоскую земљу,
всю попустошилъ и взялъ дочку у Василя,
воеводи волоского, за жону. Того ж року
преощенний митрополитъ киевскій Сили-
вестръ Косовъ постилъ чотириохъ епсповъ
православнихъ Иосифа Чиплича^к на ^и-спа-
сенію лукою^{-а}, Иосифа Горбацкого на епспию

^бпохованъ ^аТугай-Беем ^бЧигринъ ^вТильчин ^гОстапъ
^дзайве ^еХмелницкий ^жпритягло ^зпотягнулъ ^ипопалили
^итекст пошкоджений ^іЗбаражъ ^іЗборовъ ^иприехалъ
^кЧиплича ^а-^аепископию луцкую

205 могилевскую // Деѳонисія Балабана на еписпию холмовскую, Антонія Винѳцкого на еписпию премискую.

Року 1651 гетманъ коронній Калиновскій, вийшовши з неволѣ татарской, пошолъ з войскомъ под Красноє, где заперся билъ Нечай, полковникъ браславскій козацкій, и взялъ мѣсто. Тамъ же и Нечая забито на масляномъ

Замостя. Гравюра XVI ст.

недѣлѣ. Оттоль пошолъ до Винѳцѣ. Тамъ в монастыру заперся билъ Богунъ, полковникъ паволоцкій. Где мощно добивало войско деветь дней. В томъ Хмелницкій прислалъ на ротунокъ Богуновѣ Демъка, своего асаулу, з войскомъ. Тогдижъ Калновскій, мостъ запаливши на Бугу, отишолъ до Бару, а дале в Полщу пошолъ. Того жъ року навеснѣ Хмелницкій з ханомъ татарскимъ пошли на Полскую землю. Под Берестечкомъ споткалъ его кроль Казимерь зо всѣмъ войскомъ. Тамъ козаки стали в лядаякомъ мѣстцу на болотѣ, где ханъ с татарами отступилъ Хмелницкого для того, ижъ барзѣ ляхи на татарѣ напирали, нѣжъ на козаковъ. Оттоль татаре розумѣли, що змова естъ межи ними. А такъ ханъ взялъ Хмелницкого, пошолъ на Вкраѣну додому. Тоды кроль козаковъ могъ би всѣхъ погубити // и в болотѣ потопити, але ласкою войско свое задержалъ. Еднакъ сами козаки стривожившися, покинули весь обозъ, куди хто могъ утѣкати почали. А тамъ сами собою загатили болото, же ижъ якъ по мосту по трупу ходили. Тую речку Пляшовою називали, а другою за милю Ихъва, такъ же болотная.

Оттоль кроль пошовъ до Полши, а Ка-

линовскій с квартанимъ войскомъ пошолъ на Украину под Бѣлую Церковъ. А Хмелницкій у Корсунѣ болшъ почалъ войска прибирати, послалъ отъ отаровъ. Тимъ часомъ кнзъ Радивиль, великий гетманъ литовскій, і генсевскій, гетманъ полскій, з войскомъ литовскимъ под Києвъ пришли. Антонъ, полковникъ кїевскій, почалъ билъ с Києва боронитися. Але гди обачилъ немѣру, уступилъ с Києва с козаками. А Радивиль

Золотими воротами вехалъ в Києвъ, сталъ самъ у Стой Софиѣ и з монастыровъ, шщо хотѣлъ, бралъ. Тогдѣ Києва немало спалилъ и монастырь Братскій, толко црковь осталася. Затимъ Калиновскій под Бѣлую Церковъ пошолъ, бо тамъ було войска полки три козацкіє и окопалися на предмѣстю от Києва. Потомъ Хмелницкій пришолъ з войскомъ // и с татарми, где такъ войско лядское стиснули, ижъ передъ имъ живности, нѣ конемъ не стало. А потомъ и воду имъ отняли, от посту Спасова до осени такъ зморени поляки учинили покой з Хмелницкимъ. И позволилъ войску полскому становиска на Украѣнѣ на Заднѣпру, такъ же у воеводствѣ Браславскомъ от Гѣкича ажъ до Днѣпра. Поляки, стоячи по становискахъ, великіє кривди не толко людемъ, але и козакомъ мордерства чинили. Року 1652 украѣнци не терпячи кривди от войска полского, почали перше сами ляховъ забивати по Заднѣпру. Для того почали поляки втѣкати. Тогди жъ много ляховъ побито. Тогдѣ жъ гетманъ коронній Калиновскій з войскомъ пошолъ за Богъ и сталъ на Батозѣ, послалъ до полку уманского, аби к нему прибували.

206
зв.

Тимъ часомъ дали знати Хмелницкому ѿ томъ, а Хмелницкии з войскомъ и татарми ^{р-р} поляки невѣдоме пошолъ под Умань, а полкъ уманский взялъ из собою. А такъ невѣдоме пошолъ под Умань, а полкъ уманский взялъ из собою, ^{с-} а такъ невѣдоме ^с вдарилъ на ляховъ и все войско розгромилъ. Тамже Калиновского, гетмана, татарин одинъ прости втяв-

207 ши // ему голову в торбѣ принѣсъ. А снѣ Калиновского, котрий тогда ѿбознимъ билъ, утѣкаючи у Бубновцѣ ѿбвалилися и утонулъ и многихъ пановъ еднихъ побито, другихъ в неволю побрала татаре. В тотъ еще с-под Батога далъ ходилъ Хмѣль^м, много, шкодъ поробивши, додому з ордою^у вернулся.

Того ж року 1653 моръ билъ великій по всемъ краю Украинскомъ, почался ѿ Сошествіѣ стго дха, ажъ до зѣмѣ тривалъ, страшно било видѣти.

Року 1653-о преставися Иосифъ Коновичъ Горбоцкии, еписпъ белорускїи. Тогожъ року Адамъ Кисѣль, воевода киевский, преставися, Иосифъ во вѣри православной.

Тогожъ року на весну Чернецкий воевода з войскомъ полскимъ попустошилъ места Борщевку, Вѣницу, Погребища^ф, Калника. Бугунъ, полковникъ, утѣкъ до Маностирищъ. Тамъ уманскій полковникъ пришолъ на посилокъ. А полковникъ Бугунъ боронился. Але Чернецкий побилъ, полковника уманского Гродзенка забито, мѣсто самое спалилъ. Козаки в замок ухватилися, а иншіе погорѣли и самъ Чернецкий для великого пожара з мѣста уступилъ. А в томъ козаки и людъ ночью из замку поутѣкали // куду^х хто моглъ, пустий замок оставили. Тогожъ року под Жванцемъ кроль Казимер ѿт Хмелницкого в облеженю и позволи козакомъ, ѿ що просили, и покои з ними чинил.

207 зв. Року 1654 гѣнваря 5 Богданъ Хмелницкий православному црю и великому Алексею Михайловичу поддался зо всѣми крайнами ѿбохъ сторонъ Днепра. Присягу виконал зо всею старшиною в церквѣ переяславской. Которой присяги слугахъ⁴ Василий Василевичъ Буторлимъ⁴, царскій бояринъ. И по всѣхъ мѣстахъ козаки и мещане присягали црю в церквахъ на вѣчное подданство.

Тогожъ року ѿт^ш середопостю в Києви на горахъ городъ заложили. Тогдѣ татаре ѿт Хмелницкого ѿступили, а с поляка⁴ примиря взяли. Того ж року мѣся августа 2 дня слонца затменя страшно било, предъ полуднемъ почалося, на годинъ три било слнца часть такъ малая, якъ мѣцъ на новю третего дня, и звѣзды видно било в полудне ясного дня.

Того ж лѣта московскїе войска царскїе побрала на Бѣлой Руси мѣста Полоцкъ, Витепскъ, Невел, Мстислав, Сѡршу, Могилевъ, Шклов, Копись и иншиє мѣста. Самъ царъ с тромастами тысячъ войска пришовши, взялъ Смоленскъ и до Вилня тягнулъ. // Почувши то, 208

кнзъ Радивил, великий гетманъ литовскій з воискомъ уступилъ з Вилня, не могучи против царское сили спротивитися. А цар Вилню опановалъ и иншихъ мѣсть много попустошено и люду без числа много в неволю москва побрала.

Тогожъ року 1654 гетманове коронніє у осени под Бряславъ з войскомъ, к нимъ же и татаре на помоч по Забожю притягнули. Противъ того войска послав Хмелницкий своего наказного гетмана Томиленка з воискомъ козацким. Тамже на первомъ потканю Томиленка ляхи забили, войско козацкое розбили. А полковникъ Зеленский бряславский, Богунъ вѣницкий, Гоголъ поднѣстрскій и иншиє поуходили до Умани. Року 1655 по Рождествѣ Христовомъ пришли коронніє гетманове под Уманъ з великою силою и с татарми и побивали през три днѣ штурмами, арматами, огнистыми кулями, кгранатами, где много в мѣстѣ людей позабывали. Але кгда почули, ижъ идетъ Хмелницкий на одсѣчь к Уманю, мало що войска заставивши, противъ Хмелницкого пошли. Тамъ впередъ татаре Хмелницкого ѿсадили с козаками и Шереметомъ и Ромодановского з московскими воиски межи Ставищами и межи Охматовомъ полю котрое поле // теперъ называютъ 208

Дрижиполе, бо тамъ много отъ морозовъ дрижало и померзало. Осадивши Хмелницкого, не дали воиску скупитися бо в Букахъ тягло пятъ полковъ на помочъ Хмелницкому, а в Охматовѣ чтири тысячѣ пѣхоти. На томъ поли ляхи чтири днѣ потуужне з Хмелницкимъ безперестанку билися, а Хмелницки, маючи на добромъ посланку москву, потуужне ѿтпоръ давалъ ляхомъ и татаромъ. Потомъ Хмелницки с таборомъ рушилъ и москва до Охматова. Тамъ мощно ляхи рубали таборъ с татарами Хмелницкого, еднатже не вскуралы ничего. У Охматовѣ войско свое Хмелницкии наишовъ, а с тимъ потягнулъ до Буковъ, тамъ наишолъ полки своего войска и мощно на нихъ гнѣвался, же на ратунокъ ему не поспѣшались. А такъ до Уманя пришовши, нѣкого не наишли, кромъ своего люду. Тогди Хмелницкий за ляхами, а взявши вѣдомостъ, ижъ ляхи пошли взадъ, распустилъ войска на великий постъ. 208 зв.

⁴Масляной ⁴Калиновскій ^{с-о}по ^пХмелницкимъ ^{р-р}на ^{с-}зайве ^мХмѣль ^уордою ^фПогребища ^хкуду ⁴слухалъ ⁴Бутурлинъ ^шѿ ⁴поляками

Того ж року повеснѣ Хмелницкии, а з ним Василій Василевич Буторлин з московским войском пошли под Каменецъ-Подольскій, хотѣли его добывати, стояли двѣ недѣли, нѣчого не удѣявши, пошли поді Львов. А лвовяне окупилися, много скарбов ему давши, одержали покой // И оттоль послалъ Хмелницкій Данила Виговского с козаками и москвою под Люблинъ, где, доставши Люблина, великий скарби тамъ москва и часть животворащаго древа Крста Гдняя. А Хмелницкии з Буртолимомъ^о пошли с-поди Львова восени, але несподѣване под Озърною споткали ихъ татаре и осодили били. А потомъ москва и козаки отбили ихъ такъ, ижъ нѣчого не учинивши, прочъ отишли, еднак же козаковъ много постинали, котріе непорядне ишли додому, хопаячися, не сподѣваючися татар. Тогдѣжъ много войска московского померзло, снѣгомъ запавши, преця ж до Киева добралися. Там Буторлин, захорѣвши, вмерж, а Хмелницкій до Бѣлой Церкви пошоль.

Року 1656 Хмелницкій почаль з Ракоцим, кроемъ венгерскимъ, зностися. А такъ през посла кроеви венгерскому обещаль Польское кроевство. А Ракоции обещаль много скарбъ и волностей козаком. Тогдѣ навеснѣ Хмель послал Антона, полковника киевского, наказним гетманом з войском козацким там. Кгди воиско стяглися^а козацкое з Ракоцим, мѣста полские имъ поддалися и самую Варшаву // и столицу Краковъ взялъ. А крол Казимѣр, видячи перовно, зехал до чужон земель. Ракоци засъ взял Майдебуркъ, мѣсто славное, Плоцкъ, Торунъ и иншиє. И своими осадил жолнѣроми, всѣ ему поддалися. В томъ Ракоци зголдovati под владзу всѣхъ пановъ полскихъ, пошоль додому.

Року 1657 кроль польский Казимѣр с чужой землѣ повернулъ, затыгши войска. Тамже и Чернецкий, воевода руский, з войскомъ притяг противъ Ракоцого. Ракоции не могъ опертися, бо вже Антонъ з войскомъ потягнулъ на Украину, що гди Ракоции обачилъ, же ему ляхи от Венгеръ дорогу заступили, и собѣ на Украйну уступоваль. Але ляхи под Межибожем с татарми Ракоцого осадили. Он, видячи немѣру, з ляхами о покой почаль. Прецяжъ для людкости змирили з ним, самого Ракоцого до Венгеръ вомчали, жебъ его орда не ухватила, за ним гонячися. Прецяжъ войско з таборомъ его и гетмана его розбили, Ананицкого, засталъ его хорого, а такою новиною о Ракоцом и своєю ходнею причинил ему хобоби. А такъ Богданъ Хмелницкий умеръ. Тогож року 1657, похован в Суботовѣ //

210 августа мѣя 27 дня.

Того ж року преставися Силивестръ Косовъ, митрополить киевский, поховаль^б у Сѣтой Софии в катедральной^а.

По смерти Хмелницкого обрала козаки за гетмана собѣ Юря Хмелниченка меншого. Але он, будучи молодимъ, уступил гетманство писареву енералномъ войсковому Иовану Виговскому. Року 1658 мѣя генвария зостал митрополитом киевскимъ Деонисий Валабанъ^б. Тоеже весни поехалъ с Киева до Чигирина, потомъ болше южъ не булъ. Того ж року «Иванъ Луговский»^в споднес руку на цря. Потомъ^в ходилъ к Поутавѣ^д на Пушкаря, полковника поютавского^е, котрый не хотѣлъ его мѣти за гетмана. Тамъ войско Пушкарово розбили и самого Пушкаря забито. Того ж року Данило Виговскій поднесъ руку на цря, пошоль под Киевъ с татарами и сталъ на Никольскомъ полю от Печерского, а киевский полкъ стоялъ на Шкавицѣ. Але тамъ его воевода киевскій розбили Василий Борисовѣчъ Шереметь и кнзъ Юрей Борятинской и кнзъ Иванъ Чадаевъ. Сам едно Виговскои човном втѣкъ. // Тогдѣжъ и самъ Виговскій Иванъ с татарми и с полками приходилъ под Киевъ, але нѣчого не вчинилъ, поеднался с царскими воеводами, прочъ пошоль. Року 1659 мѣя мая Иванъ Виговскій послал Гуляцкого^ж противъ москви, а гди кнзъ Трубецкий натер на Гуляницкого, тогдѣ в Конотовѣ^з, мѣстечко заперся Гуляцкий^и, где его москва держали час немалий, ажъ Виговскій поднял татар, с котрими потаемне на москву и много москви побили. Потом москва ишла оборуною рокою^и ажъ до Потивля. Тогдѣ ж до Виговского приездилъ нѣякийсь Беневѣчъ от кроля Казимѣра, намовляючи, аби цря отступивши, при кролю зоставали. Приобещаль тоє бувъ гетманъ кролю, але заразъ перше заднѣпрские почали ляховъ бити, перше перше^и в Переяслови, потомъ в Нѣжинѣ и в Чернѣгови и всюди повибивали ляховъ. Тогди жъ и Немѣрича забито. Тогдѣ жъ под Фантовомъ^а войско собравшиися, отняли булову у Виговского, септевриа 10 дня. Заразъ тогдѣ жъ Юрей Хмелниченка^к за гетмана. А и Виговскій // по ляховъ поехалъ, тутѣж за ними и Данило поехалъ билъ, але в Лисянцѣ козаки его ухвативъши, москалемъ отдали. Проваженъ до цря, вмерж на дорозѣ.

Тогдѣ жъ озвалься билъ гетманомъ Безпалы козацкимъ, при кнзю Трубецкомъ, котрый билъ старшимъ, якъ под Конотопомъ войско било, то тогдѣ часу, якъ ляховъ били, писали до кнзя Трубецкого, аби на ихъ прозбу при-

210
38.

211

ехаль, а под царскую руку взял. А такъ кнзъ Никитовичъ Трубецкой з войскомъ царскимъ притягнулъ до Переясловля. Тамже и Хмелницкии Юрей и все войско обоихъ сторонъ Днѣпра утвердили Юря Хмелниченка гетманомъ за позволенемъ кнзя Трубецкого, а они присягли вѣчне житъ при цару московскомъ.

211
зв. Року 1660 мѣся августа 7 дня Шереметь Василей Борисовичъ боярин и воевода киевскій з войскомъ московскимъ с Киева Юрей Хмелницкии з войскомъ козацкимъ с Чигирину пошли на поляковъ. Притягнулъ Шереметъ под Любар, а Юрии под Слободища. Там их осадили ляхи с татарми. Не далися, скупити войску там ляхи, в таборъ були ся вломили и гармату южь були шпановали козаки // почали були втѣкати, але якъ обачили, же татаре дорогу имъ заступили, обезпечившися, почали битися и с табору ляховъ вибили, корогов гусарскую и королевскую збили. Тогдѣ Виговскій, будущий з ляхами, просилъ примиря, аби и кролю голдовали, але Хмелницкй не хотѣлъ того. Козаки крикнули, аби и змирилъ з ляхами. Шереметь зас оборонною рукою с-под Любаря назад ишолъ под Чуднов, тамъ осадили его поляки, татаре, козаки. Тамъ през три недѣли трвалъ в облеженю аже не стало корму, почалъ з ляхами о згоду трактовать.

Рада. Ляхи обещали в цалости Шеремета отпустить, тилко риштунки отобрати, под присягою. В томъ татаре, якъ то почули, розгнѣвались на ляхов. Тогдѣ ляхи, слова не одержали, иншихъ межи себе розобрали, а Шеремета татаромъ оддали. Где запроваженъ до Криму.

212
зв. Затимъ зѣма наступила. Хмелниченко ляхомъ по всемъ заднѣпру становиска подавал. За тое розгнѣвавши, що не хотѣлъ битися з ляхами, але воляли: «Здаймося». Тогдѣ ляхи кривди незноснѣе не толко мужом, але и козакомъ чинили. // Але гетманъ не дбалъ о тое, бо тогдѣ если бы и гишлося войско вкупу, мусили бѣ вступати ляхи назадъ с татарми, тогди жъ, якъ здался Хмел ляхомъ. Видячи то, Сомко, гетманъ наказнии заднѣпрскіи, с полками своѣми zostалъ под царскою державою. Року 1662 ходилъ Юрей з ханомъ крымскимъ, ходил на Сомка. Стояли до зѣми, ничего не учинили, тилко татаръ полономъ набавили. Другй разъ Юрии под Переясловъ пришолъ с козаками и з ляхами и добувалъ Переясловля. Кгда почувъ ижъ кнзъ Ромодановскій, тягнетъ з войскомъ и гетманомъ Сомкомъ, одступилъ отъ Переясловля и сталъ противъ Канева. Тамъ ихъ войско Ромодановскій розбилъ и много козаковъ у Днѣпрѣ потонуло. Самъ Хмелницкии из старшиною човнами поперепливали, все покидавши. Тоѣ дѣялося ію-

ля 18 дня. Тогдѣ жъ московскіе войска переправилися, хотѣли ити к Чигирину. Козаки иншиѣ ходили к Бѣгослави, там ихъ добре бѣгославцѣ чостовали, у безоднѣ озер, нагих поробивши, овадами и комарами. Тогди Хмелницки побѣгши, найшолъ орду под Чорнимъ // лѣсомъ готовую москву перебудилъ на тои 212
бокъ и много потопилъ москалей. Тогдѣ жъ 3в. Каневъ татаромъ видалъ за всѣмъ Хмелниченко за тоѣ, гнѣвъ на ихъ держачи, же напередъ Сомку здалися. Тогдѣ самъ солтанъ стоялъ в мѣстѣ Каневѣ, ажъ откупилися мещане. Тогдѣ жъ Хмелниченко ходилъ восни Юрей, хотячи Киевъ воевати, але пошолъ не займаючи Кіѣва у Вишѣгородѣ церковь розобралъ. Татаре на деревьях, на образахъ Днѣпрѣ пливали. Еденъ татаринъ на образѣ Прстои Бци до Кіѣва, любо и не хотѣлъ приплилъ. В Кирилскомъ монастирѣ церковь спалили и трапезу, и келѣ, много людей в неволю. Року 1663 Юрей Хмелницкии постригъся в чернцѣ в мнстиру Ирѣнскомъ от Деонисія Булабана, гетманство здавши Павлу Тетерѣ.

Того жъ року преставилъся Гедѣонъ Балабанъ, митрополитъ киевскій. Того жъ лѣта зехалися еписпи до Корсуна на обраня митрополити. Гедѣонъ, кнзъ Четвертенскій, еппъ луцкй, Антоний Вѣницкй, еппъ премискй, Іосифъ Тукалскй, еппъ белорускй, Адамъ Жилиборскй обраннии на еписпию лвовскую. На томъ соборѣ стала була безгода в обраню митрополита. Едни // хотѣли митрополитомъ 213
Антонія Винѣцкогго, еппа премискаго. І иншиѣ, якъ посполство, такъ и гетманъ, обрани Іосифа Тукалскогго, еппа бѣлорускогго. А такъ розехалися. Почали Бѣга просити за Іосифа митрополити.

Того жъ року Іванъ Бруховецкй вишолъ из Запорожя с козаками до Нѣжина. Тамъ за грамотою царскою раду вчинили обирати гетмана. Прислалъ царъ Алексѣй Михайловичъ своего околничого кнзя Данила Ккакгина. Тогди і Самко, гетман, зо всѣми полками. Такъ тежъ заднѣпрскіе полки. На тои радѣ за помочу Мефодія, еппа і Василя Дворецкого и инших, котрѣ держали за Самкомъ,

¹⁰Бутурлиномъ ¹¹стяглося ¹²похованъ ¹³катедралной ¹⁴Балабанъ ¹⁵закреслено ¹⁶обведено ¹⁷Полтавѣ ¹⁸полтавскогго ¹⁹кнзъ ²⁰Гуляницкогго ²¹Конотопъ ²²Гуляницкй ²³рукою ²⁴зайве ²⁵Фастовомъ ²⁶Хмелниченка

забивано. Для того Самко з своїми полковниками утѣкъ в город московский Нѣжинский. Оттол потомъ Дворецкй, взявши Самка и полковниковъ его, за росказомъ нового // 213 гетмана, якобы и виводится што имъ противного задавали. Они сподѣвались, же ихъ царъ губит не каже; але не везучи ихъ на столицу, в Борзнѣ сунъ потрачени.

214 Року 1663 Казимер, крол полскй, мѣца октоврня з войски полскими и с татарми притягнулъ. У Ржищевѣ переправилъ через Днѣпр, хотячи взяти Заднѣпря од цара. Тут же Павел Тетера до кроля прибул з воиском. Тогди много мѣсть и сѣль попустошили, котріе 214 ему не хотѣли голдовати. Мѣстечко // Девицю вирубали. И ходил аж до Сивска. Тогдѣ жъ под Глуховъ притягъ, чтири недѣли мощно добувалъ подкопами, кгранатами и штурмами, але не добувши, краями литовскими вернувшись, люду много потратил, бо зараз залогъ лядскихъ всюди повигнали, а цару зголдowali под владзу.

Року 1664 Сулимка, козакъ с Торговицѣ, полковникомъ торговицкимъ назвавшись, почал старость, врядниковъ забывати. Тим часомъ наспѣлъ Тетера и Маховский, що с кролем ходили, того Сулимку розбили и самого поймавши, стратили; козаковъ его болей пятисот живцемъ поймавши, без жадной фолкги под Бѣлоу Церквою всѣхъ постинали. Того ж року Ивана Виговского, воеводу руского, за варту взявши, тои же Маховский и Тетера в Олховце казали ростреляти, для того, иж не йшоу з кролем за Днѣпръ, але стоял у Фастовѣ, якобы и Сулимцѣ до бунтовъ свою порадую бил и листами помагалъ. Чернецкй зас, перевезшися Днѣпръ Бѣлой Церквѣ в Корсунѣ; в Черкасѣхъ около Ставищъ, много людей погубилъ, Ставищъ добувалъ. Там же прострелен под мѣстом в Бѣлой Церквѣ вмер, тѣло его проважено до Полщѣ. На его мѣстцу Яблонского воеводою рускимъ вчинено и полным гетманом. Противъ того то Яблонского Иван Бруховецкй ходил из войском и комплика-ми^а, але онъ втѣкъ.

Року 1665 Иванъ Бруховецки ходилъ до цара Алексея Мих. где ему ласку великую царъ показал, далъ ему панъ^а великородну Дарію, племенницу у князя Юря Долгорукова з великимъ скарбомъ и учинилъ его боярином, то естъ сенаторомъ. Того ж року, якъ Тетера до Полщѣ пошол, козаки обрали себѣ за гетмана Опару, ясаулу. Тои немного былъ гетманом. Затягнулъ татар на ляхов, а так под Лисьянкою, трактуючи ѿ войнѣ, шос примовилъ прикрого мурзѣ Камамбету. Той мурза розгнѣвавшись, отдалъ Опару поляком, а До-

рошенка гетманомъ наставлено. Опарѣ гетману, крол казалъ голову отяти.

Року 1666 Маховский з войском полскимъ вышол на Украину. А Дорошенко, гетман, противъ его з войскомъ до Умани, татар собѣ на помочъ зятягнулъ. Оттол татаре и козаки побѣгши за Вѣницу, под Браиловомъ ляхомъ погромили, самого Маховского живцемъ взяли и барзо много шляхти и шляхтянокъ с каретами и ридванами побрали, котріе ехали на празникъ Рождества Хѣва. Такъ татаре з великою добычу повернули додому, а Дорошенко до Чигрина пошол.

215 Року 1668^а Иванъ Бруховецкй гетман // заднѣпрский, не памятаючи на великое царские добродѣйства, умислилъ татарскому хану поддатися, царскихъ воевод по мѣстахъ заднѣпрскихъ еднихъ позабывал, а инших в неволю побралъ. А зятяг собѣ на помочъ шестидесят тысячъ орди на помочъ. В тои же часъ Петро Дорошенко, чигринский гетманъ, пошолъ с всѣми козаками противъ Бруховецкого. Там на змовѣ татаре з Дорошенкомъ zostали. Бруховецкии обезпечилъ на татар з Гадячого виехал, от своихъ же виданий Дорошенку, забыти зосталъ. Тѣло его нагое на драбинчастомъ возу сѣномъ прикритое привязано^о в Гадяч, там поховано, а жону его Дорошенко взял до Чигрина. Тогдѣ жъ епспа Мафодія и Василя Дворецкого взято в неволю до Чигрина. Котріе держали сторону Бруховецкго. Петро Суховѣй того ж року из Запорожя вишолъ с татарми на Дорошенка, пустошили ко^а Чигрина. Еднакъ не спорали нѣчого, тилко татаролоном надарило. Затимъ того ж року декамвра 6 Дорошенко послалъ до цесара турецкого, офѣруючи ему свою зичливість, а просячи, жебы и цесар на помоч на его запорожцомъ не давалъ помочи. Року 1669 приехали турки, ласку, цесарскую Дорошенку // ѿсвѣдчаючи, 215 дали ему подарки от цесара. А Дорошенко принявъ подарки, сѣлкомъ поддался турчину со всѣмъ краем и санжаки albo привилѣи ѿ цесара принялъ. Того ж року знову Соховѣй з татарми и запорозцами вишолъ на Дорошенка. А обравши Ханенка гетманомъ под Уманю почали на Дорошенка воевати, але татаре обачили иж из башену силитриискимъ турки и татаре пришли Дорошенку на помоч, ѿступили Ханенка и Суховѣя, а втекли у свою землю. Ханенко зас и Суховѣй на Запороже пошли. Тогдѣ ж Юря Хмелниченка едучого з Умани татаре взяли.

Року 1670 крол Казимеръ королевство здаль. Того ж року примас Пряжмовский и Речъ Посполитая Дорошенку, гетману, клейноти войсковие дали: булаву, бунчукъ, корогов, котриѣ Тетера завѣзъ бувъ, призиваючи его Коронѣ Полской в подданство. Дорошенко при-

няя клеиноти, леч от турчина *от*^р не хотѣль отступати. Того ж року Пряжмовский при-
мас и Реч Посполитая обрали Михаила Кори-
бута кролем Вишневецкого. Коронованъ сеп-
тевра, але иншиє сенаторѣ не хотѣли Михаила
мѣти за кроля. Для того в незгодѣ жили с кро-
лем.

215
зв.

Тими ж часи, котрїе мали собѣ старшихъ
от Дорошенка вовгали на царскихъ людей,
а кгда Григорїй Григор^с. Ромодановский
пришоль под Чернѣговъ и добувал его крѣпко
и радил козаком Ромодан, абыи крве хри-
стианской не проливали, жили ведлуг першою
своеи присяги под царемъ // православним,
на що и козаки позволилися, обрали собѣ
за гетмана Демка Многогрѣшного. Так цар
права потвердилъ козаком на пунктах, вол-
ностїй подал.

Року 1672 Демка, гетмана, свои ж поплѣ-
чники *о*ковавши, запровадили на столицу.
Потом за расказом царскимъ *о*брали за
гетмана Іоана Самоило., бывшего суди чер-
нѣгов^т. Тогдѣ жъ Михайло Ханенко послал
своихъ пословъ, поддаючис кролю. Але тїе
посли през все лѣто бавилися у кроля. Потомъ
на Запорожя привезли ему булаву, бунчук
и короков на гетман^т. *От*тол вишол гетман
королевский из Запорожя Ханенко, ишовъ на
Забожье, котрому Уман и Брянславское вое-
водство и част полского войска пришло к
нему против Дорошенка. Котрїе войска всѣ
лѣтовали у воеводствѣ Брянславском, а До-
рошенко часто посилал до цесара турецкого
посли, просячи о помоч на ляхов. На що тур-
чин послал янчар и татар ему. А потом і сам,
довѣдавшись *о* незгодѣ сенаторов полских і о
малои силѣ войска полского, несподѣване вой-
ска своѣ великїе и визѣра и хана с татарми
под Каменец-Подолский потугою своею і сам
притягнул и Дорошенко з воиском. А Ханен-
ко, видячи немѣру, до Полщѣ вступил. Там
войска турецкие и татарские 9 ден добували
ден и ноч. Тамтїе, що було старшини, в мѣстѣ,
туркамъ здалися. До того нѣмецъ камянецки
старшии, порохи запалил, от котрих мури
падалися. Для того все здалося турчину мѣсто,
от вѣку нѣкимъ не нарушонное, *от* самого
Бга фундованное, либо и Батию всю землю
Рускую и Подолскую взял, // еднакъ Камен-
ецъ ему не дался. Каменец от скали камен-
ной названни, бо от гори долѣ барзо глубоки,
котрим Смотрѣчъ рѣка идет а мѣсто *ото*чи-
ваетъ скали зас не ужитие втесомъ стоят барзо
високїе и труднїе до приступу.

216

Року 1674 мсца октоврїя Михаило, крол
померъ немного был кролемъ, молодым будучи,
зишоль з сего свѣта. Того ж року салтан баша

турецкий з войсками притягнувши и под
Уман, славное мѣсто украинское, штучне взя-
ли, бо перве казалъ турчинъ старшинѣ якобыи
на мир к собѣ виити; але кгда вишли старшина
уманская, турчинъ другихъ пословъ в мѣсто
послал, абыи и наказнїе старшиє уманскїе
на згду выишли. Оны турецкой зради не
знаючи: всѣ пошли с поклономъ до турчина.
Тогдѣ турчинъ не пустил нѣкого мещан вже
в мѣсто, а еще з одного боку казалъ войску
одступити, где през два днѣ и ночи люд в лѣс
утѣкаль. А остатокъ стал добуват, а так оста-
токъ впень вирубалъ, любо и своего войска до
сорока тысяч утратил, але хрестиян на килко
сот, тысяч погубил, где едних поповъ до се-
мисот было.

Року 1675. Гсдръ цар великий кнзъ Алек-
сеи Михаи^л посилал своѣ грамоти до гетмана
чигринского Петра Дорошенка, абыи от не-
приятеля крста Гсдня *от*ступил турчина, а
привернулъ до православного его цар^я.
прес^я. // *Ф*—и всѣ его ласкаве приняли подданст-
во—*Ф* величества. Он того не *о*бал напомина-
ня. Тогдѣ Іванъ Самоилович з воиском на его
ходил гетман, але ничего не справилъ з ним.
Року 1676 Петро Дорошенко доброволне под-
дался у вѣчност его цар^я. прес^я. и всѣ его лас-
каве приняли в подданство. Року 1678 августа
15 дня турки славное мѣсто взяли Чигрин.
Потом року 1679 великий гсдръ цар и великїй
кнзъ Феодор Алексѣевич чуючи, же прехва-
ляется турчин, на Киев послалъ своѣ войска.
Под Киевъ Михаила, кнзя Легуковѣча з мно-
гим войскомъ, туде ж і гетмана малоросїйского
Іоана Самойловича з многими войски под
Киев послалъ. Тамъ войска стояли килко не-
дѣль, але за помочю Бга всемогущаго турчинъ
не посмѣль имъ ставитися, з соромом назад
вернулъ. А войска царские славнѣ по добром
розряду розошлися до домовъ. //

216
зв.

Року 1690 саранча была страшная, котрая
трвала всю осень. Поѣла овси, гречки, проса,
горохи, травы по всемъ мається краѣ. Жито хто
не вспѣль заволочит, заразъ поѣла. Посля
той саранчѣ много коней, товару, свиней,
овець поздыхало з голоду, бо всѣ лѣси, болота,
поля окрила була и зазѣмовала. Такой саран-
чѣ старїе люде не памятають, жебыи такая
була».

217

^лколмиками ^мпанну ^н1668 ^опривезено ^пколо ^рзайве
^сскорочення у текстї ^тскорочення у текстї ^ускорочення
у текстї ^ф—^фзакреслено

ПОВѢСТЬ ѿ ПРЕСЛАВНЫХЪ ЧЮДАХЪ СВТОИ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦЫ ВАРВАРЫ

ПРЕДОСЛОВІЕ

Великую бѣду і вечную муку раб евангельскихъ, коториѣ един от панна взялъ талантъ, одѣдичил за тоє, іже купил і придобити ниякого повереннымъ собѣ не учинил талантомъ, кгда, во обрюсе завязавши, в землю его похоронил. Для того як он, обрусом зъязавши, в земли схавал талантъ, так пан его звезавши розказал, во тму кромешную // вкинути. Тоеи притчи і я убоавшися, поневаж мнѣ Гсдь мои і Бгъ за игуменством мнѣстря Михаиловского Золотоверхого поверил многоценныи, яко от пяти талантовъ, единъ і неощацованныи талантъ, от пяти мовлю мудрыхъ двѣ, премудрыя двы, великомученицы свтыя Варвары мощи в дозорѣ, в церкви Свтаго Михаила тут лежащія, от которыхъ многіє чюдо дѣются і исцеления подаваются, якъ надорожьшее богатство: для того і, яже бымъ скрываючи мольчаниємъ богатства чюд і исцелении того мнѣ повѣреного таланта свтыя Варвары // мощей, не был отсланъ въ скрытость тмы вѣчнои, лишивши того богатства і купцов талантовыхъ, бголюбезныхъ і мучениколюбезныхъ мовлю дшъ, коториѣ во дни моего игуменства дѣялися і дѣются чюдо сказати умыслилемъ жебы і слушаючиі приобретѣния ревности к свтои Варвари і от неи помочи приходячи приимовали, і я, ако торжникъ повѣреннаго мнѣ таланта, з добримі талантовъ пяти торжниками заплату от талантодавца могъ принять. Вѣру зас кождыи мѣи, іже не ложное пишу и проповѣдаю, вѣдаючи, же Гсдь погубит вся глаголющія лъжу, але правди вях. // мнѣ і тебѣ читателю на ползу.

А поневажъ невозможно, абымъ все чюдо свтои Варвары могъ бы личити, болшии некоторыи поведати починаю, а напервыи:

ѿ МОЩЕЙ СВТОИ ВАРВАРЫ

Мощи свтои великомученицы Варвары которого часу і якимъ способомъ до Києва до цркви Свтаго архистратига Михаила запрова-

жены, в лѣтописцахъ нѣзписаного, а естъли і были якии писма, гды пут^а Киевъ долго з монастрми опустелыми стоял, тогды і писма погинули. Еднак от старыхъ людеи повести маємо, іже кнзю великому Михаилу // Свтополку, правнуку свтаго Владимира Киевомъ обладающу, от грецкогѣ цря въ дар присланныи сут тыи свтыи мощи свтыя Варвары, а он, змуровавши црковъ Свтаго Михаила на свое імя року от Сотворения Свѣта 6616^б положил в тои цркви на освещеніє мощи свтои великомученицы Варвары, которыє і доннѣ нѣтленны лежат. А же прѣдиве свтои Варвары мученицы, зъ самыхъ преславныхъ чюдеи познаваи і вѣруи невопливе. До того приими свѣдетство от концлера^в кралевства Полского Оссолинского, коториѣ, будучи в Києве за отца митрополита Петра Могилы, повѣдал, же былемъ, мовит, // в Риме, питаемъ всюды на заходе, ели бы мощи б гдѣ свтыя Варвары там были, albo слыхат гдѣ на восходе бо, мовит, маю великую-великую^{е-е} къ свтои Варварѣ, знаючи тоє певне с прикладов, іже кто поручается свтои Варварѣ, без споведи і без причастія не умирают. Але, мовит, сказано мнѣ запвнѣ, іже мощей свтои Варвары нѣт. і которыи на восходе бывають, не сказають, толко провят, же гдѣ в вашихъ^д сторонахъ мають бути. І я,— мовит Оссолинскии^е, вѣрую, іже в Києве власне сут — суть свтыя Варвары^{е-е}. Просилъ часть себѣ от мощей свтыя Варвары і для вѣры его дано часть палца руки^ж свтыя Варвары. //

И чтячи его, приими, читателю, второе сведѣтельство свтаго Макария потриарха антиохиского, коториѣ за моего игуменства бывши у Києве и приехавши в монастыр ншъ Михайловский, кланяючися з вѣрою мощемъ свтыя Варвары і з слезами мовит намъ такъ, іже

Елипола мѣсто, гдѣ святая Варвара замучена была, в моеи епархи не далеко от Антиохии, и кгда пытателемъ о мощехъ свѣтыя Варвары, нигдѣ на Востоце не слышат; повѣдают, же маюти бысти³⁻³. Так, мовит, ваше⁴ ся земля у нас не забывается, и вѣрую, же то власнѣи, иже сунт мощи свѣтыя Варвары, и так треба вѣрити. // 204 И просил нас усилне патриархъ, абысмо часть от мощей святой ему дали. И за благословениемъ тогдашняго отца митрополита ншего Селиверстра Косово¹, далисмо часть от мощей святой Варвары свѣтыи патриарсе, котрую з великою радостию и з благодарениемъ принялъ, за наибольшии скорбѣ¹ себѣ почитаючи.

Не тлько теды з повести стародавнѣи и эс тыхъ сведоцтвѣ вѣру¹ кожды, иже сез въ Михаиловскомъ монастыру Золотоверхомъ власнии мощи святой великомченицы Варвары, и з вѣрою к нимъ приходи, и помощъ на вшелякую потребу, твою приимаи, але из чюдъ // 204 великихъ от мощей тыхъ святой великомученицы зв. Варвары дѣючихся вѣру¹ невонтпливе.

ЧУДО 1

Я, іеромонахъ Феодосии Софоновичъ року 1655 ігуменство монастыря Михаиловского Золотоверхого принялемъ, поданное мнѣ от блаженнои памяти преосвященнаго отца Силвестра Косова, митрополита киевского. Того року, пришовши еденъ мещанинъ зацны з Луцка, принесель руку зъ сръбра учиненую и далъ завѣсити надъ мощми свѣтыя Варвары; а запитаны от нас, но⁴ якии бы знакъ тую руку святою принесель, сказал, под сумнениемъ, иже, мовит, заболѣла моя рука была была⁴ // и скорчилася так, же не моглемъ еи разправити, котрую болѣзнь неулеченную терпячи, припомянуемъ⁴ свѣтую Варвару, же у еи мощей даются ісцеления; млилемъ теды святой о исцелении руки моеи, просячи и оброкъ учинилен⁴ да⁰ еи мощей ити, если мя улечит и так, мовит, млтвами еи рука моя скорченая улечена застала, а я свои оброкъ выполняючи, пришодемъ с подякованемъ до еи мощей на поклонение и руку сребреную на знак¹ руки моеи улеченной през свѣтую Варвару еи мощемъ принеслемъ.

ЧУДО 2

Иоанъ Софоновичъ, мѣщанинъ и раица киевскихъ, едного часу крѣпко бывъ захорел // 205 болѣзнию великою, а болѣючи немоло⁰, припомянулъ собѣ свѣтую Варвару, от мощей по-

дающую исцеления; а за болезнию лютою самъ не могучи поити, послалъ до монастыря Михаиловского к мощемъ святой Варвары по воду з руки еи святой з вѣрою, на лекарство своеи тажкой хоробе. Тымъ часомъ его великая горячка розпалила, же ажъ языкъ зсыхалъ. Радили ему свои, абы чего колвекъ напился на угашенѣ горячки; але онъ отповидел: хотяи бу-мѣ⁰ и умираю, не буду ничего пити, ажъ воды з ручки святой Варвары принесут. Такую мѣлъ вѣру ко стои мчницѣ¹. Потомъ гды принесено воду от святой мощей, молячися // з вѣрою напился 206 и зараз, якъ по якомъ смачномъ мощномъ трумку⁰, уснулъ твердо⁰; и передъ тымъ и сыплати такъ не могъ. На тыхъ мѣсть явилася ему святая Варвара и, взявши его за руку, мовитъ ему: «Члвче, знаи, мовит, же я естемъ свѣтая мученица Варвара. Многии, мовит, не вѣруют, абы то мощи мои у Михаиловскомъ правдивии были. И самъ же знаи, же мои тои мощи правдивии сунт, и всемъ оповѣдаи, абы такъ вѣрили; а на знакъ того а то уже естъ здоровъ». Тое мовивши, зникнула, а Иоанъ, учутившися, знашолся такъ здоровъ, якъ бы нимало не хорел, и благодарячи свѣтую Варвару, ни тлько мнѣ тое чудовное свое ісцеление // от святой Варвары и о мощахъ еи упевненѣе оповѣдал, алѣ и всемъ до того часу оповѣдает. 206 зв.

ЧУДО 3

Гды кнзь Радивилъ взялъ бы⁴ мѣсто сее Киевъ року⁴ 1651 а за его прозбою мустьли дати ему часть от ребра святой Варвары немалую, котрую онъ отслалъ за дам⁴ бискупу виленскому, котрини до кнзя ашъ тое писал. Тую часть мощей свѣтыя Варвары чесно ховалъ в своихъ палацахъ въ гебановой шкатулицѣ⁴. А гды едного часу загорелися безкупскіи покои и не могли ихъ угасити, що колвѣкъ не выкнено⁰ з покоевъ, то все погорело, и покои до конца згорели. А гды по згорению розгребли попель, о чюдо! мощи святой // Варвары въ шкатулицѣ 207 цѣлы ненарушени во огни знашли и все дивя-

¹пуст ²1108 ³канцлера ⁴слово пропущено веру (?) ⁵правлено ⁶Оссолинский ⁷слово пропущено мощи (?) ⁸вписано надъ рядкомъ ⁹речення не дописано в Руси (?) ¹⁰ваша ¹¹Косова ¹²скарбъ ¹³вѣру ¹⁴на ¹⁵зайве ¹⁶правлено ¹⁷учинилемъ ¹⁸до ¹⁹знак ²⁰немало ²¹выправлено з бут ²²правлено ²³трунку ²⁴твердо ²⁵был ²⁶року ²⁷дар ²⁸о ²⁹шкатулицѣ ³⁰выкинено правлено

чися, прославляли Бга і чудотворную великомученицу Варвару. Сию^а чудо мнѣ повѣдав члвк зацныи высокои годности, которыи тамъ самовидецъ былъ тых чудесныхъ мощей року 1657.

ЧУДО 4

Давнымъ чудомъ великимъ сее подобное преславное чудо, котрое сталося року 1666. Два служалыи в постъ предъ Рожествомъ Христовымъ, в котории постъ і праздникъ Свтыя Варвары бывае^т, зумовившыся^о пришли были окрести з цркви^а злато і сребро і всю оздобу, що есть при мощехъ свтои Варвары, їмяна имъ // Андрѣи і Феодор. І єднои ночи, якъ их диявол показуя неякимсь ночиннямъ отомкнути замокъ правыхъ дверий цркви Свтыи Михаило і пошли просто к мощемъ свтыя Варвары, на образахъ намѣсныхъ сребра і ланчуховъ і протчій не рушевши; а гды почали приходити къ дверемъ свтыя Варвары, гром на нихъ страшныи ударилъ, іскры огненныи ихъ опалили, а оныи от того грому на землю попадали, от которого один оглох, а другого хоруба злая напала, і разуму отишол. Къ собѣ потомъ пришовши тотъ, котории приглох, видячи на собѣ Бжие и свтои Варвары чудовное каране, вывел товарыща безумного зъ цркви, // і црковъ зънову замкнувши, ничего не беручи, побѣгли до дому. Тое чудо в тыжденъ самъ тои, котории былъ приглохлъ, і товарища своего приведши, і повѣдавъ предъ отцемъ своимъ духовнымъ в цркви, предъ иероманахомъ Симиономъ, а иеромонахъ Симионъ мнѣ вызналъ нескоро потомъ предъ олтаремъ, предъ сумъненемъ, і дучи службу Бжию служити.

ЧУДО 5

Преосвщении архиепископъ чернѣговскии отць Лазаръ Борановичъ і до сего дня визнавае^т чудо свтои Варвары, которая надъ нимъ показала, гды онъ великою хорубою болѣлъ, а утекался до свтои Варвары. На тѣхъ мѣсть скорое отъ мощей свтои Варвары // получилъ исцеление и отъ того часу наиболшую къ свтои Варвары почалъ мѣти вѣру, и здоровыи, казане на праздникъ свтыя Варвары при мощехъ ея повѣдаючи, і свое отъ свтои оповѣдалъ чудовное ісцеление на казаню.

Благородныи бояринъ і воєвода киевскій Петръ Василевичъ Шереметевъ самъ мнѣ повѣдавъ чудовное уличене жоны своеи боярыне Анны Феодовны^е. Гды приихалъ онъ бояринъ изъ женою до Києва на воеводство року 1666 мѣца декамврия 28 дня отъ того часу жена его, вѣру великую взявши до свтыя Варвары, постановила тои ученикъ^е свтыи: ноимуетъ крилашен^д монастыря // ншого Михаиловско-го, абы каждой ндѣли при мощахъ свтои Варвары службу Бжию служили в пределѣ за нихъ, и сама завше ходитъ і слушае^т тои службы Бжiei. Того ж року мѣца іюля захорѣла была барзо, будучи бременную, і 8-го дня іюля тоя тяжкая пришла боярыне Аннѣ болѣзнь, же і мовити не могла, і все не сподѣвались, абы жива была. Тогды бояринъ тяжко жалосны, не маючи ішого лекарства, вѣру своеи боярыне къ свтои Варваре за певную улечение надѣю взявши і свою преложивши, послалъ позно своего слугу вѣрного до^е Мезецкого з грошми до мнтра, абы за боярыну при мощахъ свтыя Варвары былъ молебенъ // отправленъ; і заразъ свщеницы почали молебенъ отправлять. А гды отпели молебенъ и слуга пошовши сказалъ боярыну, иже уже отпѣли у свтои Варвары молебенъ, за тымъ словомъ заразъ промовила боярыня, же и легше ей стало і породила сна, которого названо Владимир. І благодарение свтои Варвары за тое чудовное улечение отдаючи, постановили оброкъ щонедели сна до службы Бжiei і того Владимира^{е-е} і причащати на службѣ Бжiei, отъ нихъ закуплено у свтои Варвары, що и чинятъ неотменно уже два роки тому.

ЧУДО 7

Знову тотъ же бояринъ Петръ Василевичъ Шереметевъ славилъ, же і снѣ его Василии // чудовнѣ за млтвами свтыя Варвары исцелѣлъ такимъ способомъ. Захорѣлъ, мовитъ, былъ снѣ ншъ Василии і болѣвъ барзо тяжко такъ же уже блискии смерти былъ, и лекарство ему не помогали. Єдинои ночи уже мы, звонпивши о его животѣ, свѣчу зажогши, і ладаномъ накадили; а тогды, мовитъ, жена моя боярыня Анна, стоечи предъ образами, предъ которыми свѣча горела, почала плакати: «Свтая великомученице Варваро, помолися Спсу і Пресвтеи

210 3в. Бдѣе абы моему сну, правѣ умирающему, да-
ровали животъ и здорове. А я твоя оброчница
буду вѣчная». Гды такъ молилася святой Вар-
вары болярыня, зараз // полегшела болѣзнь
сна его Василия, и въ скорѣмъ часѣ оздоровел,
а болярыня, оброкъ свои выполняячи, къ
святой Варвары великую вѣру мае, и чудное
здоровление славят.

ЧУДО 8

211 Року 1659, мѣсяца мая дня на праздникъ
святого Феодосия пришло я въ Печерскій
мнѣстръ и обачилъ службы Бжеи болѣющаго иге-
родиякона Афонасия и спыталемъ, що бы за бо-
лѣзнь его была. Отповѣдилъ иже иже^{жс}, мовитъ,
гдѣ теперъ служилемъ службу Бжию, напала
мя великая трясса и лѣдвѣ дослужилемъ, а
уже мовитъ, болши тыждня третего дня мя
порываеъ и истрезе крѣлко. Я реклемъ: // «Та-
кия болѣзни ищеляетъ святая Варвара; прииди
къ еи мощемъ во второкъ и прослужи службу
Бжию в предѣль свѣтыя Варвары, и оздоро-
веежь» Послухалъ мене иеродияконъ Афонасий
пришелъ в понеделокъ вечеръ: в нашъ мнѣстръ,
вкусилъ вечера и назаутрее во второкъ, коли
его мѣла напасть и болѣзнь, прослужилъ службу
Бжию, целовавъ мощы свѣтыя Варвары, и отбѣг-
ла от него болѣзнь зараз, и здоровъ от того
часу ставъ, и благодарилъ свою ищелительницу
свѣтую Варвару чудотворную.

ЧУДО 9

211 3в. Иеромонахъ Иосифъ такожде болѣзнию зел-
ною болѣлъ, ча которую не могучи // лекарства
знати, утекъся з верою до свѣтыя Варвары
мощей, и з руки еи святой гды воды напился,
яд своей болѣзни зараз вес выблевалъ и от того
часу досконале сталъ здоровъ, благодарячи свѣтую
Варвару.

ЧУДО 10

212 Монахъ Гаврилъ великую хоробу трясови-
чную и огнѣвичную терпѣлъ, а гды не могль еи
улечити, радили ему братия, иже бы з вѣрою
з руки святой Варвары воды напился, и непивне^с
такъ бы могъ оздоровети, але онъ маловѣренъ
не слухалъ доброу ради и не хотѣлъ не веречи,
абы такъ улечился. И такъ борзѣи еще его тоя ж
болѣзнь трапила, ажъ я его довѣдавшись, пост-
рофовалъ // и казалъ, абы вѣру мѣла ко святой
Варвары невонтпивую^д, а потомъ и млтвою

смирившись за маловѣрие, напился воды з
руки святой Варвары вмѣсто пѣвного лѣкарст-
ва. А гды онъ меня послухавши, з вѣрою на-
пился з руки святой Варвары, зараз от того
часу оздоровелъ и дяковавалъ мнѣ, святой Варварѣ.

ЧУДО 11

Младенецъ единъ лѣтъ осмнатцети¹ albo больше
попалъ былъ в хоробу новомѣсечную и покилко
мѣсцемъ на новѣмѣсца отходилъ от разуму, и мо-
вилъ и учинилъ лѣдащо не знаючи шо дѣялъ; имя
ему Еустафий. Панъ его, и жалуючи, барзо-и
фрасовался и, не знаючи якъ бы тую его хоробу
новомѣсечную улечити, // къ святой Варвары^{д-и} 212
и за потронку еи себѣ здавна маючи, оброкъ 3в.
учинилъ къ святой Варвары, еи помочи святой
своего слугу Еустафия поручаючи и молячи,
абы исцелила, к мощемъ еи свѣтымъ обичаючи
его отслати. И за тымъ оброкомъ молитвами
святой Варвары зараз отступила от Еуста-
фия слуги его тая новомѣсечная тяжкая хоро-
ба, и здоровымъ от того часу сталъ. Тое чудов-
ное ищеление самъ панъ того Еустафия, пре-
честныи отиць игуменъ кирилскый, мнѣ повѣдалъ
и привозилъ его къ мощемъ святой, дякуючи за
исцеление.

ЧУДО 12

За немалое чудо и моя видения почитаю // а 213
тѣя. Звичаи естъ давныи у монстре ишемъ Ми-
хаиловскомъ, иже бываеъ в предѣле при мо-
щахъ святой Варвары кождого тыждня во второкъ
служба Бжия и молебѣнъ святой Варвары. Една-
го тѣды часу року 1660 в постъ великый, же
долгое бываеъ^к набожественство абы братии
не тяжко было много спевания и читания, ка-
залень⁴ былъ оставити, в постъ великый толко,
второкъ молебѣнъ пѣти у святой Варвары, и скоро
тое учинилемъ^н, гды мало уснулемъ, здоло ми
ся, ако бы в церкви пришлоемъ к мощемъ свѣтыя
Варвары и обачю еи в труне седячую не зовсемъ
право и поклонившись, з великимъ страхомъ
реклемъ: «Ляцъ, святая Варвара, // не горазъ 213
такъ сидети». Святая легла зараз, криво ногу и 3в.

¹осне ²правлено ³цркви ⁴виправлено з под ⁵Феодо-
ровны (?) ⁶учинокъ ⁷крилошан ⁸зайве ⁹пропущено
слово приносити (?) ¹⁰зайве ¹¹напевне ¹²невонтпивую
¹³осмнатцети ¹⁴правлено ¹⁵слово пропущено прибѣг-
нувши (?) ¹⁶правлено ¹⁷казалемъ ¹⁸учинилемъ

руку з труны вывисявши вонъ. Я з страхомъ прошу, абы легла просто; а свтая мнѣ мовит: «Не лягу просто, хйба ты поправиши». Я з боязнию мовлю: «Не смѣю тобѣ дотыкатися».

Знову⁴ мнѣ свтая мовит: «Конечне ты направщю криво». А гды я мало доткнулемся мощей зараз сами мощи право легли. А з жалостю еще во видении толковалем себѣ, їже я то учинилемъ криво, же молебенъ свтои во второкъ оставилем, ї до себѣ пришедши, повѣдалемъ братии видение и сказалемъ, абы во великий постъ во второкъ бывал у свтои Варвары молебенъ, поневаж сама не любит ї зо^о кривоз почитае^т // тое, же оставили есмо молебен. 214 ї такъ братия охоча почали молебенъ спѣвати. зв.

ЧУДО 13

Знову того ж року фрасовалемся подчасъ сеи междуособнои брани о скудости мнстря ї о небезпеченство здорова, а гды уснулен, здадемся быти у мощей свтыя Варвары і вижу свтую всю лежачую во оливи — полно труно. И речет мне свтая, взявши мене за руку: «Не фрасуися, а я з вами естенъ». А я себѣ толковален, їже в писме свтом през оливу значитися млрдя; оливы теды полность, в которой свтую Варвару лежачую виделен, есть млсть свтои к нам, ї же полно всего еи млтвами будет, ї не оскудѣет до конца // свтая обител 214 и безпечно будет, яко же млтвами свтыи зв. Михаило и свтыя Варвары до сего часу пребыла цела ї неоскудно свтая обител, о чом благодаримъ свтую.

ЧУДО 14

Року 1668 августа въ 24 дня, Григорій слесар робил работу одному служалому, который служалыи не зуполного разуму будучи пришол к Григорию ї хотѣл без платы свою взят работу ї, добывши шпады, мало Григория не сколол. Григория с того переполоху напала великая бользнь, так, же до себѣ приитти не могъ, аж по килко днях хори учинил оброкъ свтои Варвары, с котрой руки свтои скоро з вѣрою напилса воды, зараз оздоровил // ї самъ мнѣ тое чудовное исцеление свое от свтои Варвары оповѣдалъ, благодарячи свтую великомученицу. 215

Иоанъ Колцедан того ж часу хори барзо, за порадою знающих чудовънии также свтыя⁴ Варвары исцеления, скоро з руки свтыи воды напилсе, зараз оздоровил ї мнѣ тое оказал.

ЧУДО 16

Иванъ Алеѣвевъ Мещеринов, голова стрелецкии, сказал мнѣ, їже,— мовит,— коли колвекъ альбо фрасунокъ ї туто на мене великое будет, албо акая колвекъ потреба великая,— всегда прииду к мощемъ свтыя Варвары, ї скоро прослезившися свтои мученицы помолюся, // зараз помоч значную от неи ї досит учиньне въ моеи потребѣ принимаю; для того,— мовит,— ї моим стрелцомъ, кгда котрии захорѣет, по певное лекарство до свтои Варвары їти приказую, все ншии лекарства покинувши; ї они, меня послухавши, скорое исцеление от мощей свтыя Варвары примуют. 215 зв.

ЧУДО 17

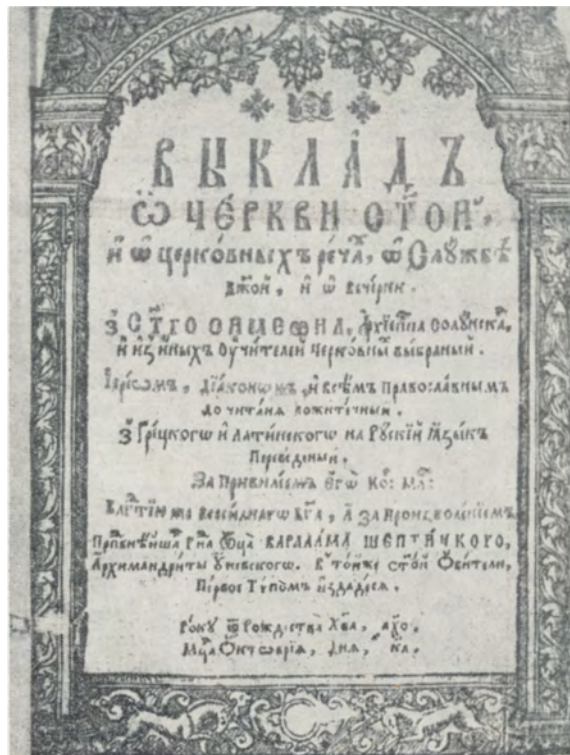
Афонасии Алеѣвич Ушаков ехал водою с Чернѣгова стрелцами, а гды до Остра приближался, напали на них неприятеле болше низъ их было, ї почали на их стреляти мощно, ї самому Афонасию тамъ пострѣл — любо не барзо жаразливый достался, аж почал былъ о себѣ вонтьпити. Во которомъ разе еден стрелець речет Афонасия: // «Объщался при свтом Михаиле свтои великомученицы Варвары ї молися, уфай, будем целы». Афонаси, 216 услышав, з радостью учинил обѣт свтои Варвары ї молитися о помоч просяча почал. Скоро тое учинил, зараз на березе явися їх людеи, и неприятели отихали, ї самъ Афонасии до своих с челна висѣл ї цел с своими чолновыми застал. А так цел чудовнѣ⁴ млтвами свтыя Варвары до Киива приехав, молебен при мощех свтыя Варвары закупил, дякуючи свтои Варвары, ї самъ мнѣ тую чудовную свою свтую Варвару оборону оповѣдалъ.

Многая ї иная чюда ї исцеления чюдотворное от мощей свтои Варвары дѣются, которыи не толко сия малая книжица // бы не зместила, написалем на ползу ї на поощрение вѣры къ свтои Варвары несуменной слышщимъ ї чтущим. 216 зв.

⁴вписано над рядком ^оза ⁴вписано над рядком ⁴правлено

ВЫКЛАДЪ Ѡ ЦЕРКВИ СТОИ

Репродукція твору Ф. Софоновича
(Унів, 1670)

УЧЕБНИКЪ ЛАКАВЫИ.

Всѣхъ Таинницъ и причинъ, Првозвѣщахъ
 Церковъ Мѣста наша, Чкоуеи Церковни,
 Роны Губныи, и Чтѣннѣ спорадични: добре на
 Сыишъ свои предаде: але на Пожитокъ на Духовныи
 и на Воспоминаніе Бжнхъ Докрѣдѣствъ; которыи род
 мыша мѣн, абымо Духовнаа вѣселіан, и Подкоуае
 гдѣ бѣ чинилан: сами чѣжъ и хонѣши ми, и чѣпаѣн
 шими до Матвѣа отабали; а на Матвѣа не шѣмныи
 тахъ, але шѣтѣи Таинницъ, котораа а вѣ чѣкѣ стѣи и
 вѣрадегъ ромышалаи. а ижъ не вѣемъ Таинницъ Нѣвѣжнѣтѣ
 Чкоуеи ебѣтѣ домы: прѣго выкала шѣ Сажѣе Бжн,
 еде на нѣбашнѣ ебѣтѣ Таинницъ, и шѣ вѣрѣи, тушѣ нѣла
 выдати прѣтараисмеа; и чѣжъ учебникѣ лакавыи на
 пожитокъ Духовныи предадегемъ. Таи закъ лакаве и чѣпѣ
 пѣмѣвшн, на къ вѣ Моантѣа свои, не прѣгомнѣи.

Тѣхъ стѣхъ Оуѣнѣи Церковныхъ Имѣнъ, зѣ которыхъ
 снъ выкалѣа въ краишѣ.

- Стѣи Оумѣш Митрополѣ Солднскѣи С: Іуа Златѣи:
- Стѣи Германѣа, Патрѣарха Чѣгоро: С: Іоа Дамаскинѣа
- Стѣи Инажъ Кавалнѣа: Стѣи Амврѣиѣи.

О Чѣкѣи

О ЧЕРКВѢ СТОИ,
ШО ЗНАУНТЬ ЧЕРКОВЪ.

ЧЕРКОВЪ ЕСТЬ ДОМЪ БЖН, Мѣсто стѣи, Домъ
 Моантѣа зѣромажнѣи Нарѣдѣ, нѣо зѣмной, мѣшѣ пѣ
 стѣи Бжн; котораа а нѣо зѣ матѣи аныи чѣтѣ
 ебѣтѣ зѣбжнѣа: единакъ лаки Бжн и Таинницъ пона
 шѣ Архѣрѣа лаковѣа Матвѣами поѣдѣста, вѣи рѣ
 стѣи помадегѣа. Едны Части свои маи гѣ тѣмъ
 прѣгои вѣходѣми, дѣдѣи заѣ и прѣотѣмъ анѣмъ.
 Дѣантѣа Чѣго: а стѣа на дѣо: на вѣдѣннѣи вѣходѣ
 то ебѣтѣ Олтара, и зѣвѣдѣннѣи, тѣбѣтѣ гѣмѣи Чѣковѣ,
 гдѣ аи прѣотѣи отабалѣа. Вѣдадегѣа тогѣ тѣмъ свои
 дѣоакогѣи родѣи ала, Чѣковѣа значнѣа.

Прѣгои, прѣтѣи Тѣри Таинницъ, же ебѣтѣ непѣтѣжѣи
 и не докъ дома, шо значнѣа Олтара закѣрѣтѣи: а же тѣ
 ажѣ стѣа Тѣа, шѣ на къ понадема выбаѣтѣ, прѣтѣи
 копатѣи, и прѣ стѣи, тѣо: сама значнѣа Чѣковѣ
 кѣбѣмъ не закрѣтѣа, моуи ебѣтѣ аныа: не вѣдѣма
 ко ебѣтѣ шѣ сѣдѣа тѣа мѣа, тѣорннѣи, пѣмѣи ала мѣи

А А

11. 164

Имае ебѣтѣ. Почѣтѣи, Олтара закѣрѣтѣи значнѣа
 хѣбъ на тѣрѣ не докъ дѣмѣи Бжн, а Чѣковѣ анѣмѣи
 таиннѣи: ко тѣжѣ ебѣтѣ Мишканѣа хѣрѣемиа.
 Почѣтѣи, значнѣа Чѣковѣ на дѣо: родѣи ала ала,
 маюи а зѣ двѣхъ частѣи, зѣ ашѣи не чѣбѣа зѣоажнѣо
 го: гѣмѣи и чѣоикѣ Чѣкѣи на зѣкаѣтѣа: вѣи ебѣтѣ
 Чѣкѣи бѣа жѣа. Почѣтѣи, значнѣа Чѣковѣ
 вѣе свѣтѣа, Олтара значнѣа нѣо, а вѣа Чѣковѣ
 значнѣа зѣмнѣи, и на зѣмнѣи рѣчи. Дѣантѣа и
 на зѣи Чѣковѣ на тѣи частѣи, на прѣтѣорѣ, на самѣи
 Чѣковѣ, и на Олтара: которыи тѣма частѣи,
 значнѣа на нѣныи, нѣныи, и зѣмнѣи рѣчи. прѣтѣора зѣм
 ныи, рѣчи значнѣа: шнѣокогѣа Чѣкѣи, значнѣа нѣо;
 а Олтара значнѣа на нѣныи рѣчи: тѣо ебѣтѣ самѣи
 аныи Чѣкѣи, тѣи вѣдадегѣа родѣи ала стѣи дѣснѣи
 чнѣи, нѣныи аныа: мѣа ко вѣбѣмъ вѣ нѣѣ трѣоакѣи чн
 ны хѣлаатѣ бѣа, тѣакъ вѣ зѣмномъ нѣѣ, трѣоакѣи анѣ
 тогѣжѣ высадевалѣа, вѣ Чѣкѣи мѣван стѣи; вѣ Ол
 тарѣи сѣиннѣи, и дѣжнѣи, вѣ Чѣкѣи анѣ вѣтѣныи со
 вѣрѣшннѣи, вѣ прѣтѣорѣи покъдѣннѣи, которыхъ ебѣтѣ
 нѣмъ на нѣннѣи. тѣо на къ стѣи Оумѣшнѣа Солднѣакогѣи.

Шо значнѣа Зѣвѣа Оуѣ Олтара.
 прѣтѣи, але прѣтѣи нѣныи значнѣа: гдѣ

едѣ

сѣтѣ агѣаи, нѣо рѣи Бжн шѣоучѣвалѣа.
 Чѣмъ Чѣкѣи двѣри на зѣмнѣи тѣа.
 аи нѣи Чѣа сааи ХС, и Тѣри ебѣтѣ прѣтѣи тѣмъ вѣрѣи.
 Шо значнѣа, же Чѣкѣи двѣри на двѣи шѣдннѣи тѣа.
 значнѣа родѣи аныи, и родѣи аныи не вѣдѣннѣи рѣчи.
 вѣ анѣми: мѣа вѣ нѣѣ, тѣакъ вѣ Олтара не вѣдѣннѣи ебѣтѣ
 аныа: мѣа заѣ вѣпомнѣи, тѣакъ и вѣ Чѣкѣи вѣдѣннѣи ебѣтѣ.
 Чѣмъ на Чѣкѣи вѣтѣа чѣтѣрѣа вѣ аныи аныа.
 ко прѣз чѣтѣрѣхъ, сѣ: вѣаннѣи аныа, вѣ фондѣи на
 ебѣтѣ Чѣковѣ, и вѣе свѣтѣа нѣа на къ, вѣ анѣи Чѣковѣ
 сокѣала; ала тогѣжѣ на Чѣкѣи вѣрѣахъ на вѣаннѣи
 и бѣговѣи нѣи мааннѣа: же, шо агѣа зѣ нѣаи на шѣи
 стѣи бѣговѣи аныа, тѣеи стѣи вѣаннѣи аныа
 вѣтѣи, свѣтѣо вѣмъ шѣлаи.

Чѣмъ прѣтѣи Камннѣи.

ко мѣшѣ ебѣтѣ маи аныи аныа, тѣакъ тѣжѣ прѣ
 значнѣа хѣ, которыи на зѣкаѣтѣа Камнѣи, ебѣтѣ
 мѣтѣи Чѣкѣи, Камнѣи прѣдѣоаннѣи, иже хѣи нѣи
 Камнѣи Фѣтѣолаѣа стѣи аныи, которыи прѣ
 нѣтѣи нѣи вѣ прѣтѣи вѣаннѣи зѣ нѣи рѣдѣи, и
 на пона ебѣтѣ. тѣакъ тѣнѣи на къ снъ Камнѣи нѣоаго
 нѣа, не вѣдѣи, але по тѣоко жѣвѣтѣа вѣчнѣаго, Крѣи мѣван
 аныа Бжнѣи, на падегѣа.

А А

Чѣмъ

Слѣдѣтъ аѳла мѣти мамѣ и бгомъ разорнаѣ, а на бх оудѣ
 соаныи до нѣла чинниа; чрковъ ковѣмъ глаи знаиѣ кео.
 Чѣмъ дѣнѣмъ, тоиѣ хѣ, з дванацати мамѣ
 при олтарѣ мамѣтъ.
 Яже олтарѣ сѣтъ мамѣтъ хѣвѣ, дла тогш хѣ на
 мамѣтъ мѣтъ сѣдѣи мамѣтъ, а прѣнѣмѣ дванацати
 аѳлашѣ, коиѣ такъ глаи хѣ шѣщала: ажѣ бы шѣдшии по
 мѣтъ, в пакѣ кѣтѣ, егда сѣдѣтъ снѣ члѣкѣи на прѣгѣтъ
 славы своѣа, сѣдѣтъ и бы на дванацати прѣтолауѣ
 сѣдѣщи. дла того зѣ мѣтъ сѣдѣи хѣ сѣдѣшии мамѣтъ
 на олтарѣмъ, абы ми на еѳрахиногш сѣдѣи вѣрачѣи,
 себе разсѣдѣлаи, и сѣ еѳрахи прѣтоповлаи, до бскѣи
 таамнищѣ, памѣтанчѣи на слова аѳла мѣлачогш: яже
 аѳе мѣтъ хѣ бѣтъ снѣ, нан нѣтъ члѣкѣи гдѣи недочѣи нѣ,
 сѣдѣтъ сѣтъ мѣтъ и шѣтъ, нѣ разсѣдѣла тѣла гдѣа. и
 спѣвъ: аѳе быхѣ себе разсѣлаи, нѣ быхѣ шѣдѣшии кыи.

Сф: я.
 Ма: в.
 Ко: ал.
 Тамнѣ.

ЩО ОДЕЖА ВЪ СЦѢННИЧЕСКОИ

Що значѣтъ сѣтъ хѣ сѣнничѣскѣи ѣ дѣконѣи.
 Значѣтъ сѣтъ хѣ сѣнничѣскѣи ѣ дѣконѣи ѣ
 вѣмѣ в прѣмѣ аѳлашѣ на мѣлашѣ, а в бѣмѣ шѣ
 кѣи шѣдѣшии аѳлашѣ мѣлашѣ, мѣтъ и на гѣбѣ хѣ.
 сѣлашѣ сѣнничѣскѣи дла тогш, абы бѣмѣи, прѣмѣтъ.

Мамѣ: в.
 Чѣмъ.

Чѣмъи ѣ вѣлашѣи зѣмѣи Іерѣи, и дѣконѣи быи. ѣ
 толаѣ и шѣтѣи сѣнничѣскѣи на мѣлашѣ, и радѣтъ и прѣдѣтъ,
 ажѣ вѣлашѣи сѣнничѣскѣи мѣлашѣ: ко сѣдѣтъ аѳла
 моа ѣ гдѣ, шѣлѣтъ ко ма вѣмѣи сѣнничѣскѣи, и прѣ.

Що значѣтъ Оѳарѣ?
 Значѣтъ Крѣла аѳлашѣ, и дла тогш на Оѳарѣхѣ быиши
 кѣи Оѳарѣ слова три: сѣтъ, сѣ сѣтъ; ажѣ бы дѣконѣи,
 ажѣ омыи аѳлашѣ сѣнничѣскѣи, сѣтъ сѣлаи ѣ Іерѣи, сѣтъ, сѣ.
 сѣтъ. а ажѣ хѣрѣбѣии тѣ, сѣдѣии крѣлаи закнѣлаи
 аѳлашѣ, нѣмогѣи вѣрѣти на славу бжѣи, тѣтъ дѣконѣи
 егда прѣтоповлаѣтъ до прѣмѣи тѣла, на кѣшѣлашѣ крѣлаѣ
 Оѳарѣ чиниѣтъ, и сѣ прѣдѣи зѣдѣ шѣлодѣтъ на шѣтъ
 шѣлашѣи, вѣрачѣии кѣшѣлаи хѣрѣбѣиа шѣтъ крѣлашѣ.

Що значѣтъ сѣтъ сѣнничѣскѣи?
 Значѣтъ зѣла зѣтѣлѣи на Іерѣи, по сѣнничѣскѣи аѳлашѣ
 аѳлашѣ. тоаго. ѣо и глаи сѣтъ аѳлашѣ Іерѣи вѣрачѣи, кѣдѣ
 вѣлашѣи на себе сѣнничѣскѣи, мѣлашѣ: багъ кѣмѣ вѣтъ
 и зѣлаи кѣгѣтъ своѣи на Іерѣи своѣи. и шѣтѣи сѣнничѣскѣи
 сѣнничѣскѣи зѣлаи до кѣшѣи чѣрѣиои шѣлашѣи.

Що значѣтъ сѣтъ сѣнничѣскѣи?
 Знаѣтъ сѣтъ сѣнничѣскѣи хѣи, кѣторѣи на мѣтъ сѣтъ дла
 шѣго сѣнничѣскѣи подѣлашѣ: ео мѣтъ шѣлодѣтъ дла тогш,
 абы до рѣбѣи нѣтъ сѣнничѣскѣи нѣ зѣлаи, и шѣлодѣи.

Бѣ Шѣ

Шѣи кыи. яже вѣрѣшѣлашѣ вѣщѣ послѣжити нѣмѣ шѣ
 шѣтъ, вѣдѣлъѣи на мѣлашѣ: прѣлошѣтъ, и послѣ
 шѣтъ, и мѣнѣтъ послѣжити нѣмѣ. до того по мѣтъ сѣтъ
 знаѣтъ глаи, ажѣ Іерѣи шѣлодѣтъ вѣрачѣи. Баго
 глаи бѣ прѣлошѣи ма сѣиои вѣвшѣи.

Лѣ: в.
 Чѣ: ма.
 Ма: вѣ.

Що значѣтъ сѣтъ сѣнничѣскѣи Полѣи?
 Значѣтъ хѣо зѣнѣтъ шѣ на мѣтъ сѣтъ, и моцѣ на
 зѣлашѣ дѣлашѣ, кѣторѣи вѣрѣщѣи моцѣ шѣмѣла;
 и глаи сѣтъ подѣлашѣ гѣрѣи, а прѣмѣдѣтъ сѣ сѣ
 глаи до вѣдѣи, гдѣ сѣтъ нѣмѣолашѣи глаи члѣкѣи: ѣо вѣ
 рачѣи гдѣ сѣ прѣлошѣи, мѣлашѣ: прѣлошѣи
 оѳлашѣ твоѣи по вѣдѣи твоѣи глаи.

Що значѣтъ Нарѣнищѣ?
 Знаѣтъ сѣтъ чиниѣ бжѣиоу вѣ сѣрачѣи тогш: ажѣ хѣ
 чѣиои рѣкѣи шѣрѣи тѣлаи и крѣи своѣи сѣмѣ прѣнѣи;
 и кѣторѣи чѣжѣ хочѣ прѣ нарѣнищѣи значѣи: вѣдѣи
 и оѳѣи хѣи, кѣторѣи вѣдѣшѣи вѣдѣи, и прѣдѣи.

Що значѣтъ Рѣсѣ?
 Значѣтъ вѣлѣи зѣмѣи гдѣи дѣлашѣи Іерѣи сѣлашѣ
 аѳлашѣ, значѣтъ и мѣтъ омыи, аѳлашѣ хлѣмѣи, ко
 тогш на мѣлашѣи жѣи хѣ одѣлаи: дла тогш и
 на мѣтъ глаи мѣтъ рѣсѣ сѣтъ рѣкѣи вѣи мѣлашѣ. и крѣ
 сѣи мѣлашѣи сѣтъ, ажѣ сѣтъ знаѣтъ сѣ сѣи, и кѣгѣ

Хѣа, ко гѣрѣи вѣи прѣдѣи дѣлашѣи бжѣи на зѣнѣи
 гѣрѣи нѣмѣолашѣи вѣкѣи, а мѣлашѣи на шѣго дѣла
 вола шѣнѣи прѣдѣи ко мѣлашѣи дѣлашѣи, и радѣтъ
 шѣлашѣ; ѣо вѣрачѣи глаи на вѣлашѣи сѣи молашѣ
 глаи: Іерѣи твоѣи шѣлодѣтъ вѣ прѣдѣи, и прѣ: прѣдѣи
 ко на прѣдѣи прѣ кѣгѣ вѣкѣи прѣдѣи шѣлашѣи.

Що значѣтъ сѣтъ сѣнничѣскѣи Омоѳѣ?
 Тѣмѣ сѣнничѣскѣи зѣ прѣдѣи зѣдѣ подѣлашѣи шѣгнѣи
 шѣ одѣлашѣи, значѣи слова бжѣи шѣлошѣи: жѣ
 нѣи на мѣлашѣи прѣдѣи, дла мѣлашѣи хѣ, и мѣлашѣи зѣ
 вѣдѣи оѳѣи на глаи вѣлашѣи, кѣ сѣтъ прѣнѣи, кѣторѣи
 сѣмѣ аѳлашѣи зѣлашѣи мѣлашѣи на мѣлашѣи вѣлашѣи.
 ѣо вѣ вѣрачѣи и глаи прѣкѣлаи шѣлошѣи глаи: зѣ
 вѣдѣи шѣлашѣи на глаи вѣлашѣи, кѣ сѣтъ прѣнѣи, и прѣ.

Що значѣтъ Мѣтъ сѣнничѣскѣи?
 Значѣтъ тѣмѣи вѣнѣи хѣа. аѳлашѣ сѣдѣи ко
 тогш глаи на глаи хѣ гѣи. зѣ мѣлашѣи сѣи сѣнничѣскѣи
 аѳлашѣи прѣ шѣлашѣи Тѣмѣи хѣи, шѣнѣи хѣа, ко
 тогш глаи оѳѣи на мѣлашѣи.

Що значѣтъ Нѣтѣи сѣнничѣскѣи?
 Аѳлашѣи зѣ прѣдѣи нѣтъ тѣмѣи прѣдѣи: шѣ
 кѣторѣи глаи сѣнничѣскѣи мѣлашѣи: вѣлашѣи глаи рѣкѣи
 ѣ чѣла сѣтъ нѣтѣи глаи жѣмѣи. аѳлашѣи шѣлашѣи.

Бѣ Шѣ

бы тѣмъ мовна ирин; поневаж и затого, которого при поминан, ты хе ѳумирае, и ебожъ помладн приимоти дѣржавъ, а з твоими стѣлами зидочи .

На которой стороне игнаца чистим стѣхъ клети ?
Мз. на правнн, ко что стѣмъ ебѣ вланиа павлаа ебѣниа, владѣ шьбухъ словъ ебуаки ; и погалнича оца ш дѣтѣмъ себе .

По вынѣтамъ чѣстока, нашо заразъ казѣно ?
Дла ебѣвѣдѣна принѣта дѣа сѣгого, кѣ дѣнѣтвобанн вѣ ириложнихъ дарахъ, яко и дѣтѣва каднамаа оуказѣетъ .

На шо зѣтѣдѣ погвалѣнѣ На дѣкогѣ ?
Ижѣ дѣкогѣ, чагомѣ гроуѣ хѣд, чагомѣ мѣамъ вышѣва жѣитъ, дла того мовнѣши ш сѣтѣхъ на хѣбѣомъ на дѣа когѣ, зпѣовъ погвалѣнѣ зѣтѣдѣ, ижѣ бы налѣжачимъ вѣ мѣлахъ . ебѣ и до того зѣтѣдѣ вынѣдѣна ; абы чѣтѣки ш покрѣнѣа немошѣамѣа .

Шо значатѣ вѣдѣвшини ?
Первыи Памѣнницѣ, которонъ тѣло хѣо шѣвѣнѣо было ;
Другѣи значитѣ обдарѣ, которомнъ былъ на главѣ ;
Третѣи манкоашинъ, которомнъ дѣа алы кодѣхъ надыбѣа, приначае камень, которомнъ Гроу хѣа былъ приѣамъ, и запѣчатѣанъ .

Шо значитѣ, жи покрѣвшинъ стѣла кадитѣ ?
Кадѣло тѣтѣ значитѣ мурѣ, которои хѣтѣ при по грѣтѣ приимѣно, до того дѣа знаучи чѣнѣство хѣо, оги бѣтѣво, а кобѣнѣ дѣма и багоуѣанѣ, дѣнѣство дѣа сѣ

О СЛЪЖЕ

О СЛЪЖЕТЪ БЖОН .

Бѣанѣа годѣна ма едѣно прѣолоѣ, едѣного апа, дѣтѣ салжѣтѣ дѣин шправѣовати .

Младнон мѣтрон ѣгодѣнѣта : дла едѣна тѣамѣо на едѣно прѣолоѣ, абыма едѣного дла шѣтѣра ш правѣна . Прѣтѣна того тѣла, же хѣ разѣа едѣно шѣтѣра за наѣа себе при иѣа на кѣртѣ, разѣа погвалѣа, разѣа ѳумираѣ едѣнѣа .

Шо значитѣ тамъ иринъ ш жѣртѣовѣнка прихѣдѣнѣа приѣа прѣтѣола ?

Поневажѣ салжѣа бѣлаа, таамѣнницѣ хѣа принѣта наѣинъ ебѣтѣа, мѣшкѣанѣ, и оуѣтѣн, и ипѣишъ вырѣжѣатъ : тѣо ш жѣртѣовѣнка до олѣара принѣтѣ ебѣнѣнка, важажѣатъ хѣо на ѣнъ ебѣтѣа принѣтѣа ; дла того заразѣа ебѣнѣнкѣа и при прѣолоѣ ; агѣтѣкошъ чѣтѣатъ иѣѣнѣа чѣнѣ : салаа бѣа вы нѣхѣа ебѣдѣ, и на зѣманъ мѣра ; которѣмъ агѣганъ ебѣваанъ . Гдѣ хѣ на ѣнъ ебѣтѣа пришѣола . тѣо жѣ и оуѣтѣла прѣдѣна чѣтѣа, гдѣ з чѣнѣхѣа краѣтѣа вѣхѣдѣнъ сѣа на алѣжѣнѣа ѳу ебѣнѣтѣа , прѣ зачатѣамѣа салжѣамъ бѣнѣи .

Чѣмъ прѣ зачатѣамѣа салжѣамъ бѣнѣи оуѣнѣнкѣа ебуаи чѣлѣтѣа . а дѣкогѣ прѣтѣола ?

ко ебѣнѣнкѣа хѣа выражѣатъ, и чѣлѣдѣтѣ тѣмъ ебуаи, яко самого хѣа, кг дѣжѣа и тѣо хѣа на вырѣжѣатъ , а дѣкогѣ яко

вѣ

мѣнѣши

мѣнѣши, чѣлѣдѣтѣ ашѣхъ мѣнѣшѣнъ , маѣштѣа хѣд .

Шо то, же дѣкогѣ до оуѣнѣнкѣа мовнѣа : бѣанѣа ебѣа сотворѣнѣи гѣанѣи ?

Оповѣдѣтѣ чѣа готѣкорѣнѣи шѣои, шо хѣа повѣлѣа . Ои ебѣтворѣнѣтѣ ко моѣ копоминѣнѣтѣа ; ебукадѣтѣ тѣдѣа чѣрѣа ебѣтворѣнѣи, тѣло и крѣова хѣд, при салжѣо бѣнѣи . и ии хѣа хотѣли жѣртѣвѣтѣтѣа за наѣа принѣтѣи, мовнѣа : бжи творѣиши, готѣкорѣи ебѣо ; тѣо и дѣкогѣ мовнѣтѣ, якобѣа жѣисѣа до бѣи те мѣхъ иѣдѣа, ебѣо ебѣнѣностѣи, до прино шѣнѣа жѣртѣва приѣтѣповѣамѣа ирѣнѣнкѣа . и тѣо творѣла, шо и хѣа самѣа ебѣтворѣла .

Чѣмъ оуѣнѣнкѣа при початѣамѣа мѣнѣшнѣхѣа чѣрѣмонѣи, мовнѣтѣ : вѣлѣвѣнѣ бѣа наша ; а на початѣамѣа салжѣамъ бѣнѣи, аѣ тѣа перѣоны бѣошѣи выражѣатѣа, мовнѣтѣа : багошѣовѣнѣно чѣрѣтѣво оуѣа, и оуѣа, и оуѣо гѣо дѣа .

Жѣ наиправѣнѣи амѣа приѣ хѣо вѣлощѣнѣи погвалѣи оуѣа, и оуѣа, и оуѣо дѣа, ижѣ ебѣтѣа ебѣа едѣнѣа . тѣишъ тѣамъ оуѣоамъ : ижѣ ебѣнѣнѣамъ тѣишъ оуѣонъ, таамѣнницѣ ебѣнѣа ишѣго шправѣамѣа ебѣтѣ, кѣтѣорѣмъ таамѣнницѣ, салжѣа бѣлаа выражѣатѣа .

Шо значитѣ Антифѣоны на початѣамѣа салжѣамъ бѣнѣи ?
Антифѣоны надыбѣанѣтѣа иѣѣнѣи шповѣдѣмѣишъ ; же шо едѣнъ хорѣ ебѣваитѣа, тѣо жѣ и дѣбѣтѣи, и якобѣа едѣнъ ашѣго мѣ шповѣдѣамъ, ижѣ ебѣлѣошѣа принѣтѣа, и таамѣнницѣ ш правѣнѣка, ижѣи того дѣа шправѣнѣа ; и выѣанъ зѣамѣо .

кто

Кто тѣи Антифѣоны ебѣмѣшѣола ?

ѳо гѣи повѣдѣа, и мѣнѣши, ижѣ ебѣошѣеѣа игнаѣтѣи ва нашоа антифѣоны . же тѣамъ ипѣишъ тѣоакѣи чѣнѣи нѣнѣхъ енаѣ, бѣнѣи салаѣ шпѣваанъ, таашѣлаа : дла того и тѣоамъ антифѣоны, в которѣмъ ебѣтѣа итѣнѣи зѣамѣола шповѣдѣмѣишъ вѣлощѣнѣи оуѣа бѣнѣа ; и дла того ирѣвѣнѣи ебѣнѣамѣи наѣамѣа тѣишъ которѣа наа оуѣнѣтѣлаа поводѣла, мовнѣа чѣи мѣтѣваамѣи бѣа оуѣа сѣнѣи на . Погѣо шпѣла ишѣго шправѣнѣа хѣа хѣланѣа ; сѣнѣи наѣа оуѣа бѣнѣи . и прѣо :

Чѣмъ дѣкогѣа клѣаа разѣа повѣрѣатѣа тѣи ебѣтѣамѣи .

Пани и пакѣи мироуѣа гѣау помѣнѣваа ?

Не дла того абымо зѣдѣнѣи амѣамѣи мѣра мѣанъ, же жѣи оуѣонъ, дла жебѣамѣо мѣганъ ебѣнѣи ебѣтѣа ѳушѣпоканъ ; и тѣамъ зѣанѣошѣа, зѣтѣамъ мовнѣи пошѣошѣа ебѣнѣи манѣна ; ко мѣганъ потѣрѣованѣи, аки зѣ бѣомъ зѣгодѣанѣа, тѣо ебѣтѣа непошѣошѣа : тогѣа дѣа ѳушѣпоканѣи ебѣнѣи мѣганъ, кг дѣа ни ш якошъ зѣмѣнонъ ичи не ебѣдѣшѣа мѣганѣи, дла тѣоакѣо ѳуважѣати шправѣнѣнѣа таамѣнницѣ .

Чѣмъ тѣрѣла и шѣтѣла иѣѣнѣа на бѣнѣнѣа чѣтѣтѣваа ?

ко мѣжѣи тѣртѣи, и шѣтѣонъ годѣнонъ, салжѣа бѣлаа бѣнѣи повинѣна . ижѣ и хѣа тѣртѣи годѣны оуѣдѣнѣна на кѣртѣа, а шѣтѣонъ расѣлѣтѣа ебѣлаа : а чѣтѣамѣа тѣамъ иѣѣнѣи шправѣнѣатѣа хѣамъ сѣтѣнѣи шѣвѣдѣнѣи и расѣлѣтѣи .

Шо значѣа бѣхѣа зѣо : ебуаи мѣнѣшѣа надыбѣнѣнѣа ?

вѣ

кѣдѣо

Оказавши тѣмъ, же что и непокалани до спавоваа непокаланихъ таиница бжнхъ приидити, и жъ погрѣса до нхъ приидити имъ можетъ най не гнѣ члбѣкѣ. чтожъ значитъ и Иерѣи кгда рѣки умывають, предъ зачатѣмъ прокомиди.

Що значитъ Принѣсѣ, Гдм стѣи дѣи приносѣтѣ. значитъ второе хво славыи приидѣтѣ, дла тогш н омо рѣ стѣи гласкии неидѣт. накогого крѣтѣ едѣт, оми вываж. ичи, же при принѣти хвом етѣро. мѣнѣа знаменѣ хво крѣтѣ стѣи. Гинидѣ тѣж неидѣт, когорѣи стѣи дѣи ииѣи крѣлами называѣт, що значитъ серафимов школо ба етѣо чнхъ, и проглатъ в гонѣ чѣ вѣ стѣи стѣи тѣ чѣрѣ, яко дѣи мѣ, и вѣтѣм не шо нишого. токо чѣрѣла бжого, мовачи да помажутъ гдѣ бжѣ въ чѣрѣтѣи ево; а не проглатъ дѣрѣвѣа до нишого чогш, же си хво значитъ второе приидѣтѣ, вкогого нишого неидѣтъ дѣи стѣи вѣрѣмѣмъ, токо чѣрѣго неносѣ, вѣдѣдѣтѣ глас стѣи гдѣа: Приидѣтѣ багвѣи стѣи оца мнѣа нагѣдѣтѣи стѣи гдѣа, и про: Повторѣ, значитъ гдѣ тѣмъ вѣтомъ хвѣдѣ и хво при стѣ вѣ стѣи мѣ. на стѣрѣ вѣомѣи, и жѣ тѣи хс, когорѣи на стѣрѣ приидѣши рѣни и смѣртѣ дла намѣ под мѣла: зновѣ приидѣтѣ такъ же на едѣа з гѣнами, шкѣдѣмѣи нхъ не вѣрѣмѣи, на забѣгѣи же и вѣчѣносѣ.

Слѣшнѣа мнѣ рѣчѣ ест, почѣа приносѣтѣ пѣдѣти на колѣна!

Слѣшнѣа

Слѣшнѣа, пѣдѣти чѣтѣ на колѣна, и кланатиѣ дѣти дла мнѣ гѣа стѣи стѣи чнхъ, яко еи проглатѣ, аки и нхѣ пригѣи шѣрѣи, когорѣи стѣи шѣрѣовачи хотѣтѣ, тѣмъ же вѣпомѣмѣа, аки и нхѣ помажѣа гдѣ бжѣ въ чѣрѣтѣи евои: чѣрѣи дла пошановаѣа дѣров, когорѣи приносѣтѣа хвѣтѣи ко вѣтѣ ечи не едѣт доко малѣ пошнѣи, едѣнак, же едѣ гѣ бжѣ шѣдѣчи, и мѣи аки на шѣрѣкѣи рѣспѣрѣмѣи, аки етѣи гдѣа тѣрѣо, и крѣви хвѣи, дла когорѣи пошнѣа чѣиѣа приносѣтѣ гдѣ, и едѣ гѣ аки гдѣа, то едѣтѣ вѣдѣрѣнѣко, с вѣдѣдѣтѣ стѣи гдѣи гдѣа. тѣла и крѣви хвѣи; еван тѣдѣи шѣдѣмѣа оѣрѣдѣи хвѣи, и стѣи гдѣа, и нѣмѣа кланатиѣ, анко не едѣ гѣ гдѣи жѣвѣи шѣдѣи, аки едѣ гѣ нхѣ вѣдѣрѣнѣко, яко же не едѣтѣи дѣрѣмѣа кланатиѣа мѣмѣа, когорѣи едѣ гѣ вѣдѣрѣнѣко, тѣла и крѣви хвѣи; и дла тогш приносѣтѣ гдѣ, аки тоѣ доконѣло етѣлоѣа в нхѣ пошнѣи тѣла и крѣви хвѣи; имѣа на прикѣдѣ: кгда кѣуо мѣт приидѣи на вѣшѣнѣтѣво, и едѣтѣ на тоѣ не дѣаи, анко ечи не едѣт пошнѣи на вѣшѣнѣи; едѣнак, же и жѣи мѣи шнѣа нѣхѣ ро ниши мѣтѣ еи гѣ, и жѣ имѣа гдѣи стѣи стѣи едѣтѣи шѣдѣи пошановаѣа, и поклоитѣ: такъ же и чѣрѣ шѣрѣомѣ, анко едѣи не едѣтѣ короноѣа, имѣа чѣрѣ чѣтѣа выражѣмѣ; тоѣмъ розѣмѣи нѣ шѣ дѣрѣхѣа, вѣ томѣ приносѣтѣ на пошнѣи и непоглатѣхѣа, же намѣ чѣтѣа поклономѣа выражѣмѣа,

Гѣ

имѣа

имѣа чѣмъ когорѣи шѣрѣнѣи молѣтѣи рѣспѣрѣмѣи на тѣло и крѣва хвѣ.

Чѣмъ по приносѣтѣ, дѣи дѣромѣа аки ко вѣдѣхѣомѣ приносѣтѣ!

И жѣ хс, анко вѣпоглатѣа, не вѣрѣмѣ едѣнакѣ напо чѣтѣи вѣмѣа пошнѣамѣи, то стѣи стѣи стѣи. сѣ заѣа гѣмѣа, дѣгѣа тѣи приидѣтѣ: и жѣ покрѣмѣмѣа дѣи по приносѣтѣ дѣромѣа аки ко вѣдѣхѣомѣ, когорѣи вѣдѣначѣ гдѣа мѣтѣ шнѣа, и тѣмѣи ко вѣдѣхѣа, в когорѣи хс предѣиши едѣтѣ на мѣи; дла тогш тѣв некрѣмѣало: и ко вѣдѣхѣомѣ называѣтѣа, дла ко вѣдѣхѣа тогдѣи тѣи стѣи гдѣи шѣрѣнѣи.

Чѣмъ по приносѣтѣ чѣрѣи гдѣа затѣрѣнѣтѣ!

И жѣ таиница бжнѣи не вѣрѣмѣ вѣдѣтѣи приидѣтѣ, токо едѣмѣа стѣи стѣи стѣи: ко гдѣи еи вѣтѣ вѣдѣан не еван еи таиница. до тогш, имѣа на нѣтѣ мѣи аггѣлаи едѣтѣа рѣдѣкѣа: вѣшиши аки едѣмѣ чнѣи, едѣа жѣдѣногѣа рѣдѣкѣа, сѣтѣлогѣи бжкон вѣжнѣанѣ: дѣрѣи рѣдѣ першнѣхъ; шѣгѣтѣи приидѣмѣхъ; имѣа вѣчѣтѣи стѣи дѣснѣи. такъ же вѣчѣи бжон дѣтѣла: стѣи гдѣа аки вѣмѣ едѣа жѣдѣногѣа рѣдѣкѣа, до таиница бжнѣхъ приидѣтѣ, стѣи стѣи стѣи, а анко при стѣи стѣи до вѣчѣтѣи стѣи стѣи стѣи таинѣи приидѣтѣ.

Чѣмъ стѣи стѣи мнѣа лѣтѣа стѣи стѣи!

Аки

аки вѣ стѣи стѣи стѣи стѣи, и догѣтѣи погѣтѣоѣа

Чѣмъ то дѣкоѣ погрѣвѣтѣ, гдѣ мѣи дѣрѣи, дѣрѣи, и про: вѣтѣи стѣи стѣи бжого вѣдѣнѣа, вѣтѣи дѣрѣи шѣтѣи стѣи рѣспѣрѣмѣи, и жѣ мѣи, и гдѣи стѣи; аки вѣ стѣи стѣи стѣи: вѣтѣи мѣдѣрѣи стѣи стѣи стѣи, анко едѣхѣа гѣ, анко мѣи стѣи, еи вѣшѣногѣа мѣдѣа вѣдѣнѣтѣ тоѣ чнѣи; вѣмѣмѣи то едѣтѣ, ни дѣтѣи, з вѣдѣмѣи мѣи зрѣдѣмѣи гѣ. то сѣ: нѣла кѣвѣнаа нѣвѣа.

Чѣмъ стѣи стѣи стѣи стѣи по вѣдѣнѣи бжѣи!

Жѣмѣи шкѣдѣи анѣшѣа, и зѣдѣнѣи з соѣи и рѣдѣи шѣрѣи вѣдѣнѣи бжѣи, когорѣи намѣ едѣнѣи шѣ трѣи стѣи рѣспѣрѣмѣи стѣи стѣи: и жѣ имѣа хс рѣдѣ дѣкоѣ нѣа на шѣрѣи стѣи стѣи, такъ же намѣ вѣвѣи до вѣчѣтѣи стѣи стѣи стѣи стѣи погрѣа.

Чѣмъ ко вѣдѣхѣа нѣ сѣ: дѣрѣи, почѣа вѣдѣнѣа бжѣи дѣрѣи, а по вѣдѣнѣи бжѣи з стѣи стѣи дѣрѣи ко вѣдѣхѣа зѣдѣмѣи мѣи!

Рѣдѣа тоѣ дѣтѣла знѣти, и жѣ вѣдѣи шѣ хрѣтѣ вѣтѣ таинѣи стѣи вѣдѣнѣи стѣи стѣи: а по тоѣмѣ мѣи и едѣа покрѣмѣаа намѣи чѣмъ едѣмѣи.

Чѣмъ стѣи стѣи гдѣ до аггѣлѣи стѣи стѣи нѣа вѣдѣнѣа, вѣмѣмѣи, погѣдѣи стѣи, чѣрѣи шѣи стѣи стѣи стѣи. пошнѣи, рѣдѣи, рѣдѣи стѣи, и гдѣи стѣи.

Рѣдѣа тѣи чѣи стѣи, вѣражѣнѣа, аггѣлоѣа стѣи

Гѣ

нѣа

ХОВЪ, и ДАМИ ТѢМЪ. ШТОЛЪ ТѢДЪ ЗНА, ЖЕ НЕ ВЕДАЮТЪ
 СТЫХЪ ДАРОВЪ, АБЫ БЫЛИ ВЪ ТѢЛО, и КРОВА ХВО ПРЮЖИ
 НИ, ПРОСИТЪ ІЕРИИ; АМЪ ПРОСИТЪ ВЕДАЮТЪ НАГЪ, АБЫ ЮЖИ ПРИ
 ЛОЖНЫИ СЛОВАМИ ХВЫМИ СТЫМИ ДАРИ: НАМЪ СЮЖИ ПРИ
 ЛОЖНЫИ БЫЛИ, ИЗЪ ШЕЖДЕНІА, ВЪ ШЕГЪ АВАНИИ ГРЕХОВЪ;
 ИЖЪ ТѢА МАИТѢА ПОЛУДОБЪ. АКО БЫ ГИ ПРИЧАЩАНІИ
 СЯ И ПРО: АКО ВЪСТА ГЛА БЫМО ТОЛКО СЛОВА ХВАЩАНЪ,
 ГЛА ІЕРИИ ПРИЗЫВАЮТЪ СГО ДУХА, А ДЛА ГЛУ СЛОВА ШО МЪ
 НИТЪ ІЕРИИ: и СОТВОРИ, ВЪСТАЛИ, ЖЕ АЖЪ ЧИПЕРЪ ДУХЪ СТЫИ
 ГОДИ НА СЪ ДАРИ; ТОГѢЖЪ РОДНЫИ СПОСОКОМЪ, ДА И ПОИ
 ЮЖИ СЛОВА, и ПО ИЕРА ДНОМУ, ПРОИТЪ ІЕРИИ, ЧАКЪ: ДА НЕ
 МОИ РАДИ ГРЕХОВЪ ВОЗВРАЩАЮШИ БЛГТИ СГО ТВОГО ДУХА,
 ПРИИТИ НА ПРИЧАЩАНІА ДАРИ; и ЧТОБЪ РОЗДѢЛТИ БЫЖИ
 СТЫИ ДУХЪ СТЫИ НЕ ИДИШОМА, НА СТЫИ ДАРИ, ИЖЪ ТѢ
 ГДЕИ ВЪСТАМЪ, ЖЕ ЮЖИ ДУХЪ СТЫИ ИДИШОМА, и ПРИЛОЖИ
 ТАКЪ и ЧАМЪ РОЗДѢЛТИ МАМЪ, НЕ СЛОВА ХВАЩАНІА,
 АЛЪ РЕЧЪ СЛОНІИ РУКАЖАНІИ, и НАБЫ СТЫХЪ ДЕРЖАНИА.
 ИЖЪ ШТЫХЪ ПРИЗЫВАА ДУХА СГО, и Ш ЧИРМОНИА, ЧАКЪ
 СЛОВАМИ ХРІТОВЫМИ, ИЖЪ и ПО ВЫМОВАНИ СЛОВА МО
 ИГЪ СТЫИ ВАИАНІИ ВАИАНІИ, в СЛОВАХЪ Ш СТОМЪ ІСХЪ:
 А НЕ БОУЕМЪ КОЛЕНІОУЮМА ТЫМИ СЛОВАМИ, ШО НАМЪ
 АПЛА, и СГОУ БУАТЪ ВЪПОМИНАЮТЪ; АЖЪ и ИНИИ и ПРЪ
 ТАМЪ, и ПО ТОМЪ МОБИЧЪ, ИЖЪ МОНОГЪ ВАЖНЫИ
 ДО ТЫХЪ ТАИМНИЦЪ.

С ДАРИ
Ш САСЪ
Г ПС.

Иисс

Нашо Свѣдѣніе при Исааковомъ СТЫМЪ ВЪПОМИНАЮТЪ
 МОБИИ: Ш СТЫХЪ ПАТРИАРХЪ, и ПРОСТА. ЧИТО
 ЗА ТЫХЪ МОБИЧЪ СТЫХЪ?
 НЕМОБИТЪ ЗА СТЫХЪ, АЛЪ ДОГАЧИ МОБИТЪ ЗА
 МИРАМЪ АНДІИ, и ЗА ЖИВЫИ ВПИДЪ СТЫХЪ ПРИКАДАЮТЪ,
 ИЖО ПРИНЦОВОЪ ЗА МАИИ, БО ИЖЪ ВАИАНІИШИ МОБИЧЪ
 ЗАРАДЪ: ИЖЪЖИ МАТВАИИ ПОБѢТИ НАРЪ БЖИ. А ПОТОМУ
 ПРОСИТЪ ЗА МЕРТАВЪХЪ и ЗА ЖИВЫХЪ, АБЫ ЗА МАТВАИИ
 СТЫХЪ, НАМАИ ЗМИЛОВАЛА ГЛА БЖА. ДРУГАА РЕЧЪ: МО
 БИТЪ ГѢТЪ СВИТНИКЪ, ИЖЪ ШФѢРАИИ ЧИГЪ ШФѢРАЪ ЗА
 СТЫХЪ, НЕ ДЛА ТОГО, АБЫ СТЫИ ТѢА ШФѢРА БЫЛА ИЖЪ
 АБЪКАРИТВО, АКО АБЫ и ПОМАГАЛА ВНИДОКОНАЛОСТИ ИЖИИ,
 АБЫ ОНИ ДОКОНАИ БУГА СТЫИ: АЛЪ АБЫ ДЛА И, ВКОТОРАИ
 ЧЕИТЪ, ТѢТЪ ЖЕ ЧАСТКИ БЫЛА ГІИ АЖЪ, ШФѢРА ТАМА ТѢА
 БЖАЛА НА БОШОН СЛАДЪ БЖОМЪ ИШЛА, и ПРИНАТЪ БЫЛА; и
 И ТѢ ПРИ ТОИ ОФѢРА ГЛА и ВПИМНАМЪ, БОШЛА ЧИ СТЫИ А
 ЧИМЪ ТО ПРЪИТЪ ІЕРИИ, ИПОЛОЖЪ НАЧ
 АЖЪ СЪ ДЕРЖАНИИМЪ, и ПРО:
 АБЫ ДЛАЪ ЗНАТИ, ИЖЪ ПРИЧЪ ТОГШ СНА ОЧАГШ БДИ
 ПОРОДНАГШ, КОТОРИИ СЪШ ШФѢРАЪ ЗА НАСЪ ПРИИТЪ,
 СГАИМОМА и МАИ ПРИЧЪ АЖЪ СЫМАИ; и ПРОИМА
 АЖЪСАИ ГОДНИ ЕГШ ОЦИМЪ НАСТАВАНЪ, и ТѢА ИЖЪ
 СЫИИ ПРОДЕВЪ НАШО СЛАДО ДО ЕГШ КОСИАНЪ, НАДЪ ТО
 ЗНАЧИТЪ и ТО, ИЖЪ ВПИШЛОМЪ ВЪЩЕ, ЕДИНО БУДИИ
 А Б
 БЖЕ

11. 2

всѣхъ Оца Немого, и его Акинъ вѣщи ебѣ жуивати
 Чимъ знаво до причастіа крѣпа Свѣтла Омофора?
 ОБЪАДОВАА СЕБЪ ЗНАВШИ, ОМОФОРЪ, ЖЕ СЕЧЪ
 САДЪА ХРІТОВА въ СПРАКОВАНИ ЕГШ ТАИМНИЦЪ: А КГДА
 ЮЖИ ВСИ СПРАДЪ ТАИМНИЦЪ ХРІТОВАХЪ ШПРАВНАХЪ, А
 МАИТЪ СТЫИ ХАБѢА ПОДОПИТИ и МАМАИ; ЗИШЕДЪ
 ЗНАЮЩЕ СТИ ПЛАТКА СЛОЖИШ БИРЪЧЪ НА СЕБЪ, КОТОРЫИ
 ШГОЛМАЕ ЕГЪ ОМОФОРЪ. ЧАМА САДГОН ХВЫМА ИЖЪ
 БОАЛАМА; ДАИЧЪ ЗНАТИ, ЖЕ САМЪ ХРГОРЪ ТАИМНИЦЫ
 СКОИ СПРАДЪ ГЪ, А СТИГЛА ТОЛКО ИЖЪ САДЪА. А ЧТОБЪ
 ЗНОКО ХРІТОВА ШГОДЪ СЛАДІИ ПОЧИНАЮТЪ ВЫРАЖАТИ, ГЛА
 ИЖЪ ХСЪ МАИТЪ ХАБѢА МАИТИ, и ДАВАТИ.
 Нашо Свѣдѣніе побиотъ СТЫИ ХАБѢА, ГЛА МОБИ: СТЫА СТЫИ:
 ЗНАЧИТЪ ЧАМА НА КРѢТЪ ЗА НАШИ СТИИ ПОДНЕСАГОБА,
 и ВАПАЧАГО ХРЪА: ДЛА ТОГШ, и ХАБѢА СТЫИ РОДЪ
 ДРОИВШИИ, ЗАРАДЪ НА КРѢТЪ ПЛАДІТЪ, ЧАСТКИ.
 Нашо мовица Свѣдѣніе СТЫА СТЫИМЪ?
 ДО ПОЖИВАНА ТОГШ ЖИВОТНАГШ ХАБѢА, и КРОВАИ
 СТЫИИ, СТЫХЪ ТИЖА АНДІИ ВЪСТАЮТЪ: БО СТЫИМЪ
 ТОАКИ ГОДНО ТОГШ ПСАРАМЪ ПОЖИВАТИ, А ГРѢШНИИ
 СЪДА СЕБЪ МЪЧЪ, и ПИИТЪ; и ДЛА ТОГШ ПРЪА
 СЕБЪ РАДОЖДАТИ.
 Нашо ам спѣваема, ЕДИНА СТЫА ЕДИНА ГЛА?
 ТОЕ ВАКНАВАИМЪ ВЪСТАИИ, ШО СТЫИ ПАКИАЪ МОБИТЪ:
 Ш ПАИИИ

О ПАИИ ИСОУБЪ, АЖЪЖИ КОЛѢНО ПОКЛОНИТѢА, и
 ВЕАКЪ МЪДИКЪ ИСПОВѢТОА, ИЖЪ ГЛА ІС ХСЪ ВЪ СЛАДЪ
 БГДЪ ОЦЪ, А ИЖЪ СВИТНИКЪ ДО ПОЖИВАНА СГОРО
 ТОГШ ПОКАРАМЪ, СТЫХЪ АНДІИ ВЪСТАВАА, МАИ ПУДИТИ
 СЯ ВЪ СТОРТИ ГОДНОИ; ПРИСНАВАЕМЪ ИЖЪ САМЪ ТОАКО
 ШНЪ СТЫА, ИЖЪ БГЪ Ш СЕБЪ САМАГШ: А АНДІИ ШНИГО ХУБА,
 ИЖЪ Ш БГА ПРИИДИТЪ ЕГОТЪ, ИЖЪ БИ МОБАИИ:
 КТОЖЪ ЗНАЮЩЕ СТЫА? МАИ ГРѢШНИИ, ТОЛКО ЕДИИЧЪ
 СТЫИ, САМЪ ГЛА ІС ХСЪ, КОТОРИИ и НАРЪ ШЕИТИЧЪ
 ВЪЖИВАИМЪ, СТЫХЪ ЕГШ ТАИМНИЦЪ.
 Чимъ на четири чаети лампата Свѣдѣніе Лавѣ СТЫИ?
 ИЖЪ ХСЪ ЗАБОЕ ЧЕТЫРИ ЧАСТИ СВѢТА, ШФѢРОЛАДЪ
 СЕБЪ НА КРѢТЪ. ЛАМАИТЪ ЗАКЪ СТЫИ ХАБѢА: ИГДАИЖЪ
 и ХСЪ ЛАМАИТЪ, и ДАВАЛА.
 Кладеи Чаети ЕДИНЪ ОКИНУХЪ. Нашо мовица Свѣдѣніе:
 ИПОМИИ СТОГШ ДУА?
 ПРЪСЪ ТАИИ СЛОВА, ТИИ ШЕАВАЛІТЪ: ИЖЪ ХСЪ ИЖЪ
 АХОМЪ СТЫИМЪ ВЪ ШТОКЪ ПРИЧТОИ ДАИ ПОЧАЛАА,
 и ЗА СПРАВОИ ТОГШЖЕ ДУА СТОГШ, и СМЪРТИ ЗА НАСЪ
 СЯ ПРЪДАВА: и ВЪ ТАИХЪ ТАИМНИЦЪХЪ ВЪДУТИ, ЧАКЪ
 СВѢТЪ ШЖИВАА, и АХОМЪ СТЫИМЪ ИЕРКОВЪ СКОИ
 ДАРОВАА, и НАПОМИАА.
 Чимъ вѣдѣ члѣби, до КИАНЪ ПРИНАВЪТЪ?
 ОБЪАДУЧИ, ЖЕ и ПО СМЪРТИ ХВОИ, ЗМЪРТОВОГО ЕГШ
 А Б
 ГЛА,

ТѢЛО, КРОВЬ ЖИВОТНАА, СВЯСОН ДУХА СТОГШ ВЫТЕКАА: АЖИ ЧЛА КРОВОЗ ЖИВОТНАА, И ТИЛАА БЫЛА, ПРЯДА ПРИЧАСТІЕМЪ ТИЛОТЫ ПРИКЛАНГЪ, АЖИ ПРИЧАСТАНІЕМЪ ЕА, ЧЮНИ ТИЛОСТА, ВЪРНИА ТАКЪ ЖКО ЕИ ТИЖА ТИПІРА ВЫТЕКАИИ З БОКО ХРІТОВОГО КРОВОЗ ЖИВОТНОМЪ ЕЩИ ТИЛОДИ ПІАИ: АЖИ МАИ ТОИ ТАКЪ ВЪРДИМЪ, ИЖА ЕА ТО СВЯСОН ДУХА СТОГШ СІАШ, ДЛА ТИГО ТИЛОСТЪ БЛАНВАНЧИ, МІАНІА СЪІННИКЪ: ТИЛОТА БЪРАИ, ИПОМІНА СІАГШ ДУХА.

ЧѢМУ ДІАКОНЪ ДО ПРИЧАСТІА ОРЯРИМЪ ШПОДЕВІТЪСЯ?

РІКАЛОА Ш ТОМЪ ТАМЪ, ГДѢ Ш ОРЯРИ ДІАКОНЪ СКОМУ МОБНАИМЪ: ИЖЪ ДЛА ТОГШ, ЖЕ ВЫРАЖАЮТ ШЕГОДЪ АГЛАШЪ, СЕРАФИМШЪ, КОТОРЫИ НА ЛИЦЕ БЖИ ЗРѢТИ НИМОДУЧИ, КРИЛИИ ЛИЦА СВОИ ЗАКРЫВАНГЪ; ОРЯРЪ ПЕДА ЧТОТЪ НАКШТАЛЪЗ КРИЛЪ: И ДІАКОНЪ ЧОЖЪ ШКАЗЕГЪ, НИГОДНЫМЪ СЪШКАЗЕГЪ ЧИ КЕДРАТИ НА СІАШ ТАИНЫ, В КОТОРЫИ ЕИ СІТ ХС БГЪ, И ЖКО ЕИ СЕРАФИИ КРИЛИИ, ОРЯРИМЪ ЗАКРЫВАНГЪ.

ПО ПРИЧАСТІИ ЧѢМУ СЪІННИКЪ И ДІАКОНЪ ЧЕЛВІТЪСЯ?

ИЖЪ И ВЪ ПРИШЛОМУ ВЪЩЕ ТАИМУ ХРГОМУ, КОТОРОГО СЪ ПРЧГМУХ ТАИНАУХ ПРИКЛАН, ВЪЗЛАКЪ ЛИТВИ СІАДИ ТІНЫ ВЪДОГЪ, ИЖЪ И ТИПІРА ПРИЧАСТІАНА А ЕДНОСТИ СІШ; ДЛА ТОГОЖЪ И ЧЕЛВІТІА, А ГЪ ЖЪ ПОСЪДЪ

СЪІННИКА, ЧОИ ЕДНОСТИ ВЪПОМИНАТЪ, МОВАТИ: ХС ПОСЪДЪ НАШЪ, СІТЪ И ВЪДОГЪ.

ЧѢМУ СЪІАТЪСЯ ІІРИ, ДІАКОНЪ, ЧЕЛВІТЪ САНЦІ?

ИЖЪ ХА ВЪ АНЦЕ ВЪДАИНО, А ХС ПОКОРНЕ ЗІНАА: АЖИ ТЪ ДИ И СТИ ГЛАК ПРИМІАТИ ВЪ АНЦЕ ПОЦЕЛОВАИ Ш МИШУХ ІЕРІШЪ, СМІРНІА ХА ОБРАДЪ ПРИЛОДИЛА, А СВОИ СІАТЪСЯ ОУДА ГОДНОСТИ, НЕ ВОДНОБИЛА; ТАКЪЖЕ И ІІРИ.

ЧѢМУ ІІРИ ВЪ ЗАКНИПІИ ОУЛАРА ПРИЧАСТІАЕТЪ, А АНЦЕ ІАНИ, ДІАРИ ШІНІІАШИ ПРИЧАСТІА?

ТОЕ ВЪ СІАТЪ ПРІЗНАМІАТИ, ЖЕ И ХС ЕА ТОМО ВЪ ЗАКНИПІИ НА ГОРНІЦИ СЪІННИКОМУ ДАКАА, ПО ВІДОМУ ХАБЪА ТѢЛО СВОЕ А ПО ВІДОМУ БИНА, КРОВА СВОИ СІГШ: А ПОТОМУ НАЗЛАТІАИ, ІАНО ВЪ БЪМЪ НОВОДОМУ НА КРЪТЪ ПОДАА, ШКАЗАНШ ТѢЛО СВОЕ ИЖЪ ШФЕРЪ БГЪ ОУДЪ.

ЧѢМУ СЪІННИКЪ ОУЛАРИ ШЕГОДИ ТѢЛО ХЛО ВЪ РІКИ, А ШЕГОДИ КРОВА: А Ш КІАНАХ ПРІІАИАТЪ? А ДЪ ЗАШ ПОСЪДЪ ТѢЛО З КРОВОИ ХЛОИ ЛОЖНИЦІ ПОДАТИ?

ЕО И ХС ТАКЪ ЧИНА, И НАЧІА: ГДИ ПЕРВІИ СЪІННИКОМУ НА ГОРНІЦИ, ШЕГОДИ ТѢЛО СВОЕ ПО ВІДО ХАБЪА, А ШЕГОДИ ВЪ КРОВА, ПО ВІДО БИНА ПОДЪ; ПОЧО ЗА ТѢЛО И КРОВА СЕИИ ПОСЪДЪ З ТѢЛО ПРОКЛАНІЕМЪ Ж НА КРЪТЪ, А ДЪ ШКАЗЛА, ЧѢМУ СЪІННИКЪ А ДЪ ЛОЖНИЦІ ТѢЛО И КРОВА ХЛО ПОДАТИ. ЧО ТО ЗНАЧІА?

СЪІННИКЪ ИЖЪ И ВЪШШЕ ШКАЗАНШ, В ПІАМЪ СІОМУ НА

110.

ЗНАЮЩІА АГЛАШ; Ш ПРОРОКА ЗАШ ІСАИ, СІТЪ ЖЕ ЕДИИ АГЛАШ ПОДЕТІА Ш ОРТАРА ГДНА, И ВЪЗЛАШИ КАЩІАИ ОУДА ГОРАШІИ, Ш ТОГОЖЪ ОУЛАРА, ДОТКІВЪЛЪА ВЪ ГЪ ІСАИ ПРОРОКА, И РІКАА: СЕ ПРИКОРІДЕА ВЪ ГЛАИ ТВОИМЪ, И ШІАИТЪ ВЪ ДЛОСИ ТВОА, КОТОРЫИ ТО ВЪ ГА ГОРАШІИ, ВЪ ДЛА ЗГОНО ДУЧЕАИ ЗДАА, ПРІАЧАТЪА ХА: ВЪ ГА ВЪ НЕИ ЗНАЧА ЧАСТІА, А ОГНА ЗНАЧА БЪТІА; ТЪТ ПЕДИ, ЖЕ ВЪ ПРЧТУХ ТАИНАУХ, САМЪ ХС СІТЪ ПРІАДЪІНИИ ІСАИ, ІІРИ СІТЪ ИЖЪ АГЛАШ, ЛОЖНИЦА ЗНАЧА КАЩІА ОНИ АГЛОВА, БЛА ХА, КОТОРОИ ЛОЖНИЦІ ИЖЪ ІАЩІА И ВЪЗЛАШИ З ОУЛАРА; БЛА ХА ІІРИ ИЖЪ АГЛАШ ПОДИ ВЪРНИМУ МОВАТИ ТЪБЪА, ЧО И АГЛАШ ДО ІСАИ: СЕ ІІРИ КОМБЕА ВЪ ГІНАМЪ ТВОИМЪ, И ПРЪ.

ДМ ПОКАДИШИ СІ ДАРИ, ЗНОБЪ З ПРГОМ НА ЖІТЪВНИКЪ СЪІННИКЪ ШІТА, ЧО ТО ЗНАЧІА?

ПРЕМАЧАЕТЪ СЛАВНО ХЛО КОДНЕІИИ, ИЖЪ ЗНОБЪ ШХОДИ ГАМЪ ШКОЛЪ ПРІШОЛЪ, И СЛАВОН СВОИ ЗЕМЪ И НАПОИАЕ; И НАШ КОТОРЫИ ПРИЧАСТІАЕТЪ СІАШ ТАИНА СІШ, ТОИЖЪ СЛАВЪ ВЪ ЧАСТІИКАМИ, В ПРІШЛО ВЪЩЕ ВЪ ЧИНИТЪ.

ЧО ТО, ЖЕ ДІАКОНЪ МОВІТЪ, ПРЧТИ ПРИМІИ?

ТО СІТЪ, МА КОТОРЫИ ПРИКЛАНІМЪ СІАШ ДАРИ, ЗДО СІРИИ ВЪ ЧИНИКАМИ ПРЧТО СІАДИШИ, ПІАМО НЕ ЛІРИО, А ДНОЕ ГДЪ БГЪ ПОДАКОВАИЕ, ЧИНІМЪ.

ЧО ТО ЖЕ МОВІТЪ, СЪ МІРОМЪ ИСАИДЕМА?

ИЖЪ НИГОДУТЪА З ЧІКАИ ВЪХОДИТИ, ПОДА ЧАШ ШПРАВО БІАНА ТАИМІИЦЪ ІЗЪІИХЪ: ТРОАКО ТЪТЪ ВЪЖІ ШПРАВНИШИ ШІИ, ДА ГЛА КОМОГЪ ВЪХОЖІА З ЧІКАИ; И СІТЪ ТО ПРИКАДЪ ХАЪ, КОТОРЫИ СОВІРНІАШИ ТАИДИ БІЧЕ ОУД, И ЗАПІВЪЛЪШИ ВЪШОМЪ: И КОМБІАШИ (РІЧ) ИСАИ ДОДА. А ГДИ МОБНАА: КОГДА БІТІ, ИСАИ ШІАИД. ТОИ ІІРИ ШПРАВНИШИ, МОВІТЪ: СЪ МІРОМЪ ИСАИДЕМА.

ЧО СІТЪ МОЛІТЪА ЗА ДІАКОНІА?

ТЛА СІТЪ, ВЪЩЕ МІОНТЪ, И ПРОБЪ СЛЪЖЕИХЪ, КОРОТКОЕ ЗОБРАНЕ ВЕЩЕ ЗАМІАНАЧА; И ДЛА ТОГШ СЪІННИКЪ, НЕ ВЪ ОУЛАРЕ АИ ВЪ ЧІКАИ, В ГОЛОСЪ АНЦІИ ШІДЪ ЧІТЛАТЪ: ПОИВЪЛЪ СІАИ АНЦІИ НЕ ЗНАЛИ ШО СЪІННИКЪ ПРОІАВ БГЪ, ЧІХО МОИТЕИ ПРІ САДЖЕЪ БЖОН ЧІТЛАТИ; ГДЪ ВЪ МОЛІТЪА СІИ, ВСІ ПІШ ЗОБРАВЕ: АЖИ ВЕЩЕ АНЦІИ ЗНАА, ЖИ ИЖЪ ШТАИ РІЧ БГЪ ПРОІАА, КОТОРЫИ ВЪ МОЛІТЪА СІИ ВЪПОМИНАТЪ.

НАШО СЪІННИКЪ РОЗЛАТЪ ІДУ, И ЧО ШІА СІТЪ?

БІТЪ ТО РОД ДРОКІИ ХАБЪА ТЪИ, З КОТОРОГО АГНИЦІ ВЪИМІАЛА, И СІТЪ СІАМЪ, ДЛА СЛОБ СЪІННИЦІИКИ НАИМЪ МОКЛЕНАХЪ, И МОЛІТЪА; И ДЛА ТОГШ, ЖЕ З НЕГО ИЖЪ З БГЪСЫ, ПРЧТОИ БІЦІ АГНИЦІ ВІАІАТИ СІТ НА ОУФЕРЪ, ВЪ ДЛА СІ ГІМАНА. ДАЕТЪ ЗА ГОН ХАБЪА АНЦІИ, КОТОРЫИ ПРІ ОУФЕРІ СЛЪЖЕНОИ БЫИ, ИЖИ МОДУТЪ ВЕЩЕ ЧО ДІИ ГО ТРОБЫИ ВІТИ, ДО ПРИЧАСТІА ЧАМІ ТАИИ ХАИХЪ; А ЕДИИ

СТАХЪ ХВОДЪ ДО ЧРТА ПРИЗНАЧЕНА, И ПРИБЕИТЬ СВАТЪ ТИХИ, ЖЕ СВАТЪ ТИХИМА ХРГОМ, ТОГДА ПРАВИЦИ ПРОВАТЪ АТЪ ИКО САНЦЪ, В ЧРТАИ ОЦАНХЪ.

Що чрта знаица на ХВОДЪ Оповѣданіи Діаконико: Примагоста прѣоти!

ВЕДАТЬ ТОГО ИЖЪ ХВОДЪ, ЗНАИЦЪ ПРИШЕИТЬ ВЪ МІРЪ ХВО, И ЕИ ЗНАИЦЪ, ИЖЪ АГГАМ ПАГІДШКОМЪ ГІЖТШ ХВО ШОВОДАНІА; ТАКЪ ЖЕ И ПРІТЪ КОТОРИИ ХРТА ПРОВОДЪ ДАЪ ГАЛ: ОІ АГІЦЪ БЖИИ, ВСІМААН ГРЪХИ МІРЪ.

Що значица спѣваніа: прішеишь санцъ на запада; Значица, ижъ ХС Санцъ правидноі, Пришолъ в Кечиръ, то сѣтъ в послѣдній часъ, ведадъ ала: БГДА ПРІИДЪ КОНЧИНА ЛЪГЪ, ПОГА БГЪ СІА СВОГШ ЕДНОРОДНАГО; ЗАПАДА ЗАЪ, ТІМНОІ СІТІТЪ ОІШЕ ЗНАИЦЪ.

Що значица, же Свѣтлинъ з Діаконіа на Горноі СДІАНЦІА ИЛЪЦІ, ЧІСІА ПРІДЪ ПРІТШОМЪ, ІЖЪ И ЗА ПРІТШОМЪ КРТА ШЕРАШІА МИНІТЪСА!

ПРІДЪ ПРІТШОМЪ ЗНАИЦЪ, ЖЕ ХРГІВЪ КРТА, И БОЛІИ СІМРТА СВОИ, К ПРІДЪ АНГОЛОМЪ ШЕРАШІА ЗАЪ: ЗА ПРІТШОМЪ ЗАЪ ЗНАИЦЪ КРТА, РАШАТІА ХРГІВО ЗА МБЕГОМЪ ПРІДІАММОМЪ.

Що значица Горноі СДІАНЦІА? ГОЛШДЪ ГОРЪ. И ПАЧИ: ГОРНОІ СДІАНЦІА ЗНАИЦЪ ШЕРАШІА ХВО: К ЧАРЕТІАИ НІШОМЪ ШЕРАШІА ОЦА, ГД И ВЪ

и вѣ

И ВЪ СІМЪ З ХРГОМЪ ЕДАТЪ ДІАНЦІА О МБТИ, ИЖЪ ІАМЪ ХС МОБИТЪ ВЪ МІРІ: ПРИПОШІТЪ И ПОГАДІТЪ ИЖЪ; ПРІТОЖЕ ЧРТА ИЖЪ ШАМА ПРІВЕИТЪ: ГДА КОНЧИНА ВЪ ЛЕПОГДЕА ШЕРАШІА; ИЖЪ ЧРТА ВЪ ХВОДЪ ПРИЗНАЧЕНА. ДЛА ТОГШ ПІИ ХВОДЪ ШОВОИИ ВЪЛАНЪ ЗЪ СДЕКАТЪ НА КІЧІРИ: ЖЕ ТАМЪ ДЕНА ПОУИНАТЪСА КОКІРИА ХВА, А ХС СІМЪ ХВОДЪ ДО СВАТЪ ЛОГТИ ВЪ ЧНОІ, КОКІРИА СВОІА СПІАВІАЪ. КО ИШІИ ЗА ДНИ ХВОДІАКІИ НЕВЕІАЕТЪ, ТОМШ ХИДА ВЪ ПРАВИЦИ ХВА, ЖЕ ЗНИ И ПРІТІГО, ХВО СІАХЪ КИ ЧРТА О ЕДАТЪ, АКО ВЪ ПРАВИЦИ СІАХЪ, ЖЕ ИЖЪ ТИЖА ТО ХВОДЪ ВЪ ЧАРЕТШ, ПРІЗНАЧЕНА. А ГШ ВЪЛАНЪ ТШОКШ ВЪ ПРАВДНИКИ КИШІИХЪ СІАХЪ, ДЛА ИЖЪ БОЛІИ ПОЧИТИ: ИЖЕ ПРИ ИЖЪ И ВЪ СІА ПРАВДАНІАИ, ВІИДІВЪТЪ КЪ ЧАРЕТШ НІШО.

Що значица Англіа въ ПРІТШОМЪ? СНАГІЕ С КРТА ГІЛА ГІЛА, И ИШІЕ З ПРІВЕІАЕМЪ ДО ГРШЕД: КО ПРІТШОМЪ МБЕГІЦІ СІТЪ, ГДЕ ПОГРБЕІАИЪ МІРГІВІАХЪ; А ИЖЪ И ХС З МІРГІВІАИ ПОДВОІАНЪ ВЪ ГРШЕ ДО ЧРТАГШ ДЛА ПОЛОЖІА КІТИ: И ДО АДЪ СІИ ГІ. ЩО И ДІАКОНЪ, ТРИ РАСІИ ЧІТАІИ СІТІИИ Ш РОЗНОИХЪ ПОГІВАХЪ, А НА ШОВОІЕ И Ш МІРГІВІАХЪ, ВЪ СПОМИНАЕТА; ТОГШ ПРОГАТІИ, КО ГОРИИ К ГРШЕ ИДЕ БОІА ПОЛОЖІА КІТИ: АБЫ И ГРШІИМА ЖИКОТЪ ДАРОВАІА: ЧОМЪ ГД СІИИИИ МІРЪ АСІА МОБИТЪ, ДО АДИИ ШЕРАШІАТЪСА!

прица

ПРІЗНАЧЕНЪ ХВО ВЪ АДЪ ГОШЕТАІЕ. ВЕДАДЪ ПРОРОКА: ГДМ БЖЕ ІІІА ШЕРАШІАИ, И ІІІАИ АЦЕ ТВОІ И ІІІАИИ ВЪ ДІАМЪ, АКО ШІИИ ЧАЪ: КОІИ ПРІШОШЪ ХРГІВЪ ПОСІРАДЪ БЖИИКА, И ІІІАИ: МІАЪ ВІАМЪ.

Що значица Студіантъ?

ЗНАЧИЦА, ИЖЪ ХС, АДА ЗЕДІВІШИ, АДАМА И ВІЕХЪ СІАХЪ З ГОСИ ВІАВІАЪ, ВЕДАДЪ ПРОРОКА: ТЫ КРОКІИ ЗАВЪТА ГРГОІИ ДІАДЪ ОУЖИКИ ТВОІ, ИДЕ ГІДІВІШИ. НА ТОИ ЧАЪ СІИИИКА ПОСІДИИШЪ КЕБЪХЪ СІОІТЪ; ІЖОБИ ХС ПОСІРАДЪ БЖИИКОВЪ СВОІХЪ, ПОШІАІИ ИХЪ НА ПРІОВОДЪ.

Чѣмъ при докончѣніи Кічиріи на Кіношномъ, благошоловица Свѣтлинъ, ХЛѢКА, ПШІИЦЪ, ВІНО, И БІАИ!

БІАИА ЗГАЖІАЪ КОИЦЪ З ПОЧАТКОМЪ: ПОНЕВЪЖЪ БО ВЪ БІАИ ВЪ ШАМЪ ПОЧАТКОВОМЪ ХВАІИМЪ, ЖІТО СІІА РІА ПОЖІТІАНА, Ш БГА ЧЛѢКЪ О ГВОІИНА, ХЛѢКА, ВІНО, И БІАИ, ГДА МОБИМЪ: ВІНО ВІСАІТЪ СІІА ЧАКЪ, И МАІТІИИ АЦЕ БІАИМЪ, И ХЛѢКА ПРІДЪ ЧЛѢКЪ ОУКІВІИ; И ЗИВЪДЪ: Ш ПАДА ПШІИЦА ВІНА И БІАИ СВОГШ ОУ АПОЖІИША; ТІДА ПІИ КОИЦЪ БЛАГОШОЛАІЕМА ТІАИ КЕБЪ РІИ, И ПРОІИМА БГА, АБЫ ИЖЪ ІЖЪ ПОЖІТІИИХЪ ГІАИ ПРІАМОЖА. И ПАЧИ: ХЛѢКА, И ВІНО, ДЛА ТОГО ИЖЪ ІО ВІДОМЪ ХЛѢКА, ХС ТІАНЪ ГІЛА СВОГШ, А ПОДЪ КІДОМА ВІНА, КРОКА СВОИ, ВЪРІИМЪ ПРІДАЪ.

Чѣмъ патъ ХЛѢКА? ИЖЪ ПАМА ХЛѢКА ПАТЪ ТІАІИИ ХС ІАРОДЪ НАКОРІИА.

Члѣ

Чѣмъ Благошоловица ПШІИЦЪ? ИЖЪ ВЪ ПШІИЦИ ХС ШЕРАШІА СВОІГО КОКІРИА ПОКАЗАЪ: ІЖШ МОБИ ІУ СІГО ІСАИИ БІАИТИ: АЦІ ЗІРНШ ПШІИЦНО ПАДЪ НА ЗІМАИ НЕДОМІТЪ, ТО ЕДИНО ПРІВЕІАТЪ; АЦІ И ОУМІТЪ, АНОГЪ ПЛОДЪ ГОТВОІТЪ. ДЛА ТОГОЖЪ, И ВІАМАТІХЪ ПРІСТАВІАШІА ПШІИЦЪ ПОСТАВІАІТЪ, АБЫ ГМО МБІАИ НАДЪНЪ КОКІРИА. ТАКЪ ЖЕ И ПРИ ТАИИЪ МАЛО СЕЛІТІА, ПШІИЦЪ СТАВІАІТЪ; АБЫ ОУМІВІАІИ, МБІАИ НАДЪНЪ КОКІРИА. Чѣмъ БІАИ! БІАИ, ЗНАЧИЦА ПРІШЕІТЪІ ДХА СІГО: ТОЕЖЪ ПРІЗНАЧАЛО ЖЕ И СІМЪ АЦІАИ, АМЪАХЪ БІАШЪ МЛОГІА НЕДЪЖІАИ, И ИЩЕ КІАКЪ.

Що значица Благошоловица ГДА НАСАНО АІМА? ПОДАЖОВАІАИ, ИЖЕМО ЗАВІИ ПОДІИИИ ГДЪ БГЪ ЗА ВЪЕ СГШ ДОКРОДЪІТІА, ДАКОВАІИ.

Що значица Благошоловица? КОЗІИИИЕ ХВО: ИЖЪ ХС СКОПІИВІШИ ТАИИЪ Ш ВЪКА КОКІРИИИИИ, И ШЕРАШІИИ ДІАЛО Ш БГА ОЦА СМЪ ВЪІІИИИ. КОКІРИА НА ІІІА ПОДАІИИ АІЛОМЪ БІАИИИ; СІКО БІАИИТЪ МОБИТЪ: И БОДІАИГЪ ГІЦЕ СВОИ, БІАИИ ИЖЪ, И БІАИТЪ СГДА БЛАГОШОЛАШІИХЪ ШЕРАШІА ШІИИ; И БОШІАІИИА НА ІІІО, И ТІАИ ПОКЛОНИША СМЪ. ТОМЪ ПОДОСАІ, И Ш ПІА, ТІА, И ПОКЛО: КОПІИИ СІ ОЦІМА, И СІМЪ ДХОМЪ: ИИЕ И ПІНО И ВЪ КІКИ ВЪКЪ, А М И Н Ъ.

АВ: М.

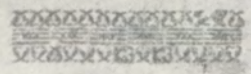
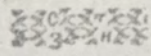
Наконцъ Книжци Слѣ

Въспомогаи чина православный учителии,
 Гдѣ бгѣ благоудини водвори мнѣ егослѣтн.
 Сподобиахъ вѣдоути аще и на послѣдокъ ѿтомъ,
 Восхити бои твои въ глгнхъ шѣтвомъ,
 Е же вѣра аугѣ и плача догонию,
 Оумалитца на зѣлѣ еце егосино,
 Дѣннѣтѣ бо бгѣ мжѣ самъ вѣтѣ,
 Сломиа годданнѣ гдѣ твѣтѣ не гвѣтѣ,
 СЛОГО ко бжѣ ни аюмъ прихвѣтѣ,
 Гдѣ правѣхъ въ вѣмъ благоудитѣ,
 Приже ко великнѣ Владимѣрѣ Крѣпнѣмъ прохвѣтѣ,
 Е вѣ зѣлѣ и роукомъ егослѣтнѣмъ оуагнѣ,
 Слѣмъ поамъ иудѣннѣмъ да вѣдѣтѣ мѣтѣ,
 Е кой чирки вѣтѣмъ, къ бжѣнѣ салѣтѣ,
 Звѣдѣтѣ догонию гнѣхъ погѣ долетн,
 И на дѣтѣ вѣннѣмъ погѣмъ подѣтн,
 Онѣ мжѣ иудѣннѣ прихвѣтѣ вѣннѣмъ,
 И егослѣтнѣмъ вѣдѣтѣмъ погѣмъ дѣмъ,
 Егослѣтнѣмъ чирѣ мжѣ днѣмъ началѣ,
 И дѣннѣтѣмъ егослѣтнѣмъ иудѣннѣмъ,
 Намѣ же прихвѣтѣмъ мжѣ а вѣннѣмъ радѣтѣ,
 Егослѣтнѣмъ вѣннѣмъ и егослѣтнѣмъ радѣтѣ.

Владимѣрѣ

Владимѣрѣ бо евои нѣдоуахъ Крѣпнѣмъ прохвѣтнѣмъ,
 Писаннѣмъ и егослѣтнѣмъ гоннѣ шѣтнѣмъ,
 Тогда многѣмъ вѣннѣмъ иудѣннѣмъ мжѣ,
 Ниѣ же салѣтѣмъ вѣтѣмъ еднѣмъ властнѣ,
 Боашѣ шѣмъ не добѣмъ ниѣмъ дѣтѣмъ ниѣтнѣ,
 Ини еошѣмъ мжѣмъ мжѣ гдѣ и аѣтнѣмъ вѣтѣтнѣ,
 Ео салѣтнѣмъ бо нѣтнѣмъ етнѣмъ прохвѣтѣмъ вѣтѣтѣ,
 Тако ео благоудитѣмъ шѣ бгѣ православнѣмъ нѣдоуахъ,
 Иудѣннѣмъ прихвѣтѣмъ шѣ началѣмъ дѣтѣмъ и до нѣтѣ,
 Иудѣннѣмъ вѣтѣмъ и нѣтнѣмъ иудѣннѣмъ гоннѣмъ,
 Вѣтнѣмъ и егослѣтнѣмъ бжѣмъ вѣтѣмъ вѣтѣтѣ,
 Скомъ мжѣмъ егослѣтнѣмъ намѣмъ гдѣ дѣтнѣ,
 Да оуагнѣмъ етнѣмъ вѣтѣтѣмъ на мжѣмъ мжѣтѣ,
 И да не шѣтѣтѣмъ салѣтѣ етнѣ догониа гвѣтѣ,
 И нѣтѣмъ хѣ бжѣмъ етнѣмъ шѣтѣмъ етнѣмъ гвѣтѣ,
 И егослѣтнѣмъ радѣтнѣмъ гдѣмъ вѣтѣтѣтѣ.

КОНЕЦЪ
ВЪ ГОНѢ СГНМЪ

Въспомогаи чина православный учителии,
 Гдѣ бгѣ благоудини водвори мнѣ егослѣтн.
 Сподобиахъ вѣдоути аще и на послѣдокъ ѿтомъ,
 Восхити бои твои въ глгнхъ шѣтвомъ,
 Е же вѣра аугѣ и плача догонию,
 Оумалитца на зѣлѣ еце егосино,
 Дѣннѣтѣ бо бгѣ мжѣ самъ вѣтѣ,
 Сломиа годданнѣ гдѣ твѣтѣ не гвѣтѣ,
 СЛОГО ко бжѣ ни аюмъ прихвѣтѣ,
 Гдѣ правѣхъ въ вѣмъ благоудитѣ,
 Приже ко великнѣ Владимѣрѣ Крѣпнѣмъ прохвѣтѣ,
 Е вѣ зѣлѣ и роукомъ егослѣтнѣмъ оуагнѣ,
 Слѣмъ поамъ иудѣннѣмъ да вѣдѣтѣ мѣтѣ,
 Е кой чирки вѣтѣмъ, къ бжѣнѣ салѣтѣ,
 Звѣдѣтѣ догонию гнѣхъ погѣ долетн,
 И на дѣтѣ вѣннѣмъ погѣмъ подѣтн,
 Онѣ мжѣ иудѣннѣ прихвѣтѣ вѣннѣмъ,
 И егослѣтнѣмъ вѣдѣтѣмъ погѣмъ дѣмъ,
 Егослѣтнѣмъ чирѣ мжѣ днѣмъ началѣ,
 И дѣннѣтѣмъ егослѣтнѣмъ иудѣннѣмъ,
 Намѣ же прихвѣтѣмъ мжѣ а вѣннѣмъ радѣтѣ,
 Егослѣтнѣмъ вѣннѣмъ и егослѣтнѣмъ радѣтѣ.

Гдѣ вѣ троннѣ еднѣмъ, шѣ благоудитѣмъ и
 шѣтѣмъ дѣтѣмъ а дѣтѣмъ мжѣ, етнѣмъ дѣтѣмъ начѣтнѣ
 и вѣтѣтнѣтнѣ, чѣтѣ, салѣтѣ, и поклѣннѣ,
 вѣтѣтѣ и прѣтѣ, и аѣтѣтѣмъ вѣтѣтѣмъ,
 А М В Н Ъ

Судѣннѣмъ Судѣннѣмъ, Судѣннѣмъ

ВЕЛИКІ КНЯЗІ КИЇВСЬКІ, ЯКІ ЗГАДУЮТЬСЯ У «КРОЙНІЦІ»*

- Олег Віщий весна (?) 882 — осінь 912
Ігор Рюрикович осінь 912 — осінь 945
Ольга, дружина Ігора Рюриковича; регент сина Святослава Ігоревича осінь 945—957
Святослав Ігоревич 957 — серед. липня 969 (березень 972)
Ярополк Святославич серед. липня 969 — 11.VI.978 від серед. липня 969 до березня 972—намісник Святослава Ігоревича
Володимир Святославич Великий (Святий) 11.VI.978 — 15.VII.1015
Святополк Ярополкович Окаянний 15.VII.1015—26.XI.1015
Ярослав Володимирович Мудрий 26(27).XI.1015—14.VIII.1018
Святополк Ярополкович (удруге) 14.VIII.1018 — зима 1018/1019
Ярослав Володимирович (удруге) зима 1018/1019—20.II.2054; від поч. 1024 до [весни] 1026 у Києві сиділи його посади
Ізяслав Ярославич кінець лютого 1054—15.IX.1068
Всеслав Брячиславович 15.IX.1068 — серед. квітня 1069
Ізяслав Ярославич (удруге) 2.V.1069—22.III.1073
Святослав Ярославич 22.III.1073—27.XII.1076: спочатку удвох з Всеволодом Ярославичем
Всеволод Ярославич 1.I.1077—15.VII.1077
Ізяслав Ярославич (утрете) 15.VII.1077—3.X.1078
Всеволод Ярославич (удруге) 3.X.1078—13.IV.1093
Святополк Ізяславич 24.IV.1093—16.IV.1113
Володимир Всеволодович Мономах 20.IV.1113—19.V.1125
Мстислав Володимирович Великий 20.V.1125—15.IV.1132
Ярополк Володимирович 17.IV.1132—18.II.1139
Вячеслав Володимирович 22.II.1139—4.III.1139
Всеволод Ольгович 5.III.1139—1.VIII.1146
Ігор Ольгович 1.VIII.1146—13.VIII.1146
Ізяслав Мстиславич 13.VIII.1146—[1.IX] 1149
Юрій Володимирович Долгорукий [2.IX] 1149—20.VIII.1150
Вячеслав Володимирович (удруге) 20.VIII.1150 (кілька годин)
Ізяслав Мстиславич (удруге) 20.VIII.1150—27.VIII.1150
Юрій Володимирович (удруге) [28.VIII] 1150 — [6.IV] 1151
Ізяслав Мстиславич (утрете) [6.IV] 1151—13.XI.1154; з 8. IV. 1151 — разом з Вячеславом Володимировичем (утрете)
Вячеслав Володимирович (продовження третього княжіння) 13.XI.1154 — [8.XII] 1154; з 13(16).XI.1154 — разом з Святославом Всеволодовичем
Ростислав Мстиславич [8.XII] 1154—15.XII.1154; з [8.XII] до 10.XII.1154 — разом з Вячеславом Володимировичем (кінець його третього княжіння)
Ізяслав Давидович 16 (17?) XII.1154 — бл. 20.III.1155
Юрій Володимирович (утрете) 20.III.1155—15.V.1157
Ізяслав Давидович (удруге) 19.V.1157—21.XII.1158
Мстислав Ізяславич 22.XII.1158—12.IV.1159
Ростислав Мстиславич (удруге) 12.IV.1159—12.II.1161
Ізяслав Давидович (утрете) 12.II.1161—6.III.1161
Ростислав Мстиславич (утрете) 6.III.1161 — 14.III.1167
Володимир Мстиславич бл. 20.III.1167—9 (10).V.1167
Ярополк Ізяславич 9 (10).V.1167—15 (12).V.1167
Мстислав Ізяславич (удруге) 15 (12).V.1167—12.III.1169
Гліб Юрійович 12.III.1169—20.II.1170
Мстислав Ізяславич (утрете) 22.II.1170—13.IV.1170
Гліб Юрійович (удруге) 13.IV.1170—20.I.1171
Володимир Мстиславич (удруге) 5.II.1171—10.V.1171
Михалко Юрійович 12 (13).V.1171—[1] VII.1171
Роман Ростиславич 1.VII.1171—серед. лютого 1173
Михалко Юрійович (удруге) бл. 18.II.1173—23.III.1173; номінально; фактично — його брат Всеволод Юрійович
Рюрик Ростиславич 24.III.1173—6.IX.1173
Святослав Всеволодович (удруге) 6.IX.1173—18 (19).XII.1173
Ярослав Ізяславич [20.XII] 1173 — др. пол. лютого 1174 (перерва — 12 днів)
Святослав Всеволодович (утрете) др. пол. лютого 1174 — поч. березня 1174 (12 днів)
Ярослав Ізяславич (продовження княжіння) поч. березня 1174 — кінець 1174
Роман Ростиславич (удруге) кінець 1174—19 (?).VII.1176
Святослав Всеволодович (учетверте) 20.VII.1176—кінець липня 1176 (тиждень?)
Роман (утрете), Мстислав, Рюрик (удруге) Ростиславичі кінець липня 1176 — поч. серпня 1176
Святослав Всеволодович (уп'яте) поч. серпня 1176 — кінець літа — поч. осені 1180
Рюрик Ростиславич (утрете) кінець літа — поч. осені 1180 — літо 1181
Святослав Всеволодович (ушосте) літо 1181 — [27] VII.1194
Рюрик Ростиславич (учетверте) 1.VIII.1194 — літо (?) 1201
Інгвар Ярославич літо (?) 1201 — 2 (1).1203
Рюрик Ростиславич (уп'яте) 2 (1).I.1203 — серед. січня 1203
Інгвар Ярославич (удруге) серед. січня 1203—16.II.1203
Рюрик Ростиславич (ушосте) 16.II.1203 — поч. лютого 1204
Роман Мстиславич поч. лютого 1204 — серед. лютого 1204 (два тижні)

* *Махновець Л. Є.* Літопис Руський.— К., 1989.— С. 521—522.

Додатки

- Ингвар Ярославич (утреге) др. пол. лютого 1204 (кілька днів)
- Ростислав Рюрикович кінець лютого 1204 — бл. 25.VI. (після 19.VI.) 1205
- Рюрик Ростиславич (усьоме) бл. 25.VI.(після 19.VI.) 1205 — серед. серпня 1206
- Всеволод Святославич серед. серпня 1206 — жовтень (?) 1206
- Рюрик Ростиславич (увосьме) жовтень (?) 1206 — квітень 1207
- Всеволод Святославич (удруге) квітень 1207 — кінець жовтня. 1207
- Рюрик Ростиславич (удев'яте) кінець жовтня 1207 — весна 1210
- Всеволод Святославич (утреге) весна 1210 — бл. 15 липня 1212
- Мстислав Романович бл. 15 липня 1212 (один-два дні)
- Ингвар Ярославич (учетверте) бл. 17 липня 1212 — кінець липня 1212
- Мстислав Романович (продовження княжіння) кінець липня 1212—31.V.1223
- Володимир Рюрикович поч. червня 1223 — кінець травня 1235
- Ізяслав Мстиславич кінець травня 1235 — весна 1236
- Ярослав Всеволодович весна 1236 — [10.IV] 1236
- Ізяслав Мстиславич (удруге) [10.IV] 1236 — травень 1236
- Володимир Рюрикович (удруге) травень 1236 — січень (?) 1238
- Ярослав Всеволодович (удруге) січень (?) 1238 — бл. III. 1238
- Михайло Всеволодович серед. березня 1238 — осінь 1239
- Ростислав Мстиславич осінь 1239 — зима (?) 1239/1240
- Данило Романович зима (?) 1239 (1240—6.XII.1240; посадив у Києві тисяцького Дмитра)
- Михайло Всеволодович (удруге) квітень 1241— весна 1243
- Ярослав Всеволодович (утреге) весна 1243—30.IX.1246; посадив у Києві боярина Дмитра Єйковича.

ПОЛЬСЬКІ КОРОЛІ І КНЯЗІ, ЯКІ ЗГАДУЮТЬСЯ У «КРОЙНИЦІ»

Лех ?— бл. 925	Пшемислав 1290—1295
Семомисл 925—960	Вацлав II Чеський 1300—1305
Мешко (Мечислав) I 960—992	Вацлав III 1305—1306
Болеслав I Хоробрий 992—1025	Владислав I Локеток 1306—1333
Мешко II Ламберт 1025—1034	Казимир III Великий 1333—1370
Болеслав Забутий 1034—1039	Людовік Угорський 1370—1382
Казимир I 1039—1058	Ядвіга 1384—1385 разом з Ягайлом (Ягелло)
Болеслав II Сміливий 1058—1079, у вигнанні 1079—1081	Владислав II (Ягайло) 1386—1434
Владислав I Герман 1079—1102	Владислав III Варненчик 1434—1444
Болеслав III Кривоустий 1102—1138	Казимир IV Ягеллончик 1447—1492
Владислав II 1138—1146	Ян Ольбрахт 1492—1501
Болеслав IV Кучерявий 1146—1173	Олександр 1501—1506
Мешко III Старий 1173—1177, 1190, 1198—1202	Сигізмунд I Старий 1506—1548
Казимир II 1177—1190, 1191—1194	Сигізмунд II Август 1548—1572
Лешко I Білий 1194—1198, 1201, 1202—1210, 1211—1227	Генрік Валуа 1573—1574
Генрік I Бородатий 1228—1238	Стефан Баторій 1576—1586
Генрік II 1238—1241	Сигізмунд III Ваза 1587—1632
Конрад I 1202—1229, 1241—1243	Владислав IV 1632—1648
Болеслав V 1234—1279	Ян Казимир 1648—1668
Лешко II Чорний 1279—1288	Михайло Вишневецький 1669—1673
Генрік IV Пробус 1289—1290	

¹⁻¹ Каппадокія — стародавня назва області в центральній частині Малої Азії. В середині III тис. до н. е. на цих землях поселилися індоєвропейські племена. У II тис. до н. е. Каппадокія становила ядро Хетської держави. На початку VI ст. до н. е. вона була завойована Мідією, а з другої половини VI ст. до н. е. являлась частиною давньоперської держави Ахеменідів. За царя Аріарата (IV ст. до н. е.) стала незалежною, але наприкінці того ж століття була підкорена державою Селевкідів. У середині III ст. до н. е. знов стала незалежною державою, але з I ст. до н. е. була підкорена Римом. Інколи назву «Каппадокія» вживали середньовічні автори для визначення центральної частини Малої Азії. У польській історіографії XVI—XVII ст. про Каппадокію та сусідню з нею Пафлагонію нерідко згадували ідеологи т. зв. сарматської теорії, а за ними й українські хроністи. Так, автор Густинського літопису наводив у своєму творі легенду, за якою слов'яни прибули з Вавилону до Пафлагонії, брали участь у Троянській війні, а після падіння Трої рушили до Європи (Італія, Іллірія, «Сарматія», тобто Східна Європа). Ці дані взяті з не надрукованого початку Густинського літопису (ЦНБ.— № 315/678 С.— Арк. 1—30).

² Митридат VI Євпатор — цар Понтійської держави у 121—63 рр. до н. е. (фактично з III р.). За нього Понтійське царство досягло найбільшої могутності. Воно охоплювало територію Малої Азії, головним чином Каппадокії, Східного (Колхіда) та Північного (Боспорська держава — Крим, Таманський півострів, пониззя Дону — Танаїса) Причорномор'я. Двічі посилав війська до Криму, щоб перешкодити скіфському царству взяти Херсонес. Придушив повстання скіфських скіфів на чолі з Савмаком у 107 р. до н. е.

³⁻³ Александр Македонський (356—323 рр. до н. е.) — полководець та державний діяч, цар Македонії з 336 р. до н. е. Внаслідок його завойовницьких походів утворилася величезна держава від Інда до Дунаю. Легенда про надання грамоти Александром Македонським слов'янам розглянута у книзі Первольфа І. (Славяне. Их взаимные отношения и связи.— Варшава, 1888.— Т. 2).

⁴⁻⁴ Август Гай Юлій Цезар Октавіан — з 63 р. до н. е.— 14 р. н. е. перший римський імператор (27 р. до н. е.— 14 р. н. е.), який вів успішні війни. Правління Августа співпало з «золотим віком» римської літератури та мистецтва.

⁵ Одоакер (Одоакр) (431—493) — керівник одного з германських загонів на службі Західної Римської імперії. Походив з германського племені скіфів. 22 або 23 серпня 476 р. усунув останнього імператора Західної Римської імперії Августула і проголосив себе правителем Італії. У 493 р. держава Одоакра була завойована остготами, а сам Одоакр загинув у бою.

⁶⁻⁶ Меотида (Меотис, Меотика), тобто Азовське море.

⁷⁻⁷ Таврида — Кримський півострів.

⁸ Молкоп — Мангуп, місто у середньовічному Криму.

⁹ Керкел або Керкер — назва середньовічного міста-фортеці, одного з центрів Кримського ханства. Керкер пов'язують з Чуфут-Кале, який знаходиться у 7 км від Бахчисарая.

¹⁰ Азов — нині місто в Ростовській області РРФСР, порт на Дону. Поселення на місці Азова виникло в еліністичні часи

й підтримувало зв'язки з давньогрецькою колонією Танаїсом. У X—XI ст. входило до складу Тмутараканського князівства Київської Русі. У 1067 р. воно було захоплено половцями й одержало назву від імені половецького хана Азака. Азак — місто Золотої Орди, пізніше Кримського ханства. У 1471 р. Азов захопили турки й перетворили його на фортецю. У 1637—1642 рр. Азовом володіли донські козаки, яким допомагали запорожці. З 1696 р. увійшов до складу Росії, але після невдалого Прутського походу Петра I Туреччина знову оволоділа містом. З 1736 р., внаслідок Белградського мирного договору Азов остаточно увійшов до складу Росії.

¹¹ Кафа (Каффа) заснована у другій половині XIII ст. генуезцями як торгова факторія поблизу Феодосії, яка перебувала під владою татар. У зв'язку з швидким зростанням факторії у XIV—XV ст. назва Кафа стала загально визнаною. Колишню назву — Феодосія місто одержало лише після приєднання Криму до Росії у 1783 р.

¹²⁻¹² Сучасне місто Білгород-Дністровський.

¹³ Кілія — нині місто в Одеській області, на лівому березі Кілійського гирла Дунаю, за 40 км від узбережжя Чорного моря. Перша згадка про місто датована XIV ст. У 1484 р. Кілію загарбала Османська імперія й перетворила його в фортецю — опорний пункт на Чорному морі. Кілію неодноразово брали запорозькі козаки у ході визвольної боротьби проти турецько-татарської агресії у XV—XVII ст.

¹⁴ Торговиця — місто, про яке М. Стрийковський писав: «Тарговица — місто занепаде старе у полях за Києвом до Перекопа» (*Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Zmódzka i wszystkiej Rusi.*— Warszawa.— 1846.— Т. 1.— С. 64).

¹⁵⁻¹⁵ Імператор Візантії Михаїл III (842—867). Загально відомо, що першу впорядковану слов'янську абетку створили просвітителі Кирило (Костянтин) (826—869) та Мефодій (820—885) за часів правління Михаїла III. У 863 р. вони були послані імператором до Моравії для проповіді християнства й допомоги моравському князю Ростиславу. Перед від'їздом Кирило створив слов'янську абетку і з допомогою Мефодія переклав слов'янською мовою (македонський діалект) кілька богословських книг. Відомо також, що у слов'ян до введення абетки Кирила існувало своє письмо. Докладніше про це див. у кн.: *Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки.* М., 1988; *Сказания о начале славянской письменности.*— М., 1981.

¹⁶ Правління напівлегендарного Кия та його братів слід, очевидно, віднести до V ст. Зауважимо, що за даними М. Стрийковського Київ було засновано у 430 р. (*Strykowski M. Kronika...*— Т. 1.— С. 368).

¹⁷ Аскольд (р. н. невід.— 882) — давньоруський князь. У 860 р. здійснив похід на Константинополь.

¹⁸ Дір (р. н. невід.— 882) — давньоруський князь, сподвижник Аскольда.

¹⁹ Рюрик (р. н. невід.— 879) — ватажок варязької дружини, якого, згідно з літописною легендою, новгородці нібито закликали разом з його братами Синеусом і Трувором князувати на Русь. Започаткував князівську династію Рюриковичів (РЕІУ.— Т. 4.— С. 43).

²⁰ Олег (р. н. невід.— 912 (922)) — давньоруський князь у Новгороді. Оволодів Києвом у 882 р., вбивши Аскольда й

Діра. У 883—885 рр. підкорив деревлян, сіверян і радимичів, намагався поширити свою владу на інші східнослов'янські племена, воював проти хозарів. У 911 р. здійснив вдалий похід у Візантію (РЕІУ.— Т. 1.— С. 283).

^{21—21} Ігор (р. н. невід.— 945) — великий князь київський у 912—945 рр. Здійснив походи на Візантію у 941 і 944 рр. Ігоря було вбито під час повстання деревлян 945 р.

^{22—22} Слова додані Ф. Софоновичем.

²³ Ольга (р. н. невід.— 969) — велика княгиня київська у 945—957 рр., дружина князя Ігоря.

^{24—24} Святослав Ігорович (р. н. невід.— 972) — великий князь київський у 945—972 рр. Проводив активну зовнішню політику, зокрема розгромив у 60-х роках Х ст. Хозарський каганат, здійснив два походи у Болгарію (968 та 971). Після укладення мирного договору під Доростолом (971) Святослав, повертаючись з своєю дружиною до Києва, загинув в районі Дніпрових порогів (РЕІУ.— Т. 4.— С. 61).

^{25—25} Володимир Святославич Святий — великий князь київський (978—1015). За його правління на Русі було запроваджено християнство (988), завершено об'єднання всіх східнослов'янських земель у складі Київської Русі. В той час Київська Русь досягла апогею своєї політичної могутності.

^{26—26} Ф. Софонович недосить точно відтворив написання цих земель, які містяться у праці М. Стрийковського: «...Вятицьку... Дулебську».

^{27—27} Ці події «Повість временних літ» датує 6510 (1002) р.

^{28—28} Згідно з родинним переказом Киселів, цим порадником був воевода Свенельд, якого прозвали з того часу Киселем.

²⁹ Біблійне оповідання про перемогу Давида над велетнем Голіафом.

³⁰ Тобто черепаха (з польськ. *żółw*)

^{31—31} Візантійський імператор Костянтин II Болгаробійця (963, 976—1025) та його брат Костянтин VIII (1025—1028).

³² Херсонес Таврійський (поблизу сучасного Севастополя), який належав тоді Візантії.

^{33—33} Ця інформація, ймовірно, була почерпнута Ф. Софоновичем з місцевих переказів.

^{34—34} Поширення тексту джерела.

^{35—35} Церква Св. Богородиці — Десятинна. Збудована князем Володимиром у 991—996 рр.

³⁶ Ярослав Володимирович Мудрий — великий князь київський (1015—1054).

^{37—37} Щодо дати смерті князя Володимира Святославича див. ком. 25—25.

^{38—38} «Повість временних літ» дає дещо інше написання цих імен: Путша, Талец, Єлович, Ляшко.

^{39—39} Цей фрагмент тексту дає можливість простежити характер перекладу та певного редагування свідчень хроніки М. Стрийковського, де аналогічна звістка подана у такій формі: «Ich święto Rus obchodzi na każdy rok 24 dnia miesiąca lipca» (*Strzykowski M. Kronika ...— Т. 1.— S. 158*).

^{40—40} У ПЗ знаходимо: «...у Ростовца».

^{41—41} У цьому випадку Ф. Софонович невірно зрозумів свідчення Золотоверхого літопису. У ПЗ ця звістка подана у такій формі: «родися оу Володимира, снь Мьстиславъ, внук Всеволож» (*ПСРЛ.— Т. 1.— С. 190*).

^{42—42} В інших джерелах — «Лубна», тобто м. Лубни.

^{43—43} Ампліфікація Ф. Софоновича.

^{44—44} У Хлебниківському та Іпатіївському літописах звістка про смерть Євпраксії датована 6610 (1102) р.

^{45—45} Ця звістка не має аналогій. Очевидно, тут слід мати на увазі не Ярополка, сина Володимира Мономаха, а Ярослава Святополковича, племінника Володимира. Але Ярослав, очевидно, був князем ще за життя Всеволода (ПЗ за 6620 (1112) рік).

^{46—46} Ампліфікація Ф. Софоновича. Розповідь про поєдинок Володимира Мономаха з правителем Кафи є пізнішою ле-

гендою, яку ґрунтовно проаналізував О. І. Рогов (*Рогов А. И. Русско-польские...— С. 94*).

^{47—47} Ампліфікація Ф. Софоновича («з Чернигова»), бо Всеволод Ольгович був тоді чернігівським князем.

^{48—48} Хлебниківський та Іпатіївський літописи датують смерть Ярополка 18 лютого (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 15*).

^{49—49} Помилка переписувача. У списку Толстовський 236 замість «Курск» вказано «Корсунь».

^{50—50} Ф. Софонович невадо поєднав повідомлення за 6648 (1140) та 6650 (1142) рр.

^{51—51} Невдале поєднання автором «Кройніки о Русі» звісток 1140—1142 рр.

^{52—52} Ця звістка вимагає уточнення. Ростислав Мстиславич та Ізяслав Мстиславич майже одночасно пустошили волості Ігоря та Святослава Ольговичів, але текст ПЗ не вказує, що вони діяли об'єднаним військом (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 311; Літопис руський.— С. 194—195; Соловьев С. М. Указ. соч.— Кн. 2, т. 6.— С. 432—433*).

^{53—53} Це оповідання (до слів «року 6651-г.») вміщено у Хлебниківському та Іпатіївському літописах під 6652 (1144) р.

^{54—54} Звістка під цією датою «Кройніки о Русі» вміщена у Хлебниківському та Іпатіївському літописах під 6653 (1145) р.

^{55—55} У Хлебниківському та Іпатіївському літописах ця звістка вміщена під 6654 (1146) р.

^{56—56} Повідомлення про смерть Святослава Ольговича вміщено у відомих редакціях ПЗ під 6654 (1146) р.

^{57—57} Ампліфікація Ф. Софоновича.

^{58—58} Дані слова відсутні у Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 323*). Не виключена ампліфікація Ф. Софоновича.

^{59—59} Поширення тексту джерела Ф. Софоновичем.

^{60—60} Неточність автора. За відомими редакціями ПЗ, до Новгород-Сіверського прибув Іван Юрійович. Далі міститься звістка про взяття Ізяславом Мстиславичем, його сином та Ізяславом і Володимиром Давидовичами — Путивля. Скорочуючи текст джерела, Ф. Софонович помилково написав «Новгород» замість «Путивль» (*ПСРЛ.— Т. 1.— С. 332*).

^{61—61} Помилка переписувачів, або ж самого Ф. Софоновича. Повинно бути: «Ізяслав Мстиславич».

^{62—62} У першому випадку маємо, очевидно, звичайне поширення тексту Ф. Софоновичем, а в другому подібна аналогія трапляється лише у творі В. М. Татищева.

^{63—63} Цю інформацію Ф. Софонович, очевидно, запозичив з життя Володимира Святославича.

^{64—64} Поширення тексту джерела.

^{65—65} Неточність автора. У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ йдеться про Володимира Давидовича, який послав Ізяслава Давидовича з Чернігова до Ізяслава Мстиславича (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 345; Літопис руський.— С. 209*).

^{66—66} Поширення тексту джерела. У ПЗ цих слів немає, але з попереднього викладу ясно, чому Давидовичі хотіли вирушити у похід проти Юрія Долгорукого.

⁶⁷ Святослав Всеволодович. Ця звістка, де йдеться про прохання Святослава до Ізяслава Мстиславича відпустити його до братів у Чернігів, передана Ф. Софоновичем неповно (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 343; Літопис руський.— С. 210*).

^{68—68} Поширення тексту джерела.

^{69—69} Ця деталь у повідомленнях відомих редакцій ПЗ про вбивство киянами колишнього київського князя Ігоря Ольговича у 1147 р. відсутня (*ПСРЛ.— Т. 2.— С. 349, 351*).

^{70—70} Це уточнення у відомих редакціях ПЗ відсутнє.

^{71—71} Поширення тексту джерела.

^{72—72} У списку Толстовський 236 подано помилково «Данилка».

^{73—73} Поширення тексту джерела.

- 74—74 Поширення тексту джерела.
- 75—75 Згідно з текстом відомих редакцій ПЗ та інших пам'яток, посередницьку місію Володимира, князя галицького, підтримував лише один син Юрія Долгорукого. — Андрій, а згодом і брат Юрія — Вячеслав. Ростислав же Юрійович вимагав продовження війни проти Ізяслава Мстиславича. Очевидно, тут Ф. Софонович допустив помилку.
- 76—76 В інших джерелах про цю угоду йдеться як про рівноправну для обох сторін. У «Кройніці о Русі» натякається на її не вигідність для Ізяслава Мстиславича. Не виключено також, що це могло бути й поширення тексту джерела Ф. Софоновичем.
- 77—77 Це та інші повідомлення датовані відомими редакціями ПЗ 6658 (1150) р.
- 78—78 Це повідомлення не має аналогій в інших джерелах. Згідно з відомими редакціями ПЗ, Володимир знаходився у цей час поблизу міста Белза. Одержавши повідомлення про похід угорського короля, він, не вступаючи в бій, втік до Перемішля. Щоправда, у ПЗ знаходимо повідомлення про взяття угорцями Санока, полонення намісника Володимира. Про дії Ізяслава Мстиславича, спрямовані на розрив можливого порозуміння угорського короля з Володимиром, князем галицьким, джерела не згадують. Можливо, Золотоверхий літопис — одне із джерел «Кройніки о Русі», краще зберіг текст оригіналу ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 405—406; *Limonis* руський.— С. 234—235).
- 79—79 Цей похід «Кройніки о Русі» датує 6658 (1150) р., хоч події мали місце у 6659 (1151) р.
- 80—80 м. Остер. Поширення тексту джерела.
- 81—81 Аналогічне датування міститься у Лаврентіївському літопису. У відомих редакціях ПЗ ця дата міститься після звістки про смерть Ростислава Юрійовича у Переяславі (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 418—419).
- 82—82 У відомих редакціях ПЗ додана згадка про Вячеслава Володимировича. Ф. Софонович не згадував тут про сопративителя Ізяслава Мстиславича (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 423).
- 83—83 Авторська помилка, бо йдеться про Ростислава Мстиславича, князя смоленського. Цікаво, що тут Ф. Софонович також не згадує про Вячеслава Володимировича, який посилав до смоленського князя за допомогою разом з Ізяславом Мстиславичем (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 423).
- 84—84 Ф. Софонович цікаво переробив текст, оскільки вираз «оборонною рукою», або табором, нерідко трапляється в українських та польських джерелах XVI—XVII ст.
- 85—85 Тут, безперечно, помилка, бо у відомих редакціях ПЗ йдеться про Мстислава Ізяславича, якого раніше батько відправив до угорського короля за допомогою (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 432—433; *Limonis* руський.— С. 246—247).
- 86—86 Поширення тексту джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 440)
- 87—87 У відомих редакціях ПЗ, як і Лаврентіївському та інших літописах повідомлялося, що Мстислав втік до Луцька (ПСРЛ.— Т. 1.— С. 336; Т. 2.— С. 441—442). Невдале поширення тексту джерела.
- 88—88 Назва городка міститься лише у В. М. Татищева (*Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 25).
- 89 Авторська помилка, тому що у відомих редакціях ПЗ йдеться про послів.
- 90—90 Це важливе уточнення в інших джерелах відсутнє.
- 91 У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ подано: «Кочерська», «Корецка», тобто Корчеська.
- 92 Тут помилка Ф. Софоновича. Вірно: «Святославом Всеволодовичем». Крім того, у поході брав участь також Мстислав Ізяславич.
- 93 «Пурсы» — Поросся.
- 94—94 Ця звістка не має аналогій в інших джерелах. Не виключено, що Ф. Софонович не дуже уважно використав текст Золотоверхого літопису.
- 95—95 Цих слів у відомих редакціях ПЗ немає. Ф. Софонович очевидно зробив це уточнення, спираючись на попередні звістки, в яких йшлося про те, що Святослав Ольгович радив Ізяславу Давидовичу покинути Київ і княжити в Чернігові.
- 96—96 У редакціях ПЗ: «Небльську» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 492).
- 97—97 Поширення тексту джерела.
- 98—98 Помилка Ф. Софоновича. Йдеться про Володара Глібовича.
- 99 Очевидно, помилка Ф. Софоновича, бо у редакціях ПЗ подано іншу цифру: 12 (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 501).
- 100—100 Текст джерела не дуже точно переданий Ф. Софоновичем. Там йдеться про переведення іншого митрополита з Царграда (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 501; *Limonis* руський.— С. 275).
- 101—101 Поширення тексту джерела.
- 102—102 Поширення тексту джерела.
- 103—103 У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ йдеться про інтриги, що спричинили ворожнечу між Святославом Ольговичем та Ростиславом Мстиславичем, та нібито задуману передачу Чернігова Ізяславу Давидовичу. Дані «Кройніки о Русі» можливо у спотвореному вигляді відбивають оригінальну звістку Золотоверхого літопису (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 513).
- 104—104 Поширення тексту джерела. Слід звернути увагу на повідомлення Хлебниківського та Іпатіївського літописів, де відзначається, що полки Ізяслава Давидовича перейшли Дніпро по льоду.
- 105—105 Поширення тексту джерела.
- 106—106 Дані «Кройніки о Русі» точні, оскільки Білгород і Торчеський були волостями Мстислава Ізяславича (*Limonis* руський.— С. 284).
- 107 У списку Толстовський 236 помилково подано: з «сыном».
- 108 Тут джерело «Кройніки о Русі» — Золотоверхий літопис чітко виявляє свою близькість до Хлебниківської редакції ПЗ, де також зазначено «Святославу». У Іпатіївській редакції слово «Славу» помилково виправлено на «Всеславу» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 527).
- 109 У редакціях ПЗ йдеться про Чичерськ, де зустрічав його Олег Святославич. Тут Ф. Софонович, очевидно, допустив помилку. У Чернігові тоді князував Святослав Всеволодович, противник Олега Святославича (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 528).
- 110—110 Ця звістка подана відповідно відомих редакцій ПЗ, але у списку Толстовський 236 переписувач невірно прочитав дане слово як «обрадовался».
- 111—111 У редакціях ПЗ допущено помилку: написано «Святослава Ярославича» замість «Святослава Ростиславича». Під 6676 (1168) р. в цих редакціях чітко говориться про новгородського князя Святослава Ростиславича. Очевидно, Ф. Софонович помітив дану помилку, але в свою чергу сам допустив неточність. Як відомо, Мстислав Ростиславич, племінник Андрія Боголюбського, став новгородським князем лише після смерті Святослава (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 537).
- 112—112 Поширення тексту джерела.
- 113—113 Ф. Софонович не до кінця зрозумів текст джерела. У відповідному місці Хлебниківської та Іпатіївської редакцій ПЗ переказується нахлещницькі слова, звернені Борисовичами до Давида Ростиславича про те, що нібито Мстислав Ізяславич їх озлобив, задумав арештувати Давида (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 541).
- 114—114 На відміну від відомих редакцій ПЗ, у «Кройніці о Русі» вірно подане ім'я, по-батькові Романа Ростиславича, де читаємо: «Роман Дюрдевич». Проте, слово «Гургевич» слід віднести до згадки про Гліба з Переяслава (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 543; *Limonis* руський.— С. 294).
- 115—115 Ця звістка датована у редакціях ПЗ 6679 (1171) р.
- 116—116 Поширення тексту джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 546).

117—117 Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Не виключено, що Золотоверхий літопис краще зберіг текст оригіналу ПЗ.

118—118 У першій частині даного фрагменту датування «Кройніки о Русі» відповідає Хлебниківській редакції ПЗ і є точним. В Іпатіївській редакції подається неточно: «майя в 30» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 567). У другій частині Ф. Софонович помилився у підрахунках. Має бути аналогічно відповідним місцям Хлебниківського або Іпатіївського літописів: 4 місяці.

119—119 Поширення тексту хроніки М. Стрийковського.

120—120 Поширення тексту джерела.

121—121 Поширення тексту джерела. У відомих редакціях

ПЗ йдеться про іноземних купців (*Літопис* руський.— С. 311).

122—122 Не дуже зрозуміле місце «Кройніки о Русі». Згідно з відомими редакціями ПЗ, князь Ярослав Ізяславич зачинив у місті всіх киян (*Літопис* руський.— С. 311).

123—123 Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Певні аналогії їм можна знайти у Московському літописному зводі кінця XV ст. під 1175 р. (ПСРЛ.— Т. 25.— М., 1949.— С. 83).

124—124 Поширення тексту джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 592—593).

125—125 Це уточнення відсутнє в інших джерелах. Можливо, Ф. Софонович не зрозумів повідомлення Золотоверхого літопису, де, як у відповідних редакціях ПЗ, зазначалося «три Йрслимы», тобто три Єрусалими (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 582).

126—126 Тут, очевидно, Ф. Софонович поширив текст свого джерела.

127 У відповідному місці Хлебниківської та Іпатіївської редакцій ПЗ: «поле» («поли»). Можливо в оригіналі «Кройніки о Русі» було «блоні» або «болоні», тобто луки.

128 У відомих редакціях ПЗ — «Бякобу».

129 Поширення тексту джерела.

130—130 У відомих редакціях ПЗ читаємо: 23 (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 628).

131—131 У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ читаємо у відповідному місці: «Билоковича Изая и Товлыя... Бокмиша (Токмиша), ...Корязя Колотановича... Тарсоука» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 632).

132 У відповідних редакціях ПЗ читаємо: «Кончак» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 634).

133—133 Тут Ф. Софонович допустив помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Тятинци». Тятинці — це брід через Дніпро поблизу гирла лівої притоки Золотоноші біля колишнього с. Мухихи Нині затоплено водами Кременчуцького водосховища (*Літопис* руський.— С. 343, 571).

134—134 У відомих редакціях ПЗ — «Голоубого» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 344).

135 У відомих редакціях ПЗ: «Нездяловича». «А галичане отняли от него сна его и жону Романовну». Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Вище йшлося про те, що князь Володимир поїхав до Угорщини з дружиною і двома синами. Відомо, що галичани відняли у нього Федору (дружину — ?) (*Літопис* руський.— С. 346; ПСРЛ.— Т. 2.— С. 660).

136—136 Йдеться про торцького князя Кунтувдія. Ф. Софонович, очевидно, не до кінця зрозумів текст джерела, де йшлося про те, що Рюрик заступався за Кунтувдія (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 668; *Літопис* руський.— С. 349).

137—137 У відомих редакціях ПЗ: «Кобан... Акочаевичь» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 671).

138—138 Ця й наступна звістка даного розділу вміщені в Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ під 6702 (1194) р. (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 679—680; *Літопис* руський.— С. 354).

139—139 Тут поширення тексту джерела.

140—140 Це місце Ф. Софонович невірно відчитав з джерела. Згідно з відомими редакціями ПЗ, київський князь Рюрик Ростиславич надав Роману м. Полону й половину Корсунської області (Тартака) (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 688; *Літопис* руський.— С. 357).

141—141 Тут допущено помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Мстислава Романовича» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 691).

142—142 Тут допущено помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Испроси оу дрюютьского (дрюютьскаг) князя Мьстислава Романовича, тобо йдеться про дружького, а не торцьского князя Бориса» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 692; *Літопис* руський.— С. 359).

143—143 Тут Ф. Софонович допустив помилку. Скорочуючи дані літописного джерела, він сплутав Мстислава Мстиславича Удатного, синівця Рюрика, з сном останнього Ростиславом. Деталь («з Києва») є поширенням тексту (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 361).

144 У відомих редакціях ПЗ знаходимо у відповідному місці: «Вятскыя городы» («вятичскыя городи») (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 698; *Літопис* руський.— С. 361).

145—145 Дане повідомлення передано Ф. Софоновичем у помилковому вигляді. У Чернігові було залишено Олега та Гліба Святославичів. Смоленський князь Давид-Гліб Ростиславич, брат київського князя Рюрика, був у ворожих стосунках з чернігівським князем Ярославом Всеволодовичем і тому останній не міг зробити його своїм намісником у Чернігові (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 698; *Літопис* руський.— С. 361).

146—146 У даному випадку не дуже точно передано текст джерела «Кройніки о Русі». Згідно з відомими редакціями ПЗ, Всеволод неодноразово радився з Давидом Ростиславичем та рязанськими князями про припинення війни з Ярославом Всеволодовичем, чернігівським князем і його братами (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 639; *Літопис* руський.— С. 361).

147—147 Тут помилка автора. Має бути «Мстислава Романовича» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 699).

148—148 Так Ф. Софонович переклав слово «тверди» літописного джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 702).

149—149 Це датування аналогічне хронології Хлебниківської редакції, а також Густинського літопису. В Іпатіївській редакції інша дата — 24 квітня (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 702; Спб., 1848.— С. 326).

150—150 Тут поширення тексту джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 722).

151—151 Поширення тексту джерела.

152 Поширення тексту джерела.

153—153 Ця звістка оригінальна. У відомих редакціях ПЗ згадувалися лише імена угорських воевод, яких король направив на допомогу Данилу Романовичу разом з військами. Малоімовірно, що тут йдеться про Всеволода Святославича Черного, оскільки за деякими джерелами (Новгородський І літопис) угри повісили тоді двох його братів або Всеволода Володимировича, сина колишнього галицького князя Володимира, посланого батьком до Угорщини близько 1206 р. Не виключено, що Ф. Софонович тут допустив помилку, прочитавши слово «воевод» як «Всеволод» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 724; *Літопис* руський.— С. 373).

154—154 Ф. Софонович неточно передав суть даного повідомлення. У відомих редакціях ПЗ читаємо: «Иньвар приде из Лоуцка» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 727).

155—155 Цих даних немає у Хлебниківській, Іпатіївській, Ермолаївській редакціях ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 729).

156 У відомих редакціях ПЗ: «Тихомль» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 730).

157—157 Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 730).

158—158 У відомих редакціях ПЗ ці імена подані у дещо іншому вигляді: «Живибууд, Довьят, Довьспрунк... Викынт Роушьковичев» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 735).

159 Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

160—160 Це доповнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

161 Поширення тексту джерела.

162—162 Оповідання про битву на Калці вміщено в Іпатіївській редакції під 1224 р. Дана битва відбулася у 1223 р.

163—163 Ці дані у відомих редакціях ПЗ, як і в інших джерелах, відсутні. Більше того, в них чітко зазначається: «Василька же не б бо в Володимери млад» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 741). Очевидно, Ф. Софонович сплутав Василька Романовича, брата Данила Галицького, з галицьким воеводою Васильком Гавриловичем, який справді брав участь у битві на Калці у 1223 р. і був там поранений. Крім того, за деякими даними, у цій битві загинув інший Василько — син чернігівського князя Мстислава (Літопис руський.— С. 381).

164—164 Літописне оповідання, починаючи з цих слів, вміщене у Іпатіївському літописі під 6733 (1225) р.

165—165 Тут невадє поширення тексту джерела. У відомих редакціях ПЗ дещо нижче йдеться про Дем'яна та Андрія: «и бывшим послом от обоих», тобто від Данила та польського князя Леска (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 746; Літопис руський.— С. 381).

166 У відомих редакціях ПЗ: «Яна». Ф. Софонович, очевидно, неточно прочитав звістку джерела (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 746).

167 У відомих редакціях ПЗ «Актаз».

168—168 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до кінця розділу вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6374 (1226) р.

169—169 Факт оволодіння угорським королем Холма у відомих редакціях ПЗ не зафіксований.

170—170 Дані «Кройніки о Русі». Починаючи з цих слів і до кінця розділу датовані у Іпатіївській редакції ПЗ 6735 (1227) р.

171—171 Початок даного розділу, починаючи з цих слів, датований у Іпатіївській редакції ПЗ 6736 (1228) р.

172—172 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до кінця 5-го розділу, вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6737 (1229) р.

173—173 Ці дані у відомих редакціях ПЗ відсутні (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 754).

174—174 Незважаючи на те, що ці дані розходяться з відомими редакціями ПЗ, вони, можливо, не являються помилкою Ф. Софоновича, а більш точно передають текст оригіналу ПЗ.

175—175 У відомих редакціях ПЗ згадується не Ярослав, а Мирослав (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 758).

176—176 Тут Ф. Софонович допустив помилку, неввірно прочитавши текст Золотоверхого літопису. У відомих редакціях ПЗ: «от Боброку», тобто від річки Бібрки (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 759; Літопис руський.— С. 386).

177 У відомих редакціях ПЗ йшлося лише про одного посла угорського короля Бели (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 760).

178—178 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до слів «Потом самъ Даниил», вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6738 (1230) р., а наступні оповідання (до кінця розділу) — під 6739 (1231) р.

179—179 У відомих редакціях ПЗ йдеться безпосередньо про Олександра, хоч зміст цього повідомлення не зовсім ясний: «со братоучадемъ, с браточядіем его Олександромъ» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 762).

180—180 У редакції ПЗ («во Браневича ве ръли», «въ Браневича ве рли») у сучасному перекладі подано як: «у [село] Браневичеву Ріль» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 762; Літопис руський.— С. 387).

181 У відомих редакціях ПЗ названо інше ім'я: «Шельв (Шелев)» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 764).

182—182 Тут, очевидно, поширення тексту джерела. Водночас, слід зауважити, що за «Кройнікою о Русі» Андрій став панувати у Галичі одразу ж після захоплення міста угорським королем. У відомих редакціях ПЗ про княжіння Андрія йдеться після даних, які відтворюють похід угорського короля на Володимир (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 765).

183 У відомих редакціях ПЗ: «Зеремиевич (Зервм'євич)».

184 У даному випадку поплутана хронологія двох битв

(подана як одна), що мали місце у 1231 та 1232 рр. (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 767—768, 769).

185 У відомих редакціях ПЗ: «Плѣснѣскоу».

186—186 Наступна звістка міститься в Іпатіївській редакції ПЗ під 6741 (1233) р., а починаючи з слів «тогда ж Глѣбъ Еремѣвичъ» — під 6742 (1234) р.

187—187 Поширення тексту джерела.

188—188 У відомих редакціях ПЗ відсутні пояснення мовтив зміни наміру князя Володимира Рюриковича та воеводи Мирослава.

189—189 Починаючи з цих слів і до кінця розділу, ці відомості датовані в Іпатіївській редакції ПЗ 6743 (1235) р.

190—190 Тут, очевидно, поширення тексту джерела.

191 Тут торки, на що чітко вказано в редакції ПЗ.

192—192 Тут поширення тексту джерела.

193—193 Це уточнення, яке дає можливість оцінити похід Данила на Польщу як успішний, відсутнє у відомих редакціях ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 776).

194 У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ: «Горы», але у Ермолаївській редакції: «Татра» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 778).

195 У Хлебниківському та Іпатіївському редакціях ПЗ, як в переважній більшості інших літописів, подано точну дату: 6741, тобто 1237 р. Датування наместа Батя на Русь 6741 знаходимо лише в Ермолаївській редакції ПЗ. Очевидно, воно було аналогічним і в Золотоверхому літописі (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 778).

196—196 Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 779).

197—197 Ф. Софонович припустив ім'я цього єпископа — Митрофан.

198—198 Ця і наступні звістки даного розділу датовані в Іпатіївській редакції 6746 (1238) р. У відомих редакціях ПЗ знаходимо: «по сыну», тобто після сина, у деяких інших літописах (Тверський, Софійський) — «за сыном». Можливо, слово «за» Ф. Софонович прочитав як «зъ», але не виключено, що київський князь Михайло перед нападом татар був разом із сином (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 782; ПСРЛ.— М., 1965.— Т. 15.— С. 374; Спб., 1910.— Т. 20, ч. 1.— С. 158; Спб., 1856.— Т. 7.— С. 144; Пг., 1921.— Т. 24.— С. 94).

199—199 У відомих редакціях ПЗ ці імена подані дещо в іншій редакції: «Оурдю и Байдар... Кадан... Меньгоу... Кююк (Коююк)...» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 785). Тут йдеться про брата Батя, старшого сина Джучі — Урдюя (Орду-Ічен, Орда), двоюрідних його братів Кююка (Гуюка) і Кайдана (Кадана, Хадана), Менгу (Менгухан, Мунке) (Літопис руський.— С. 395).

200—200 Поширення тексту джерела.

201—201 Ці уточнення відсутні у відомих редакціях ПЗ. Лише в хроніці М. та Й. Бельських знаходимо певні аналогії. Зазначимо, що під Ленчицею слід мати на увазі Лігницю у Сілезії (Strykowski M. Kronika... Т. 1.— С. 111).

202 Звістка даного розділу вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6748 (1240) р., а з слів «Потомъ Ростиславъ Михайловичъ з Чернигова приѣхавши» — під 6749 (1241) р., з слів «Того ж часу татаре» — під 6751 (1243) р., з слів «Послышавши князь Михайль» — під 6753 (1245) р. Остання звістка даного розділу («Тогда жъ татарове...») датована в Іпатіївській редакції ПЗ 6551 (1243) р.

203 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції під 6753 (1245) р. (початок розділу), під 6754 (1246) р.— від слів «Того жъ року литва», під 6755 (1247) р.— від слів «Потомъ знову литва», під 6756 (1248) р.— від слів «По часъ немаломъ ятвѣги», під 6757 (1249) р.— від слів «По тых войнах князь Ростиславъ Михайловичъ».

204—204 Цей фрагмент відсутній у відомих редакціях ПЗ.

Тут Ф. Софонович, очевидно, прагнув у загальноюочому вигляді показати наслідки монголо-татарської навали.

205—205 Тут Ф. Софонович подав цікаве пояснення архаїчного терміну, що походить з часів Київської Русі.

²⁰⁶ У даному випадку Ф. Софонович дотримувався написання джерела, бо у відомих редакціях ПЗ читаємо: «Лонькогвени (Лонькгвени)». Тут йдеться про польського князя Владислава Лескононого, тобто Тонкононого.

^{207—207} У відомих редакціях ПЗ не знаходимо даних про те, що Філя супроводжував Ростислава до Польщі, де Ростислав залишив свою княгиню. Лише у ході наступного висвітлення подій відомі редакції ПЗ згадують про участь Філі Гордого у битві під Ярославом над Саном та його загибель (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 803, 805). Насправді битва під Ярославом відбулася 17 серпня 1245 р. (Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство.— К., 1984.— С. 97).

^{208—208} Цей фрагмент відсутній у відомих редакціях ПЗ. Ф. Софонович слідував за Хлебниківською редакцією ПЗ, де йшлося про добрий знак (знамення) для Данила. У Іпатіївській редакції ПЗ протилежний зміст: «не на добро бысть». Крім того, виділені нами слова відсутні в обох редакціях, а також у Ермолаївському літописі. Вони дають можливість прояснити суть цього не досить зрозумілого місця ПЗ. Дуже важливою є звітка про те, що на гербі князя Данила Романовича був зображений орел. Пізніша інформація, яка містилася у праці М. та Й. Бельських, свідчить, що двоголовий орел на блакитному полі містився на прапорі Перемиської землі, а на прапорі Бельзького воеводства зображувався білий гриф на червоному полі. Не виключено отже, що подібний герб міг бути також у галицьких князів XIII ст. (*Strykowski M. Kronika...*— Т. 1.— С. 14).

²⁰⁹ Звістки даного розділу (до слів «Въ таяжь лѣта умерл... Конратъ») вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6758 (1250) р., а подальші — під 6759 (1251) р.

^{210—210} Слова додані Ф. Софоновичем дещо змінюють зміст даного повідомлення (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 808).

²¹¹ Звістки даного розділу до слів «оттоль прислалъ Тевтивиль...» вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6760 (1252) р., а після цих слів — 6761 (1253) р.

^{212—212} У відомих редакціях ПЗ: «Отагаре теньникъ Пѣтовъскый (Отагаре теник Пѣтовскій)». Мається на увазі Отто Гардек Петтаускый (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 814; *Litonic* руський.— С. 408).

^{213—213} У відомих редакціях ПЗ: «Нѣнадѣви (Нонадѣви и Телявели и Диверикъзоу (Деверикзоу)).

²¹⁴ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6762 (1254) р.

^{215—215} У відомих редакціях ПЗ: «геръцокове (герциково), тобто герцог. Титул Фрідріха Ф. Софонович помилково сприйняв за його ім'я.

^{216—216} У відомих редакціях ПЗ: «Святослав», тобто Святослав Ігорович. Ф. Софонович помилково подав ім'я Мстислава, можливо, маючи на увазі Мстислава Великого або Мстислава Удатного.

²¹⁷ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6763 (1255) р.

^{218—218} Цей фрагмент є оригінальним доповненням Ф. Софоновича.

^{219—219} «Самовит жмодскій». Помилка Ф. Софоновича, бо Самовит (Семовит) князь черський і мазовецький був сином князя Конрада I. Цю ж помилку Ф. Софонович повторив у розділі 18.

^{220—220} Цей фрагмент є оригінальним уточненням Ф. Софоновича.

²²¹ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6763 (1255) р., від слів «Потом корол Данииль...» — під 6764 (1256) р., від слів «Корло послал» — під 6765 (1257) р.

^{222—222} Не дуже вдалий переказ звістки ПЗ, у відомих редакціях якого читаємо: «и град бывшій на нем преже, имень Рай» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 828).

^{223—223} У відомих редакціях ПЗ: «Буряля и Раимоче (Ронмочи), Комата и Дора» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 834).

²²⁴ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6765 (1257) р.; від слів «Король Данииль зъ Васил-

ком» — під 6766 (1258) р.; від слів «Потом Куремся» — під 6767 (1259) р.

^{225—225} У відомих редакціях ПЗ ці імена подані у дещо іншій формі: «Веренгер прирокомъ Просвель». Йдеться про воеводу Бернгарда Прейселя, прибічника Гертруди Бабенберг (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 837; *Litonic* руський.— С. 416).

^{226—226} Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ.

²²⁷ У відомих редакціях ПЗ: «Жедѣчевѣва (Жедечева)».

^{228—228} Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

^{229—229} Тут Ф. Софонович додав власне пояснення слова «станы». Зазначимо, що в даному випадку джерело «Кройніки о Русі» — Золотоверхий літопис був ближчий до Іпатіївської редакції, де містилося те ж слово. У Хлебниківській редакції ПЗ: «Страны» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 842).

²³⁰ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6767 (1259) р.; від слів «аж потом знову той город Холм» — під 6768 (1260) р.; від слів «за двѣ лѣта учинилася была тишина» — під 6769 (1261) р.

^{231—231} Відомі редакції ПЗ називають іншу цифру — 35 сажнів (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 844).

²³² Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6770 (1262) р.

^{233—233} У відомих редакціях ПЗ це ім'я подане в іншій формі: «Тюдияминовичъ (Тядняминович же) Ковжидад (Кодвиждадъ)» (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 856).

^{234—234} Перша частина даної звістки є своєрідною ампліфікацією, але друга «до Холма» не узгоджується з відомими редакціями ПЗ, де названо Галич як місце хрещення Войшелка. До того ж Ф. Софонович опустив згадку про Василья Романовича, якого відомі редакції ПЗ називали тут поряд з Данилом. Не виключено, що у даному випадку джерело Ф. Софоновича краще зберегло текст оригіналу ПЗ (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 859; *Litonic* руський.— С. 424).

²³⁵ У відомих редакціях ПЗ вказано правильно «Немнь».

^{236—236} Це оригінальне повідомлення вказує на кращу збереженість тексту оригіналу ПЗ у Золотоверхому літописі. Щоправда, тут допущена помилка. Очевидно, має бути «килканадцатю», тобто більше десяти, а не «килканадцатю».

^{237—237} Це оригінальне повідомлення в окремих випадках суперечить відомих редакціям ПЗ і хроніці М. Стрийковського (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 860; *Litonic* руський.— С. 425; *Strykowski M. Kronika...*— Т. 1.— С. 298). Так, у відомих редакціях ПЗ не йшлося про Тройнату, слуг Довмонта і Тройнату.

²³⁸ Частина звісток, яка запозичена з ПЗ, датована в Іпатіївській редакції останнього 6773 (1265), 6774 (1266) та 6776 (1268) рр.

^{239—239} Поширення тексту джерела.

^{240—240} Очевидно, поширення тексту джерела.

^{241—241} Оригінальне уточнення Ф. Софоновича. Можливо невідале поширення тексту джерела.

²⁴² Та частина звісток, яка запозичена з ПЗ, вміщена в Іпатіївській редакції останнього під 6778 (1270), 6779 (1271), 6780 (1272), 6781 (1273), 6782 (1274), 6784 (1276), 6785 (1277), 6786 (1278) рр.

²⁴³ Згідно з відомими редакціями ПЗ: «Тоурниск», тобто Турійск.

²⁴⁴ Та частина звісток, яка запозичена з ПЗ, вміщена в Іпатіївській редакції ПЗ під 6787 (1279), 6788 (1280), 6789 (1281) рр.

²⁴⁵ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6790 (1282) р.; від слів «по тыхъ часахъ Телебуг» — під 6781 (1283) р.; від слів «тоєж зимы у князя Юрья Лвовича...» — під 6792 (1284); від слів «А на початку лѣта» — під 6793 (1285); а від слів «того ж лѣта умерл... Леско» — під 6794 (1286) р.

^{246—246} Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ, де йшлося лише про мор на Русі, в Польщі та Орді (ПСРЛ.— Т. 2.— С. 895—896).

^{247—247} Першу цифру Ф. Софонович подав за своїм джерелом, яке співпадало з Хлебниківською редакцією ПЗ (в Іпатіївській — 60 тис.). Друга цифра (158) є оригінальною, бо у відомих редакціях ПЗ знаходимо цифру 111.

²⁴⁸ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6795 (1287) р.; від слів «потом прислал Юрий Львович» — під 6796 (1288) р.

²⁴⁹ Помилка автора. У відомих редакціях ПЗ: «Раю боудоушоу». Ф. Софонович невірно прочитав відповідне місце джерела.

^{250—250} У відомих редакціях ПЗ: «бронѣ (брыньѣ), тобто брони дощати — панцир зі сталевих бляшок (*ПСРЛ.* — Т. 2. — С. 904; *Літопис* руський. — С. 439).

^{251—251} Очевидно, поширення тексту джерела.

^{252—252} Дані про те, що тіло Володимира Васильковича поклали «в гробі отчому», відсутні у відомих редакціях ПЗ. Не збігається з останніми і дата поховання: 6 квітня (*ПСРЛ.* — Т. 2. — С. 927; *Літопис* руський. — С. 446—447).

²⁵³ Звістки початку даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6797 (1289) р.

²⁵⁴ У відомих редакціях ПЗ: «лоукнѣ (локнѣ), тобто лука. Лукно — міра місткості сипких тіл і меду. В XI—XIII ст. дорівнювала приблизно 24 кг (меду) (*ПСРЛ.* — Т. 2. — С. 932; *Літопис* руський. — С. 449).

²⁵⁵ Золотоверхий літопис у даному випадку ближче до Хлебниківської редакції («Боувид»), а не до Іпатіївської («Боудивид»).

²⁵⁶ Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6798 (1290) р.; а від слів «Того ж лѣта Лев» — під 6799 (1291) р.

²⁵⁷ Кіммери (кіммерійці) — найдавніші з відомих за своєю назвою племен, які жили на території Північного Причорномор'я. Згадки про кіммерійців як про своїх сусідів містяться в ассирійських джерелах VIII—VII ст. до н. е. Відомості про них є у Гомера (бл. VIII ст. до н. е.) та Геродота (V ст. до н. е.). В VI ст. до н. е. грецькі колоністи називали Керченську протоку Боспором Кіммерійським, найменування кіммерійців відбилоса також в інших назвах Боспору («Кіммерійські переправи», «Кіммерійські стіни», «Кіммерики»). За «Історією» Геродота кіммерійці жили у Північному Причорномор'ї аж до Фракії й були вигнані звідти скіфами або асимільовані ними в VII ст. до н. е.

²⁵⁸ Ф. Софонович, йдучи за своїм джерелом — хронікою М. Стрийковського, помилково ототожнив кіммерійців з кімврами. Останні були германськими (за іншою думкою — кельтськими) племенами, які проживали на Ютландському півострові. У II ст. до н. е. вони нанесли ряд поразок римлянам у Галлії та Іспанії (109, 107, 105 рр. до н. е.). Об'єднавшись з тевтонами, гельветами та іншими племенами, зайняли Галлію та Північну Італію. У 101 р. до н. е. кімври розгромлені при Верцелах військами римського полководця Гая Марія. Це нашестя кімврів, тевтонів та інших племен стало першим нашестям давніх германців на Рим.

²⁵⁹ Елиспонт — Гелеспонт — антична назва протоки Дарданелли, що з'єднує Чорне море з Середземним.

²⁶⁰ Фракія — історична область у Східній частині Балканського півострова між Егейським, Чорним та Мармуровим морями. Ф. Софонович невірно відчитав повідомлення свого джерела-хроніки М. Стрийковського, в якій написано «Таврика», тобто Крим.

^{261—261} Ця думка Ф. Софоновича, запозичена з хроніки М. Стрийковського і О. Гваніні, не підтверджена наукою.

^{262—262} Ці дані, запозичені з хроніки М. Стрийковського, походять з середньовічної книжної легенди й не підтверджуються наукою.

²⁶³ Палемон — легендарний засновник першої князівської династії в Литві. Різні варіанти середньовічної легенди про Палемона та його синів Куноса, Борка й Спери детально розглянуті польською дослідницею М. Захара-Вавжиньчик. (*Zachara-Wawrzyńczyk M. Geneza legendy o rzymskim pochod-*

zeniu litwinów // Zeszyty historyczne. — Warszawa. — 1963. — N 3).

²⁶⁴ Нерон — римський імператор у 54—67 рр.
²⁶⁵ Юрборк (Істерборк, Юргемборк, Юстерборк) — сучасний Черняхівськ Калінінградської області РРФСР.

²⁶⁶ Великомир — м. Вількомир на р. Святаю.

²⁶⁷ Мунтвил — Монтвил Гимбутович — жмудський князь.
²⁶⁸ Живибунт (Живибуд) — литовський князь, згадуваний у 1219 р. в умовах угоди дружини Романа Великого та її синів Данила й Василька.

²⁶⁹ Новгород — м. Новогрудок (в сучасній Гродненській області Білорусі).

²⁷⁰ Борис Полоцький. Відомості про цього князя та будівництво ним храмів розглянуті О. І. Роговим.

^{271—271} Ф. Софонович пропускає тут детальнішу розповідь про Параскевію (Параску) (1185—1239), дочку князя Бориса, яка прийняла католицизм і згодом була канонізована (1273).

²⁷² Балаклай — татарський хан згадувався лише у літописах Великого князівства Литовського, хроніці М. Стрийковського та ще деяких залежних від цих літописів джерелах.

²⁷³ Міндовг (Міндаугас) — великий князь литовський, з 1253 р. — король. Помер у 1263 р.

²⁷⁴ Тевтивил — князь полоцький. Помер у 1263 р.

^{275—275} Йдеться про одного з великих магистрів Лівонського ордену: Андрія фон Вельвена (1240—1241).

^{276—276} Інокентій IV (Синібальд Ф'єскі), римський папа (1243—1254), який встановив стосунки з Литвою й погодився на коронацію Міндовга.

²⁷⁷ Тройнат (Тренята, Стройнат) — великий князь литовський та жмудський (1263—1264).

²⁷⁸ Войшелк — великий князь литовський (1264—1268). Ім'я Войшелк було, очевидно, чернечим і походить від імені Василько.

²⁷⁹ Шварно Данилович, син Данила Галицького, зять Міндовга, князь дрогичинський. Помер у 1269 р. Був фактично великим князем литовським у 1267—1269 рр.

²⁸⁰ Довмонт (Довмант) — великий князь литовський (1281—1283). Втік до Пскова, де й помер у 1299 р.

²⁸¹ Тройден — великий князь литовський (1269—1282).

²⁸² Гедимін (Гедимінас) — великий князь литовський (1316—1341). Завоював Вітебське, Мінське, Друцьке, Турово-Пінське, Полоцьке князівства; змусив визнати васалітет Київського та Смоленського князівств.

²⁸³ Троки — сучасний Тракай у 28 км від Вільнюса. Місто було засноване в XIII ст. За Гедиміна стало резиденцією великих князів литовських.

^{284—284} Владислав I Локеток — князь ленчицький та куявський (1275—1333), серадзький (1288—1333), великопольський та поморський (1306—1333). У 1325 р. він уклав з Гедиміном договір проти Лівонського ордену, зміцнений шлюбом його сина Казимира (в майбутньому Казимира III Великого) з дочкою Гедиміна Альдоною. У 1326 р. було здійснено польсько-литовський похід проти Бранденбурга.

²⁸⁵ Фринбург — німецька фортеця Баєрбург на р. Німан, де загинув Гедимін (1341).

²⁸⁶ Ольгерд (Альгірдас) — великий князь литовський (1345—1377). Вів вперше боротьбу за розширення Литовської держави, захопив значну частину України, Смоленське князівство. У 1363 р. розгромив поблизу Синіх Вод (неподалік р. Південний Буг) татарське військо.

²⁸⁷ Кейстут (Кестутис) — син Гедиміна, князь тракайський та жмудський, з 1345 р. фактичний співправитель Ольгерда. Уславився як керівник боротьби литовського народу проти агресії Тевтонського ордену. У 1381 р. Кейстут разом з сином Вітовтом повстав проти Ягайла, сина Ольгерда, великого князя литовського, і заволідав Вільнюсом. У 1382 р. зрадливо схопивши і вбитий за наказу Ягайла.

²⁸⁸ Ягайло (Владислав II Ягелло) — великий князь литовський (1377—1392), король Польщі (1386—1434), засновник династії Ягеллонів. Для боротьби проти Тевтонського ордену уклав Кревську унію з Польщею, скріплену шлюбом з польською королевою Ядвігою. Внаслідок Кревської унії Польща й Литва перетворювалися в єдину державу.

289—289 Йдеться про комтура остерденського Тевтонського ордену. Цю посаду займав Бурхард фон Мансфельд (1374—1379), потім Куно фон Ліхтенштейн (1379—1385).

290—290 Як і М. Стрийковський, Ф. Софонович помилково називав Андрія Ольгердовича Андрієм Кейстутовичем. (*Strykowski M. Kronika...*— Т. 2.— С. 62; *Хроника Быховца.*— М., 1966.— С. 61). Він невірно прочитав звістку джерела й вважав, що Ягайло прагнув вигнати Андрія «з Витебска», хоч відомо, що Андрій панував у Полоцьку (*Пресняков А. Е. Лекции по русской истории.*— М., 1939.— Т. 2, вып. 1.— С. 75).

291 Войдило (Войдат) — староста лідський. У 1379 р. одружився з дочкою Ольгерда Марією. У 1382 р. був підвищений з наказу Кейстута.

292—292 Головну роль у змові відіграв віленський староста Хануль (Хавнуль), що походив з ризьких німців. Як винагороду за допомогу Ягайлові отримав віленське намісництво і став секретарем та перекладачем Ягайла.

293—293 Тут Ганна — друга дружина Вітовта, дочка смоленського князя Святослава Івановича. Померла у 1418 р.

294 Скиргайло (Скиргелло) Ольгердович — князь троцький (тракайський) з 1382 р., полоцький — з 1387 р., київський — з 1395 р. У 1386—1392 рр. був намісником Ягайла в Литві. Помер у 1397 р.

295 Вітовт (Вітаутас) — великий князь литовський (1392—1430). Після Кревської унії 1385 р. боровся за незалежність Литви від Польщі. Домігся від польського короля Владислава II Ягайла (Ягелла) визнання за собою Великого князівства Литовського.

296 Софія, дочка Вітовта, вийшла заміж за Василя I у 1391 р. Померла у 1453 р.

297—297 Василь I, великий князь московський (1389—1425), спадкоємець Дмитрія Донського.

298 Свидригайло — Болеслав Ольгердович, великий князь литовський (1430—1432). Відомий насамперед своєю боротьбою проти Ягайла (Владислава II Ягелла), який сприяв загарбанню українських земель, ліквідації рівноправності Литви з Польщею, колонізації та окатоличенню східнослов'янського населення Великого князівства Литовського.

299—299 Темираксак — Тимур, середньоазіатський полководець, емір (1370—1405), творець величезної держави. Вів завойовницькі походи в Індії, Ірані, Закавказзі, Туреччині та інших країнах. Після трьох походів у 1389, 1394—1395 рр. завдав удару Золотій Орді, пограбував її столицю Сарай-Берке.

300 Баезета — турецький султан (1389—1402). У битві біля Анкари (Ангори), яка відбулася у 1402 р., зазнав нищівної поразки від Тимура й потрапив у полон, де невдовзі помер (за деякими даними — покінчив життя самогубством).

301 Едігей (Ідігу) — емір Білої Орди. У 1376 р. втік від переслідувань Урус-хана до Тимура й став його васалом. У 1391 р. зрадив Тимуру, а 1396 р. став незалежним правителем, засновником Ногайської Орди. Проте польські хроністи вважали Едігея воєначальником Тимура й після 1391 р. У 1399 р. керував золотоординськими військами, які розгромили сили великого князя литовського Вітовта у битві біля р. Ворскли. Був ханом Золотої Орди у 1399—1412 рр.

302—302 Вітовт помер 27 жовтня 1430 р. Вереснем цього року що подію не датує жодне інше джерело. Літописи й хроніки називають різні дати смерті Вітовта: 23 жовтня 1429 р. (*ДБЛ.*— ВР, ф. 37, оп. I, спр. 435.— Арк. 83 зв.); 23 серпня 1430 р. (*Хроника Быховца.*— С. 84); 23 жовтня 1430 р. (*ПСРЛ.*— Т. 17.— С. 61, 133, 284, 335, 395, 461); 24 жовтня 1430 р. (*ПСРЛ.*— Спб., 1859. Т. 8, ч. 2); осінь 1431 р. (*Львовские летописи.*— М., 1955.— Вып. 2.— С. 43); грудень 1431 р. (*ПСРЛ.*— Т. 17.— С. 102); 3 грудня 1531 р. (*ПСРЛ.*— Т. 2.— С. 616). До жовтня 1430 р. відносить що подію О. Гваньїні, 1430 р. датує смерть Вітовта, не називаючи дня і місяця, Густинський літопис (*ПСРЛ.*— Спб., 1848.— Т. 2.— С. 354).

303—303 «Николай Древицкий» — королівський секретар 1425 р., кустош сандомірський з 1433 р.

304—304 Сигізмунд Кейстутович — великий князь литов-

ський (1432—1440). Його дружиною була Ганна-Софія, дочка тверського князя Івана (1431).

305 Смоленський митрополит Гарасим, прихильник церковної унії. Спалений у Вітебську (1433) з наказу Свидригайла по звинуваченню у зраді.

306—306 Оленько (Олександр) Володимирович — онук Ольгерда, київський князь (1443—1455). Почав князувати незабаром після відновлення Київського князівства (1440).

307—307 У М. Стрийковського, джерела Ф. Софоновича, у даному випадку більш точно: «бояри та слуги» (*Strykowski M. Kronika...* Т. 2.— С. 203).

308 Помилковий, недовірливий. У М. Стрийковського — «меланхолік» (*Strykowski M. Kronika...*— Т. 2.— С. 203).

309 Митрополит київський (1436—1458) прийняв унію на Флорентійському соборі у 1439 р., потім зробив невдалу спробу запровадити її на Україні. Детальніше про цю подію див.: *Плюхий С. Н. Паństwo и Украина: Політичний рим. куриї на укр. землях в XVI—XVII вв.*— Київ, 1989.— С. 14, 53.

310—310 Казимир Ягайлович — великий князь литовський (1440—1492).

311 Мухаммад (Мехмед) II Фатих — турецький султан у 1444—1446, 1451—1481 рр. завоював Константинополь у 1453 р.

312 Костянтин XI Драгас Палеолог — останній візантійський імператор, що панував у 1449—1453 рр., керівник оборони Константинополя.

313 Дані про Гертусю (Гертука), які містяться у хроніках М. Стрийковського та М. Кромера мають легендарний характер.

314—314 Великий князь московський Іван III (1462—1505), державний діяч, приєднав Новгород до Москви у 1478 р. За Івана III було об'єднано російські землі.

315 Олександр — великий князь литовський (1492—1507), польський король (1501—1507).

316—316 Костянтин Острозький (1460—1530), український православний князь, гетьман великий литовський у 1497—1500, 1507—1530 рр., маршалок Волинської землі з 1507 р., каштелян віленський з 1511 р., воевода троцький з 1522 р. З 1500 до 1507 рр. перебував у російському полоні.

317 В інших списках — «Яполских». У М. Стрийковського це місце читається як: «лапонських», тобто країн півночі.

318 Сигізмунд Старий — великий князь литовський та король польський у 1507—1548 рр.

319—319 Богдан III — молдавський господар у 1449—1451 рр.

320—320 Василь II Сліпий — великий князь московський у 1425—1462 рр.

321—321 Менглі Гірей I — кримський хан у 1446—1474, 1475—1476, 1478—1514 рр.

322 П'яст — легендарний засновник князівської та королівської династії в Польщі (династії П'ястів), яка перервалася зі смертю Казимира III (1370).

323 У списку допущено помилку. Йдеться про чеського короля Болеслава I (929—972), з дочкою якого Добравою одружився Мешко I у 965 р. Від цього шлюбу народився Болеслав, майбутній перший король Польщі.

324—324 Мешко I прийняв християнство у 966 р., тоді ж розпочалося введення християнства в Польщі. Дальша розповідь про язичеські божества слов'ян подана за хронікою О. Гваньїні, котрий невірно пов'язав їх з греко-римським язичеським пантеоном.

325—325 По смерті Добрави Мешко I одружився з Одою, дочкою маркграфа Дітріха, від якої мав двох синів. Оду та її синів вигнав з країни Болеслав I.

326 Бенедикт VII, римський папа (974—983).

327 Войтех, архієпископ празький, у 996 р. повертаючись з Риму втік до Польщі, оскільки в Чехії були вбиті члени його родини. У 997 р. відправився як місіонер до Пруссії, де заги-

нув. Його тіло Болеслав I викупив на вагу золота. У 998 р. римська церква визнала Войтеха святым.

³²⁸ Оттон III — правитель «Священної Римської імперії» (983—1002), імператор з 986 р. У 1000 р. прибув на гнзненський з'їзд, де символічно коронував Болеслава I. Цей акт формально не мав законної сили, оскільки римський папа негативно ставився до коронації Болеслава. Лише у 1025 р. відбулася коронація Болеслава I за згодою Ватикану.

^{329—329} В О. Гваньїні точніше: «сестреницю».

^{330—330} Болеслав III Рудий — король Чехії (999—1002). 1003 р. Болеслав I спершу посадив на престол замість Болеслава чеського Владивоя, проте він уклав союз з імператором «Священної Римської імперії» Генріхом II, усунув його. Згодом він повернув престол Болеславу III, проте незабаром знову скинув його й осліпив. Болеслав Хоробрий панував 18 місяців, але потім змушений був поступитися новому королю Чехії Яромиру (1003, 1004—1012, 1033—1034).

^{331—331} Цей фрагмент тексту Ф. Софонович увів до «Кройніки о землі Полской», основоючись на інформації своєї ж «Кройніки о Русі».

^{332—332} Слідом за О. Гваньїні, М. та Й. Бельськими, Ф. Софонович не вказував, що під час міжкоролів'я у Польщі вибухнуло найбільше у її історії повстання 1037—1038 рр.

^{333—333} Ці слова у джерелах Ф. Софоновича, О. Гваньїні та М. і Й. Бельських відсутні.

^{334—334} Хроніки О. Гваньїні та М. і Й. Бельських свідчать лише про Італію та монастир у Кльоні в Франції.

^{335—335} «Повість временних літ» повідомляє про два походи Ярослава Мудрого на Польщу: 1031 та 1041 рр.

^{336—336} Бржетислав I — король Чехії у 1034—1055 рр.

^{337—337} «Венедикт Дев'ятий» — Бенедикт IX Феофілакт, римський папа у 1032—1044 рр.

^{338—338} Вирішальну перемогу над мазовецьким князем Маслоном Казимир I здобув у 1047 р.

^{339—339} У даному випадку Ф. Софонович йшов за М. та Й. Бельськими («котрих було чотири, але швидко померли, тобто Мешко і Оттон, а два залишилися: Болеслав і Владислав» Bielski M. Kronika Polska.— Т. 1.— С. 111). У редакціях П. Кохановського, тут, як і в ряді інших випадків, текст твору Ф. Софоновича звірено за хронікою О. Гваньїні й внесено поправки: «трох синів». У О. Гваньїні: «тръох синів: Болеслава старшого, Владислава і Мешко... Мешко скоро потім помер» (ЦНБ.— ВР. ін. 545.— Арк. 36).

^{340—340} Вратислав II — князь Моравії (1059—1061), Чехії (1061—1092), король (1085).

³⁴¹ Бела I — угорський король (1060—1063).

^{342—342} Йдеться про події, описані Ф. Софоновичем у «Кройніці о Русі». Даний фрагмент ґрунтується якраз на першій частині твору.

^{343—343} Йдеться про краківського єпискупа Станіслава, який вступив у конфлікт з Болеславом II і був страчений у 1079 р. Пізніше канонізований католицькою церквою. Характер конфлікту між королем та єпископом відомі джерела не розкривають. Смерть Станіслава була використана противником Болеслава II і внаслідок змови до влади прийшов Владислав Герман. Болеслав із сином Мешком втік до Угорщини, де помер у 1081 р. Мешко повернувся до Польщі й був отруєний з наказу Владислава Германа (1089). П. Кохановський доповнює «Кройніку о землі Полской» повідомленням з твору О. Гваньїні про вигнання Болеслава II.

³⁴⁴ Першою дружиною Владислава Германа була Юдита, дочка чеського короля Вратислава II, яка померла після народження сина, майбутнього короля Болеслава III Кривоустого. Другою дружиною стала Юдита-Марія, дочка імператора «Священної Римської імперії» Генріха III, вдова угорського короля Соломона. П. Кохановський додав до твору Ф. Софоновича великий фрагмент про ці події, запозичений з хроніки О. Гваньїні. Він допустив при переписуванні дрібну

помилку: назвав річку Родан Родами, а також уточнив яким саме єпископом був Ламперт («єпискупа краківського»).

^{345—345} Цей фрагмент ґрунтується на «Кройніці о Русі».

³⁴⁶ Борживой II — чеський король у 1101—1107, 1117—1120 рр.

^{347—347} Перші походи Болеслава III на Помор'я мали грабіжницький характер (1103—1105). У 1113 р. внаслідок нових походів Болеслава III до складу Польщі увійшла частина Помор'я; у 1123—1124 рр. князь Західного Помор'я Варціслав визнав себе васалом Польщі.

^{348—348} Так автор називав Данію.

^{349—349} Згідно з актом про престолонаслідування, який, звичайно, називають «тестаментом» (заповітом). Болеслав III намагався заповігти роздрібленню держави, надаючи кожному з своїх синів, за винятком Казимира, що народився, очевидно, після смерті батька, окремі князівства — уділи.

^{350—350} Владислав II змушений тікати з Польщі у 1146 р. Слідом за ним виїхала його дружина Агнія (Агнешка), дочка маркграфу Австрії Леопольда III. Владислав II визнав себе васалом «Священної Римської імперії» і правитель останньої Конрад III (1138—1152) вчинив у 1146 р. похід проти Польщі. У 1157 р. новий похід проти Болеслава IV очолив імператор Фридріх I Барбаросса (1152—1190).

^{351—351} Тут, безперечно, помилка. Це помітив вже П. Кохановський, який виправив у своїй редакції «Кройніки о землі Полской». Має бути: «в Плоцку».

³⁵² Олена, удова Казимира Справедливого, дочка великого князя київського Ростислава. Спираючись на допомогу краківського воеводи Миколая Грифіта й краківського єпискупа Пелки, практично правила Польщею до повноліття Лешка Білого. У двох битвах над р. Мозгавою поблизу Єнджеюва війська Миколая Грифіта й союзного Лешку князя галицького Романа Великого розгромили Мешка (Мечислава) Старого (1194). Порозуміння Мешка з Оленою відноситься до 1198 р., після чого Мешко князував у Кракові до 1201 р.

П. Кохановський, ґрунтуючись на хроніці, значно доповнив розповідь Ф. Софоновича про Лешка Білого. Він допустив лише одну помилку, називаючи Владислава Тонкононого Тонконосим.

^{353—353} Під час з'їзду в Гонсаві Святополк, поморський князь, Владислав Одонич, великопольський князь, двоюрідний брат Лешка, вчинили замах на Лешка й на Генріха Бородатого. Лешка було вбито, а поранений Владислав утік.

^{354—354} Битва під Лігницею 9 квітня 1241 р., в якій орди Батия перемогли польсько-німецьке військо.

^{355—355} Фантастичне оповідання про Малгожату Вежбовську М. та Й. Бельські й О. Гваньїні датують 21 січня 1269 р.

^{356—356} Слова «царем» та «гетманом своїм» являються ампліфікацією Ф. Софоновича.

^{357—357} Після смерті Чорного (1288) Павел, краківський єпискуп, з малопольськими феодалами закликав на престол Болеслава, князя плоцького. Але краківський каштелян Сулко віддав столицю Генріху IV Пробусу, якого підтримало міщанство.

^{358—358} У той час чеським королем був Владислав III Індриж (1197—1222). Очевидно, йдеться про чеського короля Вацлава II (1191—1192).

^{359—359} Пшемислав загинув у Рогозні (лютий 1296 р.) внаслідок змови великопольських родів Зарембів та Наленчів.

^{360—360} Після смерті галицько-волинського князя Болеслава-Юрія Тройденевича (7 квітня 1340 р.) Казимир III розпочав похід на Галичину. Внаслідок тривалої війни Казимир III загарбав у 1349 р. Галичину й частину Волині. Іншу частину Волині разом з Луцьком зайняли війська Великого князівства Литовського на чолі з Любартом. У 1351 р. було заключено угоду між Казимиром III та литовським князем Кейстутом, а у 1352 р. перемир'я (з Кейстутом і Ольгердом). До Литви відходили Володимирська, Луцька, Бельзька, Холмська і Брестська землі, до Польщі — Галичина. У 1366 р. заключено нову угоду, за якою Литва утримувала за собою лише Луцьк,

Брест, деякі міста у північно-східній частині Волині; інші землі переходили під владу Польщі.

^{361—361} Йдеться про війну 1345—1348 рр.

^{362—362} Ці дані Ф. Софонович запозичив з хроніки М. та Й. Бельських, які, в свою чергу, використовували хроніку Яна Длугоша. В тексті допущена помилка, бо Я. Длугош датував молдавський похід польського короля Людовика Угорського (1370—1382) 1359 р.

^{363—363} У редакції П. Кохановського «Кройніки о землі Полскої», «Хронограф» — 1370 р.; «Обширному синописі руському» — 1371 р.

^{364—364} Панування Людовика Анжуйського не користувалося популярністю у Польщі. Невдовзі після коронації Людовик повернувся до Угорщини, а владу намісника в Польщі передав своїй матері, а потім сестрі Казимира Великого Ельжбеті. Внаслідок широкого невдоволення вона також змушена була виїхати у 1376 р. з Польщі. Згодом намісником став Владислав Опольчик, потім знову Ельжбета (до своєї смерті у 1380), нарешті Завіша з Курозвенк.

^{365—365} Друга дочка Людовика Угорського — Марія була дружиною Сигізмунда Люксембурзького, бренденбурзького маркграфа у 1378—1395, 1411—1415 рр., чеського короля у 1436—1437 рр. (у 1419—1421 рр. — як претендент), імператора «Священної Римської імперії» у 1410—1437 рр. Спроба останнього зайняти польський престол виявилася невдалою.

^{366—366} Ядвіга справді була нареченою австрійського (а не «руського», як помилково подано в редакціях П. Кохановського) князя Вільгельма Габсбурга, якому польські феодалі виплатили за порушення шлюбної умови 200 тис. флоринів.

^{367—367} Четвертою дружиною Ягайла стала княгиня Софія Гольшанська (1422).

^{368—368} Владислав III Варненчик був також королем Угорщини у 1440—1444 рр. під іменем Ласло I.

^{369—369} Янош Хуняді (1407—1456) — національний герой Угорщини, уславлений борщею проти агресії Османської імперії. Підтримав претензії на угорську корону Владислава III, у 1441—1443 рр. здійснив ряд вдалих походів протитурецьких завойовників. У листопаді 1444 р. зазнав поразки у битві проти турецьких військ під Варною. У цій битві поліг король Владислав III.

³⁷⁰ Мурад II — турецький султан у 1421—1443, 1446—1451 рр. У період битви під Варною султанський престол займав Мехмед II (1444—1446, 1451—1481).

^{371—371} Тевтонський орден після Великої війни 1409—1411 рр. переживав стан тяжкої кризи. У 1440 р. виник Антихрестоносний союз, який у 1454 р. звернувся до короля Казимира Ягеллончика з проханням прийняти Пруссію під його владу. В березні 1454 р. Казимир формально здійснив інкорпорацію, що стало приводом до Тринадцятилітньої війни (1454—1467), внаслідок якої орден потрапив в залежність від Польщі. Слово «прусове» слід розуміти в іншому контексті, як у попередніх звістках. Якщо раніше йшлося про так званих старих прусів, споріднених з литовцями, то тепер мається на увазі німецькі феодалі, які завоювали землі у Східній Прибалтиці.

^{372—372} Ельжбета, дочка Альбрехта II Габсбурга короля Чехії (1438—1439), Угорщини (1437—1439), «Священної Римської імперії» (1438—1439). Шлюб з нею Казимир IV взяв у лютому 1454 р. Від цього шлюбу народилося 7 дочок: Ядвіга, Софія, Анна, Барбара, Ельжбета, Ельжбета, Ельжбета; 6 синів: Владислав, Казимир, Ян Ольбрахт, Олександр, Сигізмунд, Фридерик, з яких молодим помер Казимир, Фридерик став духовною особою, а інші були королями Польщі й князями Литви.

³⁷³ Хойніце — орденська фортеця Помор'я, де 18 вересня 1454 р. війська Казимира IV зазнали поразки у битві з хрестоносцями. Місто-фортеця капітулювало перед Казимиром IV на заключному етапі війни (28 вересня 1466 р.).

³⁷⁴ Мальборк — потужна фортеця хрестоносців у Пруссії.

^{375—375} Йдеться про так званий другий Торунський мир (19 листопада 1454 р.), підписаний між Казимиром IV та ве-

ликим магістром Тевтонського ордену Людвігом фон Ерліхсхаузенем (1450—1467). У переговорах брав активну участь папський легат Рудольф. Орден повертав Польщі Гданське Помор'я з Хелмською, Добжинською землями і Вармією (Пруси Королевські). Великий магістр визнав себе васалом польського короля.

^{376—376} Семен Оленькович — останній київський удільний князь (1455—1470), правнук Ольгерда, син київського князя Оленька (Олександра) Володимировича у 1443—1455 р. Ще Вітовт усунув з Київського князівства удільного князя Володимира Ольгердовича й передав владу в Києві своєму намісникові. Потім Київське князівство було відновлено, але недовго. Після смерті Оленька Казимир IV залишив київським князем Семена Оленьковича, але без права передачі влади у спадок. Після його смерті польсько-литовський уряд остаточно ліквідував Київське князівство, перетворивши його на воеводство. Першим воеводою було призначено тестя Семена Оленьковича — литовського феодала Мартина Гаштовта (Гаштольда), якого кияни не прийняли. Прибувши у 1471 р. з військом Гаштовт де-факто поклав кінець існуванню Київського князівства.

³⁷⁷ Владислав II Ягеллон — король Чехії (1471—1516), король Угорщини (як Ласло II) у 1490—1516 рр.

^{378—378} Стефан III Великий — господар Молдавії (1457—1504).

^{379—379} У хроніці М. та Й. Бельських: «шляхтич Сробський». Тут Ф. Софонович повторив помилку польських хроністів.

^{380—380} Спадкоємець російського престолу Дмитрій, син Івана Молодого, який помер у 1490 р., онук Івана III. Навесні 1502 р. Дмитрій разом з своєю матір'ю був ув'язнений, а спадкоємцем великого князя проголошено Василя, сина Івана III від другого шлюбу з Софією Палеолог.

^{381—381} Матіаш Хуняді — угорський король (1458—1490).

^{382—382} Василій III — великий князь московський (1505—1533). Він завершив приєднання до Москви Пскова (1510), Волоцького уділу (1513), Рязанського князівства (1521), а також Смоленська (1514).

^{383—383} Детальний опис цих подій див.: *Зимин А. А.* Росія на порозі нового времени. — М., 1972. — С. 112—123, 142—168.

^{384—384} На основі краківського миру (8 квітня 1525 р.) між Тевтонським орденом і Польщею відбулася секуляризація, ордену який ставав світською державою, ленним князівством залежним від Польщі. Останній магістр ордену, маркграф бренденбурзький Альбрехт став тоді світським правителем (князем) і склав присягу польському королю Сигізмунду (Жигмунту) Старому на вірність.

^{385—385} Дата невірна. У джерелі цього повідомлення «Кройніки о землі Полскої» — творі М. та Й. Бельських — ця звістка датована 1531 р. О. Гваньїні датував її 1530 р., Стрийковський — 1531 або 1532 рр. У редакції П. Кохановського датування є виправленим: 1532 р. Петро IV Пареш (Петрило) — молдавський господар у 1527—1538 рр.

^{386—386} Іван IV Васильович — великий князь московський (1533—1547) перший російський цар (1527—1584). Коли помер Василій III, його сину Івану ще не було 4 років (він народився у 1530 р.).

^{387—387} Іван Федорович Овчина-Оболенський-Телепньов (помер у 1539 р.) — боярин (1534), російський князь, державний діяч, фаворит Олени Глинської — великої княгині, регентши при малолітньому Івані IV у 1533—1538 рр.

^{388—388} Автор мав на увазі Сулеймана I (II) Кануні, турецького султана у 1520—1566 рр.

^{389—389} Тут і далі йдеться про події Лівонської війни 1558—1583 рр.

^{390—390} О. Гваньїні зазначав 50 тис. полонених. Це, очевидно, сталося внаслідок того, що Ф. Софонович використав

не друкований оригінал польськомовної хроніки О. Гваньні, а її рукописну копію або переклад українською мовою (ЦНБ.— ВР, ін. 545.— Арк. 108).

^{391—391} Йдеться про Карла IX, французького короля (1560—1574) та його матір Катерину Медичі.

^{392—392} Польська шляхта після втечі Генріха Валуа оголосила 15.XII.1575 р. польською королевою сестру Сигізмунда-Августа Анну Ягеллонку, домоглася укладення її шлюбу з трансільванським (семиградським) князем Стефаном Баторієм, який став королем Речі Посполитої з 1576 р.

^{393—393} Віддаючи перевагу Максиміліану II Габсбургу, міщани Гданська виступали проти кандидатури на престол Стефана Баторія. Лише смерть Максиміліана запобігла громадянській війні у Польщі. Проте гданські міщани продовжували не визнавати Стефана Баторія й тільки облога міста змусила їх уступити новому королю.

^{394—394} Іван Підкова — видатний керівник запорозького козацтва, очолив похід козаків до Молдавії проти турецького ставленника, господаря Петра V Кривого. 31 грудня 1577 р. козак при підтримці значної частини населення Молдавії оволоділи Яссами й проголосили Івана Підкову господарем. У 1578 р. під натиском турецьких військ, яких підтримала частина молдавських феодалів, І. Підкова змушений був відступити на Україну, де був з наказу Стефана Баторія арештований і страчений (16 червня 1578 р.).

³⁹⁵ Івоня (Іон) III Воде Лютий або Арменчик — молдавський господар (лютий 1572 — червень 1574 рр.), організатор боротьби проти турецького панування.

^{396—396} Петро V Кривий — молдавський господар у 1574 — 23.XI.1577, I.I.1578—21.XI.1579, VIII.1582—29.VIII.1591 рр.

^{397—397} Мурад III, турецький султан у 1574—1595 рр.

^{398—398} Сейм 1578 р. ухвалив постанову про створення трибуналу коронного, який розглядав апеляції від шляхетських судів у громадських та кримінальних справах. До складу трибуналу входили професійні судді, лише обрані на сеймиках шляхетські депутати. Духовні депутати виступали у трибуналі як судді лише в тому разі, коли одна з сторін була духовною особою. Першу половину кожного року трибунал функціонував у Любліні (у справах Малопольщі), другу — у Петркові (у справах Великопольщі). У 1581 р. аналогічний трибунал створила Литва. Виникнення трибуналу означало дальше послаблення королівської влади у Речі Посполитій.

^{399—399} Ян Замойський (1542—1605) — політичний і державний діяч Речі Посполитої, гетьман великий коронний з 1581 р., канцлер коронний з 1578 р.

^{400—400} Йдеться про реформу календаря, проведену римським папою Григорієм XIII (1572—1585) у 1582 р. Замість старого (юліанського) запроваджувався більш точний (григоріанський). В умовах експансії Ватикану на Схід, колоніальної політики Речі Посполитої на Україні та в Білорусі ця реформа була сприйнята як частина плану ідеологічного наступу на православ'я й викликала негативну реакцію східнослов'янських народів. Григоріанський календар було запроваджено на території колишньої Російської імперії лише з 1 січня 1918 р.

^{401—401} Криштоф Баторі — князь Трансільванії (Семиграда) у 1576—1581 рр., брат Стефана Баторія. Його дочка Гризельда вступила в шлюб з Яном Замойським (Гризельда Баторі (пом. 1580 р.) — третя дружина Я. Замойського).

^{402—402} Феодор (Федор) Іоанович — російський цар (1584—1598).

^{403—403} Сигізмунд III Ваза — король Речі Посполитої у 1587—1632 рр. У списку з ЦДАДА СРСР він помилково названий «Жигмунт Четвертий». Цю помилку виправив П. Кохановський у своїх редакціях «Кройніки о землі Полской». Сигізмунд — швед за походженням, був також шведським королем з 1592 до 1599 рр.

⁴⁰⁴ Іпатій Потій (1541—1613) — володимирський пра-

вославний єпископ (з 1593), один з засновників уніатської церкви на Україні, уніатський митрополит (1600—1613).

^{405—405} Климент VIII (Іполит Альдобрантіні) — римський папа (1592—1603).

⁴⁰⁶ Жолкевський (Жулкевський, Жолковський) Станіслав (1547—1620) — каштелян краківський, гетьман польний, коронний з 1588 р., згодом гетьман і канцлер великий коронний. Жорстоко придушив селянсько-козацьке повстання під керівництвом Северина Наливайка 1594—1596 рр.

^{407—407} Відомості про спалення С. Наливайка після тортур на мідяній кобилі (бику), які містяться також в інших літописах, осноувалися на легендах, народних переказах.

^{408—408} Йдеться про герцога Карла Зюдерманландського, який панував у Швеції (1599—1611).

⁴⁰⁹ Михай I Вітезул (1558—1601) — визначний організатор боротьби за незалежність приднайських князівств, полководець, господар Волощини у 1593—1601 рр. (з перервами). Після розгрому турецьких військ у 1595 р. об'єднав у 1600 р. під своєю владою Волощину, Молдавію й Трансільванію, ставши одночасно господарем Молдавії (1600—1601) і князем Трансільванії (1599—1601). Успішні дії Михая I викликали невдоволення Речі Посполитої, позиції якої у цьому регіоні послабували. 20 листопада 1600 р. 20-тисячне військо Речі Посполитої під командуванням Я. Замойського у битві над р. Телезиною завдало поразки 50-тисячній армії Михая I. Пізніше Михай I зазнав нової поразки від військ Речі Посполитої під командуванням Якуба Потоцького. 9 серпня 1601 р. господаря таємно вбили австрійські солдати, підбурювані волоськими боярами. Річ Посполита посадила на волоському та молдавському престолах своїх васалів — братів Могила (Симеона та Єремію). Це викликало невдоволення Туреччини, яка посадила у 1602 р. свого ставленника у Волощині, а у 1606 р. змусила трансільванського князя визнати свою залежність від султана.

^{410—410} Авантюра Лжедмитрія I, підготовка до якої велася у Речі Посполитій протягом 1603—1604 рр.

^{411—411} Йдеться про вбивство царевича Федора (сина Бориса Годунова) і його матері — Марії Годунової. Повстання у Москві відбулося 1 червня 1605 р. Лжедмитрій I вступив до Москви 20 червня 1605 р.

^{412—412} За найпоширенішою версією Лжедмитрій I — колишній дячок Чудова монастиря Григорій Отреп'єв, син галицького феодала Богдана Отреп'єва. Лжедмитрій I було вбито повсталими жителями Москви 17 травня 1606 р. під час підготовки його весілля з дочкою польського магната Мнішка — Маринною.

^{413—413} Шуйський Василій Іванович — російський цар у 1606—1610 рр.

^{414—414} Герцог Карл Зюдерманландський був проголошений королем Швеції у 1604 р. У 1605 р. він розпочав новий наступ у Прибалтиці, сподіваючись оволодіти Ригою. 27 вересня 1605 р. чотирьохтисячна польсько-литовська армія під командуванням великого гетьмана литовського Яна-Карла Ходкевича розгромила 11-тисячне шведське військо в битві під Кирхгольмом. Редакція «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ подає перебільшені втрати шведської армії (90 тис.). Ф. Софонович вказував, що військами Я. Ходкевича було захоплено 10 шведських прапорів. П. П'ясецький називав іншу цифру — 60 прапорів.

^{415—415} Невдачі уряду царя Василія Шуйського у боротьбі з інтервентами й невдоволення дворян та частини боярства його зовнішньою політикою призвели до бунту дворян на чолі із З. Ляпуновим. 17 липня 1610 р. Василя Шуйського було детронізовано й разом з братом Дмитрієм насильно пострижено у ченці.

^{416—416} Група бояр, занепокоєних перспективою захоплення російського престолу самозванцем Лжедмитрієм II, детронізувала Шуйського й 17 серпня 1611 р. підписала угоду про обрання російським царем сина Сигізмунда III Вази, за умови прийняття Владиславом православ'я.

^{417—417} У 1611 р. К. М. Мініним було організоване друге ополчення у Нижньому Новгороді, воєнне керівництво яким

було передано князю Д. М. Пожарському. Тоді ж польські інтервенти були обложнені російськими ополченнями в Кремлі. 4 вересня 1612 р. обложнені капітулювали. 21 лютого 1613 р. Земський собор обрав новим царем Росії Михайла Федоровича Романова (1613—1645).

^{418—418} Тут помилка автора. У 1615 р. антитурецький похід в Молдавію здійснили українські князі Самійло Корецький та Михайло Вишневецький. Внаслідок перемоги біля Татарень господар Молдавії Стефан Томша залишив престол, який зайняв Олександр Могила, син Ієремії Могили. Проте наступного року Османська імперія взяла реванш. Її війська під командуванням Іскандер-паші розгромили С. Корецького та М. Вишневецького, захопили у полон Олександра Могили і вийшли на кордон Речі Посполитої з Молдавією. 23 вересня 1617 р. С. Жолкевський — великий гетьман коронний, був змушений підписати Бушевську мирну угоду, згідно з умовами якої Річ Посполита зобов'язалася не втручатися у молдавські й трансільванські справи. Далі Ф. Софонович розповідав про події битви під містечком Цецорою (поблизу Ясс) 19 вересня 1620 р., де загинув С. Жолкевський. Крім С. Корецького і М. Струся у полон потрапили син С. Жолкевського — Ян, О. Балабан, Я. Тишкевич, В. Фаренсбах та ін. (*Османская империя в первой четверти XVII века.* — М., 1984. — С. 23—32, 56).

^{419—419} Осман II — турецький султан у 1618—1622 рр.
^{420—420} Йдеться про похід на Москву королевича Владислава, розпочатий у 1617 р. Невдала облога Москви польськими військами (1617—1618) змусила їх припинити інтервенцію проти Росії. 3 січня 1619 р. було підписано Деулінське перемир'я, за умовами якого до Речі Посполитої переходила Смоленщина, а також Чернігівська та Новгород-Сіверська земля.

^{421—421} Єрусалимський патріарх Феодан **прибув** до Києва на початку 1620 р. (20-х числах березня). Пізніше він відновив православну ієрархію, висвятивши на перемиську єпископію киево-межигірського ігумена Ісаю Копинського (16 жовтня 1620 р.), кийсько-галицьку митрополію — Іова Борещького (18 жовтня 1620 р.), полоцьку архієпископію — Мелентія Смотрицького (не пізніше початку листопада 1620 р.). Повертаючись з Києва на батьківщину, Феодан висвятив на володимирську й брестську єпископію трахтемирівського ігумена Єзекіїла Курцевича (17 січня 1621 р.) у Білій Церкві, на лущку та острозьку єпископію — черницького ігумена Ісаакія Борискевича, у Животові на холмську й белзьку єпископію — ігумена Паїсія Іполитовича. Тоді ж було призначено на туровську й пінську єпископію грецького стагонського єпископа Авраамія. Відновлення вищої православної ієрархії на Україні мало велике значення у боротьбі українського народу проти експансії Речі Посполитої та Ватикану. Детальніше про ці події див.: *Голубев С. Т.* Київський митрополит Петр Могила и его сподвижники. — Киев, 1883. — Т. 1. — С. 301—303.

^{422—422} Йдеться про Мустафу I — турецького султана у 1617—1618, 1622—1623 рр.

^{423—423} Тарас Федорович (Трясило) — гетьман запорозьких нерестрових козаків у 1629—1630 рр., керівник селянсько-козацького повстання 1630 р., яке охопило значну територію Наддніпрянської України. У ході запеклих боїв повстанці одержали важливу перемогу під Переяславом (25 травня 1630 р.). Командуючий каральними військами коронний гетьман С. Конєцпольський змушений був підписати мирну угоду, вигідну, щоправда, для реєстровців. Побоюючись зради угодовськи настроєної козацької старшини Т. Федорович з частиною козаків пішов на Запорожжя.

^{424—424} Видатний український церковний, політичний та культурний діяч, київський митрополит Іов Борецький помер 22 (12) березня 1631 р.

^{425—425} Петро Могила (31 грудня 1595 — 21 січня 1647 рр.) — видатний церковний, політичний та культурний діяч. Син волоського господаря (воєводи) Симеона Могили. Києво-печерський архимандрит у 1627—1632 рр., митрополит київський і галицький — у 1632—1647 рр. Домігся у короля Владислава IV легалізації на Україні і в Білорусі православної церкви. Вніс значний вклад у розвиток культури та науки.

Зокрема, у 1632 р. відбулося об'єднання школи Троїцького монастиря Києво-Печерської лаври з Київською братською школою. Новий навчальний заклад одержав назву Києво-Могилянського колегіуму (з 1701 р. — Києво-Могилянська академія). У соціальних питаннях підтримував уряд Речі Посполитої.

^{426—426} Йдеться про події російсько-польської війни 1632—1634 рр. Восени 1632 р. російські війська під командуванням М. Б. Шейна розпочали облогу Смоленська, через 10 місяців сюди прибула 25-тисячна армія Владислава IV. В результаті боїв російське військо було оточене, після тривалої оборони капітулювало (лютий 1634). Згодом був підписаний Поляновський мир 1634 р., який в цілому підтвердив умови Деулінського перемир'я і навіть змінив їх де в чому на користь Росії.

^{427—427} 6 грудня 1637 р. селянсько-козацьке військо П. Павлюка та К. Скидана зазнало поразки від карателів М. Потоцького під Кумейками. Дещо пізніше С. Лаш обложив війська Павлюка у м. Боровиці між Черкасами й Чигирином. 10 грудня 1637 р. відбувся бій. Переконались, що опір повстанців зламати не вдасться, М. Потоцький розпочав переговори. Проте П. Павлюк, Томиленко і ще троє старшин були зрадницьки заарештовані карателями, відправлені до Варшави. 14 грудня 1637 р. повстанці капітулювали. Вирішальні бої селянсько-козацьких загонів з карателями на другому етапі повстання відбулися у травні і серпні 1638 р. Перший значний бій військ Я. Остринина з карателями М. Потоцького відбувся 6 травня 1638 р., останній (при Старці) — 12 червня — 29 липня 1638 р. Після підписання мирної угоди 29 липня 1638 р. чимало повстанців загинуло внаслідок порушення карателями її умов. М. Павлюк, Б. Кизим і син останнього Кизименко були страчені: Павлюк — у Варшаві, а Кизим з сином посажені на палі в Києві.

^{428—428} Адам Кисіль (1580 — 3.V. 1653 рр.) — український православний магнат, політичний діяч, дипломат Речі Посполитої. Брав участь у веденні переговорів з повстанцями під Боровицею, а потім у роки визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.

⁴²⁹ Йдеться про фортецю Кодак, збудовану біля першого дніпровського порога (Кодацького) за рішенням сейму Речі Посполитої. Нині — селище Старий Кодак (Кодякаки), яке входить у межі м. Дніпропетровська. Ф. Софонович подав тут неточну інформацію. Кодак було збудовано й осаджено залогом у 1635 р. Після часткового зруйнування фортеці повстанцями І. Сулими у 1635 р., її згодом було відбудовано і знов осаджено залогом.

^{430—430} Б. Хмельницький з групою своїх однодумців вирушив на Низ Дніпра наприкінці 1647 р., а наприкінці січня 1648 р. вигнав з Січі польську залого. У лютому 1648 р. між Б. Хмельницьким та кримським ханом Іслам-Гіреєм III було укладено угоду, згідно з якою Тугай-бей виступив на боці козацького війська (*Петровський М. Н.* Нариси з історії України. — К., 1940. — Вип. IV. — С. 37, 40).

^{431—431} Владислав IV, намагаючися зберегти українські землі під владою Речі Посполитої, надав певні пільги українським світським і духовним феодалам, козацькій старшині.

⁴³² Ярема Вишневецький (1612—1651) — один з керівників каральних військ жорстоко придушував антифеодалну та визвольну боротьбу українського народу.

⁴³³ Магнат Речі Посполитої Владислав-Домінік Острозький-Заславський (до 1618—1656).

⁴³⁴ Обрання брата Владислава IV Яна Казимира королем Речі Посполитої відбулося 20 листопада 1648 р., а коронація — 17 січня 1649 р.

^{435—435} Ф. Софонович перебільшував роль татарських загонів у розгромі королівського війська під Зборовом.

^{436—436} Київський полковник Антон Жданович (роки н. і см. невідомі).

^{437—437} Відомості про роль уманського полку у битві під Батогом є оригінальними. Лише в анонімній шляхетській хроніці 50-х років XVII ст. повідомлялося про те, що напере-

додні битви у польському таборі було залишено місце «для козаків Уманського полку, оскільки вони були його (Калиновського. — *Авт.*) піддані, але ці (уманці. — *Авт.*) не прийшли» (ПКК.— Т. 1.— С. 187).

438—438 Ф. Софонович помилявся, вважаючи, що козаки брали участь у переговорах з королем. Мали місце лише польсько-татарські переговори (26 листопада — 15 грудня 1653 р.) (*Петровський М. Н. Нариси...*— С. 188—189).

439—439 Олексій Михайлович — російський цар (1645—1676).

440 Януш Радзивілл — гетьман польний литовський (1646—1654), гетьман великий литовський (1654—1656), підкоморій литовський з 1633 р., староста жмудський з 1647 р., воевода віленський з 1653 р.

441—441 С. Потоцький «Ревера» — гетьман польний коронний (1652—1654), гетьман великий коронний (1654—1667), а також Ст. Лянцкоронський — гетьман польний коронний (1654—1667). В авангарді карателів йшов коронний обозний С. Чарнецький. Великий наступ польсько-татарських військ на прикордонні українські полки, в тому числі й Брацлавський, відбувся восени 1654 р. Тоді було захоплено ними Бар, Шаргород, Красне, Мурафу, Немирів, Кальник та інші населені пункти.

442—442 Польсько-татарське військо обложило Умань 10 січня 1655 р. Внаслідок мужніх дій повстанського гарнізону, очолюваного героєм визвольної війни, полковником Іваном Богунем, військо змушено було відступити.

443—443 Дрожиписька (Охматівська) битва 29—30 січня 1655 р.— одна з найбільших битв визвольної 1648—1654 рр. та російсько-польської воєн 1654—1667 рр. Українським військом командував Б. Хмельницький, російським — В. Шереметев. Завершилася перемогою російсько-українських сил (*Санин Г. А. Отношения России и Украины с Крымским ханством в середине XVII в.*— М., 1987.— С. 142; *Мальцев А. Н. Россия и Белоруссия в середине XVII века.*— М., 1974.— С. 62).

444—444 Командуючі російсько-українським військом Б. Хмельницький та В. В. Бутурлін виступили в похід з-під Білої Церкви 1—2 липня 1655 р. Облога Кам'янець-Подільського була знята наприкінці серпня 1655 р.

445—445 Битва під Озерною між російсько-українськими, з одного боку, та кримськими військами, з іншого, відбулася 9 листопада 1656 р. В ході битви союзні війська завдали поразки ординцям.

446—446 Юрій II Ракоці — князь Трансильванії (1648—1658).

447—447 Карл X Густав — король Швеції (1654—1660). Контакти з ним Б. Хмельницького, як і з Ракоці, Ф. Софонович відносив до 27.VII.1657 р. Датування неточне. Події мали місце ще раніше, в роки визвольної війни. Очевидно, Ф. Софонович мав на увазі зміцнення цих контактів, які завершилися підписанням Раднотської угоди в 1656 р.

448—448 Б. Хмельницький помер у Суботіві 27 липня 1657 р.

449—449 Війська полтавського полковника Мартина Пушкаря зазнали поразки від військ І. Виговського під Полтавою. Загинув полковник 11 червня 1658 р.

450—450 Ця облога завершилася Конотопською битвою, в якій російські війська зазнали поразки (травень 1659 р.).

451—451 Гадяцька угода між польським королем та І. Виговським 7 вересня 1658 р. Затверджена сеймом у 1659 р.

452 Переяславська рада 17 жовтня 1659 р., на якій гетьманом було обрано Ю. Хмельницького.

453 Битва під Любаром на Волині (вересень 1660 р.), в якій російсько-українські війська під командуванням В. Б. Шереметева зазнали поразки від польсько-татарських сил і відступили до Чуднова. Водночас Ю. Хмельницький, під впливом пропольських настроїв старшини, підписав 17 жовтня 1660 р. Слободийський трактат, який передбачав відрив України від Росії і перехід під владу Речі Посполитої. Після цього війська В. Б. Шереметева капітулювали.

454—454 Яким Сомко — наказний гетьман Лівобережної України (1660—1663), шурин Б. Хмельницького, не прийняв умов Слободийського трактату і виступив проти Ю. Хмельницького та Речі Посполитої. Був страчений з наказу гетьмана Лівобережної України І. Брюховецького 28 вересня 1663 р.

455—455 Битва поблизу Городища, де війська Г. Г. Ромодановського і Я. Сомка розбили загони Ю. Хмельницького та ординців 16 липня 1662 р.

456—456 Ю. Хмельницький зрієс бували на початку 1663 р. Новим гетьманом, влада якого поширювалася лише на Правобережну Україну, було обрано Павла Тетерю.

457 «Чорна рада» відбувалася у 1663 р. у Ніжині.

458—458 Російський гарнізон, що стояв в місті.

459—459 Татарські воєначальники Селім-Гірей та Ширимбей. Вони і П. Тетеря приєдналися до короля після облоги Глухова, тобто не раніше лютого 1664 р. Неточно вказує Ф. Софонович і маршрут польсько-шляхетських військ: Салтикова Дівиця — Сівськ — Глухів. Насправді облога Глухова передувала походу на Сівськ.

460—460 Йдеться про повстання під проводом Івана Сулими (Сулимки) на Правобережній Україні, яке мало антифеодальний та визвольний характер. Воно було придушено польсько-шляхетськими карателями, Сулимку полонено й страчено.

461—461 Звинуваченого у зраді Речі Посполитій колишнього гетьмана України І. Виговського було розстріляно з наказу П. Тетери та С. Маховського 26 березня 1664 р.

462—462 У списку допущено, безперечно, помилку переписувачем: правильно *Ставищами*, а не *Становищами*. С. Чарнецького справді було поранено у ході воєнних дій, але він помер від хвороби у січні 1665 р. у с. Соколові (Руське воеводство). Проте чутки про смерть С. Чарнецького були тоді надзвичайно поширеними. Так, І. Брюховецький у листі до царя від 10 лютого 1665 р. писав: «...Речь носится, что мертв его (С. Чарнецького. — *Авт.*) из Белой Церкви отпродажена, а смерть его таят». Джерелом таких чуток була та обставина, що до хворого Чарнецького нікого не «пропускали» і тому особи, які зустрічалися мали підстави «чаять его мертвым» (*Акты ЮЗР.*— Т. 5.— С. 253, 258).

463 Станіслав Яблонівський — польний гетьман, коронний у 1667—1672 рр.

464—464 І. Брюховецький загинув 8 червня 1668 р. від руки повсталих козаків, які перейшли на бік П. Дорошенка.

465—465 Київський полковник В. Дворецький пробув під арештом у Чигирині близько року і втік звідти 3 травня 1669 р.

466—466 Йдеться про М. Портянку, який був посланий до султана Мухамеда IV (1648—1687) після Корсунської ради, яка завершилася 14 березня 1669 р.

467—467 Ю. Хмельницький був захоплений у полон Білгородською Ордою, переданий туркам, а потім ув'язнений у стамбульську фортецю Єдикуле.

468—468 Гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного було заарештовано Нееловим і разом з П. Рославцем відправлено до Москви (*Акты ЮЗР.*— Т. 9.— С. 814, 817).

ПЕРЕЛІК СЛІВ ПІД ТИТЛАМИ

~
Бга — Бога
~
бга — бога
~
бги — боги

~
бгобоязливь — богобоязливий
~
Бголюба — Боголюба
~
бголюбезных — боголюбезних

Бголюбъ — Боголюбі
 Бголюбскіі — Боголюбський
 бголюбскіі — боголюбські
 бголюбскими — боголюбськими
 Бголюбского — Боголюбського
 Бголюбъ — Боголюб
 Бголюбъ — Боголюб
 Бгом — Богом
 Бгомъ — Богом
 Бгослави — Богуславу
 бгославицѣ — богуславиці
 Бгу — Богу
 бгу — богу
 Бгуславль — Богуслав
 Бгъ — Бог
 Бгъ — Бог
 бгъ — бог
 Бдца — Богородиця
 Бдце — Богородиці
 Бдци — Богородиці
 Бдцу — Богородицю
 Бдцы — Богородиці
 Бдцы — Богородиці
 Бже — Боже
 Бжен — Божої
 Бжем — Божої
 бжественных — божественних
 Бжнего — Божого
 Бжиею — Божою
 Бжиі — Божої
 Бжиимъ — Божим
 Бжиі — Божі
 Бжиі — Божий
 Бжию — Божу
 Бжия — Божа
 блговѣрномъ — благовірному
 блговѣрными — благовірний
 блговѣрными — благовірний
 Блговѣщення — Благовіщення
 блгодаренъ — благодарен
 блгодаривши — благодаривши
 блгодарячи — благодарячи
 блгословение — благословення
 блгословение — благословення
 блгословениемъ — благословенням
 блгословеніі — благословенні
 блгословения — благословення
 блгословеніе — благословення
 блгословенными — благословенний

блгослови — благослови
 блгословиавшися — благословившися
 блгословиць — благословив
 блгоухание — благоухання
 блгочестивыи — благочестивий
 блгочестивымъ — благочестивим
 блгочестивыхъ — благочестивих
 блгочестие — благочестя
 блгочестиѣ — благочестя
 блгочестіі — благочесті
 блженна — блаженна
 блженнаА — блаженна
 блжити — блажити
 Бци — Богородиці
 Бцы — Богородиці
 внукъ — внук

Гдня — Господня
 Гни — Господні
 Гсда — Господа
 Гсда — Господа
 гсдне — господине
 Гсдня — Господня
 гсдръ — государ
 гсдрю — господарю
 Гсду — Господу
 Гсдъ — Господь
 Гсдъ — Господь
 Гсдъ — Господь

Ддва — Давида
 Двы — Діви
 двы — діви
 днѣи — днів
 днѣі — днів
 дни — дні
 дніі — днів
 дніі — днів
 днлю — неділю
 дня — дня
 дняхъ — днях
 дна — дня
 доннѣ — донині
 дха — духа
 дхвнымъ — духовним
 дхвных — духовних
 дхвных — духовних
 дховенство — духовенство

Додатки

дхь — дух
дши — душі
дшу — душу
дшъ — душ

Евглие — Євангеліє
єпископов — єпископів
єппъ — єпископ
єспа — єпископа
єспи — єпископи
єспию — єпископію
єсповъ — єпископів
єспъ — єпископ

земли — землі
землю — землю
земля — земля

имъ — їм

кнгини — княгині
кнегинею — княгинею
кнегини — княгині
кнеженіємъ — княжінням
кнежения — княжіння
кнже — княже
кнжение — княжіння
кнжении — княжінні
кнженії — княжінні
кнжения — княжіння
кнжи — княжі
кнжих — княжих
кнжиль — княжив
кнжих — княжих
кнжниємъ — княжінням
кнжую — княжу
кнзеи — князів
кнзей — князів
кнзъ — князі
кнзе — князі
кнзеѡ — князів
кнзеи — князів
кнзеи — князів
кнзеї — князів
кнзем — князем, князям
кнземи — князями
кнземъ — князем, князям
кнземъ — князем
кнзеѡх — князях

кнзеѡхъ — князях
кнзи — князі
кнзствѡ — князівстві
кнзъ — князь
кнзь — князь
кнзю — князю
кнзя — князя
кнзя — князя
кнзями — князями
кнзямъ — князям
кнза — князя
княжата — княжата
княжение — княжіння
княженіємъ — княжінням
княжении — княжінні
княжиль — княжив
княжими — княжими
княжимъ — княжим
княжну — княжну
княжого — княжого
князевых — князівських
княземъ — князям
князства — князівства
князь — князь
князю — князю
кнзя — князя
крста — хреста
крщенії — хрещенні

Лжекрста — Лжехреста

млсрдия — милосердя
млстив — милостивий
млстыню — милостиню
млтвами — молитвами
млत्वѡ — молитві
млтвою — молитвою
млтвы — молитви
мнстръ — монастир
мнстръ — монастир
мнстрия — монастиря
мнтра — монастиря
монастрми — монастирями

Мрїй — Марїї
мстцах — місцях
мса — місяця
мсаѡ — місяців
мсаѡ — місяць
мсаѡ — місяць
мсаѡ — місяць
мсаѡ — місяць
мсаѡ — місяць
мсаѡ — місяць

мця — місяця

мчницѣ — мучениці

ндли — неділі

ндлю — неділю

немлствиѣ — немилостивий

нешние — нинішні

ниѣ — нині

новмса — новомісяччя

нше — наше

ншего — нашого

ншем — нашому

нших — наших

ншѣ — наш

освщение — освячення

отца — отця

отца — отця

отцевское — отецьке

отцевскои — отецької

отцевскою — отецької

отцевскомѣ — отецькому

отцем — отцем

отцемѣ — отцем

отцемѣ — отцем

отцѣ — отці

отцовѣ — отців

отцовѣ — отців

отцовѣ — отців

отцомѣ — отцям

отцу — отцю

отцѣ — отець

отцы — отці

отцѣ — отець

отчемѣ — отчому

отчиномѣ — отчому

отчичу — отчичу

отчого — отчого

отчомѣ — отчому

отца — отця

отцѣ — отці, отцю

отшево — отцево

отшевомѣ — отцевому

отшемѣ — отцем

отшемѣ — отцем

отцовѣ — отців

отцу — отцю

отцѣ — отець

отцы — отці, отцю

отць — отець

отчеї — отчої

отчою — отчої

панаве — панове

пановѣ — панів

пна — пана

пнавѣ — панів

пнство — панство

пнѣ — пан

побжныѣ — побожний

полудню — полудню

постил — посвятив

посще — посвячений

преосвещенного — преосвященного

преосвещенныѣ — преосвященний

Пресвтеи — Пресвятій

Пресвтою — Пресвятої

пресвтую — пресвяту

пробгѣ — пробог

Прстои — Пресвятої

ПрстыА — Пресвятої

Свтаго — Святого

свтаго — святого

свтаго — святого

Свтая — Свята

свтая — свята

Свтго — Святого

свтго — святого

Свтго — Святого

свтго — святого

святелеї — святителів

свтобливостью — святовливістю

Свтого — Святого

свтого — святого

свтое — святе

Свтои — Святої

свтои — святій

свтои — святої

Свтої — Святої

свтом — святому

свтому — святому

свтомѣ — святому

Свтопетре — Святопетре

Свтополка — Святополка

Свтополка — Святополка

Свтополковѣ — Святополків

~
 Свтополков — Святополків
 ~
 Свтополкова — Святополкова
 ~
 Свтополковича — Святополковича
 ~
 Свтополковича — Святополковича
 ~
 Свтополково — Святополково
 ~
 Свтополково — Святополково
 ~
 Свтополковови — Святополкові
 ~
 Свтополкового — Святополкового
 ~
 Свтополковомъ — Святополковому
 ~
 Свтополковъ — Святополків
 ~
 Свтополковъ — Святополків
 ~
 Свтополковы — Святополкові
 ~
 Свтополковыми — Святополковими
 ~
 Свтополковъ — Святополків
 ~
 Свтополкомъ — Святополком
 ~
 Свтополкомъ — Святополком
 ~
 Свтополку — Святополку
 ~
 Свтополку — Святополку
 ~
 Свтополкъ — Святополк
 ~
 Свтополкъ — Святополк
 ~
 Свтополкъ — Святополк
 ~
 Свтополкъ — Святополк
 ~
 Свтополчич — Святополчич
 ~
 Свтослав — Святослав
 ~
 Свтослава — Святослава
 ~
 Свтославъ — Святославі
 ~
 Свтославича — Святославича
 ~
 Свтославичи — Святославичі
 ~
 Свтославичомъ — Святославичам, Святославичом
 ~
 Свтославичъ — Святославич
 ~
 Свтославичъ — Святославич
 ~
 Свтославичю — Святославичю
 ~
 Свтославоѣ — Святославів
 ~
 Свтославова — Святославова
 ~
 Свтославови — Святославові
 ~
 Свтославового — Святославового
 ~
 Свтославовои — Святославовій
 ~
 Свтославовом — Святославовім
 ~
 Свтославовы — Святославові
 ~
 Свтославовых — Святославових
 ~
 Свтославовыхъ — Святославових
 ~
 Свтославом — Святославом
 ~
 Свтославомъ — Святославом
 ~
 Свтославу — Святославу
 ~
 Свтославаца — Святославаца
 ~
 Свтославъ — Святослав
 ~
 Свтославъ — Святослав
 ~
 Свтощу — Свягошу

~
 Свтою — Святою
 ~
 свтою — святу
 ~
 Свтыи — Святий
 ~
 свтыи — святі, святий
 ~
 свтыи — святий
 ~
 свтыі — святі
 ~
 свтыми — святими
 ~
 свтымъ — святим
 ~
 Свтых — Святих
 ~
 свтых — святих
 ~
 Свтыхъ — Святих
 ~
 свтыхъ — святих
 ~
 свтыя — святої
 ~
 свщенницы — свщенниці
 ~
 сегодня — сьгодні
 ~
 слнца — сонця
 ~
 слнце — сонце
 ~
 слнцо — сонце
 ~
 сна — сина
 ~
 снама — синами
 ~
 снами — синами
 ~
 снове — сини
 ~
 сновець — синовець
 ~
 сновець — синовець
 ~
 снови — синові
 ~
 сновца — синовця
 ~
 сновца — синовця
 ~
 сновцемъ — синовцем
 ~
 сновцов — синовців
 ~
 сновцовъ — синовців
 ~
 сновцовъ — синовців
 ~
 сновцом — синовцем
 ~
 сновцомъ — синовцем, синовцям
 ~
 сновцу — синовцю
 ~
 сновцу — синовцю
 ~
 сновцы — синовці
 ~
 сновъ — синів
 ~
 сновъ — синів
 ~
 сновьцомъ — синовцем, синовцям
 ~
 сномъ — сином, синам
 ~
 сномъ — сином
 ~
 сну — сину
 ~
 снъ — син
 ~
 сны — сини
 ~
 снь — син
 ~
 Спса — Спаса
 ~
 Спсу — Спасу
 ~
 Стго — Святого
 ~
 стго — святого

стѣйший — святійший
 стим — святим
 стителя — святителя
 стобливе — святовливе
 стого — святого
 Стои — Святої
 стои — святої
 Стой — Святої
 стому — святому
 Стополка — Святополка
 стрсти — страсті
 Хва — Христова
 Хву — Христову
 Хрста — Христа
 Хрства — Христова
 Хрство — Христово
 хрстіяномъ — хрстіянам
 Хрстова — Христова
 Хрстовым — Христовим
 Хрстовымъ — Христовим
 хрстолюбивою — хрстолюбивою
 Хрстос — Христос
 Хсва — Христова

церкви — церкви
 црве — царева
 црве — цареві
 црвна — царівна
 цревича — царевича
 цревны — царівни
 цревный — царівни
 цреи — царів
 цреї — царів
 црем — царем
 цремониі — царемоніі
 цремъ — царем
 цремъ — царем
 цреркви — церкви
 цри — царі
 Цригород — Царгород
 Цригорода — Царгорода
 цригородского — царгородського
 цригородцкого — царгородського
 Цриградъ — Царгороді
 Цриграду — Царгороду
 цриградцкїи — царгородський
 црквами — церквами
 црквей — церков
 Црквъ — Церкви

црквей — церков
 Црки — Церкви
 црки — церкви, церкві
 црквъ — церков
 црков — церкву
 црковною — церковною
 црковными — церковними
 црковъ — церква, церкву
 црквъ — церкву
 црковью — церковою
 цркого — царського
 црмъ — царем
 црскиі — царський
 црскиі — царські
 црским — царським
 црскими — царськими
 црскимъ — царським
 црских — царських
 црского — царського
 црское — царського
 црскою — царською
 црску — царську
 црскую — царську
 црство — царство
 црство — царство
 црствъ — царств
 цру — царю
 цръ — цар
 цръ — цар
 цръкви — церкви
 цръковъ — церкву
 цръскии — царський
 цръскую — царську
 црю — царю
 цря — царя
 цра — царя

члвкъ — чоловік
 члвка — чоловіка
 члвков — чоловіків
 члвковъ — чоловіків
 члвкъ — чоловік
 члвкъ — чоловік
 члвческих — чоловічеських
 чловѣка — чоловіка
 чснаго — чесного

штодня — щодня

СКОРОЧЕННЯ, ВЖИВАНІ У ТЕКСТАХ

апстлами — апостолами
 апстлскіе — апостольські
 апстлской — апостольської
 Бгъ — Бог
 Бгъ — Бог
 Бжиє — Боже
 Бжиєго — Божого
 Бож. — Божої
 великомченицы — велекомучениці
 Гди — Господи
 гетман. — гетьманство
 гддрствъ — господарстві
 Григор. — Григорович
 Гсда — Господа
 Гсди — Господи
 гсдне — господине
 Гсдня — Господня
 гсдрства — господарства
 гсдрствъ — господарстві
 гсдрство — господарство
 гсдрь — господар
 гсдрю — господарю
 гсдря — государя
 Гсду — Господу
 Гсдь — Господь
 Гсдь — Господь
 д. — дня
 д. — дня
 епспа — єпископа
 епспъ — єпископ
 камен. — кам'яну
 к' ве — крові
 крсть — хрест
 Мих. — Михайловича
 Михаи. — Михайлович
 млсрдаго — милосердного
 млсрдия — милосердя
 млсрдъ — милосердний
 млсти — милості
 млстиню — милостиню
 млсть — милість
 млстыни — милостині
 млсть — милість
 мнстиру — монастиру
 мнстръ — монастирі
 мнстръ — монастир
 мнстръ — монастир
 мнстря — монастиря
 мнстра — монастиря
 монстре — монастирі
 мсца — місяця
 мсць — місяці
 мсцехи — місяців
 мсцовъ — місяців
 мсць — місяць

мсцы — місяці
 мсць — місяць
 ндль — неділю
 постиль — посвятив
 прес. — пресвітлості
 проч. — прочая
 прпдбных — преподобних
 Прстой — Пресвятої
 Рож. — Різдва
 Рож. — Різдва
 Рожд. — Різдва
 Рождства — Різдва
 рок. — року
 Самойло. — Самойловича
 Свтополька — Святополка
 снь — син
 трвала — тривала
 трваль — тривал
 Хава — Христова
 Хрста — Христа
 Хрства — Христова
 Хрство — Христова
 Хрсте — Христе
 хрстян — християн
 хрстяне — християни
 хрстяномъ — християнам
 хрстянскихъ — християнських
 хрстянского — християнського
 хрстянской — християнської
 Хрстова — Христова
 Хрстовомъ — Хрстовому
 Хрстовомъ — Хрстовому
 Хрстовымъ — Хрстовому
 Хрстовымъ — Хрстовим
 Хрстовымъ — Хрстовому
 Хрстовыхъ — Хрстових
 хрстолюбивою — хрстолюбивою
 хрстолюбивъ — хрстолюбивий
 Хрстом — Хрстом
 Хрстомъ — Хрстом
 Хрстос — Христос
 Хртос — Христос
 Хстомъ — Хрстом
 цар. — царського
 цркъв — церкві
 црковъ — церкву
 црства — царства
 црство — царство
 црствъ — царств
 црь — цар
 цръковными — церковними
 црь — цар
 црю — царю
 члвче — чоловіче

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Авт. — авторський
 арк. — аркуш
 бібл. — біблійний
 бояр. — боярин
 вел.кн. — великий князь
 воев. — воевода
 зв. — зворот
 імп. — імператор
 ін. — інші
 кн. — князь
 кор. — король
 легенд. — легендарний
 м. — місто, містечко

о. — острів
 обл. — область
 оз. — озеро
 помилк. — помилково
 р. — рік
 р. — ріка
 рр. — роки
 с. — село
 св. — святий
 ст. — століття
 т. ін. — таке інше
 уд. — удільний
 уроч. — урочище

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Август Гай Юлій Цезар Октавіан, ім. римський 29, 56, 57, 288
- Августул, ім. римський 288
- Авдій, ремісник 155
- Авраамій, єпископ туровський і пінський 299
- Агапіт (Oganit), ігумен печерський 165
- Агафія 9
- Агафія (Огафія Володимирівна), дочка Володимира Всеволодовича, дружина Всеволода Давидовича 84
- Агафія (Огафія Ростиславівна), дочка Ростислава Мстиславича, друга дружина Олега Святославича 105
- Агнія (Агнешка), дочка маркграфа Австрії Леопольда II, дружина Владислава II 296
- Адам, бібл., перша людина 244
- Адхлейда, сестра ім. германського Генріха IV, дружина Болеслава III Кривоустого 201
- Азак, хан половецький 288
- Айшевно Рушкович див. Ішно Ручкови
- Актяз (Актаз), власне ім'я коня 134, 292
- Албан (Амбал), осетин, ключник 113
- Алгерд див. Ольгерд Гедимінович
- Алгимунт, син Ердивила, кн. жмудський 171
- Алгуй (Алтуй, Алчуй), воевода монгольський 163
- Алекса Яришко (Олекса Орішко), бояр., двірський 135, 154
- Александр (Олександр), боярин, тивун 130
- Александр див. Олександр, син Казимира IV
- Александр (Аленько) див. Оленько Володимирович
- Александр Коріятович, кн. 178
- Александр (Олександр) Всеволодович, син Всеволода Мстиславича, кн. володимир-волинський, кн. белський, угровський, верещинський, стол'євський, комовський, червонський 128—132, 134, 136—139, 292
- Александрович В. С. 53
- Алексій (Олекса), будівничий городів 160
- Алексійович (Олексинич), син імператора Візантії 81
- Алепський див. Халебський Павло
- Альбрехт, маркграф бранденбурзький, магістр Тевтонського ордену 297
- Альбрехт II Габсбург, кор. Чехії, Угорщини, ім. Священної римської імперії 211, 297
- Альгірдас див. Ольгерд Гедимінович
- Альдобрантіні Іполит див. Клемент Осмий
- Альдона, дочка Гедиміна 294
- Амбал див. Албан
- Амурат (Мурад II), султан турецький 211, 246, 297
- Амфілохій, єпископ володимирський 82
- Ананіцький 256
- Ананія (Онанія), ігумен 92
- Ананка (Семененко, А. Шуровський), хорунжий Лубенського полку 45, 239
- Анастасій (Анастас Корсунянин), протопоп корсунський, священник Десятинної церкви 66, 68, 69
- Анастасія, дочка кн. галицького, дружина Болеслава IV Кучерявого 202
- Анастасія (Настасія Олександрівна), дочка Олександра Всеволодовича, друга дружина Болеслава I, дружина Дмитра, боярина 148
- Анастасія Рюриківна див. Рюриківна
- Анатолій, ієромонах 12
- Андріанова-Перетц В. 8
- Андріївна (Ростислава), дочка Андрія Юрійовича Боголюбського, дружина кн. Святослава Володимировича 102
- Андрій, брат короля угорського Бели 199
- Андрій, двірський 134, 145, 146, 150, 292
- Андрій, злодій 262
- Андрій, магістр Тевтонського ордену 172
- Андрій, немовля 9
- Андрій, посадник-воєв. крем'янецький 152
- Андрій, син Андрія II, принц угорський, кн. галицький 137, 138, 292
- Андрій, син Дем'яна, тисяцького 159
- Андрій, син Івана Васильовича, вел. кн. московського 185, 215
- Андрій, син Ольгерда, кн. 178
- Андрій (Андріх, Індріх, Генрік IV Пробус), син Генріка III Білого, кн. вроцлавський 26, 167, 206, 287, 296
- Андрій II (Ендре II), кн. галицький, кор. угорський 121, 129, 130, 134, 135
- Андрій Вельвен фон, магістр Лівонського ордену 149, 294
- Андрій Вигунт, син Ольгерда, кн. трубчевський 178
- Андрій Володимирович, син Володимира Васильовича, уд. кн. польський 117
- Андрій Володимирович Добрий, син Володимира Всеволодовича Мономаха, кн. володим.-волинський, кн. переяславський 38, 81, 85, 86, 88, 89
- Андрій Всеволодович, син Всеволода Ярополковича, уд. кн. чернігівський 155
- Андрій Горбатий (Андрій Ольгердович), син Ольгерда вел. кн. литовський 179, 181, 295
- Андрій Путивлець (Путивлич), бояр., воєв. 160
- Андрій Ростиславич, син Ростислава Ярославича, кн. єлецький 98
- Андрій Юрійович Боголюбський, син Юрія Володимировича, кн. вишгородський, кн. туровський, пінський і пересопницький, вел. кн. ростовський, суздальський і володимирський; св. 31, 35, 95, 96, 99, 100, 102—114, 290
- Андрійович див. Ізяслав Андрійович
- Андріан, ігумен, єпископ білгородський, юр'євський 121, 126
- Анна див. Всеволодова
- Анна помилк. 116, див. Пребрана Михалківна
- Анна, сестра Василія II Болгаробійці і Костянтина VIII, шоста дружина Володимира Святославича 67
- Анна Венгерка, друга дружина Ягайла 210
- Анна Михалківна, дочка Михалка Юрійовича, дружина Володимира Святославича
- Анна Мстиславівна, дочка Мстислава Мстиславича, перша дружина Данила 131
- Анна Федорівна, дружина Шереметєва Петра Васильовича, боярина 262, 263
- Анна Юрївна, дочка Юрія Ярославича, дружина Рюрика Ростиславича, черниця 126
- Анна Ягеллонка, сестра короля Сигізмунда II Августа, королева польська, дружина Стефана Баторія 221, 248, 297, 298

- Антоній Печерський, са́мітник, засновник Києво-Печерської Лаври, св. 24, 68, 69, 71, 73
 Апанович О. М. 6
 Аріарат, цар 288
 Армашенко І. 36
 Арсеній, ігумен 113
 Артемій, єпископ галицький 141, 145
 Аскольд (Осколд), кн. кийвський 30, 58, 59, 288
 Атіла, вождь гунів 170
 Афанасій (Афонасій), ієродиякон 263
 Афанасій, ієродиякон 11
 Афет (Іяфет, Яфет), бібл., син Ноя 29, 56, 58, 170, 190, 244
 Ахеменіди, династія 288
 Ашик, татарський посол 156
- Багалій Д. І. 6
 Баезет (Баязет), султан турецький 181, 210, 295
 Баймур, монгольський военачальник, посол 156
 Балабан Діонісій (Болабан, Валабан), єпископ холмський, митрополит кийвський 11, 12, 27, 28, 44, 45, 230, 234, 238, 254, 256, 257
 Балабан О. 299
 Балай, монгольський военачальник 145
 Балаклай, хан татарський 172, 294
 Бантиш-Каменський Д. М. 6
 Бантиш-Каменський М. М. 6
 Барабаш Іван, полковник черкаський 43
 Барак, хан половецький 119
 Баракчинова, дружина Угедея 147
 Баранович Лазар (Боранович), церковний та культурний діяч 9, 11—15, 44, 262
 Барбара, дочка Казимира IV 297
 Барвін, син Попеля II 193
 Бардай (Байдак, Байдар), воев. монгольський 142, 143, 292
 Бастій, ватажок козів, берендичів 108
 Батей-Керей (Герей, Бати-Керей), царевич татарський 185
 Батий, хан монгольський 141—143, 145, 147, 152, 154, 155, 170, 171, 178, 204, 242, 246, 259, 292, 296
 Баторі Гризельда див. Гризеля
 Баязет див. Баезет
 Безпалій Іван, гетьман 236, 256
 Бела (Беля) І, кор. угорський 199, 200, 296
 Белуківна, дочка хана половецького Белука, перша дружина Рюрика Ростиславича 104
 Белюй (Болуой), татарський посол 156
 Бенедикт (Бор, Венедикт) Лисий, палатин угорський, правитель комітатів, бан хорватсько-словенський, суддя королівський 129
 Бенедикт (Венедикт Дев'ятий) Феофілакт, папа римський 198, 296
 Бенедикт VII (Венедикт), папа римський 197, 295
 Беневський Казимир, воев. чернігівський, посол короля 33, 256
 Бенцельштерн Вестерос, єпископ 17
 Беньяк (Бенеш), підкоморій оломоуцький, коморник моравський 150, 151
 Берелгер Присвел див. Прейсель Бернгард
 Берх В. М. 7
 Бечак, воев. монгольський 142
 Бельський Іоаким, польський історик 5, 20, 21, 26, 27, 37, 204, 210, 292, 293, 296, 297
 Бельський Марціан (Мартин), польський історик 5, 20, 21, 26, 27, 37, 204, 210, 217, 292, 293, 296, 297
 Билигін (Гилигін), син Гермонта Утеносовича, кн. литовський 42, 174, 175
 Биримович, служилий чоловік 11
 Бирюй (Бирук), воев. монгольський 142, 143, 292
 Бистинич Клим (Христинич), воїн 131
 Бишемир див. Бишемир
 Бігбарс (Біговарс), хан половецький 122, 137
 Білозерський М. Д. 6
 Білозерський В. М. 6
- Білориз (Бела IV), син Андрія II, кор. угорський 137, 138, 143, 292
 Білоус Н. О. 53
 Бінвільський Я. 28
 Благиня, воев. угорський 128
 Блуд, воев. Ярополка Святославича і Ярослава Володимировича 64, 70
 Блус Юр'єв див. Юр'єв
 Богдан, брат волоського господаря Петра, воев. волоський 186, 211
 Богдан, син Попеля II 193
 Богдан III, молдавський господар 215, 295
 Богун Іван, полковник паволоцький, вінницький 44, 230—232, 254, 255, 300
 Бодивид див. Боудивид
 Бодянський О. М. 6
 Бокмиш (Токмиш), хан половецький 119, 291
 Болабан див. Балабан Діонісій
 Болеслав (Владислав), кор. чеський 196, 197, 295
 Болеслав, син Попеля II 193
 Болеслав II Сміливий, син Казимира I, кор. польський 19, 26, 74, 75, 199, 200, 206, 245, 287, 296
 Болеслав I, перший син Кондрата I, кн. сандомирський, серадзький, мазовецький 26, 144, 145, 148, 206
 Болеслав I Хоробрый, син Мешко I (Мечислава) 70, 72, 73, 196, 197, 245, 287, 296
 Болеслав V Встидливий (Стидливий), син Лешка Білого, кн. сандомирський і краківський 26, 41, 145, 148, 150—152, 157—161, 173, 204, 205, 246, 287
 Болеслав III Кривоустий, син Владислава I Германа, кн. польський 19, 26, 27, 30, 81, 83, 84, 86—88, 200—202, 287, 296
 Болеслав III Рудий, кор. Чехії 296
 Болеслав III Семовитович, син Семовита I, кн. плотьцький і мазовецький 19, 161—163, 167, 296
 Болеслав IV Кудрявий (Кучерявий), син Болеслава III Кривоустого, кн. мазовецький, вел. кн. польський 19, 26, 95, 201—203, 287, 296
 Болеслав-Юрій Тройденевич, кн. галицько-волинський 296
 Болеслава Святославівна, дочка Святослава Всеволодовича, дружина Володимира Ярославича 105
 Болховітінов Є. О. (Євгеній), митрополит 6, 7, 11, 17
 Болшой див. Белюй
 Боняк Шолудивий, хан половецький 79, 80, 82, 105
 Бореліус Цецилія, шведський мовознавець 8, 15
 Борецький Іов (Борецки Ієв), митрополит кийвський 27, 225, 226, 250, 251, 299
 Боривой (Борживой II), кор. чеський 201, 296
 Борис, син Гинвила, кн. половецький 26, 171
 Борис, син Ольгерда, кн. 178, 209, 246
 Борис Володимирович, сьомий син Володимира Святославича, кн. володимир-волинський, кн. ростовський, св. 23, 24, 36, 68—71, 75, 77, 84, 85, 113, 123, 125
 Борис Всеволодович, син Всеволода Давидовича, кн. городнський 89
 Борис Всеволодович, син Всеволода Юрійовича, князем 120
 Борис Вячеславич, син Вячеслава Ярославича, кн. тмутороканський, кн. чернігівський 76
 Борис Годунов, цар 249
 Борис Жидиславич (Жирославич), бояр., воев. 107, 109, 110, 112
 Борис Захарович, бояр. 116, 117
 Борис Ізболк, бояр., дружинник 157
 Борис Полоцький, кн. 42, 86, 294
 Борис Юрійович, син Юрія Володимировича Долгорукого, кн. білгородський, кн. туровський, уд. кн. ростово-суздальський 38, 95, 96, 99, 101
 Борис Ярославич, син Ярослава Інгваревича, кн. межибожський 140
 Борискевич Ісакія (Борискович, Борисович), єпископ володимирський 225, 250, 299
 Борк (Борко), син Палемона, кн. жмудський 170, 171, 294
 Борков Осип, піддячий 18
 Борнегевич (Воїбор Негечевич), турчин 104

- Борндай (Бурундай, Бурундак, Бурунду), *вовв. монгольський* 141—143, 154—156
- Борятинський Юрій, *кн., вовв.* 13, 234, 256
- Боудивид (Бодивид, Будивид, Будикид, Буйвид), *син Гройдена, вел. кн. литовський* 166
- Боца Йосип, *слуга* 15
- Братислав I (*Братослав, Бржетислав*, Вратислав, Вротислав), *кор. чеський* 198—201, 245, 296
- Братиславль (Брачеслав, Брачислав, Бретислав, Брячислав) Ізяславич, *син Ізяслава Володимировича, кн. полоцький* 71
- Бруно, *магістр ордену тевтонів-хрестоносців* 140
- Брюховецький Іван, *гетьман* 12, 13, 27, 33, 34, 44, 238—241, 257, 258, 300
- Брячислав Василькович, *син Василька Святославича, кн. ізяславський, кн. вітебський* 101, 102, 117
- Брячислав Святополкович, *син Святополка Ізяславича, кн. туровський* 81
- Будивид (Будикид, Буйвид) *див.* Боудивид
- Бундура Мар, *літописець* 23
- Бурнас, *султан* 185
- Бурундай (Бурундак, Бурунду) *див.* Борндай
- Бурчевичі, *хани полоцькі* 122
- Бурява (*Буряль*), *кн.-нобіль ятвязький* 153, 293
- Бутав, *син Ольгерда, кн.* 178
- Бутурлін Василь Васильович (Буторлим Василь Васильович), *бояр., вовв.* 231, 233, 255—257, 300
- Бучацькі, *пани подольські* 182
- Бякоба (Бякова), *хан воловецький* 118, 291
- Бянко, *вовв. угорський* 29
- Валабан *див.* Балабан Діонісій
- Ванда (Вонда), *княгиня польська* 26, 191
- Ваповський (Ваповий, Ватовський), *хроніст* 24, 26, 82, 175
- Варвара, *великомучениця, св.* 11, 12, 15, 260—264
- Варфоломій, *чернець* 12
- Василевич-Баввський Феодосій, *старець* 10, 11
- Василій, *священик, архімандрит Києво-Печерського м-ря* 118, 126
- Василій Глібович, *бояр.* 146
- Василій II Болгаробійця, *ім. візантійський (разом з братом Костянтином VIII)* 63, 66
- Василій II Сліпий (Василій Іванович), *вел. кн. московський* 185—187, 215, 216, 295
- Василій Іванович, *син (?) Івана Мстиславича, кн. козельський* 142
- Василій Мстиславич, *син Мстислава Андрійовича, кн. уд.* 108
- Василій I (Василь) Дмитрович, *вел. кн. московський* 180, 181, 295
- Василій-Рогволд, *син Бориса, кн. полоцький* 171
- Василюк О. Д. 53
- Василь, *бояр.* 80
- Василь, *вовв.* 222
- Василь Лукул, *молдавський господар* 229, 253
- Василько, *белжанин, вовв.* 162
- Василько *див.* Войселк.
- Василько Брячиславич, *син Брячислава Васильковича, кн. вітебський* 117
- Василько Володаревич *помилково* 88; *див.* Володимир (Володимирко) Володаревич
- Василько Володимирович, *кн.-ізгой* 22
- Василько (Василій) Гаврилович, *бояр.* 131, 138, 292
- Василько Єрополчич (Ярополкович), *син Ярополка Ізяславича, кн. дорогичинський і берестійський, кн. михайлівський* 105, 108
- Василько Леонович, *син Леона і Марії Володимирівни, кн., цесаревич* 86
- Василько Мстиславич, *кн. уд.* 292
- Василько Романович, *син Романа Даниловича, вовв., кн. словнімський, кн. острозький* 162
- Василько Романович, *син Романа Мстиславича, кн. берестійський, белзький, тихомльський, перемильський, каменецький, луцький, пересопницький, кн. володим.-волинський* 41, 127—141, 143—160, 164, 165, 292—294
- Василько Ростиславич, *син Ростислава Володимировича Долгорікого, кн. теребовльський* 77, 79, 80—85, 87
- Василько Юрійович, *син Юрія Володимировича, кн. суздальський, кн. пороський* 95, 98—100, 103, 104
- Василько Ярополкович *див.* Василько Єрополчич
- Василькова *див.* Олена (Елена Василькова)
- Васьковський Феодосій 15
- Ватовський *див.* Ваповський
- Вацлав II (Владислав Чех, Вячеслав), *кор. чеський і польський* 20, 196, 197, 206—208, 245, 287, 296
- Вежбовська Малгожата *див.* Вербославська
- Великий-Гагін Данило (Велико-Гагін Данило Степанович, Кгаггин Данило), *кн. околничий* 238, 239, 257
- Величко Самійло, *літописець* 6, 43.
- Венедикт *див.* Бенедикт VII
- Венедикт Дев'ятий *див.* Бенедикт Теофілакт
- Венера (тут помилк. Маруна), *греко-римська богиня кохання* 196
- Веніамін, *брат патріарха Йосипа Прекрасного* 9
- Вербославська (Вежбовська Малгожата), *шляхтянка* 204, 296
- Верхуслава-Анастасія Всеволодівна, *дочка Всеволода Юрійовича, дружина Ростислава Рюриковича* 120, 126
- Верхуслава Всеволодівна, *дочка Всеволода Мстиславича, перша дружина Болеслава Кучерявого* 87
- Вестерфельд А., *художник* 234
- Виговський Данило (Данилюк), *брат Івана Виговського, полковник* 44, 233—235, 256
- Виговський Іван, *писар генеральний, гетьман* 10—13, 33, 44, 234—236, 238, 239, 256, 258, 300
- Вигунт, *син Ольгерда, кн.* 178
- Вигура, *козак* 11
- Викинт Арусович *див.* Вичень
- Висмер, *син Попеля II* 193
- Висмонт (Вишимут), *кн. литовський* 149
- Вислав, *син Попеля II* 193
- Вичень (Викинт Арусович, Вікінт, Вікитень, Вітень), *кн. литовський* 26, 42, 132, 149, 171, 172, 175, 177
- Вишата, *княгиня* 37
- Вишемир (Вишемир), *кн. польський* 26, 190, 244, 245
- Вишеслав Володимирович, *перший син Володимира Святославича, кн. новгородський* 37, 68
- Вишеслава, *княгиня руська, дружина Болеслава II Сміливого* 200, 201
- Вишета, *бояр., вовв.* 145, 162
- Вишимут *див.* Висмонт
- Вишневецький Єрем'яш (Ярема), *кн.* 43, 228, 229, 231, 252, 253, 299
- Вишневецький Михайло, *кн., кор. польський* 13, 18, 240, 241, 259, 287, 299
- Вишневецькі, *князі* 32, 178, 180
- Вікінт, *син Мунтвила, кн. жмудський* 149
- Вікінт *див.* Вичень
- Вікитень *див.* Вичень
- Вільгельм Габсбург, *кн. «ракуський»* 209, 297
- Вінницький Антоній, *єпископ перемишльський, митрополит* 12, 230, 238, 254, 257
- Вітвіцька О. 16, 18
- Вітень *див.* Вичень
- Вітовт Кейстутович (Вітаутас, Вітолд Костейтович), *вел. кн. литовський* 26, 32, 178—183, 186, 209, 210, 216, 246, 294, 295, 297
- Вітомир, *син Волонта, бояр. угорський* 128
- Владивой, *кор. Чехії* 296
- Владислав *див.* Болеслав, *кор. чеський*
- Владислав, *син Казимира IV, кор. чеський і угорський* 186, 212
- Владислав, *син Попеля II* 193
- Владислав, *син Ягайла, король польський і угорський* 27, 184
- Владислав Вітович, *бояр.* 132
- Владислав (Володислав) Воротиславич, *бояр., вовв.* 109—111
- Владислав II Вигнаєць, *син Болеслава III Кривоустого, вел. кн. польський* 19, 26, 89, 90, 201, 202, 287, 296
- Владислав II, *син Владислава I, кн. чеський, кор. чеський* 95

- Владислав II Ягелло (*Ласло II Ягеллон*), король Чехії і Угорщини 210—213
- Владислав Кармилич (Володислав Кормилич), бояр. 128—131
- Владислав Ломоногий (*Володислав Ломоносий*), бояр., воев. 160
- Владислав (Володислав) Одонич, син Одона, кн. калішський і познанський, кн. великопольський 296
- Владислав Опольчик, намістик* 297
- Владислав I Герман (Гирман), син Казимира I, кор. польський* 19, 80, 199—201, 245, 287, 296
- Владислав I Локетек, син Казимира I, кор. польський* 26, 161, 167, 175, 177, 206, 207, 287, 294
- Владислав V, кор. польський* 27
- Владислав III Варненчик (Ласло I), син Ягайла-Владислава II, кор. угорський і польський* 211, 246, 247, 287, 297
- Владислав III Індржих, кор. чеський* 296
- Владислав (Володислав) III Лешконогий (Тонконогий, Тонконосий, Старий), син Мешка III Старого, кн. великопольський і краківський 204, 293, 296
- Владислав IV Жигмунтович, син Сигізмунда III, кор. польський 27, 33, 43, 225—229, 249—251, 253, 287, 298, 299
- Владислав Чех див. *Вацлава II*
- Владислав Юрійович, бояр., воев. 137—139, 145, 147
- Влостович Петро (Петрук), кор. агент. магнат, воев. 30, 35, 87—90
- Вовчий Хвіст, воев. *Володимира Святославича і Святополка Ярополковича*
- Воїбор Негечевич див. Борнегевич
- Войдат, син *Кейстута*, кн. 178
- Войдат* (Войдяло), староста лідський 178, 179, 295
- Войселк (*Войшелк*, Василько), син Міндовга, вел. кн. литовський 24, 155—159, 173, 293, 294
- Войтех, єпископ празький, св. 197, 295, 296
- Волдрис, бояр. 138
- Волконський, воведа* 10
- Волод (*Яволод*), брат *Ярополка*, бояр. 130, 131
- Володар Глібович, син *Гліба Всеславича*, кн. мінський, кн. городецький, кн. полоцький 101, 104, 105, 290
- Володар Ростиславич (*помилк.* Володимир Ростиславич), син *Ростислава Володимировича*, кн. тмутараканський, кн. перемишльський 76, 77, 80, 83—85, 90
- Володарівна (Володимирівна), дочка *Володаря Ростиславича*, дружина *Романа Володимировича* 83
- Володимир, кн. володим.-волинський 176, 177
- Володимир (Василій), син *Шереметева Петра Васильовича* 262, 263
- Володимир Андрійович, син *Андрія Володимировича*, кн. володим.-волинський, кн. білгородський, кн. дорогобузький, пересопницький, кн. берестійський 91, 98, 100—104, 106—108
- Володимир Василькович, син *Василька Романовича*, кн. володим.-волинський і берестійський 40, 157—163, 294
- Володимир Всеволодович Мономах Великий, син *Всеволода Ярославича*, кн. ростовський, кн. смоленський, кн. володим.-волинський, кн. чернігівський, кн. переяславський, вел. кн. київський 31, 37, 38, 74, 76—85, 90, 94, 99, 110, 113, 122, 126, 127, 185, 246, 285, 289
- Володимир Галицький (Володимирко Володаревич), син *Володаря Ростиславича*, кн. перемишльський, кн. звенигородський, кн. галицький 22, 31, 71, 84, 85, 88—90, 96, 98, 290
- Володимир Глібович, син *Гліба Юрійовича*, кн. переяславський 107, 108, 116, 119, 120
- Володимир Давидович, син *Давида Святославича*, уд. кн. чернігівський, берестійський і дорогиченський 41, 88, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 105, 289
- Володимир-Дмитрій Всеволодович, син *Всеволода Юрійовича*, кн. юрєвський, кн. московський, кн. переяславський, кн. стародубський 122
- Володимир-Дмитрій Рюрикович, син *Рюрика Ростиславича*, кн. переяславський, кн. смоленський, вел. кн. київський 120, 126, 127, 133—136, 138—141, 285, 292
- Володимир Інгваревич, син *Інгваря Ярославича*, уд. кн. володим.-волинський 137
- Володимир Мстиславич, син *Мстислава Ізяславича*, кн. берестійський 109
- Володимир Мстиславич, син *Мстислава Володимировича*, кн. городецько-остерський, кн. луцький, кн. дорогобузький, кн. володимир-волинський, кн. трепольський, кн. котельницький, кн. володимир-волинський, кн. володимирський і дорогобузький, вел. кн. київський 23, 86, 96, 99, 100, 104—108, 110, 285, 290
- Володимир Ольгердович, кн. київський 178, 180, 181, 210, 246, 297
- Володимир-Петро Ігоревич, син *Ігоря Святославича*, кн. путивльський, кн. галицький 109, 119, 128—130
- Володимир Ростиславович помилк., див. *Володар Ростиславич*
- Володимир Ростиславич, син *Ростислава Святополковича*, кн. пінський 136
- Володимир Святославич, син *Святослава Всеволодовича*, кн. новгородський, уд. кн. чернігівський 114, 116—118
- Володимир Святославич, син *Святослава Ярославича*, кн. рязанський 91, 104
- Володимир Святославич Великий, син *Святослава Ігоревича*, кн. новгородський, вел. кн. київський 14, 23, 24, 30, 31, 35, 37, 38, 58, 63—70, 82, 92, 124, 136, 150, 260, 285, 289
- Володимир Ярославич, другий син *Ярослава Володимировича*, кн. новгородський, св. 71—74, 116
- Володимир Ярославич, син *Ярослава Володимировича Осмомисла*, кн.-ізгой, кн. галицький 105, 111, 119, 120, 122, 125, 126, 128, 203, 291
- Володимирівна (Володарівна), дочка *Володаря Ростиславича*, дружина *Романа Володимировича* 83
- Володислав (Владислав), син *Казимира I*, онук *Мешки I*, кн. польський і ратиборський 150, 151, 162
- Володуша (*Володиша*) Василькович, син *Василька Святославича*, кн. ізяславський 102
- Волопт, воев. угорський 128
- Вонда див. *Ванда*
- Воронич, шляхтич* 10
- Вратислав, син *Попеля II* 193
- Вратислав (Вротислав) див. *Братислав I*
- Вратислав II*, кн. Моравії, кор. 296
- Вротислав (Воротислав), бояр. 129
- Вротислав (Вротислав) Петрович, бояр., посол 136
- Всеволод Володимирович, син *Володимира Ігоревича*, уд. кн. чернігівський 129
- Всеволод Володимирович, четвертий син *Володимира Святославича*, кн. володим.-волинський 68, 69, 289, 291
- Всеволод Всеволодович, син *Всеволода Мстиславича*, кн. червенський, кн. белзький 131
- Всеволод Глібович, син *Гліба Всеславича*, кн. ізяславський, кн. стржевський 101
- Всеволод Давидович, син *Давида Ігоревича*, кн. городенський 86, 88
- Всеволод Давидович, син *Давида Святославича*, кн. муромський 84
- Всеволод Мстиславич, син *Мстислава Володимировича*, кн. новгородський, кн. переяславський, кн. новгородський, кн. вишгородський, кн. псковський 86, 87
- Всеволод Мстиславич, син *Мстислава Ізяславича*, кн. володим.-волинський, кн. белзький 110, 121, 123, 202, 203
- Всеволод Мстиславич, син *Мстислава Романовича*, кн. псковський, кн. новгородський, кн. смоленський 133
- Всеволод Олександрович, син *Олександра Всеволодовича*, кн. белзький (?) 146, 202
- Всеволод Ольгович, син *Олега Святославича*, кн. чернігівський, вел. кн. київський 38, 88—90, 91, 285, 289
- Всеволод Святославич, син *Святослава Ольговича*, кн. трубецький, кн. курський 105, 106, 117, 119, 123, 125
- Всеволод Святославич Чермний, син *Святослава Всеволодовича*, кн. чернігівський, вел. кн. київський 116, 129, 131, 285, 291
- Всеволод Юрійович, син *Юрія Всеволодовича*, кн. новгородський, кн. тэржковський, уд. кн. володим.-суздальський 141

- Всеволод Юрійович (Гургійович) Велике Гніздо, син Юрія Володимировича Долгорукого, кн. горodeць-остерський, кн. володимир-суздальський, вел. кн. кийський 38—40, 107, 110—112, 114—118, 120—126, 285
- Всеволод-Андрій Ярославич, п'ятий син Ярослава Володимировича, кн. переяславський, ростово-суздальський, білозерський, кн. смоленський, кн. чернігівський, вел. кн. кийський 72, 74—77, 79, 80, 82, 83, 126, 246, 285
- Всеволод Ярославич, син Ярослава Ізяславича, кн. луцький 117, 119
- Всеволодичі 89 див. Святослав Всеволодович та Ярослав Всеволодович
- Всеволодова (Анна), половчанка, друга дружина Всеволода Ярославича
- Всеволодова (Марія), дружина Всеволода Юрійовича 114
- Всеволодова (Марфа), осетинка, дружина Мстислава Святославича 118
- Всеволодова (Марія), дружина Всеволода Ольговича 116
- Всеслав помилк., див. Всеволод-Андрій Ярославич, п'ятий син Ярослава Володимировича
- Всеслав Брючиславич, син Брючислава Ізяславича, кн. полоцький, вел. кн. кийський 74, 81, 82, 285
- Всеслав Василькович, син Василька Святославича, кн. вітебський, кн. полоцький, кн. друцький 102, 104, 105, 115—117
- Всеслав Микулич, син Микули Володимира, кн. лозожський 117
- Всеслава Рюриківна, дочка Рюрика Ростиславича, дружина Ярослава Глібовича 126
- Вячеслав див. Вацлав, кор. чеський
- Вячеслав див. Вацлав II
- Вячеслав Володимирович, син Володимира Всеволодовича Мономаха, кн. смоленський, кн. туровський, кн. переяславський, кн. туровський, вел. кн. кийський, кн. туровський, кн. переяславський, кн. туровський і пінський, кн. пересопницький і дорогобузький, кн. вишгородський, вел. кн. кийський, кн. вишгородський, вел. кн. кийський 31, 38, 79, 83, 84, 88—92, 95—97, 99, 105, 285, 290
- Вячеслав Лисий, посол 128
- Вячеслав Товстий (Толстий), бояр. 129, 130, 135
- Вячеслав Ярополчич, син Ярополка Ізяславича, удільний кн. володим.-волинський 81
- Вячеслав-Меркурій Ярославич, шостий син Ярослава Володимировича, кн. смоленський 74
- Гавриїл, чернець 11, 263
- Гаврило Душкович (Душилович), бояр., воев. 131, 135
- Гаятовський Іоаникій 15, 20, 35
- Гамер див. Гомор.
- Ганжа (Ганджа), полковник козацький 43, 228, 252
- Ганна, дочка Святослава Івановича, смоленського кн., друга дружина Вітовта 295
- Ганна-Софія, дочка кн. Івана, тверського, дружина Сигізмунда Кейстутовича 295
- Гарих Пурунський (Генріх Брунський), посол 148
- Гаштольд (Гостолд), син Грумпля 176, 212
- Гаштольд (Гастольд, Гаштовт) Мартин, воев. 297
- Гваньїні (Гвагвин) Олександр, хроніст 5, 8, 20, 21, 26, 27, 32, 35, 42, 175, 201, 204, 218, 294—298
- Гедимін (Гедимон, Гедимінас), вел. кн. литовський 26, 175, 176, 178, 294
- Гедиміновичі 31, 178
- Гедрус (Гендрус), кн. литовський і жмудський 172, 174
- Гельжбета Грановська, дочка воеводи сандомирського Оттона, третя дружина Ягайла 210
- Гендронці, князі 174
- Генрік помилк. 141, 153, див. Фрідріх II Войвничий Бабенберг
- Генрік, син Семовита, кн. мазовецький 180, 246
- Генрік кн. злогоський 207
- Генрік Валуа, кор. польський 27, 220, 248, 287, 298
- Генрік (Індріх), син Болеслава III Кривоустого, кн. сандомирський і люблінський 95, 201—203
- Генрік I Бородатий, син Болеслава Високого, кн. вроцлавський, краківський, великопольський 204—206, 287, 296
- Генрік IV Пробус див. Андрій, син Генріка III Білого
- Генріх Брунський див. Гарих Пурунський
- Генріх II, імп. Священної Римської імперії 296
- Генріх III, імп. Священної Римської імперії 296
- Генріх IV, імп. Священної Римської імперії 199—201
- Георгій, грек, митрополит кийський, письменник 75
- Георгій (Гургій) Володимирович Долгорукий див. Юрій-Георгій Володимирович Долгорукий
- Георгій (Юрій), тисяцький 150
- Георгій Шимонович, бояр. ростовський, тисяцький 86
- Герасим, митрополит смоленський 295
- Гербурт, воев. чеський 151
- Герей див. Батей-Керей
- Герман, ігумен, єпископ 75
- Гермонт (Гермунт) Свинторогович, син Свинторога Утеносовича, кн. литовський 42, 173, 174
- Геродот 294
- Гертруда Бабенберг, герцогиня австрійська, перша дружина Романа Даниловича 293
- Гертуся (Гертук), грек 184, 295
- Гибут, син Куноса, кн. жмудський 171
- Гилигин, кн. литовський 42, 174
- Гинвил-Георгій, син Мингайла, кн. полоцький 171
- Гиндрік помилк. 141, див. Фрідріх II Войвничий Бабенберг
- Гирич I. Б. 53
- Гізель Інокентій, архимандрит 9, 10—13, 15, 24, 36
- Глинська Олена, регентша 297
- Глинський Михайло, кн. 186
- Гліб, кн. волковийський 152, 155
- Гліб, син Василія-Рогволда, кн. полоцький 171
- Гліб Володимирович, син Володимира Глібовича, уд. кн. рязанський 124
- Гліб Всеволодович, син Всеволода Давидовича, кн. городенський 89
- Гліб Всеславич, син Всеслава Брачиславича, кн. мінський, кн. полоцький 82, 84, 85, 100, 101
- Гліб-Давид Володимирович, восьмий син Володимира Святославича, кн. муромський, св. 23, 24, 36, 68—71, 75, 77, 84, 123, 125
- Гліб Єремійович (Зеремійович), бояр., воев. 139, 292
- Гліб Поткович, воев. 130
- Гліб Рогволодович, син Рогволода Рогволодовича, кн. друцький 117
- Гліб Ростиславич, кн. друцький 101
- Гліб Ростиславич, син Ростислава Ярославича, кн. рязанський 39, 90, 106, 114, 115
- Гліб Ростиславич, син Ростислава Мстиславича, кн. смоленський 160
- Гліб Святославич, син Святослава Всеволодовича, кн. канівський, кн. білгородський, кн. чернігівський 116—119, 121, 122, 291
- Гліб Святославич, син Святослава Ярославича, кн. тмутараканський, кн. новгородський 74, 76
- Гліб Тирійович, хан половецький 118
- Гліб Юрійович, син Юрія Володимировича Долгорукого, кн. горodeць-остерський, кн. переяславський, кн. канівський, кн. пересопницький і дорогобузький, кн. переяславський, кн. горodeць-остерський, вел. кн. кийський, кн. переяславський, вел. кн. кийський 92, 93, 95, 99, 103, 106—111, 285, 290
- Гліб Юрійович, син Юрія Ярославича, кн. дубровицький, кн. туровський 119, 124
- Глібова, дочка Ростислава Юрійовича, княгиня рязанська 116
- Глібова Всеславича, дочка кн. Ярополка Ізяславича, дружина кн. Гліба Всеславича 100
- Гоголь (Голол), полковник подністровський 232, 233, 255
- Гоголь Іоанн, єпископ пінський і туровський 223
- Годунова Марія, мати царевича Федора Борисовича
- Голад (Голаф), бібл. 65, 289
- Голицин Д. М., граф, воевода, губернатор 16—18
- Голубев С. Т. 6—8, 24, 35
- Гольшанська Софія, княгиня, четверта дружина Ягайла 297
- Гомер 294
- Гомор (Гамер), бібл., син Афета 170

- Гондіус В., художник-гравер 229, 236
 Гонсевський, гетьман польний литовський 231
 Горбацький див. Кононович-Горбацький Іосиф
 Госталд див. Гаштольд, син Грумпла
 Гостомисел, новгородець 58, 60
 Граб'янка Григорій, літописець 36, 43, 44
 Грибоедов Федір, дяк 5
 Григорій, ігумен 84
 Григорій, слюсар 11
 Григорій Васильович, бояр. галицький, двірський 141, 144
 Григорій Полонин, архимандрит 157, 159
 Григорій XIII, папа римський 222, 248, 298
 Григорій Хотович, бояр., тисяцький, двірський 111
 Гризеля (Гризельда, Баторі Гризельда), дружина Яна Замойського 222, 298
 Грифіт Миколай, воєв. краківський 296
 Грозденко (Гродзенко), полковник уманський 44, 231, 255
 Грушевський М. С. 6, 22, 37
 Гуляницький Григорій, полковник ніжинський, гетьман наказний 29, 44, 235, 239, 256, 257
 Гург (Юрій) Нестерович, бояр., воєв. 102
 Гургій Андрійович помилк., див. Ігор Святославич, син Святослава Ольговича
 Гургій Всеволодович див. Юрій Всеволодович
 Гургій (Георгій, Юрій) Інгваревич, син Інгваря Ігоревича, вел. кн. рязанський 141
 Гургій (Юрій) Ярославич, син Ярослава Святополковича, кн. туровський і пінський 100, 102, 104, 105
 Гучков Мичючин (Могучий), воєв. монгольський 147
 Гуюк див. Куюй
- Давгерт див. Дивгерт
 Давид, бібл. 289
 Давид Вишатич, бояр. 138
 Давид Всеславич, син Всеслава Брячиславича, кн. полоцький 81, 82, 85
 Давид Ігоревич, син Ігоря Ярославича, кн. туровський, кн. тмутараканський, кн. олешицький, кн. володим.-волинський, кн. дорогобузький, кн. володим.-волинський, червенецький, сугійський, луцький, кн. бузький, острозький, чорторийський і дорогобузький 76, 77, 79, 80, 81
 Давид Ольгович, син Олега Святославича, уд. кн. чернігівський 122
 Давид Ростиславич, син Ростислава Мстиславича, кн. новгородський, кн. новоторжковський, кн. торчський, кн. вітебський, кн. вишгородський, кн. овруцький, кн. смоленський 22, 41, 104—112, 115—117, 121, 123—126, 290, 291
 Давид Святославич, син Святослава Ярославича, кн. новгородський, кн. смоленський, кн. чернігівський 79—81, 84
 Давид Ярославич помилк. 125, див. Давид Ростиславич
 Давидовичі 41, 91—98, 111
 Даль С. 8, 16
 Данило (Данііл), єпископ юр'євський 84
 Данило (Данііл), священник 106
 Данило Жирович (Нажирович), бояр., воєв. 140
 Данило Мстиславич, син Мстислава Даниловича, кн. галицький
 Данило Романович, син Романа Мстиславича, кн. галицько-волинський, кн. галицький, вел. кн. київський, кор. галицький 26, 27, 31, 32, 41, 127—159, 165, 167, 173, 204, 205, 285—294
 Данилович І. 7
 Дарія, племянниця Юрія Долгорукого, дружина Івана Брюховецького 239, 258
 Дворецький Василь, полковник київський, гетьман наказний 11, 34, 35, 44, 45, 239, 240, 257, 258, 300
 Дворецький Іван, суддя київський 34
 Дворецькі див. Дворецький Василь, Дворецький Іван
 Деметр, хан татарський 178
 Демко, осавул 44, 230, 254
 Демченко Л. Я. 53
 Дем'ян див. Многогрішний Дем'ян Ігнатович
- Дем'ян, тисяцький 129, 134, 135, 137, 138, 292
 Денис (Діонісій) Павлович, бояр., воєв. 153
 Дереверикз див. Диверикс
 Дженкінсон А. 251
 Джучі, перший син Чингісхана, улусний хан монгольський 292
 Дзик Мелентій, ігумен 9, 12, 14
 Дзира Я. І. 6
 Дивгерт (Давгерт), воєв. віленський 182, 184, 185
 Диверикс (Дереверикз), литовський вищий бог 149, 293
 Дир (Дір), кн. київський 30, 58, 59, 288
 Діанна див. Діяна
 Діануш (Діанши), скарбник кор. угорської казни, радник 139
 Діомид (Демид Володимирович), син Володимира Ростиславича, кн. пінський 157
 Діонісій, єпископ полоцький 118
 Діонісій, ігумен, посол 124
 Дітріх, маркграф 295
 Діяна (Діанна), римська богиня мисливства 196, 197, 244
 Длугош Ян, польський хроніст 24, 29, 57, 297
 Дмитрій, бояр., воєв., тисяцький 131, 142, 143, 285
 Дмитрій, кн. друцький 172
 Дмитрій, син вел. кн. московського Івана Васильовича 185, 215
 Дмитрій, син Івана Молодого, онук Івана III 214, 297
 Дмитрій Донський, кн. 295
 Дмитро, бояр., магнат угорський 148
 Дмитро Єркович (Єйквич), бояр. володим.-суздальський, намісник 147, 285
 Дмитро Іванович Лях, кн. 224
 Дмитро Ігорович (Іворович), бояр., воєв. 82
 Дмитро-Корибуг, кн., син вел. кн. литовського Ольгерда 180
 Добриня Рагуїлович (Ругайлович), посадник новгородський 79
 Доброніга (Марія), дружина Казимира I 199
 Доброслав Суднич, бояр. 139, 144
 Довгот, син Кейстута, кн. 178
 Довмонт, син Трабаса, кн. нальчанський, вел. кн. литовський, кн. псковський, св. 157, 158, 161, 174, 175, 293, 294
 Довспрун див. Спрункович
 Дов'ятдор (Дов'ят), брат Вілікаїла, старший кн. литовський 132, 291
 Домінік див. Острозький-Заславський Владислав-Домінік
 Дор, кн.-нобіль ятвязький 153, 293
 Дорошенко (Дарошенко) Петро, гетьман 13, 14, 18, 34, 45, 239—242, 258, 259, 300
 Досифей, єрусалимський патріарх 35
 Древицький Миколай, поляк, кор. секретар 295
 Дроїден див. Тройден
 Дубровка (Дубровна) Болеславівна (Владиславівна), племянниця чеського кн. Вацлава, дочка його молодшого брата Болеслава I Жорстокого 196, 197, 245, 295
 Дунай, бояр., воєв. 162, 165
- Егида, хан татарський 181
 Егідій, св. 201
 Едивил (Єдивид), син Довспрунка, кн. жемойтський 132, 149, 150, 171
 Едігей (Ідігу), емір Білої Орди 295
 Елена див. Олена
 Ельжбета, дочка Альбрехта II Габсбурга 211, 212, 297
 Ельжбета, дочка Казимира IV 297
 Ельжбета, намісниця 297
 Енгельштрем І. фон 17
 Ендре II див. Андрій II
 Ерліхсхаузен Людвіг фон, магістр Тевтонського ордену 297
 Ешнм (Єшшмут), посол татарський 160
- Євсегній, єпископ 165
 Євпраксія Всеволодівна, дочка Всеволода Ярославича 82, 289
 Євстафій, слуга 263
 Євфимія Володимирівна, дочка Володимира Всеволодовича, друга дружина Коломана 83
 Євфимія Глібівна, дочка Гліба Святославича, дружина імп. візантійського Олексія IV Ангела (Комнина) 123
 Єлович, бояр. вишгородський 69, 289
 Єлтут, хан половецький 118
 Емець О. В. 53

Ерополк Ізяславич див. Ярополк Ізяславич
 Єсла (Єсса) див. Ювша
 Єфрем, грек, єпископ переяславський
 Єфросинія Ростиславівна, дочка Ростислава Рюриковича 126

Жаслав (Желислав), бояр., воев. 157, 160, 162
 Жданович Антон, полковник київський, гетьман наказний 36, 231, 233, 234, 254, 256, 299
 Жекодбжад (Жекодвжад) Минович (Ковждиад Тюдяминович, Ковдижад Тюдяминович), воев. литовський 157, 293
 Живинбуд (Живибуд, Живибунт) див. Зивибунт.
 Жигмант (Жигмунт, Сигисд, Сигізмунд) Кейстович (Кейстувич), вел. кн. литовський 26, 178, 183, 184, 295
 Жигмонт (Жигмунт), син імп. германського
 Жигмунт II Август (Сигізмунд II Август), кор. польський 27, 187, 216, 218—220, 248, 287, 298
 Жигмунт I (Жигмунс Первий, Жигмунт Казимирович, Сигізмунд I Старий), син Казимира IV, кор. польський 27, 186, 187, 212, 216—218, 248, 287, 295, 297
 Жигмунт III (Сигізмунд III Ваза), вел. кн. литовський і кор. польський 21, 222—226, 249—251, 287, 298
 Жигмунт Четвертий помилк. 21, див. Жигмунт III
 Жилиборський Адам (Афанасій), єпископ львівський 238, 257
 Жирослав, бояр. 134, 147
 Жолкевський Ян, син Жолкевського Станіслава 299
 Жолковський (Желковський, Жовковський, Жолкевський) Станіслав, коронний гетьман 223, 224, 248, 250, 298, 299

Забезинський Ян, маршалок литовський 186
 Завіша, намісник 297
 Загоровський Віктор, ігумен 13
 Заклинський К. 27
 Замойський (Замонський, Замойський) Ян, вел. гетьман, канцлер 27, 221—223, 249, 298
 Запаско Я. П. 17
 Заремби, великопольський рід 296
 Заславські, князі 158, 159
 Заторський Петро, міщанин краківський, лжеапостол Петро 217, 219, 248
 Захара-Вавжиньч М. 294
 Зая Билокович (Ізай Белокович), хан половецький 119, 291
 Збаразькі, князі 32, 180, 183
 Зберозький Діонісій, єпископ холмський і белзький 23
 Збислав Станіславич, брат Іванка Станіславича, бояр. 130
 Збислава див. Пелагія-Збислава Всеволодівна
 Збислава, дочка кн. київського Святополка Ізяславича, дружина Болеслава III Кривоустого 81, 200
 Збігнев, син Владислава I Германа, кн. 201
 Збігнев, син Попеля II 193
 Здислав Жирославич, бояр., воев. 117, 123
 Здравомислов К. Я. 9
 Зеленський, полковник брацлавський 232, 255
 Земник (Зернько), воїн 130
 Земовит див. Семовит
 Земонислав, син Казимира I, кн. куявський 161
 Зенонія (Зевенія, Зевонія), польська богиня мисливства 196, 197
 Зернько див. Земник
 Зивибунд (Живибуд, Живибунт, Живинбуд), старший кн. литовський 127, 171, 291, 294
 Золотаренко Василь, полковник ніжинський 12, 34, 239
 Зубов П. М., поміщик 17
 Зяслав див. Ізяслав Ярославич, третій син Ярослава Володимировича

Іван Михалкович, бояр., сідельничий 135, 138
 Іван Молодий 297
 Іван Мстиславич, син Мстислава Ярославича, кн. луцький і чортризький 135
 Іван Ростиславич Берладник, син Ростислава Володаревича, кн. звенигородський, кн. берладський, кн.-ізгой 90, 91, 100, 104
 Іван III Васильович, вел. кн. московський 32, 185, 212—216, 246, 247, 295, 297
 Іван IV Васильович Грозний, цар московський 216, 218, 219, 222, 223, 297
 Іван (Іванко) Юрійович (Гургійович, Гуревич), син Юрія Володимировича, кн. курський 41, 289
 Іванко Захарчич (Захарович), хозарин, бояр., київський, воев. 82
 Іванко Станіславич, брат Збислава Станіславича, бояр. 130
 Іванський Остап, полковник козацький 43, 228, 252, 253
 Івояна (Івоя, Іон III Воде Лютий, або Арменчик), молдавський господар 221, 298
 Ігор помилк. 128, див. Ігоревичі Володимир, Роман
 Ігор (Івор) Мирославич, бояр., воев. 117
 Ігор Ольгович, син Олега Святославича, кн. гомійський, кн. городець-юрійський і рогачевський, кн. путивльський, вел. кн. київський, чернець, св. 90—92, 289
 Ігор Рюрикович, син Рюрика, вел. кн. київський 59, 60, 61, 64, 285
 Ігор (Георгій-Юрій) Святославич (помилк. Гургій Андрійович), син Святослава Ольговича, кн. новгород-сіверський і путивльський, кн. чернігівський 104, 107, 109, 110, 116—119, 123, 126
 Ігор Ярославич, сьомий син Ярослава Володимировича, кн. володим.-волинський, кн. смоленський 74, 81
 Ігоревичі 129
 Ігоревичі див. Роман, Святослав, Ростислав
 Ігорівна, дочка Ігоря-Георгія Святославича, дружина Давида Ольговича 122
 Ідігу див. Едігей
 Ізай Белокович див. Зая Билокович
 Ізедилонч (Незділо, Незділович), бояр. галицький 120, 291
 Ізяслав, кн. свислочський 152
 Ізяслав Андрійович, син Андрія Юрійовича Боголюбського, кн. уд. 102, 105
 Ізяслав Володимирович, син Володимира Всеволодовича, кн. курський, кн. смоленський, кн. муромський 79
 Ізяслав Володимирович, син Володимира Ігоревича, кн. тербовльський 129, 130
 Ізяслав Володимирович, другий син Володимира Святославича, кн. полоцький 68, 71
 Ізяслав Глібович, син Гліба Юрійовича, кн. переяславль-залеський 118, 120
 Ізяслав Давидович, син Давида Ростиславича, уд. кн. смоленський 90, 119
 Ізяслав Давидович, син Давида Святославича, уд. кн. чернігівський, кн. вищизський і ормінський, новгород-сіверський, стародубський, курський, сновський, кн. чернігівський, вел. кн. київський 23, 41, 91—95, 97—104, 285, 289, 290
 Ізяслав Микулич, син Миколи Володишча, кн. новгородський 117, 140
 Ізяслав Мстиславич, син Мстислава Романовича, кн. смоленський, вел. кн. київський 134, 139, 140, 152
 Ізяслав-Пантелеймон Мстиславич, син Мстислава Володимировича, кн. курський, кн. полоцький, кн. переяславський, кн. мінський, туровський і пінський, кн. володим.-волинський і берестійський, кн. переяславський, вел. кн. київський, кн. володим.-волинський, вел. кн. київський 30, 31, 38, 86, 88, 90, 91, 93, 94, 96—99, 285, 289, 290
 Ізяслав Святополкович, син Святополка Ізяславича, уд. кн. туровський, або володим.-волинський 86
 Ізяслав Святославич помилк. 90, див. Ізяслав Мстиславич
 Ізяслав (Зяслав) Ярославич, третій син Ярослава Володими-

- ровича, кн. туровський, вел. кн. київський 37, 72, 74—78, 200, 285
- Ізяслав Ярославич, син Ярослава Ізяславича, уд. кн. володим.-волинський 124
- Ізяславич див. Ярослав Ізяславич
- Ізяславова (Ізяслава), приймачка-вихованка Володимира Васильовича 164
- Іконніков В. С. 6, 8
- Іларіон (Ларіон), свящ. церкви Апостолів на Берестовім у Києві, перший митрополит київський, св. 73
- Ілля Стефанович (Щепанович), бояр. 129
- Інгвар Ярославич, син Ярослава Ізяславича, кн. дорогобужський, вел. кн. київський, кн. володим.-волинський, кн. луцький, кн. тульський 117, 127, 129, 130, 286, 291
- Інія (Ніа, Нія; тут помилк. Цесара, Церера), польська богиня некла 196, 197
- Інокентій VI (Синібальдо Фієскі), римський папа 151, 152, 173, 294
- Іоанн, єпископ чернігівський 77, 82
- Іоанн, священник, єпископ холмський 132, 154
- Іоанн Войтишич, бояр., воев. 84
- Іоанн Гунцал (Хуняді Янош), воев. семиградський 211, 297
- Іоанн Земиски (Цімісхій), візантійський імператор 61
- Іоанн IV, грек, митрополит київський 104
- Іоанн (Іван) Всеволодович, син Всеволода Юрійовича Велике Гніздо, кн. стародубський 126
- Іоанн (Іван) II Добрий, грек, митрополит київський, письменник 77
- Іоасаф (Іосиф), єпископ 132
- Іовиша див. Ювша
- Іосиф, ієромонах 263
- Іполитович Паїсій, єпископ белзький і холмський 299
- Іраклій Данилович, перший син Данила Романовича, княжич 131
- Ісайя (Ісакій), єпископ ростовський 77
- Ісидор, митрополит київський 32, 184
- Іслам-Гірей III, хан кримський 43, 299
- Ітлар, хан половецький 78
- Ішвно Руцкович (Айшевно Рушкович), кн. литовський 146
- Іштван (Стефан) III, кор. угорський 84
- Іюліана див. Юліана, дочка кн. вітебського, дружина Ольгерда
- Іяків (Яків Маркович), бояр., стольник, двірський 144
- Іяфет див. Афет
- Йоаким, патріарх московський 9, 14, 15
- Йосааф 18
- Йосип (Йосип Прекрасний), патріарх 9
- Йосиф, ієромонах II
- Кабан (Кобан), хан половецький 122
- Кадал (Кайдан, Хадан), воев. монгольський 142, 292
- Казарь (Қорязь) Кологанович, хан половецький 119, 291
- Казмир, син Казимира IV, кор. угорський і чеський 297
- Казмир, син Попеля II 193
- Казмир II Справедливий, син Болеслава III Кривоустого, кн. сандомирський, кувяський, мазовецький, кн. краківський і вел. кн. польський 21, 112, 116, 121, 201—203, 245, 246, 287, 296
- Казмир I, кн. кувяський і ленчицький 26, 150, 175, 177
- Казмир I Вдохновитель, син Мешка (Мечислава) II, кор. 21, 74, 198, 199, 245, 287, 296
- Казмир III Великий, кор. польський 26, 32, 178, 207, 208, 287, 294—297
- Казмир IV, син Ягайла-Владислава II, вел. кн. литовський, кор. польський 26, 27, 181, 184, 210—213, 246, 287, 295, 297
- Казмировичі 123, 124
- Каїн, бібл., перший син Адама і Єви, хлібороб 134
- Кайдан див. Кадал
- Кайчій (Куйчій), татарський посол 156
- Калиновський М., єтьман польний, коронний 21, 28, 29, 43, 44, 227, 230, 231, 252, 254, 255
- Калявил (Телявел), литовський бог-коваль 149, 293
- Каманбет, мурза 239, 258
- Каманін I. П. 16, 18
- Камєнович-Рвовський Тимофій, історіограф 5
- Караїмович I. 43
- Каракаш (Каракаш-баша), будинський паша 42, 43, 225, 250
- Каргер М. К. 38
- Карл, ім. Священної Римської імперії 193
- Карл IX, кор. Франції 298
- Карл X Густав, кор. Швеції 44, 300
- Карл Зюдерманландський, герцог, кор. 223, 298
- Кароль див. Король
- Карпов Г. Ф. 6
- Кастор див. Лелюм
- Катан див. Котян Сутойович
- Качебейкерія, хан татарський 178
- Кгакгин Данило див. Великий-Гагін Данило
- Кейстут (Кенстут, Кенстуйот, Кереступ, Кестутис), син Гедиміна, кн. литовський, жмудський, троцький і підляський 31, 32, 177—179, 294—296
- Кейстутович див. Жигмант Кейстович
- Керн, син Куноса, кн. литовський 171
- Кизим Б., ватажок повстання 227, 252, 299
- Кизименко, син Кизими Б. 299
- Кій, брат Шека, Хорива і Либеді, кн. полянський 30, 288
- Килдій Павло, осавул Ніжинського полку 239
- Кинка (Кіна, Кунгунда), дочка Бели IV, дружина Болеслава Встидливого, черниця, св. 150
- Кинтибуд (Кинтибут) Рушкович, кн. литовський 132
- Киргайло див. Скиргайло
- Кипріян, митрополит 180
- Кирило, немовля 9
- Кирило, печатник (канцлер) 144
- Кирило I, митрополит київський 135, 147, 148
- Кирило (Костянтин) Філософ, грецький філософ, учений, просвітитель, св. 66, 288
- Кисіль див. Свенельд
- Кисіль, син (?) Киселя Адама 230
- Кисіль Адам, політичний діяч, дипломат, воев. київський 10, 27, 28, 33, 43, 227, 229, 231, 252, 253, 255, 299
- Китан див. Котян Сутойович
- Кікін Василь, стольник 11
- Кінга див. Кинка
- Кішка (Кишка), воев. 184, 215
- Клеменс Осьмий (Климент VIII, Іполит Альдобрантіні), папа римський 223, 298
- Климентій I (Климент I), папа римський, св. 69, 92
- Клим Смолятич, чернець, митрополит київський 91, 102
- Клим Христинич див. Бистинич
- Климота (Климята), бояр. 138
- Кобан див. Кабан
- Кобильський I., сіверський воев. 43
- Кобяк Корлиевич, хан половецький 117, 119
- Ковдижад Тюдіяминович див. Жекодбжад Минович
- Ковельські-Сангушко див. Коширські
- Козел Отонович (Козел Сотанович), хан половецький 118
- Козій, воев. золотоординський 161
- Козлов, королівський посол до московського царя Івана Васильовича 219, 220
- Козма (Кузьма), єпископ володимирський 132
- Колдичі, три хани половецькі 122
- Коломан, кор. угорський 80, 84
- Коломан, син Андрія II, принц угорський, кор. галицький 130, 132
- Колцедан Іван, хворий 11, 264
- Комат (Мат), кн.-нобиль ятвязький 152, 153, 293
- Конадій див. Нонадій
- Конашевич-Сагайдачний Петро див. Сагайдачний
- Конецьпольський С., єтьман коронний 299
- Кононович-Горбачський (Кононович-Горванський) Іосиф, єпископ мстиславський і мозилевський 230, 231, 253, 255
- Кондрат (Конрат) I, син Казимира II Справедливого, кн. мазовецький, кувяський, сєрадзький, ленчицький, краківський 128, 132, 140, 142—144, 146—148, 161, 173, 204, 207, 287, 293

Конрад, кн. олесницький 210
 Конрад III, імн. Священної Римської імперії 202, 296
 Конрат II (Кондрат) Самовитич (Семовитович), перший син Семовита I, кн. червський 157, 161—167, 205
 Кончак (Черкак, Черканк), хан половецький 116—119, 291
 Кончак, воєв., золотоординський 161
 Копинський Ісайя, ігумен, єпископ, архієпископ смоленський 225, 250, 299
 Копистенський Захарія, полеміст, письменник 24, 26, 30—32
 Корева (Корев, Хорив), брат Кия, Щека і Либеді, кн. полянський 30, 58
 Корещкий Самійло, кн. 225, 250, 259
 Корибут, син Ольгерда, кн. 178, 179
 Корибут Дмитро (Карибут), кн. сіверський 180
 Коригелло, син Ольгерда, кн. 178, 180
 Кориотавичі (Коріятовичі), князі новгородські 177, 178, 181
 Кормильчичі, бояри 128, 129
 Корнат, кн. литовський 177
 Король (Кароль), кор. угорський, батько Людовіка Венгерина (Угорського) 207
 Коротков Іван 18
 Корочун, воєв. угорський 128
 Корязь Калотанович див. Казарь Қолотанович
 Коснятин (Костянтин) Положишило, бояр., воєв., посадник 153, 156
 Коснятин (Костянтин) Сіреславич (Сірославич), бояр., воєв. 100, 102, 108
 Косов Сильвестр, митрополит 8, 10, 11, 15, 24, 27, 28, 30, 227, 229, 234, 252, 253, 256, 261
 Костомаров М. І. 6
 Костянтин, єпископ смоленський 117
 Костянтин, син Ольгерда, кн. чернігівський і чорторійський 178
 Костянтин Володимирович, син Володимира Глібовича, уд. кн. рязанський 145
 Костянтин VIII, імн. візантійський (разом з братом Василем II Болгаробійцею) 63, 66, 105, 289
 Костянтин Давидович, син Давида Ростиславича, кн. уд. 125
 Костянтин II, грек, митрополит 107, 108
 Костянтин (I) Іванович Острозький, кн. 32, 214
 Костянтин Коріятович, кн. 32, 178
 Костянтин XI Драгас Палеолог див. Палеолог
 Костянтин I, грек, митрополит 100, 102
 Котлубах, хан татарський 178
 Котопан, імператорський намісник, вищий вовначальник 74
 Котрубог (Котлубог, Кутлубуг), посол татарський 160, 161
 Котян (Қатан, Қитан, Қотянь) Сутойович, брат Самогура Сутойовича, хан половецький 79, 128, 134—136, 139
 Кохановський Пантелеймон 5, 7, 9, 17—23, 35—37, 52
 Кочаєвичі, чотири хани половецькі 122, 291
 Коширські (Ковельські-Сангушко), князі 178
 Кравченко В. М. 53
 Крак, кн. польський 26
 Крак, син Крака, кн. польський 26, 190, 191
 Кревза Лев, уніат 24
 Кривоніс Максим, козацький полковник 43, 228, 252
 Крип'якевич І. П. 6
 Криштоф Баторі див. Христофор Баторій
 Кроковський Й., церковний і культурний діяч 15
 Кромер Марцін, хроніст 5, 26, 37, 175, 295
 Кубатан, воєв. золотоординський 161
 Кузьма (Кузьмище Киянин, Кузьмище), киянин, слуга, літописець 39, 113
 Куйчій див. Кайчій
 Куковойт, кн. литовський і жмудський 172
 Куліш П. О. 6
 Кунда (Кундй, Қунтувдй), хан половецький 122, 291
 Кунос, син Палемона, кн. литовський 171, 294
 Кунячюк, хан половецький 117
 Кур Михайлович, син Михайла (кир Михайла) Всеволодовича, кн. пронський 141
 Куракін, воєв. 10
 Курдас, хан татарський 171
 Куремса, воєв. золотоординський 147, 152—155, 293
 Курцевич Єзекія, ігумен, єпископ 299

Куря, хан печенізький 42
 Кутлубуг див. Котрубог
 Кучковичі 31, 113
 Куюй (Гуюк, Қуюк), вел. хан монгольський 142, 143, 292
 Лавор (Лавар), половець 119
 Лавр див. Ромунт Билигинович
 Лаврентій, дяк 14
 Лаврентій, єпископ туровський 118
 Лаврентій, син Дем'яна, тисяцького 159
 Лавриш див. Ромунт Билигинович
 Лада (Ладо; тут помилк. Плотон), матір польських богів Лелюма і Полея 196, 197, 245
 Лазар, бояр. 80, 143
 Лазар, єпископ переяславський 82, 84
 Лазар (Лазор), ігумен Михайлівського Видубицького монастиря у Києві, потім єпископ переяславський 77
 Лазар Доможирець, бояр. 144
 Лазар Саковський, бояр., воєв., тисяцький 117, 118
 Лавор див. Лавр, половець
 Ламперт, єпископ краківський 296
 Ларіон див. Іларіон
 Ласко, бояр. вишгородський 69, 289
 Ласло I див. Владислав III Варненчик
 Ласло II Ягеллон див. Владислав II Ягелло
 Лауцявічус Е. 17
 Лац Самійло, стражник коронний 299
 Лев Данилович, другий син Данила Романовича, кн. галицький, перемишльський, дорогочинський, мельницький, холмський, белзький, червенський 131, 143—156, 159—167, 172, 173, 176, 205
 Лев (Шеля) Хоробрій, воєв. 138, 146, 292
 Левицький О. І. 6, 27, 28
 Леґукович Михайло, кн. 259
 Лездейко (Лезденко, Ліздейко, Радивіл), жрець 42, 176, 177
 Лелюм (Кастор), польський бог 196, 197, 245
 Лелюс, воєв. троцький 184
 Ленгевін (Лонкогвеній), кн.-нобиль литовський 146, 293
 Лентул, римський полководець 57
 Леон, єпископ 104
 Леон Діогенович, цесаревич візантійський 84
 Леонт'єв З., воєв. сіверський 43
 Леопольд III, маркграф Австрії 296
 Леско Казимирович (Лешко Чорний), син Казимира I, кн. ленцицький і серадський, кн. краківський і сандомирський 26, 161—163, 165, 167, 175, 205—207, 287, 296
 Лех, легенд., родоначальник поляків 57, 190, 244
 Лех, син Крака, кн. польський 287
 Лешко II, кн. польський 26, 192, 193
 Лешко I Білий див. Премислав
 Лешко III, кн. польський 26, 192, 193
 Лешко Хитрий 192, 193
 Лешко IV, кн. польський 26, 195, 196, 244
 Лешко (Леско) IV Білий, син Казимира II Справедливого, кн. сандомирський, кн. краківський 19, 26, 126—132, 134—136, 203—205, 296
 Лешко Чорний див. Леско Казимирович
 Лжедмитрій II 298
 Лжедмитрій I (Гришко, Дмитрій, Отреп'єв Гришка, Григорій), цар-самозванець 27, 224, 249, 250, 298
 Лжехристос див. Мельстинський Яків
 Либідь (Либєда), легенд., сестра Кия, Щека і Хорива 30, 58
 Лігард Паїсій, митрополит 14
 Ліздейко див. Лездейко
 Лілієнкрона Г., шведський посол 44
 Ліндберг 8, 17, 22
 Ліхтенштейн Куно фон, комтур Тевтонського ордену 295
 Ліхуд Іоанікій 15
 Ліхуд Софоній 15
 Локеток див. Владислав I Локеток
 Лонкогвеній див. Ленгевін
 Лотохарот (Потохарот), воєв. угорський 129

- Лука, єпископ білгородський 77
 Лука, ігумен, єпископ полоцький 118, 119'
 Лука Іванкович, воев. холмський 156
 Любарт, син Ольгерда, кн. 177, 178, 296
 Люборт, син Скірмунта, кн. литовський 172
 Людовік Венгрин (Угорський), кор. польський 27, 179, 194, 207—210, 244, 287, 297
 Лямпарт, бискуп краківський 201
 Лянґвїл, син Ольгерда, кн. 178
 Лянцкоронський Ст., гетьман польський коронний 300
 Ляпунов З., дворянин 298
- Маєродін В. В. 37
 Мазєпа Іван, гетьман 14
 Макарій, патріарх антіохійський 11, 260
 Максим, єпископ білгородський 121
 Максиміліан II Габсбург, імн. Священної Римської імперії 298
 Максимович М. А. 6
 Малфрїда (Малфрїд) Юріївна, дочка Юрія Ярославича, дружина Всеволода Ярославича 105
 Мамонович Демид, бурмистр 9
 Мамшій, воев. золотоординський 160
 Манківєв О. І. 36
 Манман, воев. монгольський 145
 Манюель (Мануїло), грек, єпископ 87
 Мансфєлд Бурхард фон, комтур Тевтонського ордену 295
 Мантвїл див. Мунтвїл
 Манучан (Монажук Чагрович), брат Тошмана і Чекмана Чагровичів, хан половецький 106
 Марина див. Мнісковна
 Марій, римський полководець 170, 294
 Марія 9
 Марія, дочка кн. тверського, дружина кн. Гинвила-Георгія 171
 Марія, дочка Ольгерда, дружина Войдила 178, 295
 Марія, друга дочка Людовіка Угорського 208, 297
 Марія, дружина Казимира I див. Доброгніва
 Марія, мати Ф. Софоновича 9
 Марія, черниця 9
 Марія Годунова, мати царевича Федора Борисовича 224, 249, 298
 Марія-Доброгніва, сестра київського кн. Ярослава Мудрого, дружина Казимира I 245
 Маркєвич М. І. 6
 Марко, єпископ 163
 Маркольт, купець 159
 Мароцил (Марцєл), воев. угорський 129
 Мартин V, папа римський 183
 Мартиниш, воев. угорський 134
 Маруна (Мажана?; тут помилк. Венера), польська богиня землі і збіжжя 196
 Марченко М. І. 6
 Маслав, кн. мазовецький 199, 296
 Маслов С. І. 6
 Мат див. Комат
 Матвєєв Андрій Артемович 16, 20, 22
 Матвєєв Артамон Сергійович 20, 22
 Матіаш Хуняді, кор. угорський 215, 297
 Матфій (Матій), воев. 163
 Махавський (Маховський), полковник 45, 238, 239, 258, 300
 Махмет-Герей, царевич татарський 185
 Махомет (Мухаммад II Фатих, Мехмед), султан турецький 184, 295
 Медведєв Сильвєстр 15
 Медейн, литовський бог, покровитель лісу 149, 293
 Медичі Катерина, мати французького короля Карла IX 298
 Межко див. Мешко (Мечислав) III Старий
 Мельстінський (Мельштинський) Яків (Якуб) (Јжехристос), війський м. Березина 216, 217, 219, 248
 Мемнон, єпископ 165
 Менґлі Гірєй I (Минди Керей), хан кримський 187, 295
- Менґу-Тимор, хан золотоординський 160
 Менчакан (Менґу, Менґухан, Менчюй, Менчук, Мунке), вел. хан монгольський 142, 143, 292
 Мефодій, просвітител 288
 Мефодій (Мефтодій), єпископ мстиславський і оршанський, намісник київського митрополичого престолу 239—241, 257, 258
 Мехмед II, султан турецький 297
 Мечислав I див. Мешко I
 Мечислав III див. Мешко III
 Мечислава, дружина короля Мешка (Мечислава) II див. Рїсха
 Мешко, син Казимира I 199, 200, 296
 Мешко II (Мечислав II), кор. польський 26, 73, 74, 197—199, 245, 287
 Мешко I (Мечислав I), син Семомислава, кн. польський 26, 64, 68, 195—197, 245, 287, 295
 Мешко I (Јясконоґій), син Володислава II Вїґнанця, кн. сльонський, ратиборський, опольський, краківський 150
 Мешко (Мечислав) III Старий, син Болєслава III Кривоустого, кн. великопольський і краківський, вел. кн. польський 19, 26, 124, 201—204, 245, 246, 287, 296
 Мещєрїнов Іван Олексійович (Мещєрїнов Іван Алексєєв), стрілецький голова 264
 Меховський М. 5
 Мїгал I (Мисал, Михай) Вітеазул, господар Волощини, Молдавії, кн. Трансильванії 223—225, 249, 298
 Мика Бородатий, палатин, воев. угорський 129, 130
 Микита див. Никита, єпископ білґородський
 Миндолгова, дружина Міндовга 157
 Микифор II (Никифор), грек, митрополит київський 81, 84, 85, 118, 119, 123—126
 Микифор (Никифор) Станило, бояр., єпископ 128, 132
 Микола див. Никола, грек, митрополит київський
 Миколай, воев. краківський 186
 Миколай див. Николай, ігумен
 Миколай див. Николай, єпископ полоцький
 Микула, соцький 138
 Милій, бояр. 152
 Мина, єпископ полоцький 82
 Мингаїло, син Ердивїла, кн. литовський 171
 Миндаугас див. Міндовг
 Минди Керей див. Менґлі Гірєй I
 Минтель, кн. ятвязький 160
 Мирослав (Мстислав), бояр. галицький, воев. 129—131, 136—138, 140, 292
 Мисал див. Мїгал I
 Митридат VI Євпатор, цар Понтійської держави 56, 288
 Митрофан, єпископ
 Митуса, співак 145
 Михаїл, єпископ юр'євський 75
 Михаїл (Михайло), грек, митрополит київський 36, 67, 82, 86
 Михаїл (Михайло III) Курополат, імн. візантійський 58, 288
 Михай див. Мїгал I
 Михайло Баба, кн. 182
 Михайло Всеволодович, син Всеволода Святославича, кн. перєславський, кн. новгородський, кн. галицький, кн. чернігівський, вел. кн. київський, св. 135, 138—145, 292
 Михайло Вячеславич, син Вячеслава Володимировича, кн. турський 86
 Михайло Олєцькович, син Олєлька Володимировича, кн. копільський 185
 Михайло Федорович Романов, цар 225, 250, 299
 Михайло Юрійович, син Юрія Львовича, княжич 163
 Михайлова (Олена), дочка Романа Мстиславича, дружина Михайла Всеволодовича 142
 Михалківна див. Пребрана Михалківна
 Михалко (Михайло) Глєбович, бояр. 131
 Михалко Солула (Скула), бояр. 131, 132
 Михалко Юрійович, син Юрія Володимировича Долгорюкого, уд. кн. перєславський, вел. кн. київський, кн. торцький, вел. кн. київський, кн. володимир-суздальський 39, 106, 107, 109—112, 114, 115, 285

Михно, бояр., мечник 111

Мицик Ю. А. 53

Міндовг (Медог, Мидог, Миндаугас, Миндог), вел. кн. литовський 26, 132, 140, 146, 149, 150, 172, 173, 176, 294

Мінін К. М. 298

Мнісковна (Мнішек Марина), дочка магната Мнішка, дружина Лежедмитрія I 224

Многогрішний Дем'ян Ігнатович (Дем'ян, Многогрішний Демко), гетьман 13, 14, 20, 21, 34, 241, 259, 300

Могила Ієремія, господар Молдавії і Волощини 298, 299

Могила Олександр, господар Молдавії 299

Могила Петро, митрополит київський 15, 27, 30, 32, 226, 227, 251, 252, 260, 299

Могила Симеон, господар Молдавії і Волощини 299

Могучій див. Гучков Мичючин

Моїлій, полководець 170

Мойсей, бібл., св., пророк, законодавець 66

Мойсей, ігумен 126

Мокій Великий Сліпоокій (Мок'ян), воев. угорський 128, 129

Молза, дяк 131

Молибоговичі, бояри 137, 138, 140

Моначок Чагрович див. Манучан

Монивид, син Гедиміна 177

Монтвил Гимбутович див. Мунтвил

Мончук див. Смончук

Мосох, бібл., син Афета 56, 58

Мстислав помилк. 128, див. Мирослав, бояр. галицький, воев.

Мстислав Андрійович, син Андрія Юрійовича Боголюбського, уд. кн. володимир-суздальський 24, 105, 107—110

Мстислав-Борис Романович Старий, син Романа Ростиславича, кн. псковський, кн. друцький, кн. смоленський, кн. білгородський, вел. кн. київський 115, 119, 124—126, 133, 285, 291

Мстислав Володимирович, син Володимира Мстиславича, кн. дорогобузький 110, 115, 117, 118

Мстислав Володимирович Красний, шостий син Володимира Святославича, кн. тмутороканський, кн. чернігівський 68, 69, 71, 72

Мстислав Всеволодович, син Всеволода Давидовича, кн. городенський 106, 108, 119

Мстислав Всеволодович, син Всеволода Ігоревича, кн. смоленський (?) 81, 84

Мстислав Глібович, син Гліба Святославича, уд. кн. чернігівський 142, 146, 292

Мстислав Гургійович (Юрійович), син Юрія Володимировича Долгорукого, кн. пересопницький, кн. новгородський, уд. кн. володим.-суздальський 99, 100

Мстислав Давидович, син Давида Ростиславича, кн. полоцький і вітебський, кн. смоленський 123

Мстислав Данилович див. Мстислав Роверко

Мстислав Ізяславич, син Ізяслава Ярославича, кн. новгородський, кн. полоцький 74, 75

Мстислав Ізяславич Великий, син Ізяслава Мстиславича, кн. переяславський, кн. дорогобузький і луцький, кн. переяславський, кн. пересопницький, кн. луцький, кн. володим.-волинський, кн. трепольський, торський і білгородський, кн. канивський, вел. кн. київський 24, 41, 91, 94, 96—110, 285, 290

Мстислав Мстиславич Удатний, син Мстислава Ростиславича, кн. трепольський, кн. торопецький, кн. новгородський, кн. галицький, кн. торський і Пониззя 122, 131—135, 138, 291, 293

Мстислав Ольгович помилк. 124, див. Мстислав-Борис Романович Старий

Мстислав Роверко (Мстислав Данилович), четвертий син Данила Романовича, кн. луцький, кн. володим.-волинський і берестійський, волковийський 131, 159—167, 172

Мстислав Ростиславич Безокий, син Ростислава Юрійовича, кн. новгородський, уд. кн. ростово-суздальський, кн. трепольський, кн. ростовський, переяславль-залеський, кн. новгородський 39, 103, 104, 106, 107, 114, 115, 290

Мстислав Ростиславич Хоробрий, син Ростислава Мстиславича, кн. новгородський, кн. білгородський, кн. вишгород-

ський, кн. смоленський, вел. кн. київський 104, 107—112, 115, 116

Мстислав Рюрикович помилк. 124, 125, див. Мстислав-Борис Романович Старий

Мстислав Святославич, син Святослава Всеволодовича, кн. козельський, кн. чернігівський 119

Мстислав Святополкович, син Святополка Ізяславича, кн. володимир-волинський 80

Мстислав-Федір-Гаральд Володимирович Великий, син Володимира Всеволодовича, кн. новгородський, кн. ростовський, кн. смоленський, кн. новгородський, кн. білгородський, вел. кн. київський 75, 79, 82—86, 88, 126, 285, 289

Мстислав-Федір Давидович, син Давида Ростиславича, кн. новгородський, кн. вишгородський 120, 123

Мстислав Хоробрий помилк. 135, див. Мстислав Мстиславич Удатний

Мстислав Хоробрий помилк. 150, див. Святослав Ігоревич, син Ігоря Рюриковича, вел. кн. київський

Мстислав Ярославич Німий, син Ярослава Ізяславича, кн. пересопницький, бузький, кн. галицький, кн. луцький і чорторійський 119, 129—131, 135

Мстиславичі див. Роман, Всеволод, Святослав

Мстнуй (помилк. Мстислав), каштелян вислицький 136

Мунке див. Менчакан

Мунтвил (Мантвил, Монтвал Гибутович), син Гибута, кн. жмудський 127, 171, 294

Мурад II див. Амурат

Мурад III, султан турецький 221, 298

Мустафа I, султан турецький 42, 299

Муха Кирило, священник 11

Мухамед IV, султан турецький 13, 300

Мухаммад II Фатих див. Махомет

Мухіна М. Ю. 53

Нагай (Ногай), хан золотоординський 160—163, 205

Нажирович див. Данило Жирович

Наленчі, великопольський рід 296

Наливайко Северин, ватажок повстання 33, 223, 248, 298

Наримунт, син Гедиміна, кн. литовський 177

Наримунт, син Ольгерда, кн. литовський 178

Наримунт, син Трабоса, кн. литовський 174, 175

Настасія Олександрівна див. Анастасія

Нездо (Нездолович) див. Іздилович

Неєлов 300

Нелюбович-Тукальський Йосип, єпископ білоруський, митрополит київський 12, 13, 28, 29, 238, 239, 257

Немирич Ю., воев. 186, 235

Немирович (Немирич) Юрій, воев. 256

Нерядець, убивця Ярополка Ізяславича 77

Нерон, імп. римський 170, 294

Нестор Борисович (Бориславич), брат Петра Бориславича, бояр. київський 106

Нестор Печерський, літописець 21, 24, 37, 79

Нечай Данило, полковник брацлавський 230, 254

Никита (Микита), єпископ білгородський 84, 85

Никифор див. Никифор II

Никифор Станіло див. Никифор Станіло

Никола (Микола), грек, митрополит київський 79

Николай (Миколай), ігумен 75

Николай (Миколай), єпископ полоцький 118

Никон, патріарх 11

Нія (Ніа) див. Інія

Ногай див. Нагай

Ной, бібл., праотець, батько Сима, Хама та Яфета 29, 56, 58, 170, 190, 244

Нонадій (Конадій), литовський бог-покровитель дому, житла 149, 293

Нос (Юрій), кн. пінський 183

Овраам 18

Овчина (Оболенський-Телепньов) Іван Федорович, бояр., опікун сина вел. кн. московського Василя Івановича 216, 297

- Оганіт див. Агапіт
 Огафія Володимирівна див. Агафія Володимирівна
 Огафія Ростиславівна див. Агафія Ростиславівна
 Ода, друга дружина Мешка I 295
 Одоацер (Одоакр), керівник загону германців 29, 228
 Олег, кн. переяславський 176
 Олег (Олеж) Віщий, родич Рюрика, воев., кн. новгородський, вел. кн. київський 59, 60, 285, 288
 Олег-Павло Ігоревич, син Ігоря Святославича, уд. кн. 114
 Олег Романович, син Романа Михайловича, кн. Брянський 160
 Олег Святославич, син Святослава Всеволодовича, кн. курський, кн. лопасницький, кн. чернігівський 115, 124
 Олег Святославич, син Святослава Ігоревича, кн. деревлянський 63
 Олег Святославич, син Святослава Ольговича, кн. путивльський, курський і новгород-сіверський 39, 40, 91, 102—107, 112, 114—117, 290
 Олег-Михайло Святославич-«Горнславич», син Святослава Ярославича, кн. ростовський, кн. володим.-волинський, кн. тмутараканський, кн. чернігівський, кн. тмутараканський, кн. чернігівський, муромський і рязанський, кн. вятчів і тмутараканський 76—79, 81—84, 290, 291
 Олег Ярославич помилк. 104, див. Олег Святославич, син Святослава Ольговича, кн. путивльський, курський і новгород-сіверський
 Олег Ярославич, син Ярослава Володимировича Осмомисла, кн. полоцький 120
 Олекса див. Алекса Яришко
 Олекса (Олеско) Святославець, бояр. 111
 Олександр див. Александер, бояр., тивун
 Олександр, син Казимира IV, вел. кн. литовський, кор. польський 26, 27, 185, 186, 212—216, 247, 248, 287, 295, 297
 Олександр (Александр) Македонський, полководець, цар 29, 56, 288
 Олексинич див. Алексійович
 Олексій (Алексій) Михайлович, цар російський 9, 10, 11, 17, 27, 33, 36, 231, 232, 236, 238, 239, 241, 255, 257—259
 Омелько (Александр) Володимирович, онук Ольгерда, кн. київський 32, 178, 184, 185, 295, 297
 Омелько Копильський (Слущкий), кн. 184
 Омельковичі, князі 178, 181
 Олена, княгиня-черниця 165
 Олена (Елена) 9
 Олена (Елена), дочка вел. кн. київського Ростислава, дружина Казимира II Справедливого 296
 Олена (Елена), дочка вел. кн. московського Івана Васильовича, дружина вел. кн. литовського, короля польського Олександра 185, 213—215, 247
 Олена (Елена), княгиня руська, мати Лешка V Білого 203, 204
 Олена (Елена Василькова), дочка Лешка Білого, друга дружина Василька Романовича 158
 Олов'янець, бояр. 162
 Ольга, дочка кн. рязанського Романа 176
 Ольга, княгиня, дружина кн. Володимира Васильковича 165
 Ольга (Олена), псковитянка, дружина Ігоря Рюриковича, вел. кн. київська 60—63, 191, 285, 289
 Ольга Васильківна, дочка Василька Романовича, дружина Андрія Всеволодовича 155
 Ольга Юріївна, дочка Юрія Володимировича, перша дружина Ярослава Володимировича 23, 111
 Ольгерд (Альгерд, Альгирдас) Гедимінович, вел. кн. литовський 26, 32, 177, 178, 181, 183—185, 294—297
 Ольгердовичі, князі 180
 Ольгова помилк. 118, див. Ольга (Єфросинія) Юріївна, дочка Юрія Володимировича, дружина Ярослава Володимировича Осмомисла
 Ольговичі 38, 86—88, 92, 93, 112, 118, 124—127
 Ольша, батько кн. Ольшанського 176
 Ольшан, син Трабоаса 174
 Ольшанський, кн., син Ольши 176
 Ольшанські, князі 174, 175, 181
 Онанія див. Ананія
 Опара Степан, осавул, гетьман 34, 239, 258
 Опиж (Опізо), папський посол 151
 Орду-Ічен див. Урду
 Орішок Олекса див. Яришко Алекса
 Осалук (Осулук) Бурчевич, хан половецький 119
 Осколд див. Аскольд
 Осман II, султан турецький 42, 225, 226, 251, 299
 Осолінський Є., канцлер коронний 11, 260, 261
 Остап див. Іванський Остап
 Острозький Георгій, кн. 212
 Острозький-Заславський Владислав-Домінік (Домнік), магнат 43, 228, 229, 299
 Острозький Костянтин Іванович, кн., гетьман 20, 26, 185—187, 221, 247, 248, 252, 253, 295
 Острозький Федір, кн. 32
 Острозькі, князі 26, 32, 151, 158, 159, 185, 186
 Остриян Я., ватажок повстання 299
 Ота Гаретеник Петойський (Отто Гардек Петтауский), посол Фрідріха II Штауфена 148, 149
 Отон, воев. сандомирський 210
 Отон, син Попеля II 193
 Отреп'єв Богдан, галицький шляхтич, батько Григорія Отреп'єва 298
 Отреп'єв Григорій див. Лжедмитрій I
 Оттон, син Казимира I 21, 199, 245, 296
 Оттон III Рудий, імп. Священної Римської імперії 197, 296
 Павло, краківський єпископ 296
 Павло, апостол 113
 Павло, посол 136
 Павлюк П., гетьман неревстрового запорозького козацтва, ватажок повстання 227, 252, 299
 Паїсій, патріарх єрусалимський 27, 28, 229, 253
 Пакослав Войцехович, воев. польський 134, 136
 Палемон, кн. литовський 170, 173, 294
 Палеолог (Костянтин XI, Драгас Палеолог), імп. візантійський 184, 295
 Параскевія, дочка Василя-Рогволда 171
 Параскевія (Параска), дочка кн. Бориса 171, 294
 Патрин (Тятрик), син Кейстута, кн. 178
 Пац Станіслав, воев. вітебський 219
 Пашковський М. 20
 Пелагія-Збіслава (Палагія, Пеланія) Всеволодівна, дочка Всеволода Юрійовича 116
 Пелка, єпископ краківський 296
 Пестиль (Пестило), кн. ятвязький 160
 Петро, апостол 113
 Петро, бояр., співучасник вбивства кн. Андрія Юрійовича Боголюбського 113
 Петро, воев. волоський 216
 Петро, господар волоський 211, 246
 Петро, єпископ переяславський 75
 Петро, ігумен 84
 Петро Бориславич (Борисович), бояр., тисяцький, посол, дипломат, ймовірний автор Київського літопису 38, 98, 106
 Петро Влостович див. Влостович Петро
 Петро I, цар 288
 Петро V Кривий, молдавський господар 221, 298
 Петро Турович, воев. угорський 129
 Петро IV Рареш (Петрило), господар молдавський 297
 Петров Григорій Михайлович, стольник 15
 Петров М. I. 9
 Петровна Михайловичева, дочка боярина Петра Михалковича, дружина кн. Мстислава Гурґійовича (Юрійовича) 99
 Петровський М. Н. 6
 Петрук див. Влостович Петро
 Пештич С. Л. 35, 36
 Ливо, полковник 13
 Писсимонт, син Скірмунта, кн. литовський 172
 Підкова Іван, гетьман запорозький 32, 221, 298
 Плещеев, воев. 222
 Плютон (Плутон, тут помилк. Ладо, Лада), бог пекла 196, 197, 245
 Погодін М. П. 16

Позвізд (Посвизд) Володимирович, *десятий син Володимира Святославича*, кн. волинський 68, 69
 Покас Григорій, *канцелярист* 19, 22
 Полелюм (Поллюкс, Полець), *польський бог* 196, 197, 245
 Полетика В. 18
 Полікарп, *ігумен печерський* 105—107, 117, 118
 Поллюкс див. Полелюм
 Полоцький Симеон 15
 Попель II, *син Попеля I*, кн. польський 26, 193—195, 244
 Попель I, *син Лешка III*, кн. польський 26, 193
 Порей, *новгородець* 37
 Портянка М., *посол* 300
 Порфирій, *єпископ* 115
 Посвіт (Посвист), *польський бог вітру* 196, 245
 Пот, *двірський, палатин, воев. угорський* 129
 Потахорот див. Лотохарот
 Потій Іпатій, *єпископ володимирський і берестейський* 223, 298
 Потоцький, *обозний коронний* 235
 Потоцький М., *гетьман коронний* 29, 42, 43, 226, 227, 235, 299
 Потоцький «Ревера» Станіслав, *гетьман коронний* 252, 300
 Потоцький Стефан, *каштелян* 28, 43
 Потоцький Якуб 298
 Пражмовський, *примас* 240, 258, 259
 Пребрана Михалківна (*помилк. Анна*), *дочка кн. Михалка Юрійовича, дружина кн. Володимира Святославича* 116
 Предслава (Предслава) Володимирівна, *дочка Володимира Святославича* 70
 Предслава (Предслава) Рюриківна, *дочка Рюрика Ростиславича, перша дружина Романа Мстиславича, черниця* 126
 Предслава (Предслава) Святополківна, *дочка Святослава Ізяславича* 81
 Прейсель Бернгарт (Берелгер Присвел), *воев. австрійський* 153, 293
 Премислав (Пишемислав), *син Попеля II* 193
 Премислав (Пишемислав, Лешко I Білий), кн. польський 26, 126, 192, 193, 203, 244, 287
 Премислав (Пишемислав) II, кн. *великопольський і поморський, кор. польський* 26, 206, 207, 287, 296
 Прибислав, *син Попеля II* 193
 Прокопій, *бояр. полоцький* 158, 173
 Прокопій, *слуга Андрія Боголюбського* 113
 Прохор, *священик, ігумен Києво-Печерського м-ря* 83, 84
 Птицький Дамаскин 10
 Путша, *бояр. вишгородський* 69, 289
 Путята, *бояр., тишацький і воев., посол* 80, 81, 83
 Пушкар Мартин, *полковник полтавський* 234, 235, 256, 300
 П'ясецький Павло, *хроніст* 27, 28, 43, 298
 П'яст Крушвицький, кн. *польський* 26, 194, 195, 244, 295
 Рабець (Рябець), *бояр., воев.* 162
 Радзивіловський А., *церковний та культурний діяч* 9
 Радвіл див. Лездейко
 Радвіл (Радзивілл) Миколай 214, 247
 Радвіл (Радзивілл, Родивил) Януш, *гетьман польний литовський* 11, 27, 28, 44, 231, 232, 234, 254, 255, 261, 300
 Радвілі (Радзивілли), *князі* 177
 Раїч Йован 5
 Ракоцій див. Юрій II Ракоці
 Раман (Роман) Глібович, *син Гліба Ростиславича, кн. рязанський* 116
 Рамодановський (Ромодановський) Григорій Григорович, *російський воев.* 232, 235, 237, 241, 255, 257, 259, 300
 Рамочейко (Раймоча), *кн.-нобіль ятвязький* 153, 293
 Ратиборнч Фома, *бояр., посадник* 84
 Рах Михайлович, *син Михалка Глібовича, бояр., двірський Володимира Васильковича* 162
 Рачша, *бояр., слуга Володимира Васильковича, посол* 165
 Редедя, *кн. касозький* 71
 Репикас (Репек), *син Міндовга, кн. литовський* 158, 173
 Рехволд (Рогволд), *кн. полоцький* 63
 Рибаків Б. О. 38
 Рингольт, *син Гедруса, кн. литовський і жмудський* 172

Рисха (Мечислава), *дочка воеводи руського, дружина Мешка (Мечислава) II* 197—199
 Ритагор, *кн. німецький* 191
 Робінсон О. Н., *славіст* 8
 Ровмунт див. Ромунт Билигинович
 Рогволд Борисович, *син Бориса Давидовича, кн. полоцький* 97, 101—104
 Рогволд (Роголод) Всеславич, *син Всеслава Брячиславича, кн. полоцький* 85, 86
 Розніда (Рохмида), *друга дружина Володимира Святославича* 63
 Розов О. І. 8, 24, 26, 36, 289, 294
 Розоза (Рагоза) Михайло, *митрополит київський* 223
 Рогозинський О. М. 7, 17, 22
 Родивил див. Радивил
 Роман Володимирович, *син Володимира Всеволодовича, кн. володим.-волинський* 84, 85
 Роман Всеславич, *син Всеслава Брячиславича, кн. полоцький* 84
 Роман Глібович див. Раман Глібович
 Роман Данилович, *третій син Данила Романовича, кн. Чорної Русі (новгородоцький, слонімський, волковийський)* 131, 150, 152, 154, 155, 159
 Роман Ігоревич, *син Ігора Святославича, кн. звенигородський, кн. галицький* 128, 130
 Роман Ізеділович (Незділович), *бояр.* 120
 Роман Михайлович, *син Михайла Вячеславича, кн. василівський і красненський* 105
 Роман Михайлович Старий, *син Михайла Всеволодовича, кн. брянський* 158, 160, 176
 Роман Мстиславич, *син Мстислава Ізяславича, кн. новгородський, кн. володим.-волинський, кн. галицький, кн. торчський, корсунський, богуславський, трепольський і канівський, кн. галицько-волинський, вел. кн. київський* 22, 31, 41, 100, 109, 110, 120, 121, 123—130, 135, 153, 164, 166, 203, 204, 246, 285, 291, 294, 296
 Роман Ростиславич, *син Ростислава Мстиславича, кн. смоленський, вел. кн. київський, кн. білгородський, кн. новгородський* 41, 101, 102, 105—107, 109, 110—112, 114—117, 285, 290
 Роман Святославич Красний, *син Святослава Ярославича, кн. тмутараканський* 76
 Романова (Анна), *друга дружина Романа Мстиславича* 128—130, 132, 167
 Романовичі 41, 129, 131—133, 136
 Ромодановський Григорій Григорович див. Рамодановський
 Ромунт Билигинович (Ровмунт Лавриш, Лавр), *син Билигина, кн. литовський* 42, 159, 161, 174, 175
 Рославець П. 300
 Ростислав, *кн. моравський* 288
 Ростислав Берладник (Ростислав Іванович Берладничч), *син Івана Ростиславича, кн.-ізгой* 121
 Ростислав Володарович (Володимирович, Володарович), *син Володаря Ростиславича, кн. перемишльський* 83
 Ростислав Володимирович, *син Володимира Мстиславича, кн. дорогобзький* 122, 124
 Ростислав Володимирович, *син Володимира Рюриковича, уд. кн. київський* 139, 144
 Ростислав Володимирович, *син Володимира Ярославича, кн. новгородський, тмутараканський* 37, 74
 Ростислав Всеволодович, *син Всеволода Ярославича від другої дружини Анни, кн. переяславський* 75, 77, 78
 Ростислав Глібович, *син Гліба Всеславича, кн. мінський, кн. полоцький, кн. мінський* 101—103
 Ростислав Глібович, *син Гліба Ольговича, уд. кн. чернігівський* 89
 Ростислав Гургійович (Юрійович), *син Юрія Володимировича Догорукого, кн. новгородський, кн. божський, межибожський, котельницький, городець-остерський, кн. переяславський* 88, 89, 93—96, 97, 290
 Ростислав Лавидович, *син Давида Святославича, уд. кн. чернігівський* 85

- Ростислав Ігоревич, *уд. кн. галицький* 130
 Ростислав Михайлович, *син Михайла Всеволодовича, кн. новгородський, кн. галицький, кн. луцький, кн. чернігівський, бан угорський* 140—147, 292, 293
 Ростислав Мстиславич, *син Мстислава Володимировича, кн. смоленський, кн. новгородський, вел. кн. київський* 31, 38, 39, 41, 86, 88, 89, 91—97, 99—105, 126, 285, 289, 290
 Ростислав Рюрикovich, *син Рюрика Ростиславича, кн. лучинський, кн. білгородський, торчський, богуславський, препольський, корсунський, вишгородський, вел. кн. київський, кн. галицький* 110, 122, 123, 126, 127, 286, 291
 Ростислав Святополкович, *син Святополка Юрійовича, кн. пінський* 135
 Ростислав Ярославич, *син Ярослава Всеволодовича, кн. сновський, кн. вишгородський* 111
 Ростислав Ярославич, *син Ярослава Святославича, кн. рязанський, кн. муромський* 91
 Ростислава див. Андріївна
 Ростиславичі див. Роман, Рюрик, Мстислав, Ярополк 11, 112, 114—117
 Рохмида див. Рогніда
 Рудольф, *легат папський* 297
 Ружинський, *кн.* 224, 249
 Рукель, *син Міндовага, кн. литовський* 158, 173
 Рум'янцеv М. П., *граф* 17
 Рурик (Рюрик), *кн. новгородський* 30, 57—59, 62, 64, 176, 288
 Рус, *легенд. кн., родоначальник слов'ян* 30, 57
 Рюрик Ростиславич, *син Ростислава Володимировича, кн. перемишльський* 77
 Рюрик Ростиславич, *син Ростислава Мстиславича, кн. пороський і торчський, кн. овруцький, кн. новгородський, вел. кн. київський, кн. білгородський, чернець, вел. кн. київський* 39—41, 100—104, 106—112, 116—128, 135, 285, 291
 Рюриківна (Анастасія Рюриківна), *дочка Рюрика Ростиславича, дружина Гліба Святославича* 118
 Рюріковичі 288
 Сава, *ігумен* 84
 Савич Семен, *посол* 44
 Савмак, *ватажок повстання* 288
 Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний Петро), *гетьман* 225, 250
 Сакевич Гнат, *чернець* 13
 Саковський Лазар див. Лазар Саковський
 Самко див. Сомко Яким
 Самовит див. Семовит
 Самовидець, *літописець* 6, 28, 29, 33, 36, 43, 44
 Самойлович Іван (Самуйлович, Самославович Іоанн), *гетьман* 13, 34, 240—242, 259
 Санта (Сантуз), *хан половецький* 102
 Сапега 214, 247
 Сармат, *легенд., родоначальник слов'ян*
 Сатановський Арсеній, *старець* 10
 Свенельд (Кисіль), *воєв.* 289
 Светоша (Святоша) Давидович, *син Давида Святославича, кн. луцький, чернець* 80
 Свидригайло (Свиндригайло, Свиндрилело) Ольгердович, *вел. кн. литовський* 26, 32, 178, 180, 184, 295
 Свинторог Утеносович, *син Утеноса, кн. литовський і жмудський* 173, 174
 Свирські, *князі* 175
 Свитохна, *дочка Казимира I* 199, 245
 Святополк, *староста поморський* 204, 205, 296
 Святополк Володимирович, *син Володимира Святославовича* 24, 68—71, 197
 Святополк Гургійович (Юрійович), *син Юрія Ярослава, кн. туровський* 100, 104, 106, 108, 121
 Святополк II, *кн. моравський* 201
 Святополк Ізяславич, *син Ізяслава Ярослава, кн. полоцький, кн. новгородський, кн. туровський, вел. кн. київський* 27, 35, 37, 38, 74—83, 121, 201, 260, 285
 Святополк Мстиславич, *син Мстислава Володимировича, кн. полоцький, кн. псковський, кн. берестійський, кн. новгородський, кн. володим.-волинський, кн. луцький, кн. володим.-волинський* 98, 99
 Святополк Ольгович, *помилк. 136, див. Святополк I Великий*
 Святополк I Великий (помилк. Святополк Ольгович), *син кн. поморського Мсцівоя I, кн. Помор'я гданського* 36, 204
 Святополк Юрійович див. Святополк Гургійович
 Святослав-Андріян Ігоревич, *кн. новгород-сіверський, кн. перемишльський* 119, 128—130, 293
 Святослав Володимирович, *син Володимира Всеволодовича, кн. смоленський, кн. переяславський* 78, 84
 Святослав Володимирович, *син Володимира Давидовича, кн. березийський, кн. вищжський, всеволожський і всіх городів подесенських* 23, 100—105
 Святослав Володимирович, *син Володимира Мстиславича, кн. дорогобузький* 121
 Святослав Володимирович, *п'ятий син Володимира Святославича, кн. деревлянський* 68, 69
 Святослав Всеволодович, *помилк. 111, див. Ярослав Всеволодович, син Всеволода Ольговича*
 Святослав Всеволодович, *син Всеволода Ольговича, кн. туровський, кн. володим.-волинський, кн. божський, межібожський, котельницький, кн. туровський, пінський, сновський, кн. новгород-сіверський, кн. чернігівський, вел. кн. київський* 89, 99—102, 104—106, 111, 112, 114—123, 285, 289, 290
 Святослав Гургійович (Юрійович), *син Юрія Володимировича, князь* 113
 Святослав Іванович, *кн. смоленський* 295
 Святослав Ігоревич, *син Ігоря Рюрикovichа, вел. кн. київський* 60—63, 285, 289
 Святослав Мстиславич *помилк. 127, очевидно йдеться про Інгвара Ярослава*
 Святослав Мстиславич, *син Мстислава Ізяславича, кн. володим.-волинський, черенський, бужський* 110
 Святослав Ольгович, *син Олега Святославича, кн. рильський* 119
 Святослав Ольгович, *син Олега Святославича, кн. новгородський, кн. смоленський, кн. новгородський, кн. стародубський, курський, новгород-сіверський, білгородський, кн. гомийський, клечеський, чорторийський, кн. сновський, слуцький, кн. чернігівський, мозирський, кн. чернігівський* 38, 39, 82, 87—94, 96—104, 289, 290
 Святослав Ростиславич, *син Ростислава Мстиславича, кн. новгородський, кн. торопецький і торжковський* 100, 103, 105, 106, 108, 290
 Святослав Юрійович див. Святослав Гургійович
 Святослав Ярославич, *четвертий син Ярослава Володимировича, кн. володим.-волинський, кн. чернігівський, тмутараканський, муromo-рязанський, вел. кн. київський* 37, 72, 74—76, 92, 104, 285
 Святоша Давидович див. Светоша
 Себідяй (Себейдяк), *воєв. монгольський* 142
 Секел, *кн. половецький* 74
 Селевіді 288
 Селім Гірей, *воєначальник татарський* 300
 Семен Качер (Семенко Чермний), *бояр.* 134
 Семен Олелькович див. Симеон Олелькович
 Семен Олуйович, *бояр., воєв.* 131
 Семененко див. Ананка
 Семен, *економ* 11
 Семион, *єпископ смоленський* 126
 Семион, *ігумен Андрієвського монастиря у Києві* 107
 Семион, *син вел. кн. московського Івана Васильовича* 185, 215
 Семион, *син Попеля II* 193
 Семион Линевеней, *син Ольгерда, кн. мстиславський* 178
 Семион Ольшанський, *кн. вітебський* 183
 Семислав, *син Попеля II* 193
 Семовит, *кн. мазовецький* 211
 Семовит, *син Попеля II* 193
 Семовит, *син Пяста, кн. польський* 26, 194, 196, 244
 Семовит (Земовит, Самовит, Самонт), *син Конрада I, кн. черський і мазовецький* 148, 151—153, 156, 157, 208, 293
 Семовитичі див. Кондрат, Болеслав
 Семомислав, *син Лешка IV, кн. польський* 26, 195, 197, 244, 287

- Сенявський, *гетьман польний* 217
Сечех (*Сецех*), *вовв. краківський* 200, 201
Сивард, *кор. датський* 190, 244
Сигисд *див.* Жигмант Кейстович
Сигізмунд II Август *див.* Жигмунт II Август
Сигізмунд Кейстувович *див.* Жигмант Кейстович
Сигізмунд Люксембургський, *маркграф бранденбургський* 208, 297
Сигізмунд I Старий *див.* Жигмунт I
Сигізмунд III Ваза *див.* Жигмунт Третій
Сигнів, *вовв. польський* 153
Силань, *полководець* 170
Силич Іоанкій, *полковник чернігівський* 239
Силка, *козак запорозький, помилк. гетьман наказний* 235
Сильвестр, *ігумен* 84
Сим, *бібл., син Ноя* 56
Симеон, *єпископ переяславський* 142
Симеон, *священик* 105
Симион (Симеон), *ієромонах* 262
Симеон (Семен) Омелькович, *син київського кн. Омелька Володимировича, уд. кн. київський* 185, 212, 297
Симоновський П., *літописець* 6
Синевс (*Синеус*), *кн. варязький* 30, 57, 58, 176, 288
Синібальдо Фієскі *див.* Інокентій IV
Сип'ягін Матвій, *стрилецький голова* 13
Сирвид Рушкович, *кн. литовський* 154
Сирпуть *див.* Спурт
Сичов М. 24
Сірко Іван, *кошовий отаман* 34
Скидан К., *ватажок повстання* 299
Скиргайло (Киргайло, Скиргелло) Ольгердович, *син Ольгерда, вел. кн. литовський, кн. троцький, полоцький, київський* 26, 178—181, 209, 295
Скирмунт, *син Мингайла, кн. литовський* 171, 172
Скобейко, *княгиня, шафар, конюший* 184
Скомонд, *кн. ятвязький, вовв., холх-жрець, чаклун* 146
Славета, *посол* 78
Славинецький Єлифаній, *старець* 10
Славко, *слуга* 184
Славн Борисович, *бояр., вовв., тисяцький* 121
Слуцький *див.* Омелько Копильський
Слуцькі, *князі* 178, 180, 186, 212
Слуцькі Омельковичі, *князі* 178, 212
Слуцькі Ольгердовичі, *князі* 180
Смолятич (Смолатич) Клим, *чернець, митрополит київський*
Смончук (Мончук), *бояр.* 128
Смотрицький Мелентій, *архієпископ* 5, 299
Собеслав, *син Попеля II* 193
Содвак Колубичський (Кулобичський), *хан половецький* 119
Соловійов С. М. 37
Соломон, *кор. угорський* 200, 296
Сомко (Самко) Яким (Іоким), *полковник переяславський, гетьман наказний* 11, 12, 33, 34, 44, 237, 239, 257, 258, 300
Сомогор (Сомогур) Сутойович, *брат Котянця Сутойовича, хан половецький* 128
Софія, *дочка Вітогта, дружина вел. кн. московського Василя I* 180, 295
Софія, *дочка Казимира IV* 297
Софія, *сестра імп. германського Генріха IV* 201
Софія, *царівна* 15
Софія Гольшанська, *четверта дружина Ягайла, мати Владислава V і Казимира IV* 297
Софія Палеолог, *друга дружина Івана III* 297
Софоній, *батько Софоновича Феодосія* 9
Софонович Іоанн, *райця київський* 9, 261
Софонович Григорій, *протоієрей* 14
Софонович Методій, *ієромонах* 14
Софонович Олексій, *священик* 14
Софонович Феодосій, *хроніст, ігумен* 5—15, 19—45, 53, 56, 170, 190, 261, 289—300
Софроній, *ігумен* 75
Сошній *помилк., тобто Сольський*
Спарвенфельд Й. Г., *шведський учений* 16, 20
Спарвенфельд Якоб, *майор* 16
Спера, *син Палемона, кн. литовський* 171, 294
Спицигор, *син Попеля II* 193
Спицимир, *син Попеля II* 193
Спрункович (Довспрунк), *брат Міндовга, старший кн. литовський* 132, 291
Спурт (*Сирпуть*), *син Войшелка, брат Тройдена, кн. литовський* 160, 161
Сропський, *шляхтич* 213, 297
Ставровецький Симеон, *друкар* 14
Стагонський (Стигонський) Аврамії, *єпископ туровський* 225, 250
Сталін Й. В. 6
Станіслав, *єпископ краківський* 200, 296
Станіслав, *кн. київський, помилк.* 176
Станіслав Володимирович, *дев'ятий син Володимира Святославича, кн. смоленський* 68, 69
Старчевський О. І. 7
Стейкинт (Стекинт), *кн. ятвязький* 152, 153
Степан (Стефан) Баторій, *кор. польський* 27, 220, 221, 287, 298
Степанець, *бояр.* 111
Стефан, *немовля* 9
Стефан (Степан) Медушник, *бояр.* 157
Стефан Томша, *господар молдавський* 299
Стефан (Степан) III Великий, *господар молдавський* 213—215, 247, 297
Стигонський Аврамії *див.* Стагонський Аврамії
Стрийковський Мацей, *польський хроніст* 5, 7, 8, 19—21, 23—27, 29—32, 35, 42, 57, 151, 158, 170, 178, 181, 186, 242, 288, 289, 291, 293—295
Стров П. М. 15, 16
Стройнат *див.* Тройнат
Струс, *шляхтич* 225
Струсь М. 299
Судислав Бернатович Великий, *бояр.* 129—132, 134—139
Судислав Володимирович, *одинадцятий син Володимира Святослава, кн. псковський, чернець* 68, 69, 74
Судислав Ілліч, *бояр. галицький* 140
Судівенко М. 18
Сулейман I (II) Кануні, *султан турецький* 297
Сулимка (Сулимко, Сулима I.), *ватажок повстання* 238, 239, 258, 299, 300
Сулко, *краківський каштелян* 296
Сутойовичі *див.* Котян, Сомогор
Суховій Петро, *гетьман* 33, 240, 241, 258
Сушицький Т. І. 6
Сушицький Ф. 35
Тааз *див.* Таша
Тадрина Ж., *київський віт* 9
Тадрина З., *старший райця* 9
Талец *див.* Телець
Тамерлан (Темеріян, Темерліян, Темерлян), *хан монгольський* 210, 246
Тарло Заклика, *посол* 182
Тарсук *див.* Торскл
Татищев В. М. 23, 37, 40—42, 289, 290
Таша (Тааз), *хан половецький* 82
Тевтивил (Тевтил, Тертивил), *кн. полоцький* 149, 150, 155, 156, 158, 173, 294
Тегичас (Тегичар), *посол татарський* 160
Телебуга (Телебуз), *хан золотоординський* 162, 163, 166, 205, 293
Телець (Талец), *бояр. вишгородський* 69
Телявел *див.* Калявил
Темеріян (Темерліян, Темерлян) *див.* Тамерлан
Темир Аксак, *хан татарський* 181, 295
Тенчинський Андрій, *поляк* 182
Терлецький Кирило, *єпископ луцький і острозький* 223
Тетеря Павло, *гетьман* 13, 34, 238—240, 257, 258, 300
Тнатрик *див.* Патрин
Тибрець (Тібури Візельбург фон), *правитель комітату, вовв. угорський* 129

- Тиган (Тігак), хан половецький 150
 Тимофій, ігумен печерський 86
 Тимофій, ієрей 9
 Тимофій, священик, духівник 134
 Тит Вездислав (Тит), бояр., воєв. 161
 Тишкевич Я. 299
 Тібурц Візельбург фон див. Тибрець
 Тігак див. Тиган
 Тобаш, хан половецький 129
 Товл (Тоглій), хан половецький 119, 122, 291
 Товрул, полонений татарин 142
 Товтевил, син Кейстута 149, 178
 Тогай-бей (Тугай-бей), мурза татарський 33, 227, 252, 253
 Тогорткан (Тугоркан), хан половецький 79, 84, 85
 Токмиш див. Бокмиш
 Толстой Ф. А., граф 16—18
 Тома див. Хома
 Томиленко, гетьман наказний 36, 232, 255, 299
 Торскл (Тарсук), хан половецький 119
 Тотур див. Тутур
 Тошман (Тошман Чагрович, Чагровичі), брат Моначука і Чекмана Чагровичів, хан половецький 106
 Трабос (Трабус), кн. литовський і жмудський 42, 174
 Тренята див. Тройнат
 Тризна Йосип, уніат 23
 Тройден (Дройден), син Трабоса, кн. литовський 26, 159—161, 174, 175, 294
 Тройнат (Тренята, Стройнат), вел. кн. литовський і жмудський 157, 158, 172, 173, 293, 294
 Троноський Йосип 5
 Трубецький (Трубецькой) Олексій Микитович, кн. 235—237, 256, 257
 Трувор (Трубод, Трубор), брат Рюриха і Синеуса, кн. ізборський 30, 57, 58, 176, 288
 Трясило Федорович Тарас, гетьман запорозьких нерестрових козаків 43, 226, 251, 299
 Тугоркан див. Тогорткан
 Тудор Єлчич (помилк. Ольгович), бояр., воєв. 117
 Туйма (Тюйма), бояр., воєв. 160, 162
 Тукальський Й. див. Нелюбович-Тукальський Йосип
 Тутало Дмитро, сотник 14, 15
 Тур О. 12
 Тутур (Тотур), хан половецький 118
- Углицький Феодосій, ігумен 9, 12, 36
 Урдо (Орду-Ічен, Орда, Урдюй), хан монгольський 142, 143, 292
 Урусовичі (Урусобичі), хани половецькі 122
 Урус-хан 295
 Утенос, кн. литовський 173
 Ушаков Афанасій (Афонасій) Олексійович, стрілець 11
- Фаренсбах В. 299
 Фацій, митрополит 24
 Федір Борисович, син Бориса Годунова, цар 222, 224, 298
 Федір Іванович, цар 222, 298
 Федір Корибутович, кн. 183
 Федір Коріатович (Федір Коріотович), кн. подольський 178, 180, 181
 Федір Олексійович, історіограф 5, 17, 36, 259
 Федір Сангушко, син Ольгерда, кн. 178
 Федірко Юрійович див. Ходорко
 Федорець див. Ходорець
 Федорець Бориславич, єпископ ростовський 108
 Феодор, бояр. 145
 Феодор, грек, митрополит 103, 104
 Феодор, злодій 262
 Феодор Володимирович, син Володимира Ростиславича, кн. пінський 157
 Феодора Романівна, дочка Романа Мстиславича, дружина Василька Володимировича 155, 291
- Феодосій Печерський, ігумен Києво-Печерського м-ря, св. 24, 71, 75, 81, 82, 101, 105
 Феоктист, ігумен Києво-Печерського м-ра, єпископ чернігівський 82—84, 86
 Феофан, патріарх антіохійський 27, 225, 250, 299
 Фелимонович Мефодій (Максим), єпископ 9, 12, 13
 Филип, митрополит 17
 Філалет Христофор 5
 Філіпп, бояр. галицький 129, 130, 138
 Філіпп, цар македонський, батько А. Македонського 29, 56
 Філіпп Великий, син Фрідріха I Барбаросси, герцог швабський, імн. Священної Римської імперії 129
 Філя Гордий, правитель комітету, бан і палатин угорський 132, 146, 147, 293
 Фірлей А., полководець 43, 228
 Фома Назакович, бояр., воєв. 118
 Франко І. Я. 6, 27
 Фрилерік, син Казимира IV, біскуп краківський і познанський 212, 237
 Фрідріх (помилк. Генрик, Гиндрік 141, Фриндріх) II Войвоначий Бабенберг, син герцога штірійського і австрійського Леопольда VI, герцог австрійський і штірійський 141, 150, 153
 Фрідріх II Штауфен, син імн. Священної Римської імперії Генріха VI, кор. німецький, імн. Священної Римської імперії 151
 Фрідріх (Фридерік) I Барбаросса, імн. Священної Римської імперії 202, 203, 296
- Хадан див. Кадал
 Халебський (Алепський) Павло 11, 43
 Хам, бібл., син Ноя 56
 Ханенко Михайло, гетьман 29, 34, 240—242, 258, 259
 Хануль (Хавчуль), староста віленський 295
 Хілендарський Паїсій 5
 Хмельницький Богдан, гетьман 10—12, 28, 32, 43, 44, 227—234, 236, 252—256, 299, 300
 Хмельницький Тиміш, син Б. Хмельницького, сотник козацький 220, 230, 253
 Хмельницький (Хмельниченко) Юрій (Гедєон), син Богдана Хмельницького, гетьман 11—13, 15, 28, 29, 33, 44, 234—240, 256—258, 300
 Ходкевич (Холкевич) Ян Карл, гетьман литовський 224, 225, 249, 298
 Ходорець (Федорець), писець 164
 Ходорко (Федірко) Юрійович, син Юрія Давидовича, бояр. 164
 Хома (Тома), перекладач 156
 Хорив див. Корєва
 Хоротин, воєв. 222
 Христина, дочка імн. германського Генріха IV, дружина Владислава II 201
 Христос, бібл., син Божий 17, 56, 66, 67, 69, 105
 Христофор Баторій (Криштоф Баторі), кн. Трансильванії 222
 Хуняді Янош див. Іоан Гунцад
- Цепій, римський полководець 170
 Цесара (Церера; тут помилк. Інія, Нія, Ніа), римська богиня землі, збіжжя 196, 197, 245
 Ціміській див. Іоанн Земиски
 Цюцюра (Цюцара, Цюцюра) Тиміш (Тимофей), полковник перяславський 235—237
- Чаадаєв (Чадаєв) Іван, кн., воєв. 234, 256
 Чагровичі див. Чекман, Тошман, Манучан
 Чаплинський, шляхтич 12
 Чаплич Іосиф, єпископ луцький 229, 253
 Чарнецький Стефан, обозний коронний, воєв. 44, 231, 234, 239, 255, 256, 258, 300
 Чекман (Чекман Чагрович), брат Моначука і Тошмана Чагровичів, хан половецький 106
 Челядин Іван Андрійович 187
 Черкак (Черканк) див. Кончак
 Чермний Семенко див. Качер Семен

Четвертинський Іван, кн. 228, 252
Чех, легенд. родоначальник чехів 57, 190, 244
Чид, помилк. син Міндовга 157
Чихома, воїн 130
Чоколов І., книгодавцяць 8
Чортгорійський Іван, кн. 184

Шакловитий Л. Ф. 15
Шарукан, хан половецький 82
Шархавський Михайло, слуга 11
Шхматов О. О. 7
Шварно Данилович, п'ятий син Данила Романовича, кн. холмський, белзький, червенський, кн. литовський 40, 41, 152—159, 173, 294
Шевельов Юрій 8
Шевченко Ф. П. 6
Шейн Борис, воев. 221, 226, 248
Шейн М. Б., воев. 251, 299
Шеле див. Лев Хоробрій
Шемберк, королівський комісар 227, 252
Шемрицький, полковник лубенський 239
Шептицький Варлаам, архимандрит 14
Шеремет (Шереметев) Василь Борисович, бояр., воев. київський 221, 232, 234, 236, 237, 248, 255—257, 262, 300
Шереметев Петро Васильович, бояр., воев. київський 11—13, 262
Ширай 239
Ширим-бей, воєначальник татарський 300
Шредер І. Г. 7
Шуйський Василій Іванович, цар 224, 249, 298
Шуйський Іван, воев. 218, 222
Шульц Михайло, колезький асесор 18
Шуровський А. див. Ананка
Шурпо, кн. ятвязький 160

Щек, брат Кия, Хорива і Либеді, кн. полянський 30, 58

Ювша (Єсла, Єсса, Іовиша), польський бог добра 196, 197, 245
Юдита-Марія, дочка імператора Генріха III 296
Юдиф, друга дружина Мешка I (Мечислава) 186, 245
Юдифа (Юдита), дочка кн. чеського Вратислава, дружина Владислава Германа 200, 201, 296
Юліан, кардинал, посол папи римського 211
Юліана (Юліана), дочка кн. вітебського, дружина Ольгерда 178
Юр'єв (Блус Юр'єв) бояр. володим.-волинський, воев. 162
Юрій, син вел. кн. московського Івана Васильовича 185, 215
Юрій Андрійович, син Андрія Юрійовича, кн. новгородський, цар грузинський 110, 112, 114
Юрій Вітанович, бояр. 129
Юрій Володимирович, син Володимира Ростиславича, кн. пінський 157
Юрій (Гургій) Володимирович Долгорукий, син Володимира Всеволодовича, кн. ростово-суздальський, кн. переяславський, кн. ростово-суздальський, вел. кн. київський, кн. гордець-остерський, кн. ростово-суздальський, вел. кн. київський 30, 31, 38, 39, 41, 85, 87, 89—100, 104, 107, 111, 239, 258, 285, 289, 290
Юрій (Гургій) Всеволодович, син Всеволода Юрійовича Велике Гніздо, вел. кн. володим.-суздальський, кн. гордець-раділівський, кн. суздальський, св. 120, 137, 141
Юрій Домажирич, тисяцький 134, 154
Юрій II Ракоці (Ракоцій), кн. Трансільванії 36, 233—235, 256, 300
Юрій Коріятович, кн. 178
Юрій Лнигвеневиц (Лингвеневиц), кн. мстиславський 184
Юрій Львович, син Льва Даниловича, кн. галицький, кн. володим.-волинський, кор. руський 160, 162—166, 293, 294
Юрій Слуцький, кн. 186
Юрій Толігнівич, бояр., посол 136
Яблонівський (Яблонський) Станіслав, воев. руський, гетьман польний 239, 258, 300
Явнут, кн. литовський 177

Яволод див. Волод
Ягайло (Владислав II Ягелло) Ольгердович, син Ольгерда, вел. кн. литовський, кор. польський 20, 26, 32, 173, 178—185, 209—211, 221, 246, 287, 294, 295, 297
Ягеллони, королівська династія 173, 221, 294
Ягурчин, воев. монгольський 169
Ядвіга, дочка Казимира IV 297
Ядвіга, дочка кор. польського Людовіка Угорського, королева польська, дружина вел. кн. литовського Ягайла 179, 209, 210, 246, 287, 294, 297
Яким Кучкович (Кучкович), бояр. 113
Яків Маркович, бояр. галицький, стольник, двірський Данила Романовича 146
Якс, син Попеля II 193
Якун, кн. варязький, воев. 71, 72
Ян, кн. мазовецький 211
Ян-Ольбрахт (Ян-Алберд, Албрихт, Альберто, Олберт, Обрит), син Казимира IV, кор. польський 212, 213, 215, 246, 247, 287, 297
Ян Казимир (Козимер), кор. польський 33, 43, 229, 230, 234, 235, 239, 240, 252, 254—256, 258, 287, 299
Янка, дочка Всеволода Ярославича, черниця 77
Янушкевич Іван, редактор Чернігівського літопису 36
Ярбузовичі, бояри 139
Яримир, син Попеля II
Яромир, кор. Чехії 296
Ярополк, брат Яволода, бояр. 130, 131
Ярополк Андрійович, син Андрія Володимировича. кн. уд. 100
Ярополк Володимирович, син Володимира Всеволодовича, кн. смоленський, кн. переяславський, вел. кн. київський 38, 81, 82, 84—88, 285, 289
Ярополк Ізяславич, син Ізяслава Мстиславича, кн. бужський, вел. кн. київський, кн. бужський 22, 39, 106, 285
Ярополк Ізяславич, син Ізяслава Ярославича, кн. полоцький, кн. вишгородський, кн. володим.-волинський, туровський, луцький 37, 76, 77, 101
Ярополк Мстиславич, син Мстислава Володимировича, кн. пороський 95
Ярополк Романович, син Романа Ростиславича, кн. смоленський, кн. трепольський 111, 115
Ярополк Ростиславич, син Ростислава Юрійовича, уд. кн. володим.-суздальський, кн. торжокський, кн. новгородський 104, 111, 114, 117, 125
Ярополк Святославич, син Святослава Ігоревича, вел. кн. київський 285
Ярослав помилк. 137, див. Мирослав, бояр. галицький, воев.
Ярослав помилк. 147, див. Владислав Юрійович
Ярослав Володимирович, син Володимира Мстиславича, кн. новгородський, кн. вишгородський 125
Ярослав Володимирович Мудрий, третій син Володимира Святославича, кн. ростовський, кн. новгородський, вел. кн. київський 31, 37, 68—75, 99, 104, 116, 124, 197—199, 245, 285, 289, 296
Ярослав Володимирович Осмомисл, син Володимира Галицького, кн. галицький 98, 100, 101, 105, 108, 112, 119, 120
Ярослав Всеволодович, син Всеволода Ольговича, кн. ропський, кн. чернігівський 41, 89, 102, 104, 106, 110, 116, 117, 119, 120, 123—126, 291
Ярослав Глібович, син Гліба Ростиславича, уд. кн. рязанський 126
Ярослав Ізяславич, син Ізяслава Мстиславича, кн. туровський, кн. новгородський, кн. володим.-волинський, кн. луцький, вел. кн. київський 39, 40, 91, 94, 99, 100, 102, 103, 105—108, 110—112, 114, 285, 291
Ярослав Інгваревич, син Інгваря Ярославича, кн. луцький кн. перемільський, межбиожський-болохівський 135, 142, 144
Ярослав Святополкович, син Святополка Ізяславича, кн. володим.-волинський 80, 81, 83, 84, 289
Ярослав Святославич, син Святослава Ярославича, кн. рязанський, кн. чернігівський, кн. мурома-рязанський, св. 79

Ярослав-Федір Всеволодович, син Всеволода Юрійовича, кн. переяславський, кн. переяславль-залеський, кн. рязанський, кн. переяславль-залеський, кн. новгородський, кн. торжковський, кн. переяславль-залеський, кн. новгородський, вел. кн. київський, кн. переяславль-залеський, вел. кн. київський, кн. володим.-суздальський, вел. кн. київський 141, 147, 285
Ярослав Юрійович, син Юрія Володимировича Долгорукого, уд. кн. володим.-волинський 39, 105
Ярослав Юрійович, син Юрія Ярославича, кн. пінський 119

Ярослав Ярополчич (Ярополкович), син Ярополка Ізяславича, кн. луцький, кн. берестійський 77, 81
Ярославич 100, 102, див. Гургій (Юрій) Ярославич
Ярославичі 74
Ярославичі 117, див. Всеволод, Інгвар
Ярославичі 98, див. Ізяслав Ярославич, Святослав Ярославич, Всеволод Ярославич
Яртак, бояр., посол 164
Ясинський Варлаам, архімандрит 8—10, 12, 14, 15
Яфет див. Афет
Яхонтов І. 9

- Агоф *див. Азов*
Азак див. Азов
 Азія (Язія) 133, 210, 211, 246
Азов (Агоф, Азак), м. 58, 288
Азовське море (Меотида, Меотика, Меотіс) 57, 133, 288
Ака (Ока), р. 56, 64, 91
 Александрія, м. 56
 Альта, р. 69, 69, 70, 85
 Амстердам, м. 16
 Андріїв, м. 145
 Андрія Святого монастир 77, 107, 108
Анкара, м. 295
Антіохія, м. 11
Арбатська башта див. Орбатська
Архангельське, с. 16
 Астрахань, м. 133
Афон див. Свята гора
Ахаменідів держава 288
- Баєбург, фортеця 177, 294
 Бакота, м. 144, 145, 178
 Балз (*Белз*), м. 72, 84, 121, 129, 130, 132, 134, 138, 159, 165, 208
 Балин, м. 84
Балканський півострів 294
 Балтійське море (Варязьке, Німецьке, Пруське) 56, 57, 198
 Бар, м. 44, 230, 254
 Барберк, м. 87
 Батіг, с. 231, 254, 255, 299
Батурін, м. 28
Бахчисарай, м. 288
 Башта Венгерська *див. Угорські ворота*
 Белехове поле 114, 291
Белз див. Балз
Белзька земля 296
 Белзьке княжіння 165
 Беливежі (*Біла Вежа*), м. 94
Березина (Брезина), м. 217, 248
Березина (Брезина, Брезна), р. 171, 17, 185
 Березовичка, с. 164
 Берестечко, м. 33, 44, 230, 232, 254
 Берестове, с. 64, 73, 79, 119
 Берестя, м. 37, 70, 80, 88, 98, 129, 131, 135, 136, 140, 144, 155, 160—161, 163, 165, 166, 223
Биковен (Ковей, Ковел, Ковин), м. 130, 131
Бібрка (Бобриця, Бобрка), р. 131, 137
 Біла, м. 145, 159
Біла Вежа див. Беливежі
 Білагород *див. Білгород-Дністровський*
Біла Орда 295
 Біла Русь (*Беларусь*) 27, 84, 232, 255, 298, 299
 Біла Церква, м. 21, 28, 231, 233, 239, 254, 256, 158
 Білгород *див. Білогород*
 Білгород *див. Бялогард*
Білогород-Дністровський (Монкастр, Білагород) 58, 201, 288
Білгородська Орда 300
 Біле Озеро 58
- Білка, р. 89
 Білобережжя 138, 139
 Білогород (Білогородка, Білгород), м. 38, 41, 64, 74, 84, 86, 89, 95—97, 101, 103, 104, 111, 112, 115, 147, 121, 123, 126, 176
 Білогородка *див. Білгород*
 Білозерське княжіння 58
 Більськ, м. 150, 166, 179
 Більці *див. Пільці*
Блиставиця, с. 12
 Бобриця *див. Бібрка*
 Бобрка *див. Бібрка*
 Бог Західний, р. 44, 56, 57, 70, 80, 128, 131, 135, 161, 170
 Бог Південний, р. 28, 110, 133, 230, 232, 284
 Боголюб, м. 113, 114
 Богуслав, м. 123, 257
Божський див. Бузький
 Болгари (Болгарська земля) (*на р. Волзі*) 85, 110, 118, 142
Болгарія (Болгарська земля) 5, 64, 289
 Болкидица (*Оликидища*), с. 152, 153
Болохівська земля див. Болохів
 Болохів (*Болохівська земля*) 153
 Бор, м. 226
 Борзна, м. 258
 Бориса і Гліба Святих Мучеників на Смядині монастир (*під Смоленськом*) 125
 Борнів, м. 171, 187
 Борове, м. 122
 Боровиця, с. 226, 251, 299
 Бородинський Брід 120
Бородянка, м. 10—12
 Боршагівка (Борщевка), м. 231, 255
 Борщевка *див. Боршагівка*
Борщівка, с. 13
Боспорська держава див. Північне Причорномор'я
 Ботан, м. 247
 Ботушани, м. 214
 Браїлів, м. 258
Бранденбург 294
Браневичева Ріль (Бранєви Чаверли), с. 138
 Браславль, м. 171, 232, 255
 Братський монастир 226, 231, 251, 254
 Брацлав, м. 28, 177, 181, 183
 Брацлавське воєводство 29, 228, 231, 242, 252, 254, 259
Брацлавський полк 43, 300
 Брашев, м. 162
 Брезина *див. Березина, м.*
Брезина див. Березина, р.
 Брест (Брестя Литовське), м. 80, 112, 171, 172, 176, 179, 183, 208
Брянськ (Бранск), м. 176, 181, 214, 247
 Бсков *див. Псков*
 Бубнівка, с. 231, 255
 Буг *див. Бог*
 Бужський *див. Бузьк*
 Бузьк (*Божський, Бужський, Буськ*), м. 80, 91—93, 98, 130, 139, 144, 163

- Бузьке поле 163
 Буки, с. 28, 232, 255
 Буковина 213
Бусовна див. Бусочна
 Бусочна (*Бусовна*), м. 146
Бузьк див. Бузьк
Бялогард (Білгород, Вельгород), м., фортеця 201
- Вавель, *скеля* 190
Вавилон 288
 Варагія, м. 57
Варва, м. 44, 235
Вармія (Пруси Королівські) 297
 Варна, м. 184, 211, 297
 Варшава (Воршава), м. 29, 221, 223, 227, 233, 241, 242, 249, 251, 252, 256
 Варязьке море *див. Балтійське море*
 Василів, м. 68, 86, 101, 105, 108, 123
Ватікан 299
 Ведень *див. Відень*
Велика, р. див. Вілія
 Велика Польща 203, 210, 221, 245
 Велике князівство Литовське 8, 29, 31, 32, 42, 186, 210, 215, 246
 Велике Псковське княжіння 58
 Великий город, м. 118
 Великий Новгород *див. Новгород Великий*
 Великий Рут (*Рут Великий*), р. 97
Великі Луки (Луки), м. 105, 116, 186, 221, 222
 Великого Новгорода княжіння 60
 Вельгород *див. Бялогард*
 Венгерська земля *див. Угорщина*
 Венгерське королівство *див. Угорщина*
 Венгри *див. Угорщина*
 Венецьке море 245
 Вепр, р. 131, 140
 Верещин (Верещик), м. 129, 131
Вестерос, м. 16, 17
 Вещиж *див. Вщиж*
 Вивижа (*Визлжа*), м. 158
 Вигошів, м. 98
Виграїв, с. 43
Вигурівщина, с. 11
 Видабичі *див. Видубичі*
 Видибичі *див. Видубичі*
Видубичі (Видабичі, Видибичі), уроч. 68, 69, 75, 79, 91, 94, 126
 Видубицький монастир 68, 75, 77, 91, 124, 126, 226
Визлжа див. Вивижа
Визна див. Кнезно
 Вир (Вирев), м. 102
 Вирута (*Ворута*), м. 149
 Витичів, *брід* 81, 95
 Вишгород, м. 33, 37, 58, 64, 69, 71, 75, 76, 84, 86, 87, 95, 96, 99, 101, 107, 108, 111, 112, 114, 117, 123, 126, 237, 257
 Вишгород (*в Мазовії*), м. 144, 162
 Вишневець, м. 186
 Вятицька земля *див. Вятицька земля*
 Вятичі *див. Вятицька земля*
Відень (Ведень), м. 153
Візантія 288, 289
 Вілія (*Велика*), р. 127, 139, 171, 174, 176
 Вількомир, м. 171
 Вільна, р. 174, 176, 177
 Вільно (*Вільнюс*), м. 176, 177, 179—183, 186, 187, 210, 214—216, 222, 228, 232, 246—248, 252, 255
 Вільно, *замок* 180, 185
Вільнюс див. Вільно
 Вінниця (Виньвиця), м. 177, 183, 230, 231, 254
 Вінницький монастир 230
 Вісла, р. 145, 157, 161—163, 190, 191, 199
 Віслиця, м. 86
 Вітебськ, м. 41, 105, 117, 124, 178, 179, 183, 185, 220, 232, 255
- Вітебське княжіння 178, 179, 183
 Вітебський повіт 219
 Україна *див. Україна*
 Влена, р. 39, 117
 Влохи *див. Волоська земля*
 Вока, р. 181
 Волга, р. 57, 64, 85, 94, 118, 133, 177
 Волинь 37, 43, 58, 75, 76, 80, 81, 84, 95, 96, 107—109, 163, 177, 179, 180, 183, 184, 186
 Волинь, м. 70
 Волинське княжіння 69
Волковийськ (Волковинськ), м. 149, 155, 160, 179
 Волковинськ *див. Волковийськ*
 Володава, м. 145
 Володимир-Волинський, м. 76, 77, 80—84, 86, 90, 95, 98, 100, 101, 105, 107—109, 110, 120, 121, 127—129, 131, 132, 135, 138, 139, 143—147, 149, 154, 156, 157, 159, 163—166, 173, 176
 Володимир-Суздальський, м. 64, 99, 102, 113—120, 122, 126, 141, 142
 Володимирська земля 141, 208
 Володимирське княжіння 69, 74, 99
Володимиро-Волинське князівство 41
Володимиро-Суздальська Русь 39
 Волок, м. 108, 297
Волоська земля (Волохи, Влохи) 170, 186, 199, 216, 217, 221, 223, 225, 229, 248, 249, 250, 253
 Волохи *див. Волоська земля*
Волоцький уділ 297
Волощина 298
 Волховець *див. Ольховець*
 Ворскл (*Ворскла*), р. 82, 106, 111, 133
Ворскла див. Ворскл
Ворута див. Вирута
 Воршава *див. Варшава*
 Восток (*Схід*) 261
 Вошиж *див. Вищж*
 Вростиславська земля 143
Вроцлав (Вротиславль), м. 167, 198, 205
 Всеволок, м. 93, 106
 Вулохи *див. Італія*
 Вщиж (Вещиж, Вошиж, Увщи), м. 102, 103, 105
 Вязьма, м. 185, 213, 246
 Вяр, р. 80
 Вястки, м. 125
 Вятичі, м. 57, 91, 94, 101, 102
 Вятичі *див. Вятицька земля*
Вятицька земля (Виятицька земля, Вятичі) 64, 92, 94, 119
- Гадяч, м. 235, 240, 258
 Гай, м., княжа резиденція 164
 Галицька волость 121
 Галицька земля *див. Галицько-Волинське князівство*
 Галицьке княжіння *див. Галицько-Волинське князівство*
 Галицький монастир 159
Галицько-Волинське князівство (Галицька земля, Галицьке княжіння) 29—31, 40, 87, 89, 121, 128, 134, 136, 144, 145, 165, 201, 208
 Галич, м. 22, 31, 87, 89, 90, 96—98, 110, 112, 119—122, 125—132, 134—141, 143, 145, 146, 147, 152, 157, 159, 186, 201, 204
Галичина 36, 41
Галія 294
 Гарканське море *див. Каспійське море*
 Гданськ, м. 180, 190, 221, 249
Гданське Помор'є 297
 Гедрути, м. 174
 Гелеспонт (*Дарданели, Елиспонт*), *протока* 170
 Гермонти, м. 175
Гетьманщина 19
Глеваха, м. 13
 Глибоккий, *ліс* 120
 Глиниці (*Угольники*), м. 137
 Глубичичі (Глубичичі), м. 151
 Глухів, м. 28, 106, 142, 238, 258
 Гнезно, м. 190, 193, 196—199, 201, 207, 244, 245

Гнойниця, м. 98
 Голі Гори, м. 138
 Голотичськ див. Готичськ
 Голтва, р. 82
 Гомель, м. 38, 186
 Гопло, оз. 195
 Горинь, р. 106, 163
 Городен (Городець, Городець-Пісочний, Городок-Пісочний), м. 90, 119, 142, 150
 Городеськ, м. 153
 Городець див. Городен
 Городець див. Остер
 Городець-Пісочний див. Городен
 Городище, м. 300
 Городня, м. 140
 Городок Пісочний див. Городен
 Гослиця, с. 161
 Гостинне, м. 162, 205
 Готичськ (Голотичськ), м. 75
 Грабовець, м. 159
 Гранс, м. 171
 Греція (Греки, Грецька земля) 29, 60, 63, 67, 75—77, 82, 85, 86, 88, 104
 Гродеч, м. 171
 Гродненська область 294
 Гродно, м. 155, 171, 172, 177, 179, 212, 222, 248
 Губин, м. 144
 Гусава, м. 204
 Дайков див. Дяцков
 Данила Святого монастир 159
 Данилів, м. 156
 Дарданели див. Гелеспонт
 Датське королівство (Дунська земля, Дунське королівство) 190, 201, 244
 Дверин, м. 122
 Двіна (Дзвіна), р. 56, 57, 224, 249
 Деревенська волость 101
 Деревич, м. 144
 Деревлянське княжіння (Деревляни) 69
 Деревна, р. 139
 Дерпський повіт 218
 Дерпт (Терпіт), м. 218, 222, 223
 Десна, р. 56, 57, 97, 139
 Дзвіна див. Двіна
 Дикі Поля 181
 Дівиця, м. 258
 Дмитрів, м. 118
 Дмитрія Святого монастир (у Києві) 74, 77
 Дмитров, м. 117
 Дніпро, р. 13, 44, 56—58, 68, 70, 84, 90, 93, 95—97, 100, 107—109, 112, 115—117, 120, 122—124, 126, 133, 142, 144, 158, 180, 225, 226, 231, 234—241, 254, 255, 257, 258
 Дніпрові пороги 289
 Дніпровський луг 122
 Дніпропетровськ, м. 299
 Дністер, р. 56, 84, 132, 134, 137—139, 162, 231, 237, 242, 250
 Добжинська земля (Добринь) 201, 207
 Долобськ, оз. (у Києві) 117
 Домара див. Печера Домажирова
 Дон (Танаїс), р. 40, 82, 91, 119, 133, 181, 288
 Донське королівство див. Датське королівство
 Дорогочин, м. 144, 146, 148, 152
 Дорогобуж, м. 81, 97, 98, 100, 106—108, 110, 129
 Дороговськ, м. 147
 Достол, м. 289
 Драванча, р. 200
 Дреговиці (Друговичі) 84
 Дрижипіль див. Дрожиполе
 Дрогичин, м. 58, 88, 171, 172, 179
 Дрогойтєськ див. Друцьк
 Дрожиполе (Дрижипіль) 28, 44, 232, 255
 Друговичі див. Дреговиці
 Друцьк (Дрогойтєськ, Дюртек, Дюрютєск), м. 84, 101, 104, 117

Друцьке князівство 294
 Дубельська земля див. Дулебська земля
 Дубно, м. 81, 164
 Дулебська земля (Дубельська земля) 64
 Дунай, р. 56, 57, 63, 64, 84, 90, 104, 120, 143, 165, 190, 213, 225, 244, 250
 Дунська земля див. Датське королівство
 Дунське королівство див. Датське королівство
 Дцинь, м. 102
 Дюртек див. Друцьк
 Дюрютєск див. Друцьк
 Дядьків див. Дяцков
 Дяцков (Дядьків, Дайков), м. 144, 145
 Егейське море 294
 Екзис-Грансудис, м. 171
 Елеспонт див. Гелеспонт
 Європа (Східна Європа) 29, 35, 288
 Єздов (Уєздов), м. 162
 Єзерища див. Озерище
 Єліополь, м. 11, 261
 Єнджеюв, м. 296
 Єрусалим, м. 120
 Жванець, м. 231, 255
 Жедечев (Жидчиев), м. 154
 Желди (Желні), м. 84
 Желні див. Желди
 Жидичин, м. 135
 Жидчиев див. Жедечев
 Жилиани, с. 78
 Житомир, м. 180
 Жмудь (Жмодь) див. Жмудська земля
 Жмудська (Жмодська) земля (Жмудь, Жмодь) 149, 157, 158, 171, 173, 176, 177, 210, 246
 Жмудське (Жмодське князівство, Жмодська земля, Жмодь, Жмудь) див. Жмудська земля
 Жовті Води р. 28, 227, 252
 Забужжя 242, 255, 259
 Завихост, м. 24, 145, 204
 Завісля 253
 Заволоч (Заволоччя), м. 76, 222
 Заволоччя див. Заволоч
 Загальці, с. 11
 Задніпря 231, 237, 239, 252, 254, 257, 258
 Закавказзя 295
 Замостя, м. 229, 232, 253
 Запорожжя (Низ) 28, 44, 227, 238, 240, 241, 242, 252, 257—259
 Запорозька Січ 34
 Зарічськ (Заріччя), м. 82
 Заславське княжіння 177
 Заславья, м. 81
 Західна Римська імперія 288
 Західне Помор'є 296
 Збараж, м. 43, 131, 229, 253
 Зборів, м. 43, 229, 253, 299
 Звенигород, м. 77, 80, 129, 132, 140
 Звягель, м. 153, 154
 Зінків, м. 235
 Зичне, уроч. 76
 Зітов, м. 149
 Злина (Знин), м. 204
 Золота Орда 288, 293, 295
 Золотоноша, р. 291
 Золоті Ворота (у Києві) 254
 Іазв див. Ілжа
 Івангород, м. 186
 Івля, р. 123
 Ілжа (Іаза, Ілза), м. 173

- Ілза див. Ілжа
Іллірія 288
Ілмер, оз. 57
Імаус, гора 133
Імерія, о. 190
Інд, р. 288
Індія 295
Інфлянська земля (Інфлянти) 171, 185, 218, 221, 222, 224, 249
Інфлянтські крижаки 177
Іоакима і Анни монастир 167
Іоанна Святого монастир 167
Іорданський монастир 238, 257
Іран 295
Іспанія 170
Істерборк див. Юрборк
Істма 134
Італія (Вулохи) 170, 288
Іхва, р. 230, 254
- Кавказькі скелі 133
Калінінградська обл. 294
Каліська земля 175, 177
Каліус, м. 145
Каліш, м. 136, 201, 204, 246
Калка, р. 133, 141, 291, 292
Кальник, м. 231, 255, 300
Кама (Хама), р. 56
Каменець див. Каменець Литовський
Камінне, м. 235
Камінь, м. 160
Кампу-Осяню, м. 171
Каменець, м. 125, 130, 131, 136, 140, 142, 143
Каменець Литовський (Каменець), м. 159, 160, 163, 164, 166, 179
Кам'янець-Подільський, м. 13, 14, 178, 181—184, 223, 233, 241, 242, 249, 256, 259, 300
Канів, м. 44, 90, 95, 104, 122, 123, 176, 181, 237, 239, 257
Канівський монастир 239
Каппадокія 288
Каппадоцькі країни 56, 288
Карань, р. 89
Карачів, м. 91, 119, 123, 172
Карватська земля див. Хорватська земля
Каргопіль, м. 15
Карковичі, с. 153
Касоги див. Косичі
Каспійське море (Гарканське море, Хвалімське море) 133, 185
Каунас див. Куносів
Кафа, м. 58, 66, 67, 84, 85, 170, 288, 289
Кеданов, м. 172
Кенігсберг, м. 21
Керкер див. Киркел
Кернов, м. 158, 171, 174, 176, 177
Керсна див. Кросна
Керченська протока (Боспор Кімерійський) 294
Киево-Печерський монастир (Печерський монастир) 79, 82, 100, 101, 105—107, 118, 187, 227, 230, 251, 263, 299
Київ, м. 8—14, 17, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 35—38, 40, 44, 57—81, 83—88, 90—106, 109—120, 122—127, 131, 133, 136, 139—144, 147, 154, 155, 176, 180, 181, 184—186, 197, 200, 201, 210, 227, 229, 231, 233—238, 240, 246, 250—257, 259—262, 264, 288—291, 299
Київська земля 140
Київська область 124
Київська Русь 6, 23, 30, 37, 45, 288, 289, 292
Київське воеводство 28, 229, 253
Київське князівство 29, 30, 60, 74, 83, 86, 88, 90, 100, 110, 112, 123, 172, 178, 180, 200, 294, 295, 297
Кирилівський монастир (у Києві) 107, 116, 238, 257
Киркел (Керкел), м. 58
Киджгольм, м. 224, 298
- Китай-город (у м. Москві) 225
Кілікійське гирло Дунаю 288
Кілія, м. 58, 288
Клецьк (Клечеськ), м. 38, 88, 90
Клечеськ див. Клецьк
Клов, уроч. 82
Клюнійський монастир 199, 296
Кнезно (Визна), м. 148
Книшин, м. 220
Княжий Байрак, уроч. 227, 252
Княжий Двір див. Новгород Великий
Кобрин, м. 164
Ковей див. Биковен
Ковел див. Биковен
Ковин див. Биковен
Ковно, м. 177
Кодак, фортеця 227, 299
Кодак Старий (Койдаки), селище 299
Кодацький поріг 299
Козельськ, м. 141, 142
Козлій, м. 150
Койдаки див. Кодак Старий
Колодна див. Коломна
Коломна (Колодна), м. 116, 141
Коломия, м. 144
Колхіда (Колхідські царства) 56, 288
Колхідські царства див. Колхіда
Комов, м. 129, 131
Конатоп див. Конотоп
Конотоп (Конатоп), м. 235, 236, 256, 257
Константинополь (Царград, Цариград, Цригород), м. 59, 61, 66, 67, 73, 76, 99, 100, 103, 104, 288, 290, 295
Копил, м. 160, 180, 181, 184, 185, 186
Копирів кінець (у Києві) 104, 105
Копис, м. 232, 255
Корабель, р. 174
Коревіца див. Хоревіца
Коречь, м. 99
Корона Польська див. Польща
Коростень (Коростин), м. 61, 63
Коростин див. Коростень
Корсунська обл. 291
Корсунь, м. 43, 108, 109, 123, 228, 238, 239, 252, 254, 257, 258, 289
Корсунь, м. у Криму 66, 67, 92
Корчеськ, м. 99, 290
Косичі (Касоги) 71
Котельниця (Котельня), м. 92, 93, 103, 106
Котельня див. Котельниця
Краків, м. 21, 74, 87, 150, 151, 161, 163—165, 167, 186, 190, 191, 193, 199, 202, 203, 205—211, 214—217, 221, 233, 245—248, 256, 296
Краківська земля 204, 246
Краківське княжіння 201
Красний (Красн), м. 105
Красне, м. 230, 254, 300
Красний Городок, м. 219
Красний Двір на Видубичах 79
Краснопілля 11
Крево, м. 177, 179, 183
Кременець, м. 134, 143, 152, 153, 163, 180
Кременчуцьке водосховище 291
Кривавий Брід 132
Крива гора див. Турова гора
Крижацька земля 177, 181, 211
Крим (Кримське ханство) 5, 20, 33, 34, 58, 170, 235, 237, 257, 288, 294
Крим, м. 58
Кричов, м. 186
Кром, м. 92
Кросна (Керсна), м. 161
Крусвиця (Круцефенія), м. 192, 194, 244, 245
Круцефенія див. Крусвиця

Кудин, м. 144
 Кумейки, с. 299
 Куносос (*Каунас*), м. 148, 171
 Курляндське князівство 158
Курозвенки, м. 297
 Курськ, м. 88, 89, 91, 92, 289
 Кучельмин, м. 132
 Кучков *див.* Москва
 Куява (Куявська земля) 157, 201

Лавришовський монастир (Лабришовський монастир) 161, 175
 Лагода *див.* Ладога
 Лагойськ (*Логойськ*), м. 117
 Ладижин, м. 20
 Ладога (Лагода), м. 108
 Лектиця *див.* Ленчиця
 Лелесів монастир *див.* Лесів
 Ленчиця (Лектиця, *Лігниця*), м. 143, 292
 Ленчицька земля 175
 Лесів (Лелесів) монастир 130
 Лесна *див.* Лосна
 Либідь, р. 58, 97, 115
 Ливоч, м. 213
 Лик (Лук), р. 148
 Лиса гора *див.* Турова гора
 Лисець-город, монастир-укріплення, м. 156
 Лисянка, м. 235, 239, 256
 Литва (Литовська земля, Литовське княжіння, Лотва, Ля Італія) 6, 23, 29, 31, 32, 73, 101, 110, 122, 126, 127, 141, 145—147, 151, 153, 155—162, 166, 170—177, 179—186, 205, 208, 210, 212—216, 219, 223, 238, 246—248, 294—297
 Литовська земля *див.* Литва
 Литовське княжіння *див.* Литва
 Лівобережжя (*Лівобережна Україна*) 5, 12, 13, 18, 20, 28, 43, 44
Лівонський орден 294
Лігниця див. Ленчиця
 Ліда, м. 178, 183
 Ловицька земля 157
Логойськ див. Лагойськ
 Лосна (Лесна), р. 160
 Лотва *див.* Литва
 Лтява *див.* Полтава
 Лубенка, р. 82
 Лубенський полк 45
 Лубни, м. 223, 248, 249, 289
 Лук *див.* Лик
 Луки *див.* Великі Луки
 Лукомоль, городище 116
 Лукомська земля 208
 Лутава, м. 114
 Луцьк, м. 76, 80, 95, 96, 99, 106, 111, 112, 114, 119, 127, 129, 130, 135, 143, 144, 154, 164, 176, 177, 183, 184, 185, 208, 212, 261, 290, 291, 296
Луцька земля 296
 Лучеська волость 101
 Лучин, м. 110
 Любар, м. 236, 257, 300
 Любачовська земля 208
 Любелська земля (Люблінська земля) 127, 145, 161, 175, 201
 Любеч, м. на *Балтиці* 190
 Любеч, м. на *Дніпрі* 70, 79, 93
 Люблін, м. 36, 145, 156, 159, 161, 162, 164, 165, 221, 233, 256, 298
 Любомль, м. 164, 165
 Люботеськ (Любоцьк), м. 185, 213, 246
 Любоцьк *див.* Люботеськ
 Любячев, м. 131
 Люта, р. 129
 Лядська діброва 214, 247
 Лядська земля *див.* Польща
 Ляхи *див.* Польща
 Львів, м. 14, 159, 186, 207, 213, 216, 225, 229, 247, 248, 253, 256

Львівські волості 183, 233
 Льодовате море 56

Маборк *див.* *Марієнбург*
 Мазовецька земля (Мазовше) 73, 144, 1489, 152, 156, 157, 173, 173, 199, 201, 205, 208, 213
 Мазовше *див.* Мазовецька земля
 Майдебурк *див.* *Марієнбург*
 Македонія 246
 Мала Азія 288
 Мала Польща (Малопольска, Малопольща) 221, 298
 Малборк *див.* *Марієнбург*
 Малкоп (Мангуп, Манкоп), м. 58, 288
 Мальборк *див.* *Марієнбург*
 Мангуп *див.* Малкоп
 Манкоп *див.* Малкоп
 Мардеборк *див.* *Марієнбург*
 Марієнбурб *див.* *Марієнбург*
Марієнбург (Маборк, Майдебурк, Малборок, *Мальборк*, *Мардеборк*, *Марієнбурб*), м. 212, 213, 233, 239, 256, 297
Мармурове море 294
 Мартинков, м. 205
 Марявя, р. 57
 Медведиця, р. 94
 Медвежа Голова, м. 84
 Межибоже, м. 44, 91—93, 135, 153, 178
 Межигірський монастир 237
 Межиріч, м. у *Померанії* 200
 Мельник, м. 162, 171, 179, 183, 235
 Мельниця (Мильниця), м. 146, 155, 157, 163
 Мена (Менов), м. 10
 Менов *див.* Мена
 Меотида *див.* *Азовське море*
 Меотика *див.* *Азовське море*
 Меотіс *див.* *Азовське море*
 Мереч, м. 43
 Мертве море 170
Мещевськ (Мещоськ), м. 185, 213, 246
 Мещоськ *див.* *Мещевськ*
 Мизар *див.* Мозир
 Микільська гора (у *Києві*) 234, 235
 Микільське поле (у *Києві*) 256
 Микільський монастир (у *Києві*) 230
 Микулин, м. 128
 Милич, м. 136
 Мильник, м. 172, 235
 Мильниця *див.* Мельниця
 Михайла Святого монастир (у *Володимирі-Волинському*) 173
 Михайлів, м. 108
 Михайлівська земля 212
 Михайлівський Золотоверхий монастир (у *Києві*) 68, 75, 190, 201, 226, 251, 260, 261, 263
Мідія 288
 Мінськ, м. 81, 84, 85, 98, 101, 103, 185, 186, 232
Мінське князівство 294
 Могильов, м. 232, 255
 Мозгава, р. 296
 Мозир (Мизор), м. 99, 107, 127, 171, 186
 Моклеков, м. 131
Молдавія 297—299
Молочки, [с.] 13
 Монастирище, замок 231
 Монастирище, м. 43, 44, 231, 255
 Монкастр *див.* *Білгород-Дністровський*
 Моравія *див.* Моравська земля
 Моравська земля (Моравія, Мурава) 199—201, 288, 296
 Морава, р. 183
 Мороськ, м. 98, 114
 Мосани, [с.] 11
 Москва (Кучков), м. 10, 13, 14, 15, 27, 32, 64, 99, 102, 114, 187, 215, 222, 224, 225, 249, 250, 295, 297—300
 Москва, р. 64, 65

Московська держава 133, 180, 181, 184—186, 215, 219, 220, 222, 224, 225, 241, 248, 249, 250
 Московська земля 114, 185, 187
 Московські волості 187
 Мстислав, м. 104, 186, 232, 255
 Мунарів *див.* Муранев
 Мурава *див.* Моравська земля
 Муранев (Мунарів), м. 102
 Мурафа, м. 300
 Муром (Муромль), м. 69, 79, 90, 113
 Муромль *див.* Муром
 Муромське княжіння 69, 79
 Мутиха, с. 291
 Мценськ (Мченск, Мченско), м. 185, 213
 Мченск *див.* Мценськ
 Мченско *див.* Мценськ

Нарва, м. 148, 186, 218
 Нарва (Нарев), р. 161
 Нарев *див.* Нарва, р.
 Насилія, м. 151
 Небль *див.* Невель
 Небльська волость (Невласька волость) 100
 Невель (Небль, Невль), м. 157, 221, 222, 232, 248, 255
 Невласька волость *див.* Небльська волость
 Невль *див.* Невель
 Немирів, м. 300
 Немна *див.* Німан
 Нестервар *див.* Тульчин
 Нешна *див.* Німан
 Нижній Новгород, м. 298
 Низ *див.* Запорожжя
 Ніжин, м. 235, 237, 238, 239, 257, 258, 300
 Ніжинський полк 44, 239
 Нізда, р. 130
 Німан (Немна, Нешна), р. 56, 157, 160, 172, 294
 Німецька земля 138, 153, 163, 166, 193, 199, 202
 Німецькі ворота (у Галичі) 141
 Нова Гребля, [с.] 11
 Новгород *див.* Новгород Литовський
 Новгород Великий (Великий Новгород), м. 37, 57—60, 62, 63, 68—74, 76, 77, 81, 83, 84, 89, 94, 97, 98, 105, 107, 109, 110, 114, 115—118, 125, 131, 133, 149, 171, 185, 186, 288, 295
 Новгород Литовський (Новгород, Новгородок, Новгородок Литовський), м. 58, 149, 152, 154, 157, 158, 160, 171, 174, 177, 185, 212, 222
 Новгород-Сіверська земля 299
 Новгород-Сіверський (Новгородок, Сіверський Новгородок), м. 14, 89, 91, 97, 100, 104, 105, 114, 116, 119, 179, 181, 185, 186, 214, 247, 289
 Новгородок *див.* Новгород Литовський
 Новгородок *див.* Новгород-Сіверський
 Новгородок Литовський *див.* Новгород Литовський
 Новгородська земля 115, 150
 Новгородське княжіння 68, 69, 79, 103, 125, 158
 Новгородські волості 108, 127
 Новий Торг, м. 103
 Новогрудок (Новгород), м. 294
 Ногайська Орда 295

Обілууд, *маєтність* 16
 Обое, м. 183
 Овруч, м. 107, 108, 120—124, 180
 Одер (Одра), р. 150, 151, 193
 Одеська область 288
 Одра *див.* Одер
 Озериче (Єзерища), м. 219, 221, 248
 Озерна, с. 233, 256, 300
 Ока *див.* Ака
 Окуновець, р. 171
 Олег, р. 148

Олешня, м. 132
 Оликидища *див.* Болкидища
 Ольховець (Волховець), с. 239
 Ольшани, м. 174, 183
 Ольшаниця, р. 96
 Опава, м. 27, 150, 151, 204
 Опава, р. 150, 151, 204
 Опавська земля (Опарська земля) 150
 Опарська земля *див.* Опавська земля
 Орбацька (Арбатська) башта (у м. Москві) 225
 Орда *див.* Золота Орда
 Орель *див.* Угол
 Орша, м. 84, 186, 187, 232, 255
 Освецим, м. 220
 Оскалави, волость 104
 Османська імперія (Туреччина) 13, 20, 34, 35, 299
 Особолога, м. 151
 Осса, р. 198, 199
 Остер (Городець, Остр, Остр-Городець, Острський Городок), м. 93, 96, 98, 264
 Остер, р. 13, 80
 Остр *див.* Остер
 Остр-Городець *див.* Остер
 Остров, м. 222
 Острог, м. 81
 Острський Городок *див.* Остер
 Отинець, м. 167
 Отирська земля *див.* Штірська земля
 Охматов, м. 232, 255
 Охож, м. 146
 Ошмянн, м. 171

Паволоч, м. 231
 Паплинці (?) 228
 Париж, м. 245
 Пафлагонія 288
 Пенськ *див.* Плісненськ
 Перевореськ, м. 161
 Перекоп *див.* Таврика
 Перекопська Орда *див.* Таврика
 Перемишль, м. 64, 72, 80, 85, 96, 98, 99, 120, 125, 129, 134, 135, 138, 139, 141, 145, 146, 163, 290
 Перемишльська земля 208, 293
 Перемишльське княжіння 80, 85, 89, 144, 165
 Перепетівське поле 109
 Пересопниця, м. 95, 99, 100, 129, 130, 135
 Переяславець (Переяслов), м. 63
 Переяслів, м. 38, 44, 63, 69, 76—78, 80, 82, 84—86, 88—91, 93, 97, 99, 103, 106—108, 111, 116, 119, 120, 141, 142, 147, 176, 226, 135, 237, 256, 257, 290, 299
 Переяслівське княжіння 74
 Переяслов *див.* Переяславець
 Переясловль (Залеський), м. 65, 114
 Песий, о-ів 108
 Петрків, м. 221, 298
 Печера Домажирова (Домара), *печера* 145
 Печерське містечко 256
 Печерський монастир *див.* Києво-Печерський монастир
 Пилявці, с. 228
 Північне Причорномор'є (Боспорська держава, Таманський півострів) 288, 294
 Північно-Східна Русь 31, 35, 39
 Підгір'є 140, 145
 Підлісся 125
 Підляшшя 58, 73, 171, 174, 177, 179
 Пільці (Більці), м. 210, 211
 Пінськ, м. 99, 100, 122, 127, 144, 146, 150, 157, 158, 172, 177
 Пінський монастир 158
 Плісненськ (Пенськ, Пленськ), м. 121, 139, 292
 Пленськ *див.* Плісненськ
 Плоцьк, м. 203, 233, 256
 Пляшева, р. 230, 254
 Побожжя 153
 Погребища, м. 231, 255

Поділля (Подільська земля) 32, 178, 181, 182, 185, 186, 212, 217, 229, 231, 247, 253, 259
 Подільська земля *див.* Поділля
 Подільське княжіння 210, 246
 Подморська земля *див.* Поморська земля
 Пожег, *м.* 148
 Познанське княжіння 203, 246
 Познанський замок *див.* Познань
 Познань (Познанський замок), *м.* 198, 199, 201, 202, 208, 245
 Покуття 215, 216
 Поле 90
 Полиця *див.* Полка
 Полісся 57, 160
 Полка (Полиця), *р.* 144
 Половецька земля 74, 79, 80, 82, 88, 110, 142, 147
 Половецькі країни 98
 Полони *див.* Полонне
 Полонне (Полони), *м.* 43, 109, 124, 125, 139, 228, 252, 291
 Полоцьк, *м.* 37, 68, 74, 75, 82, 86, 101, 102, 104, 105, 115—117, 149, 171, 175, 185, 202, 218, 221, 232, 248, 255, 295
 Полоцька волость 101
 Полоцьке князівство 68, 75, 76, 158, 171, 294
 Полоч, *р.* 57
 Полтава (Лгтява, Поутава, Пултава), *м.* 234, 256, 257, 300
 Полтовеск (Толстовский), *м.* 161
 Польща (Корона Польська, Лядська земля, Ляхи, Річ Посполита) 5, 6, 19, 20, 23, 29, 31, 33, 44, 70, 71, 73—77, 80, 81, 87, 88, 90, 95, 99, 121, 124, 127, 128, 131, 134—136, 140, 142—144, 146, 147, 151, 153, 156, 158, 159, 161, 163, 166, 186, 173—176, 178, 180, 183, 190—193, 195, 196, 197—209, 211—213, 216, 218, 220, 221, 223—225, 229—231, 233—235, 239—242, 244—252, 254, 256, 258—260, 292—298
 Поморська земля (Подморська земля, Помор'є, Поморське княжіння) 201, 203, 209, 212, 296, 297
 Поморське княжіння *див.* Поморська земля
 Пониззя 135, 137, 144
 Понтійська держава (Понтійське царство) 288
 Понтійське царство *див.* Понтійська держава
 Поросся (Порси, Пурси) 99, 290
 Порси *див.* Поросся
 Потивль *див.* Путивль
 Поутава *див.* Полтава
 Почайна, *р.* 23, 25, 68, 234
 Правобережна Україна 5, 13, 28, 33, 34, 43, 45
 Прадника, *р.* 192
 Прибалтика 297, 298
 Привища, *с.* 152, 153
 Прилуки, *м.* 43, 88, 228, 252
 Принськ *див.* Пронськ
 Прип'ять, *р.* 57
 Пронськ (Принськ), *м.* 141
 Пруси Королівські *див.* Вармія
 Прусія 58, 175, 179—181, 199, 202, 203, 209, 213, 246, 295—297
 Пруське море *див.* Балтійське море
 Пруські крижаки 177
 Прут, *р.* 137
 Псел, *р.* 181
 Псина (Псима), *р.* 150
 Псима *див.* Псина
 Псков (Бсков), *м.* 63, 174, 186, 216, 222, 248, 294, 297
 Псковське княжіння 58, 69, 74
 Псковський монастир 222
 Пултава *див.* Полтава
 Пурси *див.* Поросся
 Путивль (Потивль), *м.* 91, 119, 128, 176, 185, 256, 289
 Рагозне, *м.* 198
 Радимич 106
 Радоцковичі, *м.* 219
 Рай, *городок, князя резиденція* 100
 Рай, *м.* 152, 164
 Ракуська (Рагузька) земля 150
 Реймс (Ремос), *м.* 220
 Ремос *див.* Реймс

Ржищів, *м.* 10, 239, 258
 Рига, *м.* 27, 149, 186, 224, 249, 298
 Рильськ, *м.* 119, 185
 Рим, *м.* 29, 30, 57, 82, 170, 197, 206, 245, 260, 288, 294, 295
 Римов, *м.* 40, 119
 Річ Посполита *див.* Польща
 Рогатин, *м.* 186
 Рой, *р.* 104
 Рогачев (Роячев), *м.* 90, 117
 Рогозне, *м.* 198, 296
 Рогожин, *м.* 132
 Родан, *р.* 201
 Росія 5, 6, 10, 13, 15, 16, 18—20, 28, 29, 33—36, 44, 53, 62—64, 68, 127
 Ростин (Русотин), *м.* 92
 Ростиславова дорога 122
 Ростов, *м.* 37, 68, 75, 79, 87, 102, 103, 114
 Ростовець, *м.* 115
 Ростовська обл. 288
 Ростовське княжіння 68, 69
 Рось, *р.* 43, 101, 122, 228, 252
 Рой, *р.* 104
 Роячев *див.* Рогачев
 Рудець Малий, *р.* 97
 Рудня [с.] 13
 Русотин *див.* Ростин
 Русь 11, 24, 30—32, 37, 56, 58—60, 63, 65, 68, 70, 72—74, 78, 82, 85, 98, 114, 116, 118—120, 122, 123, 126, 127, 133, 134, 149, 152, 157, 158, 161, 171, 174, 175, 184, 199, 203, 204, 205, 207, 228, 229, 292, 293
 Руська земля 62, 68, 69, 74, 76—79, 81—83, 106, 108, 111, 112, 115, 116, 118, 123, 135—137, 141—145, 147, 151, 155, 159, 162, 163, 170, 172, 175, 184, 204, 208, 210, 242, 246, 259
 Руські волості 98
 Руські краї 81, 82
 Руське воеводство 300
 Рут Великий *див.* Великий Рут
 Рязанська земля 141, 176
 Рязанське князівство 297
 Рязань, *м.* 79, 90, 91, 106, 110, 114, 115, 126, 141, 176
 Сади, *о.* на *р.* Волзі 118
 Салендія, *о.* 190
 Салона (Солона), *р.* 143
 Салтикова Дівиця, *с.* 300
 Сан, *р.* 80, 145, 146, 163, 293
 Сандомир (Сендомир, Сердомир, Судомир), *м.* 127, 144, 156, 161, 163, 166, 205
 Сандомирська земля (Судомирська земля) 127, 151, 173, 201, 207
 Сандомирське князівство (Судомирське князівство) 104, 166
 Санкт-Петербург, *м.* 8, 14, 16
 Санок (Сановець), *м.* 128, 290
 Саноцька земля 208
 Сарай-Берке, *м.* 295
 Сарматія 288
 Саська земля 198, 201, 245
 Сачава *див.* Сучава
 Сверелка, *р.* 114
 Свир, *м.* 175
 Свята, *р.* 171
 Свята Гора (Афон) 70, 157
 Свята Гора (Святогорський Зимненський монастир), 132
 Святопетре, замок 199
 Святополків Новгород (Святополчград), *м.* 133
 Святополчград *див.* Святополків Новгород
 Священня Римська Імперія 288
 Севастополь, *м.* 289
 Севськ, *м.* 91, 258
 Сейм, *р.* 57
 Селевкідів держава 288

- Семиградська земля 64, 221
 Сендомир див. Сандомир
 Сербія 5, 64
 Сердомир див. Сандомир
 Серебрена (Сребрене), м. 111
 Середземне море 294
 Серет, р. 128
 Серпухов, м. 185, 213, 246
 Серадзька земля 177
 Силна Вода див. Синя Вода
 Симеона Святого монастир (у Києві) 92, 104
 Синеводський Пресвятої Богородиці монастир 143
 Синя Вода (Силна Вода), р. 177, 294
 Сиряч (Снярч), р. 160
 Снярч див. Сиряч
 Сіверське княжіння 183, 214, 247
 Сівськ, м. 300
 Сілезія 292
 Сімоць (Сімоць), м. 153
 Сімоць див. Сімоць
 Січ див. Запорожжя
 Скала, м. 183
 Скаришев, м. 158
 Скит (Скит), р. 137
 Сліповорот, м. 176
 Слободище, м. 236, 237, 257
 Словенне море 56
 Слонім, м. 149, 160, 177
 Слонська земля див. Шльонська земля
 Слонськ див. Шльонська земля
 Слуцьк, м. 101, 104, 160, 178, 186
 Случ, р. 139, 181
 Случеськ, м. 84
 Шльонськ див. Шльонськ
 Смоленськ, м. 27, 37, 57, 69, 81, 84, 85, 87, 93, 94, 97—99, 102, 103, 105, 110—112, 115—117, 121, 123—126, 183, 184, 186, 187, 214, 216, 224, 226, 248, 249, 251, 299
 Смоленська земля 41, 102, 124, 299
 Смоленське князівство 69, 74, 76, 149, 294, 297
 Смотрич, м. 178, 181, 182
 Смотрич, р. 242, 259
 Смядинь, р. 69, 125
 Снов, р. 98
 Сновськ, м. 139
 Сокол, м. 221, 248
 Сокоlecь, м. 180
 Соколов, с. 300
 Соловки 13
 Солоня див. Салона
 Солониця, уроч. 223, 248
 Сосниця, м. 139, 235
 Софії Святої монастир 107
 Софійська слобода 226, 251
 Сохачев, м. 162, 163
 Сочава див. Сучава
 Спаський монастир на Берестові 100, 119
 Среда, м. 143
 Срібні Болгари 118
 Ставище (Становище), с. 232, 239, 255, 258, 300
 Становище див. Ставище
 Старгород див. Старий Город
 Старець, с. 227, 251
 Старий Город (Старгород), м. 136
 Стародуб, м. 79, 114, 181, 183, 185, 214, 216, 247
 Стеблів, м. 43, 228, 252
 Стефанів монастир 79
 Стир, р. 154
 Столп, м. 129, 131
 Страков (Стряків), р. 95.
 Стрижів, м. 101
 Стряків див. Страков
- Стугна, р. 78, 96, 97
 Суботів, с. 256, 300
 Суворор, м. 82
 Сугров див. Суворор
 Судомир див. Сандомир
 Судомирська земля див. Сандомирська земля
 Суздаль, м. 41, 89, 91—93, 95, 97—100, 104, 106, 113, 122, 123, 141
 Суздальська земля 117, 141, 142
 Сула, р. 40, 57, 82, 86, 88, 116
 Супойські волості див. Супонські волості
 Супонські волості (Супойські волості) 86
 Сураж, м. 179
 Суска, м. 221
 Сутин, м. 81
 Суха Дорога, р. 131
 Схід див. Восток
 Сучава (Сачава, Сочава), м. 213, 247
 Східна Прибалтика див. Прибалтика
 Східне Причорномор'є 288
- Таврида (Кримський півострів) 288
 Таврика (Перекоп, Перекопська Орда, Херсон Таврика) 57, 66, 67, 85, 133
 Таїсевичі, с. 153
 Таманський п-ов див. Північне Причорномор'є
 Танагаська земля 133
 Танаїс, грецька колонія 288
 Тарнов див. Тренава
 Тартар, р. 133
 Татари (Татарська земля) 163, 166
 Татинці, брід через Дніпро 291
 Татри, гори 141, 292
 Тверська башта (у м. Москва) 225
 Тверське княжіння 183
 Твиремет (Твиримст), м. 149
 Твиримст див. Твиремет
 Тевтонський орден 211, 294, 297
 Телебузький гостинець 163
 Телезина, р. 298
 Тербоволь (Трембовль), м. 98, 129, 131, 134, 178
 Тербовольська земля (Трембовльська земля) 208
 Тербовольські волості (Трембовльські волості) 183
 Тернава (Тарнов, Торнов), м. 159
 Терпит див. Дерпт
 Тетерів, р. 154
 Тикотин, м. 221
 Тилчин див. Тульчин
 Тихомль, м. 98, 139, 291
 Тікич, р. 18, 231, 254
 Тмутараканське князівство (Тмутаракань) 37, 69, 74, 76, 288
 Толтовський див. Полтовеськ
 Торговиця (Тарговиця), м. 58, 134, 238, 258, 288
 Торговище (у Новгороді)
 Торжок, м. у Польщі 158
 Торнов див. Тернава
 Торопець, м. 221, 248
 Торунь, м. 214, 233, 247, 256
 Торчеськ (Торчеський), м. 78, 103, 104, 115, 122, 123, 138, 140, 290
 Торчеський замок 78
 Траби, м. 174
 Тракай (Троки), м. 176, 177, 179, 180, 182—184, 294
 Трансильванія 298
 Трембовль див. Тербоволь
 Трембовльські волості див. Тербовольські волості
 Трембовльська земля див. Тербовольська земля
 Трещести помилк. 135, див. Торчеськ
 Триполе (Триполь), с. 10, 78, 79, 86, 104, 115—118, 122, 123
 Триполь див. Триполе
 Троки див. Тракай
 Троя, м. 288
 Трубецьк див. Трубчевськ
 Трубіж, р. 65, 79, 95

Трубчевськ (Трубецьк), м. 119, 178
 Тульчин (Нестервар, Тилчин), м. 36, 43, 228, 252, 253
 Турійськ, м. (на р. Німан) 160, 293
 Туреччина див. Османська імперія
 Турів, м. 76—78, 88—91, 99, 100, 102, 172, 186, 248
 Туровське княжіння 68, 88
 Турово-Пінське князівство 294
 Турова гора (Крива гора, Лиса гора) 134, 176
 Туровль, м. 221
 Тучин, м. 82
 Тясмин, р. 122
 Тятинці, брід через Дніпро 291

Увщи див. Вищизь
 Угол (Орель), р. 106
 Угольники див. Глиниці
 Угорські встота (Башта Венгерська) 138
 Угорщина (Венгерська земля, Венгерське королівство, Венгри, Угри) 6, 22, 80, 96—100, 110, 120, 121, 128—130, 134, 135, 138—148, 151, 155, 156, 162, 163, 190, 199, 200, 204, 209, 211, 222, 234, 256, 291, 296, 297
 Угри див. Угорщина
 Угровськ (Угровськ), м. 129, 131, 137, 154, 159
 Уздов див. Єздов
 Україна 5, 6, 10, 11, 13—15, 19, 20, 26—30, 32—36, 43—45, 53, 131, 161, 223, 226, 229—231, 233, 234, 239, 241, 251, 253—256, 258, 294, 298—300
 Уманський полк 28, 43, 228, 231, 300
 Умань, м. 20, 28, 36, 228, 232, 239, 240, 242, 252, 255, 258, 259, 300
 Уцяни, м. 175
 Уцяньське княжіння 174
 Ушиця, р. 137

Фастов, м. 235, 237, 239, 256—258
 Федора Святого монастир (у Києві) 91, 92, 99, 106, 120
 Феондія, о. 190
 Феодосія, м. 288
 Фінляндія 185
 Фракія 170, 294
 Франкфурт-на-Майні, м. 17
 Франція (Французьке королівство) 170, 220, 248
 Фрінбург, м. 177, 294

Хама див. Кама
 Харвати 69
 Хвалімське море див. Каспійське море
 Хелмінська земля 212
 Херсон Таврика див. Таврика
 Херсонес, м. 288, 289
 Хетська держава 288
 Хлевин (Хлепен), м. 213
 Хлепен див. Хлевин
 Хмельник, м. 178, 255
 Хозарський каганат 289
 Хойниці (Хойниче, Хойняк), м. 211, 212, 297
 Хойниче див. Хойниці
 Хойняк див. Хойниці
 Холм, м. 131, 132, 134, 140, 141, 144, 145, 151, 154, 155—159, 165, 208, 292, 293
 Холмська земля 213, 296, 297
 Хомор, р. 140
 Хони, м. 68
 Хорватська земля 64
 Хоревіця (Коревіця), гора у Києві 58
 Хоробор, м. 139
 Хорол, р. 82, 119
 Хотин, с., фортеця 42, 225, 226, 250

Царград див. Константинополь
 Цариград див. Константинополь
 Цевка, р. 118
 Цецора, м. 225, 299
 Цригород див. Константинополь

Чемерин, м. 95
 Червена див. Червень
 Червень (Червена, Чорна), м. 72, 132, 138, 140, 159, 165
 Червенська земля 37, 134
 Черкаси, м. 176, 177, 181, 239, 258, 299
 Чернігів, м. 14, 38—40, 74—78, 80, 84, 86, 88, 89, 91—93, 96—100, 102—106, 111, 112, 114, 116—119, 124, 125, 139—142, 144, 145, 155, 172, 176, 185, 214, 221, 235, 241, 247, 248, 256, 259, 264, 289—292
 Чернігівська волость 93, 120, 125
 Чернігівська земля 38, 74, 78, 145, 154, 299
 Черняхівськ, м. 294
 Чеська земля (Чеське королівство, Чехи) 20, 27, 71, 150, 151, 167, 180, 190, 201, 204, 244, 245
 Чеське королівство див. Чеська земля
 Чехи див. Чеська земля
 Чигирин, м. 11—13, 128, 144, 227, 228, 234—236, 239, 240, 252, 253, 256—259, 299, 300
 Чичеськ, м. 290
 Червоногород, м. 181—183
 Чорна див. Червень
 Чорне море 56, 57, 59, 66, 133, 134, 170, 211, 246, 288, 294
 Чорний ліс 44, 106, 237, 257
 Чортів ліс 139
 Чортово Беремище, дорога 68
 Чорторійськ, м. 38, 81, 88, 90, 135, 167, 178
 Чорторій, р. 118
 Чуднів, м. 236, 257, 300
 Чудов монастир 298
 Чудська земля (Чудь) 72, 84, 86, 115
 Чудь див. Чудська земля
 Чуфут-Кале, м. 288
 Чюрнаїв, м. 122

Шаргород, м. 300
 Шарукан див. Шуракан
 Шведи див. Швеція
 Шведська земля див. Швеція
 Швеція (Шведи, Шведська земля) 8, 16, 19, 27, 185, 223, 249, 298
 Шкавиця див. Шекавиця
 Шклов, м. 232, 258
 Шковиця див. Шекавиця
 Штірська земля див. Отирська земля
 Шумськ, м. 98, 107, 130, 139, 155
 Шуракан (Шарукан), м. 82, 84
 Шльонська земля (Сльонськ, Сльонська земля, Шльонськ) 193, 198, 199, 203, 204, 209, 210, 218, 245, 246

Шекавиця (Шкавиця, Шковиця, Щикавиця), гора 58, 118, 234, 235, 256
 Щекарів, м. 132, 162
 Щекотов, м. 145
 Щикавиця див. Шекавиця

Юрборк (Істерборк, Юргемборк, Юстерборк), м. 171, 294
 Юргемборк див. Юрборк
 Юрївка, с. 13
 Юря, р. 171
 Юстерборк див. Юрборк
 Ютландський півострів 294

Язія див. Язія
 Язовше, фольварок 157
 Ярополче, м. 102
 Ярослав, м. над Саном 293
 Ярославль, м. 138, 146, 293
 Ясольда (Ясалда), р. 157
 Ясси, м. 298, 299
 Ятвязька земля 64, 83, 110, 127, 145, 147—149, 151—153, 155, 159, 161

ЗМІСТ

Передмова	5
Від упорядників	52

ХРОНІКА З ЛІТОПИСЦІВ СТАРОДАВНІХ

Кройні́ка о Русі	55
Кройні́ка о початку і назвіску Литви	169
Кройні́ка о землі Полско́й	189

ДОДАТКИ

Лѣтописецъ албо кройника о землѣ Полско́й	244
Повѣсть о преславныхъ чюдахъ свѣтой великомученицы Варвары	260
Выкладъ о церкви стои	265
Великі князі кїївські, які згадуються у «Кройніці»	285
Польські королі і князі, які згадуються у «Кройніці»	287
Коментарі	288
Перелік слів під титлами	300
Скорочення, вживані у текстах	306
Умовні скорочення	306
Іменний покажчик	307
Географічний покажчик	325

Научное издание

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ
АРХЕОГРАФИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ
ИНСТИТУТ УКРАИНСКОЙ АРХЕОГРАФИИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

ПАМ'ЯТНИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕТОПИСАНИЯ

Софонович Феодосий

ХРОНИКА
ИЗ ЛЕТОПИСЦЕВ ДРЕВНИХ

ПОДГОТОВКА ТЕКСТА К ПЕЧАТИ, ПРЕДИСЛОВИЕ, КОММЕНТАРИИ

Ю. А. МЫЦЫКА, В. Н. КРАВЧЕНКО

Киев, издательство «Наукова думка»

Художник Н. Ю. СЛІПЦОВА

Художній редактор С. П. КВІТКА

Технічні редактори Г. М. КОВАЛЬОВА, Б. М. КРИЧЕВСЬКА

Коректори З. А. ЄРОХІНА, І. В. КРИВОШЕІНА

ИБ № 11448

Здано до набору 16.01.91. Підп. до друку 26.12.91. Формат 84×108/16. Папір друк. № 1. Вис. друк. ум.-друк. арк. 35,28. Ум фарбо-відб 45,15. Обл.-вид. арк. 42,17. Тираж 5000 пр. Зам. № 1—409.

Видавництво «Наукова думка». 252601 Київ, вул. Репіна, 3

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига». 252057, Київ, вул. Довженка, 3.

Софонович Феодосій

- С68** Хроніка з літописців стародавніх / АН України, Археограф. коміс., Ін-т укр. археографії, Ін-т історії України. Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. — К.: Наук. думка, 1992. — 336 с. — (Пам'ятки укр. літописання). — Текст укр. та рос. мовами.
ISBN 5-12-002045-3 (в опр.). 5000 пр.

«Хроніка» визначного культурного діяча України XVII ст. Ф. Софоновича — одна з перших узагальнюючих праць з історії України з найдавніших часів до 1673 р. Вона складається з трьох частин-хронік: про Русь, початок і назву Литви, про землю Польську. У першій частині висвітлюється історія Київської Русі, другій і третій — історія України XIV—XVII ст. на фоні історії Литви та Польщі.

Для істориків, філологів, викладачів та студентів, всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

